

MIHAIL SADOVEANU
OPERE

ACEASTĂ EDITIE APARE SUB
SUPRAVEGHEREA AUTORULUI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ȘI ARTA

MIHAIL SADOVEANU

OPERE

17

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ
BUCUREȘTI CART. NR. 306

CALEIDOSCOP * FANTAZII RĂSARITENE
* MITREA COCOR * NADA FLORI-
LOR * CLONT-DE-FIER

Cuvînt înainte de
MIHAI GAȘITA

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ȘI ARTA

MIHAIL SADOVEANU

SEMNIIFICAȚIA CREAȚIEI LUI MIHAIL SADOVEANU ÎN ANII REGIMULUI DEMOCRAT POPULAR

Volumul de față, al XVII-lea din seria care adună monumentala creație sadoveniană într-o ediție selecționată, onduită și supravegheată de autorul însuși, are o semnificație deosebită pentru opera lui Mihail Sadoveanu.

Acest volum este oglinda momentului când, în conștiința și în scrisul acestui mare scriitor al trecutului, pătrund elementele noii concepții despre lume, încorporându-se treptat, dar profund și organic, în ființa sa, în modul său de a gândi, în substanța vie a operei sale, prin faptele și personajele înfățișate.

Prefacerea s-a desăvârșit în primii ani după eliberarea țării noastre de sub jugul fascismului. Trebuie să precizăm că ea a început în primele zile după 23 August 1944 și a constituit una din cele mai elocvente și patetice adeviziuni a unui intelectual față de noul regim, față de partid, față de noul drum al poporului său.

Literatura română avea atunci în Mihail Sadoveanu personalitatea fruntașă a secolului al XX-lea. El își păstrase nealterate toate legăturile cu poporul său, toate invizibilele fire care leagă un mare artist popular cu masele de milioane. Opera sa înlăturase înfruririle dăunătoare literaturii, rămânând o expresie vie a conștiinței poporului nostru. Ea se impunea drept cea mai caracteristic românească, cea care îmbrățișa mai complex, mai profund și mai multilateral viața poporului român, istoria sa, suferințele și luptele sale, durerea și protestul împotriva nedreptății și umilirii; era, în același timp, cea mai vie și largă icoană a peisajului și sufletului românesc.

Zestrea cu care venea Sadoveanu în întâmpinarea noii epoci era opera sa de un profund democratism și de o excepțională poezie, valorificând tradiția ca și cuceririle mai noi și înregistrând ceea ce e permanent în viața poporului nostru ca și ceea ce înseamnă prefacere, progres.

În momentul 1944—45, când au fost scrise primele lucrări ale volumului de față, poporul nostru înscrisese în ordinea de zi *revoluția*.

Sadoveanu dorise, așteptase o revoluție, dar nu știuse de unde, când și cum va veni și cine o va înfăptui. În apele vastei lui oglinzi a societății românești, nu se reflectase clasa muncitoare și lupta comuniștilor, care aveau să răzbată la suprafață o dată cu eliberarea.

Sadoveanu a fost cel dintâi din generația vîrstnică, dintre realiștii critici ai secolului al XX-lea, care a descoperit aceste forțe noi ale istoriei și li s-a atașat cu tot sufletul și cu toată puterea sa creatoare.

Însușirea adîncă a noii concepții, înțelegerea fenomenelor și drumului spre socialism, a etapelor construcției, au străbătut un proces de clarificare, ajuns la nivelul dorit abia prin 1949, o dată cu scrierea romanului *Mitrea Cocor*. Al doilea roman cuprins în acest volum, *Nada Florilor*, precum și nuvela *Clonț-de-fier*, apărute succesiv în următorii doi ani, mărturisesc soliditatea atașamentului la noul regim și preocuparea de a afla drum spre zugrăvirea clasei muncitoare și spre aspectele construcției socialiste.

Mitrea Cocor, *Nada Florilor* și *Clonț-de-fier* alcătuiesc prima recoltă a noii metode, realismul socialist, îmbrățișată de scriitor o dată cu concepția materialismului dialectic marxist, care orientează modul său de gândire și activitatea sa cetățenească.

Înainte a acestor trei lucrări, la începutul drumului care avea să-l ducă la conștiința socialismului și la realismul socialist, culegerile de articole și nuvele *Caleidoscop* și *Fantazii răsăritene*, ambele apărute în 1946, oglindesc procesul de căutare și aflare a noii stele călăuzitoare. Firește, nu toate nuvelele și articolele acestor culegeri sînt egal de expresive pentru dezvăluirea acestui proces.

În unele, dorința sinceră de a sluji noua cale descoperită, de a merge pe ea, se însoțise cu neclarități și confuzii inerente începuturilor, și scriitorul a socotit cu dreptate să nu le cuprindă în acest al XVII-lea volum al operelor sale. Din această cate-

gorie de scrieri face parte chiar un roman, *Păuna-Mică*, publicat în 1948. Dar, dincolo de pricinile pentru care Sadoveanu a lăsat pe dinafară astfel de lucrări la alcătuirea volumului lui, ele sînt mărturia unei adevărate revelații pe care a avut-o scriitorul atunci cînd a descoperit clasa muncitoare, revoluția, înfăptuirile Uniunii Sovietice, socialismul.

Conștiința sa, și pînă atunci deschisă larg generoaselor năzuințe, a primit din plin, cu satisfacția unei împliniri mult așteptate, suflul nou al revoluției. I s-a dăruit cu o pasiune pilduitoare, desfășurînd o întinsă publicistică, făcînd polemici cu adversari ideologici și cu întregul trecut, călătorînd prin țară și în Uniunea Sovietică și îndeplinînd prin scrierile sale, prin activitatea sa obștească o operă de activist, de propagandist, în cel mai adevărat și mai bun sens al cuvîntului. În anii 1945—1946, în perioada cînd se închea frontul noii literaturi, al noii culturi, cînd promotorii teoriei dușmănoase, despre „criza culturii și artei” în noul regim, își declanșaseră atacul, Sadoveanu a militat neobosit în slujba regimului democrat popular.

În acești ani, creația sa a redobîndit ritmul impetuos al perioadei dinaintea războiului. Înarmat cu noua concepție, conștient de obiectivele regimului și deplin solidar cu ele, devotîndu-se lor ca ostaș simplu, scriitorul a pornit să afle pentru scrierile sale soluțiile căutate cu înfrigurare anterior. L-a preocupat în primul rînd țărănimea care, conform unei accepții mai vechi, se confunda cu noțiunea de popor.

Mai multe articole din *Caleidoscop* sînt elocvente pentru însuflețirea, uimirea și entuziasmul cu care scriitorul a primit înțelegerea că mult dorita soluție a problemei țărănești este socialismul. El a dezbătut-o în repetate rînduri, în presă, a chemat confracții să ajute, să pună umărul la uriașa construcție care trebuia să urmeze reformei agrare.

Romanul *Păuna-Mică* este unul din roadele acestui entuziasm, al acestei uimiri, întemeiate pe o cunoaștere încă neîndestulătoare a legilor de dezvoltare a vieții către socialism, dar pe o intuiție fără greș că drumul duce neapărat în acea direcție. Sadoveanu pune în fața dezmoșteniților și asupriților din vechea orînduire — de care era plină opera sa anterioară — un liman, o soluție și-i aducea cu generozitate la alcătuirea spontană și primitivă a unor utopice închegări socialiste.

Această încercare de a lua înaintea realității trebuie apreciată în primul rînd în semnificația ei, în căldura adeziunii

scriitorului la socialism. Înțelegerea profundă a legilor care călăuzesc mersul societății în epoca noastră și în noua orînduire i-a venit lui Sadoveanu curînd, și în *Mitrea Cocor* el a dat o grăitoare mărturie a forței artistului militant, cunoscător al teoriei revoluționare și al aplicării ei în viața și în practica artistică. Dar acest roman este rodul eliberării anterioare pe care o cuprind culegerile *Caleidoscop*, *Fantazii răsăritene* și romanul *Păuna-Mică*.

Cu *Mitrea Cocor*, cu *Nada Florilor* și *Clonț-de-fier* și apoi cu *Nicoară Potcoavă* și *Aventură în lunca Dunării*, Mihail Sadoveanu se situează între deschizătorii de drum și în același timp printre cei mai de seamă reprezentanți ai realismului socialist în literatura română.

Opera sa este caracterizată acum de spiritul partinic comunist. Scriitorul este preocupat în profunzime să aducă prin arta sa răspunsul pe care-l dă epoca noastră, ideologia comunismului, la problemele abordate anterior de opera sa și rămase fără soluții.

Sadoveanu întreprinde în *Mitrea Cocor* și *Nada Florilor* o nouă dezbateră, dintr-o nouă perspectivă, a problemei satului, a sorții oamenilor din țiguri și orașe și a problemei intelectualului. Această perspectivă nouă este a socialismului.

Noile sale cărți aduc tot ce avea mai bun scriitorul în scrisul său anterior, în zugrăvirea luptei și a protestului poporului, în redarea poeziei naturii, a frumuseții de a trăi și de a crea, în înfățișarea oamenilor, a sufletului și năzuințelor lor — dar în-cununate, orientate de o nouă perspectivă: a luptei revoluționare în *Mitrea Cocor* și *Nada Florilor*, a socialismului în *Clonț-de-fier* și *Aventură în lunca Dunării*.

Țăranul sărac din Malu Surpat, *Mitrea Cocor*, sintetizează a tipului de țăran din opera lui Sadoveanu, este și primul erou pozitiv al literaturii noastre de după eliberare. El străbate un drum plin de frământări, suferințe și grele experiențe, dar și o adevărată școală revoluționară. Dintr-un revoltat închis în el sau capabil numai de izbucniri spontane, *Mitrea* va ajunge la conștiința luptei organizate împotriva orînduirii, a necesității de a uni oamenii, clasa lui, în acțiune. El devine un conducător comunist, primul conducător comunist dat de literatura noastră după eliberare.

Intr-o creație condensată, într-o construcție de o admirabilă simetrie și soliditate, Sadoveanu a reliefat în romanul său prin-

cipalii factori care au acționat asupra lui Mitrea Cocor, asupra conștiinței sale, pentru a realiza dintr-un revoltat comun un om nou, un comunist. În primul rând, scriitorul realizează un violent rechizitoriu la adresa vechii orînduiri, sintetizînd întregul protest al eroilor sadovenieni anteriori. Denunțarea trecutului este făcută din perspectiva drumului viitor al lui Mitrea, din perspectiva necesității de a duce satul pe drumul socialismului, și aceasta aprofundează liniile esențiale ale criticii pe care o dezvoltă scriitorul în opera sa. „Exproprierea expropriatorilor“, cu care se încheie romanul, ne apare ca o etapă a unui drum, prima etapă a revoluției, act al dictaturii proletariatului, prin care e zdruncinată și puterea economică a vechilor clase dominante, o dată cu smulgerea puterii politice. Romanul *Mitrea Cocor* este astfel și un autentic document de viață despre un moment istoric foarte important în viața poporului nostru.

Romanul reliefează totodată și rolul comuniștilor în educarea și transformarea conștiinței lui Mitrea, în revoluționarea satului. Influența comuniștilor asupra maselor fusese sporadic oglindită în literatura romînă anterioară acestui roman. Aici scriitorul dezbate, în tablouri sintetice, acest proces și-i află proporțiile reale. Comuniștii valorifică amarele concluzii ale eroului, experiența lui dobîndită cu prețul unor mari dureri și nedreptăți îndurate, canalizează revolta lui, o orientează, îi dau finalitate și eficacitate, încadrînd-o într-o vastă mișcare. Sadoveanu a luminat și grăbit procesul de clarificare a conștiinței lui Mitrea, punîndu-i în față realitatea sovietică, pe care eroul o cunoaște în anii de prizonierat.

Reliefată în linii lapidare, această întrepătrundere de influențe care acționează asupra eroului conferă cărții o mare autenticitate.

Mesajul acestui roman și expresivitatea eroului său s-au întipărit atît de puternic în conștiința cititorilor din țara noastră și de peste hotare, încît această operă a fost distinsă cu premiul de stat, iar Consiliul Mondial al Păcii i-a acordat „Medalia de aur a păcii“.

Nuvela *Clonț-de-fier* este prima scriere literară a lui Sadoveanu despre un aspect al construirii socialismului. Eroul nuvelei, țăranul muncitor Nică Giudeț, poreclit Clonț-de-fier pentru îndărătnicia lui devenită consecvență și fermitate revoluționară, este un Mitrea Cocor urmărit în perioada cînd frații săi mălurenii au străbătut „drumul spinos al înțelegerii“, drumul către

gospodăria colectivă. Și Mitrea fusese un „colțos“, pe care orînduirea trecută încercase să-l înfrîngă, căruia încercase să-i rupă colții; Nică Giudeț are o biografie apropiată de a lui Mitrea. Ei adună toată obida veche, toată îndîrjirea, transformînd-o în capacitate de luptă revoluționară. Prin Nică Giudeț se face trecerea de la *Mitrea Cocor* către *Aventură în lunca Dunării*. În această nouă operă vom reîntîlni o mare parte a personajelor caracteristice mediului sătesc, zugrăvit mai înainte de Sadoveanu, urmărite aici în procesul desprinderii lor de vechea orînduire și în apropierea lor de socialism.

Cu *Mitrea Cocor*, *Clonț-de-fier* și cu *Nada Florilor*, principiul literaturii în slujba poporului, al literaturii angajate, afirmat în permanență de Sadoveanu și ilustrat prin practica sa creatoare, este ridicat la treapta cea mai înaltă, la treapta partinității comuniste.

Poziția intelectualului în societate a fost dezbătută de Sadoveanu în mai multe cărți ale sale, înainte de eliberare. În *Nada Florilor* însă, această dezbateră dobîndește concluziile cele mai realiste, izvorîte din conștiința de luptător a scriitorului. În eroul Iliuță Dumitraș, scriitorul realizează o sugestivă imagine a drumului unui viitor intelectual către revoluție, prin contactul cu clasa muncitoare. Romanul dă o și mai mare amploare și semnificație acestei imagini, realizînd comparația între tînărul erou și tatăl său, intelectual vechi, care constată cu regret că n-a izbutit să găsească, la timp, drumul luptei revoluționare.

În *Nada Florilor*, tabloul se completează și prin alte semnificații, legate în primul rînd de perspectiva pe care o vede scriitorul deschizîndu-se în viața tîrgurilor de provincie, altădată aflate într-o lentă dar sigură scufundare.

Prin muncitorul revoluționar Alecu Dumitriu, prin mișcarea pe care el o reprezintă, Sadoveanu descoperă elementul care-i fusese ascuns anterior și care a însemnat elementul salvator al acestei lumi, tot atît de apăsate ca și umiliții și obidiții satelor. Acest element salvator era lupta clasei muncitoare. Această nouă realitate a operei recente a lui Mihail Sadoveanu constituie un alt triumf al metodei de creație a realismului socialist, pe care a îmbrățișat-o cu entuziasm scriitorul.

S-au remarcat de către critica literară, în mai multe rînduri, caracterul sintetic al construcției în aceste cărți, liniile lapidare ale eroilor și simplitatea acțiunii. Aceste caracteristici sînt datorite și sensului dorit de scriitor operelor sale — acela de

mesaje și răspunsuri, pe care un scriitor cetățean, pătruns de ideile socialismului, se simțea obligat să le dea la capătul unei opere care putea fi socotită încheiată, dar care avea nevoie de lumina soluțiilor și rezolvărilor aduse de noua orînduire. Să remarcăm deci și această semnificație deosebită de manifest, de profesiune de credință pentru socialism, pentru revoluție, pe care-o face un mare artist, în numele întregii sale creații anterioare, pentru viitorul socialist al poporului său.

Epoca noastră a adus lui Mihail Sadoveanu o încununare a mesajului și realităților operei sale cu perspectiva socialismului, cu noi eroi, cu conștiința revoluției. Scriitorul, la vîrsta sa înaintată, a dobîndit de la orînduirea noastră puterea de a fi deschizător de drum în mai multe sectoare, un exemplu de urmat. Realismul său profund din opera anterioară a rodit în forme superioare, datorită ideologiei partidului care l-a înrîurit pe scriitor, datorită vieții noi care l-a cucerit și l-a avut sprijiniător însuflețit.

În pragul a opt decenii de viață, Mihail Sadoveanu este înconjurat cu dragostea și venerația meritate de marele artist, creator, în trecut, al unui vast și nemuritor cîntec închinat poporului și care s-a dăruit în zilele noastre cu același entuziasm, cu mai mare pasiune încă, biruitoarei cîntări a socialismului.

MIHAI GAFIȚA

CALEIDOSCOP

1946

LAUDA CĂRȚII

Acum cîțiva ani, înainte de războiul acesta, un scriitor ager vienez — Ștefan Zweig — a scris, într-o publicație europeană, frumoase și potrivite cuvinte despre carte. Ele i-au fost sugerate de întîlnirea cu un analfabet, exemplar, afirmă Zweig, din ce în ce mai rar în Europa. O asemenea ființă umană, pentru care minunea cărții rămîne ermetic închisă, care aparținea mai curînd epocilor preistorice decît prezentului, scriitorul vienez încă nu avusese prilej să o descopere în cursul vieții sale. A putut-o vedea pe un vapor care făcea curse între sudul Italiei și Africa nordică. Era un băiat de serviciu al vasului, tip de o frumuseță meridională, un fost cioban din insulele Lipare, inteligent și iscusit. Coborîndu-se un ceas la Neapole, acel cioban s-a întors pe punte cu o scrisoare de dragoste de la ibovnică. Într-o clipă de răgaz i-a prezentat lui Zweig hîrtia, ca să i-o cetească. Vinezul nu înțelegea despre ce poate fi vorba. E o scrisoare într-o limbă străină? Va fi vrînd omul să-i împărtășească bucuriile lui pe care le are numai cînd coboară la țarm? Nu, nu era vorba de asta. Giovanni nu știa carte. Era unul dintre

cei șapte ori opt la sută analfabeți, trecuți în statisticele oficiale. Se întreabă Zweig: oare cum apare unui asemenea om lumea? Căci întregul progres al vieții spirituale se întemeiază astăzi numai pe carte. Acest instrument delicat deschide orizonturi vaste sufletului nostru și întreaga noastră viață personală se organizează prin el. De multă vreme cartea ne-a devenit așa de familiară, încît am încetat de a avea pentru ea admirația cuvenită miracolului ei necontenit nou. Cum nu ne dăm samă de minunea respirației, așa nu băgăm de samă această altă chimie de ordin moral. Obiectul acesta mic și ușor de hîrtie tipărită nu reprezintă nimic pentru un neștiutor de carte; poate să i se pară cel mult o vrăjitorie — crede vienezul. Legătura cu spiritul generațiilor, comunicarea delicată cu cei care au viețuit înainte de noi pe acest pămînt, bucuria de a retrăi clipa de soare care a animat inteligența și sufletul lor: — acest paradis al lumii duhurilor e cu desăvîrșire închis pentru analfabet. Neștiutorul de carte nici pe departe nu are bănuiala existenței unei asemenea lumi; sufletește, analfabetul se află așezat în altă epocă geologică.

Fără îndoială, vorbele au un farmec al lor propriu. Dacă n-ar fi așa, nu s-ar fi născut poezia. Se pot adăogi și alte elogii la cele pe care le aduce Zweig cărții. Oricît le-am spori, n-am putea îndeajuns stabili valoarea ei pentru progresul omenesc.

Minunea cărții nu e atît minunea în sine de a comunica gîndul și simțirea noastră semenului nostru de departe, semenului nostru din alt veac și de dincolo de moarte, ci acel rar privilegiu, pe care eu l-aș numi divin, de a trăi prin adevăr și sinceritate, Spiritualitatea aceasta distinsă și nobilă, care mișcă

umanitatea și progresul ei neconținut, între atâtea calamități și catastrofe, spiritualitatea aceasta nu e a oricărui mic și ușor obiect de hîrtie tipărită. Oricît ar reprezenta minune, în înțelesul pe care-l dă cărturarul vienez tipăriturii, cartea e totuși de multe ori o zădărnice, ca multe altele. Căci cartea a servit tirania și obscurantismul, și a fost vehicul minciunii și opresiunii ca oricare dintre născocirile umane. Sînt cărți și cărți. Unele sînt destinate pieirii chiar dintru început, căci nu-s lumină din lumina umanității. Altele au destinul să supraviețuiască atît cît va mai fi om trăitor sub soare : în acestea se cuprind aspirațiile și idealurile generațiilor ; acestea sînt moștenirea noastră cea bună și neprețuită, în care găsim aliment sufletului nostru ; prin ele am putut dura într-o lume rău întocmită, am putut suporta nefericirile, nădăjduind ; putem da rezistențelor și luptelor noastre scop ; prin ele ne simțim ai unei mari familii, care în toate veacurile și la toate popoarele a luptat pentru dreptate și pentru o soartă mai bună a celor oropsiți și năpăstuiți. Prin ele ne înducim anii penibili și moartea inexorabilă, prin ele simțim legătura cu cei care vor veni după noi ; ele ne pot da dreptul să rostim cu poetul :

Non omnis moriar...

Nu voi muri întreg, dacă mă simt solidar cu cei care au lăsat să picure în cărți sînge din sîngele lor, lumină din lumina lor, trecîndu-ne nouă un zîmbet de nădejde și încredințarea că răspundem peste veacuri și milenii unei chemări a unui frate și lăsăm noi înșine un vis și o nădejde altor frați care vor veni după noi într-un veac viitor. Astfel poate crește lumina cea fără de amurg a unei umanități ce va fi,

În care muritorii împlinziți se vor simți frați pe pământ și vor birui tristeța morții prin bucuria iubirii.

Să fie și asta o zădărnici? Orice-am face, omul rămînea-va același, fiară și instinct? Orice-am face, flagelul războiului se va repeta oare pînă la istovire? Orice-am face, sîntem destinați mizeriei și ignominiei?

O, nu: familia care se simte pătrunsă de adevărul celălalt crește. Biruința ei întru spirit va fi.

Și chiar dacă ar fi să nu fie, mă simt mai bine între prietenele mele cărțile, între sufletele prietinelor mei morți care mă fac să nădăjduiesc. Altfel viața aceasta n-ar mai putea fi trăită. Chiar dacă ar fi o iluzie, mi-e scumpă, și ființa mea o cere cu întreg sufletul.

Dar e o realitate, căci acest duh nou al umanității de multă vreme sălășluiește între noi și lucrează. Într-o zi va ajunge la biruința definitivă, izgonind din lume răul. Cred în asta, trăiesc prin asta.

Cărțile acestea binefăcătoare de altminteri sînt singurele care au schimbat fața lumii, ducînd-o din etapă în etapă către un viitor ce încet-încet se conturează și se luminează. Poezie sau prorociri, sau adevăruri științifice, sau teorii îndrăznețe și generoase de drepte orînduiri sociale — acestea sînt pîinea noastră cea de toate zilele, pîinea noastră a celor care flămînzim și însetoșăm după adevăr.

CONTRA SEMIDOCTIEI

Spre a satisface deplin curiozitatea vienezului și a-i spori mirarea, nu-i nevoie să-l lăsăm să treacă de la Neapole în Africa. Dacă ar veni la noi, ar cunoaște un procent de analfabeți cu mult mai impresionant decât acel pe care-l pomenea, și ar constata și faptul, mult mai bizar, că absolvenții ai școlilor sătești devin analfabeți.

Scrierea e un instrument de comunicare și omul o utilizează în măsura nevoilor lui. Ciobanul din insulele Lipare și cel din Carpați n-are nevoie de ele. E trist că n-are nevoie de ele, că, adică, trăiește în altă epocă geologică, dar constatarea ni se impune.

Problema cărții, în legătură cu analfabetismul nostru și cu lipsa de cultură a societății mijlocii, se prezintă pentru cei interesați în condiții cu totul speciale.

Lângă instrucție, trebuie neapărat așezată ridicarea economică a mulțimii și îndată după asta educația sufletească. Nu voi intra în amănuntele durerilor de care suferim din punct de vedere al instrucției și al culturii, dar se înțelege ușor că un stat

fără cetățeni conștienți nu e decît o aglomerație fără valoare.

Fără îndoială, asta nu însemnează încă totul. Valorile mari ale umanității nu urmează o lege de simetrie și nu sînt neapărat în raport cu gradul de cultură al grupelor umane. Natura are uneori capriciile salturilor și mutațiilor. De și analfabetismul poporului nostru e rușinos, totuși am dat valori evidente în felurile sectoare ale culturii și artei. Asta ne-ar îndemna să stăruim cu atît mai mult să aducem spre lumina culturii masa întregă a neamului nostru — pentru ca aria de selecție să fie cît mai largă și mai ales pentru ca acest neam să aibă de unde-și alege cele mai bune călăuze pe drumul nou ce i se deschide.

Suferința noastră a fost sporită de falsa cultură, de aparența de cultură a clasei noastre conducătoare. În afară de excepții fericite, tot aparatul nostru de stat a fost înecat de trîndăvie spirituală, de lipsa de conștiință a datoriei, de netoleranță și șovinism. Se cunosc sutele și miile de cazuri ale elevilor și studenților bine calificați, care nu se mărgineau decît la manualele de școală. Au făcut carieră, fără să fi bănuit măcar existența comorilor spirituale.

Difuzarea instrucției și întemeierea a zeci de mii de biblioteci cu cea mai mare grabă și hărnicie ne-ar pune de-abia pe cale să pășim spre bunurile spiritului uman. Am vorbit despre cărțile călăuzitoare în lungul secolilor și despre legătura sufletească dintre omul luminat și semenul său de pretutindeni și de oricînd. Ca să ajungem să ne putem pătrunde de spiritul unor asemenea cărți, chiar noi, cei care ne simțim înfrățiți într-un duh, să ne aducem aminte că am trecut prin etape succesive.

Individul, în traiectoria vieții lui, rezumă oarecum evoluția umanității, așa cum ontogenia rezumă filogenia.

Ne-am bucurat în tinereța întâia, fără alegere, de cărți vane, într-o lectură tumultuoasă și nedisciplinată. După această vîrstă în general preocupările tind să fixeze omului un loc în societate: e cea mai vicleană epocă a vieții. Incet-încet izbîndim în fine să ne biruim și să ajungem la cărțile esențiale, atunci cînd ne vedem la orizont apusul și începem a ne pune, cu oarecare spaimă, marile întrebări cu privire la rostul existenței noastre și al destinului nostru ca oameni.

Popoarele întîrziate ca al nostru au nevoie să străbată cu grabă etapele ca să ajungă, ca individul, la biruința spiritului, la cunoașterea nobilă.

Lichidarea analfabetismului nu înseamnă încă nimic. E numai o treaptă. Mai importantă e spargerea semidoctiei. Astfel, pentru poporul nostru cel mare, oartea nu va mai însemna o zădărnice auriță sau slujbă la stat. Se va putea trece la învățătoarele noastre cele bune, la prietinele noastre cele bune, cărțile, adică la adevăr.

Vis? Utopie?

Adevărat vă spun: numai credință și dragoste să avem. Atunci porunci-vom mîntelui să vie la noi și va veni.

A. R. L. U. S.

Asociația română pentru legăturile cu Uniunea Sovietică a ieșit dintr-o nevoie de a cunoaște cât mai grabnic stările de lucruri din Răsărit.

Pe de o parte, ani îndelungați o propagandă stăruitoare și înveninată hrănișe lumea de la noi cu știri de senzație. Tot ce s-a spus de cătră propaganda hitleristă în Europa mijlocie era alcătuit fie din informații necomplete sau diformate la exces, fie din minciuni și basme.

Pe de altă parte, după marea contraofensivă de la Stalingrad, se produceau fapte de atare amploare și măreție, încât credulitatea lumii noastre nu se putea să nu fie zguduită. În orbirea de aici începeau a se infiltra raze de lumină. Ofițeri și soldați întorși din Ucraina și de pe Don mărturiseau deschis unele adevăruri.

Hitleriștii otrăviseră sistematic și savant lumea, ca să creeze o diversiune atacului lor nelegiuit, ca să înlătore măcar în parte impresia ororilor săvârșite împotriva populațiilor nevinovate, orori pe care noi le vedeam și le urmăream.

Ofițerii care văzuseră în Ucraina bogățiile colhozurilor, «hectarele» de rațe și găște, hambarele pline, trenurile cu vagoane încărcate cu ouă, marmelăzi, conserve și unt, erau priviți și ascuțați cu zâmbete ironice : — Imposibil ! Ori aveți febră, ori sînteți victime credule...

Boala aceasta ieșită din minciună și rea-credință avea nevoie de un tratament binevoitor, însă grabnic.

«Să cunoaștem Uniunea Sovietică», a fost lozinca celor care s-au adunat în ARLUS. Pornirea a fost atît de însuflețită și de generală, încît a luat proporțiile unui fenomen social. Era o reacțiune firească împotriva minciunii și obscurantismului. Era bucuria de a te trezi dintr-un vis rău.

Ca-n orice crize similare, au mai rămas puncte de rezistență. Marea victorie aliată și îndeosebi isprăvile fulgerătoare ale Armatei Roșii au subțiat simțitor depozitul de prejudecăți ale unei lumi ce se sfîrșește fără să înțeleagă.

Lumea aceasta are ochi și nu vede ; are urechi și n-aude ; are minte și nu raționează.

Victoria democrației e un fapt pe care îl au cu toții în priviri și în auz. Că, mîni, lumea nu va mai trăi ca ieri, e aproape de la sine înțeles.

Informațiile pe care le-am cîștigat în rîstimpul de cînd lucrează «Asociația romîna pentru strîngerea legăturilor cu Uniunea Sovietică» sînt hotărîtoare. Știm ce grijă se acordă învățămîntului popular și special pretutindeni acolo ; avem cunoștință despre binefacerea asistenței sociale și organizarea igienei publice. În agricultură s-au realizat lucrări mărețe ; au fost aduse în cultură stepe sterile ; asociațiile cultivatorilor de pămînt sînt astăzi acolo ne-

contestate forțe de progres. Industriile au chemat la activitate multiplă regiuni pînă ieri sărace. Știința a trezit căldură și lumină în ținuturi pururi înghețate, ori care stau îndelungat sub noapți polare. Civilizația mecanică a veacului e pusă în serviciul sporului de bunuri pentru om, nu pentru calamități. Au fost trezite în Uniunea Sovietică și cultura lor națională neamuri care de mult zăceau în amorțire. Luptele confesionale și de rasă s-au stîns. Se lucrează acolo la o operă măreață a cărei izbîndire va întrece gloria dobîndită de armatele roșii în marele război încheiat, deoarece lupta aceasta se dă împotriva inerției solului și a rezistenței elementelor, se dă pentru sănătatea și ridicarea sufletească a multimilor unui continent întreg. E operă de bine, operă de umanitate.

Asociația romînă pentru legăturile cu Uniunea Sovietică a pășit de la început cu voie bună și curaj la cunoașterea adevărurilor din Răsărit. Avem atîtea de înțeles în Uniune, avem atîtea de învățat, încît lupta acestor oșteni pașnici ai țării noastre e abia la începutul ei.

Sîntem în pragul unor așezări nouă. Așteptînd pacea, ARLUS-ul se pregătește de lupta sa generoasă.

Salut pe oștenii lui la primul lor congres general !

MOSCOVA

Cît de departe era Moscova odinioară ! Nu vorbesc de trecutul îndepărtat. Dar chiar în secolul trecut, tatăl meu îmi vorbea despre «Mosc» ca despre un ținut inabordabil. Era în vremea împăraților și a zidului de despărțire. Revoluția din 1917 dărîma această izolare, însă propaganda învierșunată a dușmanilor idealurilor lumii nouă a încercat să o păstreze pînă ieri.

Ei bine, eu m-am încredințat, acum de curînd, cît de tare s-a apropiat de noi Moscova. Am călătorit pînă acolo numai în cinci ceasuri și jumătate. Știu că prietiniile mei n-au să se mire de asta. Domniile lor cunosc binefacerea avionului din zilele noastre. Eu am rămas însă cu ceva din sufletul părinților mei și nu-mi ascund uimirea. Mai ales nu-mi ascund plăcerea că această pasere măiastră a timpurilor moderne a intrat în rolul ei firesc : înfrățește oamenii în loc să lepede asupra lor ouăle de schijă din care zducnesc năpîrcile de foc ale distrugerii.

Am călătorit cu blîndeță și cu sentimentul siguranței prin văzduh, privind de la două mii de metri înălțime harta ciudată a așezărilor rurale și cîm-

piilor semănate. Cît plutesc deasupra șesurilor du-nărene, ogoarele sînt lăvicere înguste, împuținate de răzoare. Cum trecem mai departe, încep a vedea o altă rînduială a așezărilor omenești. În preajma căsuțelor și grădinilor, lanuri întinse.

Cunosc, din informațiile ce am dobîndit, ce schimbare adîncă și binefăcătoare s-a produs în economia plugarilor din marea țară vecină îndată ce s-a putut trece, de la sistemele primitive și feudale ale trecutului, la agricultura modernă, mecanizată, condusă de specialiști și călăuzită după planuri ale conducerii generale a țării. Însă doresc să văd și cu ochii mei minunea. Aș vrea ca experiențele probate în marea țară vecină să folosească și plugarilor de la noi, rămași încă la practici rudimentare; pipăirile, încercările, experiențele Sovietelor ne pot fi nouă învățămînt nesilnic, ținînd samă de condițiile noastre proprii, de greutatea legate de istovirea războiului și de particularismele noastre. Nu se poate să nu ne folosească stațiile de tractoare, uneltele perfecționate, sistemele moderne de plugărie, semințele și vitele selecționate, conducerea științifică, contabilitatea agricolă și toate celelalte înnoiri ale anticei vieți rurale, care îngăduie în Uniunea Sovietică muncitorilor de pămînt să ajungă cu pași repezi, din urmă, pe agricultorii din țările cele mai înaintate.

Intenția mea este să vizitez un colhoz și să mărturisesc ce-am văzut.

În două ori trei săptămîni de petrecere la Moscova și Leningrad, voi găsi fără îndoială prilej să-mi îndeplinesc această dorință, sau, mai curînd, această datorie. Voi găsi o zi însorită, între zilele consacrate serbărilor Academiei de Științe din Uniune.

Am uitat să spun de la început că mă duc la

Moscova, plutind între cer și pământ cu mai mulți tovarăși, membri ai Academiei, profesori ai Universităților și luptători ai ARLUS-ului. În avionul venit dinspre sud ne-am întâlnit cu delegați bulgari. Atît pe drumurile văzduhului cît și ale pămîntului, alți trimiși ai țărilor lumii se îndreaptă către aceeași țintă.

Academia de Științe a Sovietelor împlinește două sute douăzeci de ani de existență. A fost găsit acest prilej de întâlnire cu caracter pașnic pentru intelectualii omenirii. E o dorință semnificativă a conducătorilor Uniunii Sovietice și acestei dorințe răspund, cu solii puternice, americanii, englezii și francezii. Vom mai întâlni la Moscova iugoslavi, unguri, polonezi, popoare nordice, neamuri asiatice și reprezentanți ai universităților și academiilor particulare ai națiunilor care au crescut la cultura lor proprie în Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice. Vor fi peste o mie două sute de delegați.

În ziua de 12 iunie, la ora 7^{1/2}, am plecat din București. La 10, sîntem deasupra Kievului. Panoramă largă: priveliștea înfrumusețată de cotiturile adînci ale fluviului Nipru, pînă înspre ulițele și perspectivele orașului. De și mă aflu destul de sus, pot băga de samă distrugerile războiului. De altminteri, de la un timp, în toate așezările omenești pe unde au trecut oștile hitleriste, observ distrugerea organizată științific. N-a fost distrusă numai munca omenească; au fost zdrobiți și muncitorii pașnici, care nu purtau unelte războinice.

Binecuvîntez domolirea Germaniei, asupra căreia bîntuia un duh al turbării.

Cu toată binecuvîntarea mea, cu toată măreția victoriei aliaților, ruinile rămîn ruine, mormintele ne-

vinovaților morminte, tristeța mizeriei umane mai profundă. Nu găsesc mîngîiere decît în gîndul că peste aceste nesfîrșite serii de ruini și morminte ale nevinovaților va pluti însfîrșit, ca un vultur mareț, înțelepciunea ultimă a omenirii, ieșită din cea mai neagră stupiditate. După viforul epocii contemporane, copiii noștri vor cunoaște un ev al păcii. Campionii acestei păci cîștigată cu armele chiamă la o adunare a prieteniei pe reprezentanții neamurilor lumii.

Am ca o iluminare înțelegerea acestui gînd nobil al aceluia care ne chiamă la sărbătoarea unei instituții academice. Ca și cum ar sublinia simbolic faptul, avionul care ne poartă se ridică deasupra norilor și cețurilor, mai sus, tot mai sus, în lumină.

Apoi, către Moscova, prindem a coborî asupra unei regiuni de uzine, fabrici și culturi curat orînduite, printre păduri de molid și mesteacăn. Un mare oraș de cîmpie se desfășoară spre orizont.

Cobor cu emoțiune într-o lume nouă, pe care multă vreme am socotit-o străină și depărtată. E o lume de obraze binevoitoare și amicale. Bagajele rămîn să se supravegheze ele singure și sînt sigur că vor veni să ne găsească acolo unde ne duc automobile repezi.

Pe străzi foarte curate, populația care se duce să-și îndeplinească munca zilei. Fiecare în sectorul său. Munca e datorie și onoare. Folosul e al obștei. Tramvaie și autobuse pline. La stațiuni coadă și ordine domoală, fără agenți ai forței publice. De altminteri, știu că zadarnic aș căuta pe acest deținător al autorității în înțelesul vechi. Relațiile dintre oameni s-au schimbat profund. Un funcționar e un slujbaș cuviincios al poporului. Șoferul care ne con-

duce e un tovarăș politicos. Se simte egal cu mine, nu e plictisit, nu e nervos, nu așteaptă bacșiș. E în serviciul Academiei. Patruzeci ori cincizeci de slujitori ca el, cu mașinile lor, sînt în serviciul Academiei de Științe.

Această «Akademia Nauk» a fost transformată de regimul socialist și nu mai seamănă cu celelalte Academii europene. Invățații de toate felurile ai instituției s-au organizat în grupe de cercetători ai tuturor problemelor țării. Conduc laboratorii și institute, sînt cercetători neosteniți în serviciul patriei. Statul are grijă să le puie la îndămină toate instrumentele de cercetare, să-i apere de preocupările mărunte ale vieții; îi înconjură cu respect și grijă; îi socotește drept adevărata nobleță a lumii nouă, o nobleță ieșită din popor și care se simte cu adevărat în slujba poporului. Academicienii au locuinți, biblioteci și cluburi, mijloace de transport, înlesnirile traiului. Cred că nicăieri în lume învățații nu se bucură de un atare tratament.

După ce străbatem orașul (Moscova are astăzi peste patru milioane de locuitori), trecem mai departe, ca să fim găzduiți într-un loc de tihnă al «Akademicilor»: Sanatoriul Uzkoie. E un palat, fostă locuință de vară a unor prinți Trubețkoi (cu care s-a încuscrit cîndva Dumitrașcu-Vodă Cantemir). E așezat la 19 km de oraș, într-un parc vast, cu copaci bătrîni și lacuri.

Aici în împrejurimile Moscovei e primăvară în toi, sîntem pe o paralelă septentrională, care face ca flora să fie asemănătoare cu a înălțimilor noastre de la Sinaia. A înflorit liliacul și cîntă cucul. În amurgul prelungit pînă cătră ora 11, am auzit și bătaia privighetorii.

KREMLIN ȘI METROU

Delegația noastră participă la toate ședințele solemne ale «Akademiei Nauk», care se țin ori la «Prezidiu», ori în sala cea mare a Operei, și la «Dom Soiuz» — Casa Sindicatelor. Intre aceste îndeletniciri grave și sărbătorești se vizitează felurite instituții și laboratorii, unde învățații sovietici își dau contribuția lor pentru sporul științei umane în general. În același timp desfac și limpezesc tot mai mult caracterul nou al acestei largi lumi răsăritene, plină de atâtea speranțe pentru tihna și pacea noroadelor.

Știința și conducerea sovietică se întemeiază pe un realism bărbătesc și îndrăzneț. Din această dintru-nceput îndrumare au ieșit de la un deceniu la altul marile uzine și întinsele rețele industriale, modernizarea agriculturii cu puterea multiplicată în toate domeniile. Increderea poporului a devenit forța imensă care, sub ochii noștri, după lungi și aspre suferinți, a adus biruința democrației.

Imi dau sama, din convorbirile ce am cu cei care au participat la întemeierea statului socialist, că

schimbările sînt încă în mers, că toate cîte se să-
virşesc avem a le privi sub un unghi special al rela-
tivităţii. Nimic din ce e omenesc nu e perfect. Răz-
boiul, pe de altă parte, a pus o oprelişte bruscă tutu-
ror dezvoltărilor. Toate se reiau acum cu povara dis-
trugerilor încercate într-un teritoriu imens. Refacerea
trebuie legată de mişcarea de ascensiune oprită. S-a
creat, însă, în aceste împrejurări teribile, un suflet
plin de avînt şi îndârjire al tuturor popoarelor care
colaborează în Uniune. Un patriotism fierbinte îi
leagă pe toţi; nu un patriotism îngust, şovin şi ne-
tolerant, ci patriotismul pentru o operă comună de
bine, patriotismul realizărilor vaste şi binefăcătoare
în care se înfrăţesc cu toţii.

E patria ideală — viziune a viitorului. Pentru
realizarea ei definitivă, oamenii sovietici au luptat
şi s-au jertfit morţii, au muncit şi continuă să mun-
cească fără întrerupere. Fiecare cetăţean are de înde-
plinit ceva şi mişcarea lui în lumină e legată de
un scop. Pentru asemenea oştean al muncii, aspectul
Căii Victoriei la ora 11 ar fi imoral şi scandalos.
Copiii lor şi copiii copiilor lor o vor vedea împlinită
această patrie ideală. În ochii albaştri ai viitorului
se va oglindi ceea ce acuma e în curs de înfăptuire.

Am văzut odată mulţimea manifestîndu-şi bucuria,
într-o duminică, cu prilejul sărbătoririi armatei bi-
ruitoare. Era ceva cu totul special, solemn şi tu-
multuos în acelaşi timp, în piaţa cea mare din laturea
Kremlinului. În mausoleul său simplu de marmoră,
Lenin era prezent în mijlocul poporului său, cum va
fi pururi. Armata defila; străzile din preajmă în-
leşate de popor îşi aşteptau rîndul. Ploua. A curs
ploaia patru ceasuri. O echipă a oştirii a lepădat în
laşa mausoleului steagurile hitleriste. Cînd, după ce

au încetat muzicile și defilările trupelor, am trecut în mijlocul mulțimii, am simțit vîntul arzător al unui entuziasm cu totul deosebit, în raport cu spațiile nesfîrșite și cu mulțimile fără număr. Era o izbucnire vijelioasă; a doua zi munca severă trebuia să-și reia cursul.

Această lume orientată spre un mare destin își are rădăcinile în trecut prin avînturile ei generoase și prin jertfele neconținute pe care le-a dat pentru cauza umanității. După epoca de răsturnări radicale, s-a înviorat amintirea lui Petru cel Mare și a lui Ivan Grozna, țarii care au încercat odinioară prefacerea Rusiei. Faptele lor constituie un prim depozit sufletesc pentru actuala lume în mișcare.

Palatele beneficiarilor trecutului au devenit muzee, laboratorii, biblioteci, școli, case de odihnă ale învățaților. Norodul devine stăpîn al propriilor sale opere. Un timp, nedreptatea l-a ținut despărțit de ele; acum a rînduiala justă i le închină, ca să se bucure și el și generațiile ce vor urma.

Kremlinul, cetatea medievală a puterii absolute, e astăzi al poporului. Lîngă sălile imperiale, Sovietul suprem și-a stabilit sediul. Se alege acolo dreptatea popoarelor înfrățite.

Această înfricoșată așezare a trecutului, de unde au ieșit poruncile tiranilor, unde s-au sărbătorit victoriile asupra fiecărui ținut cucerit cu sabia, de unde a căzut osînda asupra tuturor luptătorilor pentru libertăți — nu și-a schimbat nimic din înfățișare; e însă cu totul altceva și se armonizează cu timpurile nouă.

Kremlinul e cel mai original muzeu al trecutului, prin arhitectura lui îndrăzneată, prin bogățiile pe care le cuprinde, prin pitorescul lui. E un rezumat

al istoriei Rusiei, etajat și despărțit în epoci de la Ruric și pînă la ultimii autocrați Romanovi. S-au păstrat insigne, arme, costume, săli și tronuri somptuoase. Revoluția a păstrat aurul, covoarele, tablourile, tapițeriile, amintirea luxului rezervat celor puțini. L-am vizitat și noi, cum l-a vizitat tot poporul eliberat, ca pe un muzeu plin de minunății.

Îată însă că ordinea nouă a pus alături metropolanul.

Construcția acestei mari lucrări subpămîntene pentru trebuințele de obște e ceva cu mult mai măiestrit decît Kremlinul.

Metroul e o lucrare foarte întinsă în tot subsolul Moscovei.

Inginerii sovietici s-au folosit de ultimele invenții și perfecționări ca să execute cea mai frumoasă lucrare a genului, în timpul cel mai scurt cu putință. Pe o rețea largă, radiind înspre toate punctele cardinale ale orașului, circulă din trei în trei minute și la unele ceasuri ale zilei mai des, trenuri electrice elegante și confortabile. Stațiunile metroului sînt fiecare o realizare artistică aparte, într-un alt stil și cu alte podoabe. Statui, mozaicuri, ornamente rare agrementează priveliștea. Lumină lină, aer condiționat. E un palat încîntat, cu multe încăperi alcătuite din marmori felurit colorate, bronzuri, agate și onixuri.

Inginerii au găsit soluții de basm la unele dificultăți pe care le-au întîmpinat. Au dat de straturi de apă; le-au înghețat și au sfredelit apoi sloiul.

Circulația în aceste galerii subpămîntene e imensă. Covoarele mișcătoare suie și coboară, pe pantele intrărilor și ieșirilor, mulțimi înșesate. Or-

dine, disciplină, curățenie, pretutindeni. E cel mai ieftin mijloc de transport.

Ca pretutindeni în toate manifestările, copiii se bucură în metrou de o atenție delicată; au compartimente deosebite ale lor.

La ordine și disciplină se adaugă blindeța oamenilor. Văd numai zîmbete bune și priviri blajine. Nicăieri o dispută, niciodată un cuvînt brutal.

Opera aceasta măreață e vrednică de poporul care a produs-o.

COLHOZUL DE LA TARASOVKA

I ntr-o zi am cercetat muzeul orășenesc «Tretiakov», reinstalat după greutățile și primejdiile războiului.

L-am găsit înțesat de privitori. Era în răstimpul de repaos când lucrătorii din fabrici, mai ales cei tineri, căutau asemenea petrecere aleasă pînă la reînceperea lucrului.

E interesant să se știe că poporul Moscovei, destul de numeros, cum am arătat, își umple ceasurile de răgaz cu priveliști artistice, spectacole și muzică. Preferința pe care o arată îndrumătorii statului socialist muzeelor, teatrelor și bibliotecilor va face poate pe unii să cîrnească din nas. Eu o binecuvîntez; e începutul unei educații nobile.

Libertatea proaspătă ce ne luminează s-ar cuveni să deslușească și la noi asemenea «constrîngeri». Vorbeam într-o zi despre asta, cu prietinel meu Traian Săvulescu, prea învățat doctor botanist. Și am convenit că oamenii pot găsi mijloace ca să facă din această binefacere calamitate. Libertatea de a nu face bine e una din suferințele străneptoșilor lupoaicei și ai lui Traian.

Ne sprijinim, ca stat, bugetul, în mare măsură pe agricultură și nu ne este indiferent dacă producția grâului nostru e de 800 kg sau de 3200 kg la ha. E deosebire între o sută de mii de vagoane și patru sute de mii de vagoane de grâu.

— Ce-i de făcut? ce-i de făcut? ne tînguiam noi, pe cînd adierile parcului intrau lin pe fereastra deschisă.

— Să nădăjduim că se găsesc aici pilde pe care oamenii noștri de stat le pot folosi, am hotărît noi.

Și am mai hotărît ceva. Să ne ducem să vedem cu ochii noștri o exploatare în comun, un colhoz, din împrejurimile Moscovei.

Dorința noastră a fost cu ușurință îndeplinită. Unii din tovarășii noștri s-au decis să se alăture la această expediție. Și astfel într-o zi — la 18 iunie — am cercetat colhozul de la Tarasovka, la vreo douăzeci și ceva de kilometri de capitală.

E o tovărășie de grădinărie de legume și pomi fructiferi, cu numele «Pomenirea lui Ilici» — adică a lui Lenin.

Două sute cincizeci de proprietari de parcele s-au întovărășit ca să realizeze o grădinărie colectivă. Au pus în comun 413 ha. Evenimentul a avut loc în 1930.

Din ce s-a petrecut în Uniune, e ușor de înțeles că tovarășiiile țărănești de cereale n-au avut decât a folosi din organizația colhoznică. Statul pune la dispoziția colhozurilor stațiile de tractoare și semînțele și vitele selecționate în fermele sale (sovhozuri); îi mai dă agronomi și contabili, precum și planurile de cultură. Vechea plugărie a fost revoluționată; au apărut mari întinderi cultivate rațional. Colhozurile de cereale (astăzi se află în Uniune

...tute de mii de asemenea organizații colective) sînt foarte bogate și reprezintă o mare putere economică. «Sînt curios să aflu, observă tovarășul meu, dacă grădinile de zarzavat, care erau cultivate intensiv și mainte vreme, dau în tovarășie rezultate tot așa de apreciable.»

Am stat în colhozul de la Tarasovka opt ceasuri; am cercetat culturile, serele, grădinile, plantațiile, ferma, cluburile, casa copiilor; și am fost ospătați în gospodăria unui șef de echipă.

Oamenii lucau cu folos grădinile lor și mai înainte de 1930. De la întovărășire înaoce, folosul tuturor a fost mai mare din motive pe care le-am înțeles lesne. Le stau într-ajutor tractoarele de la stațiunea statului; sînt înlesniți cu mașini moderne de care au nevoie, cu semințe, cu furaj. Au inventarul lor propriu necesar; și-au sistematizat și mai mult munca.

În afară de colhoznici, mai lucrează vreo șaiszeci de angajați temporar. După un an de probă, asemenea lucrători specialiști pot deveni tovarăși în colhoz. Mai dau ajutor pentru treburi mărunte și copiii școlii.

Tovărășia a instituit o fermă cu vaci, cai, porci, paseri și albine cu care se împlinește opera socială, adică ajutorul bătrînilor nevoiași și bolnavi și mai cu seamă creșterea și îngrijirea copiilor.

S-a întemeiat o livadă de 65.000 de meri care va deveni o mare bogăție cînd pomii vor fi în plină rodire.

S-au executat lucrări de irigație și de îngrășămintă animale.

Gospodarii își păstrează în jurul caselor grădinile lor proprii în care lucrează în timpul liber.

Toată organizarea e condusă de obște, care își alege un președinte și ajutorii lui. Căluza tehnică e o «agronomiță» cu studii academice. La fermă lucrează o specialistă în zootehnie. Contabilitatea e ținută la zi. Munca se face după rînduiele pe care nu le mai amănunțesc; e nevoie numai să se știe că o zi de muncă a unui bun gospodar sau a unui specialist în mașini nu e egală cu ziua de muncă a păzitorului vacilor. Colhoznicul datorește un număr de «zile» tovarășiei, 240 mi se pare, pentru care primește plată în bani și în natură, la care i se mai adaogă parte din cîștigul general.

Producția se bazează pe cartofi (17 tone la ha), tomate și castraveți (25 tone la ha), morcovi și alte zarzavaturi și, în fine, căpșuni.

Venitul total al anului agricol 1944 a fost de 3.650.000 ruble.

Din acest venit se pune la o parte 10%, destinat operii sociale a colhozului: școala, grădina de copii, igiena, dispensarul, ajutorul bătrînilor și suferinziilor. Partea aceasta a activității colhozului are în sprijin și ferma de care am vorbit.

Statul își rezervă cumpărarea a 25% din produse, pentru trebuințele lui: armată, instituții felurite, fabrici etc. Se împarte colhoznicilor o cîtîime din produse; se vinde altă cîtîime la oraș; alta se păstrează rezervă.

O familie de patru persoane, muncind oîte 240 zile fiecare, primește bani și produse în natură în valoare de 700.000 lei aproximativ. Să se ție samă că viața e cam de cinci ori mai ieftină în Uniune decît la noi.

Rînduieli și împărțiri oneste, oameni care își fac datoria. Toate bune. Doresc să spun eu ce mi-a plăcut mai presus de orice.

Era ceasul amiezii. Trecusem pe la club (bibliotecă, scenă de teatru, radio și cinematograful) și ne-am abătut să vedem copiii colhozului. Cît mamele lucrează la oîmp ori la diversele despărțăminte ale grădinăriei, copiii lor sînt îngrijiți de anume femei pricepute și înțelepte. Unele sînt învățătoare.

Mi s-a întîmplat să intru întăi într-o casă în camerele căreia se aflau copilașii grădiniții. Jucăriile rînduite într-un colț își așteptau stăpînii. Iar stăpînii, hrăniți, spălați, dolofani și rumeni își făceau siesta în paturi cu cearșafuri albe.

Mi-i rușine să mărturisesc că mi s-au umplut ochii de lacrimi. Am avut o vedenie de tristeță: copiii sătencelor noastre. Ele se trudesec în arșiță la ogoare; ei singuri, neîngrijiți, nealimentați, acasă. Pe cei care nu pot încă umbla îi rup cîteodată porcii; alții mai mărunți cad în vase cu apă ori în jar. Ați cetit și dumneavoastră asemenea știri în gazete. La colhozul din Tarasovka vedeam copiii sătenilor îngrijiți domnește.

În alt pavilion erau băiețașii de școală. În altul sugacii. Aceeași atenție și curățenie pretutîndeni.

Asemenea grijă ca de ceva scump și sfînt, această învoire a lumii e cîștigul fără samăn pe care l-am constatat în colhozul de la Tarasovka. Într-o lume care pare preocupată, la prima vedere, mai ales de cele materiale, se trece prin copii, generațiilor viitoare, fiacăra spiritualității.

CÎMPUL DE EXPERIENȚĂ AL LUI ȚIȚIN

Sîntem cu atenție și grijă găzduiți. Doamnele care se ocupă de noi și domnișoarele de serviciu ne arată fețe amical zîmbitoare și, la dejunurile copioase de la ora nouă dimineața, ne îndeamnă cu glasuri muzicale să ne restaurăm, în vederea curselor zilei.

Poate s-ar afla cineva curios între cetitorii noștri și ne-ar cere o lămurire privitoare la asemenea «prînzișor». E vorba de cafeaua ori ceaiul de la noi. Acolo și cafeaua și ceaiul sînt de calitate excelentă. Iar adaosurile nu-mi îngădui să le judec, pentru că nu am termen de comparație. Inchipuiți-vă o masă pe care nu se află nici ceai, nici cafea. Pe această masă găsim înșirate felurite lucruri prea bune, icre negre, unt, brînză și smîntînă, somn, sardele ori alte feluri de pești, salamuri, friptură rece, plăcinte, ouă în coaja lor ori prefăcute în omlete și altele de care nu-mi mai aduc aminte, deoarece nu îndrăzneam să atac tot. Fiind partizan al unei anumite igiene alimentare, preferam totdeauna peștele și nu mă atingeam de lăptărie, brînzeturi și carne. La toate

acestea, la urmă, se adăoga ceaiul ori cafeaua, după gusturi.

Imi închipuiam că nu toată lumea dejenează așa. Eram oaspeții «Akademiei Nauk» și «Akademicii» se bucură, împreună cu oaspeții lor, de un tratament special. La ora 2¹/₂, urma dejunul al doilea, cu mîncări calde. La ora 5, ceaiul. La ora 9, cina.

Dejunurile noastre desigur vor fi fost de o calitate deosebită; dar pretutindeni acolo ceaiul sau cafeaua se asociază cu o gustare mai îmbielșugată. Așa e organizată munca zilei încît muncitorul își agonisește de dimineață puterea de care are nevoie. Prînzul e mai modest și găsesc acestei rînduiei justificare. Clima de aici, mai umedă și mai rece decît la noi, cere omului sfortări mai îndelungi; pînea cea de toate zilele trebuie să fie bună și însoțită de alimente grase.

La ferma de la Tarasovka, în casa unui șef de echipă, unde am fost ospățați de conducătorii colhozului «Pamiat Ilicia», am putut cunoaște oît poate fi de bogată mîncarea țaranilor. În alte forme, era același conținut.

În covârșitoarea majoritate a țaranilor Uniunii se consumă pîne: de grîu și de secară. Pînea de secară de acolo se face altfel decît la noi; cuprinde grîu mai puțin, sau poate nu cuprinde grîu deloc și e deosebit de gustoasă. Pînea albă de grîu, excelentă. Fără îndoială, una din preocupările savanților sovietici, care se ocupă de problema ce s-ar putea numi «pînea cea de toate zilele», este sporul producției grîului și întinderea culturilor de grîu în regiuni unde pînă acum nu izbuteau.

Spre a cunoaște cu ochii noștri ce se lucrează în acest sector de cercetări, ne-am dus — eu și prietinel

Traian Săvulescu — la institutul și câmpul de experiențe de sub conducerea lui Nikolai Vasilievici Țițin, savantul agronom pe care l-am văzut în București, la congresul ARLUS-ului, cătră sfârșitul lui mai, acest an. E vorba de o organizație lângă Moscova, căci Nikolai Vasilievici Țițin conduce și alte organizații similare în alte regiuni ale Uniunii.

L-am căutat pe Țițin la Prezidiul «Akademiei Nauk». Il vestisem din ajun și luasem cu domnia sa înțelegere. Am străbătut cu automobilul o regiune de grădini și parcuri, am trecut prin șoseaua Minskului și am ajuns cătră amiază, pe o ploaie fină, la câmpul unde se află așezat Institutul. E o întindere de 510 ha. Nikolai Vasilievici Țițin are vreo trei sute de ajutoare la diversele încercări pe teren și la lucrările de laborator. Culturile pe teren cuprind și instalații sub sticlă, unde am văzut altoite fasole pe o specie de salcâm și tomate pe un arbust ce se cheamă țifa-mandră. Dar nu curiozitățile acestea ne interesau, ci rezultatele hibrizilor «grâu pe pîr», de care s-a ocupat îndeosebi și neîntrerupt Țițin, trecînd de la încercări la realizări vaste.

Se știe că pîrul, sau «chirul», cum îi spun țărani din Moldova, e cea mai blăstămată iarbă care își țese în așa măsură rădăcinile în pămînt, încît devine o calamitate pentru ogoarele neîndestulător lucrate. Ca să scape de ea, agricultorul e nevoit să facă arături adînci, așa încît rădăcinile pîrului scoase la suprafață să înghețe în timpul iernii. Muncă grea, căci rizoamele pîrului, rupte, devin fiecare o plantă nouă. Deci e nevoie să fie și grăpate energic și scoase. Această iarbă nebună, care înăbușă vegetațiile cumînți, iarbă puternică ce rezistă la secete și geruri, a fost aleasă de Țițin ca să devie vehiculul boabelor de grâu. S-a în-

cercat hibridizarea în mii și mii de forme. Și s-a ajuns la rezultate practice, pe care nu încerc să le calific.

Opera aceasta e mai mult decît o «descoperire». Ea se așează alături de creația dintru început, căci adaugă ceva cu totul nou la totalitatea lucrurilor acestei lumi. Și grîul pe care l-au avut oamenii pînă acum e rezultat al unor vechi încrucișări, care s-au desăvîrșit, ajutînd geniului omenesc poate și întîmplarea. Grîul acesta a fost semnul ridicării omului, a fortificării lui fizice, printr-o hrană pe care și-o putea pune la îndămină în rezervă împreună cu altele. Era o asigurare a vieții. Era o armă de luptă împotriva intemperiilor secetei, nesiguranței de toate felurile.

Grîul lui Țișin — grîu de pir — reprezintă un progres hotărîtor care atîrnă greu în balanța în care se așează elementele de pacificare a lumii de mîine. «Pînea noastră cea de toate zilele» nu va mai fi în curînd pricină de măcel. «Spațiul vital» va rămînea o expresie de dicționar. Pămîntul va rodi grîu pentru toți fiii săi.

Iată unii din hibridii lui Nikolai Vasilievici, plante perene, rodind grîu de două și de trei ori pe an, în regiuni de secetă, în pustietățile din jurul Mării Caspice. Țăranii iau o recoltă; pe celelalte două le transformă în furaj; și merg cu aceeași rînduială patru sau cinci ani în șir, fără să mai facă arături și în-sămînțări.

Dar iată un hibrid, grîu de primăvară, anual, care izbutește în terenuri reci, dincolo de zona grîului de azi. Acest minunat grîu de primăvară are un bob de două ori mai mare decît grîul standard al vechilor culturi, dă o recoltă de 4000 kg la hectar și e foarte bogat în gluten.

Se cultivă astăzi grâu de acesta în regiuni ale Uniunii unde n-a crescut și nu s-a copt grâu niciodată de când lumea. S-au întins ogoarele lui cătră mieznoapte pe o întindere, pînă acuma, de nouă milioane de hectare.

Am cercetat boabele și m-am bucurat de vederea lor. Am cetit pe tablele de analize bogăția lor în gluten. Mai mult decît atît : am văzut morile Institutului care l-au măcinat subt ochii mei, iar o gospodină pricepută a plămădit din el pîne. Am văzut și pîne care se aurea subt ochii noștri și am gustat din ea c-un simțămînt de pietate, căci această pîne, care sporește cu cît se întind zonele grîului nou, e pînea păcii viitoare.

Nikolai Vasilievici Țițin e un om modest, c-o figură ca a lui Gorki. Nu cunoaște limbi străine. Are în priviri devotamentul înflăcărat al misiunii lui. E modest și simplu ca orice om mare.

LENINGRAD

In cele cîteva zile frumoase de la începutul șederii noastre la «Uzkoe», vizităm parcul și ne bucurăm de a doua primăvară. Pe cea dintâi am avut-o în țară cu o lună și jumătate mai devreme. Am fi putut vedea și la noi o primăvară tîrzie, dacă am fi căutat-o la munte. Aici la Moscova am găsit molidul și mesteacănul și flora altitudinii de o mie de metri. Aerul pe care îl respirăm și lumina ce ne învăluie sînt altele decît în cîmpia Dunării. Curînd aveau să înceapă ploii reci, prelungite pînă în ziua plecării noastre; cucul își mai slobozea chemarea monotonă, pîndind un răstimp de alinare; privighetoea a amuțit, așteptînd o lună plină și nouă și înflorirea teilor.

Peisagiul rural pe care l-am observat în împrejurimile Moscovei și Leningradului nu are nimic din vioiciunea variațiilor de la noi. Intinderi plate, heleșteie și văiugi, dumbrăvi de plopî tremurători și mesteceni. Casele din birne de molid, cu lemnul aparent în exterior. Ferestrele largi, cu chenare, în care domină colorile albastru și verde. Cînd am făcut, cu

trenul, drumul spre miazănoapte, am străbătut întinderi nesfârșite, păduri mlăștinoase și turbării; uneori spațiul ce se desfășura spre orizont avea o măreție gravă care se armoniza cu caracterul poporului domol ce-l stăpânește. Domol și câteodată furtunos ca oceanul.

Înțelegeam că marea contraofensivă începută la Volga putea fi dusă numai de această forță nebiruită, soră cu infinitul: zile, luni și ani în geruri, în viscol, în zăporuri mocirloase sub ploi și zloată, neînduplecat și fără oprire. Era stihia, în mișcare, era înfricoșata putere canalizată spre opera de bine a zilelor de mine.

Să mi se ierte această sondă în visurile și speranțele mele: ea îmi aduce la suprafață impresiile ce s-au depozitat furiș în ființa mea cât am trăit în lumea unde am fost. O parte din mine cerceta conștient lumea vie, pe când sensul ei se prefira într-un laboratoriu profund intim, de unde încep a se înălța acum globurile irizate, poate ale fanteziei, poate ale adevărului. Trebuie să mai mă întorc acolo și-mi trebuie timp pentru a «vedea» totul.

În această ultimă schiță sumară a impresiilor mele directe, grăbite și necomplete, mi-am propus să spun câteva cuvinte despre Leningrad.

Acest mare oraș, care a deschis lumii răsăritene o poartă spre civilizația occidentală, se datorește unui om unic între oamenii Rusiei de odinioară. Petru cel Mare a fost întruparea, în veacul XVIII, a lui Ilia Muromeț, eroul poporului.

Ilia, singuraticul și viteazul, a avut rînduiala lui să iasă cînd și cînd, la împrejurări grele, ca să facă alt «zakon» în lumea plină de răutăți.

Ieșise în ființa lui Ivan Grozna, cel ce întrunise laolaltă pământurile Rusei și zdrobise cerbicia boierilor. Acesta cel dintâi a luat aminte spre căile de legătură cu Apusul.

S-a arătat apoi în personalitatea furtunoasă și stăruitoare a lui Petru Alexeevici Țar. Fără odihnă, fără astîmpăr, Petru cel Mare a desăvîrșit alcătuirea unei mari puteri. De la Narva a ajuns la Pultava, din tristețile smîrcurilor Nevei a creat un oraș de basm.

Vă aduceți aminte de portretul pe care i-l face Ion Neculce în cronica sa : «Impăratul era om mare, mai înalt mai decît toți oamenii, iar nu gros, rotund la față și cam smead, oacheș, și cam arunca cîteodată din cap, fluturînd». Nu cu mărire și pohfală ca alți monarhi se purta — urmează Neculce — ci ca un om de rînd și cu puțini slujitori umbra pe jos și fără alai. Ii era drag Dumitrașcu-Vodă Cantemir, căci i se închinase de bună voie și crezuse în el. De aceea îl cuprindea cu amîndouă brațele și îl săruta, pe față, pe cap și pe ochi, ca un părinte pe fiul său. — Se cunoaște prietînia ce a arătat lui Dimitrie Cantemir împăratul, pînă la sfîrșit.

Țarul acesta încăpățînat, stăruitor și violent, care «arunca cîteodată din cap, fluturînd», avea și bunătatea ce cumpănește asemenea caracter. Și avea și generozitatea și iluminările omului care voia să prefacă lumea de subt ocîrmuirea lui.

În casa modestă din apropierea Nevei, pe care am văzut-o încă întregă, a avut perspectiva orașului nou în construcție. Din glod și mlaștini s-a înălțat minunea, cu crude suferinți, nenumărate morți și jertfe. Căci se puneau împotriva puhoiului fluviului și ghețurile uriașe, și gerurile polare, și oamenii vechi.

Frumos oraş. Palatele şi catedralele lui măreţe au modele în marile metropole apusene. Dar peste toate s-a aşezat acum patina a două veacuri şi mai bine. Cursul impetuos al fluviului strâns între cheuri de piatră dă priveliştilor o valoare fără păreche. Se adaugă la asta grădinile, şi parcurile, şi spaţiul, şi amintirile, şi fortăreaţa Petropavlovsk cu mormintele autocratorilor şi ale mucenicilor libertăţii. Am văzut oraşul pe o vreme blîndă ce seamănă cu zilele de septembrie de la noi. Şi am apucat nopţile albe ale solstiţiului verii atît de poetice. La ora 12^{1/2} noaptea, puteam ceti în stradă o gazetă. Abia s-a făcut, răs-timp de un pătrar de ceas, noapte, şi zorile înflo-resc răsăritul. Oamenii din această parte a lumii răsăritene sînt înalţi şi mîndri. Femeile dezvoltă o hăr-nicie care merită toate laudele. Luni îndelungate oraşul a fost ţinut sub tunuri şi avioane. Furnicare dese au căzut luptînd pentru eliberarea lui ; au pierit nu-mai de mizerie şi de foame trei sute de mii de fiinţi omenestii în afară de cele stropşite de bombe. Astăzi se văd încă dezastrele distrugerilor. La reconstrucţii şi reparaţii pretutindeni numai femei îmbrăcate cu salopete şi cu mistriile în mîni.

Recunosc trei elemente dominante în prefacerile în curs ale lumii sovietice, după Revoluţia din Octomvrie 1917, prezidată de Lenin, care va rămîne stăpîn desă-vîrşit al veacului său.

Întăi. Ostenitorii cu braţele ai lumii de aici au fost liberaţi definitiv. Muncitorii şi ţăranii au găsit pacea vieţii lor şi dreptatea. Viitorul li se deschide înainte. Trecutul nu se va mai întoarce în veac şi pururi.

Al doilea. Copiii se bucură de o grijă nobilă şi atentă. Nestînjeniţi de nimic, cei mai înzestraţi pof

ajunge la plinirea destinului lor pentru folosul ob-
ștei. Căci în acest rezervoriu imens de pui de om se
clădesc încet-încet toate valorile pentru progresul
lumii de mâine, și îndeosebi valorile spirituale.

COPIII

Cît am stat la Moscova și la Leningrad, am văzut multe lucruri interesante, mici comedii și drame ale vieții zilnice, care în primul moment au căzut în lăuntruul meu ; acum încep să apară la suprafață ca niște scafandri ai amintirii.

Oamenii angajați acolo în bătălia cea cruntă contra puterilor întunericului și într-o altă bătălie tot așa de dură de redresare, după biruință, a unei vieți nouă tulburată de oroarea invaziei, oamenii aceștia, căliți în suferinți și sfortări eroice, mi se înfățișau în general aspri și severi. Vorbesc de mulțimea cea mare de muncitori care se ȳes la anume ceasuri pe străzile celor două capitale. Imi zîmbesc, însă, din toate părțile, copiii : din tramvaie, de pe uliți, din metrouri, de pe cheiurile Nevei, din grădinile publice.

Atenția tuturor — oameni de stat, muncitori organizați — e îndreptată cu grijă spre ultima generație, căci ea e solie spre veacul viitor. Copiii de astăzi vor fi biruitorii ultimelor inerții și prejudecăți ce au mai rămas în societatea înouită, ca o drojdie a lumii de ieri. Instrucția și educația colaborează strîns la pregătirea lor. Toată lumea, în afară de școala orga-

nizată, — pentru mine asta era vădit, — colaborează cu toată rîvna și cu tot sufletul pentru realizarea acestui țel.

Plimbîndu-mă într-o zi prin parcul cel mare și umbros de la Uzkoë, am văzut pe o bancă un copil de patru ori cinci ani, grăsuț și rumăn, care se juca singur cu un ursuleț de cîrpă. Era un ursuleț destul de mărișor, cu o blăniță de un castaniu prea deschis și cu niște ochi foarte vii de mărgele. Nu mormăia, nu mușca, sta cuminte cum îl așeza stăpînul lui, care îi schimba din cînd în cînd locul și atitudinea. Prin ramurile copacilor din preajmă șușuia vîntul și din pete de soare luceau florile ca niște zîmbete.

Iată o femeie bătrînă, ostenită de ani. A fost cîndva frumoasă. E albă și cu mîni fine. Face o plimbare în blîndeța soarelui de iunie. A observat copilul; își schimbă direcția și se apropie de el. Din întrebările bătrînei și răspunsurile copilului, înțeleg că doamna și pruncul au această întîlnire pentru întăia oară. Copilul răspunde că pe el îl cheamă Vasia, iar ursulețului îi zice Fedia.

Doamna se așează alături de Vasia pe bancă, și Vasia află îndată că doamna îl cunoaște pe Fedia de mai multă vreme; știe de unde a venit, cu ce se îndelețnesc alți urși, prietini și rude cu Fedia, care-i locul lui Fedia și a neamurilor lui între viețuitoarele pădurilor. Dar doamna știe și o poveste cu urșii, pe care o spune c-o voce blîndă lui Vasia, în lumina după-amiezii. Doamna cea palidă e o persoană în trecere pe la Uzkoë. În zilele ce au urmat, n-am mai văzut-o niciodată. Dar în sufletul lui Vasia ea a rămas ca o bună prietină care i-a lăsat amintire o poveste, rostită cu glas domol și zîmbet de blîndeță.

În altă după-amiază mă aflu într-o grădină publică, la Leningrad, în apropierea statuii lui Petru cel Mare. Statuia aceasta înfățișează pe țarul reformei strunindu-și calul într-o săritură năprasnică. E o săritură pe care abia acum a realizat-o lumea sovietică. De pe banca pe care stam, aud cu mirare o larmă de voci. E ceva cu totul insolit. Lumea aici nu gesticulează, nu strigă cu violență. Un copil de cinci ani cere cu stăruință altuia, mai mărișor cu doi ori trei ani, să-i dea un obiect pierdut. Cum s-a pierdut și ce s-a pierdut nu știu, dar cel mic se cațără de cel mare cerînd cu îndărătnicie. Cel măricel cearcă domol să se degajeze. Trecătorii de pe alee, lucrătorii ori funcționarii, se opresc o clipă să vadă despre ce e vorba și ce se întîmplă; clatină din cap cu îngăduință, rostesc o vorbă de împăciuire și trec.

O femeie tînără s-a oprit lîngă dezbaterea neobișnuită. Poate e o institutoare. Se interesează de aproape de năcazurile lor și pune întrebări copilului mai mărișor. E o mamă improvizată care nu părăsește locul pînă ce litigiul nu e aplanat. Partea cea mică se alină, partea cea mărișoară își asociază surîsul la lumina răsfirată în crengi a soarelui. Doamna își continuă oficiul întovărășindu-i, pînă ce-i vede deplin împăcați și îmbrățișați. Apoi își strînge la subțioară pachetul cu alimente și se duce cătră statuia țarului Petre Veliki.

ÎNDEMNUL LUI ILYA EHRENBURG

In înfățișarea lui Ilya Ehrenburg am văzut suferința anilor crânceni. În ce ne-a spus el, a sunat sinceritatea unui camarad al nostru, care a luptat cu armele spiritului și talentului său împotriva ignominiei fasciste.

Ehrenburg poartă încă răni necicatrizate; e îmbătrânit înainte de vreme; dar e un tânăr erou al epocii și truda lui va rodi floarea păcii și împăcării în zilele ce vin.

Astăzi e încă îndirjit și neliniștit: să nu se scoale morții și să ne împresure iar! Putreziciunea fascismului e încă o primejdie; de otrava lui se află încă infectate destule victime. Să curățim bine aria Europei; urmele de sălbătăcie să fie lepădate în trecut; să facem loc larg iubirii de oameni. Fără asta nu sîntem vrednici să trăim; dacă generația noastră nu va împlini această datorie ce nu iartă, merită să fie stigmatizată de blestemul urmașilor noștri.

Omenia și blîndeța, și dreptatea pentru desmoșteniții vieții: iată chemarea acestui sol al unei intelectualități care, vreme de un secol, n-a încetat de a lupta și a se jertfi.

Datoria de astăzi a luptătorilor pentru pace și cultură e și datoria noastră, a intelectualilor români. Au încetat armele, muzele încă trebuie să-și impuie tăcerea, pînă ce se va face lumină deplină în această Europă tragică. Dacă ni se împuținează ceasurile poeziei noastre intime, puterea și talentul nostru să-l dăm fără șovăire acestei lupte cătră mai bine.

Ieșim dintr-un război nemilos și prefacerile din juru-ne au caracter de revoluție.

Sînt nouăzeci de ani de cînd, în Divanul ad-hoc de la Iași, un reprezentant al umiliților și obijduiților din veac a strigat nedreptatea clasei lui. Strănepoții de azi ai aceluia îndrăzneț s-ar cuveni să o simtă scrisă cu flacăra în inima lor. Căci rînduri după rînduri de cărturari ieșiți de acolo de la țară și îndulciți la pînea albă au fost trădătorii părinților și fraților lor.

Această țară — a spus cu alte vorbe solul plugarilor — stă pe temelile ei prin munca brațelor noastre. Pe muncitorii din vechi zile ai pămîntului Daciei i-au bătut ploile și vînturile, și i-a ars zăduful, și i-a usturat gerul. Cu sudoarea și lacrimile lor au îngrășat țărîna din care au scos holde nu pentru sațul lor. Ei au fost însuși neamul care a păstrat sufletul, limba și datinile; ei sînt viața și munca fără oprire; și cu toate acestea ei au rămas sclavii vieții. Ei muncesc puținul lor, ei robesc multul altora; ei plătesc birurile, săvîrșesc beilicurile și podvezile, ei dau menziful și oștenii. Iar puținul lor nu-i în deplina lor stăpînire, și copiii lor n-au alt drept decît să moștenească robia. De bunurile pămîntului și de desfătările lumii se bucură alții!

Acesta a fost un glas al celor mulți care cereau altă soartă.

În nouăzeci de ani s-au pus asupra vieții noastre de stat etichete sub care nu se afla conținut. Desființarea boierescului la 1864 a dat loc legii toc-melilor agricole, care readuceau sub alte forme regimul vechi de exploatare silnică. Populația rurală a rămas în marea ei majoritate tot fără știință de carte, fără drumuri, fără organizare, fără asistență igienică și medicală.

Ca să fie această țară ce se cuvine, toate aceste lipsuri trebuie să înceteze cît mai curînd. Ale lor școlile, bibliotecile, dispensarele, organizarea luminată a muncii agricole și economiei vitelor. Exproprierea ultimă a fost o necesitate a timpului, dar munca țaranului se cere organizată. Într-un veac s-au măcinat numai sentințe patriotice deșarte, s-au pus la cale diversivunile, s-au inoculat oamenii cu stupefiantele alegerilor și xenofobiei și poporul de la țară a rămas înapoiat, numai cu datinile și pitorescul lui. Dar acest popor nu trebuie să mai lucreze în deficit. Ii trebuie lumina culturii, folosința născocirilor moderne, ușurarea trudei lui. Să-l scoatem din ignoranță și boli sociale, spre o viață omenească, spre a întemeia, în sfîrșit, o țară conștientă și tare.

Spre această regiune a vieții noastre sociale îndeamnă mai ales cuvintele aprige ale lui Ilya Ehrenburg. Glasul lui vine din jertfa intelectualilor ruși, pe care noi, intelectualii romîni, trebuie s-o avem pildă.

Rusia nouă a ieșit din convulsii sîngeroase. După biruința Uniunii Sovietice, rămîne drum deschis realizărilor pașnice, prin înțelegere și înfrățire.

Flăcăii siberieni — a zis Ilya Ehrenburg — au căzut la Stalingrad, pentru ca europenii să-și păstreze

democrația și civilizația. Victoria Sovietelor a fost victoria tuturor neamurilor acestui continent.

Are dreptate. Dar după victorie neamurile acestui continent să tindă prin propria lor energie și prin intelectualii lor către bunuri pe care nu le merităm, dacă nu vom lupta pentru ele.

DESPRE TARAS ȘEVCENKO

Taras Grigorievici Șevcenko s-a născut pe o moșie din Ucraina a unui boier cu nume nemțesc, la 9 martie 1814, adică acum 130 de ani. Era copil de servi — plugari vechi, oameni obișduiți, umiliți și ofențați, care lucrau pentru folosul maimarilor lumii, iar ei tînjeau în întuneric și foame. Altădată poporul din Ucraina trăise liber ; cu timpul, stăpînirile trecătoare l-au supus în iobăgie.

Flăcăuașul Taras Grigorievici a început cu slujba de groom la echipajul mării sale stăpînul moșiei. În casa boierească a deprins a ceti. I s-a luminat înțelegerea ; iubea cărțile și pictura.

Ducîndu-se cu stăpînii la Petersburg, cîteva întîmplări au făcut să fie remarcat de unii artiști și scriitori ai timpului. Cîțiva din ei erau ca și el ucraineni. Aceștia s-au hotărît să răscumpere din ticăloasa lui stare de șerbie pe Taras Grigorievici. Pictorul Briullov a pus la loterie un tablou al său și cu cîștigul de două mii cinci sute de ruble a fost plătită eliberarea tînărului Șevcenko.

Din anul acesta, al douăzeci și patrulea al vîrstei sale, Taras Grigorievici intră în altă zodie a vieții.

Începe a frecventa Academia de Arte, scrie și pictează. Cunoaște pe artiștii și scriitorii timpului. La 1840 apare primul său volum de stihuri: *Cobzarul*. Primită cu însuflețire, această carte este socotită ca una dintre cele mai de seamă podoabe ale tinerei literaturi ucrainene. În accente de adânc lirism și aprig sentiment al trecutului, Șevcenko evocă epoca eroică a poporului său de țărani și zugrăvește starea de suferință a muncitorilor de pământ din timpul său.

La 1845, Taras Grigorievici termină Academia de Arte și se întoarce în Ucraina sa, la Kiev, unde începe o activitate vie, scriind și zugrăvind. Literatura lui se îndreaptă spre povestea populară și legendă, întorcînd oarecum poporului său în forme potențate depozitul vechi al literaturii orale. Munca lui devine expresia speranțelor și aspirațiilor tinerei generații de ucraineni intelectuali. În acest răstimp scrie poeme în care pătrunde protestul său aspru împotriva sistemului feudal de stăpînire în Rusia. Asemenea opere circulau clandestin în manuscris, exercitînd o influență covârșitoare asupra contemporanilor săi.

Opera lui însă nu putea trece nebagată în seamă de conducătorii despotismului. În 1847, Șevcenko e arestat sub învinuirea că ar fi alcătuit și răspîndit «versuri cutezătoare». Drept pedeapsă, e trimis ca soldat de rînd să-și facă slujba departe în stepele kirghize și i se interzice să scrie și să zugrăvească.

În surghiunul acesta, Taras Șevcenko a petrecut zece ani lungi și dureroși. Anii lui de tinerețe. Floarea vieții lui ofilită și strivită.

Totuși, cu toată vitregia împrejurărilor și dușmănia prigonitorilor, poetul și pictorul nu înceta de a lucra. Înăbușit, focul artistic a urmat a-l arde. În zece ani de tristețe, literatura ucraineană s-a îmbogățit cu

unele din lucrările lui cele mai pătrunzătoare. În acest răstimp și-a scris Șevcenko și primele sale povestiri în limba rusă.

La moartea împăratului Nicolae I Pavlovici, în 1857, Taras Grigorievici Șevcenko a dobândit iertare pentru greșala lui de a fi cîntat, de a fi zugrăvit și de a-și fi iubit poporul. I s-a îngăduit chiar să se întoarcă la Petersburg. Aici, în capitală, intră în legătură strînsă cu marii scriitori și democrați revoluționari, Cernișevski și Dobroliubov.

În crîncena robie din stepa kirghiză, sănătatea lui însă fusese grav atinsă. La patru ani după iertare, în 1861, Taras Grigorievici Șevcenko se prăpădește în plin elan al puterii sale creatoare.

Din 47 de ani cît viețuise, douăzeci și patru de ani fusese iobag; zece ani i-a petrecut în robia stepei kirghize; treisprezece ani a fost liber, scriind și luptînd pentru libertate. În ultimii ani îi fusese interzis poetului și operei sale să intre în Ucraina.

În cea dintîi strofă a testamentului său, poetul Ucrainei spunea :

Dac-oi muri, într-un curgan
Să m-astrucați în taină,
Sub brazdele de bărăgan
Din draga mea Ucraină.
Să se deschidă-n depărtări
Spre Nipru alba cale,
S-ascult în adîncimi de zări
Cîntări de jale.

Prietinii săi i-au dus într-adevăr trupul în Ucraina, înmormîntîndu-l pe malul înalt al fluviului pe care l-a cîntat, în apropiere de orașul Kiev. De atunci, generațiile ce-au urmat ale tinereții ucrainene l-au pomenit și i-au dus flori. În actualul război, între

sălbaticile distrugerii ce au săvîrșit în acea parte de lume, naziștii au socotit că trebuie să cuprindă și acest ultim lăcaș de odihnă al unui poet.

Cît a durat regimul țarist, opera poetică a lui Taras Șevcenko a dormitat, așteptînd o auroră a libertăților și pentru poporul ucrainean. Această auroră a celor mulți și obijduiți s-a aprins în răsărit și arde asupra lumii. Glasul răsună din morți; noroadele îl ascultă și se bucură de întoarcerea între ele a lui Taras Grigorievici Șevcenko, poetul pămîntului lor.

În vremea cenzurii țariste, opera întreagă a lui Șevcenko era sub opreliște. Acuma, cărțile lui se difuzează în milioane de exemplare și se traduc în toate limbile popoarelor Uniunii Sovietice.

În 1939, la a suta douăzeci și cincea aniversare a nașterii lui Șevcenko, reprezentanții tuturor popoarelor Uniunii s-au adunat la mormîntul lui de pe măgura Niprului, ca să aducă închinare memoriei marelui poet ucrainean. Au trecut fasciștii și au dărîmat mausoleul; poporul eliberat de marele val de întoarcere ofensivă al Armatei Roșii s-a grăbit să restaureze mormîntul și tihna veșnică a poetului.

În literatura noastră, cel dintăi a scris despre Șevcenko, făcîndu-l cunoscut la noi, C. Dobrogeanu-Gherea. Gherea a tălmăcit în proză și a explicat unele din lucrările de căpetenie ale lui Șevcenko: *Haidamacii*, *Ecaterina*, *Sluga*, *Caucaz*, *Maria*.

«Excepțional de frumoasă e Maria lui Tițian, zice Gherea, dar o Marie mai măreață, mai sfîntă ca aceea a lui Șevcenko nu există.»

Șevcenko a fost și pictor și desenator. A fost și gravor apreciat. Munca lui diversă într-un spațiu de treisprezece ani de libertate — și aceea libertate rela-

tivă și primejdioasă — poate fi socotită cu drept cuvânt eroică.

Infățișarea lui Taras Grigorievici, după portretul pe care îl am eu, e a unui ataman de cazaci din vechime: mustăți mari și stufoase pleoștite în jos, sprâncene dese, frunte înaltă, cușmă de miel și șubă; privirea dreaptă și tare.

În opera sa poetică, Șevcenko a cîntat deseori la început slava de odinioară a căzăcimii libere de la Nipru. Se manifesta astfel pasiunea sa pentru trecut și pentru epocile cîntecului bătrînesc. Din această parte a producției lui ne-am gîndit să alegem, pentru o versiune a noastră în romînește, *Cîntecul lui Ivan Pitcova*, adică Balada lui Nicoară Potcoavă. Moldovenii și cazacii au avut deseori contact prietinesc în luptele pentru ființa lor ca neam, în această margine de lume bîntuită de furtunile istoriei. Ion-Vodă cel Cumplit, în veacul XVI al Moldovei, a avut sprijin căzăcimea în lupta lui contra împărăției turcești. Potcoavă a fost unul dintre frații lui Ion-Vodă. S-a întîmplat ca primul meu roman istoric să aibă drept erou pe acest viteaz cu faimă, ieșit dintre moldoveni și ajuns hatman la Pragurile Niprului. Am avut o deosebită mișcare sufletească regăsindu-mi eroul în opera poetului ucrainean.

De altminteri îmi mai găsesc și alte corespondențe în opera lui Taras Șevcenko, în acel sentiment de dragoste pentru cei mulți și obijduiți, la care inima mea răspunde din toată puterea. Căci lumea din care a ieșit Șevcenko are identități cu lumea pe care am cunoscut-o și am înțeles-o în peisagiul nostru moldovenesc. A doua bucată pe care am transpus-o în limba noastră e un tablou de trei strofe al vieții rurale ucrainene, a cărui asemănare cu amintirile și

viziunile noastre din pruncie e izbitoare. Și în una și în alta din aceste versiuni am avut în vedere mai ales tonul și atmosfera.

Intorcându-se de cătră trecut, Taras Grigorievici a văzut realitățile tragice ale poporului său; a lăsat baladele și poveștile înflorite în rama lor de umbră și a devenit un luptător fierbinte pentru libertăți. Opera lui de maturitate se încadrează astfel în mișcarea revoluționară care a dus la eliberarea Ucrainei și a tuturor popoarelor din Uniunea Sovietică.

BALADA LUI NICOARĂ POTCOAVĂ

Fost-a fost în Ucraină
Bubuit de puști și larmă,
Cînd domneau în zaporojă
Căzăcimile viteze.

Slava lor și libertatea,
Fapte mari cu faimă-n lume —
Au trecut, și mărturie
De ce-a fost aici odată
Stau curgane-n bărăgane,

Stau sub cer curgane nalte,
Mărturie-nfricoșată;
Cîntă vînturile-n ele
Despre slava de-altădată.

Strănepoții ascultă-n vînt
Și îngîină-n lacrimi cînt,
Cînd se pleacă secerînd.
Căci a fost cîndva o vreme
Cînd și palida mîhnire
Se prindea rîzînd în horă
Și-n pocaluri — chef deplin —
Curgea mied și curgea vin.

Fost-au fost mărețe vremuri,
Fraților, în țara noastră.
Amintirile se-mbină,
Jalea ni se mai alină.

Nour negru pe buhaz
Stînge soarele de-amiaz,
Marea-i fiară ce spumează,
Marea geme, marea urlă,
Marea bate-nfricoșat
Apa Niprului spumat.
Sus, băieți! Săriți în luntri —
Marea joacă, hai la horă.

Cînd au năboit cazacii,
Chiuindu-și lung aleanul,
Bărcile-au umplut limanul.
Marea dănuie în spume
Iar flăcăii cîntă-n zbor.

Valuri nalte urcă creste —
Nu-i nici cer, nu-i nici pămînt,
Cîntece zducnesc în vînt;
Chiotă întăritați:
Asta-i viața noastră, frați!

Trece zvoana lor spre zări,
Bat lopețile-n talaz;
Larii albi roiesc în stol
Atamanu-n frunte-i az.
Mîna oastea cătră țel
Unde merge știe el.
Gîndurile-i cresc tumult,
Sub musteața lui tufoasă
Pipa i s-a stîns demult.

Unde-s dușmanii? La dreapta?
Ori la stînga? In ostroave,
Ori la smîrcuri? Atamanul
Aprigi ochi își flutură,
Coama-n vînt își scutură.

Cuşma-şi smulge, dă îndemn,
Sus, copii, că face semn.
Sus, copii, năvală mare!
Trageţi pala la Sinope;
Ş-apoi treceţi mai departe.
Atamani şi dragi prietini,
Să răzbim la Ţarigrad.

La Sultanul să ne ducem,
Musafiri să-i fim, ce ziceţi?
— La Sultanul du-ne, taică,
Bubuie prelung răspuns.
— Mulţumescu-vă, băieţi!

Cuşma-n cap şi-o toarnă iarăşi.
Valurile cresc în jur,
Zboară luntrile spre zări;
Atamanul crunt priveşte
Şi pieziş, în depărtări.

★

Stau vişini înfloriţi pînă-n ţiţina uşii
Şi bizlie prin vişini cărăbuşii.
De la arat ai noştri prind să vină,
Trec fetele cîntînd de la grădină.
Bunicile le gată-acasă cină...

S-au strîns cu toţii lîngă vatră-afară,
A răsărit luceafărul de sară,
Copila cea mai mare-ntinde masă,
Măicuţa-ncepe a spune ce-i pe-acasă:
Nu-i chip, privighetorile n-o lasă.

Pe cei mai mici îi duce mama la culcare
Ş-a adormit şi ea-ntr-un cot de trudă mare.
Tăcere; lin cădelniţează florile; —
Intinde somnul aripi pîndind zorile —
Zvonesc doar fetele şi cu privighetorile.

1847, Petersburg, in închisoare.

PERSPECTIVE, ÎN LEGĂTURĂ CU REFORMA AGRARĂ

U nul din satele de ieri, tipice din punctul de vedere al mizeriei, l-am cunoscut în preajma Iașilor, la o depărtare care nu întrece 25 de km. Mă duceam, în vremea iernii, acum vreo cinci-sprezece ani, cu tovarăși, la vânători de pădure în codrii de la Borosești. Cîteodată aceste expediții cinetice durau două zile. Popasul de sară, după ziua întâia de vînat, l-am făcut în cîteva rînduri la Cujba.

Cujba era o așezare ce apăruse în acele locuri după împroprietărirea de la 1864. Țăranilor, pe foarte multe moșii expropriate, li se dăduse în stăpînire ponoare, astfel ca proprietarii să rămîie — nu-i așa? — cu «fețele», pe care se poate sămăna grîul, în cele mai bune condițiuni.

Deci, la Cujba, se afla o așezare țărănească aruncată între rătăcăni și păduri. Am avut impresia că am intrat pe «tărîmul celălalt». După mărturia gospodarilor bătrîni, cu care am făcut vînațiile noastre, niciodată vreun reprezentant al stăpînirii nu-i cerce-tase: nici prefect, nici subprefect. Nici un magistrat, nici un medic nu răzbise pînă la «blajinii» aceia. Nu-

mai agenții fiscului veneau să-i împlinescă pentru biruri.

N-aveau primar, n-aveau școală, n-aveau biserică; n-aveau agent sanitar, n-aveau moașă.

Trăiau în singurătate și tristeță. Nici o centimă din dările pe care le vărsaseră fiscului în zeci și zeci de ani, începînd de la 1864, nu se întorsese cătră ei; rămîneau cu totul izolați de țara cealaltă. Copiii, ca să învețe carte, ar fi trebuit să străbată o distanță de 5 km. «Nu-i chip să-i trimetem la școală, domnule, căci la vreme de iarnă îi minîncă lupii.»

Erau ca «blajinii» din legenda bogumilică. Acești blajini trăiesc sub pămînt, undeva, și nu știu cînd se sărbătorește Paștele. Abia după ce pîraiele de pe pămînt duc pînă la ei cojile de ouă cu care gospodinele pămîntence au făcut cozonacul și pasca, află și ei, și sărbătoresc cu o întîrziere de nouă zile Sfînta Înviere.

Cojile de ouă ale mării sărbători a primăverii vor ajunge înșfîrșit și la sărmanii de la Cujba. Copiii cu păr bălan și ochi albaștri, pe care îi îndestulăm cu dulciuri la aceste popasuri vînătorești ale noastre, acuma se ridică la o altă înțelegere a lumii și se vor bucura de «învierea» vieții lor.

Un sat tip de tranziție între vremea veche și vremea nouă e Vatra Pașcanilor, unde mi-am petrecut o parte din copilărie. Din cînd în cînd, în cursul anilor, mă întorceam în locul unde a rămas mormîntul părinților mei și băgam samă la schimbările ce se produsese în lumea rurală din acea parte a văii Siretului.

Acum șaiszeci de ani, țărani din Vatră locuiau în cocioabe umile, cu acoperișurile joase și cu ferestre cît palma. În două încăperi strîmte, cu puțină lumină și aer, trăiau părinții și copiii destul de numeroși, la

care se adăogeau, la sfârșitul iernii, și viței și mieluții plăpînzi. Clădirile gospodăriei cu totul rudimentare. Vitele băgate în șoproane deschise, în spulberul crivățului. Era vremea cînd oamenii își angajau din iarnă brațele, pentru muncile viitoare pe moșia boierească.

S-a întîmplat ca în regiunea aceea, la gara Pașcani, să se întemeieze, încă de pe timpul Companiei de drum de fier Oppenheim, un atelier de reparat vagoane și locomotive. La început fuseseră aduși lucrători calificați din Austria; țărănimea din jur găsea o întrebuițare subalternă de salahorie. După ce drumurile de fier au trecut în stăpînirea statului român, copiii sătenilor din Vatra Pașcani, Fîntînele și Lunca, cele mai apropiate de gară, au prins a intra ucenici la acel mare atelier al căilor ferate.

Rezultatul s-a văzut nu prea tîrzie-vreme.

Marea majoritate a tinerilor din Vatră au trecut prin școala primară cu nădejdea de a deveni lucrători calificați în ateliere.

Toți sătenii care și-au dobîndit un sprijin în aceste îndeletniciri nouă s-au desrobot de muncile la proprietar.

Cu inima luminată de speranță văd prefacerile zilei de mîni în favoarea lumii mizere de ieri. Văd această lume mizeră emancipîndu-se.

Vom vedea din an în an dezvoltîndu-se și prosperînd o țărănime care n-a așteptat decît condițiile favorabile ce se alcătuiesc acum în jurul ei. Democrația i le creează. Va beneficia și de experiențele care au dus la rapide realizări tehnice în Uniunea Sovietică.

S-a vorbit și se vorbește despre individualismul exclusiv al țaranului român și despre rutina lui conservatoare în agricultură.

Se va vedea în curînd că n-avem a ne teme de nimic și că progresul tehnic al agriculturii țărănești de la noi se va produce în puțini ani, subț ochii noștri, fără dificultăți și fără silă.

Stațiunile de tractoare și mașini agricole, ce se creează în toate punctele unde au existat proprietari cu inventar, vor înlesni imediat și vor ușura munca plugarilor de la sate. Relațiile acestor stațiuni nu se vor stabili cu fiecare gospodar în parte, ci cu colectivitatea, care va trebui să aibă în vedere și un plan de cultură. Organizarea nouă a gospodăriei sătești va fi desigur, în același timp, sprijinită îndeaproape. Modernizarea și intensificarea culturii pămîntului vor avea drept colaboratori pe toți agronomii democrați în primul rînd; în al doilea rînd pe tinerii țărani care vor urma școale practice de îndrumare, și, în rîndul al treilea, pe acei gospodari, cît mai numeroși, care vor fi trimese să vadă chiar cu ochii lor ce s-a realizat în alte părți. Oștenii întorși la vetre vor adăogi și propria lor experiență din ce-au văzut și cunoscut umblînd dincolo de granițele țării.

Mai este ceva.

E cu puțință oare să nu înțeleagă frații noștri plugari că, odată cu timpul, s-au schimbat și oamenii? În acești oameni noi, se cuvine să-și așeze toată încrederea. Inteligența lor și-au dovedit-o țărani noștri în atîtea împrejurări; și-o vor dovedi și acuma. Mai ales că argumentele se află în adevăruri și fapte ce se îndeplinesc.

Plugarii acestei țări vor înțelege, mai presus de toate, și alt adevăr: că drepturile creează datorii; odată dreptul său realizat, țărănimea e obligată să-și asume o datorie economico-socială de primul rang.

CĂTRĂ ALTĂ VIAȚĂ

Eo mare mișcare și o mare însuflețire la Ministerul Agriculturii, așa cum n-a fost niciodată. Omenire multă s-adună ca să primească materiale și semințe ; se organizează convoiuri de camioane și pluguri pentru Moldova ; agronomii pun o rîvnă vrednică de toată lauda ; chemarea lor se armonizează înșfîrșit cu viața nouă națională. Pe de altă parte, cele mai senzaționale știri vin de pe teren, unde lucrătorii din fabrici se înfrățesc cu plugarii, într-o primăvară cum n-a mai fost, într-o țară ce începe să fie a ostenitorilor în toate domeniile muncii.

Ca în orice început, după buna noastră tradiție, nu lipsește confuzia ; și încă avem nevoie de ajutorul stihiiilor : ploi prielnice, la vreme potrivită.

Nu-i departe însă timpul cînd practicile trecutului nu vor mai fi decît o amintire. După martirajul ei îndelungat se va dovedi că țărănimea acestui binecuvîntat pămînt a știut să-și «croiască o altă soartă», pășind la plinirea destinului său.

Primăvara aceasta va fi o primăvară a nădejdiilor și a pregătirilor. Adevărata viață nouă a plugărimii va porni după prefacerea din temelie a sistemelor ar-

haice. Intensificînd și industrializînd agricultura, plugarii noi de mîne vor dovedi că au dreptul la viața pe care le-o pregătește democrația, punînd în cumpănă cu acest drept și datoria lor de cetățeni și patrioți.

Altădată lanurile de grîu aduceau venituri importante latifundiarilor. Acele lanuri trebuie să apară iarăși, mai îngrijit lucrute prin întovărășirea agriculturilor în vederea unor culturi sistematizate și călăuzite de specialiști. Venitul era altădată al altora ; acum acest venit se va împărți între gospodarii participanți.

Livezile de pomi, viile, grădinile de zarzavat vor putea fi deasemeni valorificate prin asociații de vînzare.

Același lucru se poate spune despre cultura paserilor, a vitelor de rasă, a albinelor și viermilor de mătasă, precum și despre industriile casnice din vremea iernii. Gospodăriile neorganizate nu-și găseau tot folosul în vînzarea unor cîtimi mici de produse. Pe cînd întovărășirile de vînzări vor aduce folosul întreg în patrimoniul gospodarului de la țară.

Știu că vechile cooperative n-au izbutit în trecut pretutîndeni. În multe locuri ele au căzut în mîna unor chiaburi ori a unor oameni lacomi care le-au discreditat. Într-un sistem democratic al muncii și întovărășirii, conducerea cată să fie într-adevăr a obștei prin reprezentanții ei firești, cei mai vrednici de încredere față de toți gospodarii. Aș îndrăzni să dau sfat ca toți cei care vor conduce asemenea organizații să fie numai plugari calificați, care ară, seamănă și recoltează cu mîna lor.

Una din pricinile care împiedecau pe sătenii agricultori de ieri să iasă deasupra nevoilor era lipsa de credite. Țăranul găsea cu greu bani și cei pe care-i găsea erau prea scumpi. Ori plătea dobînză oneroasă,

ori își robea munca. Statul nou va îngriji ca muncitorimea pământului să aibă la îndămină credite ieftine.

Dar statul nou va îngriji ca plugăria să aibă nu numai credite ieftine, ci și școli gratuite de agricultură practică pentru tineretul rural, și stațiuni zootehnice pentru îmbunătățirea vitelor și alte multe înlesniri pentru consolidarea gospodăriei sătești.

Mai mult decât atât : statul va veghea ca puterea de producție a pământului nostru să sporească necontenit, prin irigațiile tuturor văilor străbătute de ape și prin punerea în valoare maximă a regiunii inundabile a Dunării.

Regretatul academician Grigore Antipa a arătat în mai multe rânduri, în scris și cu vorba, că noi trebuie să urmărim învățămintelor și sugestiilor Dunării noastre, nu să ne punem împotriva organizării ei firești din veacuri imemorabile. Dunărea și-a alcătuit pe teritoriul nostru un sistem propriu de canale și bălți, în care se prădesc și se pot pescui mari cantități de pește. Creșterile și scăderile apelor Dunării se fac cu o orînduială ce poate fi folosită, punînd la cale culturi de cereale în nămolul fertil și creșterea crapului în bălți. Prin călăuzirea pricepută a apelor se pot alterna cu mare folos asemenea bălți și ogoare pentru binele întregii nații.

Delta Dunării cuprinde pe de altă parte posibilități de culturi și industrializări așa de însemnate și așa de valoroase, încît celelalte bogății firești ale solului românesc sînt sortite să rămînă în urmă. Semnalez numai un fapt, pe care l-am constatat și l-am urmărit cîndva eu însumi.

Un om vrednic a întemeiat în regiunea Brăilei, pe sama sa, o cultură de albinărit transhumant. Prisă-

cile erau stabilite pe platforme plutitoare, care treceau de la floarea sălciilor, primăvara, la păduri de tei, și apoi la flora târzie de baltă. «Pășunatul» acesta al albinelor într-un an — cu metode perfecționate, bine-înțelese (faguri artificiali, extractoare și vase de maturat mierea necăpăcită) — a adus recolte de 200 pînă la 250 kg de miere, cu stupi Dadant. Cultivînd 250 de stupi, faceți dumneavoastră socoteală de avere pe care i-au adunat-o harnicele himenoptere. Cele mai mari recolte relatate de cărțile de apicultură americane (100 de kg de stup) au fost astfel cu mult depășite.

În vechea rînduială economică a acestui pămînt se aflau odinioară și iazurile sau heleșteele, în preajma tuturor satelor. După 1864, iazurile, care reprezentau o bogăție și dădeau populației rurale o parte din hrană, au fost desființate. Era vorba să se facă în albiile lor pășuni pentru vite. Au devenit mlaștini impure și dăunătoare.

Economia nouă, metodele moderne, fînațurile artificiale vor îngădui ca heleșteele vechi să apară iar. Lucrul se va face odată cu asanările, irigările, replantările, îmbunătățirile de terenuri degradate, comasările și celelalte îmbunătățiri ale vieții rurale, care sînt în firea lucrurilor să se săvîrșească. Odată porniți pe calea nouă a valorificării la maximum a terenurilor de cultură și a industrializării agricole, va trebui să ducem pînă la capăt prefacerile.

Gospodăria țărănească va cuprinde probabil în viitor două sectoare: unul al obștei, în care fiecare gospodar va fi participant pentru culturi în tovărășie, și al doilea cel al fermei personale.

Statul nou va îngriji de căi de comunicație și de

analizarea acestor averi spre piețele de desfacere.

Prefacerile acestea sînt și necesare.

Am întîrziat ; trebuie să ne grăbim. Muncă, realizări, iubire și încredere !

Destul a fost acest neam victimă a ignoranței, prejudecăților și feudalismului.

PROLOG, ÎN TRECUT

Cetitorul atent al cronicii lui Ion Neculce găsește însemnări deosebit de interesante privitoare la domnia întâia a lui Neculai Mavrocordat, anul de la Hristos 1710.

Se știe că acest prim domn fanariot, fecior al lui Alexandru Exaporitul (ministrul de Externe al Porții Otomane), nici nu știa românește, ceea ce a constituit prima uimire și supărare pentru boierimea Moldovei. Dar de la domniile altor voievozi din acea epocă, țara Moldovei ajunsese într-așa de mare scădere, încît Poarta nu mai putea găsi foloasele pe care le trăgea altădată din acel ținut.

Țărănimea ajunsese la așa sărăcie din pricina fiscalității excesive, încît prefera să purceadă în bejenie și pribegie peste hotare. Impuținarea țărănimii aducea deficit în vistierie, deoarece numai «prostimea» plătea dajdie. Boierii erau apărați de orice fel de dare, și pe lîngă ei erau ocrotiți împotriva împlintorilor de biruri și un număr mare de scutelnici, slujitori ai lor.

Cei mari și îmbuibăți aveau toate foloasele; după rinduiala ce întocmiseră, țara o reprezentau numai ei; iar prostimea n-avea alt destin decât să muncească și să plătească. Din această plată se îndestulau lefegii și slujbași, domni și boieri, Poarta Otomană după vechiul așezământ impus (haraciul), slujbașii împărăției (bacșișuri), sultanele mame și sultanele favorite (plocoane). În timpul lui Georgie Duca cel Bătrîn șferturile birului țărănesc ajunseseră șaizeci. În loc să se înfățișeze de patru ori pe an la ușa săteanului, dăbilarii și birarii se prezentau de șaizeci de ori. Se pusese bir pe toate: pe vite, pe oi, pe albine, pe fumuri, pe ferestre, pe drumuri neexistente, pe aer și pe lumină.

Dărilor nu se percepeau individual, pentru motive lesne de înțeles. Obștiile satelor erau îndatorate să plătească și pentru cei pribegiți, și pentru cei istoviți de sărăcie. Așa încît, dacă nu s-ajungea «soma», cum se spunea atunci, se lua de la cei mai înstăriți. Se istovea astfel tot, și grîne, și dobitoace; încît și frunțașii erau aduși în starea codașilor. Și nu era numai atît. Birurile erau date în otcup (arendă) unei tovărășii de boieri care vărsau vistieriei suma învoită, iar tovărășia urmărea pe birnici prin specialiștii ei, potrivit tablelor vistieriei. Acești specialiști executau fără milă și mai ales abuzau fără scrupul. După ce luau o dată, se întorceau și luau iarăși, dacă băgau de samă c-a mai rămas ceva în bieteles gospodării ale pămîntenilor.

A fost un răstimp în care de mirare este cum n-a ajuns acest popor la stîngere totală. Stăteau asupra lui stolurile prădalnice ale birarilor și dăbilarilor. Se

organizase hoția oficială. Cîntecele vechi păstrează
amintirea acestui trecut :

Am ajuns la zile grele,
Dabile și havalele.

Sau :

Duca-Vodă hăl bătrîn
S-a lăsat greu pe rumîn.

După cum se vede, sistemul se introdusese și în
Țara Romînească.

Același lucru îl spune ș-o ghicitoare :

Ce e greu peste bordei ?
— Birurile lui Duca-Vodă.

Nici cîntecele, nici ghicitorile nu puteau ajuta pe
sărmanii pămînteni ; ființa lor era la discreția unei
clici nemilostive și lacome. În istoria pe care am
învățat-o noi în școli se vorbea despre dezastrul dom-
niei fanariote. Însă epoca despre care relatez eu e
dinainte de 1710 — an de cînd datează domniile ve-
chililor Porții Otomane. Urgia fiscală, istovirea no-
rodului se produsese în timpul domniilor așa-zise
pămîntene. Era finalul unui lung șir de abuzuri la
care se dedase clasa boierească, pe de o parte însu-
șindu-și tot pămîntul țării și pe de alta sporind
«boierescul» și transformîndu-l într-o adevărată robie.

Negreșit, nu toți boierii aceluia timp au fost ne-
milostivi. S-au găsit între ei și suflete creștinești. Se
generalizase însă sistemul pentru marea majoritate
a clasei stăpînitore. Și se vede din cronica lui Ne-
culce că toți, și cei buni, și cei răi, erau încredințați
că așa e cuviincios și așa e drept, ca prostimea să
ducă greul vieții. A înțelege altfel raportul dintre

stăpîni și stăpîniți — e o absurditate. Sub suzeranitatea Porții Otomane, oligarhia boierească se alcătuiase așa încît era a toate stăpînitoare, intrigînd neconținut și terorizînd pe domni. Țara era numai boierimea, cu drept de la Domnul Dumnezeu și corborîță din cer cu hîrzobul.

Înțelegînd Poarta Otomană că se prăpădește «raiaua», a trimis întăi țării Moldovei pe acel om luminat, cărturar înțelept și administrator onest, care a fost Neculai Mavrocordat. Auzind bătrînul Alexandru Mavrocordat Terzimanul că feciorul său a primit insignele domniei, s-a bolnăvit de scîrbă : căci fiul său intra în acel viespar de dușmăanii și intrigi, de oameni crînceni și răi. În puțină vreme bătrînul Alexandru Terzimanul s-a și prăpădit.

Iată ce povestește cu indignare și uimire talentatul și marele cronicar Ion Neculce despre intrarea lui Neculai Mavrocordat în Moldova :

Cum a sosit la Galați, l-au întîmpinat boierii cu rînduiala consacrată și cu salutul țării. Dar Neculai-Vodă cunoștea, prin oamenii săi de mai înainte trimeși în Moldova, toate excesele clicii care avea otcupul birurilor. De altfel în calea măriei sale se și infățișaseră mulți jeluitori din prostime cu jalbele în proțap, după datină. Fapt necunoscut în acea epocă, Domnul s-a oprit și le-a ascultat tînguirile. «Se obrăznicise prostimea», observă cronicarul.

Deci măriia sa a poruncit ca boierii și toți slujbașii și prepușii lor, care luaseră mai mult decît se cuvenea noroadelor, să întoarcă celor păgubiți banii. Neculai-Vodă a dat porunca aceasta cu asprime și cu iuțea, întrebunțînd ca sancțiune buzduganul și închisoarea. Au fost nevoiți birarii și dăbilarii să se împrumute, să-și amanezeze bunurile, ca să întoarcă prostimei,

pînă într-un ban, sumele luate cu hapca, vitele și Țoalele confiscate. Cei care nu s-au executat grabnic au suferit închisoare cu toate anexele ei, pînă ce i-au răscumpărat rudele.

Nimeni n-avea intrare la Vodă pentru intervenții în timpul acestei aspre lichidări.

«Și își ținea lucrurile înalte și la minie era aprig, numai nu ținea prea mult. Vrea să stăpînească Moldova ca Poarta Turcească cu mare mărire; și era om învățat, foarte bun cărturar; și desfătări, voroave de glumă nimica nu se făcea înaintea lui, și era foarte cunoscător de oameni și la cei ce-l slujeau bine arăta dar. Numai mînia ce-o avea strica cele bune a lui, că îi era greu și lui, că nu știa rîndul țării și nu putea pe boieri să-i supuie cu chiverniseală, după cum îi era voia lui.»

După ce descrie prigoana împotriva boierimii, Ion Neculce adaogă :

«Acest fel de scopos începuse Neculai-Vodă asupra boierilor. Iară țării, prostimii, vrea să le arate milă și dreptate și vrea să le ție partea.»

Domnia aceasta a lui Neculai-Vodă a durat numai cît frunzele anului 1710. Mîhnitu-s-a maistrul meu Ion Neculce cronicarul pentru asemenea apariție pidosnică în rînduiele țării de altădată și în huzurul bine-credincioasei boierimi moldovene.

Prologul acesta din trecut se cuvine să fie pomenit astăzi, pentru a pune în adevărata lumină pe primul domn fanariot care s-a întîmplat să fie un sol al timpurilor ce aveau să vie.

DREPTATEA LUI DUMITRAȘCU-VODĂ

In *Letopisețul Țării Moldovei*, marele povestitor Ion Neculce, biv-vel-vornic de Țara-de-Sus, cînd ajunge la domnia a doua a lui Dumitrașco-Cantacuzin (1684), are vorbe aprige de pamflet împotriva grecilor.

«Numai cînd a vrea Dumnezeu să nu mai fie rușina pe fier, suspină el, și turci în Țarigrad să nu fie, și lupii să nu mănînce oile în lume, atunce poate nu vor fi nici greci în Moldova și în Țara Muntească, nici or fi boieri, nici o putea mînce aceste două țări cum le mănîncă. Focul îl stîngi, apa o iezești și o abați în altă parte, vîntul cînd bate te dai în lături într-un adăpost și te odihnești, soarele intră în nouri, noaptea cu întunericul trece și se face iar lumină, — iară la greci milă sau omenie, sau dreptate, sau nevicleşug, nici unele de acestea nu sînt, sau frica lui Dumnezeu; numai cînd nu poate să facă rău se arată cu blîndeță, iară inima și firea tot cît ar putea este să facă cu răutate.»

Cronicarul mai recent, vornicul Alexandru Beldiman, notează în marginea operei lui Neculce:

«Orice este zis în patimă își găsește lesne întîmpinarea sa.»

Neculai Costin, alt cronicar al Moldovei, cu mai puțin talent decît Neculce, însă cu mult mai multă cultură, ca unul ce studiasse în Polonia, arată față de Dumitrașco-Vodă Cantacuzin o atitudine liniștită și obiectivă. Pe cînd în celălalt — artist neliniștit — mișună toată ura, zîzania, intrigările, calomniile boierilor pămînteni — dușmani celor noi, venetici din Țarigrad.

Ascultați acest savuros portret al lui Dumitrașco-Vodă, ieșit din pîna lui Ion Neculce. Il transcriu puțin retușat, ca pentru o gazetă modernă :

Dumitrașco-Vodă era bătrîn, grec țarigrădean de neamul lui, din Cantacuzinești.

Om nestatornic la vorbă, amăgitor viclean. Geambaș de cai de la Fanar, din Țarigrad.

După aceste toate, era și desfrînat (Neculce întrebuițează un cuvînt cu mult mai tare).

Doamna lui se afla la Țarigrad, dar el aici își luase o fată a unei rachierîțe, anume Arhipoia. Pe acea fată o chema Anița și era țitoarea lui Dumitrașco-Vodă. Și o purta în vedeață între toată boierimea, și o ținea în brațe de o săruta, și o purta cu salbe de galbini și cu multe odoare împodobită. Era tînără și frumoasă și plină de suliman ca o fată de rachierîță. Și o trimetea cu caretă domnească, cu siimeni, cu vornici și comiși, ziua în amiaza mare, pe uliță, la feredeu și pe la mănăstiri și pe la vii în plimbări. Și făcea și pe boieri de-și trimetea jupînesele cu dînsa. Și după ce venea de la plimbări, trimetea jupîneselor daruri, căci i-au făcut cinste de au mers cu dînsa în plimbări.

După ce s-a mazilit, a luat-o cu dînsul la Țarigrad și a măritat-o după un grec, slugă a lui.

Căutați, frați iubiți cetitori, — sfîrșește cronicarul nostru, — căutați, frați iubiți, de vedeți ce este omenia și desfrînarea grecească ! Că el, de bătrîn, dinți în gură n-avea. Dimineața, îi încliea și-i punea în gură ; iar sara, îi descliea cu uncrop și-i punea pe masă. Carne în toate posturile dimpreună cu turcii mînca. Oh ! — oh ! — oh ! săracă Țară a Moldovei ! Ce norocire de stăpîni ca acesta ai avut ! Ce sorți de viață ți-au căzut ! Cum a mai rămas om trăitor în tine de mare mirare este cu atîtea spurcăciuni de obiceiuri ce se trag pînă astăzi în tine, Moldovă !

După ce-l așterne așa fel pe hîrtie și după ce-l arată cum, la mazilie, plîngea în vederea norodului «de se risipea», și după ce-l face cu ou și cu oțet, — aflăm din relatarea altor fapte ale acestui domn că n-a fost chiar cel mai blăstămat dintre toți.

Se purta bine și blînd cu boierii. Era și darnic, cum s-a văzut. Și a avut parte, în domnia lui, de mari năpăști și nenorociri. Oști spre cetatea Căminii, la leși ; războaie ; intrarea tatarilor în țară «ca lupii într-o turmă de oi», de s-au așezat asupra țărănimii în vremea iernii, și au mîncat tot pînă ce au istovit. A fost și foamete mare, de se vedeau oameni leșinați morți pe drumuri ; tîlhărit mult era și năvăleau din Polonia podgheazuri în pradă. De la Cotnari în sus, țara era pustie.

Și a dat în anii lui și alt rînd de urgii asupra țării. A fost ciumă de mureau atîția oameni, încît nici nu-i mai puteau dovedi cioclii să-i îngroape și îi aruncau în rîpi, năruind malurile asupra lor.

Se îndemneau calicimile și mișeii de ardeau casele și gardurile în vremea iernii și prădau gospodăriile țirgoveților.

Iar în primăvara care a urmat acestor grele suferinți, au prins a veni tabere de cară tătărești cu malai de vânzare. Cum a aflat de asta Dumitrașco-Vodă, a pus crainic să strige în țirg și în sate să nu cumpere nimeni pînă în trei zile, — că îl va trage în țapă pe cel ce va cumpăra. Iar după ce a stat marfa tatarilor fără cumpărători trei zile, îndată s-a coborît mierța de malai la un zlot. «Și-au început săracii oameni a se sătura», zice Neculce.

S-a mai întîmplat și alta cu acest hulit Dumitrașco-Vodă.

Spune Neculai Costin că în vremea foametei aceleia, cînd se sălbătăcise lumea de suferință, a fost prins un țigan, la rîpa Privighețoaiei în Iași, că a omorît o copilă și tăia dintr-însa carnea și-o frigea ca să se hrănească.

Cînd l-au adus slujitorii la Divan pe acel mișel, și l-a întrebat Vodă de fapta lui, el numaidecît a căzut la pămînt bătînd metanie și plîngînd și a mărturisit fapta lui.

— Milostive Doamne, păcătuit-am, căci sînt un țigan prost și sărac și am stat zile multe flămînd și am nebunit de foame.

Atuncea s-a dovedit Dumitrașco-Vodă a fi înțelept ca Solomon împărat, precum se dovedise filosof bizantin în îndeletnicirile cu Anița, fata Arhipoaiei.

— Iertat să fii, mișele (socot eu că ar fi zis măriia sa) : căci n-ai tăgăduit, și arăți pocăință. Ce se poate cere, boieri dumneavoastră, de la un sărman rob ? s-a întors măriia sa spre boierii Divanului. Căci nimeni nu l-a învățat ; nimeni n-a avut milă de

el ; nimeni nu l-a cercetat în închisoare și când a fost bolnav ; viața lui întru mare ticăloșie se petrece. Pedepse tari se cuvin celor care se îndestulează de bunurile vieții și, fiind în huzur, totuși păcătuiesc. Un boier care minte ori viclenește se cuvine a fi pedepsit mai aspru decît acest rob pentru moartea ce a săvîrșit. Pravila să lovească pe fericiții vieții, nu pe cei ce sufăr foame și umilință.

Deci înțelegînd eu o parte din adevăr asupra acestui Dumitrașco-Vodă, miratu-m-am de ocările pe care le varsă maestrul meu Ion Neculce asupra măriei sale ; și vorbele maestrului meu nu mi-au plăcut, căci ele dovedesc, după cum se spune în zilele noastre, prejudecată și patimă.

AM VĂZUT IAȘII

Am fost și am văzut Iașii. Mi-am cuprins timplele în palme și m-am așezat desnădăjduit între ruini.

Autorul principal al dezastrului e omul care va rămânea în galeria paranoicilor timpului, zgribulit și strîmb alături de zugravul sinistru. E Ion Antonescu, cel ce socotea că se înscrie în analele veacului cu expediții în Caucaz și la Volga. E bărbatul excepțional «născut din împreunarea unui fulger cu o stîncă». E faurul care bătea cu ciocanul pe nicovale veșniciei. El a dat ordin ca frontul Moldovei să se sprijine pe Iași.

Asemenea măreață idee strategică a fost, firește, sprijinită de comandamentul german, care-și aflate în Iași un adăpost mai confortabil decît în bielele noastre așezări rurale. În asemenea adăpost mai confortabil se aflau strînse și bunuri pe care nemții le-au atacat cei dintâi în retragerea de după dezastrul lor militar de la Uman.

Iașul e un muzeu ; în el se cuprînd mai multe monumente istorice decît în tot restul țării. Fostul conducător l-a dat pradă Molohului războiului. Intre duș-

manii pe care i-am avut în veacuri, el trebuie socotit cel mai teribil pentru că asocia trădarea la naivitatea-i iremediabilă. Unealtă a nazismului, așezînd, ca instrument de guvernare, negliobia cu ochi furibunzi, jertfind vanității sale sute de mii de copii ai noștri, Ion Antonescu și-a cîștigat într-adevăr o faimă pe care nu i-o invidia nimeni.

Alți naivi, care-i tăgăduiau însușirile politice, i le recunoșteau pe cele militare.

Sărmane geniu, contemplă rezultatele combinațiilor tale, ce trebuiau să pună în umbră pe Anibal și Alexandru Machedon. Desigur că mult încercatul popor al Moldovei va consfinți perioada aceasta a «marilor bărbați», fixîndu-i în zicători și proverbe.

Intre multele lor vorbe despre tagma naivilor fără leac, oamenii de la noi vor mai adăogi o serie. Ca de pildă :

Neghiobul cetește pravila cînd a ajuns în butuc.

Cînd n-are ce face, prostul se pune chezaș.

Mintea prostului cît coada prepeliței.

Bate stîncă, să-i curgă izvor.

Un prost samănă, alt prost se duce la cules.

Prostul s-aține la iepuri, duminica, în preajma bisericii.

Caută ziua de ieri. Se pune la trîntă cu furtuna. Dacă-i chel, își dorește păr creț. I se face dor de alune după ce și-a scos măselele.

Și altele.

Zadarnic ! Incerc a zîmbi, numai ca să-mi stăpînesc răcnetele de disperare și lacrimile.

După jafurile, prigonirile și uciderile săvîrșite de huligani, după zdrobirea orașului, a rămas aicea o populație mizeră și înfricoșată, păstrînd în priviri viziuni de infern. Nu mai credeau sărmanii oameni

că vor supraviețui, și acum privesc această nouă primăvară cu neîncredere încă. Totuși zîmbesc oaspeților, îi aclamă, avînd în toată mișcarea lor ceva halucinat și obosit. Unii mă recunoșteau; cîțiva au avut uimiri și strigăte tragice, articulîndu-mi familiar numele; — Tiii! Cuconu Mihai! — ca și cum această vedere și acest cuvînt nu s-ar mai fi putut produce în toată eternitatea!

Sînt cei care au flămînzit, care au tremurat în frigul iernii, care au așteptat biruința și eliberarea, cei care au fost nevoiți să ardă parchetele și mobilele clădirilor lovite de bombe; cei care au rămas părăsiți de administrație, de ocrotirea firească a unei societăți constituite. Sînt cetățenii mizeri care au rămas în tristul oraș.

Vestitorii permanenți ai răului, care-și fac datoria din răspîndirea zvonurilor stupide, șoptesc în București celor ce doresc să-i creadă că, în Iași, această rămășiță a lumii de acolo prigonește și scuipă pe cei ce se întorc, îi urmărește cu răzbunarea și ura, că acolo funcționează tribunale arbitrare și că cei ce-și fac cruce nu găsesc adăpost nici în sfintele biserici dezafectate.

Desigur, după psihologia unor canibali, așa ar fi trebuit să fie; acesta e coșmarul celor ce-au săvîrșit ororile. Dar toată lumea de acolo, ieșită din apocalipsul urii, și-a salvat, din fericire, sufletul. Au ieșit sărmanii oameni din șuvoiul negru bucuroși că se recunosc sub același soare care ne încălzește pe toți deopotrivă. Sînt frații mei care se bucură și nădăjduiesc întoarcerea zilelor bune pentru Iașul nostru. Acuma n-au haine, n-au alimente, n-au adăposturi. Un profesor universitar trăiește ca un schivnic, bie-

ții studenți dorm pe rogojini în camere fără ferestre. Apa nu mai curge în canale și closete și mireasma trandafirilor și liliecilor se amestecă cu miasele putreziciunii.

Cită crîncenă pieire și risipă ați săvîrșit voi, inconștienților, vrednici de proverbele și zicătorile viitoare ale sărmanului nostru norod moldovenesc!

UNIUNEA SINDICATELOR DE ARTIȘTI, SCRIITORI ȘI ZIARIȘTI

In vremea din urmă, după 23 August 1944, am dorit ca breasla mea scriitoricească să treacă la o organizare cu adevărat profesională, pentru a-și putea valorifica drepturile.

În țara în care «românul e născut poet», se dovedea un adevăr mai mare, că poetul român e menit să rămâie muritor de foame.

Democrația nouă le îngăduie scriitorilor să se sindicalizeze ca și tovarășii lor, ostenitori cu brațele. Dorința mea a fost depășită, întrucât organizarea se face alături de alți lucrători intelectuali. Mă simțesc bucurat de acest început și am siguranța că uniunea de astăzi, scoțind pe lucrătorii intelectuali din dispansiunea lor precară, va dovedi o forță politică și socială în măsura în care va ști să-și împlinească datoria.

E un moment pe care îl socot cu deosebire important. Ca unul dintre oei mai vechi din tagmă, simt nevoia să dau cu acest prilej un îndemn și să fac o mărturisire. Mărturisirea mea, cu care încep, va fi, nădăjduiesc, instructivă pentru tovarășii mei tineri. Altoră, care «țin minte mai demult», cum spune po-

porul, și care poate mai au unele ezitări, le vom evoca un regim al tristeților de ieri și al stării noastre subordonate. Eliberarea de acest trecut e primul bun pe care-l dobândim.

Nu cu mult timp în urmă, «frații mei români» îmi ardeau în piețe publice cărțile; alții, în articole violente, mă gratificau cu epitetul de trădător de țară și de neam. Cei care mă denunțau drept trădător puneau în opoziție dragostea mea pentru trecut, pentru frumusețile acestui pământ și pentru tradițiile acestui popor, cu ideile mele politice de stînga.

Niciodată nu fusesem altfel. Totdeauna dragostea pentru popor și pământul țării mele a fost însoțită de sentimentul de durere că acest popor suferă și merită altă soartă. Cît scriitorul se mărginea să rămîie în cercul destul de restrîns al cetitorilor săi, socotit nu luptător conștient, cît «amuseur» al ceasurilor de plictis, nu era pentru nimeni nici supărare, nici primejdie. Însă îndată ce scrisul său a avut ca vehicul rotativa unei gazete zilnice, el devenea un trădător.

Naționalismul avea aerul să mă revendice pentru tot ce era pitoresc și specific românesc în opera mea. Însă în aceeași operă a fost totdeauna prezent protestul împotriva patriotismului de vorbe și de paradă. Dragostea pentru poporul și țara mea, pe de altă parte, nu avea ca contrapondere ura împotriva altor popoare. Niciodată n-am fost ostil altor neamuri; am socotit pe oameni — mai ales pe cei care sufăr — frați ai mei, ori de ce neam și confesiune ar fi fost.

Cînd poziția aceasta s-a accentuat și a devenit militantă, s-a simțit nevoia ca poetul să fie pedepsit.

S-a scufundat o lume. Se scufundă încă sub ochii noștri. Prorocii de ieri ai nenorocirii au văzut în

măcelul ultim sfârșitul continentului nostru. Am trăit în adevăr o epocă înfricoșată. Dar forțele progresului au biruit, și, după ce soarele păcii a lucit din nou inimilor noastre, avem dreptul să nădăjduim într-o redresare.

Dar n-avem dreptul să ne mai întoarcem către trecut. Din acel trecut s-a deslănțuit abominația dezolării. S-a sămănat vânt și s-a cules furtună; s-a dospit ură, care a adus oamenilor ruină și moarte. Șovinismul și fascismul trebuie să rămâie fantome pe veci închise în trecut.

Dintr-atîta suferință a bieteii omeniri, noi intelectualii cată să ne alegem și cu alte constatări elementare, din care să tragem învățăminte ale datoriei noastre.

Lumea merge înainte către destinul ei, care-i progresul. Istoria nu se repetă decît în aparență; numai unele învățăminte ale ei sînt valabile.

Intr-o țară îndestulată, unii dintre noi și-au putut trăi viața fără a se preocupa de probleme grave. Au trăit-o cum au putut, umilindu-se într-o situație minoră.

Dar după cataclism nu ne e îngăduit să nu vedem ce se întîmplă. Datoria noastră e să ne întoarcem cu fața spre viitor, luînd atitudine.

Lozinca noastră nu poate fi decît una: înainte, pe calea democrației. Cu puteri unite, seriozitate și sinceritate, înainte în slujba poporului.

Ieri, poate am șovăit. N-am înțeles bine, ori n-am înțeles tot. Astăzi ne-așteaptă faptele, și datoria nu ne mai iartă, căci în fapta noastră se cuprinde țara de mîine și viitorul urmașilor noștri.

FANTAZII
RĂSĂRITENE

1946

VAMA DE LA EYUB

Am să vă spun o poveste.
O poveste e adevărul cel mai adevărat. Dacă n-ar fi, nu s-ar povesti.

Numaicît povestea asta nu-i din vremea cînd se potcovea purecele; e din zilele noastre și dintr-o țară cunoscută. S-ar fi putut întîmpla la noi, dar

Stăpîn mi-e adevărul și numai lui mă-nchin...

Adevărul ne face să afirmăm că locul e la mărîta cetate Țarigrad, căreia i se spune azi Istambul, iar omul e un turc, cu numele Ali.

Acest turc era un om detreabă și bun gospodar; însă ar fi dorit să fie mai puțin sărac, ca să poată trăi și el mai ușor în aceste zile grele și măcar din vinere în vinere să se bucure de huzur și chef. Cum să se bucure dacă n-are cu ce? În toate părțile vedea îmbogățiți de război și șperțari, care se uitau la el de sus. S-ar cuveni altă soartă unui om ca el, drept-credincios și următor al rînduiei profetului. Cu tertipuri și minciuni nu se cuvine, viața nu vrea să și-o prihănească. Fără îndoială că nu numai ghiaurii și necinstiții, ci și moslemii adevărați au drept

la bucurie. Dovadă că uneori și drept-credincioșii dobîndesc bunuri în această viață, fie într-o slujbă la Inalta Poartă, fie c-o negustorie.

Pînă ce-a cunoaște mijlocul să ajungă vizir, bine-ar fi să încerce un aliș-veriș. Se plimbă prin sate în acele zile ale primăverii, cînd îi venise asemenea gînd bun, se uită ici, se uită colea, culege o floare, bea apă la o cișmă. Au sosit stîrci cu moț în livezile cu migdali înfloriți de la Balicli.

«Trec zilele Ramazanului și bine mi-ar prii, prietino Hagi-Becîr, să fac un bairam bun cu muierea mea. Eu zic să caut o marfă cu preț potrivit, pe urmă s-o vînd cu bun cîștig la Cetatea Impărației. Azi vînd un fel de marfă, mîni altul; încet-încet negustoria sporește și, ajutînd și Allah, voi avea și eu parte de mulțămirea ce mi se cuvine.»

Zis și făcut. Iese la plimbare pe-o zi aurie cu cer ca peruzeaua. Găsește cu preț potrivit, în sat, la o babă găinăriță, trei sute de ouă; la așează într-un coș, saltă coșul deasupra turbanului, și, hai-hai, îngîinînd pe nas o manè, intră la Istambul.

Cum intră pe la Silivri-Capù, nu face o sută de pași pe caldarîmul uliții și-l oprește unul, cu ochii încruntați și cu tesac la șold.

— Stăi, bre! Ce duci acolo?

Ali se oprește:

— Duc trei sute de ouă.

— Pentru îndestularea ta ori pentru negoț?

— Ba pentru negoț.

— Apoi fie îndestularea ta, fie negoț, tot atîta-i; eu sînt taxîldar; dacă vrei să treci mai departe, plătește!

— Care plată? Eu nu vreau să știu de taxîldar.

— Nu știi tu, dar știu eu.

— Duc niște ouă, bre adam ; le-am plătit cinstit, sînt ale mele, cine ce are cu mine ?

— Am eu, bre ; plătește taxa și treci.

— Da' dacă nu vreau, și mă-ntorc înapoi și nu mai poftesc să fac negoț ?

— Nici asta nu se poate. Ești aici ? gata !

— Da' dacă n-am parale ?

— Nu-i nimic. Ne alcătuim noi și fără parale. Dai ouă.

— Bine, să-ți lepăd două-trei ouă și dă-mi drumul să mă duc la negoțul meu.

— Tu zici două-trei, eu zic zece-douăzeci.

— Amă ! Drept-credincios ești tu, ori ghiaur ?

— Ba drept-credincios. La Allah, ila Allah !

— Și nu ți-e milă de un frate al tău ?

— Ba mi-i milă ; drept aceea, să nu mai lungim vorba ; dă zece ouă și treci.

Ali se scarpină la tîmplă, cugetă un timp, apoi își mîngîie barba și se potolește. Privește în juru-i la grădinile înflorite. Aude cucul cîntîndu-i de noroc în dreapta. Numără slujbașului orășenesc zece ouă și-și aburcă iar coșul în creștetul capului.

Oftează. Fie ! dacă îi taxîldar, n-ai ce-i face. Are și împărăția oamenii și cheltuielile ei.

Cum pășește în altă uliță, alt glas, mai gros decît cel dintăi :

— Stăi pe loc, turcule. Plătește taxa.

— Ba n-oi sta. Taxa am plătit-o ș-acuma sînt slobod. Fă bine și cere altora, mie însă nu.

— Ai plătit ? N-aș crede.

— Pe barba mea c-am plătit.

— Unde ?

— In ulița întăia, cum cotești de la Silivri-Capù în mîna dreaptă.

— A, da. Se poate. Acolo-i taxîldarul de la mahalaua întâia. Aici e mahalaua a doua. Nu mai lungi vorba. Dacă nu dai, te pun la popreală. Acolo cît ai plătit ?

— Zece ouă.

— Prea bine ; numără-mi și mie tot atîtea și slobod ești ca guguștiucul cel de pe moschee.

— Și cu asta am isprăvit ?

— Isprăvit ; nu mai am nimic cu tine ; mergi sănătos.

Ali oftează și-și mai ușurează cu zece ouă panerul.

Să vedem ; cată să fie mai cu luare-aminte. Nu-i potrivit să ducă panerul în creștet, de-l vede oricine din celălalt capăt de uliță ; îl ia la subsuoară și-l și învește c-un capăt de halat.

— Stăi pe loc, bre turcule ! îl strigă în curînd al treilea slujbaș. Ce duci acolo pe furiș ? E lucrul tău, sau ai dobîndit ceva cu puterea de la un ticălos ghiaur ? Dacă-i de la ghiaur, îmi dai mie parte dreaptă jumătate. Dacă-i lucrul tău, mă mulțămesc și cu taxîldarî.

— Aman ! se vaită negustorul nostru. Cu ce-am plătit pînă acuma, dormeam și mîncam trei zile la Gül-Hanè. Dacă-ți mai dau și ție ceva, negustoria mea e ca și cum nici n-ar fi. Abia îmi rămîne cu ce să scot banii pe care i-am vîrit în marfă. De trei ori taxă ? Asta nu s-a mai auzit în țara noastră de cînd țin eu minte.

— Ce să faci, turcule ? Rînduială nouă. Plătește.

— Dacă-ți dau și ție zece ouă, rămîn în pagubă.

— Iavaș-iavaș, nu te supăra, bre ; plătește opt și treci regeior pînă nu vine tovarășul meu. Să nu spui că nu sînt milostiv.

Ali neguțătorul a văzut negru înaintea ochilor, dar n-a avut ce face. A plătit, a trecut, — și de la oara asta a învățat a se mișca altfel. A străbătut altă uliță ca în bătaie de vînt, n-a mai ascultat răcnetele care-l prigoneau ; a trecut printr-un medean : acolo n-a avut ce face, l-au oprit între scări doi călăreți. Bietul neguțător n-a mai spus nimica ; a înțeles care i-i soarta și le-a pus în mînă cîte trei ouă. S-a furișat apoi cătră podul cel mare peste Cornul de Aur cătră Emin-Önü. Acolo stau alți slujbași, pentru vama podului.

— Metalic ! strigă vameșul.

— Taxîm ! adaogă altă barbă zbîrlită.

Atunci Ali s-a oprit, dintrodată inseninat. A făcut doi pași spre parmaclîcul podului, s-a uitat la niște ceamuri și la niște lebede. Nu-i păsa de nimic ; parcă toate erau trandafirii pe lumea asta. S-a întors spre cei doi oameni și le-a grăit cu blîndeță :

— Știți ce, bre ortacilor ?

— Știm dacă ni-i spune, a răspuns vameșul podului. Deocamdată plătește dreptul meu.

— Știți ce ? Eu vă dau ouăle ce mi-au mai rămas în paner ; îndestulați-vă și dați-mi pace. Ne-am înțeles ?

— Înțeles ; alt cuvînt mai bun nu se poate. Se cunoaște că ești un ciorbagiu bogat și cumsecade.

Ali le-a făcut celor doi slujbași salutul cuviincios cu mîna la inimă, la gură și la frunte, și, ușurat de orice năcaz, s-a întors din drum și a luat-o cătră Eyub, fluierînd un cîntec. Așa-i viața. Urîtă-i viața. Mai bine cu morții decît cu viii, cum se spune în psalmii lui sultan Daud.

Cum mergea așa bătînd în dreapta și-n stînga, cu vîrfu lui toiagului, gunoaietele uliții, — iaca un alai de

înmormîntare, suind spre grădina cu chiparoși a veșniciei.

Oameni mulți: înmormîntare a unui fericit al lumii.

— Numai Allah e Dumnezeu, mormăie luminat deodată Alii, iar Mahomet e prorocul lui. Stați, oameni buni și fraților, răcnește el așezîndu-se crăcănat în mijlocul uliții și ridicînd bățul. Pe-aceia nu se trece !

Alaiul se oprește.

— Cum ? Ce este ? Despre ce-i vorba ? întrebă unii și alții îmbulzîndu-se.

— Pe-aceia nu se trece fără vamă, răspunde cu liniște Ali. Plătiți și poftim drumul deschis.

— Vamă pentru morți ? De-așa ceva nu s-a auzit niciodată. Ieri nu s-a plătit nimic.

— Ieri nu, astăzi da. Nu vreau să stau de vorbă ; poftesc să văd parale.

— Cit ?

— Puțin : o liră.

— Bine. Să-i dăm o liră, zic rudele mortului fără supănare. Dacă așa-i rînduiala, ne supunem. Aface-rea noastră e cu cheltuială multă. Unde a mers mia, meargă și suta. Poftim o liră.

— Mulțămim, sabalaerusum ; slobodă trecerea !

Ali primește lira și se închină cerului de peruzea. Eh ! oricum, viața nu-i chiar așa de rea cum se părea acum un ceas. Să ne cinchîm ici, la marginea drumului, să ne hodînim și să deschidem o negustorie mai bună. Murmurăm o rugăciune cătră Domnul Dumnezeu carele are grijă de credincioșii săi. Mai moțăm un sfert de ceas. Alt alai de îngropăciune ! Ne ridicăm iar și facem semn de oprire cu toiagul.

— Stați ! Nu-i voie de trecere. Taxîldarîm !

— Cum ? Parcă am mai auzit noi de una ca asta. Cît ?

— O liră.

— Ei, dacă s-a făcut rînduială nouă, să plătim și să trecem. Poftim lira.

— Mulțămim domniilor voastre.

Plăcută negustorie pe vreme lină și în dulceața primăverii. Dar ce facem cînd dau ploile, cu umezeli prelungite ? Hai să punem stăpînire pe șandramaua asta goală din marginea uliții. Este și o masă. Desară, ne repezim pînă la Bûiuk-Cearși și cumpărăm un terfelog, ca să ținem socotelile. Tot de acolo, de la un armean cunoștință a noastră, cumpărăm și o tablă veche scrisă cu roș, care a fost la o dregătorie. Punem tabla deasupra ușii. Sub semnele ei stăm noi cu cinste. Cred că în asemenea chip putem agonisi banii de bairam după care suspinăm de atîta vreme. Are să se bucure și Sofi-hanîm de feregea nouă.

Peste trei zile afacerea lui Ali se afla bine întemeiată : steme împărătești, masă, terfelog și toiag cu boambă de alamă.

— Stați ! Taxim !

Toată lumea plătește.

În ziua a șasea, se înfățișează alaiul unui vizir care se strămută din lumea asta înșelătoare. Cum ? Alai de vizir ? N-are a face. La poarta morții nu-i pentru nimeni deosebire. Să plătească și acesta taxă, după treapta slujbei lui. Zece lire !

Ies înainte ceilalți viziri ai împărăției. Se uită la Ali — înfățișare cuvioasă, barbă căruntă. Masă și terfelog. Stemele împărăției. Toiag cu măciucă de alamă.

— Ce-i asta, bre otoman ?

— Asta-i vama țintirimului Eyub.

— De cînd? Dregători sîntem și noi și nu cunoaștem.

— N-ați cunoscut; însă este, precum se vede. Am să vă spun povestea, cînd veți binevoi să mă ascultați. Deocamdată dați poruncă să se plătească, ca să poată trece cinstitul vizir, de la chirie la veșnicie!

— Hm! Bine, să se plătească, și vedem noi pe urmă cum e pricina.

După ce s-au întors din grădina cea jalnică de la Eyub, vizirii au ascultat povestea lui Ali și n-am putea spune că nu le-a plăcut povestea.

— Și merge bine marafetul? a întrebat cel mai mare dintre dregători, zîmbind.

— Slavă lui Allah, merge!

— Lumea plătește?

— Plătește. De ce să nu plătească?

— Aferim! Atuncea rămîne bună și-ți trimet chiar azi firman. Pui la o parte dreptul stăpînirii.

— Il pun, cum nu? Și dacă vrea Allah, m-oi mai gîndi și la alt cinstit matrapazlîc spre folosința oamenilor detreabă și a obștei.

Astfel s-a întemeiat la Istambul vama celeilalte lumi.

MUTUL

Am să vă spun o istorioară din care se poate vedea că vorbirea și auzul nu sînt numai-decît o binefacere pentru om. Mă grăbesc să adaug că nu înțeleg să renunț la aceste foloase ale seminției noastre; întîmplarea mea nu constituie o problemă de logică; cel mult îl poate face pe părintele ieromonah Ioil de la Vovidenie să vestească sfîrșitul lumii.

E o întîmplare intrucitva veche — din vremea cînd nu se descoperise încă cinematograful sonor. E adică o întîmplare din vremea bună a cinematografului. Vorbirea a adus în film confuzia genurilor; cinematograful abuzează de piesele de teatru; arta mișcării, a mimicei și gestului expresiv a decăzut din pricina aceasta. Am preferat și prefer filmul tăcut. Asta-i altă chestie, veți spune dumneavoastră: iar eu vă voi răspunde că nu e alta, ci tocmai aceea despre care vreau să vorbesc.

În casa mea din mahalaua Sărării, în Iași, aveam o vecinătate îmbulzită de oameni nevoiași.

Vreo douăsprezece familii se aflau grămădite sub același acoperământ, într-o clădire lungă, împărțită în apartamente mici de câte două odăiți și-o bucătărioară. Fiecare apartament răspundea prin două ferestre și-o ușă într-o ogradă comună, unde, mai ales cătră amiază, femei și copii se adunau ca într-un parlament, în jurul celor două guri de apă, dezbătînd cu glasuri înalte, pe tonuri felurite, ultimele evenimente de pe glob și de pe ulița noastră.

În capătul dinspre mine, cele din urmă două odăiți erau reprezentate cu destulă vrednicie în aceste adunări; veneau de-acolo la cișmea o mamă cu trei fete. O mamă mare, groasă și rotofeie, cu obraji roși, care vorbea întruna ieșind din casă în curte și intrînd din curte în casă. Cînd nu vorbea, gemea, roasă de o boală îndelungată și misterioasă, căreia nici un doctor din oraș nu-i putea găsi leac. Cele trei fete se arătau sprintene, brune și sprîncenate, cu ochii negri și cu dinții aproape totdeauna în lumină, căci ori vorbeau, ori rîdeau, ori cîntau. În fustele și bluzele lor curățele, după ce-și isprăveau treburile zilei și adunările la cișmea, se așezau pe scăunașe de lemn, lîngă ferestrele înflorite de ghiveciuri, și împleteau horbote, visînd cîte un mire minunat care le va depune la picioare pălării după ultima modă, rochii de matasă și pantofi de lac.

Șeful acestei familii era un frate mai mare. Tatăl murise demult. Acest frate mai mare era un bărbat de treizeci de ani: scund, spătos, cu ochii foarte vii. Obrazul lui ras și palid purta pecetea unei mari tristeți. Gura lui nu se auzea în acea împărăție a glasurilor: Iacob Pinkas, fratele celor trei fete, era surdo-mut. În ceasurile cînd trupul lui voinic și foarte curat și cu grijă îmbrăcat se arăta lîngă oa-

lele cu mușcate, la glasurile subțiri ale surorilor el răspundea cu mișcări rupte și iuți, cu grimase expresive și violente, la care adăgea și vorbe schilave și necomplete. Cu toate contorsiunile obrazului, înfățișarea lui păstra totdeauna ceva serios și uneori solemn.

Vecinul acesta al meu fără glas și fără urechi era un om minunat. Pe vremea cînd bătrînul Pinkas trăia încă, Iacob urmase la Viena cursurile unei școli de surdo-muți. Cînd s-a întors de acolo, vioiciunea și deșteptăciunea lui l-au transformat într-o binecuvîntare a casei. Iar după ce bătrînul a murit, el rămăsese singurul sprijin al familiei. Harnic și cuminte, cinstit și drept, tăcut și robace, izbutea să scoată cheltuielile casei dintr-o prăvălioară de flori, pe strada Ștefan cel Mare. În puținele ceasuri cînd îl vedeam ziua pe-acasă, brațul lui era neobosit. Îngrijea ghiveciurile, prășea cîteva rînduri de pansele și petunii lîngă zaplazul dinspre mine, rînduia și gospodărea în preajma casei.

În sărbători, îl vedeai cetind cîte-o carte. Sta drept și atent în scaun lîngă fereastră și întorcea foile domol, cu o mină respectuoasă.

Într-o vreme, zburdalnicele lui surori și veșnic suferinda-i mamă au izbutit să-l convingă, după stăruitoare și repetate rugămînți, să le întovărășească la cinematograf. Și duminica, îndată ce soarele se lăsa spre acoperișurile de tablă ale îngrămădirilor de case din jur, cu toții — fetele înainte, el și bătrîna în urmă — porneau spre cinema «Lux» ori «Select», ca să vadă drame celebre cu bandiți și detectivi ori «romane însuflețite», amoruri pasionate și tragice care zguduiau pînă la lacrimi pe fete și făceau pe

madam Pinkas să-și sufle cu zgomot nasul și să cotcodăcească subțire.

Viața aceasta lihnită și cumpătată a urmat un timp; apoi deodată s-a produs o catastrofă.

Intr-un amurg, aud zarvă și răcnete peste zaplaz și ies grăbit afară. La ferestrele familiei Pinkas se îmbulzeau vecini curioși. Cele trei fete în rochițele lor de sărbătoare stăteau în prag, neîndrăznind parcă să intre în casă. Prin fereastra deschisă vedeam pe bătrîna în umbră, încremenită ca o stană.

Ce se întîmplase?

Se întîmplase lucru nemaipomenit. Pinkas mutul făcea scandal! Gesticula furios, scotea răcnete scurte cu vocea-i discordată, și cu ochii, cu mînilor, cu întreaga-i ființă, ținea un discurs indignat.

Cum m-a văzut, a întins mînilor spre mine, apoi spre cer, apoi iar spre mine, implorîndu-mă, cu gesturi cunoscute, să poftesc pînă dincolo «la dînșii», ca să cunosc și eu năcazul lui. Faptul mi se părea așa de extraordinar, încît am trecut așa cum eram, cu capul gol, în ograda vecină.

— Ce este, Pinkas? am întreat eu îngrijat. Te cunosc blînd și cuminte. De ce ești așa de furios?

El mi-a urmărit atent, cu priviri fulgerătoare, mișcarea buzelor, apoi obrazul a început să i se răzvrătească iar. Își porni gesturile și țipetele-i scurte numai pentru mine. Mai ales mie voia el să-mi lămurească afacerea. Eu îi eram bun prietin și de multă vreme mă obișnuisem a-l înțelege.

— Nu mai vreau să mă duc la cinematograful *striga* Pinkas cu dispreț. Dacă mă mai prinzi că mă duc acolo, să-mi tai gîtul!

— Ce vrei să spui? Ce ți s-a întîmplat?

— Ți spun numaidecît. De asta le dăm noi parole, ca să ne adune acolo și să-și bată joc de noi? Nu înțeleg cum pot fi oamenii așa de proști și nu bagă de samă. Pe pînză se arată o dramă grozavă, c-o fată nevinovată în primejdie de moarte, surorile mele plîngeau, iar eu, acolo pe pînză, *vedeam* nu numai ce fac actorii dar și ce spun. Pe vienezii eu îi pricep bine, căci la dînșii e școala unde am învățat. Jucau o dramă teribilă, și-și aruncau unii altora niște necuviinți de mi-a fost rușine. Am strigat, m-am ridicat, am luat pe mama și pe surorile mele și am venit acasă.

Surorile interveniră cu glasuri subțirele și jalnice :

— Noi nu sîntem vinovate. De unde să știm ce spun ei?

— Cum nu știți? le amenință mutul furios. Chiar dacă nu știți, văd eu și e destul.

Pe urmă mai este ceva, a urmat cu violență Pin-kas. Eu de multă vreme am și altă nemulțămire. Toate furturile și crimele pe care le cetesc de la o bucată de vreme în gazete, eu le văd și la cinematograf. De asta-i făcut cinematograful? Ca să învețe pe oameni crima și furtul? Înainte vreme hoții erau niște proști. Acuma cinematograful îi învață să se servească de unelte iscusite. La așa ceva nu vreau să mă mai duc. Nici nu vreau să mai văd pe cabotini spunînd necuviinți.

Și nici altele nu vreau să mai văd! a urmat el apucîndu-mă de mîină. Duminica trecută, pe cînd mă uitam prin sală, văd într-o lojă o doamnă frumoasă și un domn gras. Intre cucoană și domn observ că se strecoară un tinerel simpatic cu mustăcioară. Pe cînd bărbatul se întorsese într-o parte și se uita cu binoclul în sală, tînărul cel simpatic șoptea doamnei

niște lucruri ce nu se pot spune. Cum să mă mai duc eu cu surorile mele în asemenea localuri ? spune și dumneata ! N-am știut că oamenii sînt așa de necurați, a sfîrșit el cu seriozitate. De aceea am hotărît să stăm mai bine acasă cu florile și liniștea noastră.

Vecinii urmăreau atent pe Pinkas în exclamațiile, gesturile și schimele lui. Surorile, uimite și rușinate în același timp, au intrat curînd în casă. Iar mutul nu s-a putut liniști multă vreme. Natura lui onestă abia acum descoperea în viață lucruri de care infirmitatea îl apăraseră multă vreme. De și mai sărac cu două simțuri decît noi, el totuși izbutea să pătrundă mai adînc în lumea din juru-i. De și ne-complect, el se așeza mai serios și mai sever în fața vieții.

Ceilalți locuitori ai ogrăzii rîdeau de întreaga afacere ca de ceva nespus de comic. Mărturisesc că m-am simțit trist și oarecum umilit, ca totdeauna în fața misterului ce ne înconjoară.

ILUZIA

Am o deosebită simpatie pentru una din nepoatele mele de soră. Rudele tinere îi zic Lucy. Eu îi spun după numele ei adevărat de botez : Smărăndița.

E o ființă modestă și cuminte ; am văzut-o crescînd și înălțîndu-se ; și încă de pe cînd era subțirică, micuță și balaie ca un puf de păpădie, o poreclisem Cenușăreasa. N-aș putea spune bine de ce o poreclisem așa. Poate o asemuisem cu personagiul legendar pentru că-i doream același noroc.

Urmam a-i spune Cenușăreasa și după ce se măritase și se așezase la gospodărioara ei, în Tatarashi.

Mă duc din cînd în cînd la căsuța ei și stăm de vorbă la un pahar de vin, eu și soțul pe care i l-a hărăzit Dumnezeu, pe cînd Smărăndița se învîrte în jurul nostru harnică și veselă ca o albină, rîzînd cu blîndețe și aducîndu-ne, în aburi parfumați, plăcinte moi.

Costin, soțul ei, e un om tăcut, care-și îngrijește cu sîrguință livada, și în ceasurile de odihnă se în-deletrnicește cu astronomia. Asta-i patima lui. Ne vorbește întruna de stele și de minunile cerului. De aceea privește cu un ochi îngăduitor micimile vieții. Mă în-

țeleg cu el foarte bine, și cînd pornește pe căile înflorite și veșnice ale văzduhului, tac zîmbind și pîndind ochii plini de dragoste ai măruntii lui gospodine.

Cenușăreasa noastră are un pui de om de cinci ani, balai ca și dînsa și cu ochii mari și gînditori ca ai tatălui său. E un copil potolit și blînd de care nepoatămea Smărăndița nu prea pare mulțămîtă. Mai ales după ce a văzut copiii iuți, vorbareți și sportivi ai altor nepoate, — am surprins-o oftînd și rămînînd pe gînduri. Am întreat-o atunci :

— De ce ești supărată, Smărăndiță ? ai văzut pe Henri și pe Luiseta ? Așa-i că-s frumoși și drăguți ?

— Da, unchiule, a răspuns încet și privind în laturi Cenușăreasa. Foarte frumoși copii. Și vorbesc atîtea, și au haz și știu să se poarte ca oamenii mari... Sînt într-adevăr tare nostimi.

— Nu-i așa ? am zîmbit eu. Sînt tare nostimi într-adevăr. Trebuie să știi că vara ta Alina le face toate plăcerile. Au cai și trăsuri. Se duc și la baturi de copii. Henri e un mic campion și Luiseta o micuță cochetă. N-ai idee ce succes au !

Ochii nepoatei mele s-au umezit de lacrimi. Am întreat-o cu blîndețe :

— Ce ai, dragă Cenușăreasă ?

— N-am nimic, mi-a răspuns ea încet, cu glas muzical și dulce.

— Dar puiul tău ce face și unde-i ?

— Mihăiță s-a dus cu tatu-său pînă la medeanul din colț ca să vadă scrînciobul cu căișori. Mihăiță al meu, unchiule, e prea cuminte și prea tăcut. Îi place mai degrabă să mă urmărească numai cu ochii, fără vorbe. Parc-ar dori să-mi spuie ceva blînd și bun, dar nu-mi spune nimic. La jocuri, cu copiii de pe ulița noastră, el e cel mai supus : atunci ride și

aleafgă și nîi se supără niciodată. Cînd n-are copii, se mulțamește c-o bucățică de lemn, ori c-un ciob de sticlă colorată. Stă de vorbă c-o gîză ori c-o floare... Îmi pare prea adormit... Pe cînd copiii Alinei parcă-s niște drăcușori; de pe acuma știu tot ce-i în lumea asta. Mihăiță, sărăcuțul, nu pricepe încă nimic. Cîteodată, îți spun drept, mă cuprinde așa o întristare, gîndindu-mă la viitorul lui...

— Hm, da... am mormăit eu.

— Ai spus ceva, unchiule?

— Hm! Eu? Nu, n-am spus nimica... Mă gîndesc că pînă la medeanul cu cășori nu-i decît o zvirli-tură de băț. Să facem o plimbare pînă acolo: s-adu-cem acasă pe astronom și pe meșterul Mihăiță... Ce să faci, Smărăndiță? Tot ești tu cenușăreasă: mîngîie-te cu ce ți-au dat sorții...

Cenușăreasa a oftat, apoi, zîmbind cu supunere, mi-a cuprins brațul. Am ieșit din livadă prin pain-jenișul de aur al primăverii, pe sub cireșii înfloriți, prin liniștea sfîntă a sărbătorilor Paștelui.

De departe am văzut cășorii. Ungureanul în straie de șiac, care-i stăpînea, sta rezemat de stîlpul cel gîros din mijloc, unde era mașinăria vîrtelniții, și pă-rea adînc gînditor, socotindu-și cîștigurile zilei după limpezimea cerului și lucirea soarelui. Era încă de-vreme, înaintea amiezii, și mușteriii obișnuiți încă nu se mișcaseră de pe la sălașurile lor. Nu zăream pe nimeni în preajma cășorilor și scrînciobul sta legat, în popas. În colțul de la deal al medeanului, la poarta cu streășină a domnului Valentin Popescu, fost pro-fesor de latină și acum pensionar, am descoperit pe Costin astronomul. Vorbea înfierbîntat: apăra de-sigur, cu vorbe avîntate, domnia stelelor lui. Deodată, nepoată-mea Smărăndița a dat un țipăt ușor. M-am

întors spre ea. Am văzut-o îmbujorată la față de rușine, i-am urmărit privirea, și îndată am înțeles despre ce e vorba.

În umbra cortului de pînză, nu departe de ungu-reanul îmbrăcat în straie de șiac, pe un căluț roib, sta cuminte și gînditor meșterul Mihăiță. Cînd ne-am apropiat și ne-a zărit, copilul s-a luminat zîmbind cu dragoste mamei lui. A căutat cu vîrfurile pantofului scara harmasarașului de lemn, a descălecat și a venit în fugă spre noi cu brațele întinse. Astronomul a lăsat brusc pe domnul Valentin Popescu și a venit și el lîngă noi.

Cenușăreasa a făcut soșului său o ușoară muștrare :

— Costine, de ce-ai lăsat copilul singur ?

— S-a întîmplat ceva ? a întreat el cu grijă. I-am dat băiatului cîțiva lei, ca s-aștepte pornirea cășorilor, iar eu am trecut pînă la domnul Popescu, ca să schimbăm două-trei vorbe. E adevărat, conferința noastră s-a cam prelungit.

Copilul ridică spre el fruntea bombată și ochii punctați cu aur :

— Cum te-ai dus mata la domnul Popescu, eu am dat omului doi lei și m-am suit calare pe harmasarul cel roib. Acela îmi place mie.

Cenușăreasa m-a privit consternată, frîngîndu-și mînile.

— Mihăiță, a vorbit cu blîndeță tatăl, plecîndu-se către copil, trebuia să aștepti să pornească întăi scrînciobul.

Copilul ne privi cu ochii lui albaștri ca cerul primăverii. A răspuns :

— Am călărit pe harmasarul cel roib și m-am dus departe, pînă unde povestea baba Ioana.

Cenușăreasa a vrut să-mi explice de ce babă Ioana e vorba. Eu am ocolit încurcătura ei prinzînd pe copil de mină și aducîndu-l spre mine. L-am întrebat serios :

— Spune, Mihăiță, e frumos pe unde ai umblat tu ?

— Se-nțelege, mi-a răspuns copilul, zîmbind. Am plătit omului dreptul lui și m-am dus cu roibu. Acolo toate sînt frumoase.

— Da, da; așa este, am răspuns eu cu liniște. Ca să te duci pe unde au fost Feți-Frumoși din povești, nu-i nevoie nici să vie lumea, nici să învîrtă ungu-reanul scrînciobul. La urma urmei el n-are decît niște cășori de lemn, pe cînd tu ai călărit pe un cal ade-vărat.

— Nu-i așa, uncheșule ? mi-a răspuns, cîștigat, copilul. Și cum mă duceam, îmi părea rău că n-am luat pe mama cu mine.

Ținînd pe copil cu dreapta, am apucat cu stînga brațul nepoatei mele.

— Smărăndiță, i-am zis eu grav, copiii vorboreți și sportivi, care sînt grozav de inteligenți și cunosc toate, nu vor găsi niciodată tichia fermecată din *O mie și una de nopți*. Fiul tău a găsit-o.

Cenușăreasa s-a aplecat spre meșterul ei și l-a sărutat în tăcere pe ochii visători.

FILOSOFIE

I

Indată după război...

E vorba de războiul celălalt, adică de primul război european. De atunci a trecut mult — a trecut atîta timp cît le trebuia unora din semenii noștri să se întoarcă la mlaștina barbariei. S-au scufundat în ea cu entuziasm feroce. Se deșteaptă astăzi cu uimire și neîncredere — stropșiți, săraci și flămînzi, ca și acum două mii de ani, cînd se destrăbălau în aceeași violență a măcelului. E cu puțință oare, se întrebă ei, ca domnia lumii să nu fie a celor îndrăzneți și tari? De două mii de ani se vede că domnia lumii va să fie a spiritului, și totuși violenții nu vor crede nici după alte două mii de ani în acest adevăr.

Indată după războiul celălalt, prietinel meu Beno Flum a fost chemat în fața unui consiliu de război, ca să răspundă acușării c-ar fi pactizat cu inamicul.

Cuvintele ce se găsiseră ca să califice fapta lui Benjamin Flum precizau, între altele, că «și-a vîndut țara».

Un procuror militar nu putea găsi acușăție mai gravă și mai teribilă.

Flum era un vânzător de țară ; cu toate acestea n-a putut fi condamnat. Nu ajungeau cuvintele ; trebuiau mobilizate împotriva prietinelui meu fapte.

Soldații aduși martori la proces au arătat cum că «domnul Beno lupta cu coraj» și-i sfătuia bine. De ce să-și încarce ei sufletul mărturisind împotriva sergentului lor ? Dreptatea e dreptate înaintea lui Dumnezeu, așa că nu putem mărturisi altfel în fața oamenilor. Domnul Beno le dădea țigări, și se știe că cea mai crudă suferință a soldatului, pe front, e lipsa tutunului.

— Pe lângă țigări, ne dădea și sfaturi.

— Ce fel de sfaturi ? a întrebat cu luare-aminte domnul președinte, colonelul Barbă.

— Sfaturi bune, a răspuns soldatul fruntaș Gavril Ursu.

— Îți aduci aminte anume ce sfaturi ?

— Imi aduc aminte, trăiți, domnule colonel.

— Anume ce ? vorbește !

— Apoi, trăiți, domnule colonel, ne sfătuia că să ne spălăm, dișineața, pe ochi. Și după ce ne spălăm, ne sfătuia să cîntăm și să rîdem.

— Pentru care motiv ?

— Asta nu pot pentru ca să știu, domnule colonel.

— Așa ? Și ce vă mai sfătuia ? Nu cumva să vă duceți la inamic ?

— Da, domnule colonel, dar cu câte-o «granată» în fiecare mîină.

Ceilalți martori au ris în tăcere, aducîndu-și aminte și ei de asta.

— Dar ca să dezertați nu vă sfătuia ?

— Asta nu, domnule colonel. Domnul sergent zicea că asta-i cea mai proastă negustorie. Dacă ar fi avut ce mîncea, nu venea el, neamțul, asupra noastră.

Dacă n-are neamțul ce mînca, de unde să mai dea și «prizonierilor»? Pe urmă, ne mai spunea că de acolo, de la nemți, e mai departe pînă acasă la noi. După aceea mai spunea că acu, deodată, avem numai un dușman, pe neamț; dar pe urmă avem să avem doi: și pe neamț, și consiliul de război; așa că mai bine să ne spălăm pe ochi dimineața.

— Ce-i asta «să vă spălați pe ochi»? Spune, sergent Flum, ce-i asta «să se spele pe ochi dimineața»?

— Asta e igienă, domnule colonel. Pe lângă igienă, e ceea ce am putea numi un «eres». După ce se spălau pe ochi, se simțeau mai dispuși și erau încredințați că le va merge bine. Vă rog să binevoiți a-i întreba.

— Vă simțeați bine, mă băiatule?

— Da, domnule colonel; după aceea nu mai aveam nici o grijă. Cîntam, de ne auzeau barbarezii.

— Vă auzeau bavarezii?

— Da, domnule colonel.

— Curios! a murmurat președintele cătră asesorii săi.

Judecătorii, ofițeri leali, au fost de părere că sergentul Benjamin Flum nu și-a vîndut țara, cum susținea procurorul. Totuși s-au gîndit că n-ar fi rău să i se facă o muștrare. Mai ales că își îngăduise a zîmbi în fața consiliului și avea aerul că nici nu-i pasă.

Logic nu era să i se facă sergentului Beno Flum muștrare, totuși pedeapsa muștrării i s-a aplicat, în cabinetul particular al domnului președinte, colonel Barbă.

— Ascultă, sergent Flum, vād că ești băiat deștept, dar cu mine nu merg tertipurile. Înțeles? Să știi că eu, personal, am rămas cu o îndoială în privința dumnilale.

Particularitatea colonelului Barbă era că se purta ras cu cea mai deosebită îngrijire.

— Nu pricep, domnule colonel... a îndrăznit prietenul meu Beno.

Beno Flum nu mai era militar ; era un simplu civil și atitudinea lui, în asemenea haine absurde, părea întrucîtva impertinentă.

— Ce nu pricepi ? s-a încruntat colonelul Barbă ; că am un dubiu ?

— Asta pricep, domnule colonel ; dar din ce motiv ați putea avea dumneavoastră un dubiu ? Nu s-a produs nici o dovadă. Ca să iasă fum, trebuie să existe foc. Dacă ar fi existat vreo dovadă, ar fi ieșit fum.

— Nu așa, nu așa, domnule, a zîmbit colonelul. Nu-mi umbla cu sofisticării. Am eu așa o idee, că Flum vinde țara mai ușor decît Ursu Gavril.

— N-aș crede, domnule colonel.

— Ce ? Cum ? Ai spus ceva ?

— Îndrăznesc să spun, domnule colonel, dacă-mi permiteți.

— Ce să permit ?

— Dacă permiteți să raționez.

— Hm ! Îți permit. Spune.

— Domnule colonel, îndrăzni cu timiditate prefăcută Beno Flum ; afirm că numai Ursu Gavril putea să-și vîndă țara.

— Cum ? a tresărit la locul său colonelul. Cutezi a vorbi astfel ? dumneata, un străin ?

— Așa de străin nu sînt de țara asta, domnule colonel. Dar dacă porniți de la această premiză, eu vă rog să binevoiți a constata că, străin fiind, țara nu e a mea, deci nu puteam vinde ceva ce nu e al meu. Țara fiind a lui Ursu Gavril, numai el o putea vinde.

Vinzind un lucru al altuia, eu puteam fi, cel mult, escroc. Cred că nici între escroci nu mă puteți pune, domnule colonel, a urmat amicul meu Beno, căci, în asemenea caz, vă rog să mă iertați, v-ați așeza singur dumneavoastră în categoria calomniatorilor.

— Com? a strigat iar colonelul. Apoi a zîmbit. N-aș putea spune că nu-mi place cum întorci lucrurile, Flum, a urmat domnia sa cu mult îmblinzit. Ce studii ai dumneata și cu ce te ocupi?

— Sînt doctor în filosofie, domnule colonel.

— Bine, se cuvenea să văd asta de la început, înțelegeți?

Colonelul a strîns mîna lui Beno Flum. De atunci au rămas prietini.

II

Cu toată această strîngere de mînă, colonelul Ilie Barbă a rămas întrucîtva supărat pe Beno Flum, ca și cum convorbirea avută l-ar fi jignit, i-ar fi știrbit demnitatea.

Sînt bun prietin și cu colonelul; ne întîluim la club; și venind vorba despre Beno, mi s-a mărturisit:

— Mi-a rămas impresia că impertinența e cea mai mare tărie a rasei lor și cel mai mare defect. Dar dacă îl condamnam, mă-nțelegeți, la zece ani de închisoare?

— Se putea asta, stimate amice?

— Nu se putea.

— Atunci cum? Orișicît, trăim și cu puțină logică.

— Apoi da, logica asta mă exasperează și la Beno al dumnitale. E o logică specifică.

— E o logică de multe mii de ani... l-am mîngîiat eu. Mie nu-mi displace. Știi însă, colonele, că Beno al meu nu poate deosebi un tei de un măr? Nu știe ce-i vînatul și pescuitul. N-a fost curios să vadă un stup de albine. N-a auzit ciocîrlia, nici privighetoarea.

— Intr-adevăr? se miră, bucuros, colonelul.

— Da. Intr-o zi, mă plimbam cu el pe Șoseaua lui Grigore Ghica-Vodă de la Copou și eu priveam cerul printre coroanele teilor bătrîni, iar Beno al dumnitale...

— Nu-i al meu!

— ...Iar Beno al dumnitale mă puncta din cînd în cînd cu nasu-i ascuțit, fixîndu-mă prin ochelari. Pentru mine totul se rezuma, în acel ceas, la lumina extraordinară și la cerul azuriu; simțeam primăvara, vibrînd din văzduh pînă în țărînă. Vorbele pe care le spuneam îmi erau pe jumătate indiferente. Pe cînd Beno al dumnitale...

— Nu-i al meu!

— ...Pe cînd Beno Flum se concentra cătră alt fenomen. Fenomenul acesta de relativă statornicie eram noi, oamenii, cu judecata noastră șubredă. Ceea ce ne înconjură era o succesiune fulgerătoare de clipe, pentru el fără preț.

— De ce vorbești? se interesă colonelul. Vra să zică el n-aude cucul și gangurul? Hm!

— Vorbeam despre un cunoscut al nostru evreu, care s-a botezat nu de multă vreme. Flum nu admitea asemenea tranzacții de conștiință.

— Nu judeca greșit și nu osîndi pe un om care nu va fi făcut asta din oportunitate, îi obiectam eu. Și chiar dacă va fi făcut asta din interes, e un intelectual

care n-a izbutit să se afirme pînă acum în domenii ce-i sînt închise din pricina prejudecăților noastre. Are o familie căreia i se devotează ; a rupt o barieră care îi întuneca perspective mai bune de viață. E vorba, Flum, îi zic eu, de pînea cea de toate zilele.

— Dacă ar fi vorba de pîne, îmi replică el, ai avea întrucîtva dreptate ; de și onoarea n-are decît o singură definiție, aș accepta această circumstanță atenuantă. Nu e vorba însă de pîne, ci de cozonac, plus un apartament luxos și un automobil.

— A spus asta Flum ? se miră colonelul. Atunci e omul meu.

— Era de mult al dumnitale, colonele, însă te lepădai de dînsul.

— Atunci, se bucură amicul meu Ilie Barbă, aș vrea să-l cunosc mai de-aproape. Ca s-apreciez și eu acest specific al celor care nu cunosc trilurile ciocîr-
liei și bataia privighetorii. L-aș lua odată cu mine la vînat.

— Mai bine să ne vedem mîne sară la Muțu Podgoreanu, la un pahar de vin, am propus eu.

— Foarte bine, a primit colonelul. Mîne îmi dau demisia și vreau să sărbătoresc acest eveniment. Soția mea e dezolată.

III

Ne-am întîlnit a doua zi sara la Muțu Podgoreanu. Unii ieșeni își mai aduc poate aminte de această crîsmă modestă de pe strada Lăpușneanu. O fleică bună la grătar se putea consuma și în altă parte în

bătrîna capitală a Moldovei, însă vin mai bun decît la Muțu nu se putea găsi nicăieri.

Ne-am adunat tustrei la o masă : eu, colonelul și Flum. S-a înfățișat Podgoreanu : mic, vioi, cu ochii mari.

— Numaidecît... ne-a zis el. Pînă ce s-aduce vinul, vă pregătesc o gustare.

Am început a vorbi de una, de alta. Beno părea preocupat. Colonelul se arăta bine dispus.

Muțu ne-a adus de la grătar gustarea, în farfuria fierbinți.

— «Va urma!» ne declară el cu voie bună.

— Intr-adevăr, e ceva senzațional... observă colonelul Barbă, după ce gustă din ficatul de gîscă. Cine e acest Muțu Podgoreanu ?

— E un absolvent al Liceului Național, l-am informat eu. E și un cetitor al cărților mele.

— Da ? întrebă cu sprîncenele înălțate Barbă.

— Se cunoaște, surise prietinel meu Flum.

Colonelul tăcu, puțintel stînjinit. Domnia sa nu cunoștea nimic din opera mea. Raporturile noastre se limitau la tovărășia de vînătoare și la preferans. Podgoreanu veni cu urmarea.

— Sosește și vinul... ne-a informat el, însuflețit. E un vin pe care l-am dobîndit de la un diplomat subțire. Nu-i spun numele, dar cuconu Mihai știe că e vorba de colegul său de Academie, domnul Duiliu Zamfirescu. Aflasem de la un misit că are în pivnițele sale o comoară. Am luat cu mine pe cel mai bun degustător al Iașilor : îl știți și pe-acela : poet subțire — îl chiamă Mihai Codreanu. Ne-am înfățișat la podgoria diplomatică.

Domnul Duiliu ne-a primit pușintel rece și distant. Tovarășul meu, pe cînd coboram în pivniță, a murmurat cîteva versuri vechi :

Cum, Paulo, sărmano, vii tu din Mirămare,
Unde-ai cîntat în duo cu întristata mare
Suspînul unui val...

Diplomatul a devenit atent la aceste versuri vechi ale poetului.

— Poftiți, domnilor, ne-a îndemnat domnia sa, cu un gest larg.

A poruncit pivnicerului să tragă în pahare vin din vasul 8.

L-am gustat. Domnia sa ne privea surizînd trufaș.

După ce a făcut toate gesturile ritualice și l-a sorbit într-un fir subțire sub limbă, degustătorul meu a declarat cu entuziasm :

— Licoare divină, aromă fină... sînt fericit că lunga noastră călătorie își află răsplata în palatul dumnea-voastră subpămîntean.

Diplomatul a privit pieziș și a făcut un semn de înțelegere pivnicerului.

— Vasul 18, a poruncit domnia sa.

Slujitorul a tras în pahare o esență aurie.

Ne-am șters gustul vinului prim cu cîte-un bulzișor de brînză. Am gustat.

Tovarășul meu, poetul ieșan, tace. Mă lovește ușor cu cotul.

Mă informez de preț : îl accept imediat. Un vas de cinci sute de litruri.

— Pe cel din vasul 8 l-ați însoțit de exclamații superlative, zîmbește ironic diplomatul cătră poetul nostru ieșan ; și totuși îl preferați pe acesta ?

— Acesta n-are nevoie de laude, a zis tovarășul meu.

— Sînt perfect de acord, am adaos eu.

Iată vinul; am trimes și după poetul nostru, cu care am convenție să-l vestesc de cîte ori scot din întuneric aurul lichid, cum îi zice el. Vă poftesc să gustați, a zis Muțu, și să-l apreciați în tăcere.

Totuși colonelul Barbă și-a pierdut vremea cu adjective și strigăte zadarnice.

La al șaptelea pahar, prietinel meu colonelul m-a informat că părăsește armata și se întoarce la plugul său — ...«ca nu știi care mare general roman...»

— Ca Cincinnatus... l-a complectat Muțu.

— Bine, bine, l-a aprobat colonelul. Ești amabil să-mi mai dai o sticlă ?

— Desigur. Imediat.

— De data aceasta, a urmat prietinel meu Ilie Barbă, mă întorc spre Flum, pe care-l văd înșfîrșit dispus — și-l poftesc să ne dea și dumnealui o probă de spirit specific — așa-i zic eu — ca să am curaj pînă la sfîrșitul acestei nopți. Vă mărturisesc că vinul mi se pare mai plăcut cu asemenea cîrciumar și asemenea tovarăș. Mai cu samă de cînd a venit și un poet.

Mihai Codreanu tăcea, pregătind un foc de artificii sau un sonet.

Prietinel meu Beno a zîmbit «impertinent» și a atacat numaidecît pe fostul colonel.

— Stimatul meu domn, zise el rece, însă îi juca o lumină primejdioasă în dosul ochelarilor; dintr-un hogaeg plin de funingine au ieșit doi hornari: unul negru din cap pînă în picioare, altul curat. Vă întreb: care din acești doi oameni se duce să se spele ?

Dumneavoastră îmi răspundeți numaidecît: cel negru.

— Nu, tresări cu grabă colonelul, căci ți-am înțeles tertipul. Se spală cel alb și curat, căci a văzut pe tovarășul său negru și murdar. De altminteri cunosc anecdota.

— Însă nu cunoașteți, stimate domn, argumentul meu. Cînd doi coșari coboară din funinginea hogașului, amîndoi sînt murdari. Așa că propoziția e falsă.

Prietinul meu Ilie Barbă a rîs mînzește și a declarat că înțelege specificul de care e vorba. Bănuiesc însă că a rămas împuns în amorul său propriu de incorrigibila impertinență a tovarășului nostru.

La un ceas mai tîrziu s-a povestit la aceeași masă și o istorie veche care părea că-l duce pe prietinul nostru Barbă din uimire în uimire.

— De data asta ne împăcăm definitiv cu colonelul, a zis poetul Codreanu, făcînd semn cu ochiul lui Benjamin Flum. Vă rog să binevoiți a asculta. Să vie și Muțu, căci și el face parte din această universitate.

IV

Rabi Ioșua sin Achiva era pribeag și străin la Viena.

Venise de departe, de sub munții Carpați, unde semînția lui își găsise cîndva liman. Se stîrnise dincolo de marginea Împărăției, în ținuturile craiului leah, răsmeriță și neamul său se afla sub cutremur și spaimă. Mutîndu-se din tîrg în tîrg ca să-și caute

sprijin și rost vieții, ajunsese în scaunul Împărăției, cea care ținea sub oblăduirea sa treizeci și trei de neamuri. Căci numai titlușul craiului-împărat de la Viena se scrie pe o față întreagă a unui hrisov, sub stemele puterii lui și a zgripsorului negru care le ocrotește cu clonțul și ghiarele.

Împăratul tocmai ieșise în plimbare la Prater și Ioșua sin Achiva se afla și el amestecat în poporul care se îmbulzea înălțînd strigări de slavă. Se îmbulzea norodul preamărind pe domnul său, totuși unii erau cu luare-aminte și la acel străin îmbrăcat așa de ciudat, cu caftan și ștramel și cu perciuni lungi, și c-o privire de singuratic care nu caută decît înlăuntrul său, ca să deslege în sine tainele lui Dumnezeu și problemele încîlcite ale Talmudului.

Măritul împărat a binevoit a zîmbi. La Viena nu se mai văzuse de mult asemenea înfățișare pitorească. A dat poruncă de oprire. Norodul a făcut departe ocol și zid la poruncile slujitorilor ce se aflau în preajmă. Numai Ioșua sin Achiva a rămas în locul unde se afla, iar împăratul, cîrligîndu-și de trei ori degetul arătător al minii drepte, i-a făcut semn să se apropie.

— Cine ești tu ? a întrebat înălțimea sa.

Ioșua sin Achiva a răspuns, închinîndu-se cu frică :

— Sînt un biet filosof, slăvite împărate.

— Așa, s-a veselit împăratul ; și de multă vreme te afli la Viena ?

— Am sosit în noaptea asta, mărite domn.

— Așa ? Ai aici afaceri ?

— N-am afaceri, măria ta ; sînt un sărman al vieții.

— Așa ? Și ce fel de filosof te afli a fi ?

— Sînt un filosof după voia și mila Domnului Dumnezeu. Filosofia mea este cunoaștere și pătrundere.

— Așa, a zîmbit împăratul. Prea bine. Doresc să aflu cunoașterile și pătrunderile tale. Poftesc să-mi spui la ce te pricepi mai cu osebite. Poate te pricepi la cai de călărie, la pietre prețioase, la dame nobile, la guldeni de aur ?

Lumea, împrejur, de și de departe, asculta cu mare plăcere și se veselea de bună-voia împărăției.

— Mă pricep și la acestea, a răspuns umilit Rabi Ioșua sin Achiva.

— Atunci să vii după amiază la palat, a poruncit împăratul, ca să cunosc și eu știința ta filosofească. Să-l lăsați să intre, a adăos măriia sa cătră aghioțanți ; și nobilii domni s-au închinat.

Ca să nu fie nici o întîrziere plăcerii împărătești, slujitorii au apucat pe Rabi Ioșua îndată ce trăsura aurită s-a pus în mișcare. Nu l-au lăsat nici un pas, nici să vadă alte uliți și grădini ale Vienei, nici să mîinînce. Iară Rabi Ioșua, din semeție, n-a mărturisit că nu pusese de două zile nimic în gură. Cînd orologiul de la turnul palatului împărătesc a arătat ceasul la care luminăția sa se trezește din somnul de după amiază, slujitorii l-au adus pe filosof și aghioțanții l-au înfățișat. Împăratul se afla în foișorul său încununat cu trandafiri, într-un jîlț larg și moale, cu sfetnicul său cel mai de taină. Rabi Ioșua a pășit domol înaintea mării sale.

Stăpînul l-a privit un timp, apoi a dat zîmbind o poruncă sfetnicului său și acesta a intrat în cămările dinlăuntru ale palatului și s-a întors fără întîrziere, punînd pe măsută, înaintea mării sale, două diamante mari.

— Una din aceste pietre, a grăit împăratul către Rabi Achiva, e adevărata, iar cealaltă e falsă. Poți să-mi spui, filosofule, care e cea bună ?

— Da, mărite stăpîne, aş putea să spun.

— Fără să le atingi și să le cercetezi de aproape, ca neguțătorii de la Amsterdam ?

— Aș putea și așa : fără să le ating și să le cercetez de aproape.

— Să vedem.

— Numai decît, mărite stăpîne. Binevoiește, măria ta, a pune una din pietre în paharul cu apă ce se află înaintea luminăției tale.

Împăratul a dat drumul uneia din pietre în paharul cu apă.

— Piatra aceasta e falsă.

— Pe ce-ai cunoscut ? s-a mirat împăratul.

— Nimic mai lesne, mărite doamne ; numai diamantul adevărat își păstrează și în apă strălucirea.

— Atunci tu crezi că cealaltă piatră e cea bună ?

— S-ar putea. Însă înainte de a cerceta și pe aceea într-același chip, aş îndrăzni să spun că e tot falsă. Deoarece cinstitul sfetnic s-a întors prea repede și, după cît îmi închipui, diamantele coroanei se află în hazna zidită, strașnic păzite, închise cu nouă porți și încuiate cu nouă chei.

Împăratul s-a uimit de răspuns și a bătut din palme.

— Să se dea acestui filosof un ban de aur, a poruncit măria sa. Filosofia lui îmi place.

S-a dat lui Rabi Ioșua un ban de aur. L-au scris în condici scriitorii și l-a adus pe tîpsie un slujitor galonat.

— Să te înfățișezi la palatul meu și mîni dimineață, a poruncit marele stăpîn.

Rabi Ioşua sin Achiva s-a închinat şi, cu banul de aur împărătesc, s-a dus să-şi îndestuleze foamea.

La han s-au aşezat străji care îl privegheau de aproape. Intre aceste străji, a doua zi dimineaţă, s-a dus să-şi facă rugăciunea la templu, apoi a fost dus iarăşi la palat şi a fost pus sub ochii binevoitori ai împărăţiei.

Prea puternicul stăpîn se afla îmbrăcat cu straie de călărie, purta cizme înalte cu piteni de argint şi pană de struţ la pălărie. Paicii ţineau de zăbale un harmasar arăbesc negru ca păcura, care sforăia şi tremura de nelinişte sub şaua împodobită şi frielele înflorite cu aur şi mărgăritare.

Rabi Achiva s-a ploconit, aşteptînd.

A întrebat împăratul :

— Cunoşti, filosofule, ce cal e acesta ?

— Da, luminate doamne ; e un cal primejdios.

Împăratul a binevoit a rîde :

— E un cal arab, filosofule, pe care voi să-l încalec azi întăia oară.

— Da, înălţate împărate, a dat răspuns Rabi Ioşua ; după semînţia lui, acest harmasar va fi fiind arab, dar după firea lui e primejdios. Cutez a sfătui pe luminăţia sa să nu-l încalece.

— Crezi ? a zîmbit împăratul.

Sfetnicul de taină a adaos cu grabă :

— Au nu ştii tu, omule, că marele nostru împărat e cel mai bun călăreţ din împărăţia sa ?

— Se poate, nu mă îndoiesc, a grăit Rabi Achiva. Smerit aş ruga pe luminăţia sa ca să puie întăi şi întăi pe altcineva să încalece calul. Bine ar fi să-l încalece întăi meşterul care i-a dat învăţătură.

Împăratul s-a înduplecat şi a dat poruncă să vie căpitenia grajdurilor, meşterul de călărie şi doftorul

cailor împărăției. Acela era totdeauna în strai de piele de cerb, cu pîteni ageri la cizme și cu vârguță de trestie în mîină.

Cum a auzit de ce-i vorba, n-a pregetat; a pus piciorul în scară și a săltat în șa. Arabul s-a încordat, a zvicnit dintrodată înainte; apoi, după cîteva salturi, s-a răsucit, s-a scuturat cu înviersunare și a pus fruntea în pămînt. Meșterul de călărie al împărăției a venit peste cap și a căzut în grebăn, rămînînd în nesimțire.

A strigat cu mînie împăratul:

— Cum a fost cu puțință una ca asta?

Medicii palatului au sosit în grabă și au ridicat pe meșter.

— Cum oare ai putut cunoaște sălbătăcia calului? s-a întors cu glas schimbat împăratul cătră Rabi Achiva. Știi tu, filosofule, că mi-ai scăpat viața?

— Văd, măria ta, a răspuns oftînd Achiva.

— Spune-mi cum ai cunoscut primejdia.

— Iată cum, mărite doamne. M-am uitat la har-masar și am văzut că are ochii mai mici decît alți cai. Află, slăvite, că obișnuit caii au ochii mari, alcătuiți așa încît omul li se înfățișează ca un uriaș de care ei se tem. Dar acestuia, omul îi pare așa cum este, mic și slab.

Ațîțat cum era, și-a încordat puterea ș-a biruit pe călăreț.

A zîmbit cu îngăduință împăratul:

— Oricum ar fi, omule, filosofia ta e bună. Poruncesc să ți se dea un ban de aur. Și poftesc să vii la mine și desară.

— Mă plec poruncii măriei tale, a răspuns filosoful, și s-a retras.

Sara, Rabi Achiva a fost iarăși la palat, în cămă-
rile dinlăuntru. Măria sa era singur și părea gînditor.

— Ascultă, filosofule, a grăit luminăția sa ; am
văzut că ai cunoscut bine cele neînsuflețite. Pre cît
înțeleg, cunoști și firea ființilor necuvîntătoare. Do-
resc să aflu cum cunoști oamenii.

— Îi cunosc, măria ta, privindu-i cu luare-aminte
și ascultîndu-i.

— Așa ? Prea bine. Atuncea uită-te la mine, ascultă-
mă și cunoaște-mă. Ce-mi poți spune și ce-mi poți
proroci ?

— Nu știi ce dorește măria sa să-i spun. Cunosc
că măria sa e un domn mare și viteaz. Dumnezeu
s-a milostivit să dea multe daruri alese luminăției
sale împăratului. Cînd un împărat se sprijină pe Dum-
nezeu și pe dreptate, eu nu pot vedea înaintea măriei
sale în viitor decît cunună de lumină. Asta-i prorcia
mea.

Filosoful s-a oprit.

— Spune-mi și altele, a poruncit împăratul.

— Aș spune și altele, mărite stăpîne, însă doresc
să-mi păstrez capul.

— Nu înțeleg ; lămurește ce vrei să spui.

— Doresc să-mi păstrez capul, luminate doamne.
De data asta filosofia mea e cu primejdie.

— Totuși te rog să-mi spui.

— Nu pot și nu îndrăznesc, stăpîne.

— Îți poruncesc să vorbești ; și în același timp te
încredințez că nu se va clinti un fir de păr din zu-
lufii tăi.

Rabi Achiva a tăcut.

— Te încredințez pe sufletul meu nemuritor, a
urmat împăratul. Mă jur pe mormîntul scumpei mele
mame, împărăteasa.

Filosoful s-a supus, închinându-se cu smerenie :

— Mărite doamne, am înțeles ; am să vorbesc. Cunososc că într-adevăr măria ta ești fiul prea iubit al slăvitei împărătese răposate, căci orice om are mamă ; dar am băgat de samă, prea puternice, că nu ești fiul împăratului răposat.

— Indrăzneala ta mă uimește ! a strigat împăratul sărind în picioare din jîlțul său. Dacă n-aș fi jurat, viața ta s-ar fi oprit în această clipă.

— Înțeleg... s-a închinat filosoful suspinînd.

— De unde ? De unde ai putut afla asemenea taină ? se frămînta împăratul. Nimeni, afară de unul Dumnezeu, nu putea ști asta, a îngînat măria sa cătră sine. Numai Dumnezeu și cu mine. Taina aceasta înfricoșată, s-a întors el cătră Achiva, mi-a mărturisit-o mama, în ceasul morții măriei sale. O mai știa și medicul măriei sale, care îi dăduse sfat să caute sămînța moștenirii în afară de iatacul împărătesc, căci măria sa împăratul răposat se dovedise neputincios și sterp. A mai știut-o și preotul care mărturisea pe slăvita împărăteasă maica mea. Dar și medicul și preotul de mult au murit. Atunci cum ai știut tu că maica mea a căutat moștenitor al împărăției în brațele unui nobil de la curtea măriei sale ?

— Luminate împărate, a îngînat Rabi Ioșua, dacă s-ar fi întîmplat asta, poate n-aș fi putut înțelege. Dar slăvita împărăteasă — Dumnezeu să-i aibă lîngă sine sufletul și s-o ocrotească în limanul liniștii veșnice ! — slăvita împărăteasă nu a căutat domnia și mărirea cînd și-a dorit un prunc, ci a amestecat în asta și sufletul său...

— Nu înțeleg ce vrei să spui... s-a tulburat iar împăratul.

— Prea slăvite, s-a umilit filosoful, te rog să fii milostiv cu robul tău. Un urmaș de împărați sau de domni mari e bine încredințat că viața lui prețuiește cu mult mai mult decât cea a muritorilor de rînd. Asemenea viață nu se poate răscumpăra decât cu comorile lumii. Iar luminăția ta, în împrejurarea de ast' dimineață, cînd am scăpat pe luminăția ta de moarte, n-ai binevoit a-mi lepăda decât tot un ban de aur cît și pentru cunoașterea diamantelor false. Deci am înțeles, împărate slăvite, că ești fiu al unui om sărman, care-și prețuia viața puțin lucru, dar care va fi fost un fecior frumos și vrednic, de aceea l-a ales între toți doamna împărăteasă. Poate a fost unul dintre păstorii din munții noștri, cînd se ducea împărăția în petrecere acolo. M-am bucurat, prea puternice, că pot ajunge — pe căi cotite, e adevărat — dar pot ajunge la domnia lumii și fiii păstorilor. E rînduiala lui Dumnezeu, deci rînduială bună.

Inchinîndu-se, filosoful s-a retras spre ieșire, iar împăratul a rămas gînditor.

Rabi Ioșua se mira singur, îndreptîndu-se cu totul în altă parte decât spre gazdă :

«Cine putea să-și închipuie că o istorie, pe care am auzit-o la un popas de ciobani în munții Maramureșului, are să aibă asemenea izbîndă la Viena ? E o poveste atît de rară și de scumpă, urma sin Achiva mîngîindu-și barba, încît musai să ies din cetatea împărăției și să-mi pierd urma. Jurămintele împărătești nu țin decât pînă la miezul nopții. La acest ceas se amestecă rațiunea de stat și Ioșua sin Achiva cată să fie departe.»

Așa se face că zbirii tainici ai împărăției nu l-au mai aflat pe filosof la han.

De și a ascultat cu atenție istorisirea și a făcut haz, prietinel meu Barbă nu și-a mai amintit nimic despre ea a doua zi. Căzuse în el ca o pasere cu pene aurii în Marea Moartă. Totuși îmi mărturisii că ar fi avut un vis ciudat. Se făcea anume că petrecea la curtea din Viena și sta de vorbă cu Francisc Iosif-Impărat, care îi era văr primar...

V

Cum toate poveștile și snoavele au un sfârșit, sînt nevoit să adaog că, îndată după război...

Îndată după războiul acestălalt, în care oamenii forței s-au ridicat împotriva spiritului, prietinel meu fostul colonel mi-a adus vestea că, în urma pogromurilor ce au dezonorat Iașul nostru, și Muțu Podgoreanu și prietinel meu Beno s-au prăpădit; i-a amestecat viforul cu frunzele anului 1941 și cu pămîntul acestei sărmame țări. Nu mă așteptam să-l văd pe fostul colonel atît de mișcat.

— Nu înțeleg de ce mai întîrziem în această viață... am suspinat eu.

— Întîrziem ca să ne facem datoria... mi-a hotărît el. M-aș simți dezonorat dacă n-aș lua iar comanda regimentului meu de artilerie, ca să detun hoarda nazistă. Orice s-ar spune, îmi priau mai bine discursurile cîrciumarului și impertinența lui Flum; am cetit două din cărțile domniei tale.

Pe a treia, prietinel meu colonelul Barbă n-a mai apucat s-o cetească. A căzut în luptele de dincolo de Carpați.

ROXELANA

I

In primăvara anului 1930, pe o vreme prielnică, am văzut Constantinopolul, avînd buni tovarăși pe Ștefana Velisar și Ionel Teodoreanu. Dormeam în Pera la un hotel apusean ; dar zilele mi le petreceam mai mult în Istambul. Cercetam bazarurile și marile moschei ale sultanilor cuceritori. Căutam în Hipodrom și la basilicile vechi prefăcute în geamii urmele Bizanțului.

Pe mine mă interesau îndeosebi unele priveliști și locuri în legătură cu istoria Moldovei. Aveam nevoie de ele pentru un roman istoric pe care tocmai îl isprăveam : *Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi-Vodă*. Așa încît : uneori mă despărțeam de prietini mei, ca să cercetez colțul de oraș unde a fost cîndva Bogdan-Serai, sau mănăstirea sfintei Marii Mogliutisa. Am suit și am coborît treptele Fenerului deasupra peisagiului nemuritor al Cornului de Aur. Pe dealul din fund, între chiparoși, era cimitirul Eyub ; în altă parte, la țărnuțul mării deschise, temnița împărătească de la Edicule, unde au putrezit și unii din voievozii de la Carpați ; în larg, departe, în picla ușoară de pe Marmara, insula Prinkipo. De la

Vechiul-Serai la Vlaherne, minunata așezare fără păreche pe pământ se odihnea în soare așteptînd rodul florilor primăverii.

Intr-o joi, am făcut un drum pe la Silivri-Capù, dincolo de zidurile împăratului Constantin, ca să vedem mănăstioara Balîclî, unde a făcut popas întru suferințele sale de dragoste Alecu Ruset, eroul meu din *Zodia Cancerului*. Vineri era zi de repaos a osmanliilor. Sîmbătă am petrecut cîteva ceasuri admirînd, ca să zic așa, muzeul Seraiului-Vechi. Mai mult magazie de vechituri decît muzeu. Inșă noi ne împăcam mai bine cu neorînduiala și cu neprevăzutul lui.

Avînd în mine viziunea proaspătă a comorilor acestora acumulate nu din gust artistic, ci din uimirea și lăcomia unor conducători de ordii, nu prin muncă onestă ori negoț, ci prin silă și sînge, mă aflam în ziua de duminică singur la o prăvălioară cu vedere spre podul cel mare ce desparte orașul în două. Stăpînul prăvălioarei se afla singur la acel ceas. Negoțul său era de antichități, pe care eu le-am socotit cu mult mai tinere decît păreau.

— Aveți și n-aveți dreptate, domnule, mi-a vorbit orientatul. Avem și imitații care ne vin din Germania. Le ținem la dispoziția amatorilor americani. Inșă avem și destule lucruri veritabile. Poftim.

Cu multe vorbe, neguțătorul mi-a trecut un clit de rondele de fildeș. Diametrul lor nu era mai mare de zece centimetri. Erau subțiri, sunau discret. Un artist persan zugrăvise pe ele miniaturi — scene vioaie în colori stîlșe.

Erau o capcană pentru un mușteriu cărunt. Le-am petrecut printre degete, zîmbind; autorul lor ținuse să illustreze anume povești din *Halima*, pe care ce-

torii europeni nu le găsesc în edițiile traducerilor curente. Pozițiile și pozele cele mai licențioase cu puțință erau alese ca să amuzeze sau barbari tineri, sau civilizați oboșiți.

Eram barbar, fără să fiu tînăr. Eram european, fără să fiu obosit. Neguțătorul meu a înțeles că nu-i pot fi mușteriu pentru acea marfă și m-a privit cu oarecare respect.

S-a interesat de unde sînt și cu ce mă îndeletnicesc. L-am făcut să înțeleagă că bunurile mele — dacă pot fi numite așa — nu sînt dintre acelea pe care rugina le mînîncă și hoții le pradă. La cafeaua care mi-a fost oferită după această primă luptă de cunoaștere, am aflat, nu fără surprindere, că interlocutorul meu e un vechi poet. Negoțul lui sprijinea o artă, care în acea parte de lume e mai mult un huzur personal. Cu atît mai mult avea nevoie de sprijinul negoțului său — sau a negoțurilor sale, — cu cît era un străin. Era un armean de sub climatele asiatice ale Caucazului.

— Am cunoscut și în țara mea armeni, — i-am răspuns eu. Unii se află așezați în Moldova din vremuri vechi. Am dintre aceștia cîțiva prietini ai căror strămoși făceau afaceri prin Cetatea Albă și Cafa încă din veacul al paisprezecelea. Ascuțimea judecății și sensibilității lor vine dintr-un afund al timpului care merge pînă la asirieni. Mă bucur de cunoștința domniei tale.

— Mă simt rușinat, mi-a replicat omul meu, și mă grăbesc să lepăd într-un fund de sipet miniaturile de fildeș. Pot să-ți mărturisesc că marfa asta e cu totul nouă. Nu ți-aș putea oferi ceva veritabil care să-ți încînte sufletul ca un proverb ori un vers antic. Noi, armenii, avem într-adevăr o vechime mai mare

decît brăţările, inelele şi celelalte podoabe ce se cum-pără în bazaruri. Nu ne-ar putea face concurenţă decît coloanele pe care le-au adus cuceritorii din risi-piturile de la Delta Nilului, ca să le întrebuiţeze pentru basilicile şi moscheile ce se văd. Se poate ca aceste coloane să mai fie întrebuiţate în alt ev, de alţi cuceritori. Totuşi stăruinţa lor nu se poate mă-sura cu a spiritului. Poate şi se va părea interesant să afli că noi, neamurile care nu ne mai numărăm secolele, am trecut dincolo de gluma şi anecdota dum-neavoastră. Fără îndoială că cel mai bun semn al civilizaţiei nu e tunul, nici trinitroglicerina, ci o vorbă de duh. Cei care au avut strămoşi în epoca piramidelor preţuiesc mai mult săgeata de aur a in-teligenţei. Binevoieşte, rogu-te, a gusta din acest vin dulce din locul unde se află mormintele părinţilor mei şi ascultă o ghicitoare pe care mi-a propus-o un uncheş al meu, cînd eram în vîrstă de şaisprezece ani. Acuma am ani şaizeci şi totuşi o mai ţin minte.

La o petrecere, se aflau unsprezece comeseni. Unul din ei, om în toată firea, îşi scapă sub masă inelul şi se apleacă să-l caute. Pînă să-l găsească, îi vine în minte să numere picioarele celor care stăteau pe scaune. Numără : nouăsprezece. Face socoteală. Au rămas pe scaune zece oameni ; ar trebui să fie sub masă douăzeci de picioare. Lipseşte un picior. Cum se face asta ? Îşi găseşte inelul, se ridică, numără. Zece, afară de el. Toţi şed cuviincios la locurile lor ; nimănuia nu-i lipseşte un picior. Atunci de ce a nu-mărat nouăsprezece ?

Neguţătorul meu armean m-a privit zîmbind şi mi-a turnat al doilea păhărel de vin dulce.

— Ascultă şi un sfat de la noi, a urmat el. Cînd pleci la drum într-o călătorie lungă, dacă e în vre-

mea blîndă, între Sfîntul Gheorghe și Sfîntul Dumitru, nu uita să-ți iei blana. Între Sfîntul Dumitru și Sfîntul Gheorghe, fă cum poțtești.

La al treilea pahar îți spun și ce-i cu picioarele. Cel care scăpase inelul sub masă, a numărat greșit.

Ne-am desfătat astfel cu vorbe și vin dulce în blîndeța după-amiezii, cunoscîndu-ne. I-am aflat și numele, de și nu era nevoie de asta, ca să fim prietini. Il chema Ghirgor Misir. Nu i-a făcut deosebită plăcere aflînd că numele Misir, adică egiptean, se aude și la armenii moldoveni.

— Totuși, al șaptelea păhărel să-l bem în cinstea armenilor din țara domniei tale, mi-a zis el. Și ei și noi sîntem frați cu piramidele.

A aflat că am vizitat magazinul de antichități care se numește Seraiul-Vechi.

— Niciodată europenii dumneavoastră n-au cunoscut bine acest loc, m-a învățat domnul Ghirgor Misir.

Împresurate de ziduri crenelate și străjeri cu baltag, grădinile de flori și plante rare par a se bucura de strălucirea celui mai dulce soare în vederea mării; cu toate acestea semnul sub care au stat e tristețea. Chiparoșii au umbrît tăceri ca de morminte; în platani rid turturele deasupra furcilor unde putrezeau, mîncate de viermi, căpălîni de osîndiți. Marea freamătă delicat la poalele colinei, ca și cum ar răsfrînge din trecut și din inima ei stihuri olimpene; dar în clădirile împăraților războiului nimeni n-a ascultat decît tăcerea. Zidurile ce împresură Seraiul au fost clădite din lespezi de marmoră cu inscripții; mîni barbare le-au smuls din locuri sacre, aducîndu-le aici, ca să adăpostească tirani, haremuri de roabe trimese de pretutindenii și oștime încruntată al cărei vis erau prada și măcelul.

Neguțatorul meu se opri o clipă bucurându-se de uimirea mea.

— Prea stimată domnule, a urmat el, cu vocea puțin schimbată; te vei mira mai puțin aflind că ți-am recitat stihuri dintr-un poem propriu, pe care, sub înrîurirea zilei de primăvară mai mult decît a vinului, îl tălmăcesc în onoarea domniei tale.

Omul ridea; ochii lui mari și negri sub sprîncene puternice și subț o chică zbîrlită și cărunță, mă priveau cu tristeță.

— Am să mai adaog, urmă el, că acest neguțator armean, care-și caută loc de tihnă sub soare, s-a pregătit să fie profesor de arheologie. Și pe arheolog îl ajută tot negoțul de antichități îndoienice și rondoale de fildeş cu desene obscene.

M-am înclinat strîngîndu-i mîna și l-am rugat să urmeze a interpreta vechea curte a sultanilor, prin care trecusem în ajun ca un turist grăbit.

II

Omul meu nu era numai poet și arheolog. Cunoștea bine și istoria sultanilor. O cunoștea cu durere, deoarece din pricina slujitorilor otomani, nu cu prea multă vreme în urmă, familia lui fusese împrăștiată și redusă în așa măsură, încît el nu se mai putea aduna cu nimeni dintre ai săi în această viață.

— Sînt încredințat, afirma domnul Ghirgor Misir, că atît cei buni cît și cei fără-de-lege ne vom întîlni întru același destin. Plata faptelor noastre într-o altă lume și viață, pe de altă parte, e o invenție a celor care au toate drepturile și toate bunurile vieții. Cum

— aş putea atribui inteligenţei supreme asemenea rînduială judiciară şi contabilicească ?

Totuşi, stimate domn, ceva se petrece în omenire. Indivizii n-au timp ca să vadă în scurtul soroc al existenţei lor, însă arheologii şi poeţii pot distinge o rînduială în cursul ciclurilor. De la împăraţii Asur şi faraoni s-au petrecut în istoria neamurilor destule fapte semnificative. Evident că asta nu mă mîngîie pe mine în scurtul meu stadiu aici. Totuşi mă ajută să urmez linia civilizaţiei noastre mediteranee, mă ajută să fiu acum aici, fără să aştept o răsplată în altă parte. E ceea ce am putea numi idealul oamenilor care s-au perindat, năzuind spre ceva mai bun. Pe morminte cresc florile vieţii.

— Eşti poet, am murmurat eu cu o strîngere de inimă.

— Sînt urmaş al asirienilor şi egiptenilor, a suspinat el, cu un accent pe care nu-l voi uita niciodată.

Pe acest neguţător de antichităţi nu l-am mai văzut de atunci şi nu-l voi mai vedea. Îi rămîn totuşi prietin întru veşnicie.

III

Aici, la «poarta împărătească», îmi spunea el, la «poarta ortalelor» şi la «poarta fericirii», în întreprinderi de piatră, au furnicat miile de ieniceri, boştangii, hadîmbi albi şi negri, cadîne şi roabe negre din Sudan, pitici diformi şi muţi cu frînghioare de matasă, înconjurînd cu slujba lor prea plecată pe măriile să padişahul, cel mai strălucit între măririle pămîntului, biruitorul seminţiilor, umbra lui Allah pe pămînt. Fireşte, această slujbă privea nu atît trebu-

rile împărăției și ale noroadelor, cît mîncarea și împărecherile capricioase ale marelui stăpîn. Bucătăriile unde se amestecau mierea de la Moldova dumneavoastră și aromatele de la India, haremul unde străjuia ca o fantomă a geloziei rînjite un cîzlar-agasi, hadîmb negru, alcătuiau oarecum cheia intereselor cardinale în această aglomerație de clădiri de lemn, chioșcuri, cafasuri, grajduri, odăi, geamii, foișoare, ganguri și havuzuri.

Mehmet-Fatih răzbise aici cu hoardele lui din Asia și se așezase cu toată greutatea asupra unui Bizanț în decadență.

Era un Bizanț molatic și sleit din punct de vedere al forței militare; dar era un Bizanț al artelor și meșteșugurilor fine, al cărturăriei și inteligenței grecești.

Dintrodată ordiile cuceritorului, ca și odinioară cruciații grosolani ai Apusului, și-au însușit aurul dărîmînd monumentele, au incendiat palatele și bibliotecile. Pe basilicile armonioase au așezat semiluna; mozaicurile măiestrite le-au astupat cu var; lîngă o coloană cizelată de porfir au așezat o treucă informă de grezie, ca să-și poată spăla mădulările copiii profetului. Peste Bizanțul de piatră înflorită și marmoră au suprapus maghernițe de lemn. Astfel au siluit o minune a lumii.

Ceea ce alcătuia însă morbul bizantin al decăderii a trecut din ruini în stăpînitorii noi, și puterea osmanliilor a clocit încă de la început în măruntaiele ei boala gărzilor pretoriene, a intrigilor de gineceu și a demnitarilor castrați.

Sultanii au primit de la porfirogeneții căzuți rînduiala lor de curte. Cum s-au așezat în palatele biruiților sau în ceea ce fusese palate, s-au împresurat de ieniceri și hadîmbi, de robi și roabe și au căutat în

haremuri o răsplată de paradis pe pământ a trupelor războinice din această viață.

În cea mai mare expansiune a forței lor, acești oameni ai săbiei nu și-au putut ridica ochii spre orizontul unde locuiește steaua noastră polară, ci s-au mărginit între aromele cuhniei și miremele haremului, amestecând în ele și izul sîngelui. Virusul bizantin a mai primit și adaosul vicleniei europene.

Astfel istoria celui mai mare sultan turc, Soliman cel Măreț, a avut țesute în ea cele mai crude tristeți și turpitudini. Stăpînitorul acesta de noroade a putut coborî în tîrbeaua lui, încredințat că a stat pe putere și slavă. Totuși nu stătuse decît pe putreziciune.

IV

Hoardele turcomane în răsărit și ienicerii în apus obișnuiau să culeagă pentru seraiul împărătesc feciori și fete, alegînd asemenea pradă din ce găseau mai frumos.

Băieții erau cu îngrijire crescuți și șeful eunucilor albi alegea pentru slujba Înaltei Porți slujbașii palatului, caligrafii, muzicanții, — tot ce purta numele de «icioglan». Ciurucurile treceau afară la munca grădinilor și acareturilor: aceștia erau «azamoglanii». Rînduiala curții cerea ca slujitorii albi să nu păstreze din bărbăția lor decît aparența.

O parte din fecioarele aduse intrau în haremul marelui stăpîn. Copile cu ochi albaștri din ținuturile de cătră miazănoapte, ochi căprii și cosițe castanii de la Carpați, boiuri unduioase de la Caucaz și destul de des domnișoare de pe coastele italiene și franceze.

O raită de pirați berberi au izbîndit astfel a aduce haremului împărătesc o marfă mai puțin obișnuită, întru care s-a aflat și o odraslă de patricieni de la Veneția.

Copila aceasta a stîrnit mare răzmeriță în gineceu. Avea ochi verzi aprigi, minte ageră ; lacrimile și tînguiriile i-au conținut curînd. A început a privi cu luare-aminte în juru-i. Zîmbetul ei a devenit destul de enigmatic atunci cînd a fost înfățișată lui Soliman-Sultan. De două veacuri generațiile succesive de roabe împărătești izbutiseră a da lumii cele mai splendide exemple bărbătești. Au fost sultani frumoși ca niște zei. Dintre acești măreți feciori se ridicase și Soliman. Venețiana i-a zîmbit cu plăceré și a avut ambiția să-l cucerească. Era un destin de împărăteasă.

— Ce dorești ? a întrebat-o împăratul.

— Prea strălucite domn, i-a răspuns ea, aș dori să nu mai văd mutra lui cîzlar-aga și a acoliților săi. Pe lîngă lipsa pe care o au, sînt și urîți.

Soliman a privit-o cu luare-aminte, mirat de asemenea cutezare. Era pentru el o femeie nouă, cum nu mai văzuse. Ieșind din harem, i-a aruncat pe umăr basmaua de matasă. Cînd l-a primit, bărbatul a găsit în ea mai mult decît nădăjduia, a luat mai puțin decît voia ; a revenit ca la un izvor ce se înoiește neconținut.

Pe lîngă taina ei, pe care o administra cu viclenie, venețiana răspîndea în juru-i, în harem, o veselie de tinereță și de primăvară, care a cucerit pe cadînele bătrîne și pe cîzlar-aga. În scurtă vreme și-a făcut prietini și partizani devotați. Evenimentul cel mai neașteptat se produsese în împărăția osmanliilor : pa-dișahul, umbra lui Allah pe pămînt, dintr-o anume noapte nu mai cunoștea decît o singură femeie.

— Nu-i nimic, suspinau dregătorii bătrâni; va fi șase luni sultană-haseki, pe urmă va trece și asta cum trece fumul și cum trec miresmele.

Însă harul n-a trecut ca fumul și ca miresmele. Noaptea a înrîurit asupra zilei; revoluția a sucit și a întors datinile; sultanul și-a scos la vedere favorița și a făcut-o soție legiuită a sa. Astfel Veneția, biruită pe mări și în insule, câștiga în altă parte o victorie cu atât mai serioasă, cu cât era mai ascunsă.

Înainte venețienței, locul de sultană-haseki, adică favorită, îl avusese o georgiană languroasă și blindă, cu numele Sulamè. Era o simplă roabă și un simplu obiect de plăcere. Iată-l pe marele Soliman pătruns de veninul subtil al unei muieri de altă specie. Amorul ei avea rezerve neconținute; noaptea următoare făgăduia alte delicii care totuși rămîneau niște oaze ale unor deșerturi neistovite. Trupul ei rămînea întruna proaspăt; stăpînul simțea întruna nevoia să se întoarcă la el. Inteligența viperină a acelei europene curînd a înlănțuit deplin pe marele stăpîn al lumii. Patriciana a dobîndit nu numai locul de tovarășă oficială, nu numai juvaerurile și brocarturile, și horbotele de matasă și tot ce poftea, — ci și patru feciori ale căror nume au fost: Mehmet, Selim, Baiazid și Gîngir. Acesta din urmă, pitic și debil, cu capul mare înfundat între umeri, era poate un simbol al unor amoruri meșteșugite și bolnave.

Șahzadè, adică prinț moștenitor, rămăsese totuși Mustafa, fiul georgienței. Deci sultana de la Veneția, căreia istoricii i-au zis Roxelana, și-a propus, ca un drept al ei de mamă, să schimbe succesiunea la tron. Fiul georgienței trebuia înlăturat; în locul lui trebuia așezat Mehmet.

Atacul s-a produs întâi cu blindeță, apoi cu oarecare vioiciune, între plăcerile așternutului. Dar Soliman obișnuia să lase lângă papucii de după perdeaua ușii preocupările lui politice. Oricît l-a împuns cu cornițele ei sultana-doamnă Roxelana, măria sa stăpînul a păstrat ca pe o lege hotărîrea sa cea dintâi.

Atuncea doamna Roxelana a cerut mijloace de izbîndă de la umbrele strămoșilor săi din cetatea Adriaticei, adăogînd în același timp practicile prea obișnuite în serai.

Din harem în ganguri, de la cîzlar-agasi la capû-agasi, din poartă în poartă, de la roabe la robi, de la slujitori la demnitari, de la Divan-Yolû la Arz-Odasî, au început a umbla vorbe și prepusuri care arătau pe șahzadè Mustafa uneltind în vilaietul său din Asia.

Șahzadè Mustafa avea trupe puternice în Amasia și ienicerii îl prețuiau ca pe un mare viteaz. Bizuindu-se pe credința și dragostea oștenilor, Mustafa avea deci intenția să dărîme din scaun pe părintele său Soliman.

— De ce-i tăcut și mîhnit în astă sară domnul meu? întrebă sultana-doamnă. A primit vești neplăcute de pe cîmpurile de luptă?

— Nu, zîmbește obosit stăpînitorul; oștile noastre se dovedesc biruitoare pretutindeni.

— În Tracia seceta urmează să ardă ogoarele noroadelor?

— Nu, a plouat; dar putem da noroadelor de aici pîne din Asia. Impărăția noastră e întinsă și se va mai întinde.

— Poate m-a urît domnul meu pe mine.

— Nu, floare a sufletului meu ; nu-i asta. La tine găsesc numai bucurii. Vin la tine ca să răsuflu de intrigile fără sfârșit ale împărăției.

— Sînt intrigi în jurul măriei tale ? a întrebat cu nevinovăție Roxelana.

— Sînt, suflete ; sînt, scumpo ; dar le uit cînd păsesc pragul tău. N-aș crede că am un dușman într-un copil al meu prea iubit, care cunoaște că rînduijala mea a fost scrisă pe stîncă de granit. Știe că mă va moșteni, deci nu-i nimic adevărat. Să lăsăm asta. Tu, neprețuit dar al lui Allah, apropie-te și dă-mi ce nu-mi poate da nimeni în această viață.

Sultana-doamnă a oftat mîngîind pe soțul său. Primindu-i desmierdările, gîndul ei fix rămînea neadormit, ca o candelă arzînd pururi.

Nu mult după asta, în preajma sărbătorilor bairamului, un călăreț grabnic de la Stambul a ajuns la Amasia, în tabăra oștilor lui Mustafa. A cerut intrare la măria sa și s-a înfățișat c-un coșuleț de aur plin de naramze și caise zăhărite. A îngenunchiat ridicîndu-l deasupra frunții și a așteptat să fie întrebat.

— Cine ești ? de unde vii ?

— Sînt robul strălucitului padișah și al măriei tale, a răspuns hadîmbul negru și uriaș. Aduc dulce dar de la împărăție. Mi l-a încredințat cu mîinile sale însăși mărita doamnă-sultană. Mi-a spus : Dă-l fiului nostru, și să ospăteze sănătos. Să-i fie cu priință Allah !

— Așa a spus doamna-sultană ?

— Intocmai așa, mărite stăpîne. Toată suflarea împărăției îți dorește sănătate și ani îndelungați.

— Să spui că ai adus darul. Cum te chiamă ?

— Omar mă chiamă, prea slăvite.

— Să spui, Omar, că ai adus darul ; l-am primit și mulțămesc frumos.

— De la Stambul pînă aici la Amasia, am umblat ca o săgeată, fericite doamne.

— Văd, Omar, și-ți mulțămesc și ție. Ca să cunoști mila mea, iată, îți dăruiesc acest roib pe care am poftit să-l încălec în dimineața asta. Al tău să fie, cu tot tacîmul lui.

Robul a bătut metanie, sărutînd poala straiului lui șahzadè.

— Și pe lîngă asta, îți dăruiesc, Omar, și această naramză înghețată de miere. Mînînc-o aici în fața mea și să-ți aduci aminte de mine.

— Da, mărite stăpîne ; pînă la sfîrșitul vieții mele n-am să uit mila mării tale.

Cu mîna sa șahzadè a ales și i-a dat naramza. Omar a primit-o din genunchi și a mîncat-o. Apoi s-a ridicat ca să se ducă să-și ia harmasarul roib.

N-a mai ajuns calul pe care-l țineau paicii. A șovăit, a căzut în brînci, s-a zvîrcolit, și în puține clipe a rămas pe spate, cu ochii morți boldiți spre cer.

— Duceți harmasarul în grajd, a poruncit Mustafa șahzadè paicilor săi. Dați cuvînt la odăi să vie vracii să ridice pe acest biet om. Ce-o fi avut ?

După aceste cuvinte a învălit panerașul în pînza de matasă în care fusese adus și a privit în tăcere spre doi din slujitorii săi de taină, care îl așteptau la treptele cerdacului. Ei au plecat frunțile. Cel mai în vîrstă a murmurat :

— E un dar femeiesc. Bărbații întrebuițează han-gerul.

— Să dea vracii știre că robul a murit de inimă, a hotărît, întunecat, Mustafa șahzadè.

Cînd s-a vestit în serai de întîmplarea de la Amasia, Roxelana doamna s-a uimit nespus, frămîntîndu-și mînuțele cu degete subțiri. Apoi a poftit numai-decît să se înfățișeze domnului său sultanul ca să-l bucure că veștile de sănătate din partea lui șahzadè sînt mulțămitoare.

— Bănuiesc că fructul dăruit de Mustafa robului va fi fost otrăvit... a șoptit ea, cu ochii măriți de spaimă.

— E cu puțință asta? Nu cred... a răspuns sultanul. De ce ești atît de neliniștită?

— Sînt neliniștită, stăpîne, din două pricini. Să ne așezăm pe această canapea, lîngă havuz. Nu-i nimenea alături, în Divan-Yolù?

— Nu-i nimeni. Vorbește.

— Sînt neliniștită, stăpîne, deoarece coșul de fructe zăhărite l-am trimes eu. Și s-ar fi putut ca naramza s-o guste șahzadè.

— Crezi c-a fost înveninată?

— Se poate, mărite stăpîne. Ce nu se poate în această puternică împărăție? S-ar putea să nu fi fost otrăvită naramza. Vracii de la Amasia arată că robul avea inima slabă și a căzut de trudă.

— Dacă vracii au spus așa, atunci nu-ți înțeleg frămîntarea, floare de rai.

— Mă frămînt, mărite stăpîne, ca și cum aș fi vinovată eu. Dacă a fost cumva fructul înveninat?

— N-a fost înveninat.

— Ba s-ar putea să îi fost, stăpîne. Cine a adaos acea naramză, vād că e greu să se afle. Am pricină să fiu de două ori neliniștită, pentru că bună-voia stăpînului a hotărit și copilului meu iubit Mehmet o raia

la Dunăre. Stăpînul meu a binevoit a-i dăruî și aur și a-i hărăzi ortale bune de ieniceri. Dacă a fost în primejdie Mustafa, poate fi în primejdie și Mehmet. Lumea e plină de ființi zavistnice, stăpîne iubite, și te poftesc să nu mă lași singură în iatacul meu. Sînt plină de îndoieli și frică.

Sultanul a încercat s-o liniștească ; ea i-a zîmbit cu mîhnire și s-a alipit de el ca o iederă.

— Am avut un vis urît, mărite doamne.

Visul s-a împlinit într-adevăr.

Cei doi vraci, care aduseseră de la Amasia știre la împărăție, au plecat din Stambul cu o epistolă binecuvîntată de la tată cătră fiul său. În ziua ce a urmat s-a pecetluit la Divan-Yolù plecarea lui Mehmet și vistiernicul Porții a adus în burdufuri aurul. S-au înfățișat și căpitani ienicerești ca să însoțească, pe calea Adrianopolului, alaiul tinărului vlăstar al împăratului. La al șaselea ceas, copilul urma să se înfățișeze și să îngenuncheze la sărutarea mîinii părintelui său.

La acel ceas sultana-doamnă Roxelana a dat strigăt cumplit și a căzut cu fața în jos peste cele din urmă zvîrcoliri ale iubitului său fiu Mehmet.

Au venit asupra ei femeile, ridicînd-o. Ea le-a respins, cu priviri crîncene. S-a zvonit îndată că feciorul a avut o boală prea grabnică, poate de inimă. Și mama s-a retras rănită, încuindu-se în iatacul ei.

Se ridica împotriva-i ceva mai mare, mai mult, mai covîrșitor decît sultan Soliman.

Soarta, cu ochi de ghiață verde ca și ai doamnei Roxelana, i se împotriva, făcînd altă rînduială viilor și morților.

Lacrimile și strigătele nu folosesc la nimic. Unii filosofi apuseni au dovedit celor inițiați că Dumne-

zeu e o născocire pentru cei slabi, ca să-și poată suporta mizeria.

Duhul pe care-l avem în noi e o forță în sine, care poate restabili cumpăna împrejurărilor.

Deci Roxelana a zîmbit numai puținel trudită domnului său cînd el a venit s-o cerceteze.

Era tare și totuși trebuia să pară slabă. Era hotărîtă să înfrunte orice și totuși a căzut în genunchi înclinîndu-și fruntea și cuprinzînd acel trup care vibra de cîte ori ea se alipea de el.

Dîndu-i impresia pasiunii amoroase, Roxelana a rugat pe marele stăpîn s-o ierte că-i pricinuieste tulburare și mîhnire.

— Am pierdut un bun scump, gîfîia venețiana șoptit. Doresc altul tot de la cel ce mi-a dăruit pe înțăiul.

Măritul împărat i-a cuprins tîmplele :

— Alină-te, iubirea mea, a zis el grav. Trist sînt și totuși mă faci fericit. Fi-vom pururi amîndoi și în cealaltă viață.

Ochii ei erau o mare adîncă și liniștită, sub luciul căreia se pregătesc dezastre.

VI

Iată că, într-o zi, unul din slujitorii credincioși ai sultanei-doamne a găsit, din întîmplare, pe calea de la Scutari, în Anatolia, un călăreț de olac ucis și jefuit de lotri. Ii lipseau calul, armele și banii ; însă în căptușeala hainei îi rămăsese o carte pe care slujitorul a adus-o stăpînei sale. Călărețul ucis părea a fi un trimes tainic și acea carte cuprindea poate vești în legătură cu treburile împărăției.

Doamna Roxelana a chemat pe doi din icioglanii săi caligrafi și le-a dat cartea s-o deslege. Cum au străbătut cu privirile rîndurile epistolei, acei icioglani au căzut cu frunțile la pămînt și au strigat :

— Aman, doamnă ! se găsesc în această carte uneltiri primejdioase împotriva stăpînului nostru pađisahul.

— Vai ! a strigat doamna Roxelana, pocnindu-și palmele ; numaidecît vreau să cunosc primejdia, ca s-o aflu c-o clipă mai devreme domnul meu, din gura mea. Luminăția sa rămînea-va în putere și pe cei vicleni îi va zdrobi sub copitele calului său !

Cei doi caligrafi s-au știit mai întăi, după aceea n-au întîrziat a arăta adevărul.

— Slăvită doamnă, stăpîna noastră, taina ce ni se dezvăluie e cu primejdie mare, ca o sabie cu două tăiușuri, căci, din anumite vorbe ale acestei epistole, se înțelege că Mustafa șahzadè e amestecat într-o înțelegere cu persienii, împotriva slăvitului său părinte.

— Vai și iar vai ! s-a frămîntat doamna Roxelana, nemaiputîndu-și stăpîni cutremurul. Primejdie pentru viața stăpînului nostru este să dăm la iveală uneltirea, au să n-o dăm. Căci dacă o dăm pe față, pentru sufletul părintesc va fi ca și o moarte ; iar dacă n-o dăm, primejduim deasemeni pe luminăția sa.

Icioglanii au îngenunchiat și au bătut metanie, apoi s-au retras.

— Nu spuneți încă nimic nimănui, i-a îndemnat doamna Roxelana, și și-a tras din cingătoare naframa, ca să-și ascundă lacrimile.

Cartea a rămas pe măsua de abanos. N-a trecut nici un ceas și știrea a început să bîzîie pretutindeni în serai ca un bărzăun supărător.

Cînd Soliman-Sultan a intrat, cu privirile neguroase, în chilia soției sale prea iubite, doamna Roxelana s-a repezit ca s-acopere cartea, cu ladurile feregelei.

— Nu, nu! a strigat ea spăimîntat, cu palmele împreunate.

— Iubita mea doamnă, a rostit el grav, mărturișește-mi ce se întîmplă. Nu-mi ascunde nimic. Am văzut cartea.

— Copilul nu poate fi vinovat! a strigat venețiana. E sînge din sîngele măriei tale. Cruță-l.

Soliman-Sultan s-a apropiat și a mîngîiat-o.

— Vreau să văd cartea.

— Domnul și stăpînul meu, se zbătea ea, sînt încredințată că e o carte plăsmuită. Dușmanii noștri se ascund pretutindeni în juru-ne; îi avem și înăuntru și în afara seraiului. Nu te lăsa biruit de minie, soțule al meu iubit! Ascultă-mă și pe mine o dată. Aș vrea mai bine să mor decît să te văd atît de tulburat.

— Dă cartea! a poruncit sultanul.

Venețiana s-a ferit și a lăsat la vedere, pe măsuta de abanos, cartea.

Scena aceasta de tragedie s-a prelungit după toate rînduielile marelui arte, pînă ce Soliman-Sultan a primit-o pe doamna sa în brațe și i-a șters lacrimile cu barba.

— Ești o muiere neștiutoare! i-a zis el cu blîndeță, depunînd-o delicat pe sofa. Ce pot ști femeile despre treburile încurcate ale unei împărății ca a mea...

Aceeași barbă s-a zbîrlit cu turbare în Divan-Yolù, unde l-au împresurat pe măria sa dregătorii chemați în pripă. Sultanul a ațintit cu priviri pline de înfri-

coșare pe Rustem-vizir ; și cînd și-a învăluit iar barba de viforul mîniei, Rustem-vizir a căzut în genunchi și și-a înclinat fruntea pînă la imineii cei roșii ai împărăției.

— Înțelegi ce-ți poruncesc eu, Rustem ? a întrebat împăratul cu glas trudit de bîntuirea furtunii.

— Ascult, prea mărite stăpîne.

— Iți poruncesc, Rustem, să iei cu tine destui oșteni ai mei de credință, să treaci cu ei chiar astăzi Boazul și să n-ai hodină pînă la Amasia. Să-mi aduci pe Mustafa aici. Să nu-l strici. Vreau să-și mărturisească în fața mea nelegiuirea.

Rustem, marele vizir, a îndrăznit :

— Să fie oare vinovat fiul strălucirii tale ?

— Vom vedea, Rustem. În fața mea nu va putea tăgădui. Iar dacă e nevinovat, Allah va lumina judecata noastră.

Rustem a fost într-o săptămînă la Amasia. Marele vizir cunoștea puterea oștilor lui Mustafa, precum și dragostea lor pentru șahzadê. Pe de altă parte, în lungul drumurilor Anatoliei, credinciosul împărăției cugetase la întîmplare și-și înșiruse întrebările și răspunsurile după metoda retorilor greci. Ciudată acea scrisoare care a apărut dintrodată în serai, adusă ca de o pasere măiastră. Ciudată acea scrisoare după jocul otrăvurilor. Ciudată împotrivirea stăruitoare a doamnei-sultane. Întreg seraiul o cunoaște, întreg seraiul se uimește de mila doamnei-sultane. Însă împărăteasa n-a plîns atîtea lacrimi la moartea fiului său Mehmet. Ființa aceea aprigă și ageră ca o coasă n-a fost dăruită de Allah cu duhul blîndeții. Rustem-vizir simte că în dosul ochilor ei verzi poate fi scrisă și soarta căpățîinii sale.

Ajuns la tabăra lui șahzadè, Rustem-vizir s-a închinat cuviincios și a fost primit cu bunăvoință. Fiul a aflat că părintele său pofteste să-l vadă grabnic. E o poftire prea stăruitoare. Rustem-vizir ocolește pricina pentru care s-a făcut chemarea, însă chemarea e stăruitoare. Dacă se poate, fiul trebuie să se pregătească fără întârziere de drum. Porunca este ca Rustem-vizir să nu se întoarcă singur.

— A poruncit părintele meu așa ? Cu glasul său ?

— Așa a poruncit, cu însuși glasul strălucirii sale, se închină Rustem.

Mustafa șahzadè privește cu luare-aminte pe dregător: Întrebă zîbind :

— La Istambul vremea e bună și liniștită ?

— Aș putea să-ți spun că-i bună, șahzadè, răspunde vizirul, însă n-aș grăi adevărat dacă ți-aș spune asta. Știi că-mi ești drag și că vechii slujitori ai împărăției te prețuiesc ca pe o piatră rară.

— Atunci s-așteptăm să se facă vreme bună, a răspuns coconul împărătesc. Deocamdată îmi priește mai bine la Amasia.

Rustem și-a pipăit grumazul.

— De și partea aceasta a ființii mele e în primejdie, a rîs el, voi duce stăpînului nostru răspunsul măriei tale.

VII

Cînd s-a aflat rezultatul soliei marelui vizir, doamna Roxelana s-a bucurat fățiș. A cuprins rîzînd puțintel răutăcios pe domnul său și i-a rostit înțelepte cuvinte :

— Cîteodată întîrzierea e prielnică, stăpîne bune. Cît aşteptăm, va ieşi la lumină adevărul.

Soliman-Sultan a suspinat neguros.

— Iubita mea, a răspuns măritul stăpîn, ceasul mîniei mele a trecut.

— Nu-i așa ? mă bucur nespus, domnul meu.

— Așa este, doamnă, ceasul mîniei mele a trecut. În acel ceas, credinciosul Rustem a fost în primejdie să treacă puntea vieții. Mă duc eu însumi la Amasia, ca să judec acolo pe fiul meu.

Roxelana s-a spăimîntat, s-a zbătut, a încercat să vorbească, să se împotrivească. Împăratul i-a astupat gura încondeiată trandafiriu. N-a mai vrut s-asculte nimic. Rîdea strîmb. A rămas neînduplecat.

— Împlinește-mi măcar o rugăminte, prea iubite stăpîne, a îndrăznit într-un tîrziu Roxelana. Ia cu măriia ta pe pruncul nostru Gingir, ca să se bucure și el de călătorie și să-ți fie inima blîndă cînd vei ajunge acolo. Gingir iubește pe Mustafa ca pe-un Dumnezeu.

— Bine, a încuviințat sultanul. Pregătește-ți pruncul. Îl iau cu mine, ca să se bucure de priveliștile împărăției noastre ca de niște jucării ce nu vor fi niciodată ale lui.

— Vai... a suspinat doamna Roxelana.

— Mîngîie-te, a zîmbit Soliman, căci partea lui în această lume nu e cea mai rea. Coconii măreți sînt mai în primejdie decît acest prunc cu care soarta n-a fost darnică. E destul de ascuțit la minte, ca să-ți spuie tot ce va vedea.

Luînd deci cu sine pe mezinul său prea iubit Gingir, slăvitul sultan a trecut cu mare alai în Asia. După rînduiala Porții, nu era îngăduit noroadelor să-l întîmpine. Stăteau departe de cale, îngenunchiate.

La popasuri, ajungeau înainte cei nouăzeci și nouă de bucătari, ascuțindu-și cuțitele. În vremea ospetelor stăteau șirag în jurul cortului celui mare nouăzeci și nouă de baclavagii. De la cel dintâi ceas al zilei, nouăzeci și nouă de bărbieri așteptau scularea marelui stăpîn al lumii. Oștile împînzeau satele, vămuind oile și grînele. Navrapii ajungeau cu harmasarii lor pînă în zările cele mai depărtate, împungînd cerul cu suliițele, ca să ieie spaimă neamurile.

Astfel stăpînul cel înfricoșat al lumii a ajuns la porțile Amasiei și slujitorii împărăției au întins cortul cel mare de matasă, cu bold de aur în vîrf. Porunca a fost să rămîie marginea taberii împărătești pustie. Și se vedeau deslușit focurile taberii oștenilor lui șahzadè. Un pîlc de cavaleri cu zale și coif a trecut în pas domol cătră acea tabără a coconului împărăției, și cum au ajuns în preajma săivanului albastru al lui Mustafa șahzadè, au strigat porunca stăpînului celui mare.

Cînd s-a auzit asemenea poruncă, ordiile fiului s-au sculat sunîndu-și armele. Șahzadè a încălecat făcîndu-le semn de potolire cu brațul înălțat. A zîmbit cu trufie; ienicerii lui îi erau credincioși. Iși cunoștea puteșea, Allah îi știa nevinovăția. Deci și-a pus harmasarul alb în galop săltat și a fost în clipă lîngă cortul părintelui său. Călăreții lui s-au oprit la o bătaie de săgeată.

Fiul a aruncat slujitorilor de la cortul verde frîiele calului; pîlcul lui de oaste a dat strigăt și ortalele rămase în urmă au răspuns, încît vulturii de sub cerul nouros au abătut spre pustie. Era o zi mohorîtă, fără soare, și vîntul sufla dinspre munții depărtării.

Soliman-Sultan asculta posomorît în despărțitura din fund a cortului său strigătele prelungi ale oștirii

de la Amasia, pe cînd icioglanii săi, după rînduială, desfăceau de pe Mustafa şahzadè armele.

Cînd feciorul cel semeţ a păşit spre despărţămîntul sfînt al cortului, muşii l-au şi împresurat cu juvăţurile. El s-a oprit numai o clipă, scăpărîndu-şi privirile în jur. C-un muget înalt de leu mînios, s-a abătut spre cei mai de aproape lovindu-i cu străşnicie. Au căzut cîţiva în juru-i încolăcindu-se ca viermii.

— Nu te îndura, stăpine şi tată ! a strigat el. Întăi judecă-mă.

Sultan Soliman a desfăcut un colţ de perdea, aruncînd o privire groaznică asupra gîzilor. Mustafa a făcut un pas îndărăt spre ieşire, ca să-şi cheme credincioşii. Atunci muşii s-au izbit din nou asupra osînditului, l-au doborît şi l-au ţintuit la pămînt, zugrumîndu-l.

În acel minut a intrat de-afară, alergînd cu bucurie spre Dumnezeuul său, Gingir mezinul. Cînd l-a văzut căzut şi zdrobit, a ţipat răsucindu-se în loc ca şi cum ar fi fost cuprins de nebunie năprasnică şi s-a prăbuşit asupra mortului. Apoi îndată s-a ridicat, privind cu ură spre tatăl său şi rupînd de pe el straietele-i de matasă. Cu podoaba pe care o avea la centură, un stilet mic, o jucărie aurită, s-a străpuns pe loc în inimă, ridicîndu-şi viaţa.

S-a auzit afară ropotul străjii lui Mustafa, întorcîndu-şi caii spre tabără. Odată cu vîntul s-a îndîrjit murmurul ordiei de la Amasia. Crainicii trecuţi de cătră cortul verde spre ei au strigat poruncile stăpînului celui mare, dar ienicerii lui şahzadè n-au răs-puns la chemarea de rugăciune a hogilor şi, cînd i-a îndemnat la prînzare bătaia căldărilor, au rămas cu armele în mînă, îndîrjiţi.

Sultan Soliman a poruncit să fie ridicat din cortul său leșul zeului palid, care fusese șahzadè Mustafa, iubitul său, și să fie lepădat spre marginea taberii, ca să se îndestuleze de vederea lui oștile de la Amasia. Crainicii au strigat :

— Dacă brațul meu nu m-ascultă, îl tai ; și dacă inima mea nu m-ascultă, o străpung !

Bătrînul ulemà Selim-Hafiz a recitat psalmul regelui Daud, cînd s-a ridicat asupra sa fiul său Avesalom. S-a făcut apoi tăcere asupra taberii și împăratul a ieșit călare împotriva ordiei de la Amasia, singur. Privea neînduplecat, ca un împlînzitor care-și cunoaște fiarele. Rînd pe rînd ortalele s-au supus și și-au închinat frunțile în țărînă.

Astfel a pierit Mustafa șahzadè și împărăția s-a întors la Istambul.

VIII

Înlănțuirea predestinată a întîmplărilor s-a oprit o clipă, așa încît unii dintre muritori să aibă iluzia biruinții și a veșniciei. Numaidecît fantomele adevărului au ieșit din mormintele proaspete.

La cel dintăi popas pe calea Istambulului, icioglanii care despoiaseră pe șahzadè s-au înfățișat la marele stăpîn, îngenunchind și întinzîndu-i hîrțile găsite asupra mortului.

Soliman s-a posomorît. Masa fusese bună. Îl aștepta hodina pe piei de tigru a ceasului de după amiază.

— Ce-i asta ? Imi aduceți alte dovezi ale vicleniei osînditului ?

— Slăvite stăpîne, a răspuns cu mare umilință Arun, mai-marele caligrafilor, n-am fi îndrăznit să tulburăm din nou pe strălucirea ta cu altă dovadă de vinovăție. Dar hîrțiile pe care le aducem mărturisesc altfel. S-ar putea ca ele să fi fost pregătite de Mustafa-bei.

— Atunci ?

— Incredințăm pe strălucirea ta că ceea ce am găsit noi nu-i plăsmuit. Cunoaștem caligrafiile tuturor diacilor care s-au învrednicit să îndrepte cărți împărăției, cu iscăliturile și peceteile șahilor de la răsărit și a beilor de la miazăzi. Nu poate fi nici o îndoială asupra celor cuprinse în cărți. Se vede, din ce-am cercetat, că șahzadè a fost străjer neclintit al hotarelor împărătești. Toți se supun amenințării lui șahzadè și mărturisesc dorință de pace, ca să nu supere cu nimic bunul plac al strălucirii tale. Iată.

Arun caligraful a dat cetire cărților de la Persia, și de la Industan, și de la Egipt.

Soliman a rămas ca o stană pe covorul lui. Allah îi trimetea pedeapsă cumplită, căci porunca sa pricinuisese jertfa unui nevinovat și acel nevinovat era copilul său.

Și-a stăpînit gemătul lăuntric, și-a încleștat în ghiare barba. Nu mai era nimic de făcut. Cei pieriți nu se mai înalță din sîngele lor. Soarta îi hotărîse asemenea crîncen ceas, pentru păcate și greșeli trecute. Mai fericit era mortul care se ducea să fie încununat cu lumină la scaunul lui Allah, decît măriia sa care, pe acest ticălos pămînt, rămînea încărcat de ani, sfîșiat de zadarnice păreri de rău.

Cine era vinovatul adevărat ? Cine pusese la cale pieirea copilului său ? Cum spun jurisconsulții bizanțini, — cine a avut interes să facă asta ? Cui folosește moartea primogenitului său ? Vrea Domnul Dumnezeu,

în mînia sa, să-i întoarcă brațul spre a zdrobi pe alții? Să fie vinovată aceea care-i dă pe pămînt fericirile raiului? Sau vor fi fiind vinovați alții dintre atîți răi care furnică în umbra Porții?

Mișelnică e făptura omenească și mînia fără frîu îndeamnă în anume ceasuri pe domnii lumii să dea drumul izvoarelor de sînge, ca să nu mai rămîie neam omenesc trăitor sub soare!

Icioglanii se retrăseseră. Sultanul se cumpănea înaintea și îndărăt în locul său, clătinat de spaima singurătății. Murmura versete sfinte.

O Allah! Ha Allah! singur mă aflu în valea mîhnirii...
Chiamă pe rob sub lumina ta; contenește-i osînda.

A lovit cu inelul gongul din a dreapta sa. A poruncit negrului care s-a arătat sub perdeaua de catifea să cheme pe Selim-Hafiz.

Bătrînul tîlcuitor al legii Prorocului a ascultat mărturisirea domnului său. A luat în mînile-i cu unghii cîrligate cărțile aflate. S-a cufundat în cetirea lor. După cetirea lor a oftat și a tăcut.

— Ce spui tu, Selim-Hafiz? a întrebat împăratul.

Selim-Hafiz n-avea nimic de spus. Totuși trebuia să spuie ceva, căci asta era slujba lui. Mai bine ar fi fost să fie întrebat înainte de fapta cea crîncenă, dar împărații au narav să făptuiască întăi și să întrebe după aceea.

— Mărite stăpîne, a suspinat clericul, nici un fir de păr și nici un pai nu se clintește aici pe pămînt fără știrea lui Allah cel veșnic. N-avem nimic de făcut. Să ne închinăm și să ne supunem.

Marele Soliman s-a simțit mai mic decît toți mișei împărăției sale și două lacrimi i-au izvorit din ochi. Le-a alungat cu mîna stîngă în lungul bărbii.

— Vinovații... vinovații... a șoptit el.

— Allah va lumina înțelepciunea domnului meu... a răspuns bătrînul.

— Ce să fac, Selim-Hafiz ?

Bătrînul s-a închinat cu smerenie și frică :

— O, stăpîne, Selim-Hafiz spune că pămîntul e sătul de sînge...

Împăratul a înălțat fruntea și a încruntat sprînceana. Selim-Hafiz s-a dus la ale sale.

Legea împărăției otomane deschidea urmarea la tron celui de al doilea fiu al doamnei Roxelana, Selim cu numele. Fără îndoială, Domnul Dumnezeu îl vestește pe împărat că altfel nu poate fi. Căci numele lui Selim șahzadê e și numele lui Selim-Hafiz. Prin asemenea potriviri își dă Domnul Dumnezeu înștiințarea.

Dar Selim, al doilea fecior al doamnei Roxelana, era un flăcău pîntecos și buged. Ii plăcea să mînințe îmbielșugat și se spunea că are o înclinare neînfrînată pentru vinuri, cu care se îndeletnicea în tovărășia unor prietini. Mult mai mult se bucură de dragostea maicii sale Baiazid, al treilea fecior, care avea în priviri ascuțimea ei și în înfățișare liniile divine ale frumuseții. Gingir, copilul șubred, se prăpădise prin voința prea înaltă a lui Allah. Deci, urmînd legii, Selim avea dreptul tronului. Totuși împăratul bănuia că Roxelana va pune înainte dragostea ei pentru Baiazid.

Împăratul a oftat întru singurătatea lui. Ajungînd la Stambul, înălțimea sa va avea poate să judece pe prea iubita-i soție. Poate Allah îl va lumina s-o ierte, căci ea îi rămîne totuși singura mîngîiere a vieții. Însă urmaș va fi Selim, după legea împărăției.

Alaiul împăresc a trecut în șeici Boazul și împăratul a pus piciorul în grădinile seraiului.

Roxelana își primise veștile de la oameni ai săi, prin călăreți grabnici și înțelegea că i-i amenințată viața. Totuși destinul trebuia să-l cîrmuiască ea, așa cum înțelegea și cum hotărîse. Putea pieri; era însă o mamă vitează.

Cînd a intrat împăratul în grădină, curtenii au ocolit pe alei și l-au lăsat singur. Întru întîmpinarea mării sale venea doamna Roxelana. Ea era singură; femeile sale pîneau de după perdelele haremului. Muștii împărătești nu se îndepărtaseră; se opriseră în fund, așteptînd poate o poruncă.

Doamna Roxelana și-a repezit asupra lor fulgerul privirii, apoi și-a îndîrjit trupul, ca o viperă care atacă.

Soliman s-a oprit pîrînd nehotărît. Ea păși grabnic pînă în fața lui și a căzut în genunchi.

— Doamne al milei! Doamne al iubirii mele! a cîntat ea cu glasul nopților cînd stăpînul său o cerceta; nu mă cruța, doamne, dacă poțtești să-mi iei viața. Lipsită de mîngîierea ta, ființa mea n-are preț. Nu mă lepăda însă gîzilor: ridică-mi viața cu mîna ta.

Era încă frumoasă; tocmai atunci ieșise din baia stropită cu mireasmă de trandafiri. Purta feregeaua primei lor nopți. Intre două scoarțe de matasă, îi întindea leșul uscat și vechi al unei flori rare.

— Ce-i asta? a întrebat împăratul.

— E floarea care a fost martoră a bucuriei mele dîntăi, doamne. De atuncea, din noaptea neuitată, o păstrez. Cu sîngele meu să înflorească din nou.

I se desfăcu feregeaua, i se luminară sîinii. Avea spre domnul său avîntul cu care îl biruia totdeauna în luptele întimității.

Venețiana calculase și abstenența împăratului în răstimpul tristei lui expediții.

La un ceas după această întâlnire primejdioasă, în chioșcul din vreme pregătit, Soliman se desfăta în ospăț, pregătindu-se pentru alte plăceri mai tari. Pe cînd Mustafa și Gingir dormeau alături în țărîna Asiei.

IX

A doua zi și a treia zi doamna Roxelana a așteptat o hotărîre nouă în ce privea urmașul împărăției. Dar acea hotărîre n-a venit, așa încît lupta trebuia începută iar și dusă fără oprire.

Cu cît îl împovărau anii, împăratul se arăta mai încăpățînat. Socotea rînduieșile sale pe pămînt drept lege dumnezeiască ; hotărîrile sale, munți de neurnit. I se părea că așezămintele sale vor stăruî în veac și pururi.

Selim bețivul rămînea deocamdată urmașul neînduplecatului. Doamna Roxelana hotărîse în taina sufletului său atfel și îndeplinea tot ce trebuia ca să treacă peste hotărîrile omenești, substituindu-se cu semeție Celui care împărățiile ca pleava le vîntură. Din cîte cunoștea și săvîrșise odrasla de patricieni era mai mult decît oricînd încredințată că vorbele mari care încearcă să cuprindă necunoscutul și neștiutul nu au nici măcar umbra unei realități. În fața unei voințe covîrșitoare, totul trebuia să cedeze.

Prima noapte a revederii ei cu Soliman-Sultan ro-dise domnia vilaietului Ciliciei, în preajma Stambulului — deocamdată temelie a clădirii mărețe pe care o pregătea pentru iubitul său Baiazid. S-a dus și ea împresurată de curtea domnească la țărîmul Mării Pontice, să așeze pe Baiazid-bei în scaun de poruncă. I-a

umplut haznaua, i-a dăruit sfetnici potriviți și oșteni credincioși în număr îndestulător.

Cînd s-a întors la Stambul, a găsit pe marele său stăpîn mai puțin înclinat să stea cu dînsa de vorbă despre treburile împărăției. Soliman avea din cînd în cînd mîhniri posomorîte. Unii din curteni credeau că duhul lui Mustafa șahzadè tulbură somnul părintelui său. Robii de la iatac l-ar fi auzit pe sultan, noaptea, grăind cu cineva și tînguindu-se.

— Impăratul slăbește... ziceau unii.

De aceea împăratul, mai slăbit fiind, se îndemna mai ades să scurteze de căpățină pe unii dintre sfetnicii săi care se aflau încă în putere.

«Se apropie plinirea hotărîrilor mele...» gîndea doamna Roxelana.

Va fi fost Baiazid prea crud la minte, vor fi fost iscoadele neadormite ale împărăției mai istețe, — iată că se vădiră la țărmul pontic viclenii și planuri de ne-supunere.

— Scumpo, i-a zis într-o după-amiază Roxelanei împăratul, am aflat vești nu tocmai plăcute din Cilicia.

— Ce este ? a tresărit împărăteasa.

Tresărind, a zîmbit cu dulceață domnului său.

— Scumpă și singură a mea iubire, a urmat Soliman, scumpă și singură a mea răsplată, a vrut Allah, se vede, să n-am noroc la feciori. Unii au pierit nevinovați. Aflu și de unul vinovat, care e încă în viață.

S-a dărîmat cerul, s-a dărîmat pămîntul, apoi s-au amestecat vîrtej în ființa și în cugetarea ei. Uneltirile iubitului său Baiazid erau date pe față. Nu era cu putință să tăgăduiască. Se vedea din înfățișarea împăratului că firele înțelegerilor și intrigilor au fost date la iveală.

— Cum ? e cu putință una ca asta ? a strigat ea cu iuțeală. Copilul inimii mele ? Cel pe care l-am socotit cel mai tare sprijin al părintelui său ? Să mă rușineze într-atît ? Cred tot, stăpîne ; înțeleg tot, stăpîne ; însă cred și înțeleg prea tîrziu. Trebuia eu cea dintăi să bănuiesc ; de la început nu mi-au plăcut purtările acestui nenorocit copil pe care l-am purtat în măruntaiele mele. L-am socotit dar de dragoste ; îl urăsc acuma. Dacă a pierit Mustafa nevinovat, să piară de zece ori în chinuri Baiazid, care e viclean cu adevărat domnului și părintelui său. Să moară ! Voi muri și eu, după ce-l voi vedea pe el murind.

Era atîta patimă și hotărîre în ea, încît împăratul s-a înspăimîntat.

Fără îndoială că o va pierde. Fără îndoială că va rămînea cu totul singur. Se vor scufunda odată cu ea primăverile repetate ale nopților ei.

A încercat s-o domolească :

— Fii înțeleaptă, suflete, îi șoptea el cuprinzînd-o. L-au ademenit alții ; aceia sînt mai vinovați decît el. Îi împruținăm pe cei mai vinovați și copilul își va veni în fire. Îl chem să-l judec. Vei vedea că nici n-am nevoie de vorbe. Liniștește-te, rămîi frumoasă și zîmbește-mi.

Baiazid a primit poruncă să se înfățișeze la împărăție.

S-a înfățișat cu ochi de spaimă ; a intrat șovăind în chioșcul unde l-au călăuzit curtenii. Privirile lui au căutat furiș pe muți cu juvăturile lor. Dar muții nu se vedeau. Nu-i nimic, împărații au și alte mijloace tot așa de sigure, ca să te scufunde dintrodată în umbra morții.

Impăratul și doamna Roxelana se aflau singuri. Doamna Roxelana tăcea, palidă ca niciodată. Stăpînul cel mare l-a privit sever.

A intrat un icioglan cu cupe de băutură dulce pe-o tabla de aur.

— Ia și bea, l-a îndemnat bătrînul c-o voce care n-avea în ea nici dragoste, nici ură.

Baiazid s-a cutremurat. A întins mîna, a luat o cupă, a băut o înghițitură și a închis ochii, așteptînd moartea. Cînd, după o clipă, a ridicat pleoapele, a văzut pe părintele său bînd domol ce mai rămăsese din lichidul început. Impăratul a depus cupa și i-a zîmbit întăi lui, apoi doamnei Roxelana.

Obrazul mamei s-a luminat ușor.

— Părintele tău și stăpînul nostru, a zis ea, socotește că nu e destul de înțelept să te ținem departe de noi. Deci îți poruncește să te întorci un timp în serai, la dascălii tăi elini.

X

Aceasta a fost istorisirea prietinului meu, neguțătorul armean.

Amurgul umbrea grădinile Istanbulului. Priveam mișcat ostrovul de arbori și clădiri al Seraiului Vechi. Domnul Ghirgor Misir mă îndeamnă cu oarecare maliție să observ că expunerea sa, de și mi-a fost servită în stil înflorit, după moda răsăritenilor, totuși are îndestulătoare elemente europene.

— Trebuie să sacrificăm Răsăritului și Apusului, a încheiat el. Poezia noastră domolește întrucîtva realismul domniei voastre, pe care eu îl socot mai mult critică decît literatură.

După cît se vede din faptele riguros istorice pe care îi le-am înșirat, oamenii îndeobște stau mai prejos decît înțelepciunea în sine, care sălășluiește în lucruri. Nimic nu folosește celor răi ; nimic nu folosește în aparență celor buni. Totuși între tragedii de apocalips și zigzaguri dintre care unele retrogradează, inima mizerabilelor ființi care sîntem noi urmează o spirală ascendentă.

Am uitat să pun la locul cuvenit finalul.

Această Roxelană fără păreche, care și-a îndeplinit menirea ei dizolvantă împotriva inamicilor creștinătății, n-a pierit nici de ștreang, nici de mătrăgună ; ci a răposat ca o împărăteasă prea iubită, iar mărețul său domn Soliman a risipit asupra mormîntului ei flori și lacrimi.

Indată ce florile s-au ofilit și lacrimile s-au zvîntat, mușii seraiului au îndeplinit lucrarea lor asupra lui Baiazid, întrebuițînd juvățuri din matasa cea mai fină.

N-a întîrziat după aceea mult nici împăratul. S-a dus să găsească între hurie pe venețiană.

Iar Selim bețivul a scris în catastif jertfa tuturor fraților săi din același sînge, după legea neclintită a acelui mormînt al zădărniciilor care se numește Seraiul Vechi.

Iată, se face noapte. Asupra Bizanțului se va ridica luna.

Prietinul meu a tăcut. Simțeam amîndoi truda zilei. Căscam pe rînd ; ne era somn.

— Da-da, am mormăit eu privind visul Bizanțului...
Rămii cu bine, prietine.

MITREA
COCOR

1949

CAPITOLUL I

Cum a rămas orfan Mitrea Cocor da la Malu Surpat

Nu departe de marginea unui bărăgan, lângă apa Lisei, clădiseră rumîinii sat, demult, or fi fiind de-atunci o sută de ani. I-au zis Malu Surpat, căci Lisa își săpase albie prăpăstioasă, iar la viituri mari puhoiul rupea și surpa ogoarele din coasta satului.

Bărăganul, tot rumîinii îl porecliseră «Dropiile».

Ziceau ei :

— Acolo se coace al mai bun grîu al ciocoiului.

Dinspre acea parte pluteau uneori pe vîntul înălțimii cîrdușii de sălbătăciuni de la care luase nume pustia.

— Nu e pustie, ar putea să se așeze în ea sate ; dar Mavromati bătrînul a lăsat cu blestem feciorilor lui să nu îngăduie nimănuj așezare acolo. La Dropii e aur, boierii adună bogății ; noi trăim în strîmtoare și putrezim în sărăcie.

Ieșeau oamenii vara la cîmp trecînd prăpastia Lisei pe un pod șubred. Cînd ajungeau la Puțul Boilor, simțeau adiind dinspre Dropii mireasmă de grîu copt.

— Mi-e poftă de pâine albă... zicea careva.

Ceilalți râdeau. A răspuns odată unul :

— Așteaptă pînă la ziua de apoi, cînd vom brăzda noi bărăganul.

Vorba aceasta, încă neînțeleasă pentru el, a auzit-o atunci Mitrea Cocor, fiind în vîrstă numai de unsprezece ani. A rîs și dînsul.

— De ce rîzi, mă ? l-a întrebat maică-sa, care își făcuse cuibar de paie lîngă el în căruță.

— Rîd și eu, așa.

— Cînd nu pricepe, omul să nu se strîmbe.

— Ba pricep.

Tatăl mîna în față cei doi murgii. A întors fruntea și a rînjit :

— Mitrea ăsta are minte de firoscoș ; trebuie dat la învățătură.

— Ba mai bine îi dau eu una peste bot, ca să nu se amestece în vorba ălor mari.

I-a dat cu dosul palmei peste gură. Mitrea și-a înghițit lacrimile și a tăcut.

— Nu mai spui nimic ?

Mitrea și-a plecat fruntea îndărătnic. A întors într-o lature un ochi negru și fioros.

Femeia l-a lovit iar.

— De ce-l loviși, Agapie ? s-a răsucit din nou omul.

— Uite-așa, căci se uită la mine ca hoțul.

— Agapie, lasă băiatul în pace.

— Nu-l las ; tu, Iordane, să nu te-amesteci, căci eu îi sînt stăpînă. Numai o dată să-l prind că se mai uită ca acum și-i spînzur pielea-n cui. Așa te uitai și tu cîndva, dar te-am domolit. O să-l domolesc și pe Mitrea ăsta.

Gospodarii de la Malu Surpat, care puneau nume noi la toate, porecliseră pe Agapia lui Lungu «Scurta», căci i-ajungea numai pînă la subsuori lui Iordan. Scurtă, groasă și colțată. Iar lui Iordan, din neamul Lungu, îi spuneau Cocor, căci avea nas lung și coroiat și sta puțin adus din șale. Era un om blînd și domol. Il cicălea și-l împungea muierea în toate zilele anului, și în cele lucrătoare și în sărbători. Se suia pe un scaun ca să se poată holba la dînsul mai de aproape. El se supusese; însă Mitrea, care semăna leit cu taică-su, moștenise spinii ei. Fusesse înscris la primărie cu porecla tatălui său. Nu-i zicea Mitrea Lungu, ci Mitrea Cocor. Mai moștenise de la Iordan tăcerea hursuză și aruncătura de ochi într-o parte. Ii era drag lui Iordan. Inșă Agapia îl prigonea. Zicea dînsa:

— Mai bine îl fătam mînz și-l mîncea un lup.

Agapia înseamnă în limba elină «iubire». De iubirea maicii sale, lui Mitrea îi venea uneori să se ducă în lume și să nu se mai întoarcă.

Agapieii îi era drag feciorul cel mare. Ii semăna ei în toate. Era scurt și gros; nici nu-l luaseră la oaste. Se pricepea la învîrteli și afaceri. Făcuse tovarășie cu un neguțător, apoi se lepădase de tovarăș și deschisese singur moară cu benzină, la marginea dinspre pustie a satului, cît mai departe de apa Lisei. Acelui morar scurt, gros și puhav îi zicea Ghiță Lungu. Oamenii nu-i mai scorniseră altă poreclă. Numele pe care îl avea morarul îi era cea mai potrivită nepotrivire.

Agapia Scurta, de la vîrsta de cincisprezece ani, de cînd se măritase, avusese destui prunci. Tot la doi ani unul. Dar nu-i rămăseseră în viață decît ăștia doi. Pe Ghiță, cel dintăi, îl alăptase ea singură

trei luni. Avusese mare iubire pentru el : totuși, de la trei luni îl lepădase, și, de n-ar fi avut soacră-sa, Constandia, milă să-l aplece la o capră, s-ar fi dus și Ghiță pe drum neîntors. Isprava asta n-o săvîrșise din răutate, ci pentru că era copilă neîmplinită. O tînguiau moașele din sat, că o măritase tatăl ei, unchiul Manole, încă nevîrstnică. Dar unchiului Manole, cîrciumarul, îi pierise năprasnic muierea, strivită de o bute și, după destui ani, cum spunea dînsul, i se cuvenea și lui altă nevastă. Așa că luase o văduvă de la Adîncata, iar pe Agapia n-o mai suferise lîngă el. Iordan Lungu era și el pui, dar părinții lui se lăcomiseră la pogoanele de zestre. Afacerea se încheiase în grabă și Iordan se trezise stăpîn la casa fetei, înainte de a face armata. De nu l-ar fi răscumpărat de la comisie cîrciumarul, ar fi fost albastru. Inșă nici așa n-a fost tocmai bine, deoarece de ardeul Agapiei i s-a pîrjolit curînd gîtița.

Alți șase prunci, pe care i-a dăruit lumii fata lui Manole, unii s-au prăpădit de pojar, alții de bube, alții de plînsori, alții de fiertură de măciulii de mac. Fiecare «cum i-a fost scris». Agapia nu-i mai promise la sînul ei. Moașele au sfătuit-o să nu-și facă inimă rea.

Al optulea a fost Mitrea. Țsta a trăit. A biruit și sugăricea de covrig mestecat în gură, și macul, și pojarul, și vărsatul. Nu s-a opărit cînd a vărsat cădarea cu apă clocotită. Nu l-au sfîșiat porcii cînd l-au găsit în albie în dosul casei dînd din piciorușe și mînuțe ca un gîndac și gîngurind spre ei. N-a pierit nici din fiertură de poame crude, nici din balega de cal stoarsă de babele satului în gura lui, cînd a avut tuse măgărească. S-a îndărătnicit să rămînă pe lumea asta păcătoasă.

Era croit să crească înalt ca taică-su. Nasul pornit ca un clonț de erete. Ochii i se măreau și i se lungeau ca doi lostuni. Taică-su îl iubea cunoscându-se în acel fecioraș. Deci Agapia nu-l putea suferi. Îi găsea pricină cînd îl vedea în apropierea ei și era mereu gata să-l ardă c-o joardă. Mitrea a învățat curînd să se ferească. Avea picioare lungi și sprintene și-o zbughea înturnînd spre ea cap zbîrlit și rîs drăcesc. Maică-sa îl pîndea mai cu samă cînd se furișa în grădina din dosul casei la vremea cireșelor și a prunelor.

— Sări tu, sări gardurile, bîrzoiiule, îi striga ea. Pînă ce ți-o intra un par.

El se scufunda prin mărăcinișuri, ieșea prin spărturi; ea sărea gardul după el, prigonindu-l pînă în uliță. Mitrea se oprea tocmai la gîrlă și se mira că nu se proțăpise mumă-sa în amenințarea pe care i-o arunca lui.

«O să-i între cîndva — rînjea el singur — și atunci scap!»

Cînd Mămînzea și se întorcea la înserat, Agapia îi scutura praful cu bățul și după aceea îi punea sub nas blidul cu mîncare. Zadarnic se tînguia lui Iordan copilul. Omului trudit, abia sosit de la țarină, din viața verii, îi trebuia liniște. Iar copilul se gîndea să fure cumva cîțiva bani, pentru o cutie de chibrituri, să dea foc casei cînd o fi mumă-sa la război singură.

Mai greu decît oricînd era iarna. Fluierau în coș vînturi turbate. El scîncea în întuneric, pe un capăt de rogojină. Uneori, într-un tîrziu, îl acoperea cineva prin întuneric c-un țol mai gros. Mitrea simțea.

«O fi fiind taica, se gîndea el. Inșă nu e taica, deoarece dînsul calcă greu.»

— Poate sînt pașii «îngerului», a zis el o dată cătră ai săi.

Maică-sa l-a rîs :

— Ce înger să vie la un diavol ca tine ?

Intr-o zi s-a rugat cătră Iordan :

— Taică, acuși, în vremea iernii, eu mai mult lenevesc. Vara, am ba gîștele, ba cei doi porci, ba caprele. Ba fugi la cîrciumă, ba la popa. Du-te și adă vaca de la cîrd. Iarna, am mai puține. M-aș cere, taică, la școa!ă. Mă îndemnară domnul învățător ; zice că sînt fir de grîu în mărăciniș. Dacă învăț, e ca și cum m-ar săpa și m-ar plivi. La Sfinții Apostoli împlinesc treisprezece ani.

— Auzi ce spune prîslea ? s-a mirat Iordan.

Agapia, care ascultase de după ușă, venea asupra lor cu priviri aprige.

— Auzii. Dar tu, Iordane, învățași carte ? Dar eu ? Ce-mi trebuia pacostea asta ? Nici pe Ghiță nu-l dădui la pierdevară. Avem ce lucra altele, și, har Domnului, nu ne lipsește nimic în casă. Să-și adune prîslea al tău mințile că, de nu, îi dau una la tidvă de i-o cufund pînă în burtă. Dacă i se pare că lenevește iarna, îi gălesc eu de lucru. Îți arăt eu, che-lule, care îmi umbli după tichie de mărăgăritar !

Prîslea n-a îndrăznit să rostească vorbele care clocoteau în el. Ar fi voit să strige : «Ciumă, nu mumă !» — dar s-a lovit cu palma peste gură. Ea l-a privit lung și a zîmbit răutăcios : părea a-l înțelege.

A trecut asta. A trecut iarna, apoi șuvoiul de primăvară al Lisei. Au ieșit mălurenii la arat. Mitrea a pus mîna pe cormană și a umblat aplecat pe brazdă în urma plugului. A mîngîiat pe ochi caii trudiți și a vorbit cu ei. Pe urmă a ieșit la sapă, cu taică-su și

cu mumă-sa. Acasă rămăsese o babă năimită, să vază de toate. Bătea un vîntuleț cald, strălucea soarele. Mumă-sa nu l-a mai săgetat cu nici o vorbă. Părea că nu-l bagă în samă. A trecut și asta. La sârbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel, Iordan și Agapia s-au dus singuri la oraș cu căruța. Să mai cumpere unele și altele.

I-a poruncit lui Mitrea mumă-sa :

— Tu să nu te deslipești de casă. Să priveghezi toate. Să asculți ce spun, ca să nu te blestem. Cînd muma te blestemă, praf se alege de tine.

Plouase în ajun și Lisa aducea valuri tulburi. Plouase și-n vremea nopții. Dimineața, se înseninase cîteva ceasuri, cît umblaseră gospodarii pînă la oraș. Apoi se învîrtejiseră iarăși nouri și cursese toată ziua apă din văzduh. Mitrea sta singur privind cenușiul zării cătră miazăzi. Oameni treceau pe drum, cu saci în cap, și povesteau ei în de ei cum că vine gîrla mare. «Numai să nu rupă podul — zicea unul — că ne desparte de semănături.»

Îndată după chindie, s-a petrecut întîmplarea cea năprasnică. Treceau cîteva căruțe pe pod grăbind, dintre cele ce se înapoiau de la oraș. În caprele podului băteau talazuri amestecate cu bușteni furați de șuvoi. Podul șubred — părea că-i zvîcnesc încheieturile. Oamenii din trei căruțe au dat bici cailor ca să ajungă mai curînd la țărnul satului. Au trecut, au rămas numai Iordan și Agapia.

— Îndeamnă, a țipat năprasnic femeia.

Iordan a șfichiuit murgii. Cînd s-au împieptoșat ei, s-au desfăcut toate lemnele clădirii, ca o jucărie. S-au amestecat grinzile cu oameni, căruța și cai. Au slobozit, urlet de groază sătenii din căruțele trecute. Au sărit peste draghini și s-au întors la rîpă. Au

zărit ca în furtună și alți gospodari; unul purta o cange cu care tot împungea cerul.

I-au scos. Iordan era cu capul sîngerat și strivit. L-au întins sus pe mal și-au adus lîngă el și pe femeie. Agapia era cu picioarele frînte, abia sufla.

A deschis ochii și l-a văzut deodată pe Mitrea lîngă ea. Băiatul era spaima holbată și tremura clănțănind.

Agapia a părut a-i șopti ceva. El s-a aplecat asupra ei și i-au zburcniț lacrimile.

Mumă-sa și-a strecurat brațul stîng în sîn și a scos o turtă dulce în chip de inimă. Fusese scrisă cu zahar roș. Inima aceea de grîu și miere se muiase și părea sîngerată. A fost numai o clipă. A murit atunci și a rămas cu obrazul împietrit de spasm ca de un rînjet. Alături, Iordan se uita cu ochi de ghiață neagră spre cerul nemilostiv.

CAPITOLUL II

Aici cunoaştem pe nenea Ghiţă morarul

Nenea Ghiţă morarul nu avea mulţi ani peste treizeci, dar părea mult mai vîrstnic. «De griji şi necazuri», se tînguia el.

Scund şi înecat în osînză. Spîn, cu pleoapele cercuite roşu. I se rumenise prea devreme nasul, din pricina ţuicii. Ii plăcea băutura asta; o bea cu măsură: o litră în fitece dimineaţă. «In pulberea morii — zicea — nu pot fără niţică benzină. Tuşesc şi eu ca şi motorul.»

Stanca, nevastă-sa, era mai răsărită decît el, spelbă şi pistruie. Spunea el o vorbă, ea îl biruia cu zece. Chiar la înmormîntarea părinţilor, privea pieziş cătră cumnatu-său Mitrea; apoi se întorcea spre nenea Ghiţă: îl tot ciocănea în ureche cu pliscul. Avea ochi de piftie, ca peştele. Văzînd-o duşmănoasă dintru început, Mitrea înjura în gînd.

În casa bătrînească s-a întins praznic. Gospodarii vecini au mîncat şi au băut. Mitrea n-a găsit loc decît la urmă, cînd a pus mîna din fugă pe ceva şi s-a ferit la o parte, ca să roadă pe furiş. Stanca l-a

găsit numai-decît cu ochii ei alburii și a strîmbat din nas.

«Cu asta o să-mi fie și mai greu traiul», cugeta băiatul.

Preotul a rostit o rugăciune, apoi a vorbit norodului despre iad și despre rai. Care-i bun pe lumea noastră se duce în sînul lui Avram. Care-i rău pe lume e osîndit la iad, să-l muncească diavoli în veci și pururea. Numai cu daruri și cîntări poate fi înduplecată milosîrdia lui Dumnezeu. Cel păcătos să se pocăiască, cel răzvrătit să se aline.

«Cu bani se cumpără și locuri în rai», rînjea în sine Mitrea.

— Văzuși cum își bătea joc păgînul ăsta? a vorbit Stanca amenințînd cu fruntea pe morar. Popa spunea de ale sfinte și demonul rodea osul, mușca din colac și rînjea. O să te duci, bă cumnate Mitrea, la Scarasochi.

— Ba mi-oi cumpăra bilet de drum la rai.

— Cu ce?

— Așa e. Numai ăi bogați s-or duce acolo cu avionul. De nu e chip, mă duc și unde spui tu. Acolo, aflai că sînt lăutari și praznice în toate săptămînile.

Cumnata și-a plesnit palmele.

— Il auziși, Ghiță, ce spune?

— Il auzii. Ce știe el de unele ca astea?

S-a zborșit fără veste și a bătut din picior:

— Știi, mă, ori nu știi?

— Nu știu, nene, că n-am fost acolo. Voi ați fost și știți.

— Ba n-am fost nici noi, mă deșteptule!

— Atuncea de unde știți de rai?

— Cu ăsta nu e chip de vorbit, Ghiță, a strigat Stanca. Pui tu două, el pune nouă. Tu îi arăți alb, el zice că e negru.

— Eu zic că e rasă, tu zici că e tunsă, a mormăit Mitrea.

— Așa-mi răspunzi tu mie, mă copile ?

— Sînt mîhnit, că rămăsei singur pe lume.

— Așa-mi răspunzi tu mie, mă copile, și vrei să te spăl, să te-mbrac și să te hrănesc ? Am eu destul pe-ai mei, nu-mi mai trebuiești și tu. Am fete de vîrsta ta ; nu te pot primi lîngă ele. Am pe soru-mea mai mică. Sîntem destui și masa ne e strîmtă.

Mitrea a oftat.

— Uite ce e, a grăit morarul, frecîndu-și nasul. Mi-e milă de tine, căci îmi ești frate drept. Tu, femeie, să taci și s-ascuți hotărîrea mea.

— Dacă hotărîrea ta e bună, o ascult, Ghiță. Dacă nu e bună, n-o ascult.

— Ba s-ascuți !

Morarul a bătut din picior.

— Bine, Ghiță. Știi că eu nu ies din hotărîrea ta ; numai să faci așa cum îmi place mie.

— O să fac cum e bine.

— Crez.

— O să fac cum e drept și tu să taci.

— Tac. Cînd vorbește soțul, femeia va să se teamă de el. Află, Ghiță, că nu ți-am spus toate cîte mai sînt la astă treabă pe care o punem la cale. Noi ne îmbulzim în căsuța de la moară și ne trebuie ceva mai multă lărgime. Nu mai putem trăi acolo ; o să ne mutăm la casa bătrînească. Acilea avem și coșare bune pentru vite. E grădină de pomi. Se tînguia

biată soacră-mă Agapia că haimanaua de copil îi fură toate cireșele și prunele.

— O să taci ori n-o să taci ? s-a îndârjit din pricina țuicii morarului. La chestia asta, mă-nțelegi, m-am gândit eu fără să-ți cer sfatul. Care va să zică o să ne mutăm aci, asta e hotărîrea. La moară nu-l putem primi, că sîntem prea mulți. Aci nu-l putem lăsa, căci o să ne mutăm noi. Să vedem, mă-nțelegi, cum e de făcut.

Mitrea i-a săgetat cu privirile negre. A zis hotărît :

— Am și partea mea din pogoanele părinților.

— He-he ! a rîs morarul ; partea ta e bună, dar ce faci cu ea ? N-ai nici de unele ca s-o lucrezi, nici nu ești vîrstnic. Partea ta ți-o dau după ce vei face oastea. Pînă atuncea, care va să zică, le lucrez eu.

— Pogoanele ce mi se cuvin mie dau roadă ; am și eu parte.

— Văz că știi să socotești.

— Nu știu. Din ce mi se cuvine m-aș duce la învătătură.

Stanca a sărit arsă.

— Băiatul ăsta vrea să ne vîre în cheltuieli.

— Stai, stai ; taci, femeie, și lasă-mă să vorbesc eu.

S-a întors spre copil :

— Mă nepriceputule ! Nici taica nu fu cărturar, nu mă dădu la școală nici pe mine, și fu și el om de ispravă, sînt și eu, mă-nțelegi. De unde mîncare, băutură, haine și cărți și alte multe cîte trebuiesc la școală ?

— Atunci cum rămîn ? Cerșetor pe drumuri ?

— Mă prîsleo, tu să nu arăți ochi de dușman, cum spunea biata maică-mea că ai obicei. Tu să te supui

mie, căci fii sînt frate mai mare și stăpîn. O să mă gîndesc ș-o să văz.

Prislea a tăcut. Au prins a-i curge lacrimi. Ii curgeau în două șiraguri și-i sunau pic-pic pe haină.

Dar dintrodată s-a răsucit spre părete; și-a sorbit în nas și-n gîtiță plînsul. S-a întors, cu fruntea plecată.

— Mi-e milă de tine, sărăcuțule! a suspinat femeia.

El a scrișnit cu răutate :

— Din pricina lui frate-meu o să mă fac tîlhar de drumul mare !

— Aoleo ! Aoleo ! s-a prăvălit peste el morarul. Stai să-ți arăt eu ! O să-ți fac pielea tobă !

Iși smulgea părul de la tîmple, cu ochii holbați și crînceni.

Băiatul săltase sprinten peste prag și izbise ușa în clanță. Nea Ghiță a dat cu fruntea în ea ca un berbece.

— Dumnezeii tăi de păcătos ! Te fărîm într-o sută ș-o mie ! O să te-adun cu grebla !

A smuls ușa trîntind-o îndărăt de părete. S-a dus aplecat cu fruntea înainte. Fugea greoi și cu palma stîngă se freca la cucuiul ce i se iscase de lovitură. Cu dreapta apucase un băț din colțul tindei. Nu mai era nimeni în preajmă, să-l oprească, lumea se împărștiase.

Afară, Mitrea sta lîngă șopru, în preajma cailor. C-o furcă lungă cu colți de fier le punea dinainte iarbă proaspăt cosită. Cînd s-a arătat zăpăcit nenea Ghiță, el a stat din treabă cu furca înălțată și l-a privit țintă cu mirare prefăcută.

Morarul s-a oprit forăind ca un harmasar strunit. L-a măsurat din cap la picioare, apoi de la picioare

la cap și la luciul furcii. Fără îndoială, băiatul era mai voinic decât el. Pieptos și lat în umeri.

— Să lăsăm, prisleo, glumele și prostiile... a găvâit el cu glas schimbat. Apoi a rînjit arătîndu-și dinții negri.

Se prăvălise afară după el și Stanca. S-a repezit cu părul spulberat și i-a apucat bățul.

— Ghiță, Ghiță, se tînguia dînsa ; lasă băiatul în pace ; înduplecă-te !

— Il las... bilbii morarul ; dar să nu mă mai su-pere. Sînt bolnav de inimă și de ficat și, dacă mă tulbură cineva, mi se înveninează sîngele.

— Pînă o să faci rînduială, îl ruga femeia, Mitrea o să stea aci să îngrijească de vite și orătării. Ii trimet de la noi de la moară mîncare și o să fie mulțumit. Nu-i așa, Mitre ?

Mitrea tăcea privind-i neclintit. Atunci a avut și ea înțelegerea primejdiei. A șoptit :

— Ce faci, Ghiță ?

— O să văz, a îngăimat morarul. Ii dau cizme și haine. Mă duc și vorbesc cu domnul Cristea să-l primească în servicii la conac.

Băiatul a încuviințat din cap. Nea Ghiță a rîs răgușit :

— Așa e bine, mă ?

— Bîne.

După ce au plecat și au fost singuri pe drum, morarul a zis cătră nevastă :

— Scăpăm de el. Acolo la conac dă peste diavolul al bătrîn. Boier Cristea dă cu pușca în el.

— Mi-a fost frică, s-a tînguit Stanca.

— Ce frică ? Acuși văzui cum trebuie luat. E pros-tănac ca taica, dar aprig ca muica. Acum știu cum

să-l aduc unde vreau. Il iau cu momeli. Il îmbrac. Facem contract pe cinci ani cu ciocoiul. După ce gifiie acilea cinci ani, mă-nțelegi, or să-l ia în pleasnă la oaste. Pe urmă, punct.

Stanca a mormăit făcîndu-și semnul crucii :

— Dă, Doamne, să scăpăm de el. Izbăvește-ne, Maică Precistă, de viclean.

CAPITOLUL III

*Cunoaştem şi pe stăpînul bărăganului de la Dropii,
boier Cristea Trei-Nasuri*

Conacul Hagiu, la patru kilometri depărtare de Malu Surpat, era aşezat între salcîmi rari, bătrîni, pe un gorgan revărsat, la marginea pustiei de la Dropii. Pustie — căci nu se lipise acolo nici un om pămîntean. Numai jivinile rătăceau pe întinderea dreaptă amestecîndu-şi scîncetele şi schiaunele cu glasurile vîntului. Şi în văzduh se roteau vulturii hoitari, căutînd cină putredă în preajma cirezilor de vite albe şi a stînilor de oi. Nu se aflau în acel loc decît trei puţuri adînci cu cumpănă, la mare depărtare unul de altul, şi un izvor ce era mai mult mlaştină într-o adîncătură. După cincisprezece dechemvrie, iarna îşi plimba în voie harmasarii viscolului. Primăvara se arăta cu înfiorări timpurii şi i se ofileau grabnic florile. În dricul verii apăsa arşiţă nemilostivă sub cer alburii. Intre lanurile de grîu, cînd şi cînd se arăta călare, răsărit ca din taina pămîntului, un logofăt boieresc. La locurile mai ferite umblau cu sfială dropii. Spre miazăzi nălucea apa morţilor.

Din foisorul conacului, Mavromati cel bătrîn avusé obicei de privea cu luneta acel temei al bogăţiei lui.

Mai ales la vremea arăturilor și la seceriș. Nu-i plăcea cîteodată ce vedea, și atunci tresărea parcă l-ar fi înțepat o viespe; lepăda ocheanul și zberca:

— Mă duc la ei! Le arăt eu calicilor cum se muncește pămîntul boieresc. Le-am dat bani să se cere și să lucreze la arman, nu să caute țipari în Adîncata. Mă duc să trag în ei cu pușca.

Nu se ducea, că era neputincios; abia se tîra de ici-colo.

Tot așa se supăra pe feciori, că-i cheltuiesc aurul în străinătăți. Ii amenința și pe ei cu arma, după ce primea scrisori pentru bani și iar bani, fără istov. A împușcat de cîteva ori în lună, fără să-i nime-rească; iar ei, de unde se aflau, nu s-au mai întors.

Cristea, proprietarul de acum, a cumpărat moșia de la moștenitorii bătrînului. Nici nu-i văzuse. A făcut actul de vînzare-cumpărare cu un procurist al lor și le-a trimis banii la Paris — adică în lună — printr-o bancă. De acei coconi moștenitori nu s-a mai auzit. Au trăit pînă ce-au isprăvit osînză pămîntului de la Dropii, amestecată cu lacrimile și sîngele trudnicilor.

De tot ce se afla la Hagiul s-a folosit Cristea. Și de foișor, și de ochean. Dar el nu glumea cînd amenința că trage cu pușca. E adevărat că o încărcă cu ploaie de vrăbii, ori cu grunzurași mărunței de sare.

Era aprig și neadormit. Umbla pe moșie încălecat pe o bihuncă de curse; îl ducea în trap întins un hammasar negru; avea cu el arma. Răcnea de departe cu un glas cumplit și amenința, repezindu-și în sus brațul ca un piston. Era urît și bătrîn, spîn și puhav. Din pricină că avea în mijlocul feței un cartof de formă ciudată, oamenii de la Malu Surpat îl porecliseră Cristea Trei-Nasuri. Altfel nu-i spu-

neau ; îi uitaseră numele de familie. Noroc că se mișca anevoie și gălăia îndată ; astfel că oamenii puteau scăpa de multe ori cu fuga de mînia lui. El îi privea cum se duc ; îi înjura și-i lăsa, știind că este meșteșug să-i aducă la el ori să ajungă la dînșii. Ii aducea cu primarele și jandarmul. Veneau singuri la el din pricina sărăciei și nevoilor.

La Cristea Trei-Nasuri l-a dus nenea Ghiță morarul pe fratele său mai mic.

L-au găsit în foișor, cu ferestrele deschise, priveghindu-și cu ocheanul averile.

— Mai așteptați nițel, le-a poruncit dînsul. Văz ceva ce nu-mi place. Vizitiul ăi nou lovi în armăsar. O să-i scot mațele pe gură.

Au stat și l-au ascultat cum mormăie. Mitrea îl spiona cu ochi ager.

Se mira. Trei-Nasuri semăna cu morarul. Parcă ar fi fost frați. Numai că proprietarul era înalt și gros, iar morarul îi ajungea abia la umăr. Trei-Nasuri părea fratele mai mare ; nenea Ghiță era fratele mic.

— Ce vrei, Lungule ? a întrebat deodată stăpînul moșiei.

— Adusei pe prîslea, boierule, după cum v-am înștiințat.

— Da ; îmi vorbi de asta administratorul. Au pierit bătrînii. Tu nu-l poți întrebuința ?

— Nu, boierule, căci am destui alții pe capul meu. Mă gîndii să-l aduc aci la învățătură, să iasă din el plugar priceput, mai bun decît mine. Binevoiți a-l primi cinci ani, pînă ce-i vine vremea de oaste. Pe urmă vom vedea. S-o așeza poate la casa lui.

Trei-Nasuri a clătît din cap cu îndoială și a privit lung la copilandru.

— Băiatul are înfățișare bună, a zis el apoi. Dacă e și cuminte, s-ar putea scoate ceva din el. Însă eu am slujitori destui.

— Nu cerem mult, boierule.

— Știu. De asta nici nu vorbim. Simbria după vrednicie. S-ar vedea mai apoi cât merită. În primul an i-ar fi de ajuns îmbrăcămintea și hrana. Pentru copii, așa e la mine rînduiala. Dar, cum îți spusei, n-am nevoie. Am slugi mai multe decît îmi trebuie.

Morarul s-a scărpinat la ceafă năcăjit. Mitrea se bucura în sine. Proprietarul și-a luat iar luneta îndreptînd-o spre grajduri. A lepădat-o numaidecît și a poruncit lui Ghiță :

— Cînd te cobori, dă poruncă jos să mi-l trimeată aci pe Ciornea. Vizitiul Ciornea.

— Am înțeles, boierule, a răspuns cu grabă umilită morarul.

A oftat și iar și-a dus mîna la ceafă :

— Boierule, te-am ruga să nu ne lași.

— Ce să zic, Lungule ? a răspuns Trei-Nasuri. Îți spusei că nevoie n-am. Dar să-ți fac ție hatîr, că te știu om de ispravă.

S-a luminat fața morarului. Mitrea se uita pe sus.

— O să vă fim recunoscători... s-a ploconit nenea Ghiță. Vă sărutăm dreapta și eu și prîslea.

— Bine, bine.

Boierul a zîmbit.

«Să știi că s-au înțeles... se îndoia în sine băiatul. Fie și așa ; n-o să mor.»

Mitrea a rămas chiar din acea zi la Hagi ; nenea Ghiță s-a întors la Malu Surpat.

E bine să fii slugă la ciocoi, își făcea socoteală nu mult după aceea Mitrea. Inveți să stai cu spina pe plecată, muncești în rînd cu vitele. Mă scoală

alții înainte de zori. Dacă nu mă grăbesc cât trebuie, mă ajunge logofătul cu sfircul gîrbaciului. Dimineața nu prea e vreme să roadem un codru uscat de pîine. Dar în schimb, la prînz, ciorba de fasole are puține boabe, castravetele e moale și mămăliga din făină încinsă. Am mărturisit că-i amară.

— Nu-ți place? mă întrebară și rîdeau.

— Ba-mi place. E mai bună decît jimbula boierului.

— Să nu te-audă ciocoiul — răspund ei — că, dacă te-aude, îți scoate o curea de piele din spinare ca să aibă cu ce se încinge.

Mă întrebă altul :

— Tu, cîrlane, ai pofti și vin ?

— Ba nu, zic, am apă din gîrlă și uneori o ceapă ; mi-e de-ajuns.

— Mă, tu ești dat dracului.

— Intr-adevăr, ăluia fui dat.

Rîdeau de vorbele mele toți slujitorii.

— Mă Mitreo, să nu te-audă logofătul Niță, că te spune ciocoiului.

— Aoleo, dacă mă spune, îmi pierd serviciul.

Ei iarăși rîdeau.

— Nu mi-i atît de servici, cît de bătaie.

Cu adevărat — cugeta Mitrea, ținînd samă de cîte văzuse — șfichiul de dimineață al gîrbaciului e ca o adiere și ca o mîngîiere pe lîngă sfînta de bătaie a lui Trei-Nasuri. Fusese de față la execuția lui Ciornea. Acesta era un țigănete firav și ofticos. Trei-Nasuri i-a dat o palmă de l-a prăvălit în stînga ; îndată l-a proțăpît din dreapta cu palma cealaltă. Și cînd l-a berbecît în frunte cu pumnul, l-a dărîmat pe spate. L-a călcat în picioare pînă ce-a simțit că lunecă în sînge. Atunci s-a îngreșoșat și l-a lăsat să se ducă.

Mai ales de asta îi e frică lui Mitrea. De aceea se poartă ca o sfîrlează. E cu luare-amînte la toate; oriunde ar fi, la arat, la batoză, el e în fruntă. Trei-Nasuri îl observă de departe. Mai întăi l-a văzut cu ocheanul. Mai tîrziu coboară și se oprește în preajma lui. Mitrea n-are vreme de vorbit. Se depărtează; se vād pe sus nouri de toamnă mînați de vînt. Are treabă la grajd — să înfunde o spărtură pe unde se strecoară frigul. La iarnă, o să fie mai rece. Îi e milă de vite, să nu sufere. Mai ales îi e milă de el, căci doarme acolo, cu boii, pe un pătul de paie. N-are cu ce se înveli. Dacă ar avea haine și dulamă... O să le aibă, că aci se trăiește ca la împărăție. Dar pînă atunci poartă pe el numai niște zdrențe.

S-a întîlnit cu doamna proprietăreasă. E o conică tînă. E a treia femeie a lui Trei-Nasuri. Vede ea un fecior cu ochii cît lostunii. Nalt, bine făcut. De ce s-o fi ferind la o parte? E rușinat: se acopere.

— Cum te chiamă?

— Mitrea.

— Ce-ascunzi?

Lui i s-a răcit inima. A răspuns din drojdia urii, pricepînd însă că putea îndrăzni. Îl îndemna zîmbetul ei.

— Mi-ascund sculele. Atîta am.

Ea a tresărit uimită. Apoi a rîs și nu s-a supărat. Așa că Mitrea a primit a doua zi haine noi și ea a venit iarăși să-l vadă.

— Ce zici, Mitreo, e mai bine așa?

— Mai.

— Numai atîta ai de spus?

— Ce să spun?

— Spune «sărut mîna».

Mitrea a întors ochii într-o parte cu mult mai rușinat decît în. ajun.)

— Săru' mîna.

— Așa. Învață-te să nu fii urîcios. Și cînd vorbești, uită-te la mine.

S-a dus. Balaie, cu pălărie mare de pai, împodobită cu panglică albastră.

Se spune una și alta între oamenii conacului despre doamna Didina.

«O fi», își zicea Mitrea, cu tulburare fierbinte.

Pe urmă i-a trecut ; nu s-a mai gîndit la întîmplarea asta.

CAPITOLUL IV

Nastasia se arată numai o clipă

Intro zi ploioasă, după multe alte zile ploioase, Mitrea Cocor s-a cerut vătafului pînă la nen'su morarul.

La cîmp nu se putea lucra, vitele nu puteau fi scoase în pășuni, argățimea biziia în preajma stăpînului ca un roi leneș.

Vătaful cel bătrîn, Triglea, l-a îndemnat :

— Poți să te duci, Mitreo, pe vreo două-trei ceasuri. Numai vezi de nu întîrzia, că poate îi vine gust ciocoiului să ne strîngă pe toți și să facă apelul. I se năzare citeodată. Cine-i lipsă nu mai vede pită pînă ce n-o da soarele, să se zvînte cîmpul. Asta are eres : că din pricina ălui lipsă curge atîta apă din nori.

Mitrea a dat din cap, zîmbind răutăcios :

— Se supără pe ploi ?

— Cum să nu se supere, cînd sînt, ca acuma, sărăcie ?

— Te pomenești, a rîs Mitrea, că trage cu pușca în sfinții de sus.

— S-ar putea, că nu e dus de multe ori la biserică. Dar nu vorbi așa, băiatule, să nu te-audă.

— Chiar de m-aude, taică Trigleo, n-are de ce se supăra. Ala, cine-o fi, de ne dă ploi putrede, grin-dene și vifore — să nu tragi în el? Și foamete, boli, nedreptate... Lasă pe ai burtoși să înfrunte pe firavi...

— Mă diavole, s-a burzului vătăful, nu mai sta și nu mai spune câte îți trec prin tidvă, că te altoiesc cu sfircul gîrbaciului. Ar crede cineva că ești cărturar.

— Ba avui noroc de nu mă dete nenea la învățatură. Nu mă înjura, taică Trigleo. Mă duc și mă întorc cît ai zbate din amnar.

— Ia-ți un sac glugă, l-a povățuit vătăful, strălucindu-și nasul rumăn în barba albă. Incalecă pe-o mîrtoagă. Să-i dai acolo, la moară, o mînă de tărîțe.

— Doar să fur, că nenea nu știe mila nici de om nici de dobitoc. S-a umflat de veninul zgîrceniei de nu-și mai încape în piele. Ce-i folosesc atîția poli de aur? Dacă trăiește ca sărăcilă, e mai sărman de cît noi.

— Du-te, mă, s-a răstit la el bătrînul. Acuși le spui ca din Evanghelie, parcă ai fi popa.

Cu gluga de sac, încălecat pe deșelate pe un roi-buleț scund, prîslea a ajuns numaidecît la moara lui Ghiță Lungu. Vreo șapte-opt căruțe sub șopru. Vreo zece oameni trecînd prin ploaie, de ici-colo, cu căciuilile întoarse pe dos.

Mitrea își leagă căluțul la adăpost. Il trage de urechi, îi dă una peste gît cu palma, din prietinie, și grăbește să-și facă loc la ușa morii. Motorul bătea și scuipa dintr-o țevă spre nouri. Cînd să intre, iată în prag burta lui nea Ghiță. Morarul s-a holbat cu pleoapele-i sîngerate.

— Veniși și tu? Nu-mi văz capul de necaz. Uite cîți așteaptă să le fac mălai.

Mitrea s-a oprit îndârjindu-se și privindu-l pe nea Ghiță de sus.

— Atunci mă duc. Vin la anul.

— Ho ! Stai, ce este ?

— Mă nene, dacă nu mă socoți frate, mă înapoiez. Avurăm nițel răgaz de ploile astea și venii. Cît macină moara doi saci, măcinăm și noi două vorbe.

— Bine, intră.

— Cumnata Stanca o fi acasă ?

Morarul tresare :

— De ce ? Ți-o fi fiind foame ?

— Ba. Vreau s-o văz ca pe-o soră.

Nea Ghiță a dat din cap, ferindu-se ca de un bărzăun.

— Rîzi de ea. Atîtea trebi are, e ceva de speriat. Uite, să intrăm în odaia asta. Am o fereastră de văz tot ce se petrece. Oameni răi, băiatule. Cum nu ești cu ochii pe ei, fură de zvîntă.

Băiatul s-a mirat :

— Ei spun, nene, că dumneata ai fi cu furțișagul. Nu le iese socoteala după uiumul ce dau și nu înțeleg cum se face.

— Cine spune asta ? a rîs morarul. Pe ai proști tu să nu-i crezi.

— Știu eu ? Uite ce, nene Ghiță, din prisosul ăla te-aș ruga să-mi dai un pumn de uruială pentru cal.

— Cum, mă, tu veniși călare ? N-am ; nu dau. Să-l hrănească stăpînu-tău, că are de unde.

— Nu fi zgîrcit, mă nene, i s-a îmblînzit lui prislea glasul, că și roibulețul e făptură vie, care muncește în rînd cu mine. Nu-i al meu, dar mi-e milă.

— Ți-o fi, însă uruiala costă.

Morarul se duse la ochiul de sticlă și pîndi prin el. Se întoarse :

— Staî colea pe laviţă. Ce mai ala-bala pe la Hagîu ? Plouă, mă, de ne stinge. Duşmănie, nu ploaie.

— Ce să-i facem, mă nene ? Nu ne putem bate cu ea.

Morarul a rîs :

— Mă, ce-o fi zicînd boierul că şi-a năimit firos-cos în loc de slugă ?

— Pe firos-cos nu-l cunoaşte, a răspuns băiatul. Aluia poate nu i-ar lepăda cîte o înjurătură, cum îmi leapădă mie. I-ar spune o vorbă legată.

— Inşă eu aflai că e mulţumit de tine.

— O fi mulţumit el, dar eu nu sînt, nici de sim-brie, nici de hrană.

— Mă Mitre, s-a holbat morarul, să nu superi pe Dumnezeu. Ai stăpîn bun, ţine-te lîngă el.

Băiatul a întors o privire aspră. Nenea Ghiţă şi-a ferit într-o parte ochii ; a îngînat :

— Păi te văz destul de îmbrăcat.

— Mda ; mi-a dăruit nişte trenţe.

— Cîne ?

Mitrea n-a răspuns.

— Auzii ceva, a mormăit morarul. Numai de-ai fi tu înţelept.

— Nu sînt.

— Cu prostia, băiatule, nu te poţi înveli, nici îm-brăca, nici sătura.

— Se poate.

— De la femei, băiatule, poţi avea o milă.

— Ba, mă nene, oricît de amară ar fi mămăliga ce mi se dă, nu vreau s-o arunc în noroi. N-am unde dormi, mi-e frig iarna. Mănînc din mare sărăcie şi nu mi-e de ajuns după cît lucrez şi după puterea

mea. Bag de seamă că la Hagi nu se face nimic cu dreptate. M-aș duce aiurea.

Morarul s-a spăriat; a sărit în sus:

— Nu se poate; ai contract. Mai sînt trei ani de servicii. Mă trage la răspundere. Imi pusei pentru tine obrazul. Imi poate cere despăgubire.

— M-aș duce aiurea... a urmat Mitrea ca și cum n-ar fi auzit tînguirea lui nea Ghiță. Voi să te întreb, nene, dacă așa e rînduiala pretutindeni, la toate moșiile. Aci rumîni iau puținei bani toamna, pentru multă muncă în vara viitoare. Moara ciocoiului macină oameni, de s-alege din ei pulberea. Iar cei ce lucrează în parte dau trei și iau două din cinci, și, pînă ajung la împărțeală, le iese părul prin căciulă. Vai de munca lor! Dacă se strică știuleții în grămezi, îi ia ciocoiul pe nimic pentru povarnă.

Morarul asculta frecîndu-și nasul cu mare neliniște.

— De unde aflași, bă, asemenea lucruri?

— Le văzui.

— Dacă le văzuși, uită.

— Nu pot și nici nu voi.

— Ba să le uiți. Un sărîntoc nu se cuvine să judece pe ai mari. Sărîntocul să-și păzească pîinea cea de toate zilele. O fi puțină, o fi amară — e pîine! Altfel te prăpădești, prisleo; te strivește subț unghie ca pe păduche. Așa îndrăzniră a murmura oamenii în anul 1907. Le închiseră gura gloanțele. Obuzele le amestecară casele cu pămîntul. Vai de ei! Taci — ca să nu fie vai de tine. Abia mă înfiripai eu. Să nu se abată și asupra mea necazul ce ai avea tu.

Nenea Ghiță s-a mai chiorit prin ciobul de sticlă, apoi s-a întors cu o privire pe care nu i-o mai văzuse Mitrea.

— Să nu te duci acușica. Mai stai nițel, să-ți dea Stanca o gustare.

A ieșit grăbit, fără a mai aștepta răspuns. Băiatul a rămas singur. Moara și-a conținut deodată uruitul. S-a auzit certînd glasul morarului; au răspuns oamenii cu supărare. «Poate se întotrecă cu mecanicul», gîndea Mitrea. S-a făcut tăcere. După un timp a străpuns din fund, unde era locuința, un țipăt de răzvrătire, acoperit îndată de mormăitul adînc al morarului.

Mitrea cugeta în sine, cu inima împietrită: «Asta e pentru codrul de pîne. Nu-mi trebuie. Il dau roibulețului.»

S-a deschis ușa scundă. A intrat nenea Ghiță. După el, o fetică mlădioasă ca o steblă, cu ochi castanii. Fustă albastră de stambă și bete roșii. Aducea un taler cu nuci și pîne.

— Pune ici, Nastasie, o îndemnă Ghiță Lungu.

Nastasia era soră cu Stanca. A așezat talerul pe masă, pe cînd ochii sporiți de uimire i se așinteau asupra lui Mitrea. Mai să nu-l cunoască, așa crescuse și se dezvoltase, ca un măr rotat care înflorește întăia oară într-o primăvară. I s-au înroșit fetei urechile ca două foi de rujă. Și-a amintit de zvonurile suratelor, care prepuneau acelui fecioraș noroace de dragoste la conac. Avea în ea totuși mîngîierea vorbelor morarului cătră Stanca: «Mitrea ăsta s-ar putea încăpui; dar e nățîng și-i scapă norocul».

Băietanul a zîmbit Nastasiei. A scos la o parte felia de pîne. Nucile din taler și le-a turnat în sîn. Din pîne a mușcat de două ori. Ce rămînea era pentru roibuleț.

— Rămîneți cu bine, a zis el.

Morarul s-a prefăcut mirat:

— Pleci ?

Mitrea a dat numai din cap. S-a dus. Nastasia s-a întors la Stanca, zîmbind singură. A intrat după ea și morarul mormăind. Injura pe frate-său. Muierea n-a întors fruntea. Se bucura de înjurături și șoptea pînzei ce țesea : «Ce spusei eu ? Că din coadă de ciine nu se poate face sită de mătase.»

CAPITOLUL V

Mila morarilor, ciocoilor și jandarmilor

După câteva zile, la începutul lui septembrie, au stat ploile și vremea s-a răcorit.

Unii dintre slujitorii conacului — printre care și Mitrea — au început a lucra tocmai în fundul cîmpiei, la Puțul Boilor. Semănau grâu și grăbeau, căci ploile îndelungi întârziaseră muncile de toamnă.

Acuma nopțile erau senine, cu boltă de ametist, pe care străluceau puzderie de stele mărunte și luceferi ca niște flori de ilacără.

Oamenii dormeau pe lângă focuri de găteje și gunoaie ce fumegau domol. Unii dintre cei mai bătrîni povesteau întâmplări de demult, cînd era la Giurgiu raia și năvăleau delii în pradă, de dincolo de Dunăre, asupra bieților creștini.

Mitrea asculta rezemat într-un cot, învălit c-o dulamă veche. Cînd și cînd scăpăta fruntea spre mușuroiul ce și-l făcuse căpătăi.

«Toate relele asupra nevoiașului, cugeta el. Cînd turcii mai răi decît ciuma ; cînd ciocoi, mai răi decît turcii. După aceștia, acuma, au ieșit și morarii ; n-au părinți, n-au frați, au numai lăcomia de bani.»

I se prefirau pîlpiirile luceferilor printre gene și cădea în somnie ; apoi adormea.

Se trezea cu mult înaintea zorilor. Asculta un timp cum rumegă boii la cară ; apoi îi pătrundeau în auz alte zgomote ale pustiei. Zburau paseri negre pe sus și pornea o adiere de vînt dinspre depărtarea Dunării ; atunci se scria pe marginea orizontului o linie de purpură. Muncitorii tovarăși se trezeau cu oasele îngreuiate de trudă și se adunau la fîntînă. Iși potoleau foamea înghițînd apă cu gust de nomol.

În acest răstimp al lipsei lui Mitrea de la conac, s-a înfățișat morarul la domnul Cristea. A bocănit cu cizmele pe trepte și a urcat în foișor. Boierul l-a așteptat să-și scoată cușma și să se ploconească. Îl privea țintă cercetîndu-i înfățișarea și întrebîndu-se cu ce tertipuri va fi venit la el Ghiță Lungu.

— Ce e ?

— Boierule, grăiește morarul, am pregetat cîteva zile, dar astăzi m-am hotărît să raportez. Mă îndemnă și nevastă-mea Stanca : «Du-te, zice, și spune».

— Ei, de ce te opriși ?

— Mă oprii nițel, căci e vorba de frate-meu Mitrea. Mi-e milă de el.

— Văz.

— Cată să-l cumințim, boierule. Să nu fie, după aia, tîrziu.

Trei-Nasuri s-a încruntat, făcîndu-și bot buzele groase.

— De ce anume e vorba ?

— Boierule, s-a însuflețit morarul, prîslea al meu umblă cu laude, că s-ar uita la el cu jînd unele neveste.

— Asta nu mă interesează, s-a scîrbit ciocoiul.

— Crez. Nici nu-i lucru principal, boierule, s-a grăbit nea Ghiță să încuviințeze. Ce ne-ar păsa nouă de

asta? Dar de ce pune pîră pe administrația conacului?

— Ce pîră? Dacă ai de vorbit, vorbește, nu umbla înconjurînd. Nu ești lup și nu sînt stîină. Vorbește lămurit.

— Vorbesc, dacă-i porunca. Cine i-o fi împuiat urechile nu știu. Că se măsură cu meșteșug pogoanele... că se împarte tîrziu porumbul muncit în parte... că sînt asupra muncitorilor angarale cîte și cîte... Parcă el știe cîte greutăți are un stăpîn cu atîta golănime?

Boierul a stat puțintel pe gînduri. Nu părea neliniștit.

— Cînd ți-a spus asta?

— În vremea ploilor. Veni la mine la moară. Chiar veni călare pe-un roibuleț, căruia îi dădui niște boabe.

— N-aș crede asta, mă Ghiță, a rîs Trei-Nasuri.

— Zău, boierule; pe onoarea mea!

— Lasă asta. Spune în ce chip îl ispițiși.

— Spui numaidecît. Prîsleo, îi zic, te văz bine îmbrăcat. Cine ți-a făcut dar?

— Lasă și asta. Îi fu milă Didinei și i se dădură copilului acele țoale. Sînt mulțumit de dînsul. E muncitor și deștept.

— Numai să-și vază de treabă, boierule, și să nu umble cu prostii.

— Pînă acuși n-am înțeles că s-ar ocupa cu de astea, a zis Cristea.

— Are limbă lungă, boierule.

Trei-Nasuri l-a privit țintă pe morar:

— Atunci, mă Ghiță, să i-o scurtăm.

— Și e prea dîrz, boierule.

— Dacă e prea dîrz, să-l frîngem.

Domnul Cristea a clătît din cap cu îndoială.

— Mi-ar părea rău de el, să-l pierd. Totuși nici așa nu pot să-l las. Pui să se facă cercetări. Te pomenești că iese la iveală altul pe care nici nu-l bănuim. Vreun instigator. Zici că se mîndrea cu hai-nele ?

— Se mîndrea și rîdea...

Morarul a plecat cugetînd în sine cu mulțămire că totuși viclenia lui fusese bună.

— Nu-l bat eu, că nu pot, mormăi nea Ghiță. Să-l bată alții !

Morarul se înfățișase la conac miercuri. Joi la prînz, plutonierul jandarm Gîrneață, cu docărașul lui cel galben, cu doi căluți negri, s-a oprit la Puțul Boilor și a chemat la el pe Mitrea. I-a poruncit să se suie lîngă dînsul.

— De ce ? a întrebat Mitrea privind ager pe omul stăpînirii.

— O să vezi.

— Imi veni răvaș de undeva ?

— Ghiciși pe jumătate. O să afli jumătatea ailaltă cînd ajungem la post.

Ochii lui Mitrea s-au umbrit. Simțea că pe un sărman ca el nu-l putea aștepta nici un bine.

— Domnule plutonier Gîrneață, încercă Mitrea, lasă-mă să apuc ceva cu gura, că mi-e foame. Cum spune moldoveanul de la semănătoarea întîia : mi-au mas șoarecii în burtă.

— O să mînînci la Malu Surpat.

— Inșă acilea avem friptură de curcan și piftie, a rîs Mitrea.

Jandarmul s-a înduioșat și l-a bătut pe umăr.

— Hai, suie în docar, că am și alte trebi.

Pe drum, băiatul a cercat în cîteva rînduri să împungă pe tovarășul lui, doar l-o face să răsufle ceva.

Dar plutonierul tăcea, cu mustățile pleoștite. I-a vorbit de dropii: Gîrneață nu era vînător; totuși s-a interesat cu ce fel de pușcă se vînează acele paseri. Mitrea a lăudat pe boierul de la Hagiu; plutonierul a zîmbit puțin, dar limba i-a rămas încleiată.

După ce-au ajuns la Malu Surpat și au intrat la jandarmerie, plutonierul a strigat la un camarad soldat să deschidă «camera de oaspeți». Fără să se răs-tească și fără să facă urît, domnul plutonier a poftit pe Mitrea ca pe un domn musafir. Băiatul își strîngea fălcile de-și simțea în creier crîșcarea măselelor, dar se stăpînea.

A intrat în camera de oaspeți. Cîteva bănci goale. Pe perete întins un calendar și, atîrnat în cadru de rame subțiri, negre, chipul lui Vlad-Vodă Țepeș.

— Acuma nu mai merge ca pe vremea ăstuia, a glumit plutonierul. Acum avem alte metode. Tu stai la ușă aci înăuntru, a poruncit el apoi soldatului. Nimeni nu intră și mai cu seamă nimeni nu iese.

— Ce e cu mine? a întreat Mitrea ursuz. Unde e scrisoarea?

— Nu e nici o scrisoare, băiatule. Chestia e că trebuie să faci o mărturisire.

— Nu fac. N-am ce.

— Ascultă, Mitre, fii cuminte. Nu răspunde așa, că nu e bine. Ți se pot împuțina măselele și dinții din gură. Dacă arăți cele de cuviință, scapi ușor. Iți dau sfat frățesc.

Mitrea Cocor a gemut fulgerîndu-l cu ochii:

— Ce să spun?

— Nu așa, nu așa, băiatule, vorbește frumos cu mine.

-- Ce să spun? a zvicnit Mitrea.

— Să-mi spui, mă copile, unde e pușca.

Mitrea a tresărit. Jandarmul a luat aminte că omul lui a holbat ochii și a rînjit, apoi i s-a ofilit obrazul ca într-o mîhnire neagră.

Ce-ar putea răspunde ? se zbuciuma Mitrea. Dacă mărturisește că ar fi luat o armă, cată să arate unde a ascuns-o. Dacă zice că nu știe nimic și nu a luat nimic — tot la același sfîrșit ajunge ; îl zvîntă cu palmele, cu pumnii și cu bățul, ori cu trăgătorile, ori cu frînghia udă.

A strigat cu mînie :

— Nu știu nimic de nici o pușcă. Nu-mi trebuie, nu voi să omor pe nimeni. Lasă-mă !

— Dacă mărturisești, scapi cu mai puțină pedeapsă.

Mitrea Cocor s-a zvîrcolit învierșunat :

— A cui pușcă ?

— A lui boier Cristea. Se pot vîna cu ea dropii.

— O fi cea cu care alicește copiii cînd fură prune ?

— Mă, păcătosule, mă pui să-ți răspund eu ție ? Dumnezeii și parastasele ! Spune unde-i arma, că de nu, trec la alte metode.

— Nu știu. Să mă lăsați în pace ! a răcnit cu îndărătnicie flăcăiașul.

Plotonierul a poruncit cu liniște :

— Leagă-l, Aroane. Pruncul ăsta mă scoate din fire.

L-au legat.

— Spui, mă ?

— N-am ce spune.

L-au lovit cu palmele și cu pumnii pînă ce-au ostenit. Mitrea se ghemuise cu bărbia în piept și tremura c-un scîncet neauzit în fundul ființii.

— Uite că nu vrea să mărturisească, s-a mirat plotonierul Gîrneată. Dezbracă-l și adă frînghia udă.

Jandarmul i-a desfăcut legăturile și i-a scos cămașa. Flăcăiașul se lăsa moale și prăpădit. Jandarmul a scos din dulap frînghiile. A deschis ușa să se ducă la fîntînă să le ude. Atunci Mitrea a zvicnit și i-a dat pe neașteptate, fulgerător, o lovitură de berbece. A sărit peste el și s-a dus.

Plotonierul Gîrneață s-a prăpăstuit după el, poticnind la prag.

Cînd să sară Mitrea Cocor șanțul ca să iasă la șosea, se oprește drept deasupra-i docarul cel nalt de la conac, cu taica Triglea pe capră. Dindărăt se ridica în picioare domnul Cristea, ca să cunoască pe cel ce sărise șanțul, cu părul vîlvoi și ochii crunți de sînge. Pe trupul gol pînă la briu, semne vinete.

Proprietarul a zbierat :

— Stați ! Lasă-l în pace, Gîrneață. Destul !

— L-am cercetat, boierule, gîfîia Gîrneață. Nu vrea să mărturisească.

— Ce să mărturisească ? Arma nu e furată ; o luase la curățat mecanicul. Dați-i cămașa și haina. Să suie lîngă Triglea.

Mitrea se rușina de goliciunea lui. În docar se afla și doamna Didina. Ea făcuse nițel haz de acea punere la cale și căuta acum să cetească oarecare bucurie în ochii acelui fecionaș sprinten : bucuria că a scăpat.

I s-a zbîrlit pielea pe șira spinării văzînd mînia înfricoșată din acei ochi frumos-încondeiați.

Totuși Mitrea a mormăit o mulțămire ferindu-și de cătră ea privirea. După aceea a scuipat sînge în pulbere, și-a pus haina și s-a cățărat lîngă Triglea.

CAPITOLUL VI

Mila celor ce viețuiesc în durere

Boierul l-a chemat în foisor.
— Du-te, l-a îndemnat Triglea, să vezi ce-ți spune. Fii cuminte.

Mitrea a gemut pînă în fundul rărunchilor și s-a dus.

Stăpînul sta în scaunul lui moale. Ocheanul pe măsută. Pușca la o parte, rezemată de prichiciul ferestrei. L-a privit pe băietan îndelung. Nu-i găsea privirea.

— Mă Mitreo, uită-te la mine. N-auzi ?

— Ba aud.

— Uită-te la mine !

— Mă uit.

— Spune, cum fu cu pățania ta ?

— De, știu eu ?

— Te duru ?

— Nu mă duru. Mă bucurai și mă veselii.

Trei-Nasuri s-a încruntat.

— Mă, cum vorbești tu cu mine ? Nu te uita în colț.

Ridică ochii.

— Mă bucurai și mă veselii că nu fu mai rău.

— Așa da, s-a luminat boier Cristea. Ești deștept și dat dracului.

— Sînt și eu un băiat sărman, boierule.

Stăpînul și-a schimbat tonul vocii :

— Uite ce, mă Mitreo, și eu mă bucurai că îți ieși dreptatea. Mi-ar fi părut rău de un slujitor bun ca tine. Puse cuvînt cucoana.

Mitrea a tăcut cu privirea plecată.

— Poți să te duci, i-a poruncit stăpînul. Stai nițel. Aflai că nu-ți stăpînești limba. Spui unele și altele.

— Ce-aș putea spune, boierule ? Nu spun nimic nimănui, îmi caut de treabă și de necaz.

— Bine, băiatule. Știi tu că este o vorbă scrisă în sfînta Evanghelie.

— Nu știu, a mormăit flăcăul.

— Tu să taci cînd vorbește stăpînul. Este o vorbă în sfînta Evanghelie : «cine are urechi de auzit să auză». Ai înțeles ?

Mitrea Cocor a dat din cap cu îndoială.

— Vorba asta să ți-o vîri în cap, auziși ?

— Auzii.

— Atunci e bine. O să-ți sporesc simbrîa.

Mitrea nu răspunse.

— Și uite un pol. Să-ți iei tutun și țuică. Să ai și tu o plăcere.

Mitrea a coborît din foisor scrișnînd, cu polul de hîrtie boțit în pumnul stîng.

Cînd a ajuns în grajd, la taica Triglea, a aruncat polul, a scuipat asupra lui și l-a rișnit cu cizma. A înjurat spurcat.

— Ce e, mă ? s-a mirat bătrînul.

Mitrea a gemut cu obidă.

— Ține-ți firea, băiatule, l-a potolit Triglea. Ce te-a întrebat ? Ce ți-a spus ?

— Mama și dumnezeii lui, a bolborosit cu fălcile strînse Cocor.

Triglea s-a uitat împrejur. Nu era nimeni în apropiere.

— Îți văzu spinarea ?

Mitrea făcu semn că nu.

— Nu mă mir, a suspinat Triglea. Lor nu le pasă de ce pătimim noi. În zilele mele amărite, petrecui și eu destule cu acești ciocoi. Nu strica polul, mă băia-tule. O să ne prindă bine. Il iau și mă duc. Mă întorc numaidecît și o să stăm nițeluș de vorbă. O să vie unii și alții să te întrebe ce și cum : tu să fii mut.

Mitrea a rămas singur, gîndindu-se. Îl durea toată carnea de pe trup ca după o trudă cumplită ; și îl împungeau în spinare ace de foc. Avea în el venin. Se opintea să-l verse. A stat așa singur, cu ochii înghețați, cugetînd la o răzbunare cruntă, însă încă nedeslușită.

Grajdul era gol. Vitele și slujitorii se aflau la Dropii, în pustie. Dintr-acolo adia un vîntușor fierbinte. Venea amurgul ca o fumegare a liniștii. În acea noapte trebuia să se întoarcă la muncă, între amărării ceilalți. Era rob între robi. N-avea părinți ; frațele nu-i era frate. Se simțea fără nici o dragoste și fără nici o milă pe lumea asta. Și-a înghițit un spasm amar cu lacrimi.

— Am întirziat, a zis taica Triglea intrînd. Pînă la cîrciumă e departe. Uite, am adus ceva țuică și pîine să-ți doftoresc rănile. Bei și tu nițel, beau și eu să-ți țin tovărășie. Pînă mîine ți se mai alină arsurile. Să-ți spun ce nu știi tu, Mitreo, a urmat bătrînul oblojindu-i șerpia de sînge de pe spinare. Amară e viața noastră pînă ajungem la bătrînețe, și după aia e amară pînă ce pierim. Eu am apucat vremea de po-

mină cînd s-au sculat satele, de-au ars conacele. Stăpînirea trimese pe moldoveni să împuște și să detune pe-ai noștri. Iar pe mine mă concentrară și mă trimiseră cu regimentul în părțile Moldovei, ca să proțăpim pe alții, tot plugari de-ai noștri.

Aveam un frate mai mic, un copil. Rămăsese la gospodărie ca să grijească de vite. Se bătuse cu toba poruncă să stea rumîni pitiți în case. Să nu iasă, că trage guvernul în ei cu pușca. Intr-o dimineață iese prîslea al meu în curte. Trecea o patrulă pe drum c-un ofițer tînăr. Il vede acel ofițer pe frate-meu. «Ce e cu tine, mă?» — «Ieșii, zice prîslea, să dau la vite.» — «Vino-neoa!» Se duce copilul la poartă. Ofițerul trage revolverul de la coburi și face pac! Căzu băiatul ca un spic de grîu; n-a zis miau. Tot în acea dimineață au dat cu sabia în Marina lui Niță Ciortea. Era borțoasă și ieși din ea copilul în praful drumului. Vîrîră atîta spaimă în rumîni, să ne fie pe-un veac de om. Ne băgară mințile-n cap și răbdăm. Tot mai săraci. Nu știu ce-o să mai fie... Te doare?

— Nu, taică Trigleo, dar zvicni în mine inima... Mă întreb: pînă cînd?

— Pînă și-o întoarce Domnul Dumnezeu ochii asupra noastră.

Mitrea a oftat și a gemut. Apoi a ascultat în tăcere alte istorisiri de demult ale lui taica Triglea. Era puțințel amețit de țuică, începea să moțăie.

Taica Triglea s-a oprit. A întreat:

— Dormi?

— Încă nu, a răspuns Mitrea.

— Voiam să-ți spui că alaltăieri, înainte de pățania ta, veni aci la conac frate-tău Ghiță. Zicea că are treabă cu boierul. I-o fi cerut să-ți sporească simbria.

Mitrea sări din culcuș. Țipă ars de usturime:

- Nea Ghiță ?
- Păi cine altul ?
- Morarul ?

— El, mă băiatule. Frate-tău morarul.

Mitrea își simți creierul fulgerat. Fulgera, de la vorbele spuse de el la moară despre treburile moșiei, la vorbele din urmă ale lui Trei-Nasuri, în foisor.

— Să știi, taică Trigleo, că frate-meu mă vîndu ciocoiului. Nu-i fu de ajuns că mă dădu rob, vrea să mă răpuie.

— Ehe! a suspinat bătrînul, este o vorbă...

— N-o fi cumva din sfînta Evanghelie ? a rînjit Mitrea.

— Ba-i din sfînta durere, mă băiatule. «— Cine-ți scoase ochiul ? — Frate-meu. — Apoi de aia ți-l scobi atît de adînc.»

— Adînc mi-l scobi, mă unchiule.

— S-ar putea, stătu la îndoială bătrînul Triglea ; s-ar putea, după unele fapte ce i le cunoaștem lui Ghiță. Totuși, mă, sînteți dintr-o mumă și-l știu că se duce la biserică și se spovedește și se împărtășește. L-ar bate Precista, se duce în iad la Sarsailă.

— Taică Trigleo, lui nu-i pasă de năluciri de pe altă lume. Lui să-i fie bine acilea, taică Trigleo. Să adune uium ; să are pogoanele mele... Aoleo, aoleo ! Cum nu i-am înfipt atunci furca...

— Cînd ?

— Atunci cînd vru să mă curețe de pe fața pămîntului, după ce îngroparăm pe taica și pe maica.

Triglea își făcu cruce.

— Apără-l, sfîntă Precistă, de uneltirea Necuratului ! Lasă asemenea gînd, Mitreo, să nu-ți putrezească oasele în ocnă.

— Las, taică Trigleo; mai bine, cînd o veni vremea, îl trag în judecată.

— Ba eu n-aş face nici asta, Mitreo. O să vă înţelegeţi.

Mitrea se simţea îngreţoşat de venin. Triglea se uimi, văzîndu-l că rîde singur şi că se opinteşte, îndată după aceea, să verse otrava din el. Ii mai dădu să bea din ţuică, pînă ce băiatului îi căzu fruntea pe maldărul de paie şi i se înegurară ochii. A doua zi, în zori, taica Triglea l-a dus pe Mitrea c-o căruţă pînă la Dropii şi l-a lepădat acolo în mijlocul forfotei de muncitori.

Deocamdată nimeni nu l-a băgat în samă pe flăcău. Abia cătră prînzişor, cînd au prins a se aduna în preajma puţului şi Triglea le-a adus de la odaie borşul de buruieni şi pînea de orz, au început a-l împunge cu vorbe unul dintr-o parte, alţii din alta. Il vedeau moale, parcă fusese opărit într-o baie; îi erau globii ochilor scrijelaţi de fire roşii. Altădată s-ar fi sfiit să-l şfichiuiie, ştiindu-l aprig şi dîrz. Însă acuma dintre cei mai tineri îndrăzneau :

— L-o fi dus plotonierul Gîrneată la vreo nuntă.

— Şi-o fi mărturisit la popa Nae păcatele şi-i dete canon.

— Poate-l chemă boier Cristea să-i dăruiască altă pereche de cizme.

— Ba i le potcovi pe ale vechi, că le tocise umblînd după mîndre.

Mitrea tăcea, doborît de trudă, pe un maldăr de coceni vechi. Veeda turbure; n-auzea. Trigloaia meşterise bine borşul şi-l iuţise cu ardei, iar pînea nu era prea veche şi cu măselele lui tinere ar fi putut-o birui, dar n-avea gust pentru nimic. Ii era silă de viaţă şi ar fi vrut să între sub pămînt, la o pace, între morţi.

Se făcuse ciucure în jurul lui Triglea. Bătrînul se socotea ajuns la un fel de domnie. Fuma o țigară groasă din foaie de porumb și spunea «Cum a fost cu năpasta asupra bietului Mitrea».

— Cum nu știți voi, așa nu știa el de pușcă.

— Ce să știe, mă, că pușca nici nu era furată.

— Parcă întîia oară pune la cale ciocoiul asemenea politică ?

Au tăcut. Mitrea se zvîrcolise cu neliniște. Pe urmă s-a destins și s-a lăsat pe-o coastă, parcă i-ar fi fost somn. A adus Triglea pe baba Chița Trigloaia, care-l moșise cu aproape douăzeci de ani în urmă pe Mitrea. Ea a clătit din cap și și-a supt buzele în gura fără dinți, apoi s-a aplecat din șale suflînd în patru vînturi. Era greoaie și a gemut cînd și-a îndreptat trupul. Mitrea i-a răspuns din coceni : a gemut și el. Ea a luat amînte ridicînd un deget și i s-a luminat obrazul brăzdat și pămîntiu.

— L-au bătut, maică, s-a tînguit ea.

A mustrat-o Triglea :

— Asta se vede, Chițo.

— Dar mai e una : că l-a deochiat cinevași.

— Mai curînd, Chițo, l-o fi lovit peste rinichi.

— Se poate și asta, dar eu am înștiințare că e deochiat. Să-l iau în șopru la mine, să-i descînt și să-l învelesc. N-ar mai ajunge năsoșii ziua de mîne, și morarii ăi îngrășați ca de Ignat, și muierile care-și scurg ochii după bărbăție !... Să-i sece vîntul, să-i ardă lingoarea, că răpuseră pe băiat.

— Taci, babă, a mormăit Triglea, să nu te-audă unii și alții.

— Ba, să tacă ăi care știu eu, să nu mai deschiză clonțul în veci !

După ce l-au purtat și l-au așezat la umbra șopru-
lui pe Mitrea, baba Trigloaia l-a învâlit cu treanța de
cojoc. Triglea se ducea și se întorcea învîrtindu-se mai
mult fără rost printre oale și unelte; căuta un căr-
bune în cenușa vetrei de brazde, întindea gîtu-i vînos
și lung ca să-l mai vadă pe Mitrea și abia într-un
tîrziu a îngînat cătră Trigloaia :

— Zice Radu logofătu, ca să faci ce e de făcut, să-l
scapi pe băietan. O zi, două mai merge să stea așa ;
dar pe urmă îl află Trei-Nasuri și se face foc. La
Trei-Nasuri nu merge cu ai bolnavi. N-are ce face cu
ei și îi leapădă.

Baba se întoarce cu răutate ca o cucumea zbîrlită.

— Stringe-l-ar de beregată pe el Demonul, că nu
se mai satură de cîștiguri și nu-i mai ajunge cît se
îngrașă. Doar îl bătură pe băiat din porunca lui și
acuma tot băiatului îi pune vină ? Știu de rînduiala
asta, oftă ea ; știi și prea știi, că mi s-a întîmplat și
mie. Zăcusem zece zile și la socoteală îmi scăzu trei-
zeci. Dreptul meu mi l-a mîncat și mai adaose și do-
bîndă, otrăvi-l-ar fiere putredă ! Să te repezi, Ioane,
în noaptea asta, pînă la bordeiul nostru la conac și să
cauți după icoană o sticluță cu ulei de sunătoare, să-i
ung băiatului rănilile. Am mai uns multe răni ale al-
tora și-i vindecai de arsura gîrbaciului. O să-l vindec
și pe ăst fecior și o să-l pun pe picioare. Mult nu mai
are de stat acilea. În primăvara asta l-au scris la
oaste și în luna lui răpciune s-o duce la reghimentul
lui. Poate mai curînd o găsi milă acolo în străină-
tăți.

— Ce milă poate găsi ?

— O să găsească mai multă decît la frate-său, um-
flatul cu trestia; mai multă decît la ciocoi și ciocoaice.
Unuia îi place să muncește cît trei; altelea îi place

pentru alte alea. Să vie să vadă ce-au făcut dintr-o mîndrie de fecior. Mă duc duminică la biserică să dau sărindar și să-i pîrăsc la Maica Precista. O, Doamne bune și Maică Precistă bună, umflă-i — și pe urmă fă-i să plesnească, să detune ca din pușcă! Ce-i, băiatul maichii? De ce gemi? Te doare spatele? Te dor șalele?

Cu ochii închiși, în culcușul lui, Mitrea a făcut semn din cap că nu-l dor șalele nici spatele.

— Știu, știu, dragul maichii, că buba ta e la inimă, de minie și obidă.

Mitrea n-a răspuns. Taica Triglea a ieșit. Baba a rămas singură, urmînd a sfătui cu sine și cu năluciri moarte.

Triglea a adus uleiul de sunătoare. Odată cu uleiul a adus și poruncă de la boier Cristea ca să i se dea numaidecît răspuns dacă Mitrea Cocor e la datoria lui. Dacă nu e la datoria lui, o veni morarul să cunoască socotelile lui frate-su: căci datorește pe haine și încălțări. Și pentru altele cîte sînt scrise în catas-tifuri. Lipsuri de la grajd și de la magazie pentru care nu pot fi făcuți răspunzători decît ai care au nărav de fură puștile boierești.

— Să-l trăsnești, Doamne, pe nemilostiv, s-a închinat baba Chița cătră pînzele de painjen atîrnate de acoperișul de paie al șoprului.

S-a milostivit Domnul Dumnezeu după rugăciunea babei Chița. N-a detunat și n-a trăsmit, dar s-a slobozit asupra pustiei de la Dropii un vînt mare de cătră soare-apune. Cînd și cînd acest vînt purta șuvoaie de ploi. Cînd stătea valul de ploaie, rămînea vîntul su-mînd și fluierînd.

Ardea în vatra de brazde foc înăbușit de paie putrede. Fumegarea se ducea sul prin spărtura acoperi-

șului. Baba Chița stătea pe rogojină cu picioarele încrucișate subț ea, priveghindu-l pe Mitrea. Luceau cînd și cînd doi ochi de jar din spuză. Baba scuipa cătră acea arătare a fantasmei.

Mitrea privea țintă la cele două lumini din spuză. Totuși nu era treaz. Baba îl pipăia și-l cunoștea că e copleșit de arșiță. Cînd și cînd se scufunda într-o somnie tulbure, din care tresărea și atunci îi lucea jarul ca doi licurici în ochii pe jumătate închiși. Ofta ; șoptea cîteva cuvinte ca pe o taină.

Chița Trigloaia îl asculta cu luare-aminte. Se crucea ; uneori rîdea întinzîndu-și buzele peste gura-i știrbă.

— Rănila i s-au vindecat, șopti ea lui Triglea, grămădindu-se lîngă el în paie. Era într-o noapte tîrzie și vîntul se domolea. Rănila i s-au vindecat ; dar îl mai ține buba de la inimă. Cînd strigară cocoșii miezul nopții, arșița îi stete și acuși doarme. Dar mi-i teamă că diseară aiurează iar. Poate nu aiurează. Pare că iese din el sufletul și se duce undeva, în preajma conacului, ori în preajma morii. Ochii văd de aci cum sufletul lui fără trup se duce ca o nălucă. Pîndește pe cineva. Pe ăi care aruncară asupra lui năpasta și-l zdrobiră. Ii apucă și-i judecă.

— Băiatul e încă bolnav, Chițo. Dar mă gîndesc că s-ar putea să fie cum spui tu. Numaicît nu într-o nălucire bolnavă. Ci să vină cu adevărat o vreme să-și săreze și robii inimile pentru toate răutățile ce stau asupra lor.

Așa, Mitrea Cocor a mai stat în pustie, ridicîndu-se din suferința lui, pînă ce au început a trece pe sub nourii de toamnă gîștele sălbatice spre miazăzi.

CAPITOLUL VII

O prietinie și o dragoste

Viața la regiment a lui Mitrea Cocor un timp s-a petrecut ca într-o negură. Era ca o tălmăcire a unui vis pe care-l avea din când în când în nopți de arșiță. Era același vis.

Se făcea că stă și așteaptă să se deschidă o poartă mare de fier cătră o privesște necunoscută încă de el. Aștepta în întuneric și tină, ca după o ploaie. Știa că sînt și alți mulți care așteaptă în unghere de umbră. Ii simțea fără să-i vadă și să-i cunoască. Stătea cu ochii ațintiți spre poarta înaltă și grea. Trebuia să treacă pe alt tărîm. Avea simțirea că s-a desfiăcut de o parte din viața lui pe care o trăise la Malu Surpat și-și amintea de toate dintrodată — ca și cum nimic nu s-ar fi perindat în cursul anilor ; toate stăteau ca încremenite în urma lui și el le părăsea. După o așteptare înțelegea că poarta va să se deschidă. Iată însă că, dintrodată, băga de samă că e în zdrențe, desculț, cu capul gol, abia ridicat din suferință. Baba Trigloaia rînjea la el cu gingii roase și clătina din cap împotrivindu-se : «Nu se poate, maică, să treci așa la Precista...»

După ce se trezea din acel vis de febră îi bătea inima. O parte a vieții lui se isprăvisese. Se găsea tot așa de singur între străini, cum singur și orfan fusese în toată copilăria. Numai Triglea și baba lui avuseseră milă de el. Acum se desfăcuse și de ei.

Venise c-o spaimă la regiment, așteptînd să găsească aici chinuri cumplite. Era mulțumit că nu i se întîmplase nimic din toate cele nedeslușite cîte își închipuisese.

Intrase sub mîna plotonierului major Cataramă, hotărît să îndeplinească toate ca într-o robie din care nu putea ieși decît supunîndu-se cu desăvîrșire. Spaima de bătaie pîndea ca o fiară înlăuntru său. Se temea de răzvrătirea-i proprie ca de un arc întins al unei curse. Așa că plotonierul major Cataramă găsisese în el un fecior mlădios și deștept. Îi plăcea și-l luase sub a sa ocrotire. Dar asta îi aduse lui Mitrea prea puțină ușurare amărăciunii ce-l împovăra.

La două luni după încorporarea lui Mitrea, plotonierul major își dăduse, cum spunea dînsul, sentința :

— Mă, Cocor Dumitru, păcat de tine. Ești băiat supus și deștept, dar nu știi carte. Dacă ai fi avut ceva școală, scoteam din tine om. Pe cît am înțeles, multă speranță n-ai în averea de-acasă. Așa c-ai fi ajuns poate în locul meu ; căci în 1942 îmi isprăvesc reangajarea a treia. Cum te afli, ai putea ajunge fruntaș și încolo cariera militară ți-e închisă.

Altă dată :

— Mă, Cocor Dumitru, ai putea să-mi spui că să înveți carte la regiment. O să-ți răspund : Mă, Cocor Dumitru, artileria e armă grea. Te înglodezi în teorie ca în nămol, de nu mai poți ieși. N-ai cînd te ocupa de carte.

Intr-un rînd, sara tîrziu, în cancelarie, în ajunul inspecției recruților, plotonierul major Cataramă a cătădicsit să primească cinste două kilograme de vin de la Florea Costea, fierarul. Mitrea îi da ajutor lui Florea în ceasurile libere, ca unul ce se pricepea să îngrijească și să stăpînească remonții.

— Mă, Cocor Dumitru, stai și tu acilea pe scaun și bea un pahar. Te cere deșca ăsta. Zice că-i ești bun camarad și înveți ușor meșteșugul potcovitului. Dacă prinzi de la el buchile, te faci la anul caporal. El se liberează sergent și rămîi în locul lui. Aș putea spune că în voi mi-i nădejdea ; Florea e mîna mea dreaptă, Cocor mîna mea stîngă. Cred că o să ieșim bine la inspecție mîine. Toată grija și răspunderea la noi. Ce știu ăștia ?...

De domnii ofițeri plotonierul major Cataramă vorbea cu prea puțin respect.

— ...ce știu ăștia ? să facă curte cocoanelor, să umble iarna la baluri, să joace cărți. Cataramă n-a făcut multă școală ca ei. Cataramă n-are decît patru clase gimnaziale ; dar a învățat meseria și e tare în miliție. Ehe ! dacă n-ar fi plotonierul major Cataramă...

Și-a mîngîiat mustățile lungi, cărunte și a rîs :

— Dacă n-ar fi Cataramă, greu ar fi de dumnealor. Ce zici, deșcă ?

— Așa e, cîm spuneți dumneavoastră, domnule plotonier major, a încredințat Florea, împungînd c-un deget, pe sub masă, genunchiul lui Mitrea.

— Să fi făcut eu școlile lor, ehei, aș fi ajuns departe ! Ce zici, deșcă ? Mai toarnă un pahar și spune. Aș fi ajuns... ori poate aș fi rămas ca ei. Aș fi trăit bine și nu mi-ar fi păsat de nimic. Aș fi avut plotonier major pe unul cum sînt eu acum. Plotonier ma-

jor, fă asta ; plotonier major, fă aia ; plotonier major, fă toate, că de aia te plătește statul și de aia ești plotonier major. Ce mă plătește statul ? Vai de zilele mele. Abia mă pot descurca. Tot mai bine ar fi fost să fiu eu colonel și domnul colonel în locul meu. Ba nici așa, că ăștia nu se pricep.

— Ba dacă ați fi fost dumneavoastră colonel, v-ați fi priceput.

— Cred și eu, s-a mândrit plotonierul major. În alt chip aş pune eu frîul și aş strînge pîntenii. Dar așa, am rămas ce sînt și în '42 ies la pensie. Poate mă împrietărește statul. Deschid o moară...

Mitrea Cocor a rînjit :

— Ca nenea Ghiță.

— Ce, frate-tău e morar, bă Cocor ? Ala de ți-a luat pămîntul ?

— Ala ; dar mi-l scot eu înapoi pămîntul, după ce ies din oaste.

— Poate vrei să-l dai în judecată ? s-a veselit plotonierul major. Pînă ți-o ieși dreptatea îți iese sufletul și prăpădești și ce bruma mai ai. Gîndește-te mai bine că războiul e acilea și n-o s-avem nevoie decît de trei coți.

Clipa de mîhnire a celor din urmă cuvinte, plotonierul major și-o alină deșertînd cu grabă paharul de vin.

Florea Costea s-a întunecat la față :

— Ne ducem toți ca frunzele pe apă, a zis el. Pieretineretul lumii și rămîn nevolnicii.

— Ce vorbești, mă deșcă ? s-a înflăcărat plotonierul major. Sîntem ori nu oșteni ? Avem ori n-avem datoria să luptăm pentru patrie ?

Deșca a tăcut dînd din cap și privind spre Cocor. Acesta a rînjit iar :

— Ne luptăm pentru domnul Cristea Trei-Nasuri și pentru alții ca dînsul, care ne frig și ne mănîncă pe noi sărmanii.

— Care Trei-Nasuri ?

— Unul de la noi... a oftat Mitrea.

S-a amestecat Florea :

— Imi povesti cîte a îndurat, vai de steaua lui ! Se răcește vinul, domnule plutonier major.

— Cu aștia aș face dreptate în doi timpi și trei mișcări, s-a îndirjit Cataramă. Era amețit și i se umeziseră ochii. Însă eu nu pot face rînduială decît acilea, mă Cocor. Acolo unde spui tu, să facă rînduială ai care guvernează. Dacă nu fac, îi dăm dracului și ne vedem de datoria noastră. Dacă ieșim bine la inspecție mîine — gata. Asta-i principalul. Pe ăia ți-i descînt eu cum știu.

Plutonierul major Cataramă avea oarecare faimă pentru descîntecele lui. Ca bărbat cuviincios se ferea să înjure de dumnezei, sfinți și preciste ; invoca numai părți din trupul, hainele și podoabele lor. Barba lui Savaot, cununa Precîstei, papucii sfintei Iuliana, desaga lui sfîntu Petrea, rînza arhanghelului Gavril, tetravanghelul Hristosului mumii voastre...

— Tetravanghelul Hristosului mumii voastre de mîrlani ! răcnea el crăcănat și holbîndu-se la corul bateriei a patra. Așa se cîntă ? Sloboade, mă, glas să se audă pînă-n cer ! Doar ești oștean, rînza arhanghelului soru-ta !

Ca să-și poată dezvolta originalitatea poetică, plutonierul major avea nevoie sau de un însemnat număr de pahare de vin, sau de entuziasmul mîniei. La acel ceas tîrziu a cîntat o vreme descîntece superiorilor săi și judecătorilor ; pe urmă a început a căsca trudit.

Orologiul regimentului bătea jumătate înainte de douăsprezece când caporalul Costea și Mitrea s-au dus la culcușurile lor în fierăria bateriei a patra. Se așezase peste toate o zăpadă moale și nouă care lumina ușor în noaptea fără lună. Nu li se auzise pașii. Departe, la colțurile zidurilor dinafară, sentinelele își înginau cu glasuri somnoroase formulele. Anunțau că la numerele unde se află e bine.

— Momentul schimbului e fericirea pe pământ... mormăi caporalul.

Mitrea oftă :

— N-o să-mi întoarcă nimeni anii pe care nu i-am dormit...

Au pătruns în fierărie prin întuneric. Au trecut în chilioara din dosul cuptorului. Era călduț încă; strîmt, c-o singură ferestruică oblonită. Deșca a aprins o lumînare de seti pe un scăunel cu trei picioare. Culcușurile de paie erau jos, așternute cu cergi de lînă.

Și-au aprins țigări și au rămas un timp în capul oaselor.

— L-ai auzit ? a întrebat Florea Costea. Cum îți place ?

Mitrea a rîs :

— Imi place cum înjură.

— Bateria e moșioara lui, a vorbit serios Florea Costea. Ciupește de la porția de pîine la dramul de carne, de la ovăzul cailor la zahărul soldatului.

— Nu-l descopere nimeni ?

— Cine să-l descopere ? Ai mai mari își au și ei ale lor. Sistem capitalist.

— Cum spuseși ?

— Am spus bine, dar tu nu știi ce-i asta... a zîmbit fierarul,

Mitrea și-a plecat fruntea.

— La voi la Malu Surpat cine făcea dreptate celor năpăstuiți și prădați ?

— Acolo, șopti Mitrea, dreptatea sărmanilor față de ai mari e de mult moartă și îngropată.

— Și acolo la voi, Mitreo, e tot sistem de ăsta de care ți-am spus.

— Adică sistemul lupilor cu oile, domnule caporal.

— Văd că pricepi, ca unul care ai pățimit, Mitreo, după câte mi-ai spus.

— Da, domnule caporal, pățimii, dar alții pățimireă mai mult și tac și rabdă. Dar mie uneori îmi vine să mor ca pițigoiful.

— Da, da. Ție îți trebuie învățătură. Ți s-ar deschide mai bine priceperea.

— Poate mi s-ar deschide poarta...

Fierarul l-a privit nedumerit. Nu-i cunoștea visul.

— ...așa că m-am gândit, mă Mitreo, să-ți cumpăr carte și tăbliță. Este la bateria a cincea unul de-ai noștri cărturar. Să te ia în primire.

— S-ar putea ? a tresărit Cocor.

— S-ar putea, însă tu să nu spui la nimeni nimic. Stă într-o zi cu tine un ceas, într-altă zi alt ceas, mai vorbește cu tine una și alta...

Cocor oftă.

— Se află pe lume, prietene Mitreo, oameni care luptă pentru dreptatea sărmanilor și luminarea celor neștiutori... a urmat fierarul cu glas moale de poveste.

Mitrea îl asculta simțind în sine plăcere ; însă tot se îndărătnicea :

— Greu s-ar putea crede una ca asta.

Fierarul a zîmbit cu milă :

— Auziși tu, Mitreo, prietene, de revoluția rușilor ?

Mitrea dădu din cap mirat. Da, auzise.

— Auziși, dar n-ai știut ce-a fost. Acolo s-au sculat asupriții, au răsturnat împărăția, au măturat stăpînirea capitaliștilor și au întemeiat stăpînirea clasei muncitoare. O să afli tu toate de la profesor. Acuma ne culcăm; trecu schimbul al treilea.

Mitrea s-a culcat în paie și s-a învălit cu pătura. Caporalul a stîns lumînarea de seu. Într-o vreme, Florea Costea a întreat :

— De ce nu dormi, mă Cocor, și tot oftezi ?

— O să-ți spun altă dată, domnule caporal. Sînt bucuros, domnule caporal.

— Spune-mi pe nume, Mitreo. Acum sîntem prieteni.

— Da.

— Spune-mi pe nume.

— Da, Floreo.

— Așa.

Lui Mitrea i s-au umplut gura și auzul de dulceață.

Fierarul a adormit. Cocor a mai rămas treaz și ațîțat. Ii nălucea înainte poarta. Ii năluceau din urmă priveliști și vorbe din ceasul despărțirii lui de sat.

S-a înfățișat la proprietar, ca să mulțamească după datină, pentru «pîine și sare».

— Mergi sănătos, a zis ursuz domnul Cristea Trei-Nasuri.

— Aș vrea să cunosc socoteala simbriei mele, boierule.

— Păi ce socoteală ? Asta o să se vadă cînd vine nen'tu aicea și stăm de vorbă. Am scris toate cite țî s-au dat. După cît știu, îmi rămii dator.

— Pîna la sfîrșitul vieții ? s-a îndîrjit Mitrea.

— Ba nu, s-a holbat la el boier Cristea. Și împlinzește-ți, mă, clonțul unde te duci, că altfel dai de dracu. Aci avuși noroc de filotimia mea.

Mitrea a fulgerat într-o parte cu privirea.

Boier Cristea a clătit din cap cu milă :

— Pre cât văd, ai să pați multe în viața ta, mă băiatule ! Nu-mi mai mulțumi. Du-te !

Cocor s-a întors și s-a dus. Ieșind pe poartă, a scuturat din umeri ; apoi a zvirlit din picioare în dreapta și-n stînga, scuturînd de pe el praful anilor de robie.

De la Hagi, Mitrea s-a dus la moară.

A găsit pe nenea Ghiță singur. Nevasta și copilele erau duse la horă.

— Ți-a dat cevașilea boier Cristea ? l-a întrebat morarul.

— Imi dădu, că-mi spori datoria.

— Lasă, mă Mitreo, o să văz eu și-o să te descurc.

— Ce să descurci, că treaba e descurcată. Eu muncesc și eu plătesc.

— Nu așa, mă prisleo ; nu așa, mă prisleo, se tînguia morarul scărpinîndu-se la ceafă. Nu ai tu încredere în frate-tău ăl mai mare ? Socoți că nu cuget la soarta ta ?

Mitrea a strigat cu minie :

— O să mi se întoarcă aci, la Malu, numai numele și pielea tăbăcită ; asta e soarta mea...

— S-ar putea, dacă nu te împlinzești.

— Să faci cumnatei cipici din acea piele, mă nene.

— Prisleo, nu fi dușman. Cumnată-ta ți-a lăsat mîncare ; îți dăruiește două ștergare și două cămăși.

Mitrea a tăcut.

Pe la chindie s-a dus la horă. Acolo se adunaseră toți feciorii care urmau a se duce la regimentele lor. A cîstit cu ei un pahar, două de vin și s-a amețit. A

cîntat și a hăulit cu ei. Pînă în sară trebuiau să se afle cu toții la tren.

Mitrea s-a dus la moară să-și ia legătura de rufe. Cumnata nu era acolo. Legătura de rufe se găsea la casa veche părintească.

— Aș merge cu tine pînă la stație la Aluniș, a zis nenea Ghiță, dar nu pot lăsa moara singură. Bate colea palma și să ne despărțim ca frați buni.

Mitrea a bătut palma, dar nu se simțea frate bun.

Ducîndu-se cătră sat, mormăia și-și tot scotea căciula din cap, suflînd fierbinte pe nări. Ii era milă de el însuși, că au să-l belească și au să-i argăsească pielea.

Cumnată-sa nu era la casa părintească. Plecase cu copilele pe alt drum. Mitrea a găsit acolo numai pe cumnata cea mică, Nastasia. Crescuse naltă, mai să n-o cunoască. Cu cozi groase și împletite atîrnîndu-i pe sîni. Ii rămăseseră tot frumoși ochii mari, castanii.

— Te așteptam, nene Mitreo, să-ți dau rufe.

— Da.

— Și dacă mai ai timp, stai puținel, ca să te întreb ceva și să te rog de-un sfat.

— Bine ; stau.

— Uite ce e, nene Mitre. Soru-mea și cumnatu-meu vor să mă trimeată la călugărie la mînăstirea Țigănești, unde trăiește o mătușă a noastră, monahie bătrînă.

— De ce să te trimeată ? s-a mirat Mitrea. N-ai și tu drept să-ți trăiești viața ?

— Ba am, nene Mitre. Dar soru-mea și cumnatu-meu nu vor să se înstrăineze partea mea de pămînt. Gîndul lor e numai la avere. Așa că, dacă mă trimet la Țigănești, le rămîn lor pogoanele.

— Păi de ce-mi spui tu astea mie? Eu nu sînt popă, fetico.

Fata s-a îmbujorat deodată :

— Știi, nene Mitre, că nu ți-s dragă și că este în Aluniș Veta Vameșului căreia îi ești dumneata drag. Așa că soarta mea e să mă duc la Țigănești.

Fata începu a plînge cu mîna stîngă la tîmplă.

El i-a apucat dreapta și a așezat-o alături.

— Cine îți spuse de Veta ?

— Așa auzii, nene.

— Află, Nastasie, a vorbit încet Mitrea, că astea sînt vorbe scornite.

Ea s-a liniștit și l-a privit zîbind prin mărgelele lacrimilor.

— Atuncea nu mă duc la mînăstire...

— Să nu te duci.

— Să te-aștept pînă te-ntorci ?

— N-am spus asta, Nastasie. Fă cum te îndeamnă inima.

Ea a oftat.

— O să te-aștept.

S-a ridicat pripit, a intrat în casă și-a ieșit cu cîteva pere rumene, roadă dintr-un păr în care se suia uneori Mitrea cînd era copil, și, cînd se cobora, îl apuca în ghiare maica lui, cea care se prăpădise. Mitrea și-a adus aminte de înfățișarea uitată a Agapiei și i s-a muiat inima. Fata i-a cetit milă în ochi și s-a bucurat pentru sine.

Mitrea nu știa ce mai poate spune. Și-a scuturat fruntea și a rîs :

— Nastasie, vrei s-ascuți ghicitoarea morii și-a lui nenea Ghiță ?

— Vreau, nene, a răspuns ; spune.

S-a așezat iar lîngă el.

Mitrea s-a sculat și a tras-o în sus, ținînd-o de amîndouă mîinile.

— Ascultă, Nastasie...

Ce mi-e slabă
Ca o scoabă,
Și îngHITE pîn' sughiță,
Dar se-ngrașă nenea Ghiță?

Nastasia s-a umflat de rîs, ascunzîndu-și nasul în palme.

— Să n-o spui la șezători.

— Au s-o spună alții, l-a încredințat fata.

Și-au contenit rîsul.

— Acuma mă duc, a hotărît Mitrea.

Ea s-a întristat. El a lăsat-o să se întristeze și a pornit. Rîdea o coțofană într-o salcie veche și vremea de toamnă era lină. Fata l-a ajuns din urmă și a umblat și ea un timp lîngă el, pe ulița satului, pînă ce s-au arătat oameni.

CAPITOLUL VIII

Mitrea ar fi putut avea un profesor

Profesorul a intrat grăbit în fierărie. Era un bărbat spătos, smead, cu nas răzvrătit. Mitrea și-a simțit inima bătînd cînd l-a pătruns privirea acelor ochi verzi și adînci.

Florea Costea îi dăduse din vreme înștiințare : «Dacă îți zîmbește înseamnă că te primește ucenic». Profesorul l-a cercetat și l-a cîntărit. I-a întins abecedarul și o tăbliță de ardezie. Cînd a cunoscut bucuria lui Cocor, a zîmbit. I-a strîns mîna și l-a bătut pe umăr.

— Ai cumva o copilă căreia vrei să-i scrii ?

— Am, a răspuns Mitrea serios.

Îi plăcea glasul cu înmlădiere moale.

— Atuncea să știi că într-o lună, mult două, îți cumpăr carte poștală și plaivaz și-i scrii.

Lui Mitrea i s-a aburit dintrodată negreața ochilor.

— Am să-i scriu. Am eu cu ea o chestie.

— Înțeleg.

Mitrea a răspuns stînjenit :

— Nu-i ce socoți dumneata. Nu-i de dragoste.

— Atunci e scrisoare de afaceri.

— E o chestie c-un morar ; el zice că mi-i frate.
— Bine, Cocor ; dacă crezi și ți-a fi voia, îmi vei spune și mie. Nu acuma, că n-am vreme.

— Atunci cînd începem ? îndrăzni Mitrea cu așîtare.

— Ai răbdare. Acum la ora unsprezece trebuie să mă înfățișez colonelului. Am primit ordinul cînd veneam înoace.

Caporalul Florea îl asculta cu luare-aminte și-l privi întrebător.

Acea privire, brusc îngrijorată, se întoarse spre Mitrea. Profesorul plecase.

— Poate n-o fi nimica rău, fu de părere Mitrea.

Florea dădu din cap cu ochii feriți spre gîndurile și îngrijorările lui. Mitrea stăruî :

— S-ar putea să fie ceva ?

— S-ar putea.

— Ce fac eu atunci cu tăblița și abcedarul ? întrebă cu naivitate Mitrea.

Caporalul Florea a rîs cu amărăciune.

— Unul ca ăsta, a șoptit el, e hăituit și prigonit. Nu te uita așa la mine. Vino mai aproape și stai colea. Poate fi cazul să ne cheme și pe noi, să ne cerceteze, să dăm vreo mărturie.

— Doar nu e făcător de rele ?

— Ba e, după socotința stăpînirii de azi. E făcător de rele, căci e din partid.

Florea tăcu ; ochii lui Mitrea urmau să-l întrebe.

— Partidul muncitorimii, urmă Florea, care partid vrea să facă dreptate celor nedreptățiți. Iar te uiți așa la mine ?

— Mă uit, ca un neștiutor și prost.

— O să-ți lămuresc eu toate ; numai, dacă te întreabă, tu nu știi nimic. Ai înțeles ?

— Înțeleg.

Mitrea simțea că i se prefac în piatră limba și buzele.

— N-am curaj acuma să-ți spun toate. E neagră inima în mine ca smoala. Cîți s-au prăpădit așa din cei care lucrează pentru prefacerea lumii.

Fierarul era otrăvit și cu ochii încrucișați de scîrbă. Mitrea n-a îndrăznit să mai întrebe nimic. S-a hotărît s-aștepte și nădăjduia că spaima caporalului va fi deșartă, iar profesorul cu ochii verzi se va întoarce.

— Lasă-mă, Mitreo.

Cocor și-a luat abecedarul și tăblița și s-a dus. Le privea moarte în minile lui; parcă se ducea să le îngroape.

Era o zi umedă și prin curți pustii treceau soldați rebeșiți, alunecînd prin noroi. Se duceau așa fără țel și fără scop. Ciori se învîrtejeau peste cazărmi cerșind răgușit viscol. Gornistul de serviciu suna din cînd în cînd chemări. Sergenții de zi tropăiau zornic, scuișind înjurături înăbușite.

— Trăsura domnului colonel! strigă undeva un glas.

Cocor a rămas așteptînd în frigul umezelii, în locul unde se găsea la chemarea glasului. A stat multă vreme după ce-a trecut colonelul; i-a zărit numai picioarele împintenate, unul peste altul, sub poclit. Au ieșit după aceea pe jos cîțiva ofițeri. Se grăbeau strîngîndu-și centurile la impermeabil. S-a sunat adunarea la masă. Mitrea își schimba greutatea supărării lui cînd pe-un picior, cînd pe altul.

— Ce-aștepți tu aicea, mă băiatule?

Era fierarul: tot supărat, pămîntiu și încrucișat.

— Aștept să văd dacă nu iese.

— Aștepți de-a surda ; l-au luat în primire doi agenți de la Siguranța Generală și l-au și dus. Acuși încep a mă liniști. Adică ce liniște ? Vai de liniștea mea !

Fără să știe ce face, Cocor îi întinse caporalului Florea abecedarul și tăblița. Apoi le strânse iar la subsuoară.

Din acea zi Mitrea Cocor a rămas cu o tulburare ce-i aducea visurî rele. Soarta lui i se părea tot așa de amară ca a celui dus.

Numai o clipă i se oprise în preajmă ; nu-i cunoștea nici numele. În acei ochi verzi se afla — i se părea — viitorul său. O clipă, și dispăruse ca și visurile ce i se perindau în noapțile năcăjite. Acuma Ochi-Verzi stă la închisoare. Il judeca și-l osîndea stăpînirea boierilor. Pentru ce îl judeca și-l osîndea, Mitrea înțelesese ușor. Pricepuse unele de la fierarul Florea ; altele le avea scrise cu venin în inima lui. Ochi-Verzi era un răzvrătit, un comunist, dintre cei care luptau pentru ridicarea norodului muncitor. Ochi-Verzi era un revoluționar ca cei care lucraseră la dărîmarea împărăției rusești. Era prin urmare înțeles de ce conducătorii țării urmăreau pe Ochi-Verzi și pe alții ca el, prigonindu-i cu cazne înfricoșate prin închisori.

I se strîngea inima. De ce această jertfă ? De ce atîtea jertfe ?

Deodată a înțeles de ce — cînd i-a nălucit în amintire sāraca și trista lui tîneretă.

Și în el bîntuia o răzvrătire ; ca și el era tot poporul robilor vieții, de care lumea e plină. «*Sfărîmați rînduiala nedreaptă !*» striga toată ființa lui. «*Rob cu rob să ne unim*», îi sunau stihurile înginate de fierar,

«Iată că Ochi-Verzi, întruparea suferinții și a nădejzii mele și a sute de mii ca mine — se gîndea Mitrea Cocor — zace în peștera căpcăunilor.» Dar Florea fierarul, eliberat din întristarea lui dintăi, îi dă acum încredințare că oastea revoluției, fără număr, cît prundurile și năsipurile, va spulbera întocmirea tiranilor, iar cei osîndiți ca luptători ai norodului vor ieși din osînda neagră la soarele libertății.

— Mă simt nefericit, mărturisea într-o sară Mitrea Cocor fierarului, lîngă cuptorul cald, căci am rămas fără învățător, cu tăblița și abecedarul ca niște frați muți, de la care nu pot afla nimic. Mă tem să nu rămîn neluminat, cît voi mai trăi.

Așa era la noi, la Malu Surpat, unul Grigore Mîndrea. De și sărac, era muncitor bun și cu nădejde. Găsindu-și soție de potriva lui, s-a însurat într-o primăvară și a durat în pripă un bordei. Indată apoi, împrumutînd bani pe muncă, și-a urzit casă în care să-și petreacă o viață tihnită. Avea curaj. Dar cine se afla scris în condici la Hagi, era scris pe viață la robie. Casa i-a rămas urzită numai din lemne și n-a mai biruit s-o isprăvească. A rămas robul boierului celui bătrîn și după aceea al lui Cristea Trei-Nasuri. Rob și el, roabă și muierea. I-am cunoscut pe-amîndoi bătrîni, cînd nu mai aveau nici o nădejde.

Mai era la Hagi unul Lae, poreclit Săracu, pe care nu l-am văzut niciodată altfel îmbrăcat decît cu opinci sparte și c-o zeghe de-i curgeau petecile. Vara, iarna, așa umbla. Acum cincisprezece ani și acum un an, așa umbla. Altădată era cu părul negru și cu ochii vii. Acum a cărunțit și i s-au tulburat vederile. N-a mai ieșit din starea lui și, dacă ar fi să dureze în veac, nu va mai ieși niciodată — și va rămîne așa cum îl știu.

Așa și cu mine. Nădăjduiam să mă luminez. Neștiutor și timp o să rămîn.

Fierarul a rămas pe gânduri, oftînd cu obidă.

— Mă frate, a grăit el într-un timp, eu fac cu tine un legămînt, ca să nu te mai văz așa de amărit. Puțină carte cunosc. Cu puținul meu mă voi sili să te ajut pe tine. Adă abecedarul și tăblița.

Așa a intrat Cocor la învățătură.

La început i-a fost greu. Ii era mîna țeapănă, îi erau ochii împinjeniiți.

A ajuns a cunoaște semnele cu ochii, a le zugrăvi tremurat pe tăbliță; totuși nu putea răzbi la legătura dintre semn și sunet. Nădușea ca după suișuri grele și, unde poposea, nu vedea încă nimic. Fierarul nu-i putea da deplin lămuririle. Dar într-o sară, lîngă mucul de lumînare, Mitrea a simțit că-l fulgeră înțelegerea.

— Am clocit semnele, a zis el cu bucurie fierarului, și-au ieșit vorbele ca niște pui vii, de mă mir eu singur.

Cătră Paștele anului 1942, Mitrea a scris cu plai-vaz pe o carte poștală, în stilul regimentului, următoarele rînduri cam strîmbe și cu slove prea mari:

„Dragă cumnată Nastasie, doresc ca mica mea epistolie să te găsească fericită și să știi că eu sînt sănătos și noi recruții isprăvind instrucția ne pregătim și nu știi dacă ne vom mai vedea în astă viață, dar poate dă Dumnezeu și scap și să mă aștepți. Te îmbrățișez de mii de ori eu soldatul frunțaș Cocor Dumitru.»

CAPITOLUL IX

Urgia războiului în primăvara iubirii

Se observă din această înștiințare a unui cărturar începător, care a asudat un ceas ca să înșire slovele lui «talpa-giștei», că stăpînirea prigonea prin cenzură vorba «campanie», și el știa asta. Nu trebuia să se afle de cătră «spioni» cînd și cum pleacă un contingent nou spre răsărit. Mitrea zice: «noi recruții isprăvind instrucția ne pregătim». Intre două țigări, cenzorul plictisit alunecă peste asemenea însemnări nevinovate. Cumnata Nastasia de la Malu Surpat era mult mai atentă decît el.

Și gazetele erau cu desăvîrșire mute în privința mișcărilor de trupe în țară. Tot asemenea vestirile la radio și publicațiile oficiale placardate la primării și prefecturi. După părerea guvernului de atunci, poporul nu trebuia să afle nimic de aceste secrete rezervate numai celor mari.

Cu toate acestea, poporul știa. Știau întăi și mai ales recruții că le vine rîndul să se ducă la măcel. Pe cîmp, executînd formațiile de luptă și tragerile, ori în cazarmă, la teorie, ofițerii pomeneau numai de inamic, și încă de un inamic ce se desfășura în stepe

nemărginite, între păduri și mlaștini. De la o vreme se pomenea și de munți prăpăstioși, cum ar fi de-o pildă Caucazul. Numele propriu Odesa, necunoscut mai nainte rîndurilor de muncitori țărani adormiți în cimitire, acum apărea în vorbirea obișnuită nu numai o dată pe zi.

Comunicatele războiului german desmințeau de altminteri de două ori zilnic muștenia vicleană a conducătorilor Romîniei. Războiul era din ce în ce mai crîncen și cerea spor de trupe, adică spor de jertfe. Oveii și țiganii surghiuniți în Transnistria erau prilej de comentarii politice pentru oameni care fuseseră sistematic ținuți departe de așa îndeletnicire. Prăzile de război ale nemților, care treceau în convoiuri nesfîrșite de trenuri, chiar prăzile comandamentelor romîne, alcătuite din ce le trecea printre degete nemților, arătau că se petrec acolo, în Răsăritul depărtat, evenimente necunoscute în trecutele războaie ale lumii. Buletinul neoficial, însă adevărat, al războiului de acolo, îl dădeau răniții de la unitățile intrate în foc și curierii de felurite feluri, unii ai diviziilor, alții personali ai ofițerilor. Hoția comandată din oficiu, ștroșirea în masă a satelor pașnice și a populației nevinovate, risipirea și incendiul sutelor de orașe, arătau că a ieșit în lume urgie mai cumplită decît au fost Atila și Ghinghis-Han cu hoardele lor în vremi străvechi.

Comandamentele oștilor germane se lăudau cu război «științific», pentru că puseseră în slujba morții și a distrugerii toate născocirile științei. Acum o sută de ani era o lege a războiului, s-ar putea spune umană, care oprea sub pedeapsă de moarte pe oștean să prade și să ucidă populația nearmată de pe teritoriul dușman. Acuma opreliștea asta fusese înlătu-

rată de germani și comandanții porunceau oștilor război fără pic de omenie, război cu asupra de măsură mai crud decît al hoardelor, întrucît pămîntenii au ajuns azi, orice-am spune, a prețui blîndeța și mila.

Atila se șocotise, acum o mie cinci sute de ani, «biciul lui Dumnezeu», iar Ghinghis-Han, în al treisprezecelea secol, prigonitor pînă la stîngere al neamului omenesc. S-au petrecut amîndoi cu pulberile sub blestemul veacurilor, și ei și hoardele lor. Acum Hitler se socotea «compresorul», strivind tot ce era alt neam, ca să rămîie numai nația germană pe lume. Sfîrșitul lui se afla de mai nainte scris în însăși această nebunie a deșertăciunii. Atila și Ghinghis-Han fuseseră barbari zbîrliți și crunți, nu știau să scrie decît cu sabia și se ameteau sorbind vin din tidvele învinșilor ; trăiau în vremi de neștiință și întuneric, pe cînd «compresorul» izbucnise ca dintr-un mormînt al trecutului în mijlocul lumii de azi care se socoate civilizată.

Soldatul fruntaș Cocor Dumitru avea înștiințări de toate acestea fără să le pătrundă desăvîrșit, dar le cumpănea cu amărăciune în mintea lui. Înțelegea mai ales, după toate, că-i vine rîndul să se ducă la pieire. El n-avea nimic de împărțit cu frații lui oameni din acel Răsărit unde bîntuiau furtunile distrugerii. Nu dorea moartea nimănui, își dorea lui însuși sănătate. Creștea în el o mînie că, după ce-a fost rob, acum i se ia și viața, fără pricină și fără vină.

Incepea a pricepe că războiul acesta e, dintr-o parte, al nesățioșilor : că pentru veșnic-nesățioșii pier veșnic-flămînzii. Că moșierii și capitaliștii fac război pe pielea norodului, rîvnind să distrugă revoluția rusă ca să spargă amenințarea ce venea și asupra

lor. Însă începutul acesta de înțelegere îi venea și din sfaturile cu Florea Fierarul și din broșurile pe care acesta i le împrumutase și pe care el le cetea pînă tîrziu, de-i asfințeau ochii, lîngă feștila de seu.

Cartea poștală, de și alcătuită de o mîină neîndemînatică, era așa făcută încît să poată răzbate opreliștile pînă la Malu Surpat. Nastasia avea a înțelege că trebuia să vie la el «ca să se mai vadă o dată în astă viață». Dacă nu va putea veni, să-l aștepte totuși; poate va scăpa din prăpăd și se va întoarce.

Era o scrisoare de dragoste și de mare tristeță.

Acea scrisoare a ajuns la Malu Surpat și a dus-o poștașul la moară punînd-o în mîinile Nastasiei. Fata a cetit-o cu nespusă uimire și s-a aprins la față. S-a uitat în juru-i să cunoască dacă nu-i pîndește cineva comoara, și a strecurat în sîn cartea poștală lîngă crenguța de busuioc ce se afla acolo în amintirea cuiva întru care nu mai nădăjduia. Dar iată, acum îi da semn.

Cum, nu se știe, prin surate și nașe, prin vere și cuscre, s-a aflat la Malu Surpat că contingentul 1942 pleacă în curînd la război. Cît de degrabă. Neveste, frați, părinți să porceadă numaidecît, ca să mai vadă o dată pe cei iubiți.

— Musai să ne ducem și noi! a hotărît cătră cumnat și soru-sa, privindu-i ager și pipăindu-și cu degete tremurate cosițele legate în cunună.

— Și-a pus mușcată la ureche, a strigat morărița oțărîită; să știi c-a primit și ea răvaș!

— A primit, mîrii morarul. Imi spuse mai nainte la cîrciumă poștașul. De la Mitrea.

— Aoleo! Primești scrisori de amor de la militari, scrise de furierii de la regiment, ca să afle o

lume și să te faci de ris. Bine spune Ghiță că locul tău nu-i în lume ci la minăstire.

— Ba locul meu e în lume, și-a subțiat Nastasia buzele; și scrisoarea e scrisă de mîna lui.

— Nu cumva a învățat carte acolo la militărie? s-a crucit nenea Ghiță.

— A învățat! s-a sumuțat cu îndrăzneală Nastasia.

— Păi bine, mă fraților și surorilor, a răcnit morarul; asta-i trebuia lui? Ce să facă militarul cu cartea, ai? Militarul are în seamă altele. Militarul să se ducă la război, să lupte cu inamicul; asta e treaba lui! Se duce cu tunu și trage în ăia; trag și ăia în el. Asta vorbeam la cîrciumă; pier unii, zic, pier alții...

— Dumneata, cumnate Ghiță, pocești pieirea unui frate?

— N-o pocesc; dar războiul e război.

— Și-ți rămîne averea lui?

— Ce avere? Nu-i nici o avere. Îmi rămîne o sărăcie de pămînt. Țăla trebuie lucrat.

— Dar dacă se întoarce Mitrea?

— Întoarcă-se!

Nastasia a simțit în ea dorința să-și zgîrie cu unghiile cumnatul. I-au crescut în cap ochii și a rînjit cu dinții ei ca foi de mușețel.

— O să se-ntoarcă!

Cîntase aceste cuvinte, ca într-o biruință.

— De unde știi, fă?

— Știu.

— E în scrisoare?

— E.

— Adu să văz și eu.

— Ce să vezi, că nu cunoști.

— Adu, să-mi citească popa.

— Popa să-ți citească deslegări, nu dau eu scrisoarea mea.

— Dă, fă, scrisoarea, că te lovesc.

— Lovește pe cine ai mai lovit, nu pe mine, urîtule!

Nenea Ghiță s-a repezit; morărița a țipat frîngîndu-și mîinile. Nastasia a ieșit sprintenă pe ușă și s-a dus ca în zbor la nașă-sa, Uța Anineasca.

Cătră amiază a venit morărița s-o cheme la mîncare.

— Hai, soro; Ghiță s-a potolit.

— Nu mă duc la dușman.

Nașa Uța era văduvă, încă în putere. Le-a privit cu mustrare. Avea ochi negri cu sprîncene îmbinate.

— Fetelor, a zis ea, o să intrați în gura satului. Mare rușine!

— Știu, tușă Uțo, se tîngui morărița. Indeamn-o și dumneata pe Nastasia să se întoarcă. Să nu se teamă. Nici Ghiță nu vrea scandal. Un om ca dînsul are nevoie de considerație; ce să-și pună mintea c-un copil nebun?

— Nebuni or fi fiind alții, a răsărit ca o viperă copila. Eu îmi apăr viața.

— Fie cum spui, s-a umilit muierea lui nea Ghiță, numai vino. Au și început a cleveti oamenii care s-au strîns la moară. Intreabă dacă te-am trimes la mînăstire; dacă ești logodnica fruntașului... cite și cite...

— Dacă-mi mai spune o vorbă, a țipat copila, ies în uliță și strig satul.

— Una ca asta ferească Dumnezeu să se întîmple. Amar de noi; ce-o să ne facem?

— Du-te, fină Nastasie, că sînt și eu aci, s-a amestecat Uța Anineasca, amenințînd cu degetul pe morăriță. Să faceți cum vrea copila; să vă duceți la oraș; să vă despărțiți cu pace de Mitrea. Să-i dați, săracul,

bani de lung și greu drum. Să-i spuneți vorbe bune ca unui frate.

— Da, tușă Ușo, da, tușă Ușo, suspina sora mai mare.

Iar Nastasia îngina subțirel un cîntec și-și potrivea mușcata de la ureche într-o oglingioară cît palma.

Tușă Ușa o scupă, ca s-o apere de deochi.

— Așa eram și eu în tinerețea mea, a oftat ea cu ochii umezi.

Intr-a doua duminică după asta s-au strîns în piața orașului sumedenie de săteni din județ și de mai departe, unii veniți cu trenul, alții cu căruțele. Nu aveau a vinde produse ori vite, aduceau desagi cu merinde și schimburi. Vestirea contingentului, în felurite forme, ajunsese pretutindeni. Un camarad de la Malu Surpat îl vesti la cazarmă pe fruntaș că i-au venit cei de-acasă.

— A venit frate-meu morarul? s-a mirat Mitrea, rîzînd.

— Ba cineva mai înflorit, i-a răspuns Gîrlea Tudor, făcîndu-i cu ochiul.

Bateria avea învoire. Pentru domnul plotonier major Cataramă ziua aceea de sărbătoare era zi de vamă, cum au popii la prohoduri.

— Duceți-vă, mă, tetravanghelul soacrei voastre, că vă veniră daruri de la moșii!

Mitrea Cocor gîfîia cînd a ajuns în piață. Darul lui înflorit poate venise cu morărița. Unde pot fi? Nu se văd nicăieri.

Cineva îl trase ușor de mînică. Se învîrteji în loc. În privirile aprinse i se oglindi Nastasia. Cosițele ei erau împodobite cu flori tari de la neguțător. Îi rîdea cu toți dințișorii. Era subțirică și mlădioasă.

— Desagii pentru dumneata, nene Mitre, îi lăsaî la căruța nașei.

— Veniși cu Uța Anineasca ? Unde e ?

— Are treabă la un neguțător cu care face ea afaceri. Dacă n-o avea vreme să te vadă, îți urează sănătate. Mă trimese pe mine.

Mitrea a cuprins-o de mîină pe copilă :

— Să-i spui că-i mulțumesc, frumos. Nu pentru desagi, dar pentru că te-a trimes.

— Venii eu singură, nene, a rîs copilă. Vai, cît ne certarăm acasă ! Nea Ghiță a vrut să mă omoare, dar pe urmă s-a dezumflat ; îți spui eu toate. Era vorba întii să vină și ei, dar aseară o apucă pe soru-mea o durere de șale, și lui nea Ghiță urma să-i cadă o inspecție la moară, zicea dînsul, așa că mă acățai de căruța nașei. Nu se putea să nu vină cineva.

— Imi veni bucuria.

Ea îl privi țintă, tăcînd deodată. Buzele subțiri i se mișcară într-un freamăt ușor ; ochii castanii i se umplură de lacrimi. În jurul lor se țesea lumea bil-ciului. Unii se opreau și-i priveau zîmbind o clipă. Mitrea simți că locul nu e potrivit pentru vorbele ce aveau să-și spună.

O cuprinse de mîina în care Nastasia își ținea naframa. Naframa aia era a lui și știa că o s-o poarte în locuri depărtate, cu lacrimile și dorul celei care o cususe. Copila îl urmă. I se umbrise deodată obrazul rumăn, ars de soare.

S-au dus tăcînd cătră marginea orașului, pe străzi cu grădiniți înflorite în primăvară. Au apucat pe un drumeag străjuit de salcîmi roțați, încărcăți de strugurași trandafirii. Deasupra portalului sub care intraseră era scris cu litere mari, aurite : *Aleea Eternității*. Au cetit amîndoi odată cu glasuri încete acest

nume fără noimă. Au străbătut drumeagul și au intrat în cimitir. Copila începu să povestească întâmplarea de-acasă. El o asculta; îi plăcea cântecul subțire al glasului ei. Când și când se opreau la un grilaj în care erau îmbulzite flori vii și coroane uscate; în tufișurile din colțul sărac al cimitirului încerca în răstimpuri să fluiere un mierloi june. Ii impresura soare mult și singurătatea.

— Pleci? îl întrebă ea deodată, cu același freamăt al buzelor, privindu-l drept. Nu-i dădu răgaz să răspundă. Se tînguiau ai noștri din sat, adunați în jurul nașei la căruță. Se îmbulziseră și din alte sate. Ne rămîn toate pustii. Ii duce pe-ai noștri prin străinătăți, ziceau unii; noi sîntem niște muncitori sărmani, ziceau, nu ne trebuie război; n-avem de împărțit cu nimeni nimic.

— Așa e; dar n-avem încotro.

— Dar cine are noroc se întoarce, zise Nastasia, zîmbind cu tristeță.

Mitrea se opri.

— Am și eu un noroc și am să mă întorc la el.

Copila se veseli și i se prelingeau lacrimile pe obraji. L-a cuprins de brațul stîng și și-a plecat fruntea pe umărul lui, deasupra inimii. Acea inimă ciocănea cu putere. Ea aștepta s-o cuprindă brațul. Aștepta cea dintăi îmbrățișare din cele o mie făgăduite în cartea poștală pe care o avea în sîn cu crenguța de busuioc.

S-a petrecut într-adevăr acea clipă fericită și unică, pe cînd un cuc își îngina numele printre morminte, trecînd pe deasupra lor cătră aleea cu nume ciudat.

CAPITOLUL X

Trenul contingentului umblă și nu mai ajunge...

Caporalul Florea Costea era șeful vagonului în care călătorea Mitrea. Se aflau cu dînșii destui alți camarazi.

— Fiecare să-și îngrijească de canapeaua lui, zise Mitrea.

În vagonul de animale pe care guvernul îl punea la îndămintă «militarilor» săi, vorba lui Mitrea stîrnise haz și trecuse și la alte vagoane.

«Nu vă lăbărțați canapelele», adică : nu vă întindeți prea mult în înghesuială ; «zvîrliți afară canapelele» — adică : aruncați afară paiele pe care dormiți — «ca să nu înceapă a umbla singure», adăgea Mitrea, rîzînd cu răutate...

Ajunse pînă la ofițeri hazul cu canapelele umblătoare și zburătoare din vagonul caporalului.

— Ba și din vagoanele voastre ! înfrunta Mitrea pe camarazi. Ale voastre vă dau ele pe voi afară !

Plotonierii majori porunciseră să se scrie cu cretă, pe cele cincizeci de vagoane, destinația lor. Era o destinație necunoscută, fără îndoială. Dar plotonierii majori aflaseră de la domnii ofițeri că destinația era Moscova și Stalingrad. Deci știutorii de carte scri-

șeseră cît mai mare pe cenușii scîndurilor : *București—Moscova* ; alții, *București—Stalingrad*. S-a aflat unul mai îndrăzneț decît toți ; a scris și mai mare : *vagon destinație Siberia*. De data asta indicația abatorului era prea depărtată.

Mitrea Cocor a mai adaos ceva : *București—Moscova, dus și întors*. Indată acest adaos a fost acceptat pretutindeni. Intr-o sară, caporalul Florea a făcut să dispară *dus și întors* de pe vagonul lui.

— Tu vrei să rămîi acolo ? l-a întreat glumind Mitrea.

Caporalul a privit în juru-i să vadă dacă nă-i cineva pe-aproape și a zîmbit fără să răspundă.

Colonelul Paladi, bărbat cărunt și serios, aflînd de jocul acesta al etichetelor, s-a cam supărat.

— Să înceteze prostiile, i-a sfătuit el pe ofițerii tineri. Credeți dumneavoastră că ăștia vor să se ducă la *Moscova* și la *Stalingrad* ? Atîta să mă doară pe mine capul cît vor ei. E porunca așa și-i ducem noi. Asta e adevărul, ce mai calea-valea ! Ii cunosc eu pe țărani ăștia vicleni. La urma urmelor, au dreptate. Niște sărmani care n-au cu politica nici în clin nici în mîneacă. Incailea ăi cu *Siberia* o făcură fiartă. Dați ordin să se curețe vagoanele.

S-a dat ordin.

— Să se curețe de proști și de păduchi, a fost de părere, în șoaptă, Mitrea.

Și vorba asta a prins.

Prin gările mai mari, convoiul trecea cîntînd versuri patriotice și războinice. Apoi vagoanele tăceau rînd pe rînd. Contingentul, cum își spuneau oamenii, rămînea cu ochii duși asupra cîmpurilor verzi.

— Asta e războiul nostru, ogorul... a zis într-un rînd tot Mitrea.

Vagonul caporalului a ris.

— Rideți ca găgăuții, s-a supărat frunțașul.

Camarazii l-au privit nedumeriți. Ei îl cunoșteau pe Cocor drept băiat cu haz.

Săptămîni au umblat așa. Făceau popasuri lungi prin gări singuraticе. Uneori ploua și-i acoperea pîcla umedă : se întindea ca o mîlnire neagră asupra osîndiților. Mitrea dormita în colțul său lingă Florea Costea. Nu privea decît înlăuntrul lui cu îndărătnicie, pînă ce îi năluceau ochii castanii. Atunci ofta și gemea. Il durea toată ființa.

Ii era puțințel rușine de caporal.

— Ce-i, Mitreo, cu tine ? îl întrebă odată Costea.

Mitrea răspunse, mințind pe jumătate :

— Mă, frate, mă gîndesc unde-o fi și ce-o fi făcînd profesorul, ăl care îmi puse în mină abecedarul și placa. O dată l-am văzut și nu-l mai uit.

— Profesorul așteaptă, răspunse fierarul.

— Trăiește ?

— Da, pe cît am aflat. Și la ce te mai gîndeai ?

— Mă frate, mă gîndeam ca nebunul : că bunicii noștri călătoreau ici-colo de-o zvîrlitură de bîță. Iar noi pornirăm spre capătul lumii ca să aflăm unde-i osia pămîntului.

Unii camarazi băgau de samă la vorbele lui Mitrea. Așteptau hazul.

— Umblăm — a urmat Mitrea — fără interes. Bunicii se duceau să ciștige o pită, noi ne ducem la pagubă.

Caporalul s-a încruntat la el :

— Îți plătește statul un leu pe zi : îți mai dă tren gratis, mîncare și haine.

— Nu vorbi de costum, că se supără contingentul.

Camarazii se uitau cu jale la echipamentul cu care-i înzestraseră stăpînirea.

— Te superi, contingentule ? a întrebat Florea.

— Ne veselim.

Dafinescu Ilie, prieten al fruntaşului, a adăos :

— Numai Mitrea oftează şi se întristează.

Contingentul a întors nasurile spre fruntaş.

— Eu cuget, a suspinat Mitrea, la sărmanul din poveste care s-a dus c-o desagă pînă la Dumnezeu să-l întrebe de necazul lui. Eu cu două desage mă duc la Tartor.

Contingentul s-a întristat.

— Mitrea ăsta e cam sărit, îşi ziceau ei ; grăieşte ca neoamenii.

Intr-adevăr, Cocor nu-şi împodobeşte vorbirea cu proverbe, zicale şi anecdote, cum făceau mulţi cu limbă spornică dintre cei de faţă ; fruntaşul scotea cuvinte numai din veninul vieţii lui.

A mers aşa trenul contingentului lungă vreme, străbătînd multă ţară, pînă ce au prins a se arăta sate pustii. Era tot dărîmat şi ars. Vîntul aducea putoare de tăciune şi hoit. Cîni dădeau tîrcoale ruinelor, întorşi la starea de lupi ; cu cozile subpuse, împungeau spre văzduh cu boturile şi urlau a moarte.

Intr-o zi, grămădindu-şi capetele la deschiderea vagonului, tovarăşii lui Mitrea s-au holbat asupra unei privelişti alcătuită din ziduri şi metereze. Fusese cîndva acolo un oraş. Era la înserat şi nu se aprinseseră lumini. În molozurile gării, o coşmagă strîmbă de scînduri şi corturi de trupe care ţineau circulaţia drumului de fier, legînd lumea cu pustia şi cu frontul. Între acele molozuri şi corturi şi pe coşmagă s-au aprins becuri electrice. Ceea ce fusese oraş a rămas

zugrăvit departe, pe un cer de furtună, ca într-un veac afund, de care nu-și mai aduce aminte nimeni.

În cîte o gară mică, unde rămăseseră garajuri de popas, trenul se oprea cîte o zi și-o noapte, ca oamenii să mai lepede din ei oboseala trepidației. Ca o amețală le stătea asupra creierului. Incepeau să furnice în jur, căutînd apă proaspătă. La o fîntină, la un pîrâu, unii se spălau cu disperare, dezbrăcați pînă la brîu, de-și întindeau pe ei ca o unsoare toată funinginea locomotivei. Mai aruncau afară din vagoane canapelele și aprindeau cu ele focuri. «Ceteau gazetele», adică își scoteau cămășile și le cercetau cu luare-amînte în preajma focurilor.

Mitrea și fierarul răzbiră într-o după-amiază la un cătun, ferit într-o văgăună apropiată, unde se tupilau cîteva case locuite, între multe altele ce se risipiseră. Două vaci pe toloacă, cițiva porci costelivi, o duzină de găini care cîrîră cu spaimă la apropierea lor, zburătăcîndu-se. O femeie se tupila prin dosul unei case, furișîndu-se cătră o cînepiște înaltă.

Caporalul Florea Costea strigă cîteva vorbe ru-sești. Femeia se întoarce spre militarii străini. Nu erau germani; încerca să le zîmbească. Se strîmba, cu dinții de sub buza de sus lipsă.

— Au fost pe-aici germani, babușca?

— Fost... se tîngui ea, arătîndu-și cu arătătorul întors știrbătura firoasă a gurii. Voi ce sînteți?

— Nu sîntem nemți, babușca.

— Așa, așa... sînteți oameni... Încotro?

— Ne ducem spre front. Ostași romîni, babușca.

— Vai și-amar! țipă femeia cu mîinile la tîmple.

Mitrea se simți străpuns pînă în fundul sufletului de acel strigăt. Caporalului i se umeziră ochii. Se

mai arătaseră în preajmă câteva muieri. Doi bătrâni cu cojoace, cițiva copii în durligi.

De la aceștia Cocor prinse câteva săgeți de priviri dușmănoase. Se aflau în brațe încordate câteva furci. Fruntașul trase o pîne neagră din geantă, descheindu-și c-un deget tocul revolverului. Frinse pînea și o întinse copiilor. Intăi voiau să fugă, apoi se apropiară și întinseră mînuțe slabe cu degete cîrligate. Unul din moșnegi făcu un pas înainte și întrebă c-un glas subțiratic, în limba străinilor :

— Voi romîni ?

— Da.

Bătrînul întoarse furca cu coarneau în pămînt.

— Aha ! Noi fost acolo.. fost *na văină*. Atunci, altfel *văină*. Acum neamț *volc*. Neamț *gūsenița*. Neamț *saranceă*.

— Ce zice ? se interesă Mitrea.

— Zice că neamțu-i lup, omidă și lăcustă, dar nu-i om.

— Inșă feciorii noștri, urmă bătrînul în limba lui și caporalul explica lui Mitrea, feciorii noștri îi mînă înapoi ! *Nazat ! Nazat ! Ai ! cum îi bat ! Ai ! cum îi dărîmă !*

— Neamț *caput !* strigă deodată celălalt moșneag și începu a-și frămînta cu bucurie trupul slăbănog în cojoc. Voi nu mai mergeți înainte. Duceți-vă acasă.

— Vai, oameni săraci, oameni buni... se tîngui ba-bușca, umblind după ei un răstimp.

— Iși bat joc de noi, mormăi Mitrea.

Caporalul nu răspunse. S-au întors în gara singuratică. Din cînd în cînd își întorceau privirile unul cătră altul, înțelegîndu-se fără cuvînte.

— Nu spui nimic băieților, hotări Costea Florea.

CAPITOLUL XI

*...Pînă într-o noapte, cînd Mitrea și Florea au văzut
fulgerele răsăritului*

— **D**ați-vă mai aproape, domnilor, zise, după cină, colonelul Paladi ofițerilor săi. Și se grăbea să întindă harta, pe cînd ordonanțele curățau masa. Mai aproape, vă rog, ca să puteți observa cu toții ansamblul operațiunilor.

Conferința aceasta avea loc aproape zilnic. În acea sară, colonelul părea mai agitat. Lumina luminărilor era mai proastă. De la răsărit amenințau nouri de furtună.

— Pentru întia oară, relună deodată comandantul, ridicîndu-și ochii de pe hartă, am avut o discuție «cam tare» cu un ofițer german. E vorba de comandantul gării ăștia păcătoase, îndată ce am ajuns aci. Dumnezeualui, mă rog, voia să mă convingă că magazia de provizii i s-a golit și nu ne mai poate pune la dispoziție rația reglementară. Că «o să stăm pe loc cîteva zile», că «asta îl strîmtorează», că «are de alimentat convoiurile care vin dinlăuntru». «Eu nu țin deloc să stau. Dă-ne drumul mai curînd.» — «Nu pot, vin de pe front trenurile unul după altul, vezi domnia ta singur că se masează, foarte probabil, divizii în alt

punct.» Poftim răspuns. De la cealaltă păcătoşenie de staţie, unde am făcut transbordare pe liniile largi, nu m-am supărat ca acum. Să-mi fie iertat a spune, dar camarazii noştri germani ne tratează pe noi puţinţel ca auxiliari.

— Puţinţel? se miră cu glas scăzut un locotenent bondoc.

Colonelul îl privi lung, pipăind cu mîna dreaptă pe masă locul unde ştia că trebuie să se afle sticla de coniac.

— Poate că ai dreptate, Micşunea, dădu el din cap. Dă-mi, te rog, o ֆigară, din cele bune pe care le mai ai de-acasă.

— Cu plăcere, domnule colonel.

Ofiţerul întinse o tabachere de argint şi prezentă superiorului său şi bricheta.

— Mulţumesc, Micşunea. Am chibrituri. Mă iertaţi pentru observaţia ce-am făcut şi pe care camaradul nostru a subliniat-o. Am şi eu cîteodată momente rele. Cînd ne întîlnim în asemenea singurătăţi dezoilate, aş dori să văd un zîmbet, să aud o vorbă afa-bilă. Nu. Sint de o stricteţe de automat, de o rigidi-tate absurdă.

— Or să se umanizeze, domnule colonel, îndrăzni iar Micşunea, clipind dintr-un ochi.

— Înţeleg ce spui şi nu-mi place.

Micşunea plecă fruntea.

— Totuşi, este ceva dreptate în spusele dumitale, Micşunea. De un timp facem pe hartă sublinieri care ne uimesc. Probabil că nu înţelegem bine jocul for-ţelor. După înaintările fulgerătoare, retrageri stra-tegice.

Ofiţerii tăceau atenţi.

— Fără îndoială, urmă colonelul Paladi, că n-a fost niciodată pe lume o armată mai bine instruită și mai bine organizată ca asta. Și totuși... suspină el; mă enervează când mă gândesc că totuși...

Zvirli țigara stînsă și luă alta din tabacherea locotenentului.

— E o încleștare...

Aprinse.

— E o încleștare pe mii de kilometri, de la Baltica la Marea Neagră... Trupe de milioane... Utilaj cum n-a mai fost... Aviație, comandament... ce să spun? Nu se poate să nu observăm că se petrece un fenomen insolit. Sîntem de meserie, ce draou! Și ne dăm seama. Comunicatele, oricît de camuflatare ar fi sub figurile de stil, mărturisesc o șovăire îndărăt.

— Numai atît? tresări iar locotenentul. Dar la Leningrad, la Moscova, și undeva pe Volga...

— Da. Înspre partea unde mergem și nu mai ajungem. În trei puncte de importanță hotărîtoare. Nu luați și voi, băieți? adaose arătînd cu țigareta sticla de coniac. Cum spune plotonierul major Caramă, «treaba s-a corăslitără...»

Colonelul avu un rîs urît, cu dinții negri.

— Dar mai este ceva. Rușii au pornit contraatacuri dure care nu slăbesc. Trebuie să recunoaștem că înaintarea lor e continuă. Pe de altă parte, trupele suplimentare ale camarazilor care trec în front îmi par inferioare celor de-acum doi ani: tineret crud, insuficient instruit. Ce-ați zice să virăm și noi, dintrodă, trenul ăsta de țărani în vijelie? Frumos, nu? Îi spulberă ca pe un fulg de colilie. Așa și cu copiii ăia. Vin cu entuziasm; țipă grozav cîntece; după aia plîng și chiamă pe *Mutti*. Iar din fundul Răsăritului vin noroadele astea, domnilor, perfect echipate,

perfect instruite. Parcă nu sînt alea care s-au retras. Sînt și alea, dar apar altele și mai multe, mii și milioane... Aviație, tancuri, artilerie motorizată, catiușe și mai știu eu ce. Ce n-au, domnilor? Eu, drept să vă spun, ca vechi militar care am făcut campania cu rușii în tinerețe, îi admir. Pe mine mă neliniștește că tot vin, că tot vin zdrobind. L-au bătut pe Napoleon. Se dovedește că și Germania pierde partida.

Colonelul își mai aprinse o țigară și sorbi încă un păhărel de coniac, după multe altele. I se amplificau gesturile, îi sporea vocea răgușită.

În acea sără fruntașul Cocor era schimbul întâi în garda trenului, la vagonul ofițerilor, împreună cu Dafinescu Ilie. Mitrea de partea asta, Dafinescu de partea cealaltă. Geamurile vagoanelor acoperite cu perdele, «ca să nu vadă răcanii ce fac ai mari», după cum se exprima însuși contingentul. Colonelul se afla așezat între lumini și perdelele pe care le observa Mitrea; așa încît Mitrea vedea umbra colonelului, neagră și puțintel mărită pe perdeaua unui geam. În liniștea și singurătatea locului, Mitrea își oprea plimbarea și asculta; cînd și cînd auzea o frîntură de frază. Și observa mișcările umbrei colonelului. Cu mîna stîngă scotea din gură țigara cu țigaret lung, iar cu dreapta închina din cînd în cînd un pahar.

«Îi place tare băutura care se chiamă coniac, își spunea Mitrea; toarnă coniac puțintel într-un pahar mare. Toarnă des. De nouă ori a ridicat pînă acum brațul drept.»

Mitrea rîdea singur prin întuneric. Își aducea aminte ce spusese și Calaramă despre ruși: «Păi nu ne fu vorba așa, mă muscalilor! Ba că porniți contra-revoluție, ba că n-aveți armament... Aveți de toate -- Iacătul lui sîntu Petru de la poarta raiului. L-au

ferchezuitără pe Napoleon, or să-l ferchezuiască și pe Hitler.»

Era o noapte fără lună. În fundul răsăritului se proptiseră nouri negri ca munți încremeniți.

După ce ascultă sfârșitul de discurs al colonelului, care răzbea din vagon în tăcerea de-afară, lui Cocor îi veni schimbul. Caporalul de gardă îi aduse alt camarad în loc. Fruntașul îi dădu consemnul și se retrase. Putea să doarmă pînă la ziuă.

Vagonul lui «de animale» era al șaselea din coadă. Găsi în preajmă, așteptîndu-l, pe caporalul Florea. Depărtîndu-se puțin spre coada convoiului, Mitrea îi povesti cu vocea pe jumătate cele văzute și auzite. Adăogi căscînd :

— Pe cît văz, se ocupă și domnii ofițeri de război ca și plutonierul major al nostru.

Fierarul nu făcu nici o observație. Il întrebă :

— Ți-e somn, Mitreo ?

— Imi e și nu prea. De ce ?

— Dacă ți-e somn, nu intra în vagon. E cam zăpușeală și te trăsnește duhoarea. Ieșii nițel și după aia nu mai putui intra îndărăt. Mă brînci afară. De aia te-am așteptat. Am găsit eu aci, la cincizeci de pași, o căpiță de fîn. Ne așezăm cu spatele în ea și stăm bine. Noaptea trece în clipă. Mai avem trei ceasuri pînă la ziuă.

S-au mișcat pînă la căpița de fîn și s-au cuibărit prin întuneric. După ce-a trecut un timp, fierarul a întrebat :

— De politica din țară nu vorbeau ?

— De cine ? De Antonescu ?

— Da.

— De ăla nu vorbeau.

— Păi da, reflectă fierarul, își tein pielea.

După tăcerea ce a urmat acestui schimb de vorbe leneșe, în noul cel negru din răsărit s-a aprins deodată un ochi mare trandafiriu. S-a aprins și s-a stîns, ca și cum ar fi clipit. Lui Mitrea i s-a părut că ar fi amenințat asupra bieților oameni rătăciți în acele locuri știma pustiei.

— Văzuși ?

— Văzui, răspunse încet fierarul. Acolo a pornit furtună. Departe tare.

În jurul lor stepa fără hotar încremenise ca în moarte. Suna totuși ceva subțire și mărunț în acea neclintire a tăcerii. Miliardele de gîze își scîrțiau elitrele, căutîndu-se și nuntînd în ierburi. «Așa de mulți sînt cei care vin asupra noastră», cugeta Mitrea.

Ochiul știmei mai luci o dată. Nourul negru din capul nopții începu a se mișca domol, luînd felurite forme nedeslușite, pînă ce se prefăcu într-un fel de hărmasar aripat, avîntat în salt năprasnic. Se lungi și pieri în scurt spre miazăzi.

Răsăritul rămase limpede ; susurul stepei contenise. Se auzi ca un șuiet într-o depărtare nemăsurată. Nu mult după asta, asupra singurătății în care vegheau uimiți cei doi camarazi, năvăli o suflare rece, aripă depărtată a furtunii. A durat zece minute și a trecut. S-a întins iarăși liniștea.

Cocor își ațintea urechea, cum făcea în nopțile de strajă de la Dropii. Susurul cîmpiei nu s-a mai trezit.

— Tăcere absolută, a mormăit Costea fierarul.

Mitrea îngînă :

— Ce-or fi făcînd ai noștri acasă ?

— Atenție ! îl înștiință cu aceeași voce scăzută caporalul.

Mitrea voi să puie o întrebare, dar îl opri uimirea de scăpărări ce se alungeau în aceeași depărtare de unde pornise harmasarul vijeliei. Nu se auzea nimic. Numai scăpărări după scăpărări se vedeau.

Cei doi camarazi tăceau, cu inimile bătînd. Acolo era frontul, cătră care se îndruma contingentul.

CAPITOLUL XII

Sfârșitul multor vieți și năcazuri

Între invențiile viclene, trenul ăsta militar 404 se părea că urmărește recordul special de a nu ajunge niciodată la destinație. Fluiera, fumega, ciocănea, gîfîia, se oprea, iar pornea și se oprea. Poate întruchipa dorința multor dintre cei pe care îi ducea ; ori a mecanicilor negri, care, îndată ce ajungeau într-o stație părăginită, începeau, cum zicea Cocor, să latre unul la altul. Se adăogea și alt fapt minunat : părea că și zărea se cufundă și se lungeste în răsăritul fără hotar. Și încă ceva : cînd și cînd se îndârjeau asupra acelu tren militar 404 furtuni și vîrtejuri. Nu ca pe la noi. «La noi — arăta Cocor — furtunile sînt niște copile nebunatice ; aici e cuibaru bunicelor și cloanțelor furtunilor. Intr-o clipă fac pe om mototol, îl dărîmă la pămînt ; vor să dărîme trenul de pe linie.»

— Duceți-vă, mă ! Duceți-vă, mă oamenilor, înapoi de unde ați pornit. Ce căutați aci ?

— Aman, babă Cloanță, căutăm și noi pe dracu, se umilea Cocor. Eu vin cu plocon aști doi desagi ai mei.

— Acuma sînt goi, bă Mitreo, rîdea contingentul.

— Păi, ați ros și voi din ei, noaptea, cînd sforăiam. Dar s-au umplut după aia cu ce căutam noi ca niște nătărăi pe aste meleaguri. Așa că duc plocon lui Caraoschi doi desagi de prostie omenească.

Iată că, într-o după-amiază posomorită, la oprirea trenului, se înfățișează un delegat de la divizia romînă a sectorului. Cei din contingent care erau mai aproape de vagonul comandantului au auzit bine că e un ofițer delegat, dar n-au înțeles ce divizie și ce sector.

Ofițerul delegat era un țigănuș bărbos, cu manta prea lungă. Cu cască, cu centură, fără semne de grad. Părea nițel fudul cînd vorbea colonelului Paladi și celorlalți ofițeri, ca unul ce «trecuse prin foc».

— Pare cam pirlit... băgă de samă Mitrea. Mîine o să fim tot așa de viteji ca și dînsul, vai de steaua noastră!

S-a aflat că regimentul e în refacere; și-a schimbat de trei ori locul de odihnă în cinci săptămîni — adică de cînd a pornit din țară contingentul. Nu și-au schimbat locul înainte; și-au schimbat locul tot îndărăt. «Parcă și-ar fi căutat coada.»

— Retragere strategică, lămurea cu încredere semeață ofițerul delegat. Ca și cum ar fi scornit chiar atunci el însuși această formulă.

— Locotenent Popescu, fii serios, îi dădu răspuns colonelul Paladi, privindu-l țintă.

Micșunea îi puse mîna pe umăr.

— Mă Nuțule, noi sîntem camarazi de promoție și te știi băiat deștept.

Locotenentul Nuțu Popescu se mai semeți o clipă în mantaua lui lungă, apoi se lăsă biruit și zîmbi.

— Ați adus ceva coniac?

— Adus, îl încredință Micșunea. Și cărți de joc.

— Cu alea n-avem ce face! bătu cu palma prin aer Nuțu; n-avem răgaz. Tot cu mutatul. Acuma urmează ca, îndată, cu furgoanele dumneavoastră și camioanele noastre, să transportăm tot ce aveți, la tabără. Nu sîntem instalați departe. Colea, în margine de sat, la încrucișare de drumuri. E o forfotă de mașini... Se proțapește frontul. Sovieticii au atacat ieri la patruzeci de kilometri depărtare. O să vedeți pe hartă cum stau lucrurile. Au fost respinși.

Colonelul îl opri :

— Atunci debarcăm cu toate ale noastre imediat ?

— Da, domnule colonel. Indată ce am primit înștiințare, ieri, că sosiți, s-a preparat totul. A fost o ocupație plăcută și ne-am bucurat.

— Atunci putem începe ?

— Da, domnule colonel.

— Micșunea, dă ordine.

Micșunea a dat ordin numai din ochi, căci plotonierii majori se aflau de față. Imbulzeala contingentului s-a risipit fără prea mare grabă.

— Camarazii... ce fac ? s-a întors Micșunea către locotenentul Nuțu.

— Am rămas opt în totul lui tot, mă frate Micșunea.

Ochii lui Nuțu se umbriră de jale adevărată. Fruntea i se coborî din semeția în care o ținuse.

— Ce fac Ciobanu și Paraschivescu ? întrebă ofițerul firav poreclit Dămuță.

— Mă Dămuță, suspină Nuțu ; Ciobanu și Paraschivescu ne-au lăsat sănătate.

Pleapele lui Dămuță se zbătură peste frumoșii lui ochi femeiești.

— Nu-i de crezut. Imi erau veri, eram ca frați.

— Ba-i de crezut, Dămuță. S-au prăpădit și alții : Porumbescu, Laxativ, Croitoru... Țsta era inamicul meu neîmpăcat, căci îl curățam regulat la écarté. Îmi pare rău de el, era un fel de moșioară a mea. Și Corbiță... și Iovan, ăl care ne declama balada lui Iovan Iorgovan, susținînd că el s-ar trage din acel erou popular. Cînd și-a dat sufletul, a spus o vorbă de-a lui : «Mă copii, mă duc la strămoși».

— Dar Panacoadă ?

— Panacoadă e prezent.

Sublocotenentul Dămuță se veseli, dar numai o clipă.

Soarele se scufunda la orizont în nouri subțiri de purpură cînd contingentul, cu tot calabălicul, se îndrumă cătră «localitatea Somotreț». Nu mai era un sat ; nu mai rămăseseră nici unul dintre localnicii care lucraseră ogoare, îngrijiseră pomi și crescuseră vite ; parcă s-ar fi suit în lună, ori s-ar fi scufundat în pămînt. Somotreț era acum un simplu punct unde fusese trimis în refacere regimentul spîrcuit. Jumătate de armamentul acestui regiment se topise ; caii se duseseră în vifore ; ofițeri cîțiva ; contingentul, oricît era de contingent, nu putea înlocui trupa pierdută. Mai cu samă «țoapele», explica zîmbind Nuțu, se prăpădiseră ori dispăruseră.

Fostul sat părea curat și bine organizat. De și în neorînduială de repaos, regimentul în refacere aștepta cu destulă însufletire mai ales vești din țară.

Cataramă se răsti :

— Care vești din țară ? Nu e nici o veste. Incolo toate bune, piedica de la căruța lui Sîntilie și comanacul lui Savaoț ! Bine vă găsii sănătoși. Auzii că sînteți numai două sute treizeci.

— Cu mine două sute treizeci și unu, domnule plotonier major, se ținui croitorul bateriei lui Cataramă, unul Dănilă.

— Și tu ești acilea, mă Dănilă Roșu ?

— Sînt, domnule plotonier major ; mă țin cu dinții de viață. Cam tare ne împușinarăm, domnule plotonier major.

— Ei, lasă, că am venit să ne împușinăm și noi. Aveți de toate ?

— Avem.

— Adusei și eu nițel mălai.

Camarazii cunoscuți se bucurau trăgîndu-și palme în spate.

Cocor băgă de samă la întîlnirea comandanților. Colonelul Ceaușu era uscat și ars de soare, dar bine dispus ca totdeauna. Ras, cu ochii alburii-albaștri ca de sticlă. Mai vechi în grad decît Paladi. După ce se îmbrățișară, Ceaușu îl atinse pe Paladi ușor, cu dosul palmei, peste partea mai proeminentă a corpului.

— O să mai scadă...

Cocor își făcea socoteală : «Noi ne batem pe spate, că spatele duce greul. Ai mari se bat pe burtă.»

— Însfîrșit, dragă Paladi, mîine îți dau în primire regimentul. După un an și jumătate, am și eu învoire de-o lună. M-am învățat ; plec cu văru-meu generalul. Altfel o s-o duci bine ; ești în repaos și te tot retragi.

— Inaintarăm ca să ne retragem... șopti Cocor cătră ai săi din preajmă.

Înserarea se întinse asupra cantonamentului într-o furnicăre a trupei care își alcătua bîrlogurile. Nu s-au aprins lumini și focuri. Contingentul, ca și soldații vechi, și-a ronțăit mîncarea rece în culcușuri.

— Nu-i prea departe frontul, îi lămureau lui Cocor cei vechi. Cum s-arată vreo lumină în întinderea asta,

sosesc deasupra pajuri care leapădă ouă. Grozav se sparg, și put. Nu ne trebuie.

«Bătrînii» păreau a se lăuda cu asemenea năcaz. Și cu operațiile artileriei și tancurilor sovietice. Contingentul îi asculta cu respect și sfială.

— Auzirăm că ne prind și ne taie beregatele.

— Cine, mă bobocilor? Muscalii? Vorbe. Oameni ca noi. Temeți-vă mai cu seamă de prietenii voștri germani. Cum te-au văzut c-ai slăbit, ori te dai la un dos pentru o nevoie — de! ca omu — te proțăpesc cu baioneta, ori pun asupra ta mitraliera. Oșteni tari.

— Ei nu dau îndărăt?

— Ba cum nu? E cîte un caz că nimeni nu se poate pune contra. Cîteodată naște asupra noastră balaurul cumplirii...

Cocor asculta și nu-i era somn. De la o vreme s-au ridicat, el și fierarul, și au umblat căuțind un loc de tihnă, unde le-ar fi plăcut să asculte tăcerea și să-și mai spuie domol de-ale lor. Au umblat fără să găsească, pînă ce-au dat în pîlnia unei gropi de obuz. Lîngă dudău des, noaptea li se părea mai caldă. S-au lăsat cu spatele în țărîină, cu fața în sus și s-au acoperit cu mîntălile. Au schimbat cîteva cuvinte. Au ațipit.

La un ceas destul de tîrziu s-au deșteptat, s-au întors nas cătră nas și-au stat amîndoi cu urechea ațînfîtă. Se auzeau tunuri bătînd. Se auzea ca o darabană afundă într-o depărtare nu mare. Un răstimp au conținit. Cei doi prietini simțeau în nări mireasmă de plante putrede și așteptau iar aromeala somnului în noaptea rece, cînd zăriră cu cozile ochilor rachete verzi în văzduhul răsăritului și canonada porni iar c-o hureire neînteruptă, al cărei cutremur îl simțiră subț ei în țărîna gropii.

Un sfert de oră — un ceas ; părea că vine asupra lor din afunzime un urlet tremurat ; părea, sub nepăsarea naltă a stelelor, că zvicnește de boală inima pământului.

S-au ridicat în pripă, au intrat în cantonament. Toată trupa era trează, afară : parcă se zbirlise vecinătatea. Se dezbătea cu înfrigurare evenimentul. Aflaseră unii cum că colonelul Ceaușu ar fi ris.

— Ii țin germanii pe loc ; n-aveți grijă.

Totuși se plimba prin întuneric ; se oprea, privea depărtarea ; asculta.

— Ce ascultă domnia sa auzim și noi, a mormăit unul din bărboșii vechi.

După întâia pauză, artileria bolșevicilor s-a apropiat.

Trei ceasuri răbdarea oamenilor a stat întinsă ca nervii unui dinte bolnav. Cutremurul și mormăitul depărtării nu mai conteneau. Ba, fără îndoială, «spaima lumii» — cum le nălucea recruților — sporea și se întindea spre sectoare învecinate. Mitrea Cocor băgă de samă într-o vreme că-i tremură picioarele ; le privea ca pe niște mădulare străine și rânji la ele, hîrîind o înjurătură. Se lăsă la pământ. Atunci cunoscu în preajmă obrazuri de soldați vechi și-i fu rușine de slăbăciunea ce arăta. Unde o fi caporalul Florea ?

— Aci ești ?

— Acilea.

Iși clănțăneau amîndoi cuvintele. Bărboșii din jurul lor îi priveau în tăcere, serioși ; ei așteptau ca într-un timp mort care nu mai înainta. Oftau din cînd în cînd ; urechea lor era deprinsă cu ce se petrecea acolo, într-o depărtare amenințătoare, ce devenea apropiere.

Se zărea de ziuă cînd apărură pe neașteptate în răscrucea drumurilor cele dintăi camioane de oameni. Erau oameni goniți de viforul pieirii; groaza învălmășită.

— Iar ne schimbăm locul, mormăi bătrînul de alături.

Mitrea îl apucă de mînă.

— Se retrag nemții ?

— D-apoi înaintează ? Nu-i vezi ?

— Păi, noi, contingentul, de-abia sosirăm !

Rîse el singur de cuvintele-i fără noimă. Toate cîte se petreceau, totuși, parcă-l așteptaseră pe dînsul.

Contingentul se și mișcase și furnica, fără să aștepte ordine. Se ascuțiră după aceea și poruncile ofițerilor. Nu le asculta nimeni. Sub cutremurul neînduplecat și larma camioanelor și a automobilelor ce se îmbulzeau în trei șiraguri compacte, își aduna și regimentul gospodăria și se gătea în pripă. Ca la spaimele nesăbuite, unul se prezenta în grupa lui c-o mătură în mînă, altul c-un codru de pîne. Altul încălecat pe un cal pe deșelate și fără frîu.

— Uite-l, mă, și pe Alisandru Machedon !

Mitrea se năpusti deodată între ei, luîndu-i în coarne.

Nu nebunise încă, de și i se schimonosise obrazul.

— Mă, contingentule ! țipă el, săriți și dați toți cîte-o piele !

Rîsul lui bolnav apăru pe toate fețele.

El urma a mormăi cu ură, ca pentru sine :

— Ca să ne plătim, mă, de toate...

În fața hazului bărboșilor se opri uimit colonelul Paladi, urmat la doi pași de Ceaușu.

— Unde e șoferul meu ? întrebă cu mînie cel de-al doilea. De ce rîdeți, dobitocilor ?

Oamenii se împrăștiară unii la dreapta, alții la stînga, alții îndărăt.

— Tu știi să conduci? țipă Ceaușu la Mitrea.

— Numai car cu boi, domnule colonel.

— Atunci de ce stai și te uiți la mine, timpitule? Pas alergător! Adă-mi imediat aci pe Vizirescu șoferul.

Cocor porni îndată ca să caute pe cineva. Uitase în aceeași clipă numele. Cu toate acestea se desmeticise și-și dădea sama că lumea se îmbulzea în fugă, cu ce apucase pripit, spre răscrucea drumurilor. Furgonul cu cai înhămați și cele două camioane regimentare și turismele comandanților așteptau loc de încolonare. Unii oameni lepădaseră tot ce purtau și se acățaseră ciorchine. Dar șoseaua nu mai putea cuprinde șiragurile înțesate. Ca o omidă uriașă cu inele de fier, abia se țira ondulînd.

Văzduhul se umplu de zvonul de vijelie al avioanelor.

Cocor văzu de-aproape pe nemți. Nu s-ar fi putut spune că nu sînt și ei oameni. Erau dezarticulați și ieșiți din minți. Avioanele veniră în picaj asupra convoiului de fugari. Mitralierele țâcăniră. «Udă grădinarii răzoarele...» Treceau și se înmlădiau spre nălțime, apoi soseau iarăși stropind. Din camioane începură a se prăvăli pachete de oameni, salvîndu-se la întâmplare pe cîmp.

Avioanele trecură. În vehiculele deșertate dădură iureș bărboșii și contingentul lui Mitrea. Dar cei fugiți se-ntorceau. Cocor fu martor bătăliei. Fugarii de pe cîmp se izbiră. Intrebuițară imediat pistoalele. Totuși, recruții, mai sprinteni, urmau să se cațere. Mitrea văzu pe ai săi la zece pași și, între ai săi, pe plotonierul major Cataramă, progresînd cu puterea

unui urlat năbușit. Se prinse c-o mână de rama camionului pe care năzuia să-l cucerească. Se săltase. Unul din cei dinlăuntru lovi cu secura și-i desprinse brațul de camion. «Camionul mă-tii!» urlă plutonierul major, agitînd montul sîngerat. Cu dreapta sănătoasă își trase automatul de la șold. Dar adversarii îl ciuruiră imediat.

— Il curățară, țipă Cocor.

Plutonierul major se prăvălise în laturea drumului, ghemuindu-se pe-o coastă. Peste convulsiile lui sărea contingentul la asalt. Cu securile, cu pistoalele, cu puștile mitraliere, cei din camioane se desfăcură de ei.

Trei avioane mai mari apărură din direcția în care năzuia convoiul. Iarăși un spasm, o oprire, iarăși locuste care săreau peste cîmp cu volte smintite. De la două sute de metri înălțime, zburătorii sovietici lansară bombe. La cel dintâi răget suprapămîntesc al exploziei, Mitrea se prăbuși cu fața în jos. La al doilea, se lipi mai tare de «maica noastră a tuturor», cum mormăia el închinîndu-se; și-și simți chiar atunci obrazul în sînge.

Ii puțea și-l înăbușea.

— Mă, frate-meu!

Chemase fierarul, de sub brațul său.

Mitrea ridică fruntea și-l privi pe Florea cum se zbătea. Ii năboise sîngele deasupra carîmbului cizmei. Mitrea puse mîna; de sub genunchi, piciorul lovit al camaradului său se strîmbă, ca și cum ar fi avut drept la mișcare proprie.

Huruire și tunet; huruire și tunet... Mitrea nu se mai apăra. Ii venise ceasul din urmă, asta era vădit; ajunsese la tartor, cu cei doi desagi ai săi burdușiți de prostie goală. Micșunea rîdea la el căzut pe burtă,

dar cu fața întoarsă. Se prăpădise, va să zică, și domnul locotenent Micșunea l Țupăia, ținându-se cu amîndouă mîinile de burtă, Dafinescu Ilie; apoi s-a încîrligat pînă la pămînt ca un vierme și a tăcut.

«O să mor și eu.. suspină Mitrea; e mai bine așa.»

Domnul colonel Paladi sta rezemat, palid, de un camion desfundat și rupt. Își sprijinea cotul de o scîndură și-și aplecase fruntea în palmă.

«Aia e camionul nostru. Domnul colonel Paladi parcă-i la fotograf.»

Mitrea a început să-i numere pe cei morți. N-a mai ajuns să-i numere. Camioanele care se eliberaseră cu topoare și gloanțe de năvala recruților zăceau sfirtecate în bucăți mari și mici de fier, lemn și om. Erau piftie și ai care-l tăiaseră și apoi îl detunaseră pe domnul plotonier major Cataramă.

— Floreo, începu el o glumă de mîngîiere cătră camaradul său, e mai bine că s-a întîmplat așa, de scăpași; n-o să mai ai reumatism la picior.

Dar fierarul își pierduse cunoștința.

Cînd ridică ochii în clipa următoare, Mitrea Cocor văzu venind peste cîmp niște namile cenușii. Tancuri. Indată, ce se mai afla valid în șiragul spart al camioanelor și-n risipirile din cîmpie se buluci spre fanionul roșu al automobilului sovietic de comandă.

— Nemții cunosc rinduiala... se mira Mitrea.

Aruncă și el centura cu pistolul cum observa că fac toți cei din bulucurile adunate. Se aliniaseră și ridicaseră brațele în sus. Le-a ridicat și el, dar nimeni nu băga de samă la dînsul.

Și același tunet neînterupt departe. Aceeași huiră și vijelia aeronavelor aci. În stepă năluciră alte tancuri ce adunau la strunga zării alte turme.

«Multă lume pierită. Totuși multă rămasă. Poate or să ne puie și nouă un glonte în tâmplă ca și răniților.»

Moare într-o zi cu soare. Așa era bărăganul la Dropii, dar c-o liniște și o pace ce n-or să mai fie, căci toate s-au isprăvit.

Cînd au venit sanitarii să ridice pe rănitul său, l-au găsit pe Mitrea Cocor plîngînd.

— Ce ai ? Ești și tu rănit ? au întrebat rusește.

Mitrea a înțeles. A arătat spre fierar.

— *Ia niet* bolnav. Țsta prietenul meu.

— *Harașò, harașò...* l-au bătut pe spate. Treci și te încolonează cu prizonierii, i-au poruncit ei apoi.

Fierarul a deschis ochii. Mitrea s-a depărtat cu inima mai îmblînzită.

CAPITOLUL XIII

Mitrea vede, înțelege și învață

«**I** mi deșertai desagii de prostie și dobîndii un dram de înțelepciune.»

Așa ar fi vrut să-și înceapă Cocor scrisoarea către cineva de departe, toamai de la Malu Surpat, lângă bărăganul de la Dropii.

«Cite știi de țara în care mă aflu și de oamenii care trăiesc acilea, toate fură în desagi. Acuma văzui adevărul, că muncitorii ca alde noi trăiesc fără boieri. Au fost și aci stăpîni ca Trei-Nasuri, dar revoluția poporului i-a duruit. Tu să nu te sperii de asemenea vorbă, ci asemenea faptă, nu vorbă, va fi și la noi; și sărmanii de la Malu Surpat, cum am fost noi, vor intra în pămînturile oprite. La Dropii aș vrea să trag brazdă, unde m-am chinuit ca un rob mișel într-o toamnă. Să văz pe taica Triglea înseninat la bătrînețe și pe Trigloaia odihnind un ceas.»

Nu putea trimete asemenea epistolă, căci era prizonier într-un lagăr și i se spusese de unii camarazi că încă n-ar fi învoire pentru scrisori; unii camarazi, prizonieri mai vechi, care știu mai multe și chiar grăiesc limba țării. Trebuie s-o învețe și el cît de degrabă.

Las' că încă n-ar fi îngăduit, dar, pe lângă asta, lucrurile în țară la noi și la Malu Surpat nu s-au pus în rînduială nouă, căci războiul încă nu s-a sfîrșit. Merg oștile sovietice cu putere înainte și-i detună pe nemți; dar încă n-au scos țara noastră de sub mîna lor.

Mai este una: că toate aceste lucruri și multe altele nu se pot înșirui pe o carte poștală cît palma.

«Întîi și întîi, Nastasie, să cunoști că, de cînd sînt aci, aflai că îmi ești dragă.»

Păi, ea știe de pe cînd era el acolo și le cînta cucul primăvara, într-un salcîm înflorit.

Cîte și cîte!

«A fost unul, Nastasie; mi-a poruncit să las pe Florea care zăcea pe brațul meu cu piciorul rupt și să mă încolonez cu ceilalți prizonieri.

Unul cărunt, cu sprîncene alburii și cu ochii ca mărgelile albastre. M-a bătut pe spate și mi-a zîmbit dîndu-mi acea poruncă.

Cînd plecai, îi spusei că sînt român.

— Da. *Harașo*.

Știa.

M-am dus și m-am adunat cu ai noștri. Germanii de o parte, ai noștri de o parte. Abia atunci îmi venii în fire și mă gîndii să aflu pe acel oștean cărunt, carele ocrotise pe Florea, prietenul meu. Nu mă mai puteam întoarce îndărăt; dintre ai mei nimeni nu-l băgase de seamă. Cine era, cum îl chema... Sovieticii nu pricepeau de ce mă frămînt. Rîseră de mine cînd le explică tîlmaciul ce vreau.

— Să n-ai grijă; prietenul tău e dus la spital; o să se facă sănătos.

— Inșă doresc să știu cine-i sanitarul cărunt, care l-a ridicat.

— Nu-i nevoie să știi, poate'nici n-o să-l mai vezi!
E un tovarăș de-al nostru.»

În cele dintâi șase luni de lagăr, Mitrea Cocor s-a împrietinit cu doi soldați sovietici, unul Vasili Pistruga de la Moghilău și al doilea Mitea Karaganov de la Kostroma.

Cu Pistruga, flăcău mărunț, negricios și isteț, Mitrea a deprins destul de lesne a vorbi rusește. În același timp a început a-i fi profesor agronom Mitea Karaganov. Acesta era un bărbat mare, liniștit și grav, de și număra tot atîția ani cît și Cocor. Ii tot explica lui Mitrea cum trăiesc țăraniii agricultori în gospodăria colectivă de la el de-acasă. Grăia potolită și, cu ochii lui mici struniți cătră tîmple, se uita țintă la învățacelul său.

Cît ținuse vremea bună, pînă toamna tîrziu, prizonierii dăduseră ajutor la repararea unui dig de pămînt cu parcanе de stejar ce oprea apele unui rîuleț. Rîulețul era acuma lac; se strecura domol și suna la opustul bine întocmit cu lanțuri și zăvoare. Valea suia cline unduioase plantate cu pomi roditori. În capul văii, în fund, un sat cu case de bîrne și acoperișuri de șovar. Ferestrele mari, împodobite cu obloane verzi. Mitrea le privea de departe și-i plăceau.

Mitea Karaganov de la Kostroma îl informa că în acel sat oamenii au de unsprezece ani gospodărie colectivă și se îndeletniceau cu pomii roditori și legumele. Apa ce trebuia la grădinile lor o pompau din coada lacului. Iar dincoace, la dig, apele repezite pe lăptoc purtau o turbină. Moara umbla fără hodină și măcina spornic. Dădea și putere electrică pentru lumină și pentru o fabrică mică de unelte de gospodărie sătească. Pe lîngă unelte de gospodărie să-

tească, meșteri timplari produceau în serie tocuri de ferestre, mese și scaune de tei.

Greblele și furcile, în lămurea Karaganov, se trimet la munte, în locul unde oamenii se îndeletnicesc numai cu producția fînului. Au gospodărie de vaci; fabrică unt și brînzeturi felurite. Iar tocurile de la ferestre și ramele de geamuri, mesele și scaunele se duc tocmai în pustia cazahilor, dincolo de Caspică, spre lacul Aral, unde au prins a se clădi case și sate. Nomazii de acolo, mii de ani au viețuit numai în corturi, purtîndu-și turmele în pășuni, mai mult flămînzind și însetînd decît trăind. Deseori și-au căutat îndestularea în pradă. Hanii lor trăiau în două ori în trei așezări păcătoase de ceamur și primeau tribut de la nomazi. «Sărac stăpîn, sărac păstor», ăsta era proverbul lor. După mii de ani, iată că i-au învățat bolșevicii și i-au pus să aducă apă prin irigație din pustie și păstorii rătăcitori au trecut la viața agricolă. Capitala republicii lor acum e o grădină înflorită. De o parte și de alta a străzilor curg pîrăiașe, hrănind șiraguri de portocali și smochini. Satele nouă au școli; au medici și povățuitori. În Kazahstan s-a schimbat crugul lumii.

Asemenea povești ascultă Mitrea Cocor în serile lungi, care se tot lungeau cu cît vremea înainta spre solstițiul de iarnă.

Intr-un rînd, Pistruga îl întrebă rîzînd pe Mitrea :

— Crezi tu, omule, ce-ți spune Karaganov ?

— Cred, răspunse Cocor. Crezut-am eu minciunile ce făceau atîta vîlvă la noi, că în țara rușilor ar fi așa și pe dincolo, că omenirea moare de foame; și n-o să ored ce văz cu ochii ?

— Ce vezi cu ochii ? se veseli Pistruga; ai fost în steпа cazahilor ? Ai fost la muntenii cu vacile ?

— N-am fost, dar văd ce e aci.

— Ți plac casele cu obloane verzi ?

— Ascultă, Vasili, nu mă cerca. Eu vin din venin și din durere. Ce-o fi fost în sărăciile de la Aral, am văzut și pățimit la noi la Hagi, unde e han unul Cristea Trei-Nasuri. Întreb acum eu : de când s-a așezat iezătura asta și s-a întemeiat lacul ?

— Nu de mult ; treisprezece-paisprezece ani.

— Asta se vede. Și se mai vede că livezile de meri sînt tinere, cam de-o vîrstă cu lacul. Și așezarea satului o fi veche, dar casele noi și așezate la linie. Moara, fabrica, lumina electrică sînt, zic eu așa, copilele lacului. Înainte de a se așeza digul, nu cumva era aci raiul pe pămînt ?

Pistruga rîse zgomotos, cum îi era feleșagul la asemenea taclale.

— Drept vorbind, nu era tocmai rai.

— Eu înțeleg că era o pustie a săracilor, tovarășe Pistruga, ca la noi la Dropii.

Mitea Karaganov zîmbi potolit și grăi ceremonios ucraineanului :

— Vasili Ivanovici, Cocor a fost ucenicul tău și nu l-ai cunoscut bine. Eu l-am priceput, de aceea îi spun poveștile mele.

— Mă rog, Dmitri Matveevici, întoarse cuvînt Pistruga ; pe cît înțeleg, dumneata dorești să faci din acest țaran de la Dunăre un bărbat politic.

— Doresc, într-adevăr.

— Dar pe dînsul l-ai întrebat dacă vrea ?

Cătră veselia ucraineanului se răsuci Cocor, cu zîmbetu-i ascuțit :

— Vasili Ivanovici, zise el cu ton potrivit clipei și împrejurării, eu am mai înțeles și alt lucru decînd sînt aci. Stăpînii noștri de pînă acuma ne-au ținut

într-o anume îngrădire în ce privește politica. Ne-au îndemnat să ne ocupăm de viața viitoare și de bunurile sufletești pe altă lume, în vecii vecilor amin. Stăpînii și-au făcut însă politica lor pe lumea asta.

Karaganov mormăi :

Tigrului i-a fost ceafa groasă,
Căci își căta singur de masă..

— Intocmai, urmă Cocor. Așa că acum numaidecît să ne facem și noi, sărmanii, politica noastră pe lumea asta și în această viață. Știu că nu place stăpînilor, căci e primejdioasă pentru ei. N-am ce le face. Cînd va sosi timpul, o să mă întorc cu primejdia asta la Malu Surpat.

— O să te bage la închisoare și o să plîngă Tasia.

— Se poate. Dar dacă-i biruința de partea noastră, nu mă mai bagă.

— De partea cui biruința? Nu înțeleg.

— Știi dumneata, Vasili Ivanovici, ce vreau să spun. Ce s-a întîmplat în aceste țări ale Rusiei se va întîmpla și în țara mea. Se vor ridica robii și vor cădea stăpînii. Mă învăță un prieten al meu cîte ceva. Pe lîngă asta, am ochi și urechi. De cînd sînt aci, văd, aud și pricep.

Amîndoi muscalii i-au strîns mîna.

— Ascultă, Vasili Ivanovici, a hotărît Karaganov, acest țaran de la Dunăre e bărbat politic și asta îmi face mare plăcere.

«Zilele se adaogă zilelor, ofta cînd se afla singur Mitrea Cocor, și săptămînile se adaogă săptămînilor. Aș dori o veste și nu știu de la cine.»

Pistruga și Karaganov plecaseră de la tabără.

În ceasurile de odihnă, Cocor ședea uneori tăcut și se strîngea în sine; zvonul odăii în care își avea culcușul se stîngea treptat, și în ochiul pe jumătate în-

chis apărea imaginea celei de care îi era dor. «Cînd o văd așa zîmbindu-mi pe copila asta, își spunea el, ar trebui să mi se îmblînzească inima. Dar nu mi se îmblînzește. Ci mi se străpunge de ghimpele urii. Nu mă pot alina și n-o să fiu fericit cu dînsa decît după ce-o să plătesc aceloră care m-au ars cu dușmănia și desnădejdea.»

Iarna era bogată în zăpadă și troiene. În nopțile cu lună plină ieșea cu unul sau doi camarazi, ca să vadă la produsurile lacului vidre strecurîndu-se șerpuitor de la o copcă la alta. Văzduhul înstelat era ca un cristal în care vibrau curat șoaptele, pașii, țipătul unei paseri de noapte. Gerul tăia ca un brici, intra în nări ca sîrme de foc. Iarna de la Dropii îi sta în amintire ca un joc de săniușuri. Iarna de aci se lega cu spațiile imense ale Polului și cu viscocele care amenințau cu pieirea totală viața, de la gînganie la fiară și om. Fiara aștepta, în culcuș sub nămeți, alinarea. Dar omul o înfrunța, cu îndărătnicie și gravitate; asta impresionase mai ales pe Mitrea Cocor.

Intr-o duminică, pe la ceasurile trei, de la cantina lagărului ieșeau prizonierii și se împrăștiau pe la odăile lor. Înainte de a intra unde îi era locul, Mitrea se opri o clipă ca să privească o sanie cu cai înhămați în troică. Trecu un viitor de zăpadă pe drumeagul de-aproape și Mitrea își apără fața de roiul rece cu gulerul înalt al cojocului.

Își scutura de zăpadă pîslarii și cojocul în tinda casei a șaptea, cea din urmă dintre odăile clădite la șir, cînd intră Șerpe Gheorghe, bucovineanul, și-l înștiință că-l chiamă cineva la cancelaria căpitanului.

Mitrea tresări. Ii zbucnise inima în piept cu bucurie.

- Or fi ordine de mutare... fu de părere Șerpe.
- A chemat și pe alții ?
- N-am auzit.
- O fi ăl care sosi cu sania, matahală cît soba.
- Nu l-am văzut.
- Cine știe... îngînă Mitrea, c-o îngrijorare născută pripit din nimic.

Își puse cușma de berbece, își strinse cojocul și ieși iar. Zăpada sclipea viorie în soarele coborît. Cînd ajunsese la cancelarie, Mitrea băgă de samă că gîfîie. Se opri un timp în «calidor», cum i se spunea balconului cu geamuri de la cancelarie. Sunau glasuri. Mitrea cunoscuse baritonul căpitanului Baranta, siberian invalid. Avea un picior de lemn cu care se lăuda. Cu el bătea întăi în ușile odăilor pe care le inspecta. Purta mustăți mari pe care și le răsucea cu mîndrie : din pricina lor prizonierii romîni îl po-recliseră «Budionii».

Ordonanța hrănea cu lemne soba mare ce răspun-dea în camera cealaltă. Cînd închise portița de schijă și se ridică, păru că se miră de neclintirea și mușe-nia celui intrat.

— M-a chemat căpitanul, lămuri Cocor.

— Aha ! Da.

Cel intrat urma să stea în loc.

— Intră, tovarășe... Dacă deschizi singur ușa, mă îndatorezi.

Și acesta era «sibiriac» bărbos și venise tocmai de la Ienisei cu căpitanul Baranta. Lui Sibiriac îi lip-sea o mînă și avea în locul ei o proteză cu cîrlig. Cu acea cîrlig închisese portița sobei, apoi cîrligul dis-părase în mîneca lungă a mantalei. Indemnă a doua oară pe Cocor, cu mîna validă, zîmbindu-i politico :

— *Păjaluista !*

Mitrea intră.

Desigur, nu era nimic rău ; nu se știa vinovat și nici nu sosise timpul eliberării. Budionii vorbea ațfățat, cu glasul lui plăcut, întrebînd poate de prietini pe care cel care sta cu spatele spre ușă părea a-i cunoaște. Budionii sta în picioare, celălalt pe un scaun de lemn fără spătar, cu căciula și șuba dărîmate lîngă el.

Baranta bătu cu proteza în dușamea și îi făcu semn din ochi. Celălalt se răsuci brusc.

Mitrea îl recunoscuse numaidecît. Era omul lui, cu sprîncene alburii, cel care îl ridicase pe Florea și lui îi poruncise să se încoloneze ; cel care-l bătuse pe spate și-i zîmbise blînd în viforul de fum și sînge al primei lui zile de război. N-avea uniformă cu semnele gradului. Nu știa cum să-l salute. Strinse mîna ce i se întindea.

— Cocor Dumitru ? întrebă Sprîncene-Alburii cu zîmbetul «de atunci».

— Eu sînt.

— Iți aduc veste de la prietenul tău Costea Florea.

Pronunța într-un cuvînt : «Castaflora».

Pentru Mitrea acel glas era ca o muzică. Și acel zîmbet îi alina amărăciunea lăuntrică, amărăciunea lui veche și neistovită.

— E sănătos, e bine ?

— Sănătos. Bine.

Mitrea clipi din ochi, mișcat.

— De-atunci doresc să aflu numele dumitale ; ne despărțirăm cam repede...

— Se poate... a zîmbit Sprîncene-Alburii ; nu-mi mai aduc aminte.

Căpitanul Baranta se bucurase și el fără să înțeleagă bine despre ce e vorba.

— Asta e doctorul nostru, îl recomandă el, tovarășul Ostap Beriozov.

— Sînt numai felcer, nu doctor, observă rîzînd tovarășul Ostap.

— Ba ești vraci vestit, care mi-ai operat și mie piciorul, ca la atîția alții, nici nu li se știe numărul... Piciorul ăsta cu care bat poruncile mele.

Bătu de trei ori cu acel picior în pămînt și-i privi răsucindu-și mustățile.

Tovarășul felcer Beriozov îl făcu atent pe Mitrea :

— Vezi tu, Cocor, piciorul ăsta al lui Baranta ? E bine încălțat ca să nu strice înfățișarea unui siberian mîndru. Și slujește frumos. Să știi, Cocor, că tot asemenea picior de lemn, cu resorturi de oțel, are și tovarășul Castaflora. De mult mă roagă tovarășul Castaflora să mă interesez unde te afli, să te caut și să-i aduc veste. Cînd l-am ridicat, spune el că-l țineai în brațe. Observ că și ochii tăi se bucură cum se bucurau ai lui cînd vorbea despre tine. Am descoperit îndată și am cunoscut în Castaflora un tovarăș al nostru comunist. M-am interesat unde te afli. Trebuia să găsesc numai vreme potrivită ca să mă abat o zi prin părțile astea. Abia acum am avut prilej. M-am abătut două zile din drum la venit ; o să pun două zile ca să mă întorc în drumul meu. Pot sta aici astăzi ca să-ți spun de la el și să aflu de la tine. O să-i confirm c-am vorbit cu tine fără tălmaci și are să se bucure.

Căpitanul Baranta bătu de trei ori în podea cu piciorul de lemn.

— Dați-mi voie să pun și eu un cuvînt. Comand un samovar și cele de cuviință. Deșertați-vă sacul cu vești și povești pînă ce mă întorc eu. După aceea ascultăm la radio comunicatul de război. Ii place lui

Cocor s-a sculte vești bune. A auzit o dată și glasul lui Iosif Vissarionovici. Să vezi dumneata, Ostap Ostapîci, cum îi place lui Cocor ce spune Iosif Vissarionovici al nostru.

— *Harașo!* încuviință tovarășul felcer Ostap Beriozov. Iată ce dorește Castaflora, prietene Cocor, urmă Sprîncene-Alburii după ce rămaseră singuri. Că ești sănătos la trup, văd. Dar inima ți-i bolnavă : cunosc după ochi.

Mitrea oftă și-și plecă fruntea. Avea în el strigoiul amintirii.

— Fii cuminte, Cocor, și așteaptă ; așa-ți poruncește Castaflora. Zice că să te muți de-aici, să te duci unde-i el, ca să-ți desăvârșești învățătura. Baranta e mulțumit de tine. Despre asta vorbeam noi cînd ai intrat. Interesul tău e să te duci acolo unde te chiamă. Stai aici pînă la primăvară, și la primăvară îți vine porunca. O să te-ajutăm să vezi și să cunoști toate cîte sînt bune în lumea noastră socialistă.

Cocor încuviință din cap cu inima încălzită de nădejde.

Piciorul de lemn al căpitanului bătu de trei ori în ușă. Sibiriacul cel din «calidor» purta samovarul. După acesta urma alt om al lumii răsăritene care purta tablaua cu stacane.

Mitrea zîmbi cătră Sprîncene-Alburii :

— Trei stacane pot bea ; la al patrulea nu mai pot : crăp. Vreau să trăiesc pînă la primăvară, Beriozov-vraci !

CAPITOLUL XIV

Mitrea pătîmește de boala nerăbdării

La sfîrșitul lunii mai, Mitrea Cocor s-a întîlnit cu prietînul său Florea la un centru de prizonieri nu departe de Moscova, cîteva ceasuri cu trenul. Acolo se aflau foarte puțini romîni; mai mult italieni și slovaci. Locul era mai curînd o școală decît un lagăr. Locuințele prizonierilor erau amenajate într-un parc vechi în afara orașelului.

Pornea înflorirea de primăvară. Se dezvăleau liliacii și în tufișuri de mesteceni își începeau viersul încă sfios niște păsărele cîntărețe, care acolo se chiamă solovei. Toate erau după tipicul primăverilor de la noi, numai întîrziate. Soarele avea o strălucire de puzderie de aur și localnicii se salutau vesel trecînd pe ulița depărtată la munca zilei.

— Munca războiului, observă fierarul. Mult n-o să mai ție.

— Soloveiul ăsta e rudă cu privighetoarea de la noi, îngîină Mitrea cu ochii umbriți de mîhnirile-vechi.

Florea făcu haz.

— Tu nici nu auzi ce-ți spun ! Ce ai ? Ii cuprinse mîna dreaptă și-l privi atent. Pari bolnav ; ai mai slăbit. Să ne așezăm pe banca asta la soare, să stăm nițel de vorbă. Avem răgaz două ceasuri.

Mitrea se lăsă moale pe bancă. Atunci văzu proteza lui Florea și tresări.

Florea băgă de samă și zîmbi cu stînjnire, bătînd cu piciorul de lemn în pămînt.

— Budionii al nostru bătea de trei ori... încercă și Mitrea să pară vesel. Așa-i spuneam noi lui Barranta, căpitanul lagărului, din pricina mustăților.

— Noroc de Beriozov... murmură Florea.

După despărțirea lungă, întîlnirea lor se lega greu.

Rămaseră tăcuți un răstimp. Mitrea se uită în juru-i la o căsuță acoperită cu olane roșii și la grupele de stînjenei și narcise din preajmă. Stînjeneii înfloriseră violet și narcisele alb.

— Ești de mult aici ?

— Nu ; de cum înverzi primăvara. Sînt la odihnă. Ți-i dor de primăvara de-acasă ?

Mitrea clăti din cap.

— Mi-i dor, dar nu-i asta. Înțeleg că vremea nu poate trece mai repede decît i-i dat ei să treacă.

— Atunci ? Otrava ta veche ?

Mitrea încuviință cu fruntea.

— O să-ți povestesc o întîmplare și o să înțelegi mai bine. Intîi, cum fu rînduiala, mă înfățișai doctorului Beriozov la un loc — îl am scris în carnet — de unde ne suirăm într-un parahod și coborîrăm pe canalul Moscovei.

— Bun ; ai avut ce vedea.

— Într-adevăr, văzui multe și-mi plăcură toate. Zic : aci înainte vreme nu era nimic, și ce se vede minunat e iscusința omului. Deasemeni văzui întin-

derile de grâu de dincolo de hotarul de pînă acum al grâului vechi, spre mieznoapte : grâu nou, care se coace în scurt, după verile pripite de acolo. Văzui apoi sate după sate, chiar acum clădite în lungul unor mlaștini unde e disciplinată apa în canale. Și din loc în loc, heleștaie și pădurici de strajă împotriva viforelor. Unde era pustie umedă, acum cresc holde. Și heleștaiele pline de pește. Zic iar : frumoase or fi unele priveliști ale lumii, care dintru început fură frumoase — munte, lacuri, mări și codri. Dar ceea ce a ridicat omul cu priceperea și munca lui din pustie, din mlaștină și din nimic îmi pare mai presus. Se lărgește lumea, se împuținează necazul sărmanilor ; se adaogă ăstui pămînt, astăzi, ceva care n-a fost ieri. E adevărat că se nascociră multe altele ce nu fură ieri, dar alea sînt pentru suferința și pieirea lumii.

— Astea ți le-a explicat Beriozov, Mitreo ?

— Mi le-a explicat, dar mai ales le înțelesei eu din mîhnirile mele.

— De ce vei fi fiind tu așa de mîhnit eu nu pricep. Toate astea sînt pricină de bucurie.

— Uite, eu mă întristez, căci zic așa : La noi, la Dropii, s-ar putea vîrî oamenii la nițică lărgime. Dar pustia rămîne pustie. Și, cum îți spui, mă duce Beriozov — acuma era agronom...

— Detreabă om Beriozov, mă Mitreo...

— Detreabă și vrednic. Cînd ne întîlnim mă bate pe umăr și-mi place. Mă duce Beriozov, mă frate Costeo, la o grădinărie colhoz, două-trei poște depărtate de Moscova. Îi zice aceluia colhoz «Ilicia Pamiati». Mai văzusem și alte asemenea gospodării colective ; am văzut-o și pe aia. Răsaduri de roșii, ardei și castraveți, sub geamuri, pe mari întinderi. Zic

iar : bun și asta. Văd club unde se adună tovarășii grădinari și grădinărese, citesc gazete, ascultă radio, discută politică. Zic : asta-i și mai bun ; așa mi-ar plăcea să iasă și la noi în țară pămîntenii de sub ceață. Iată că ajung într-o grădină cu două-trei case pline de prunci. Cîțiva sugaci ; mai mulți de doi și trei ani ; ceilalți mai răsăriți. Jucării grămezi într-o cămară ; paturi cu cearșafuri în camere unde îi culcă pe mărunții ăia. Tocmai prînziseră și acum îi duceau cele trei-patru doici ale satului la somn. Se jucaseră cît se jucaseră, mîncaseră apoi să le fie de saț ; și acușica se duceau dolofanii la somn. Mumele lor — fără grijă, la muncă. Iarăși zic : vai de noi, la Malu Surpat. Ce jucării, ce mîncare, ce somn ? Că pe unul din frățiorii mei, căruia s-ar fi cuvenit să-i spun acuma «mă nene», îl rupseră porcii cînd era de un an și se afla singur într-o albie, la umbră, iar maică-mea dusă cu treburile nu departe. Pe acel prunc de un an îl chema tot Mitrea și întru pomenirea lui mi-au zis și mie Mitrea. Puteam fi eu ăl din albie. Și atunci, omule și frate, cînd văzui eu acea casă a pruncilor satului, m-am umilit și m-am dat mai la o parte ca să-mi zvînt lacrimile. Sînt rînduite vaci, capre și paseri într-o gospodărioară anume, pentru hrana acelor prunci, precum și a nevoinicilor satului — babe și moși. Toate bune ; îmi plăcură toate cîte mai văzui ; dar pe acei copii nu-i pot uita, și mi se năzări acel Mitrea, frate-meu, care putea fi mai ceva decît mine — și nu mai este ; ca un strop, ca o gîză...

Fierarul a ascultat în tăcere toată povestea.
A zis :

— Asta te-a mîhnit pe tine ?

— Asta ; și altele.

— Mă Mitre, prietene ; tu clocești în tine o boală.

— Se poate. Spunea Beriozov că aş avea unele semne de gălbănare.

— Mă, tu ești nițel sărit, de cînd vezi toate astea p-aci. Află, prietene Mitreo, că nu-i departe vremea cînd și la noi va face rînduială partidul. Curînd războiul poposește. Ii detună sovieticii pe nemți, și poate m-oi duce și eu să bat, ca sibiriacul tău, de trei ori cu piciorul meu de lemn în caldarîmul Berlinului. Dăm jos pe stăpîni, împărțim plugărimii pămîntul ; înlăturăm pe exploatorii industriilor, statul ia în stăpînire fabricile și vă pregătim vouă, plugarilor, mașinile și uneltele. Urmînd învățăturile și născocirile științei, ca acilea, alcătuim și la noi o țară nouă.

Mitrea a suspinat :

— Cînd ?

— Mă, prietene Mitreo, mi se pare că boala ta se chiamă boala nerăbdării.

— Așa e, Floreo, stau ca pe cărbuni. Mă tem să nu mor înainte.

Fierarul îl băt看 pe umăr.

— Ba o să trăim și-o să le apucăm pe toate. La Moscova ai văzut Piața Roșie ?

— O văzui.

— Ei, atunci să știi că acolo are să fie parada cea mare după biruință. Dar mauzoleul lui Vladimir Ilici ?

— Il văzui : Vladimir Ilici pare că doarme și veghează. Și văzui și Kremlinul pe care stau aprinse stelele roșii.

— Acolo, subț acele stele, dădu replica fierarul, nu doarme zi și noapte povățuitorul nostru, Mitreo, să ai răbdare cum avu el pînă la Stalingrad. Deprin-

de-te și tu a fi domol ca întinderile astea de nu le mai vezi sfârșitul; și învață ce nu știi încă, pentru vremea pe care o aștepți.

— Ai dreptate, oftă Mitrea. Am să învăț.

— Uite ce e, Mitreo, urmă fierarul, după o clipă de gândire. Eu socoteam să mai amîn propunerea ce voiam să-ți fac. Văd însă că a venit timpul.

— Ce propunere?

— Mitreo, se apropie și pentru necăjita țara noastră eliberarea. Și atunci democrația va lua cîrma. Cîte se vor face și preface toate trebuiesc apărute; așa că este nevoie și de o armată nouă a poporului.

— Auzii de divizia Tudor Vladimirescu, tresări Mitrea. Mă nene, nu mă lăsa, vîră-mă acolo.

— Ai răbdare, Mitreo; ai răbdare, băiatule.. îi porunci fierarul.

CAPITOLUL XV

Ghiță morarul are nevoie de sfaturile boierului

La Malu Surpat, la moara lui Ghiță Lungu, pietrele măcinau boabe și rumîinii vorbe. Veneau oameni fel de fel, nu numai din Malu. Unii cu saci în căruțe, alții cu tăgîrțe în spinare. Aștia din urmă, săraci și văduve, măcinînd mai puține boabe, îndrăzneau să vîre în sfat mai puține vorbe. Cei cu sacii în căruțe luau uneori în șfichi pe morar. Așa, ca să treacă vremea și să se afle ce vești mai sosiră de la ai noștri, pe unde or fi. Și ca să tragă nițel de limbă pe Ghiță Lungu, care se ducea cînd și cînd la conac la Hagi. Domnul Cristea avea radio și la radio bîlbiie unii și alții de pe la dracu-n praznic politică. De la Hagi se afla că războiul nemților merge bine și politica lor așijderea.

Ce fel de bine — fie-le lor acolo la Berlin și ăstora ai noștri de la București, care se luară după un stîrpit cu mustață cît cărăbușul. Văz că-i proțăpesc rușii înapoi și-i bat de le merg fulgii. Ar spune domul Cristea că se trag înapoi nemții astăzi, ca s-o pornească mai abitar mîine, cu niște mașini noi de cețuri otrăvite. S-o creadă asta domnul Cristea și ăi de la București. Ne sărăciră țara și ne duseră copiii la

pieire fără folos și fără bună-voia noastră. Mai zice Trei-Nasuri că ar fi iscodit nemții niște mașini de împroască razele morții. Au iscodit ei altele mai cevașilea, de culeg tot ce are creștinul mîncare și băutură și duc la ei cu trenul. Pînă și haine, și mobilă, și tabla de pe casă au încărcat în vagoane prin părțile Moldovei și au *ștransportat* în Germania.

În vinerea aia, după ce sporovăiră de toate, Stoica Cerneț, poreclit Barbă-Roșie (că acușica începu a-i cărunți barba), se dă la morar.

— Mă Ghiță Lungu, ce-o fi făcînd frate-tu ăla, Mitrea ?

— Știu și eu ? N-am primit de la el nici o veste.

— Auzii, mă Ghiță, că s-ar fi prăpădit prin ale pustii.

— S-ar putea ; nu l-am trimis eu.

Cerneț rîse.

— Vrei să spui că se duse el de plăcere ?

— Nu voi să spui nici asta. Dacă-i fu soarta să piară, o să-i facem parastasele cuvenite. Ziceau unii că să-i fi alungat muscalii pe nemți și pe-ai noștri într-o pustie înghețată și-i țineau acolo să piară de foame și frig. Cum năzuiau să iasă, cum se puneau muscalii pe ei cu tunurile și nu-i lăsau. Zic să fi pierit acolo biet frate-meu. L-au mîncat lupii, numai picioarele i-au rămas cît erau apărute de cizme.

Sfătuiau subt un șopru, în zăpușala soarelui de amiază. Stăteau toți ciucure, ascultînd. Vitele ronțăiau la căruțe ; moara huruia înăbușit.

— Acuși ce te faci tu, mă Ghiță Lungu ? se întristă de-al dracului ce era Stoica Cerneț. Îți rămîne ție partea de moșie a lui bietu Mitrea.

— Ce moșie ? O sfoară de pămînt. Nu valorează mare lucru.

— Ba valorează, împunse Cerneț cu cornul. Așa că tu nu te duseși la război și prîslea se duse — și te împrorietări pe tine.

— Mai întîi, ocoli Ghiță răspunsul, mai întîi că acel pămînt al lui Mitrea e zălogit la boier.

— Il zălogiși tu? Cum vine asta?

— Vine așa, că boierul ține pămîntul, ca să se despăgubească de datoriile lui Mitrea.

Cerneț rîse cu răutate :

— Bună afacere făcu biet copilu ăsta ! Robi cîțiva ani fără simbrie și haine, și rămase dator lui Cristea cu partea lui de moștenire părintească.

— Ba avu simbrie.

— Ași ! știm noi. Și avu și hrană ? Și asta știm.

— Pămîntul l-am răscumpărat, se grăbi să adauge Ghiță Lungu.

— Atunci e bine ; măcar atîta să găsească băia-tul cînd se întoarce.

— Cum să se întoarcă dacă-i pierit ?

— Nu se știe ca pămîntul, mă Ghiță. Așa s-a vestit despre alții și s-a aflat apoi că-s vii.

Stoica Cerneț ridică ochii și împungători, dar îndată i se îmblînzi înfățișarea, cînd văzu pe Nastasia în preajmă. Copila era arsă de soare și slăbită, dar tot își purta floarea în cosițe. N-avea lacrimi în privirile-i castanii. Înfruntă adunarea, răsărindu-și mai mult decît se cuvenea fruntea lucie.

— Nene Cerneț, zise ea, s-a primit știre că Mitrea nu s-a prăpădit. E viu, ca mine și ca dumneata.

— Mai cu seamă ca tine, fetico. Să știi că-mi pare bine.

Morarul se scărpină după ureche cu mîna stîngă și cu dreapta căuta o rezemătoare într-un scaun.

— Mi-ar părea bine într-o privință să fie așa, a îngăimat el cu gura altuia parcă. De unde aflași tu, fă? Ți-a scris el ție? Că acușica e mare cărturar, rînji el. Imi pare bine și de asta.

— Se și vede, mă Ghiță Lungu, i-a repezit Cernet săgeata.

— Să știi că-mi pare bine, bă, se răsti Ghiță. Vra să zică ți-a scris ție?

— Nu mi-a scris, răspunse Nastasia fără a-l privi.

Atunci ieși înainte Uța Anineasca, sprîncenată și îmbujorată de soare.

— Du-te tu, copila maichii, în casă, îndemnă ea. Lasă-mă pe mine să le spun.

Nastasia se retrase; morarul privi un timp neguros pe urma ei, cu fălcile încleștate.

— Ei? se îndârji el cătră Uța; de ce tăcuși? Spune.

— O să spun, rîse Uța cu toți dinții, numai nu te uita așa de frumos la mine, că mă prăpădesc cu firea. A căzut astă-noapte peste vale Dincă Ipătescu. Stați și nu vă tulburați..

Născu un freamăt sub șopru.

— Stați și nu vă tulburați. Oamenii noștri nu se întorc încă. Dar mult n-o să mai ție. Dincă Ipătescu avu un prilej. S-a dat mare bătălie; a ținut două săptămîni. Muscalii rupseră frontul într-un loc ce se chiamă Uman; și prinseră a-i fugări pe nemți. Ii fugăriră și nu-i prinseră: se umplu Moldova de iepuri. Se opreau ici-colo nemții ca să-și încarce vagoanele cu merinde și cu de toate, și tivai! că vă bîntuie din urmă spaimă lungă. Intre acești fugari fură și de-ai noștri, și Dincă nimeri întii și întii acasă. Veni și plecă, nici nu-l simțiră stăpînirea. Bine-i păru Porumbiței lui Dincă. Nu fuseseră împreună

decît trei zile după cununie, și-i plecase bărbat tînăr ca să umple de oase pustiile. Și iată-l că veni. A doua zi la amiază, vine Porumbița la mine, căci îi sînt și ei nașă. Imi spune ea tot. Care s-au prăpădit, care trăiesc. Trăiește Irimia Robu, din cătun, și Sandu Călugăru de la Poarta Satului. Și Nicolae Grigoriță, pîndarul din țarină. Și alții, mi i-a spus pe toți cîți îi înșirase Dincă. Și trăiește, zice, Mitrea Cocor, prizonier la muscali. Chemai numaidecît pe altă fină a mea și-i spusei vestea bună, ca să vie să vă spuie și vouă. Mitrea n-a pierit. Ar fi fiind subofițer.

— Cum? Atunci nu e el, bolborosi morarul. Să-răcilă și subofițer — cine a mai auzit?

— Uite, auziși tu, frumosu maichii. Știe Dincă ce spune. Nu e pe lume și în țara rusească alt Mitrea Cocor. Care ar trebui să se bucure unii și alții, și o Didină, că era fecior mîndru cum îmi plăceau mie ai de demult, iar acuma numai el e ca ăia. Nu rîzi, Ghiță?

— Rîd, clămpăni morarul luîndu-și sama, și mă bucur, căci Mitrea mi-i frate bun.

Moara stătuse. Bărbați, femei se împrăștiară. Iși încărcară sacii, își suiră pe umere tăgîrțele, își văzură de drum.

Morarul rămase un timp gîndindu-se, acolo sub șopru. Clătea din cap mormăind, își făcea socoteli pe degete și se uita țintă departe, cu ochii lui tiviți roșu.

— Hm-chm! tuși el uscat. Cine-i? Unde te duci?

Era mecanicul, neamț bărbos și cărunț, cu nasul rumenit. Iși tîra cizmele prin bătătură și își făcea vînt cu o pălărie mare de paie. Straiele de doc, pătate de uleiuri minerale, curgeau de pe el. Trăise cîndva la conacul lui Trei-Nasuri. De-un timp, făcuse

combinație cu moara, dar nu se înțelegea nici cu Ghiță Lungu nici cu ciocoiul.

— Lepădătură și șoacăț... mormăi Lungu, întrebai unde te duci, bă Franțule !

— Nișel la cârcium... răspuse Franț, urmînd a-și face vînt cu pălăria. Eu nu Franț ; eu Herr Franț...

— Lasă, nu te mai mîndri cu heria. Auzi că-i bat rușii pe nemți de-i sting.

— Puțin pasă la mine asta. Eu rog la dumneata să spui la mine Herr Franț.

— Bine, bine. Ai descuiat uiumul al doilea ?

— Nu. Descui cînd fost amîndoi. Pus lacăt de la mine, cu secret. Eu nu încred cînd duci la cârcium, nu luat dumneata mai mult decît eu.

— Mă, drăcia dracului, mormăi supărat Ghiță. Nici cu ăsta nu e nimic de făcut. Unde te întorci, numai șmecheri. Pun eu capital, mașini, piese — el cu trențele. Pe lîngă simbrie, îi dau și din uiumul al doilea. Drese și întocmi el acolo cum se pricepu, că e iscusit al naibii, dar tot pe a mea socoteală. El rîde cînd îi spun că tovărășia una și una la uiumul ăsta nu e bună. Zice că la hoție nu este altă lege decît parte dreaptă. Incailea de-ar agonisi. Nu se ține nimic de capul lui. Gîndesc să-i fac cârciuma acilea la mine. De ce i-ar lua alții și nu i-aș lua eu ? Auzi tu, să pună el lacăt cu secret ?

— Cum ziseși ?

Era muierea, Stanca.

— Zic de neamț, dumnezeii mamei lui ! Pune lacăt cu secret la uiumul al doilea.

— Păi așa-ți trebuie, Ghiță, dacă faci tovărășie cu toți veneticii. Vino, rogu-te, și vezi alta ; că de aia ieșii, să te chem. Să vezi pe neisprăvita de soru-mea

cum se întorează cu mine. Eu îi spun că ăla e pierit, ea rîde.

Ghiță își resfrînse buzele și făcu bot. Inverzi de mînie.

— Cum să fac? scrișni el, arătîndu-și găunoșii. Vorbii cu popa Nae. Nu se încumetă s-o sfătuiască de bine că pe-o orfană ce este. Că să-i pun în labă cinci sutare, să facă rugăciuni, s-o închine Precistei. Cînd o face el rugăciunile știute, numai ce-i vine ăleia dor de mînăstire. Parcă aș fi babă, să mă prostească cu de-astea.

— Ghiță, Ghiță, se cruci muierea; îi pomeniră fețele noastre de metanie la Țigănești și se zborși la ele, le lovi peste gură cu palma.

Morarul se lovi și el cu palma și se holbă la Stanca.

— Dumnezeii... mă duc la ea s-o judec!

Muierea îi puse palmele în piept.

— Aoleo! Nu te duce, Ghiță, n-o lovi. Nebuna sare pe fereastră și fuge în sat de țipă că voim s-o omorîm, ca să-i furăm zestrea!

Se luptă cu el pînă ce-l domoli.

— Atunci ce vrei de la mine? gîfii morarul.

— Mai bine cu binele, mai bine cu față blîndă, Ghiță.

— He-hei! se strîmbă Ghiță. Uite, așa o să-i rînjesc: ca la cocoane.

— Stai, Ghiță, fii cuminte, Ghiță. Stropește-ți ochii cu nițică apă rece; mai stai și vino la masă! Dar nu întîrzia, că se răcește ciorba.

Ghiță Lungu șovăi cătră un cotlon al lui din chilia de lîngă moară.

— Mă liniștesc eu, nu te teme. Mă răcoresc c-o țuică. Dar să știi tu, femeie, că prîslea ăla al meu n-a pierit. Aduse Anineasca veste.

— Aoleo, aoleo ! se tînguî muierea cu palmele la tîmplă.

— Taci, acuși îți poruncesc eu să te liniștești. Poate totuși... poate n-o fi adevărată vestea... Or fi vorbe... S-o milostivi Sfintu de noi și de liniștea noastră.

Stanca scînci în urma lui, în pragul chiliei :

— Dă-mi și mie, Ghiță. Mă doare la lingurea, de greața supărării...

— Fugi, fă, se-ntoarse morarul îmbufnat. Nevasta unei persoane ca mine... Nu se cade. Mai bine beau eu două țoiuri. Ei, hai, vino ; na și ție unul... o mîngîie el văzînd-o în lacrimi.

— Știi ce, Stanco ? urmă morarul mai înseninat după al doilea țoi. Adă-mi acilea ciorba. Nu mă mai duc s-o văz pe aia, cu fasoanele ei. Îmi vine s-o creștez, să-i iau sînge de la beregată ; nu știu ce-mi vine ! Adă-ți și tu. De aci putem pîndi și pe neamț : să văz n-o fi potrivit cheile la lacătul meu ? Unul ca ăsta te fură de te zvîntă. Îi îndeamnă Sarsailă al băuturii... Socot că nu fu niciodată lumea rea ca astăzi, Sora te vinde, că-i veni vremea arzuului. După ce-l creșcuși, frate-tu se-ntoarce cu pretenții. Spune-mi tu, ce fel de război e ăsta, dacă te duci și vîi ca la bîlci ? Să-l întreb pe Cristea : bogatul știe mai mult decît săracul ; de aia e bogat, că e deștept. Ciocoiul știe mai multe decît mine.

Dintre toate cîte a rostit în acel ceas tulbure, nea Lungu n-a uitat asta. Nu după multe zile s-a înfățișat la Hagiu și s-a rugat să-l vază pe «boierul meu».

Boierul său se afla, ca de obicei, în foisor, cu ocheanul, cu pușca. Mai puhav și mai posac.

Ghiță Lungu își potrivi cu grijă pălăria pe un scaun și se închină smerit.

— Ce e cu tine, Ghiță ? Văz că-ți cumpărași pălărie nouă.

— De, rîse Ghiță, chelului îi trebuie scufie... Scumpă foc, boierule.

— Ți se cuvine, Ghiță, că ai de unde. Mă, Ghiță, veniși să mă întreb cum merge războiul...

— De aia venii, boierule. Alte daraveli între noi n-avem; lichidarăm tot.

Trei-Nasuri îl privi îndelung, clătinînd capul de sus în jos.

— Rău merge, mă Ghiță. Dacă nu se îndrjește neamțul și nu născocește cevașilea să rupă, să dărîme, să-i arunce pe ruși pînă la stele, apăi să știi că e grav.

— De ce, boierule ? se tîngui morarul, înfricoșat.

— Păi nu-nțeleseși tu, Ghiță, pînă astăzi, că primejdia a mai mare a noastră sînt bolșevicii ?

— De ce, boierule ? Ei sînt acolo și noi aci.

— Vai de tine dacă înțeleseși numai atît, Ghiță ! Păi dacă trec peste nemți, mîine îi vedem acilea. Se ridică și în țară la noi golani și săracii cum s-a întîmplat la ei. Eu de revoluție mă tem, Ghiță.

— Da' n-o mai fi chiar așa, boierule, mormăi Ghiță înfricoșat. Eu văz că oamenii la noi ar fi bucuroși de pace; nu le mai trebuie răzmiriță; vai de maica lor, abia își țin zilele.

— Tu nu înțelegi că-i stîrnesc alții, mă Ghiță ? Păi bolșevicii sînt revoluționari de meserie, mă. Dacă n-om pune mîna noi și n-om strînge frîul, poate să iasă treaba rău.

— Să-l strîngeți... se învoi Ghiță Lungu.

— Adică guvernul. Guvernul are puterea, guvernul să vegheze.

— Dar spuseși, boierule, că vin peste noi ăia...

— Am spus ; vin ; cerem pace : capul plecat sabia nu-l taie.

— Așa e, se învoi iarăși morarul.

— Așa e, dar cum faci ? Trebuie o dibăcie ; trebuie oameni cu cap care să știe să trateze.

— S-or găsi și de ăștia... reflectă Ghiță Lungu. Să ne lase în pace cu ale noastre.

— Asta e ! se holbă Trei-Nasuri.

— Să mă lase, urmă Ghiță, că am destule pe cap. De asta venii : să cer sfat de la un boier luminat. Fata, sora nevestii, ne face opoziție.

Domnul Cristea rîse.

— Aia care voiai s-o călugărești, să vă rămîie pămîntul ?

— Nu de asta, boierule... se apără morarul, pușintel rușinat.

— Ba de asta. Și așa e bine, că tu știi ce să faci cu pogoanele ei.

Morarul tăcu și-și înghiți prelung scuipatul. Iși întoarse cătră proprietar ochii bolnavi :

— Se auzi și de Mitrea, păcătosul ăl de frate-meu, că vine.

— Se zvonise c-a pierit.

— N-a pierit. Așa spun unii și alții. A venit de-a-colo veste.

Morarul poposi atent, așteptînd verdictul unuia mai înțelept decît el, «căci agonisise mai mult».

— La urma urmei, dac-o veni ce-ți pasă ? Un ăla — să fie bucuros c-a scăpat cu pielea ; bucuros că-i dăm o pită. Nu sînt eu acilea ? N-avem autorități ? N-avem jandarmi ? E în mîna noastră.

— ăștia din război vin cu îndrăzneală, boierule.

— Știu, de asta spuneam eu mai înainte..

Ce spusese mai înainte? Spusese ceva de tratative și oameni dibaci. Ghiță Lungu nu se dumirea bine; zîmbea stîmjenit.

— Mă tem, boierule, să nu se întoarcă milog; să stea în colț și noi să-l hrănim. Mai bine mort decît așa.

— Ascultă, Ghiță, îl povățui cu oarecare dezgust proprietarul; așteptași pînă acușica, mai așteaptă nițel. O să vezi ce este și iei măsuri după împrejurare.

Ghiță Lungu se scărpină după ureche, cu ochii ațintiți în colțul unde privise și proprietarul. Ce-o fi tînînd acolo? Banii? Banii la «bangă» la București. Ce? e prost să-i ție la Hagiu? Numai morarii, care-s mai puțin înțelepți, își țin pachetele de bancnote la Malu. Dar nici morarii nu sînt așa cum s-ar crede. Că unde sînt ascunse pachetele, nici dracu nu le găsește.

— Ai înțeles?

— Am înțeles, suspină morarul. Imi îngăduiți să mai vin...

— Vino, îl îndemnă boier Cristea.

Acest «vino» era mai puțin nepăsător decît altă dată și nea Ghiță băgă de seamă. «La o adicăteala, are și dînsul nevoie de mine», își făcea el socoteală, coborînd din foisor și potrivindu-și cu grijă în cap pălăria nouă.

S-a întîmplat că chiar în acea sară domnul Cristea i-a trimes veste printr-un logofăt călare să poftască grabnic la conac. Au fost chemați și alții: primarele și notarul, popa și învățătorul, șeful de post și alte persoane de samă, ca să afle vestea bună, transmisă prin radio.

Nea Ghiță a întârziat, pînă ce și-a pus pe el rufele, că le scosese de zăpușala nopții de august ; a întârziat pînă ce s-a îmbrăcat ca pentru o vizită, șocotind în sine ce veste poate fi. Veste bună ? O fi aflat ceva de Mitrea ? Nu-i asta, că n-ar fi chemat pe atîișă. Să știi c-au întors nemții foaia : ori cu cețurile otrăvite, ori cu razele morții.

Tropăia pe ulițele liniștite și tăcute ale satului. Cînd să iasă la Hagi, gălăgie înaintea lui, printre porumburile înalte. Grăbește și dă peste unii din cei chemați la conac.

— Ați fost ? Ce este ?

— Este că s-a încheiat armistițiul cu sovieticii. De-acuma gata, ne vedem de-ale noastre, scăpăm de nemți.

Prin întuneric, morarul căuta să deslușească cine vorbise.

— E pretorul, îi șopti la ureche popa Nae.

— M-aș duce și eu pînă la conac, se îmbulzi între ei Ghiță.

— Nu face, îl sfătui șeful de post Danțiș. Domnul Cristea e obosit ; a cinstit ceva cu noi ; s-a culcat. Se scoală mîine dis-de-dimineață, ca să ia măsuri.

— Ce măsuri ?

— Măsuri ca la un asemenea eveniment. Facem cunoscut oamenilor, explicăm, sfătuim...

— Așa e, o să-l văz mîine.

Popa Nae îi dădu cu cotul. Ii șopti :

— Ce să-l vezi ? Vezi-ți de nevoia ta. Vin rușii.

— Ei, și ce e dacă vin ? mormăi Ghiță.

— Nu e nimic, dar îți spun, să știi. Asta-i părerea mea.

S-au întors la Malu, vorbind cîte și cîte mărunte, pe sub stelele veșnice.

Boier Cristea, cu fața serioasă și severă, a fost în trăsurica cea joasă pe arcuri, cu hățurile bidiviilor în mână, mai devreme decît ora șase. A trecut domol pe la toate cîte le avea la Hagiu. Toți oamenii erau pe la locurile lor. Așa fusese porunca lui : toți la datorie ! Apoi a pornit grabnic spre Dropii. Acolo s-a supărat, găsind puțină întîrziere. Abia fuseseră porniți boii înjugați spre plugurile rămase pe brazdă.

Triglea îl văzuse de departe și-l aștepta la «odaie», în mijlocul drumeagului din preajma gospodăriei Dropiilor. Era cu capul gol ; adierea dimineții îi spulbera părul alb. Ținea în dreapta o bucată de lanț.

— Ce-i cu lanțul ? întrebă Trei-Nasuri, oprind bivivii deodată.

— Nu-i nimic, boierule ; e un lanț al nostru.

Cristea își umflă glasul, întrebînd tare :

— Auzirăți vestea de pace ?

— Auzirăm.

— Cînd ? Cum ? se miră proprietarul.

— Păi, știu eu ? A venit unul la miezul nopții. Fusesse în sat. Și ne spuse el.

— Ei, ce ziceți ? Vă pare bine ?

— De, boierule. Nici rău ne pare, nici bine deocamdată. Noi, săracii, urmă Triglea aruncînd lanțul, așteptăm să vedem ce-o fi.

Cum se urni boierul, baba Chița scoase de subt un șopru capu-i de bufniță veche, privind în urma trăsurii.

— Taică Trigleo, țipă ea ; ce fu asta ? Mai adineauri vremea părea frumoasă. Văz că se borși !

CAPITOLUL XVI

Nastasia face un drum tainic

Intro dimineață, copila lui Ciudosu, Mița, numai de opt ani, dar trează, ageră și sprintenă ca o iadă, trecu în fugă pe la moară, ca să întrebe «cînd pornește motoru, că ar veni și taica să macine», și se hîrjoni două clipe cu Nastasia, care torcea într-un dos însořit, la adăpost de vînt.

Ciudosu era vecinul de peste gard al Anineascăi. Nevastă-sa, Maria, fusese capra — iar Mița se dovedea a fi iada, numai ca să se împlinească un proverb din bătrîni.

— Fugi, Mițo, se apără Nastasia ; lasă-mă, că sînt mîhnită de nu te văz cu ochii.

— Ba, dac-o să te duci la Uța Anineasca, zicea ea c-o să te bucuri.

Iada a zbughit-o ; fu ici, fu la marginea satului, a sărit în niște grădini ; s-a dus.

Nastasia a lepădat furca, s-a uitat ce face Stanca la cuptorul ce fumega, și-și legă din fugă broboada roșă, pe urmele Miței.

O știa pe nașă-sa Uța bolnavă de două zile. O năcăjeau reumatisme vechi ; de abia se purta pe picioare de la camară la vatră, o jumătate de ceas, ca să-și gă-

tească ceva de-ale gurii. Stătea mai mult în pat, sub plapomă. Se mai abăteau pe la ea vecinele și finele, s-o ajute.

Nastasia intră pripit, îmbujorată, cu sîinii zbătîndu-se de o răsufare adîncă ce o îneca.

— Vai, nașă Ușo, numai o fugă ținui. Rămase copila Ciudosului în urmă... Ce este ?

Nașa Anineasca se ridicase la marginea patului. O auzise pe copilă că vine : trîntise portița de la uluci, tropăise prin curte în goană apăsată, smuncise clanța ușii de afară.

— Veste bună, fată, răspunse ea zîmbind.

— De la Mitrea ?

— De la el. Numai spune-mi tu, Nastasio dragă, cum se face că bucuria asta mă întristează ?

— Nu înțeleg, nașă Ușo ; mă sperii.

— Nu te speria, puica maichii. E răvaș și ți-l dau numaidecît. L-a adus Dincă al Porumbiței. Il trimeseră ai mai mari ai lui la București cu scrisori ; și el, cum dădu scrisorile ba la cocoana colonelului, ba la căpităneasă, făcu numai un salt înapoi la gară și prinse trenu să vină la nevastă, tot ca și data trecută, măcar o noapte. E într-un regiment alături cu al lui Mitrea al tău. Acuși un ceas îmi aduse Bița scrisorica. O citii ; strigai din prag pe Mița Ciudosului, că și ea mi-e fină. Du-te, zic, Mișo, și-mi adă pe Nastasia noastră, în bătaie de vînt. Uite scrisoarea.

Nastasia se holba să vază o scrisoare cît Evanghelia. Cînd colo, nașa Ușa îi întinse un bilețel numai atîtica, îndoit în patru.

Fata îl desfăcu tremurînd : hîrtia îi frigea degetele.

«Scrisoarea» spunea numai atît :

«*Nașă Anineasco,*

Cad la mila dumitale și te rog să aduci pe Nastasia acum numai decît pînă la Sibiu.»

— Nu înțeleg, se ofili Nastasia șoptit, privind țintă la Anineasca.

— Mai citește o dată.

— Mai citesc. De ce-ți zice «nașă»? Că nu l-ai botezat.

— Nu l-am botezat; dar vă cunun, împreună cu frate-meu Manole Roșioru.

Rumeneala Nastasiei se întinse pînă în sfîrcurile urechișelor. Sărută mîna Aninească și se întoarce iar la bilețelul desfăcut, pe care îl ținea în stînga.

— De ce nu vine el acilea și de ce să mă duc numai decît la Sibiu?

— Așa e, puica maichii, nu ți-am spus că Dincă al Porumbiței vine de la Sibiu, și vine căci îl trimeseră ai lui? Iar Mitrea nu poate lipsi, avînd mare răspundere la serviciu. Și «numai decît», căci nu stă mult și pleacă. Pornesc oștile ca să ajungă din urmă pe nemți și se duce și divizia Tudor. Cum să înțelegi tu? Eu am stat, puico, și m-am gîndit; dar tu cînd să te gîndești? Că ești foc și pară...

— Da, nașă Uțo, așa este, se rușină, cu ochi umezi, Nastasia. Dar de ce spuseși că bucuria asta te mîhnește?

— Căci sînt bolnavă, puică, și nu mă pot mișca. Fire-ar afurisite ale reumatisme în veci, să li se stingă sămînța, să nu mai necăjească omenirea. Nu mă putură apuca iarna, ori toamna ailaltă, cînd n-aveam a călători.

— Vai, nășico, amar de mine! Ce mă fac eu? De nea Ghiță nici pe departe nu poate fi vorba să mă însoțească. Nea Ghiță mă privește pe sub frunte ca ho-

ful ; dac-ar putea, m-ar frînge. Și mai bine să-și taie o mîină decît să-l vază pe frate-su.

— Seca-i-ar ! suspină Anineasca.

— Iar soru-mea, nășico, socot că se gîndește să-mi dea ciuperci veninoase.

— Invenina-s-ar ! suspină Uța.

— Bani am, nășico ; am pus deoparte. Dar cum să mă duc eu fără dumneata ?

— Te duci bine.

Anineasca o trase spre ea și-i șterse lacrimile cu palma.

— Să mă duc singură ?

— Singurea. Să fiți voi acolo, doi. Și pe urmă te-ntorci. Te duce frate-meu Roșioru — nașul vostru — pînă la tîrg. Frate-meu e văduv, așa că n-o să afle nimeni. Te sui în tren, te duci. Unde e Nastasia ? Nu e. Nu știe nici Anineasca. N-a văzut-o nimeni. Dacă trăiește, s-o întoarce ea ! Tu ești departe, ai aripile dorului. Așa. Te pregătești ; deseară te ridică Manole și te duce la tren ; fii fără grijă. Numai de la București încolo e lume multă. Dar între atîția aflîndu-se și unii buni, te vor ocroti. Numai să-ți pui bine banii sub bete. Și-ți gătesc eu un zimbil cu mîncare. Să-l săruți și pentru mine !

— Da, nășico, se grăbi să dea încredințare Nastasia.

Se lăsă în genunchi și sărută amîndouă mînile Anineascăi, udîndu-le de lacrimi.

În ziua aceea fata a umblat bolnavă și zăpăcită, nemai aflîndu-și locul. Sara, a pierit de la moară ca o umbră. S-a dus.

Abia cum e poimîne s-a aflat în sat. O noapte și ziua întregă de marți, morarul și Stanca au ținut acoperită lipsa Nastasiei. Miercuri, nea Ghiță a ieșit

pînă la jandarmi. Atunci, de la cele dintăi cercetări ale plutonierului major Danțiș, a pornit zvon și s-a umflat ca un puhoi al Lisei.

Cînd a ajuns Ghiță Lungu înapoi la moară, Stanca i-a și pus dinaintea odată cu mîncarea de prînz, veste proaspătă că soru-sa Nastasia ar fi căzut într-un puț.

Morarul s-a scărpinat la ureche și a clătit din cap, trudnic, privind într-un ungher de întuneric, unde clocea teama ca un fir de neghiniță. A făcut bot :

— Nu e bine, Stanco.

— De ce ? Nu te știi vinovat cu nimica.

— Eu nu mă știu, a mormăit el fără s-o privească.

Cine ți-a spus de puț ?

— Aflai de la oameni ; au trecut pe aci și au lăsat saci.

— Știi ei ? Au văzut ei ? Au scos-o din puțul nostru ?

— Ce ai, Ghiță ? Grăiau așa ; spuneau ce auziseră. Ce e cu puțul nostru ?

— Nu e nimic. Întreb. Știi tu ceva ?

O privi deodată cu pleoapele arcuite cu sînge.

Ea dădu un țipăt, pocnindu-și palmele :

— Aoleo ! Acușica înțeleg ! Scoală, lasă mîncarea, dă fuga și vezi. Coboară cangea în puț. Procopsita procopsitelor ! Dea Dumnezeu și Precista, iadul să-i fie partea !

Morarul se umflă. Păreau a-i crește ghimpi.

— Ai prăvălit-o tu, Stanco ? gîfii el, ridicînd asupra ei brațul.

— Ce spui, omule ?

Rămase holbată la el. Ghiță rînji.

— Aș fi putut fi eu atît de tîmp ! La mine în fin-tîna ?...

— Ai, Ghiță, ce spui? Nici eu nu sînt tîmpă. Așa că, dacă e, cum pare să fie, ne-a spurcat puțul.

Umbla după morar. El căta cangea, gîfiind.

Au venit și doi oameni. Au lepădat sacii și au dat fuga să-și vîre și ei capetele zbîrlite între ghizduri, holbîndu-se cătră adîncime. După morar, au cotrobăit și ei cu cangea. Nu era nimic. Își pierdeau vremea.

Ghiță Lungu s-a retras, lac de nădușală. Și-a făcut cruce, privind în sus. Abia atunci văzu cerul senin, într-un început de toamnă lungă. Avu o clipă de tihnă.

Dar neghinița din colțul de umbră trecuse în el și creștea. Dacă nu e în puțul morii, blestemata o fi în altă parte. Își făcu singură seama, dumnezeii ei de nebună, ca să cadă asupra noastră pîră. Uite ce-i trăsni în cap unei disperate!

Se sfia să se uite la oameni. I se părea că privesc la ei bănuitori.

Intră în casă, își isprăvi prînzul. Femeia părea mai liniștită.

— Văzuși că nu e?

— Ce văzui? Nu văzui nimic. Poate fi în alt puț. Mă gîndesc: de ce să fie numai decît în puț?

— Spun și eu tot așa, Ghiță. De unde scorniși că-i în puț?

— Scornii eu?

— Dar cine? De ce în puț? Poate fi într-o bulboană a Lisei. Ori în rîpă la Bobu, unde e un nămol de s-a scufundat pînă ce nu se mai văzu iapa a murgă a lui popa Nae.

Morarul se ridică șovăind.

— Voiam să te plesnesc; dar văz că nu am putere, și mi-e milă de tine. Mă duc iarăși la jandarmi. Să caute ei, să cerceteze, să limpezească, să ridice de deasupra noastră ăst necaz.

Ea a rămas blăstămînd scîncit lîngă vatră. El s-a dus în sat în lungul liniei de telefon, încărcată de rîndurile gata de ducă. Stăteau înşirate ca mărgelile una lîngă alta pînă departe. Altele dădeau ocol pe sus, roiuri, ţîriind.

— Lor nu le pasă... oftă Ghiţă. Şi le trimese în gînd o înjurătură. Parcă ar slătui şi ele de întimplarea nebunei ăleia. Mai ştii ? Poate nu-i pierită, ci a pornit în lume după ăla. Asta n-aş crede. Unde să-l găsească ea pe Mitrea ? Ori poate i-a căzut prin cineva ştire că Mitrea s-a prăpădit. Şi s-a dus şi ea aşa, ieşită din minţi. S-ar putea să nu fie nici una nici alta. I-o fi venit fierbinţeala ş-o fi fugit cu unul într-un sat p-acilea. Ce-aş rîde... Ori vor fi luat-o în camion niscai nemţi fugari ş-or fi dus-o cu ei. Fac de astea ; lor nu le pasă ; cine să li se puie împotrivă ? Că trag cu mitraliera... Rău ajunseră şi nemţii ăştia : că acum îi hăituiesc ruşii ca pe lupi. S-au sculat asupra lor şi ai noştri. Fug prin munţi, fug prin pustii ; pe aici nu s-au văzut încă trecînd. Atunci cum ? Unde s-o fi pitind ea, ca să ne facă nouă rău ? Să ne bănuiască lumea pe noi... De aia scurmau ăi doi de la puţ în gunoiul morii... Adică o sugrumarăm şi o îngroparăm acolo... Nu-mi veni în minte atunci, să-i iau repede. «Da' cu cine credeţi voi, mă, că aveţi de-a face ? Ghiţă Lungu, mă sărintocilor, nu e capabil de aşa ceva !»

Şi ăştia care trec pe lîngă mine... Imi dau bună-ziua, dar nu mă privesc. Muierile se adună cap lîngă cap, la porţi, se uită numai cu coada ochiului şi îşi vîră apoi clonţurile în urechi. Dacă aş întoarce capul, le-aş vedea făcînd semn cu bărbia după mine. Gura ăstora încolţeşte şi flocăieşte mai abitir ca haita de lupi.

La jandarmerie, plutonierul Danțiș nu e. La primărie, deasemeni nu e. E dus cu unii oameni în cercetare.

Le-a luat urma și i-a găsit. Trag ici-colo cu plasa în bulboacele Lisei. Pînă acuma n-au aflat nimic. Danțiș dă din umeri.

— Nu e, nene Lungule ; nu e și nu e ; cercetarăm pretutindeni. Veni și Anineasca. Ea a văzut-o pe față marți dimineață. Dumneata spui că marți noaptea n-a dormit acasă. Ce deducție putem face noi decît că a dispărut ? Dumneata îmi faci o cerere ; eu pui o încheiere. Apoi așteptăm. Te pomenești că se întoarce.

— S-ar putea și asta... a oftat Ghiță Lungu. Drept îți spun, Danțiș, după cît năduf îmi făcu, mai bine, dacă s-a dus, dusă să fie ! Trimete, rogu-te, o scrisoare la mînăstirea Țigănești. Poate să se fi oprit acolo. Atunci m-am liniștit. Istoria asta m-a scos din fire.

— Și pe mine, nene. Mă puseră pe foc unii și alții că ar fi crimă.

— Să știi că numai muierile sînt de vină, Danțiș. Uite ce răzvrătire pricinui puștanca asta ce se duse. Uite ce scorniră acilea în sat, față de o persoană onorabilă. Ce făcu aia care îl tunse în somn pe Samson al tare și apoi îl dădu pe mîna filistenilor ? Unde te întorci, unde te uiți, numai scornituri și gîlceavă din pricina lor...

Nea Ghiță părea mai liniștit, avea gust de vorbă. Danțiș, totuși, era cu luare-amînte asupra lui. Îi aruncă o privire furișă. Ghiță Lungu simți în el tresărind semincioara de neghiniță.

Plutonierul îi zîmbi cu prietinie prefăcută. Nea Ghiță înțelese că năcazurile nu i s-au isprăvit.

Vineri, sîmbătă, duminică, se mai potoli focul, fără a se stînge. Mai luceau scînteii în spuză ; trebuiau foale

ca să crească iar vălvătaia, și foale nu se aflau. Luni, porni o ploaie mărunță și mocnită de septembrie; oamenii se întoarseră uzi pe la casele lor de la tăiatul porumbului, și muierile blăstămau prin curți. Li se încurcau pruncii în fuste; îi plesneau și-i alungau în case. Ajutau bărbaților la descărcat cocenii, lunecau prin noroi, le cădeau broboadele pe ceafă, își scuipau obida la răsărit și apus. Se făcuse nițel porumb și ăla aștepta acum în ploaie gustul lui Trei-Nasuri pînă o fi să poruncească împărțeala. Zic gospodarii că ar fi vorba să se facă altă rînduială a muncii. În loc de trei părți boierul și două plugarul, să se dea patru omului și ciocoiului una — că-i ajunge. Acuma, după armistițiul cu rușii, cei care țin partea poporului arată cum că pămîntul ar fi al ălor care îl muncesc, și că dreptul ciocoiului va să se împuțineze. Așa că se sfătuiua unii și alții să ridice odată porumbul fără hotărîrea boierului, și să lase pe loc cît or socoti ei că e drept. Poate vor face ceva. Se cam tem de Danțiș, care e tare în serviciu.

A plouat luni noaptea; a plouat marți... Se perîndau unii după alții nourii cenușii și se buluceau deasupra Droiilor, astupînd zarea amiezii. Stătea umezeală asupra lumii și mîhnire.

Marți la înserat, Anineasca auzi o bătaie în ușa de afară. Tresări. Se temea de hoți și stătea zăvorîtă. Apoi i se păru că răzbește pînă la ea ca un vîers de tînguire. Se ridică gemînd și grăbi să deschidă. «Să știi că-i Nastasia!» Intr-adevăr, Nastasia era, cu un sac mare potrivit ca o glugă pe cap și pe umeri, cu poalele sumese, cu încălțările încărcate de noroi.

— Tu ești?

— Eu, nășico. Bine că ajunsei. Bălți și potoape pe cîmp; credeam că n-o să pot răzbi.

— Umblași bine ?
— Bine, nășico, dar nu mai pot de trudă.
— Ești bucuroasă ?
— Bucuroasă ; l-am văzut pe Mitrea. Stătui puțin cu el. Fac pregătiri să se ducă.
— Unde v-ați întâlnit ?
— In cvartir la el. Era singur ; avea odaie bună. E subofițer, nășico. Numai că-i nițel cam firav. A avut gălbinare : de multe osteneli.

Intraseră, zăvorăseră ; perdelele astupau geamurile. Lumină era numai de la focul din vatră. Nastasia lepăda de pe ea toate cu grabă. Ușa Anineasca trăgea din ladă primeneli uscate. O învăli într-un cojocel. O ghemui înfocolită pe un scaun scund în apropierea flacării.

— Uite-așa, puica maichii, te încălzești și spui. Spui și eu îți gătesc ceva de mîncare.

— Nu mi-e foame.

— Ba îți trebuie putere, ca să vorbești.

— N-am ce vorbi, n-am ce spune, nășico. L-am văzut și-atîta e.

— L-ai sărutat din partea mea ?

— Vai, nășico, uitai.

Rîdea și-și potrivea părul la tîmple. Sub broboadă, la urechea stîngă, mai avea, ofilită, mușcata din acel ceas care stăruia încă în ea aprig.

— Ziseși c-ar fi bolnav.

— Da. Spunea că i-a trecut.

— Nu-i trece lesne, puica maichii. I-a trecut cînd te văzu. Ca să se vindece cu adevărat, îi trebuie ficat de juncă neagră de trei ori pe săptămînă și fiertură de sunătoare în fiecare zi de trei ori. Poate fi și de juncă albă, numai ficat să fie.

— Știu eu, nășico, dacă s-ar putea să aibă în vreme de război toate cîte îi fac trebuință ? Spunea că e ceva mai bine de un timp. Il îndeamnă medicii să-l trimeată la spital. Nu vrea ! «Să isprăvim datoria noastră, zice. Mergem înainte. După ce isprăvim, apoi mă întorc la noi la Malu, Surpat ; am eu acolo o răfuială», zice.

Anineasca își clăti fruntea cu ochii ațintiți în flacări.
Șopti :

— Să-l vedem întii aci, sănătos, și să faceți nuntă. Altfceva n-ai a-mi mărturisi ?

— Nu.

Nășica o privi cu coada ochiului. Nastasia închise pleoapele. Ii era frică de acele sprîncene ca lipitorile.

— Era o lume în tren... n-aveai unde arunca un ac ; abia îmi trăgeam sufletul. Totuși, mi-au făcut loc.

— Lasă asta, fetico. Te-ai dus, te-ai întors, gata. Acuși spune-mi dacă te încălziși. Te simți bine ?

— Da, nășico.

— Dormi în noaptea asta aci. Gînditu-te-ai că mîine te duci la moară ?

— Nu m-am gîndit, dar o să mă duc ; n-am ce face.

— Știi tu, fată, ce vîlvă s-a stîrnit după plecarea ta ? S-au făcut cercetări, te-au căutat prin puțuri, prin bălțile Lisei. Ghiță Lungu era fiert. Ii bănuia satul : pe el și pe soru-ta.

Fata rîse răutăcios cu dințișorii ei albi :

— Aflînd Mitrea în ce chip plecai, s-a gîndit la asta, că o să fie zaveră în sat. Mai spunea că nu e bine să se știe de întîlnirea noastră, să nu se stîrnească de aci altele.

— Înțeleg.

— Zicea că să arăt cum că m-am oprit la București, ca să mă interesez de el, fiindu-i legodnică ; să aflu

dacă a murit, dacă trăiește și unde e. Că am fost la comandamentul diviziei, strada nu știu care : uitai cum îi spune. Că am aflat că e viu ; și după aia m-am înapoiat.

Anineasca încuviință privind-o lung :

— Deocamdată e bine așa.

Au mai stat de vorbă ; au sporovăit pînă tîrziu. Uța și-a culcat fina, a învălit-o bine, a așteptat-o să adoarmă. După ce-au cîntat cucoșii de miezul nopții, s-a sculat, s-a apropiat nesimțit, aplecîndu-se ca să asculte răsufllarea fetei.

A pus pe ea straie bune dis-de-dimineată. Ploua încă. A lăsat-o pe Nastasia dormind. A încuiat-o singură în casă și a ieșit în sat. Într-o jumătate de ceas l-a adus pe plotonierul major Danțiș.

Fata se spălase și se pieptănase. Iși potrivea pe ea hainele, uscate la focul vetrei.

Cînd l-a văzut pe jandarm, s-a spăriat. Uța Anineasca i-a făcut semn de liniștire.

Danțiș o salută de bună-dimineată, însă o privi sever.

— Unde-mi fuși, Nastasio ?

Copila întoarse puțin fruntea, cu ochii ferți. Cum îi vorbește ? Păi ăsta e mai mic în grad decît Mitrea.

Se îmboură semează :

— N-auzii bine.

Anineasca, să-și facă cruce de uimire. Se bātu nu-mai peste gură, înăbușindu-și rîsul. Intilni privirea plotonierului și-i răspunse c-un clipit de geană. Danțiș o înștiință la fel. Era un șmecher de pe Amaradia. Frații lui umblau cu cobilița la București.

— Unde fuși, *domnișoară* Nastasie ?

— Păi, pînă la București, să aflu unele și altele.

Anineasca se amestecă :

— I-am spus eu domnului plotonier.

Fata simțea în ea avînt. Ar fi poțtit să spuie ea, cum o învățase Mitrea. Jandarmul o opri :

— Mă rog, mă rog, nu mai e nevoie. Acușica înțeleg. Dar nu fū cūminte ce făcuși, domnișoară. Să dispari așa dintrodată, fără știrea nimănu. Socotii că-i un caz de disperare sau ceva mai rău. Te căutarăm în puțuri și în Lisa. Scrisei la Țigănești.

Fata se mira, cu ochii mari și nevinovați. Se amestecă iar Anineasca :

— După ce se întoarce Mitrea de unde-și face datoria, îi cunun eu cu fratele meu Manole Roșioru.

Plotonierul major Danțiș a părut că se bucură.

— Bine, bine ; atunci s-o lăsăm încurcată. Ne ieșirăm toți din fire ; ne aprinserăm. Noroc că veni ploaia și ne stinse. Al naibii plouă. Pe cit înțeleg, nea Ghiță nu știe încă nimic.

— Se poate... își pungi gura fetica.

— Nu știe, îl domoli pe omul stăpînirii nașa Uța, cu glas blînd.

— Atunci trec să-i spun. Am eu și altele cu el.

— E bine. Știi dumneata cum și ce să-i vorbești.

— Păi se-nțelege. Să lase fata în pace ; bine că s-a întors ; să uităm.

— Plotonierul major Danțiș e oltean deștept, Nastasie, se întoarce nașa cătră fină. !

Fata zîmbea nepăsătoare, potrivindu-și la ureche mușcata veștedă.

CAPITOLUL XVII

Moara chiaburului macină grăunțe, vorbe și năcazuri

Nastasia s-a întors la moară plină de încredere, ca și cum ar fi crescut în ea o floare. Dar floarea bucuriei s-a stîns curînd, lipsită de soarele ce-o hrănise. Ochii arcuiți cu pleoape sîngerate ai lui nea Ghiță o pîndeau; soru-sa Stanca abia își stăpînea ghiarele încă ascunse. Diminețile le petrecea dereticînd și ajutînd în gospodărie, atît cît socotea dînsa că se cuvine pentru hrana și adăpostul ce i se da. Nu se mai gîndea la dreptul ei pentru pogoanele de zestre. Acelea erau sub puterea lui Ghiță Lungu, care sta asupra lor ca ursul cînd mursecă juninca. Să le scoată din brîncile lui n-ar fi putut nimeni. După a ei socotință numai Mitrea ar fi fost în stare: așa se ridicase acel bărbat și se împlinise; era destul să te uiți la el, ca să cunoști că «e fătat nu ouat», cum spune bătrîna Chița Trigloaia. Baba a cunoscut de mult în el puterea ce se dezvăluise acum. De pe cînd zăcea la Dropii, într-o toamnă, ucis, și a biruit moartea.

După-amiezile îi ticneau mai mult fetei, căci se repezea cu torsul sau cu împletitul pînă la nașă-sa Ani-neasca. Își regăsea înseninarea în aceste răstimpuri de sfaturi și istorisiri. Erau zile line de sfîrșit de sep-

temvrie ; cerul—cristal vînăt ; cocorii se tînguiau, vîslind spre miazăzi. Nastasia își închipuia că acei cocori vin de pe unde se bat încă oamenii și se detună unii pe alții omorîndu-se. Se ruga în gînd pentru Mitrea al ei. O clipă nu se îndoia că s-ar putea să nu se întoarcă acasă, la Malu, un om ca el : nu atît pentru că e vrednic, dar mai ales pentru că îi e drag.

După ce-au pornit ploile de octomvrie, amiezile ei s-au întristat. Slăbise. Nașa Uța o privea lung.

— Mie ai putea, puica maichii, să-mi spui ce ai...

Ea își pleca fruntea încununată de cosițe și își stăpînea lacrimile. Bănuia încă, dar nu era încredințată, că s-ar fi zămislit în ea prunc. Amesteca clipa ei de întristare cu bucuria amintirii. Clipa de întristare și spaima de frații ei oameni — mai ales spaima de soru-sa Stanca și de nea Ghiță, sub mîna căroră se afla încă.

Pentru morar, de altfel, Nastasia era un ghimpe mai puțin ascuțit decît preocupările și năcazurile ce i se iscaseră deodată în acel început de toamnă.

Mai întăi i se dusesese Franț mecanicul.

Așa, tam-nesam, îi abătuse neamțului să plece. Golise fără știrea lui nea Ghiță «uiumul al doilea» și-l îndestulase, poate, pe cîrciumar pentru datoriile ce le avea la el. Se făcuse nea Ghiță vînăt, îl apucase pe neamț de piept ; se izbise cu ceafa de o grindă a podului morii, cînd neamțul îl bușise îndărăt, înjurînd în limba lui scrișnită ; n-avea ce face : neamțul îl amenința că se duce să-l denunțe la primărie pentru furtișagul ce se născocise la moară. Cînd vărsau oamenii sacii în coș, era meșteșug de se strecura o parte socotită din boabe într-un burlan îngust, legat cu coșul, astfel că uiumul al doilea era un spor viclean al uiumului obișnuit. Nenea Ghiță l-a dat dracului pe șoacăț, nu

și-a mai pus mintea cu el ; l-a lăsat să se ducă. Franț Kranț a plecat furios, nu s-a mai văzut prin partea locului. La câteva zile după întîmplare a sosit de la Ministerul de Interne ordin confidențial, pe care l-a aflat îndată toată lumea, cum că «numitul Franț Kranț să fie imediat arestat», deoarece ar fi fost spion camuflat.

Să cadă jos nea Ghiță ! Du-te la primărie și dă declarație. Dă altă declarație la secția de jandarmi ; caută mărturii cum că el habar n-a avut de spionaj, ca dovadă că nici șolțicăria cu uiumul n-a cunoscut-o. Atunci s-a dat de gol afacerea și a prins a bîzii satul. «Ca prostul», Ghiță făgăduiește oamenilor oarecare despăgubiri. Cum ? După condica măcinișului... Fire-ar al dracului de Franț, fire-ar al dracului de Kranț ! Cine a știut că el pune la cale jefuirea rumînilor care vin să macine la o moară de creștin cinstit ! Cine să-și închipuie asemenea tilhărie ? Că dacă îl prindea nea Ghiță cu șoalda la vreme potrivită, îi dedia una cu ciocanul de ferecat pietrele de-i lua mialul și scăpa țara romînească de asemenea bandit și, pe deasupra, spion. Trebuie găsit Franț neapărat, ca să arate el cum făcea. Căci meșteșugul furțișagului pierise odată cu el. Ca să se poată cerceta dacă asemenea onorabilă îndeletnicire n-ar fi practicînd-o și alți morari concurenți de prin partea locului. El, Ghiță, strîngea din umeri, nu cunoștea, nu știa nimic ; să-l bată Dumnezeu dacă știe și cunoaște ! Dintre săteni rămîneau unii cu bănuiala că totul ar fi fost cu știrea lui nea Ghiță ; doar moara era a lui și nu se poate să nu cunoască stăpînul învîrteala mecanicului. Cînd îl vor găsi și-l vor aduce la fața locului, să vezi că neamțul o să-l dea de gol pe Lungu.

Dintrodată s-a vestit că l-au găsit pe Franț. A sosit o femeie, Ana, văduva lui Laiu, cel pe care îl mîncă-

seră lupii într-o iarnă grea, în rîpale Lisei, la deal. Înainte de a lepăda de pe umăr tăbultocul cu porumb, a strigat de afară vestea. În casă, nea Ghiță s-a prăvălit pe-o coastă cînd a auzit una ca asta. În urma Anei lui Laiu a sosit și Zaharia Adam, cu căruța lui cu iapă albă. Stanca morărița ieșise în prag buimacă. Își desfunda urechile, ca să vadă dacă nu înțelesese greșit. Striga și Zaharia :

— Il găsiră, mă cumetre, pe Franț. Căzut într-o cotitură singuratică, cum trecea puntea peste pîriu la Sprăval. Fuse pesemne beat. Într-o apă de un lat de mîină nu mai mult, s-a dus cu capul înainte și i s-a încleștat gura în nămol. E despuiat, îl sfîrtecară ciinii. Nu s-au găsit la el nici bani, nici acte.

Ghiță a ieșit din casă ceva mai înviorat, ca să pornească moara. Măcar atîta învățătură îi rămăsese de la hoț. Au mai sosit cu măciniș și alți gospodari. S-a rotunzit sfat sub șopru. Căii ronțăiau la codîrlele căruțelor și din cînd în cînd ridicau capetele ; unii strănutau, alții priveau o clipă cu nepăsare la atîta om vorbareț și înfierbîntat.

— Ce zici, nene Lungule, de una ca asta ?

— Ce să zic, mă fraților ? I-a venit de la Dumnezeu plată pentru faptă. Imi scosese, mă frate-meu, peri albi. Nu mai dormeam noaptele. Așa-i fu scrisa — după patima ce avea — să cadă din picioare și să se înăbușe într-o doniță de apă. Aflai de la cumătru Zaharia...

Stoica Cerneț abia atunci coborîse din căruță și ascultase vorbele ce bîlbîise morarul. Veni la sfat cu biciușca în mîină.

— Ce-ți spuse Zaharia, mă Ghiță Lungu ?

— Că găsiră pe Kranțul meu înecat și sfîrtecat. —
N-auziși ?

— Ba auzii, la jandarmi. Veniră de la oraș procurorul și doctorul. Se duseră să constate, și acum se înapoiau. Pe neamțul tău îl împușcară ai lui, rătăciți ce se mai găseau prin ale singurătăți. Il achitară ; îi luară bani, acte ; se duseră. Aflarăți de fugarii germani prinși alaltăieri. Ȑia fură ; Ȑia l-au executat pe Franț Kranț. Au mărturisit neîntrebați.

Vitele și oamenii ascultau vestea lui Cerneț cu desulă nepăsare. Ghiță Lungu stătu gînditor un timp, cu buzele bot. Suna vîntul în păstăile celor doi salcîmi desfrunziți ai morii și stropea spic de zăpadă. Cerneț își trăsese căruța la adăpost și deshăma, cu capul întors spre șopru și urechea atentă la adunare.

— Ei, ce ziceți de asta ? întrebă el, revenind. Mai căzu asupra lui Ghiță Lungu astă-vară o năpastă și se dovedi alb, de și el, bietul, e mai mult vînat — de otrăvit ce fu. Acuși a doua. Nu fu nici de data asta el. Il doborîră pe Kranț nemții Ȑi răzleți. L-au cunoscut că-i dezertor.

— Of, of ! gîfii morarul descleștîndu-și buzele umflalte ; bine îi făcu !

Cerneț se miră :

— De ce, mă Ghiță Lungu ? Nu fu și Ȑsta un biet om fugit de război cu sila ? Ai noștri care umplură cu leșurile lor cîmpiile Rusiei dorit-au război ? Cine dorește ?

— Neamțul meu a fost un bandit. Mă sărăci.

— Uită-te la mine, Ghiță Lungu, și mai spune o dată vorba asta.

Oamenii rînjeau în jurul morarului. Ana Zevzecului izbucni într-un rîs nechezat.

— Mă sărăci, mă sărăci... se tingui morarul, ridîcîndu-și la urechi ghiarele degetelor.

— Se îmbogăți el ?

— Nu se îmbogăți, dar mă sărăci pe mine.

— Păi, nu-l detunară pentru asta ; îl detunară pentru războiul lor. Cruntă nație ! Cînd veneau altădată pe-aci, în sat ori la conac, păreau oameni ca noi. Ce făcură, blestemații în veac, și la noi și în toate părțile pe unde fuseră ! La sîrbi, în Polonia, la franțuji și la toți pe care-i călcară... Jefuiră, pîrjoliră, puseră dinamită ; făcură darabane din pielea ovreilor. Atîta pustiire și jale nu s-a pomenit de la tătari, care întindeau mațele pămîntenilor pe garduri.

— Nație tare... se trezi deodată morarul.

— De ce, mă Ghiță Lungu ?

— Să-ți spui de ce : ăl tare ia cu puterea, ca și deșteptul care ia cu deșteptăciunea.

— Mă Ghiță Lungu, asta o fi oare legea ta ? După ce pătimiră bătrînii noștri și pătimirăm și noi, de ni s-au pustiit satele, de rămaseră atîtea văduve și bătrîne fără sprijin, tu te încumeți să lauzi pe nemți ?

— De, eu numai cu al meu nu mă împăcai. Pe-ai lui Hitler i-am văzut vrednici.

— Da' ce, tu nu auziși, mă Ghiță, de cîte se schimbă pe lume ? A trecut vremea ăluia mai tare și a silniciei. În Rusia, după ce au fost dărîmate boieriile și lăcomiile, iată ieși dreptate pentru omul muncitor. Cine muncește mănîncă, cine nu muncește nu mănîncă. Mila de muncitor, mă Ghiță Lungu, care se frige în zăduf și vifor și-l ustură bătăturile mîinilor, asta e legea nouă, asta o făcură bolșevicii. Nemții pun puterea, ăștia dreptatea. Cu toată puterea lor, ăștia îi bat și-i hăcuiesc pe nemți, căci s-au sculat sub cîrmuirea rusului o sută de noroade ; și se bat o sută de noroade, mă Ghiță Lungu, pentru dreptatea ce-au dobîndit. Ii alungară și de la noi pe nemți.

Ne vine și nouă acestora vremea să ne scuturăm de urgia în care trăim.

— Ba, se îndârji iar nea Ghiță, drept e ca cel vrednic să agonisească și săracul să-i tragă cizmele.

Cerneț plesni cu biciușca în pământ.

— Vrednic o fi stăpînul de la Hagiū? întrebă el lovind iar cu pleasna. Eu nu cunoscui avere mare cînstit adunată. Trei-Nasuri nu pune mîna și nu dă cu sapa. Dau robii pentru el. Dînsul mănîncă și robii flămînzesc; căci munca noastră nu-i așezată pe dreptate, ci pe speculă. Uite-l pe Niță Mutu...

Se afla într-adevăr pitit, întru umilință, un sătean de culoarea țărînei în care sta, zbîrlit ca ariciul, cu ochii rotunzi, spăriați. Îi zicea Mutu, că nu zlobozea vorbă cu ceasurile.

— Uite-l pe Niță Mutu, urmă Cerneț. Țsta a stat la robie ca să-și poată crește pruncii. Mă Niță, avut-ai tu clipă de bucurie de cînd te afli pe lume?

— N-avui... hîrii Mutu din fundul suferinții, ca din fundul pămîntului.

Cineva întrebă rîzînd:

— Nici în primăvara aia, cîndva, cînd fuși în floare și tu?

Arătarea cenușie tăcu, scufundată în oca sufletului său.

— Țsta e unul, se însufleți Cerneț. Sîntem mulți ca el. Crescu Niță ăsta cinci copii. I-au pierit în război. Din asta i s-a scrîntit muierea. I se năzar copiii pieriți, ca niște pui cu fulgi. Îi chiamă: «veniți la maica» și-i ocrotește în juru-i cu brațele ca o cloșcă... Dar frate-tu, mă Ghiță Lungu, fu ori nu fu rob atîția ani la Hagiū, dormind pe pămînt, iernînd gol, mîncînd fără să se satire? Fu cît pe-aci să se însoțească cu moartea...

— Din prostia lui... mormăi supărat Ghiță Lungu. Ar fi putut să se căpătuiască... Acușica tu aștepti pe nepricopsitu de frate-meu să se întoarcă ; și el are limbă ageră ; vă uniți doi și faceți partid.

— Ce să facem noi partid — că este : partidul muncitorilor.

— Toate cîte ni le spui le învățași, mă Cerneț, de la frate-tu cazangiul, clămpăni morarul. Tu vrei să poarte trebile țării ăi cu ciocanele ?

— Da, încuviință cu pornire Cerneț : ăi cu ciocanele să bată pînă în torțile cerului, și ăi cu plugurile să are pînă la porțile raiului.

— Și să fie miniștri ăi ce înfundară pușcăriile ?

Cerneț își îmblînzi glasul :

— Nici pe asta n-o auziși, mă Ghiță ; că ieșiră din închisori și luară în mîină frînele... Ne vom scutura și noi de urgie ; va să răsară soare și pentru ăi că-rona nu le-au rămas decît ochii, să plîngă...

Nea Ghiță se înăbușea încruntat. Se dezumflă apoi, oftînd prelung.

— Nu mă amestec, rînji el strîmb ; eu sînt morar și veni vremea să dau drumul pietrelor, să vă fac făină și mălai.

Motorul începu să împuște spre cerul sur, prin vîntul întețit, prin roirea zloatei. Moara măcina grăunțe, oamenii vorbe. Erau tulburați și le părea bine de cîte auziseră de la Cerneț. Știau că oștile sovietice, cu care erau înfrățite și ale noastre, răzbesc în hîrlogul ălor care fură ca lupi flămînzi asupra omenirii. În vremea cît stătură nemții asupra noastră, neguțătorii fură mai lacomi, proprietarii și ăi cu fabricile mai neînduplecați. Bine e să fie doborîți neînduplecații, cum arată Cerneț, și ăi care pătimiră prin închisori

pentru dreptate și acuși intrară la cîrma țării — să aline suferințele robilor din fabrici și de pe brazde.

Intr-un cotlon ferit, femeile aprinseseră focuri de găteje. Cei care își așteptau rîndul se adunară roată, să primească mîngîierea flacărilor măcar în față, căci din spate îi spulbera încă invăluirea vîntului. În zbaterea de aripi a focului, pîrură a se face iarăși oameni, ca mine și ca dumneata, și Ana Zevzeaca, și Niță Mutu.

Dar lui nea Ghiță îi curgea mai mult năcaz decît uium. După ce se isprăvi măcinișul și oamenii plecară, veni asupra lui, din casă, Stanca. Țipa holbat; așa de tare se căsca, încît țipătul ei nu mai avea sunet. Zloata îi biciui fața și îi umplu gura. Trase pe Ghiță în chilia de lîngă moară.

— Să știi, Ghiță, că sări la mine cu ghiarele să-mi scoată ochii!

— Cine? Soru-ta?

— Soru-mea! Care alta? Sece-i mîinile și sparg-o viermii cu nouă capete!

Morărița se oprise deodată, privindu-și soțul cu uimire. Ghiță nici sărise, nici se holbase. Își clătea căpățîna, cu palmele la urechi, ca într-o crîncenă trudă.

— Ce ai, Ghiță?

— Lasă, nu mai ști. Mă loviră atîtea și atîția... Dați-mi și voi una, să se isprăvească încaile! Spune: ce a fost?

Stanca se aprinse iar; dar nea Ghiță o privi atît de jalnic, încît avîntul ei slăbi.

— Alaltăieri, cercetîndu-i hainele pe cînd se afla la nași-sa — nu i-ar muri mulți înainte și ăleia! — găsii în zăbunul ei o scrisoare.

— Și ai citit-o? Încercă a se veseli Ghiță.

— Aș fi voit s-o citesc, se oțări Stanca, supărată de glumă. Să cunosc și eu ce ascunzișuri are, procop-sita. Că mie nu-mi spune nimic. Ea toate le tăinuiește cu Anineasca.

— Ce să-ți spuie ? Că voi trăiți ca cîinele cu pisica.

— Trăiesc în casă cu dușmanca, Ghiță ; țin în sîn sarpele. O fi în scrisoarea asta ceva, mă gîndesc ; și mă reped la preoteasa popii Nae. «Coană preoteasă, zic, aș vrea să cunosc ce e în scrisoarea asta. Să cunosc numai eu și să nu știe nimeni altul. E secret.» Preoteasa deschide scrisoarea, se uită în ea și rîde. «Ce e ?» întreb. — «Nu e nimica, Stanco. Scrisoare de la cumnatu-tău Mitrea. Spune că de cînd v-ați în-tîlnit la Sibiu, nu mai poate uita acea întîlnire...» — «Vai, cocoană preoteasă, nu-mi scrie mie, scrie soru-mi Nastasia...» — «Mă miram, zice preoteasa ; așa se potrivește mai bine. Se vede că se duse atunci cînd o căutarăți prin rîpi și bulboace.» — «Da, co-coană preoteasă, și ea minte că nu ajunsese decît pînă la București. Te rog, cocoană preoteasă, să nu afle nimeni ce spune în astă scrisoare, că ne facem de rîs în fața satului.» — «Fii pe pace, zice preoteasa, e se-cret de familie, tac ca mormîntul.»

Auziși, Ghiță : așa a tăcut că pînă ieri seară știură toate suratele. În dimineața asta Nastasia se repezi la Anineasca. O văzu satul că se duce și, cînd se în-toarse, o așteptară multe la poartă pe vînt și frig și o înțepară cu oarecare glume, cum e obiceiul. Ea pune fruntea în piept, grăbește în fugă, intră ca vijelia în casă și se repede drept la zăbunul ăl subțire. Țipă : «Unde mi-e scrisoarea ?» — «Nu mă-ntreba pe mine, zic ; și nu țipa !» — «Unde mi-e scrisoarea ? Dă-mi scrisoarea. Imi furași scrisoarea, o arătași la lume !» Se zvîrle asupra mea, să-mi scoată ochii. Ia vătraiul

și mă lovește. Dau să scap, ea după mine. Când o văz așa ca o scorpie, lapăd scrisoarea. Ea se apleacă s-o ia, eu trec în cealaltă cameră și trag zăvorul. «Sparg ușa cu toporul!» țipă ea și mă blestemă cum îi vine la gură. A ieșit să se ducă la Anineasca ei. Venii să-ți spui, Ghiță: uite de ce soră avui parte...

Stanca suspina amar. Nea Ghiță o așteptă să se aline.

— Văzuși, Ghiță? Nu spui nimic, Ghiță?

— Ce să zic? răspunse plictisit morarul; văzui că-i luași scrisoarea.

— Apoi, Ghiță, cîntă cu dulceață Stanca, din acea scrisoare dobîndii înțelegere și mă luminai și-n altă privință. O să se afle curînd ce bănuii eu nu de mult. Moțata mea o să facă ou cu ochi și cu sprîncene.

CAPITOLUL XVIII

*Meșterul cazangiu Voicu Cerneț vine cu treburi
la Malu Surpat*

Trăia la București un luptător în ilegalitate, cazangiu Voicu Cerneț, frate cu Stoica. Alungat din Malu de sărăcie, dus din val în val, ajunsese lucrător calificat și se alipise partidului. Era bărbat sprîncenat și întunecos; hîtru, fără a zîmbi.

Cînd fusese arestat întăia oară, magistratul îl întrebuse ironic :

— Cunoști tu pe filozofii voștri, mă ? I-ai citit ?

— Da, mă, a răspuns cu grabă cazangiu ; îi cunosc, îi citii.

— Cutezi a răspunde așa ? s-a zbîrlit magistratul. Mă supăr.

— Păi mă supăr și eu. Imi ziseși «mă», fără să fi pășunat împreună oile.

— Hai, hai, nu fi obraznic, că-ntoarcem foaia. Răspunde, Cerneț, ce filozof ai citit ?

— Citii pe Cant.

— Cant ? N-am auzit. Ce spune filozoful ăsta al dumitale, Cant ?

— Spune bine : că toți robii de pe pămînt, ori de ce nație ar fi, se află frați.

— El te-a învățat să lipești noaptea afișe? El ți le-a dat? Știi ce cuprind?

— Mai întâi, Cant nu mi-a dat nimic. Al doilea, n-am lipit nici un afiș. Al treilea, noaptea nu le-aș fi putut citi, căci e întuneric.

Judecătorul a consemnat în procesul verbal numele filosofului. Procurorul a pomenit de Cant în rechizitoriul. Avocații apărării s-au ferit să-i discute doctrina.

În negrii lui ani de temniță, Voicu Cerneț s-a ținut cu dinții de viață, făcînd dimineața gimnastică și fricționîndu-se cu apă rece. Și-a sporit cunoștințele la universitatea închisorilor. Trimes în carcera Doftanei pentru revoltă, douăsprezece luni nu s-a culcat pe ciment, ca să nu i se atace plămîni. A dormit pe vine într-un unghi al zidurilor, cu brațele încrucișate pe genunchi. L-au ros păduchii, de-și făcuseră caverne sub epiderma lui. Singurătatea i-a pustit sufletul. S-a ținut dirz, a crezut în comunism și s-a izbăvit.

Unii tovarăși nu înțelegeau de ce Voicu pomenise un filosof necunoscut. Desigur nu era vorba de singuraticul de la Königsberg.

— Desigur că nu, a răspuns Voicu fără a zîmbi: eu n-am vorbit decît de prietînul meu de la Galați, Filip Cant, care era mai bătrîn decît mine și mi-a fost învățător. Nu l-am uitat nici astăzi și mă duc uneori să-i văz mormîntul.

După ce și-a isprăvit închisorile, la lumina lui August 44, și-a ras barba și a întinerit.

«Nenea Voicu», cum îi spunea Cerneț, plugarul de la Malu, a primit într-o zi, la partid, o scrisoare de la un ucenic tînăr pe care îl socotise pierit în Rusia.

S-a bucurat: «Uite, nene, Florea Costea al meu trăiește!»

Acea scrisoare pornise de undeva de pe front din Cehoslovacia. Fusese înmînată unui tovarăș, Farcaș Endre, care ajunsese cu ea la Oradea. De la Oradea o purtase alt tîovarăș, Marcus Foghel, pînă la Brașov. De la Brașov o adusese Ilie Hanganu, montator, și o depusese la adresă.

Zicea Florea Costea în scrisoare :

«Nene Voicule, află că, în blestemul în care ne-am dus, am cîștigat un picior de lemn, de care mă bucur, căci o să bat cu el în porțile Berlinului.»

Mai spunea și altele despre război și nemți.

Apoi :

«Am eu aci un țaran, care e de la Malu Surpat. Știi că și dumneata ești de acolo și ai în Malu un frate ori văr, pe care tovarășul meu țice că-l cunoaște.

Camaradul meu Mitrea Cocor a îndurat cîte și cîte, știi dumneata ce îndură un biet sărman la noi la țară : chinuri, bătăi, batjocură. Se laudă că, dacă se întoarce sănătos, o să-l belească el pe ciocoiul lor de acolo, ca să-și săreze inima.

Zice așa, ca să-și aline jocul ; căci mai are și altele. Are mai ales o suferință, adică o logodnică, rămasă în grija fratelui său, morar. După ce-i luă lui partea de moștenire părintească, acel morar s-a lăcomit și la zestrea fetei, orfană, soră cu nevastă-sa. Morarul și nevastă-sa o persecută pe față și o alungă, vai de ea.

Mă gîndii că poate ai prilej să te duci în satul dumitale. S-o aperi pe aceea copilă sărmană, logodnica lui Mitrea. N-are, bietul, liniște nici zi, nici noapte, din pricina asta, după atîtea altele cîte petrece un ostaș pe front. Mă mai gîndii că măcar să-l vestești pe fratele dumitale, să se intereseze el.

Cad la dumneata, nene, cu astă rugăminte, căci Cocor Mitrea e de-ai noștri ; a văzut toate în Uniune

ca prizonier, fiind și eu cu dînsul. N-a mai fost nevoie să isprăvesc eu învățătura ce-i dedesem, căci s-a dumirît el singur. Zic 'să-l sprijinim ca pe un tovarăș adevărat, după cum va dovedi.»

Se mai aflau și alte vorbe bune în scrisoare, pentru sprijinul lui Mitrea. Meșterul Voicu a strîns din umeri. Era ocupat pînă peste cap cu destule treburi obștești, mai cu samă cu chestii de organizare. Cînd să se ducă la Malu acuma, pentru necazurile unor copii ?

A pus scrisoarea deoparte. Nu după multă vreme a venit alta, în care ucenicul îl întrebă de sănătate și adăogea că și el cu Mitrea sînt în viață. Adică acel Mitrea devenise și el un fel de ucenic și prietin al meșterului. Altceva nu mai spunea nimic scrisoarea.

«E dat dracului, Florea ăsta al meu, și-a zis meșterul Voicu. Mă cunoaște. Bate cu piciorul lui de lemn nu numai la porțile cetăților nemțești.» «*Bați și la porțile inimii mele, i-a răspuns. Bine, o să văz.*»

A pus și scrisoarea a doua deoparte. Au trecut multe săptămîni pînă ce meșterul Voicu a putut să-și facă timp și prilej.

Intr-o zi din februarie a anului 45, Stoica Cerneț a deschis poarta Aninească și a împins înaintea sa, prin pîrtia curții troienite, pe un străin cu șubă și căciulă țuguiată. De ochii streșiniți cu sprîncene tufoase ai celui străin și de obrazu-i spînat ca tăiat în piatră, femeile care priveau pe fereastră se sfiiră și se traseră îndărăt.

Nastasia s-a tînguit înodîndu-și în frămîntări degetele mînilor :

— Pe cine o fi aducînd Stoica ? Ce să fie ? Ce s-a întîmplat ?

— Fino, ține-ți firea, s-a întors spre ea cu mustrare nana Uța. Dar îi bătea și ei inima de neliniște. Nu poate fi nimic rău. Stoica ne e prieten.

Nastasia gemu :

— Aoleo... să nu fie vestea cea rea, nășică dragă ! Când mă trezii în zori, mi se bătea ochiul sting. As' noapte îl visai pe Mitrea.

— Vestea rea ți-o aduce poștașul, jandarmul ori morarul, copilă.

— Rîdea la mine, nășico.

Străpunse îngrijorarea și în Uța. Rîs, în vis, întristare arată !

Stoica Cerneț și tovarășul său se scuturau de zăpadă la pragul de afară. Cînele din lanț lătrase de două ori alene și tăcuse.

Nana Uța se miră :

— De ce nu-i harnic asupra lor cînele ?

Nastasia șopti :

— Cum a lătrat, cum îi vorbi străinul și Grivu tăcu...

Anineasca își potrivise pe cap broboada, aruncîndu-și ochii în ciobul de oglindă, își trase cu grabă ghetetele peste ciorapii de lînă și ieși în lîndă, să primească oaspeții. De la cele dintăi cuvinte ale străinului se alină.

— Pace vouă, vești bune !

Nastasia își ridicase palmele la ochi și își rezemase tîmpla de horn. Era slabă, ofilită, rușinată ; i se îngroșase mijlocul. Străinul o cercetase c-o privire repede, apoi se întoarse iară spre nașă :

— Mă mai cunoști, Uțo ?

— Parcă... parcă... abia îngînă nana Uța, zîmbind unor amintiri. Ah ! Ești meșterul, fratele lui Stoica.

Intr-o vreme purtai barbă... Acuși parcă ești alt-cineva...

— Tot Voicu sînt, rîse meșterul. Și totuși, ai dreptate; cel de odinioară nu mai este.

Ea își plecă fruntea oftînd, fără a se dumiri.

— Sprîncenato, urmă meșterul cu ton vesel, spune unde putem lepăda astea de pe noi? Pe urmă stăni nițel de vorbă.

Anineasca a grămădit numaidecît pe marginea unui pat, în apropierea sobei, hainele groase. Trecînd și înapoiindu-se, ghionți ușor cu cotul pe Nastasia. Umerii fetei se zguduiră mai tare, de învîlmășeala plînsului.

Meșterul rămăsese în cizme și în straie cenușii de catifea. Întors pe jumătate spre Nastasia, părea puținel încurcat. Și-a trecut dreapta prin părul cărunț tuns scurt, și, cu stînga, a tras din buzunar o pipă. A îndopat-o cu tutun. A scos bricheta, scăpărînd flacără. Fata și-a descoperit numai un ochi, care cerceta cu interes minunea cea mică din mîna străinului. Stoica s-a apropiat de ea.

— Are vești de la Mitrea...

Ea și-a ridicat fruntea și a privit la iarna luminoasă de-afară. Apoi iar s-a scufundat.

— Sprîncenato, sfătuieste pe fată să nu se rușineze... a zis cu blîndeță meșterul Voicu.

— Auziși, fată? se veseli nana Uța. Așa îmi spune mie odinioară. Acușica facem haz la bătrînețe.

Fata urma să jelească.

Meșterul slobozi pe nări două sfori de fum și-și înălță streșinile groase, încă negre, ale ochilor.

Așa e... amintirile vechi ale uneia, rușinea proaspătă a alteia sînt chestii mai importante decît căderea împărățiilor și războaiele lumii...

— Vești de la băiat ați primit? întrebă el pe Anineasca.

— Da. În două rînduri ne-a trimis și bani.

Fata scînci :

— Nu primii de mult scrisoare.

— De cînd?

Nastasia se scufundă iar.

— De o săptămînă, răspuse Anineasca. Acuma pe front nu-i nici o primejdie.

Urmă răstimp de liniște.

— S-aduc ceva de gustare, se roti Anineasca în loc.

— Mai pe urmă, mai pe urmă, Anineasco, o domoli meșterul. Stai. Eu venii la Malu cu treburi ale mele politice. Dar mi-a scris un ucenic al meu, prieten al subofițerului Cocor, despre unele necazuri ale băiatului. Trecînd pe aci, zic, o să văz ce e. Mă dusei întîi la frate-meu Stoica. El mi-a spus unele și altele. Amîndoi ne-am dus la moară.

Nastasia izbučni, dărîmîndu-se pe dușamea :

— Mă alungară pe viscolul Bobotezei!

Anineasca o cuprinse pe după umeri așa cum sta, mîngîind-o.

— Mi se spuse că fata e aci, a urmat meșterul. Venii s-o văz. Dar mai întîi îl întrebai pe Lungu de pogoanele lui frate-su. Una-alta... că pentru acele pogoane i-a dat și i-a răsdat lui frate-su. Că or să se socotească cînd o veni Mitrea, dac-o veni.

— Auziți, oameni buni, se văita nana Uța, legă-nîndu-și fruntea deasupra copilei.

— Cînd veni vorba de fată...

Nastasia se umili mai adînc, dar își contenii plînsul, ca s-audă.

— Cînd veni vorba de fată... urmă meșterul.

— Știu, știu, a tresărit cu oțărire Anineasca. Că le-a făcut casa de rîs, că e povestea satului, că o să nască copil nelegitim. Ce e aia ? E copilul florilor și al dragostei. Mai legitim, adică mai bun, nu poate fi.

— Ai dreptate, ai dreptate, o potoli cazangiul. Legea noastră îl apără pe prunc.

— Cum să spuie el așa vorbă ? sări iar nana Uța. Strîngă-l de gît ielele și n-ar mai ajunge ! Urîtul ăl din pustie...

Nastasia se smulse și se tirî în genunchi spre străin. Iși ridică brațele.

— Vai, se tîngui ea, cît mă cleveti și mă ponegri satul pentru copilul meu.

Meșterul o apucă de mîină și o ridică :

— Fată frumoasă, legea nouă îl răscumpără pe pruncul tău.

Fetei frumoase i se înroșiseră și i se bulbucaseră ochii ca cepele.

— Ii spusei eu morarului, urmă sever meșterul Voicu, să nu se bucure de moartea unui frate. Este moștenitor care va să-și ceară dreptul.

— O să fie băiat, se îndesă în șolduri Anineasca.

— Mai bine fată, păru a se veseli meșterul, căci nu se mai duce la război și face și ea prunci. Cum spusei, îi vorbii morarului de cununia fetei, apoi de una-alta, și-l înfricoșai. A făgăduit Nastasiei două pogoane dintr-al ei.

— E bine și așa, a oftat Anineasca.

Nastasia a țipat deodată :

— Ne punem pe brînci și-l lucrăm !

Meșterul a privit-o lung cu fața-i împietrită, pînă ce ea a înțeles care îi va fi lucrul în vara ce vine și iar s-a rușinat, dar mai puțin.

S-a amestecat în vorbire și Stoica Cărnăț :

— Vine vara, trece timpul, nene Voicule. Cunoscut cît amar are Mitrea în el. Să vie mai curînd. Eu zic că ura nu trebuie să se învechească.

— Ba la unii, zîmbi meșterul, ura e ca vinul ce se îmbunătățește cu timpul. Tu rîzi ?

Stoica se apără :

— Nu rîd, nene ; poate că ai dreptate. E bine cum spuseși și cum făcuși. Numai te-aș îndemna să nu crezi făgăduiala lui Ghiță Lungu.

Cazangiul se încruntă :

— Crezi tu că mă minte ?

— Crez eu că te minte. Se duce și se înțelege cu ciocoiul și face altfel.

Meșterul păru a-și cumpăni în sine cuvintele :

— S-ar putea. Atunci să-l lăsăm, Stoico, să bea vinul urii de care vorbirăm.

Odaia se umbri deodată. În cei de față aceste cuvinte săgetară o înfiorare. În glasul uscat și egal al meșterului răzbea ca un răsnet din afundul suferințelor trecute.

— Nedreptatea le fu mumă ; dreptatea le va fi ciumă... îngînă el scuturîndu-și pipa în vatră și apoi îndopînd-o din nou. Ce te uiți și ce aștepti ? zîmbi el Nastasiei, și scoase bricheta. O puse la loc fără s-o aprindă. Copila făcu botișor. — Spusei celor de la primărie, urmă Voicu, și celor de la secție, să fie cu băgare de seamă. S-adună strigoii, pun la cale împotrivire rînduielilor noi. Să-i alunge : Duceți-vă, duhuri necurate, căci se revarsă zorile.

— N-ascultă, nene, se împotrivi iarăși Stoica.

Buzele meșterului se strînsă și i se înegură ochii.

— Fie; nu au de dat decit o piele. Să lăsăm asta. Venii, văzui și vă lăsați pe Stoica să privegheze. Cînd o fi nevoie, el știe unde să mă caute.

— Acuma s-aduc ceva? se răsuci iar în loc Ani-neasca. Tăiarăm purcica. Avem și vin.

— N-aduce, sprîncenato, că mîncăm și bem tot.

CAPITOLUL XIX

Se naște un candidat nou la cetățenia lumii

Se stîrnise cătră primăvara lui 45 printre oamenii de la Malu Surpat și vecinătăți o îngrijorare cum nu mai fusese de mult. Nemții, încă din trecuta primăvară, secătuiseră tot pe unde trecuseră. Cel puțin de s-ar fi ales bun grîul de toamnă și n-ar fi fost seceta de-acum.

Din lipsă de umezeală, grîul în multe locuri răsărise ca barba spînelui : ici un fir, colo un fir. Se iscașeră șobolani mii, care adunau semințe din brazde în magaziiile lor subpămîntene. Simțeau și acele lighioane ca o primejdie de foamete.

Pătrunseseră prin sate și cătune șobolani și mai primejdioși, cu două picioare. Necunoscuți străini, pribegi fără căpătăi, unii căutînd malai de cumpărat, alții purtînd de vînzare iconițe și cărțile, intrau prin casele oamenilor și împrăștia zvonuri. Că iată veniră asupra creștinilor primejdiile vieții și anii morții, de cînd se răscură bolșevicii și tăiară pe împăratul lor și bătură în piroane ușile sfintelor biserici. Sîng pe boieri, fură copii și-i duc în pustie ; prigonesc pe creștini, îi lasă muritori de foame și-i pun să pască iarbă

la un loc cu vitele ; schimbă întocmirile lumii vechi și pun acolo unde ajung semnele diavolului Belzebut. Vor să prefacă și la noi toate, și de aia Domnul Dumnezeu își întoarce fața de cătră omenire. Cetiți Visul Maicii Domnului și Minunile Sfintului Sisoie și vă pocăiți.

Unii dintre gospodarii mai isteți, care nu îngenunchiau la popa Nae și nu-l hrăneau cu sărindare, rîdeau. Astea-s brașoave, arătau ei, scornite de partidul boierilor. Au mai rămas destui în țară din această blestemată sămînță care s-au îmbuibat ani și ani, de cînd ține minte biata prostime sărmană, și s-au îngrașat din sîngele nostru, și acuma se înfricoșează că s-ar putea să vie și asupra lor cutremurul cel mare al dreptății din veac, să-i surpe în străfund și să se lumineze țara de urgia lor.

Stoica Cerneț dăduse pe față temeiul pe care se reazimă Partidul Comunist. «Să înceteze exploatarea omului de către om!» Acest partid își face tot mai mult loc la cîrma țării și împinge în colțuri tot mai strîmte pe îmbuibății de ieri. Vor împărți pămînt ; vor alcătui legi drepte. «Ies acuma, zicea el, înștiințări despre adevăratele stări de lucruri din Uniunea Sovietică. Sosesc de acolo oameni de-ai noștri care au văzut cu ochii lor așezarea nouă răsăriteană. Acolo ciocoi și îmbogățiții pe nedrept s-au topit ; se bucură la soare numai muncitorii care țin în mînă secerea și ciocanul. Robii de odinioară sînt acolo stăpîni acuma. Iconarii și pribegii se dovedesc a fi slugi năimite, care îndeamnă lumea să rămînă în mlaștina minciunii și somnului robiei ! Apoi dacă ar fi acolo cum spun ei, nu s-ar fi ridicat cu asemenea putere popoarele Uniunii, să-i bată cum i-au bătut pe nemți și să-i alunge cum i-au alungat, de-i năpustiră pînă în bir-

logul lor. Oștile astea știu pentru ce luptă; sînt oștile muncitorilor din fabrici și ale plugarilor, oști nebiruite, căci își apără bunurile lor!»

Intr-o duminică s-au întîlnit pe hotarul satului boier Cristea și Ghiță Lungu. Cel dintăi era călare pe bihuncă și opri numaidecît murgul cu coamă spulberată și coadă lungă.

Cîmpia aburea în soarele dimineții, scînteind pînă departe. Guguștiuci se chemau în sălciile de la încrucisarea drumeagurilor de țărîină.

— Lungule, nu te văzui de la Paști, zise proprietarul cu glas de muștrare. Avem de vorbit unele și altele.

— Tot mă gîndeam să viu, răspunse morarul, dar sînt singur și mă învăluiră toate pînă peste cap. Acușica mă duc la biserică.

— Eu nici de asta n-am vreme, rîse cu amărăciune Cristea. Închinarea mea e la Puțu Oilor. După ploaia de săptămîina trecută văz că grîul se îndreaptă.

Morarul își făcu cruce.

— Poate tot și-o întoarce Dumnezeu mila spre noi.

Duminica pînă la prînz, Ghiță Lungu avea rînduiala evlaviei. Și-o făcuse de curînd, de cînd sfătuisese cu părintele Nae despre treburile lumii și ale vieții.

— Avurăm și pacostea șobolanilor, urmă el, și Dumnezeu ne scăpă. A dat în ei o molimă la sfîrșitul iernii, de pieriră cu miile. Ciți au rămas se duseră în colo, la vale, pe apa Lisei. Zic unii să mai fi fost o dată așa. Vor să treacă Dunărea și se îneacă. Mă gîndeam să viu la Hagi, boierule, să-ți raportez unele chestii ce nu-mi plac. După molima de care-ți spusei, începu a bîntui asupra mălurenilor alta.

— Politica... știu, încuviință Cristea. Imi spuseră cei de la primărie. Țiganii, cînd flămînzesc, cîntă. Aștia se adună și pun țara la cale.

— Ei socot c-o să li se dea pămînt. Așa se tot zvo-nește de cînd a venit guvern nou. O să se ia de la ai bogăți, să se dea la sărăcime. Va să zică, eu muncii și mă căznii o viață pentru puțina agonisită ce am și să vină nepricepuții, leneșii și proștii, s-o roadă ca la praznic. Sînt printre ei instigatori. Știu eu de anul trecut pe unul Stoica Cerneț, al care are un frate cazangiu. Voicu ăla, comunistul, îi dă ăstuilalt îndrumare. Se adună la Stoica ăsta, acasă, cîțiva ce-și zic partid. Cînd îți voi spune cine se adună acolo, boierule, o să te minunezi. Aș rosti eu o vorbă potrivită, dar e zi de duminică, mă aflu în drum spre sfîntă biserică și nu se cade.

— Sînt curios să aflu, s-a interesat domnul Cristea.

— Apoi vine unul Grigore Mîndrea. Una Ana ce-i poreclită Zevzeaca : acuși se cumînți. Unul Laie Să-racu.

— Laie ăsta era slugă la mine, la boi. A lepădat bîta și s-a dus. Il dădui în judecată. O să-l urmăresc cu jandarmii. Și mai cine ?

— Mai este unul Aurică Turbatu ; se întoarce de la război cu picior de lemn. Și alt invalid fără un braț, unul Tudor Gîrlea.

— Mai trebuie și un orb, rise boierul.

— Este și ăla, chior de ochiul drept. Irimia Vascan ; a fost sergent de infanterie. Veni să macine. O jumătate de sac. Tot scînteia spre mine cu ochiul sănătos. Mă gîndii să-l îmblînzesc. «Irimie, zic, nu-ți mai luai uiumul.» — «Ba să-l iei, e dreptul morii !» zice. «Bine, Irimie», zic. Drept îți spui, boierule, parecă m-a înjunghiat cu ochiul ăl sănătos. N-aș vrea să mă întîl-

nesc cu el, noaptea, cînd mă înapoiez singur acasă. Este și unul Niță Mutu. Și alții. Se adună și pun la cale.

— Și lui Niță Mutu ăsta îi făcui proces, se încruntă Cristea. Il urmăresc și pe ăsta.

Ghiță Lungu se scărpină după ceafă.

— De, boierule, ce să spun? Eu aș fi de părere să-i lași deocamdată mai cu blîndețe. Proștii tot proști rămîn. Bate peste ei vînt rău; o să le treacă. Atunci îi stringi în chingi. Am și eu chestii cu unii și-i las. E moale și plotonierul Danțiș. Se cam teme. Dumini-cile, vin ori de la oraș, ori de la București observatori.

— Ce-i aia?

— Vin lucrători trimiși de partidul lor, să repare ăstora pluguri și unelte, și mai ales să le spuie una și alta. Ei le vîră în cap c-or să primească pămînt de la ăi care au. Îți spun drept, boierule, mă tem. De aia zisei că nu e potrivit să-i iei cu topuzul. E-he! altădată era bine. De gînduri și necazuri, boierule, slăbii. Mă cîntării la cîntarul morii: îmi lipsese nouă kilograme.

— Ba dau în ei cu pușca, zbieră întăritat Trei-Nasuri.

După aceea s-a domolit.

— Unele din astea le-am aflat de la Popescu primarele. Dar el nu părea speriat, cum te văz pe tine, Lungule. Cu împrumutarea nouă care se aude, o lăsăm moale — zice el — pînă s-or ivi alte schimbări; partidele vechi se țin tare. Asta e adevărat: să știi și tu.

— Primarele, boierule, se întoarce și el după cum bate vîntul. Popescu n-are ce pierde. Să vedeți dumneavoastră alta și mai și: că se întărită și femeile. Cînd ies la balta Lisei de nălbesc pînzele, bat și ele

politică și se ceartă. Cu femeile e și mai greu, că nebunesc mai lesne. Ce avui de pățimit cu cumnată-mea Nastasia... Și asta e o chestie. Ii făgăduisem două pogoane, cum s-ar spune din zestrea ei. Încă nu e măritată, dar o să fie dacă se întoarce nepricopsitul ăl de frate-meu Mitrea.

— Încă nu s-a întors ?

— Nu. E tot la război. Nastasia asta are să nască fără rinduiala căsătoriei, că se făcu de rușine în tot satul. Să-i dau, zic, să scap. Acuși îmi pare rău. S-a așezat pe pogoanele ce i-am dat. A ajutat-o Cerneț să are și să semene. I-a reparat Cerneț o colibă. Stă cu ea și Anineasca, s-o privegheze, că e cu burta la gură. Muncește ca o nebună, nici n-o mai cunoști de slută ce e. Il așteaptă pe Mitrea al ei. Curată batjocură. Când ies la câmp, ocolesc. Și Nastasia asta, boierule, are nădejde în partid. Să nu mori ?

— Să nu mori, Lungule, a răspuns boier Cristea întunecos. O să trăim și o să vedem.

— Mai sînt și altele, boierule.

— Nu voi să mai auz nimic, Ghiță. Mă plictisii. Vino la mine să stăm de vorbă și să-ți spun eu ce e de făcut. Mai întii, lui Cerneț ăsta, pun eu la cale să i se aranjeze un proces de contravenție, ca să-l domolim.

— Nu se domolește, boierule ; se ține tare.

— N-aș crede. Cum îți spusei, sînt și alte partide, alea cu care am trăit pînă acum. Le punem iar pe picioare. Eu am lucrat cu liberalii care se află și ei în guvern. Ce fac ? Taie cîinilor frunză ? Nu taie cîinilor frunză ; au și ei interese. Tu dă-te cu partidul național-țărănesc ; și partidul ăsta are de-ai lui la cîrmă.

— Așa e, boierule, să nu stăm cu mîinile în sîn, că ne mîincă nepricopsiții. O să viu la dumneavoastră

după ordinul ce-mi dădurăți. Nu știu ce-o să fac și eu cu alde frate-meu. Și de la ăla vin zvonuri. Să mă ierte Dumnezeu că păcătuiesc. Mai bine mi-ar sosi despre el altfel de veste, ca să mă liniștesc.

— Te temi de el? Lasă-l pe mîna mea!

— De, boierule, știu eu? Atunci așa, o să vin la dumneavoastră.

S-au despărțit. Amîndoi mormăiau, ciocoiul pornindu-și bihunca ușoară spre Dropii, morarul intrînd în sat.

Intr-un loc unde drumeagul se înălța ușor pe rîpa Lisei, Ghiță Lungu se opri și privi satul adunat în jurul bisericii. Dincolo de apă, pe colinele dinspre asfințit, se întind ogoarele mălurenilor.

E vorba să se facă un pod ca lumea. Cu șubrezeniile astea de lemne încrucișate, te pomenești iarăși despărțit de oraș, la viituri mari; Doamne ferește, pot fi și morți de om, cum au mai fost.

Tot se vorbește în sat de un pod de piatră și beton. Dar primăria săracă — cu ce să faci? Făgăduielile perfecților, la alegeri, au rămas făgăduieli, trecătoare ca scamele de păpădie. Oamenii nu vor să pună mîna de la mîna. Că să pună ăi bogați! Ba bogații și-or pune partea lor, dar întîi să vază că se strînge ceva de la ăilalți.

«Ce să se strîngă de la niște jempeliți? rîse Ghiță Lungu în sine. La urma urmei, mai merge o vreme și cu șubrezeniile, pînă ce-o mai pieri cineva.» Uite, își aduse aminte că popa i-a vorbit de parastas și pomenire pentru bătrîni. La șapte ani le făcu praznic, la nouă iarăși; acuma zice că și la doisprezece. Popa Nae nu-și uită socotelile și le are scrise în catastif. «Totmai în anul cu cheltuiala pentru morți îmi veni și mie gîndul să lapăd ale două pogoane desmățatei

ăleia, care ne făcu de rîs. Și asta fu politică : să se mai astîmpere gura lumii.

Ași ! pe dracu ! ce să se astîmpere, cînd Uța asta Anineasca o scoase pe fată în priveliște ?»

«Vezi ce făcuși, Ghiță ?» îi suna în urechi mustra-rea muierii.

Morarul bătu cu bățul în pămînt. Uite cum îl face Stanca să înjure, cînd se duce să ia sfînta anafură de la biserică. «Pogribania ci de coțofană !»

Între multele îngrijorări și afaceri, morarul avea în vedere și pe asta. Se gîndea cum să se descoto-rosească măcar la toamnă de beleaua cu pogoanele.

Se duce supărat spre biserică, tîrîndu-și nițel în-călțările. Era cu straiiele alea nouă de dimie albă. Femeile, care treceau podul spre bisericuța lor, îl văzură de departe și-i meniră, ele în de ele, dropică și nădușală, ca unui dușman.

Bisericuța lor se afla în capătul pogoanelor Nas-tasiei, lîngă un pîrăiaș care venea de sub dealurile de miazănoapte, la umbră de frasinii vechi. Pe toate acele coline, roase astăzi de șuvoaiele ploilor, fusese în vremea de demult pădure. Din acel ostrov verde al singurătăților nu mai rămăsese decît Frăsinetul, într-un pămînt clisos, care nu se lăsase răzbit de oa-meni. Sub frasinii vechi, ici-colo mărăcinișuri. Bă-trîniii Nastasiei duraseră în luminișul de la capătul pogoanelor, aproape de pîrăiaș, o colibă de frunzar. În fitece primăvară trebuia meremetisită, căci toamna și iarna, cît nu stătea nimeni acolo, se agă-țau de ea trecătorii puțini. Cît dăduse ajutor Stoica Cerneț la arătura de primăvară, pusese și el mîna, împreună cu femeile, ca să înfunde cu frunzar nou și să acopere cu stuț din vale acel adăpost șubred.

Lîngă Anineasca și Nastasia se alipiseră Ana, ce-i zicea Zevzeaca, și Veta, sora Trigloaiei. Amîndouă ținuseră frați : Ana pe Tudose Laiu, cel mîncat de lupi, zis Zevzecul, de la care rămăsese văduvei moștenire porecla ; iar Veta pe Radu Laiu, care nu se mai întorsese din războiul de la 1917 și nu se mai aflase nimic de el. Aveau și dîsele nițel pămînt lîngă al Nastasiei, cît putuseră cîștiga de la neamurile bărbaților, pentru prunci. Acum pruncii erau bărbați — duși și ei în războiul ăstălalt, ca să li se întoarcă și lor poate numai numele și numai amintirea că au trăit și au suferit și ei cîndva la Malu Surpat.

Ana și Veta se aciuseră și dîsele la colibă, după voia nașei Uța, ca să fie într-ajutor, cine știe, la o nevoie. Căci așa e omenirea : unii mor, alții se nasc, și copila asta, Nastasia, își aștepta ceasul. Cît era de lucru la porumb și la colțul de legume dinspre Frăsinet, fina și nașa stăteau mai mult la colibă. Cînd era vreme rea, ori în sărbători, se duceau în sat. Pînă la Malu nu era mai mare depărtare decît doi kilometri. Se puteau rezezi acasă și în cursul zilei. Inșă lor le plăcea să stea acolo, la verdeață și la liniște. De aceea spuneau acestui loc «biseriçuța».

În pîrăiaș se oglindeau vîrîurile nalte ale frasi- nilor. În mărăcinișuri lărmuiau păsărele de felurite neamuri. Erau și cîțiva granguri și cîteva mierle. Stătuse un cuc un timp, cu soția lui ; pe urmă plecaseră, după ce își asiguraseră ouăle în cuiburi străine. Spuneau Veta și Ana că, în cealaltă primăvară, veniseră două privighetori. Acum nu era decît una. Cu toată truda muncii, o ascultau uneori, noaptea, la lumina lunii. Nastasia sta în întunericul

umbrei, ca să nu i se observe scînteierea lacrimilor. Însă i se auzeau suspinele.

Slăbise fina Nastasia și numai ochii îi rămăseseră frumoși.

Slăbise de muncă, de griji, de dor.

Cînd se așezau sub frasini, la vremea prînzișorului, și aprindeau focul pentru ceain, bătrînele vorbeau de toate cu mare spor. Nastasia sta dusă. Recita în gînd, ca pe niște rugăciuni, scrisorile ce le primise de la Mitrea. Avea unsprezece. Aștepta pe a douăsprezecea.

«Nastasia scumpo, fii cuminte, așteaptă-mă cu răbdare. Îți pregătiu cizmulite, zăbun și vîlnic de aci din părțile ardelenesti, ca să le porți la cununie.»

Ceasul veni cu totul pe neașteptate, miercuri, în săptămîna întâia a lui iunie. Candidatul nou la cetățenia lumii era atît de nerăbdător, încît doborî pe maică-sa în țărîna colibei, înjunghiind-o cu dureri înfricoșate. Nu mai era timp și nu mai era chip să fie dusă în sat, biata copilă. Nașa Uța repezi pe Ana la Cerneț acasă, s-o aducă în pleasnă de bici pe Sofia lui Stoica, pricepută în trebi de astea.

— S-aduceți și o cărămidă, a adaos stăruitor Ani-neasca. Bănuii eu că s-ar putea întîmpla grabă și avem aci la colibă de toate; însă de cărămidă uitai. O cărămidă mare de zidărie.

Nastasia se mai alinase într-un răstimp și chiar rîse, întrebînd la ce clădire va fi fiind trebuitoare cărămida. Cum întrebă, cum o apucară tăieturile din nou. O lăsară și iarăși o încleștară, pînă ce sosi moașa Sofia, cu căruța și cu Cerneț mînînd de zor.

N-au găsit cărămidă. Unde să afle cărămidă la o grabă ca asta?

Anineasca se tînguia cu mînile la tîmple. Era obicei la Malu Surpat, de cînd țineau moașele minte, să se puie sub șale femeii bîntuite de tăieturile facerii o cărămidă. De ce, nu-și mai bătea nimeni capul să afile. Așa. Poate ca să aibă în ce se încorda lehuza în clipa eliberării.

— Este în colibă un mușuroi pustiit de furnici și împietrit de vechime, fu de părere Veta lui Radu Laiu ; să i-l dăm sprijin bieteii Nastasii.

Nastasia țipa chinuit și prelung, ca sub cuțit. In juru-i, patru femei ajutor. Care cu undelemn, care cu foarfece și ibrișin, care cu doniță de apă, care ținînd-o de subsuori și mîngîind-o pe bolnavă.

Ar mai fi trebuit să fie de față și Mitrea. Era alt obicei, ca vinovatul să se înfățișeze în această clipă a durerilor, să-i tragă pumni cea care se căznea, să-l zgîrie și să-l zgîlție de cap.

— Al de-i făcu beleaua e departe, mormăi Ana Zevzeaca. Altfel, dacă ar fi aci, s-ar ușura mai lesne, sărmana.

Stoica își priponise caii sub frasinii și aștepta posomorît lîngă foc. Lui nu-i era îngăduit să ia parte la o taină ca aceea. Altfel, vremea era lină, ca într-o sfințenie ; huruiau în cuiburile de sus turturele și fluierau batjocoritor granguri.

— Astea spun de mai nainte care o să fie numele pruncului, dădea lămurire Veta, ca cea mai vîrstnică dintre toți cei de față.

— Parcă ar fi moarte de om, șopti Stoica Cerneț, ascultînd. Și doar ne spuse meșterul Voicu, frate-meu, să ne pregătim cu doctor și cu toate cîte sînt astăzi pentru alinarea unor asemenea suferințe. Babele rîd ; știu ele mai bine. «Numai Adam și Eva, maică, străbunii cei dinții, nu ieșiră din truda femeii.» Basme !

La asfințitul soarelui înfricoșarea din colibă s-a alinat. S-a făcut liniște în Frăsinet. A bătut toaca o ciocănitoare. Se adăogase lumii de la Malu Surpat un băiat. E cu ochii negri, seamănă cu taică-său; i-a dat maică-sii brînci; a strigat la moașă cînd îi tăiară buricul.

CAPITOLUL XX

Scrisori și vești de la cel de departe

Trăia la Malu Surpat și un cîntăreț bătrîn pe care îl chema Veselin Scripcarul, zis Baftă.
— O avuși? l-a întreat la o adunare Stoica Cerneț. Erau prietini.

— N-o avui, a răspuns artistul rîzînd amar.

Bafta lui fusese să tragă pe dracu de coadă.

— Așa îmi fu scrisa, a adăogit el; nu în frunte, ci în condicile lui Cristea, la Hagiu. Îmi dădu cîndva șase poli. Se-nmulțiră anii, se-nmulțiră și poli. Cînd și cînd, mă poștește madama Didina să-i cînt, dar el tot nu mă iartă de dobînzi. Îi muncesc vara, îi cînt toamna; nu mă mai pot plăti.

— O să-ți secfestrece vioara, Veseline.

— Asta nu se poate: fără vioară pier; vioara mea face mai mult decît doi boi.

— Frate Veseline, nu e țandăra aia de brad, ci darul ce ai și sufletul tău.

În acea vară, după ploi, grîul se îndreptase destul de bine. Cristea dăduse de știre la primărie să-i vie, la legat snopii și la treier, datornicii. Oamenii se lăsau greu și se uitau pe sub căciulă. Primarele se cam codea; Danțiș, plotonierul major, avea prea

des convocări la companie. În ziua hotărîtă legatului snopilor, la o săptămînă după Sfinții Apostoli Petre și Pavel, proprietarul a poruncit lui «Baftă ăla» să se înfățișeze să cînte muncitorilor, ca să li se mai îmblînzească privirile.

Scripcarul zicea bine și din gură. Intre altele a cîntat un viers din vechime, ce avusese pe vremuri mare faimă și-i plăcea și lui Trei-Nasuri :

Cînd ies mălurencele
Să-și nălbească pînzele,
Li se văd picioarele
Albe ca lebedele.

Nu s-au înseninat bărbații, nu s-au înseninat mai ales femeile.

Ehe ! or fi fost altădată albe ca lebedele picioarele mîndrelor de la Malu Surpat, cînd semănau ciocoi mai puțin grîu și nu scoteau partea femeiască la muncă. Muierile se tupilau pe lîngă case în gospodărie ; tot greul era pe rumîni : clacă, transport de lemne de la pădure, meremeturi, menzil și cîte alte angarale...

Gospodinele țeseau iarna pînza și o albeau vara.

Uite acușica la ele ! Arse de vipia lui iulie, cu obrazurile îmbătrînite, cu mîinile și picioarele de culoarea gătejelor, uscate și crăpate ; negre lebedele, negri sînii, negre buzele. Aveau dreptate să se rușineze de cîntecul lui Veselin. Iar bărbații îi înjurau pe ciocoi că împușinară și spurcară unele din bunurile vieții.

— Mai taci, mă taică Veseline, au strigat unii din muncitori într-o vreme, că murim aci de scîrbă și de alean.

Trei-Nasuri a băgat de samă că Băftă își lepădase pe un snop vioara.

— Nu sta, țigane, cu brațele încrucișate că te altoiesc! Aci nu ești în bordeiul tău, ci la muncă boierească. Îți plătesc, învîrte arcușul și limba!

Lăutarul a mai behăit fără curaj cîteva tangouri aduse de la oraș. Dar cînd s-a urnit din loc Cristea și s-a dus la conac, Veselin s-a trîntit cu fundul de pămînt și s-a tras de cap rîșnindu-și măselele.

Stoica Cerneț povestea întîmplarea asta într-o duminică sara, acasă la Uța Anineasca. Adusese și pe soția lui: amîndoi erau cumetri Nastasiei și se bucurau de vrednicia pruncului care o biruia pe firava lui măicuță.

— Nu-i ajunge cît îi dau să sugă și mă bate cu picioarele, se tînguia Nastasia. Fii cuminte, Tase, dormi!

Tase nu voia să doarmă; sta cu ochii deschiși la adunare, parcă voia să-i zugrăvească pe toți: pe nași, pe Uța, pe bătrîna Veta și pe Ana, văduva Zvezecului.

Cum își porni din nou Cerneț povestea cu glas mai domol, copilul adormi dintrodată.

— După ce s-a isprăvit cu legatul snopilor, se duce, va să zică, Veselin să-și primească simbria, cum fusese făgăduiala proprietarului.

— Care simbrie? zice Cristea; nu-mi datorești bani?

— Atunci scade-mi din datorie patru sute de lei, boierule.

— Păi mi-ai cîntat mie? Să-ți plătească muncitorii. O să le opresc lor, de fiecare cîte ceva, și-ți dau ție. Să vii duminica cealaltă.

Se înfățișează lăutarul în cealaltă duminică:

— Păi degeaba veniși, mă Veseline ; încă nu făcui socotelile oamenilor, dă-i dracului.

— Eu așa zice, boierule, să mă împac singur cu ei, că sîntem prieteni, iar dumneavoastră să-mi scădeți din datorie, căci venii la porunca dumneavoastră nu a oamenilor.

— Păi să văd, să mă gîndesc, răspunde Cristea. Mai stai aci nițel pînă ce isprăvesc niște chestii pe care le am cu Ghiță Lungu.

Veselin a stat și a așteptat. Ca lăutar cu urechea ageră a înțeles că Trei-Nasuri a pus la cale cu partidul lui liberal de la București să-l puie pe Ghiță Lungu ajutor de primar în Malu Surpat. L-ar pune primar, dar Ghiță Lungu nu știe carte. Așa că primar rămîne tot Popescu, iar Ghiță Lungu, ca ajutor, face toate la primărie, după poruncile boierăști. Trei-Nasuri a băgat de samă că lumea cam bîzîie și că scoate coarne. El împinge înainte pe Ghiță ; să se certe, să amenințe, să se ia cu ei de piept.

Cristea se întoarce la lăutar :

— Nu plecași, mă țigane ? Ce mai aștepți ? Ii spusei lui Ghiță, ca ajutor de primar ce este, să adune ce țî se datorește de la cei ce legară snopii, căroră le cîntași.

— Da' cu scăderea datoriei ?

— Aia e altă chestie.

Peste altă săptămînă s-a văzut că mălurenii ieșiră încărcăți în condici cu plata cîntării ; iar lui Veselin i se adaoseră alte dobinzi, căci a cîntat și n-a lucrat în acele zile.

— Detuna-l-ar sfîntul Ilie și împunge-l-ar scorpia ! blestemă Veta. Așa e. Fuserăm și noi la muncă la Dropii și ne puse taxie pe cîntat, mie și Anei, parcă nouă ne ardea de asta ! Abia ne trăgeam sufletul de

arșiță și pulbere. Ne puse la socoteală câte patru lei. Incaile, dacă a cîntat Veselin, să-i dăm lui Veselin gologanii. Ba îi opri el acolo la casierie — sta-i-ar în gît ! Nu m-aș mira să ne ceară acușica și Ghiță Lungu câte patru lei și, dacă n-avem bani, să dăm câte-un coș de porumb.

Anineasca se miră :

— Ar fi oare de crezut așa ceva ?

— D-apoi de la unul ca ăsta te poți aștepta la orice. N-o să îndrăznească a cere de la bărbați în putere, dar de la sărmani și văduve o să ia. Aștia ca Lungu și Trei-Nasuri sînt niște hoți mai răi decît ăi care ies la drumul mare.

— O să mă duc la Ghiță, se supără Stoica Cerneț, și o să-i hotărască să nu se arate dușman satului, c-o să-i meargă rău. Ține cu ciocoiul, întîrzie împrîrietăria, poruncită de lege ; face și desface comisiile. Au uns ochii unora cu cîteva zeci de pogoane de aci din Hagiu. Calicii să mai aștepte, țipă el. S-a umflat de atîta semeție, ca de venin : o să plesnească !

Veta făcu ochii mari.

— Îmi spuse soru-mea, Chița Trigloaia, șopti ea tainic, că avu un vis joi spre vineri ; și în acel vis se făcea că-l ducem la cimitir pe Ghiță Lungu, pe o vreme de ploaie, și eu și dînsa îl boceam pe mort și într-același timp rîdeam.

Sofia, nașa, făcu pripit trei cruci deasupra copilului.

Ana întrebă :

— Nu eram și eu acolo ? Ce-ți spuse Chița ?

— Erăi : boceai și tu.

Ana Zevzeaca se veseli.

Afară începu să latre întăritat cînele din lanț ; apoi se potoli. Se auzeau pași și glasuri. Nastasia se ridică în picioare, purtîndu-și cu luare-aminte pruncul și trecu în camera de alături. Se vestise că vin la Uța, în aceeași sară, fratele ei Manole Roșioru și doi oameni din sat demobilizați de curînd. Aceștia din urmă sosiseră chiar în acea zi și aduceau veste de la Cocor : o scrisoare cu cinci peceți. O aduceau doi : dacă se întîmplă unuia ceva, s-o ia celălalt și s-o puie ori în mînile Nastasiei, ori în ale Anineascăi. Asemenea scrisori mai sosiseră, aduse de alți demobilizați. Nastasia se tînguia că numai «al ei» nu vine. Acuma ea aștepta cu inima bătînd și cu Tase în brațe, lîngă ușa lăsată nițel deschisă. Ii erau prinse brațele și nu-și putea șterge lacrimile ce-o podidiseră.

În odaia cea mare unde erau adunați ceilalți pătrunseră pași și sunară glasuri tari. Dar îndată acele glasuri se domoliră. Cu fratele Uței intraseră Alior Grigore și Pescaru Simion.

— Adus-ați scrisoarea ? întrebă nana Uța, făcînd cu ochiul înspre ușa odăiței de alături.

— Adus, răspunse Alior.

— Bune vești ?

— Bune.

După acest schimb de cuvinte, Nastasia nu mai auzi nimic și începu să se frămînte în loc, așteptînd din clipă în clipă darul cel scump.

— Mitrea e în spital, șoptea Anineascăi în acest răstimp Alior. A mai fost și astă-primăvară, dar nu v-a înștiințat, ca să nu vă speriați. Ii intraseră în șold cîteva așchii de obuz. A stat cincisprezece zile, cît îl îngrijiră doctorii. I-au poruncit să mai stea ; n-a voit și s-a cerut numaidecît pe front. Avea în el

o nerăbdare și o pornire... Nu de mult a început a-l dura locul operat, s-a făcut puroi înlăuntru. L-au luat medicii iarăși în primire și i-au hotărît că nu-l lasă pînă ce nu-l vindecă deplin. I-au mai găsit două țândări ca acele. Il văzurăm înaintea de plecare. Acuma e bine. Cum scapă, face numai un pas pînă acasă. Toate le spune în scrisoarea pe care o aduserăm.

— Sînt prea bucuroasă, a răspuns cu glas ceva mai tare nana Uța ca să se audă în camera de alături. Vă rog să îngăduiți o clipă, pînă ce aduc țuică și nițică pîine și slănină.

Anineasca a trecut în bătaie de vînt la fina, punîndu-i în mînă scrisoarea cu cinci peceți.

— Vești bune, țuica nașei.

S-a dus apoi la camară.

Nastasia a rupt cu înfrigurare pecețile. S-a făcut întăi palidă cetînd; i s-au umplut iarăși ochii de lacrimi, apoi s-a liniștit încet-încet.

Îi trecuseră spaimetele, i se alina inima. Mitrea o încredința că în scurt timp vine. Într-o sară, ori într-o dimineață, o să i se arate deodată în prag. Pînă atunci dorea să afle ce face copilul.

Inchise ochii și-l văzu pe Mitrea aeeva în față; în brațele întinse ea îi punea copilul; era darul ei cel mai de preț.

Rămase un timp pe gînduri, luminată de acea vedenie, apoi își șterse pripit lacrimile și se așeză la măsută să-i răspundă.

În vremea aceea, la Malu Surpat, puținii tineri știutori de carte se deprinseseră a întrebuița, în scrisorile lor de dragoste ori de prietinie, anumite formule alcătuite din stihuri. Le cunoșteau toți, le știau pe derost.

«Pui plaivazul și-ți scriu fie — cu dor și cu bucurie...»

sau

«Scriu cu dor și cu plăcere — ca să-ți fie mângiere — peste ce am început, eu vărs lacrimi și sărut.»

Astea și altele înlocuiau un cunoscut clișeu mai vechi, căzut în uitare :

«Mai întâi de toate doresc ca mica mea epistolă...»

Așa își începuse și Mitrea prima lui compoziție. Dar de atunci trecuse vreme, și lucrurile se schimbă întruna în această lume.

Se mai aflau unii, printre care Nastasia, care luau împrumut pentru scrisorile lor versuri din cărți, sau, mai ales, din poezia nescrisă a poporului.

Deci iubita celui de departe, avîndu-și de mai nainte pregătită muștrarea de dragoste, nu stătu mult la îndoială. Pe dînsa n-o interesa nimic din cîte se tînuiau în camera de alături : nemulțămirea sărmanilor, răutățile lui Trei-Nasuri, vicleniile lui Ghiță Lungu, răzmirițile ce fierbeau. Începu — confundîndu-se dintrodată într-o veșnicie în care nu se aflau decît două ființi : ea și Mitrea.

«Dumneata, bade Cocor, nu-mi trimete atîta dor pe gurile tuturor, trimete-mi mai puțintel, dar vin' dumneata cu el. Fui tare supărată aflînd de suferința ce-ai avut în spital, iar acum sînt bucuroasă de vestea ce-mi dai că în curînd te întorci acasă. Să știi că Tase e voinic și crește văzînd cu ochii. De dorul dumitale mă uit la stejari.»

Nastasia a scris multe alte lucruri soțului său și-și închipuia că-l are lîngă ea și-i șoptește.

CAPITOLUL XXI

Tovarășul Mitrea face rinduială la Dropii

In săptămînile următoare s-a împrăștiat în sat la Malu Surpat vestea că lui Mitrea Cocor, acolo unde se află, nu-i merge bine. Caută unii și alții, mai ales «unele și altele», să ascundă. Dar ce să ascunzi cînd toată lumea știe? A sosit de la dînsul scrisoare; e în spital; e bolnav; a fost operat; Dumnezeu știe de se va mai înapoia! Ar fi avînd, cum spun doctorii, o cangrenă, adică putrezirea cărnii. Cangrenă la un picior.

Îl auziseră unii chiar pe Ghiță Lungu vorbind despre asta la primărie.

— Ce-i pot face eu? zicea nea Ghiță. S-ar putea să nu i se întoarcă decît numele. Nu pot spune că nu mă doare inima pentru așa întîmplare. Nu m-a ascultat și acuma pățimește.

Avram Sîrbu l-a întrebat dacă a primit scrisoare.

— Nu primii nimic, a răspuns cu amărăciune ajutorul de primar. Drept recunoștință că îi învățai de bine, cu mine nici măcar nu se răspunde. Dar îi aduse cineva răvaș nenorocitei aleia de cumnată-mea. Mai bine se prăpădea ea decît Mitrea. Nu mai năștea prunc în sărăcie și nu ne făcea de rîsul lumii pe mine și soru-sa. Așa că acuși o hate și pe ea Dumnezeu.

Ce să spun? Sîntem amîndoi dintr-o mumă. Ori-cîtă duşmănie mi-a arătat, tot m-aş duce să-l văz o dată; dar nu pot. Las' că-i în spital la Turda şi-i de-partate; dar mă sîcîie într-atît trebile comunei încît nu-i chip să lipsesc măcar un ceas. Imi dădură ai mari toată răspunderea; fără mine nu se poate face nimic. Mai e şi alta. Poate pînă ajung eu bietul băiat se prăpădeşte. Din boala asta ce-i zice «gangrenă» nu scapă nimeni cu viaţă. Poate să-i cetească şi episcopul de la Craiova, degeaba!

De cînd fusese boier Cristea la Bucureşti şi mijlo-cise printre cloncanii partidului liberal să-i puie acolo la comună omul dumnisale, nea Ghiţă mai crescuse de un lat de palmă. Cînd i-a venit hîrtia de numire, s-a mai înălţat de-o şchioapă şi din călcăie. Dacă ar fi avut ştiinţă de carte, ar fi fost primar. Însă îi spusese proprietarul că e tot aia. I-a hotărît dom-nia sa lui Popescu să-şi cate de treabă şi să nu iasă din cuvîntul lui Ghiţă, ca unul ce e omul său de în-credere. S-o lase mai domol cu listele celor care n-au pămînt şi cu comisiile locale. Au venit vremuri cînd se cuvine să se întărească autoritatea. De un timp îşi sumuţă calicii nasurile şi au o îndrăzneală de-ţi vine să le dai cu ceva în cap. Ii sosiră ordine şi plotonierului major Danţiş să se pună în legătură cu proprietarul şi cu ajutorul ăl nou. Să se întărească miliţia, să-şi cunoască fiecare datoriile, să se curme zvonurile. Cine socoate că or să se schimbe lucrurile, se înşală. Adevăr este că, pentru interesul ţării, regele a primit în guvern şi pe unii abia ieşiţi din puşcării, cărora le zice progresişti. Incearcă aştia fel de fel de fitiluri; sînt nişte bolşevici şi, dacă ar fi lăsaţi în voie, ar da cu barda. Însă, har Domnului, ţara încă nu e în pradă. Cei care ţinură pînă acuma

cîrma or s-o liniștească ; și atunci le-or face vînt instigatorilor, unora peste granița, altora iarăși de unde au fost scoși. Să facă bine să se liniștească aî de aci. Să se cumiștească și să-și vază de nevoi. Să iasă la muncă așa cum e datina și legea. Altfel or s-o pață, vai de steaua lor !

Ghiță Lungu ținuse și discurs la așezarea sa în fruntea comunei. Arătase curaj și putere. Dar nu-l ascultaseră decît puțini. După ce l-au ascultat, au clătînat din căciuli și s-au dus.

Iată că într-o zi, la începutul toamnei, s-a înfățișat la primărie Stoica Cerneț, avînd în dreapta și în stînga sa cîțiva demobilizați.

— Mă Ghiță Lungu, a îndrăznit a grăi Stoica, noi știm că primarele și ajutorul de primar se cuvine să fie oamenii noștri, care ne cunosc nevoile. Ce fel de primar avem aci la Malu Surpat și ce fel de ajutor de primar, care ne sînt dușmani ? Voi nevoile noastre nu le știți și stați de partea ciociului. Cu pămîntul, ați făcut te miri ce și mai nimic. Păi, cînd or fi alegerile, o să vii să ne ceri votul, iar noi o să-ți arătăm cotul.

Ghiță Lungu s-a făcut roșu de mînie. S-a ridicat în picioare încrețit și încruntat, apoi s-a răzgîndit și s-a așezat iar în scaun, întinzînd picioarele înainte și sprijinindu-se în spetează.

— Mai întii eu nu sînt «mă Ghiță Lungu», a clămpănit el cu supărare. Eu sînt primar. Să-mi arătați respectul ce mi se cuvine.

Stoica Cerneț a rîs. Au rîs și soții lui cu nerușinare : Avram Sîrbu, Grigore Al'or și Simion Pescaru.

— Scoateți-vă în fața mea căciulile ! s-a scremut din scaun nea Ghiță ; mă indivizilor !

Stoica și ceilalți au părut că n-aud asemenea poruncă și nu s-au supus. S-au jîmbat la el, pieziș.

Nea Ghiță a zberat :

— O să vă fac proces de ultraj !

Alior s-a semețit :

— Nu te rățoi la noi, mă nene. Dacă nu ești al nostru, nu te cunoaștem. Noi sîntem oamenii partidului.

— Ce e aia ?

— O să vezi !

Nea Ghiță s-a holbat crunt la ei. Funcționarii mici ai primăriei stăteau pe lingă uși ascultînd.

Autoritatea și-a luat răsuflet adînc și a țipat :

— O să vă arăt eu, instigatorilor ! O să vă frec de-o să iasă untul din voi. Plecați !

Nu s-a putut scula din speteaza scaunului. Spre uimirea lui, ei n-au plecat.

— La urma urmelor, ce pretenții aveți, mă țărănilor ?

Ii răgușise glasul.

Cerneț a făcut un pas spre masă.

— Să ne spui mai întîi de toate, mă Ghiță Lungu, de unde scorniși minciuna cu Mitrea ? Că e bolnav, că n-o să se mai întoarcă. Pescaru, care e aci de față, îl văzu și stătu cu el de vorbă. E mai în putere decît tine și o să vie să-ți ceară socoteală.

Ghiță a tăcut, deodată răcorit, ca de un val rece. A închis ochii, apoi i-a deschis numai pe jumătate, rinjind ca de o glumă.

— Fire-ați să fiți... de unde o scornirăți și p-asta ? Habar n-am de așa ceva. Să vină Mitrea sănătos cum spuneți că e. Dacă e sănătos, de ce n-a venit pînă acuși ? Socotelile o să le facem între noi ca frați. Voi de ce vă vîriți unde nu vă fierbe oala ?

— O să dai seamă nu numai pentru acele socoteli, s-a îndârjit Cerneț. N-ai numai cu dînsul; ai și cu noi.

— Hai, hai, duceți-vă, a gîfîit spre ei Ghiță, îndepărtîndu-i cu dosul palmei. N-am vreme de pierdut. Pentru vizita ce mi-ați făcut o să dați seamă judecătorului. N-am cînd discuta, n-am cînd glumi; cu prostiile voastre îmi faceți capul cîlindar. Nu înțelegeți? Ce mai poftiți?

— Mai poftim să aflăm — a zis Cerneț cu hotărîre — de ce te duseși cu căruța a mare a primăriei sîmbătă seară, la Frăsinet, și vămuiși strînsura femeilor?

— Cum? Ce? Nu știu nimic. Am spus să mă lăsați în pace.

— Ba știi. Acolo, la Frăsinet, și-a clădit porumbul Nastasia pe pămîntul ei. Anineasca i-a dat ajutor. Și-au adunat știuleții în același loc și două femei sărace: Ana și Veta. Vămuiși porumbul și-l încărcară slujitorii comunei. Ai făcut asemenea faptă ori nu?

Ajutorul de primar se răsuci neliniștit în scaun.

— Păi, să vedeți...

— Luași porumbul au ba? stăruia amenințător Cerneț.

— Uite ce e; întîi nu băgai de seamă de ce e vorba. Luai dreptul Stanchii. Dădui Nastasiei din zestrea nevesti-mi și luai din recoltă nișel, drept arendă.

— Jumătate înseamnă nișel?

— Nu stătui să socotesc.

— Luași fără a vesti. Asta e socoteală? Dar Vetei și Anei de ce luași? Cu ce drept? Iți spuseră Dă-

mian și Sava, slujitorii, că se află acolo și porumbul acelor văduve bătrîne.

- — Păi lor le-am luat pentru Veselin scripcarul.

— De plata lăutarului răspunde ciocoiul ; a oprit și el salului plata cîntării.

Din lumea ce se adunase izbucni un blestem de femeie :

— Cînta-i-ar la somnul morții !

Domnul ajutor de primar tresări. La acel strigăt al muierei ridicase fruntea aplecată și ochii lui se holbară cu uimire la ferestrele cu gratii. Se împuținase lumina camerei de oamenii ce se strînseseră la geamuri. În dosul celor de la geamuri stăteau alții, cap lingă cap, pînă în uliță. Răzbătea de afară un murmur nedeslușit de glasuri ; cînd și cînd careva striga întăritat.

Ifosul lui Ghiță se dezumflă deplin. Se adunase oare atîta lume ca să-i ceară socoteală pentru chestia de care vorbise Stoica ? Ori pentru treaba împrumutării, ce se tot amîna. «Cristea ăsta tot pe mine mă pune în buza tunului.» Ori pentru alte chestii, de care poate l-au denunțat bolșevicii ăștia ! Căci domnul ajutor de primar îndrăznise a crede că un om al stăpînirii, cum se socotea el a fi, își poate îngădui să înfrunte prostimea întocmai ca boier Cristea. Domnia sa e autoritate : toți să i se supuie ! Bani comunei ; el hotărăște cui dă, cît dă, cît folos își oprește, în unire cu notarul și casierul. Altfel, ce fel de autoritate, fără folos ? Așa că ar mai putea fi înțeles pentru cheltuiala acoperișului școlii, pentru repararea dispensarului, pentru podul cel mic de peste Lisa. Aștia sînt niște dobitoci ; habar n-au ; ei socot că omul stăpînirii e un fel de terchea-berchea, îngrijitor al orfanilor, văduvelor, bătrînilor — slugă

a tuturor. Să-l lase în pace ; are și treburi ale lui, ba cu moara, unde îl pradă mecanicul, ba cu partida de porci îngrășați ce are a trimete la București.

— Mă duc acasă ; am și treburile mele.

Cei patru părăură a nu auzi asemenea tînguire.

— Atunci cum facem ? întrebă Stoica punîndu-i mîna pe umăr și așezîndu-l la loc în scaun. Întreb de porumbul ăla al femeilor și al Nastasiei. Pe urmă vorbim și de altele care or să-ți placă și mai puțin.

— O să vedem, o să mă gîndesc ; dacă-i așa cum spuneți, să le dau dreptul lor.

— Cînd ?

— Imediat. Dați-mi drumul. Văz lume adunată. Aștia ce mai vor ? Ce au cu mine ? Să vie Anineasca și bătrînele. Să mă înțeleg cu ele.

— Acuși nu se poate, îi hotărî Stoica. Nu sînt în sat. Au urcat la Frăsinet, să-și păzească de alți hoți ceea ce le-a rămas.

Nea Ghiță se simți peste samă de trudit. Ii curgea nădușala șiroaie pe obrazul puhav. O fi răzmirița calicilor ?

Simțea că cei patru îl fierb și-l țin pe loc într-a-dins.

Întrebă în neștire :

— Vine cineva în inspecție ?

— Încă n-a venit, îi răspunse Stoica, dar o să vie, cu chestia exproprierii...

Nea Ghiță tresări ; își plecă fruntea și-și umflă buzele. De ce-o fi lipsind din comună plotonierul major Danțiș ? Cum ar putea trimete un răspuns proprietarului de la Hagiu ?

Afară, se întuneca de nouri negri îmbulziți dinspre Dunăre și începuse a bate un vînt răsunător. Veni Radu Gurău, aprodul, ca să aprindă lampa. Potri-

vindu-i fitilul se uită pieziș la cel ce sta doborit în laturea mesei.

— Voi să mă duc! se opinti Nea Ghiță.

Cei patru făcură cu spetele zid înainte-i.

După ce trecu o ploaie repede și lumea de-afară se grămădi mai strîns în cerdac și la ferestre, vîntul stătu.

În întunericul de-afară se întinse deodată liniște; apoi se stîrni o larmă veselă și întăritată.

Intră fratele Anineascăi, Manole Roșioru. Era cu biciul în mînă.

— Trecu ploaia pe vînt, zise el privind ciudat la morar. Chiar acuși îl adusei. Nu vrea să intre. E poruncă să se adune satul, să ieșim în noaptea asta la Dropii.

Ghiță asculta uimit, cu buza de jos atîrnîndu-i.

Deodată înțelese. Venise frate-su, cel căruia îi aștepta numai numele. Cînd i se micșora inima, cînd îi creștea, înghimpîndu-l. Gemu :

— Ce fac eu ?

— Te ridici și mergi cu noi la Dropii, îi răspunse cu voie bună Cerneț.

— Nu pot.

— O să poți.

Cineva vorbea oamenilor, afară. Lumea tăcea în întuneric. Morarul asculta și el. Nu cunoștea glasul.

Așa hotărîse Mitrea, să cadă într-o sară, pe neașteptate, la Malu Surpat. Iși trimesese în ajun vestirea prin caporalul Sîrbu Avram. Să nu știe nimeni; să nu afle Nastasia — să fie depărtată din sat. El avea întii și întii de împlinit o judecată și o rînduială la Dropii, și numai după aceea își va îmbrățișa copilul și soția. Nu vine pentru răzbunările și necazurile lui, nu vine pentru durerea de dragoste ce

are. Vine pentru un interes al obștei pe care poate mulți nu-l vor înțelege. Dar așa e hotărîrea lui. Așa s-a înțeles cu tovarășii cu care a trăit în străinătate și cu care va să săvîrșească o faptă bună, după ce se vor fi întors cu toții acasă... Cîte unul, cîte doi, s-au adunat, s-au întrunit în timpul verii și au ținut sfaturi la Cerneț. Și-au păstrat taina, s-au pregătit și au așteptat cuvîntul. La București, Mitrea a întîrziat o zi, ca să stea de vorbă și cu meșterul Voicu.

— Acuma mergem la datoria noastră, și-a isprăvit el cuvîntul. Aci treburile au fost măsluite.

Oamenii strînși au dat glas îmbulzindu-se în uliță și din uliță risipindu-se pe la case în fugă, ca să înhame caii la căruțe.

La al treilea beas al nopții, au fost în drum spre bărăganul de la Dropii. Erau vreo patruzeci de căruțe încărcate cu oameni, fie din Malu, fie din cătune. La fiecare căruță, felinar. Camarazii de companie purtau facle. La lumina lor roșcată, rumîinii îl puteau vedea pe Cocor, lat în spete, cu ochii neguroși. Cînd și cînd i se dezvălea și lui nea Ghiță acea arătare înfricoșată. Nu-i aruncase nici o privire, nu-i spusese nici un cuvînt. Ghiță pîndea și-și ațintea urechea, nădăjduind o întîmplare fericită: sosirea lui boier Cristea cu jandarmii.

Il făcură ei pe Danțiș să plece din sat chiar în ziua asta, dar viclenia lor nu se poate să nu se descopere. Și chiar de vor face blestemății la Dropii, autoritatea o să le vie de hac. E adevărat că, la Malu, legea împroprietăririi nu s-a aplicat decît în parte, și pămîntul de la Dropii a fost pînă acuma apărat; de asta are a răspunde mai mult Cristea. Acuma să-i văz puterea. Să cheme jandarmii împotriva răzvrătiților ăstora. Mălurenii au veche învățătură și păti-

mire de la tevatura din 907. Va da Dumnezeu să iasă lucrurile bine pentru el. Ii era lui nea Ghiță foame ; îi era frig ; vîntișorul umed al pustiei trăgea subțire.

După ce convoiul ajunsese la Dropii, oamenii au aprins focuri din paie vechi și mărăcinișuri și s-au strîns roate-roate, zvonind din glasuri cu mare însuflețire. Ghiță auzea și unele înjurături la adresa lui. Inoaile pe Trei-Nasuri îl făceau cu ou și cu oțet. Au ieșit de la odaie și moș Ion Triglea și Chița Trigloaia și au venit să pipăie și să sărute pe băiatul lor cel de demult, prăpădit o vreme și acum întors iarăși la lume. S-au adunat și oamenii ce slujeau la conacul lui Trei-Nasuri, care începuseră să brăzdeze a doua oară lanurile, pregătind semănatul grîului.

Cînd s-au alinat în spuză focurile, înainte de zori, s-a întins tăcere și toți au ațipit. Numai nea Ghiță nu putea lipi geană sîngerată de geană sîngerată. Se întreba întruna, fără a-și putea răspunde, ce-o să i se întîmple. Ii era mare milă de el.

Intr-un răstimp au prins a trece gîște sălbatice, stoluri după stoluri, gîgiind pe vîntul înălțimilor. Stînd treaz și neclintit pe snopii de coceni, în mijlocul tovarășilor, Mitrea își aminti, la glasul acelor călătoare înaripate, de toamna cînd zăcuse ticălos sub șopru și-l îngrijise și-l descîntase baba Chița.

S-a făcut ziuă ; s-a încununat de trandafiri răsăritul. Oaspeții de năprasnă s-au adunat, așteptînd rînduiala ce se vestise. Obștea de săraci și văduve și rude ale orfanilor războiului avea a lua în stăpînire lărgimea acelei cîmpii. Urma să fie scriși toți în condici, fiecare după nevoia lui ; apoi aveau să tragă brazde, însemnînd răzoare. Vechiul cîmp al opreliștii intra astfel în stăpînirea acelor care îl lu-

crează de ani și zeci de ani, robind pentru folosul proprietarului. «Condica noastră se va duce la așezămîntul dreptății», încredințau pe năcăjiții oameni tovarășii lui Mitrea Cocor.

După sfaturile nopții, se stîrniseră unii cu mare mînie împotriva lui Ghiță Lungu și se îndemneau asupra lui; apoi îl părăsiră cînd începu cetirea registrului orfanilor, și se traseră în pajiște plugurile.

În acea clipă se auzi duruit de trăsuri și tropot de cai dinspre miazănoapte. Oamenii se frămîntară în loc înălțîndu-și capetele. Mitrea ieși înainte. Iși închipuia cine vine.

— Vine boier Cristea, vine Trei-Nasuri, dădură de știre cîteva glasuri. Puțini dintre mălurenii vechi șovăiră; tovarășii lui Mitrea îi împingeau dindărăt în priveliște.

Cristea venea în docarul înalt cu doi cai, avînd în stînga pe plutonierul major Danțiș și în dreapta pușca cea veche pe care o socotea drept cea mai bună slugă a sa. Venea cu mînie și-și arăta de departe pumnul drept, amenințînd. Ciornea, de pe capră, ducea în galop caii niși de spumă. După docarul galben, urma, cu aceeași iuțeală, o căruță de țară cu trei jandarmi. Aveau arme, însă le purtau cu curelele trecute pe după umăr.

Încă nu se opriseră deplin docarul și căruța și răgetul de leu al lui boier Cristea detună în liniștea de la odăi:

— Vă arăt eu vouă, mișeilor și bandiților! Vă luarăți după scîrnăvia asta care a mîncat pîine din mila mea? Lipsiți de aci! Să nu mai văz pe nimeni, într-o clipă!

Cocor ieși liniștit înaintea docarului.

— Inapoi, măgarule, țipă zborșit Cristea, adăo-

gind poruncii înjurături spurcate. Cum vă luarăți, mă dobitocilor, după unul ca ăsta ?

Mitrea se stăpîni. Zise răs-picat :

— Poporul a venit să ia în stăpînire pămîntul său după lege.

— Pămîntul meu, al vostru ? își umflă boierul glasul cătră toată adunarea. Văzuși ? Auzuși ? Mama lor de păcătoși ! daose el cătră Danțiș.

Cocor vorbi iar, mai apăsât :

— Partidul a făcut dreptate. Pămîntul e al celor care îl muncesc.

— Eu n-am muncit ?

— Nu.

Cu răget de fiară, Cristea ridică arma trăgînd cu-coașele.

— Iți arăt eu ție lege ! Te vîr în pămînt !

În acea clipă, Ciornea smunci ca în spaimă hățurile. Caii se ridicară în două picioare, bătînd aerul cu copitele, și se răsturnară peste oiște. Docarul se zgudui și se aplecă pe o aripă. Arma trosni în gol spre nourul ce sta ca o sprînceană mînioasă deasupra răsăritului. Cristea se prăvăli din docar aproape să cadă, se răsuci din șale în sus și aplecă iarăși pușca.

— Ce fac jandarmii, idiotule ? strigă el la Danțiș.

Ca și cum fiecare ar fi executat un rol mai dinainte pregătit, tovarășii lui Mitrea traseră de sub zeghe automatele. O parte din norod împresură strîns căruța jandarmilor. Plotonierul Danțiș își desfășură brațele ca niște aripi căzînd asupra lui Trei-Nasuri și imobilizîndu-l.

O clipă de tăcere fără răsuflet în mulțimea îmbulzită. Cocor vorbi iar, palid :

— Nu venii să-ți cer socoteală nici pentru foame, nici pentru bătaie, nici pentru batjocuri. Iți ceri singur pedeapsa, tu cel care te lauzi c-ai muncit aci. Treci în rînd cu noi la brăzdat!

Se auzi un țipăt de mirare din mulțime :

— Cum de îndrăzni prislea una ca asta ?

Mitrea se întoarse și văzu pe nea Ghiță umflat :
ii mai trebuiau țepi ca să fie arici.

— Tu la boi și ciocoiul la cormană, îl fulgeră el.
Luăți-i!

Trei-Nasuri spuma, Ghiță se umili dintrodată dînd în genunchi.

Poporul se mișcă într-o veselie fără noimă, împingînd tot mai la o parte pe jandarmi. Sub priveghearea lui Alior Grigore, plugul cel dintăi porni să taie brazdele împroprietăririi. Se duse spre zare într-o mișcare domoală, ocoli un mărăciniș, se opri un timp, apoi porni din nou. Oamenii îl pierdură din vedere la o adîncătură a șesului, apoi îl văzură iar înapoindu-se cătră odăi. Intoarcerea a fost cu opriri mai lungi. Boier Cristea cădea ; îl înțepa cu o poruncă ascuțită Alior, și atunci se punea întăi în genunchi, apoi în brînci, apoi cu răsucită trudă în picioare. După zece pași cădea iar. Nea Ghiță își purta capul ca pe o povară străină. Ingenunchia și el arcuindu-se ca un vierme. Cînd ajunseră drept odaie, oamenii îi proțăpiră ca pe niște sperietori. Curgea din ei apă sîngerată. Palmele lui Trei-Nasuri erau numai răni și bășici.

— Lăsați-mă, criminalilor ! O să vă bag pe toți în pușcărie ! urlă el cu disperare sălbatică.

Atunci se dădu aproape de domnu Cristea Ana Zevzeaca și-l amenință clătînd din cap, cu buzele strînse punga, de ură :

— Aoleo ! Cacă, lupe, ce mîncăși !

Vizitiul Ciornea privea cu ochi aprigi ticăloșia stăpînului său. Iși întoarse capul de cătră dînsul și scui pă.

Plugul jalnic mai porni o dată. Purceseră după el și celelalte. Iși avea brazda lui și Mitrea ; la întoarcere era cu cămașa desfăcută la grumaz și fruntea goală. Il mîngîia vîntul răcoros de toamnă.

Cînd poposi la Fintîna Oilor, veni asupra lui, ca din arc, Nastasia. Ținînd cu dreapta pruncul la sîn, îl cuprinse de după gît cu stînga și mărturisi lumii, cu vorbe deșănțate și alintări plînse, dragostea pentru Mitrea al ei.

Mitrea al ei era cu fruntea încrețită și tîmplele ninse. Mitrea al ei se stăpînea în fața satului, și ea își opri pornirile pătimașe. Ii întinse pruncul și se liniști.

Luarea în stăpînire a pustiei de la Dropii era numai un început. Mitrea Cocor avea încă în el întregi simțămintele pe care le încercase la gospodăria numită «Ilicia Pamiati» în satul Tarasovka, pe cînd se afla prizonier și ucenic în Uniune. Aici, la Malu, ca pretutindeni în țară, se găsesc încă în ființă alcătuirile trecutului. Priveliștea satelor și a cîmpiei e ca și acum sute de ani ; oamenii sînt legați de plugul străvechi, de bucățelele de pămînt mărginite cu răzoare, de practicile strămoșilor, închiși fiecare în sărăcia lui, despărțit fiecare de semenuțl său, dar părtaș cu toți semenii săi la robia ce-i încheștează încă.

Ciștigurile științei în toate sectoarele vieții au rămas străine acestor oameni copleșiți de trecut.

Lumea nouă se folosește de tractoare, de avioane, de electricitate ; pămînturile pustii rodese sub

puterea irigației, privești se prefac prin iscusința inginerilor; plantele folositoare înlocuiesc spinăriile, mlaștinile seacă, păduri apar unde erau nisipuri.

Oamenii de la Malu se ofilesc în umbra trecutului.

Asupra acestora trebuia îndeplinită revoluția. Alcătuirea veche să fie în întregime răsturnată. Statul socialist nu va întârzia să puie la îndemna foștilor robi toate puterile științei, așa încît unde au fost cîndva noroaie și cocioabe, să apară șosele și case luminate electric; unde bîntuia seceta, să vie pe canale bucuria apei; unde se trudea silnic omul, mașinile să-i ușureze munca.

Desfacerea de trecut, ieșirea într-un veac nou al lumii.

Toate acestea clipeau în Cocor, ca lumini fugarnice și învîlmășite, pe cînd își ținea în brațe copilul primit de la soața lui. Vîntișorul subțire al pustiei gîdilă năsucul micuțului, îl făcu să strănute și să deschidă ochii. Acum zîmbea soarelui de octomvrie.

— Viitorul e al tău... suspină Cocor și zîmbi și el nenumăratelor icoane pe care le adunase din rătăcirile prin țara nouă a socialismului.

Nastasia credea că-i zîmbește ei și fu fericită chiar în acea clipă.

— Pentru fapta mea de mînie, zise Mitrea, o să dau seamă înaintea celor care mă vor chema să mă judece.

— Ce facem noi? întrebă Laie Săracu, apropiindu-se.

Mitrea îl bătu pe spate prietinește, fără a-i răspunde. Mălurenii lui mai aveau de străbătut drumul spinos al înțelegerii.

NADA
FLORILOR

AMINTIRILE UNUI PESCAR CU UNDIȚA

1950

CAPITOLUL I

Mă chiamă în trecut amintirile

Într-un rînd, aducîndu-mi nu știu din ce pricină aminte de petrecerile mele la bunicul de la Păstrăveni, am rostit o vorbă care îmi plăcea și pe care o întrebuițam față de rubedeniile de la țară. Am pomenit ceva despre «lelița» Anica.

Tata mă asculta distrat și obosit; abia se întorsese de la treburile lui ingineresti. Sta cu cotul sprijinit pe brațul jilțului, cu tîmpla în palmă. Frunzărise o gazetă și o aruncase. Aștepta cina.

«Tițaca» Leona, sora dumnisale mai mare, care era stăpîină ohavnică a gospodăriei, se mișca încolo și încioace prin cameră, dereticînd și așezînd. Deretica smuncînd și așeza trîntînd.

Aștepta de la tata un cuvînt, fie despre operațiile ei agresive, fie despre întîrzierea mesei — ca să izbucnească. Tițaca noastră Leona avea nevoie să se mînie, să tune și să detune în fiecare zi. După ce adăogea răcnetelor lacrimi și suspinuri, se domolea și mai avea nădejde să ajungă pînă a doua zi în această lume pe care n-o putea suferi.

Probabil că vorba mea «leliță» nu era stîrnită numai de amintirea petrecerilor mele de la apa Moldovei, ci

era și un atac inconștient față de mătușa mea de la țîrg. «Tițacă» e diminutiv, adică alintare a vorbei țată. Eticheta, ca și ființa pe care se așeza, era a duhului meu de groază. Lelițele mele de la Păstrăveni, bălăi și cu ochii ca cicoarea, sămănau mamei, al cărei zîmbet blînd îmi mai rămăsese în inimă. Maică-mea murise de tînără, pe cînd eu eram numai de-o șchioapă. Cîteodată mi-o pomenea mama Anghelina, dadaca cea bătrînă care mă crescuse. Iși deschidea clonțul de bufniță la urechea mea și-mi spunea unele lucruri de demult... «pe cînd era mai ușor de trăit pe pămînt; iar de cînd mămuca ta s-a dus ca o gîzulice pe o rază de soare, pățimim în osîndă, care nu se mai află pe lumea asta asemenea osîndă».

Tițaca Leona, duhul de groază, se înfățișa mare și ciolănoasă, c-un puf fumuriu sub nasul lung, c-o gură pungită din care nu lipsea încă nici o măsă. Uncheșul Haralambie, fratele mai mare al mamei, care venea la țîrg, din cînd în cînd, ca să mă cerceteze cum își cerceta bărbăcuții de la turma lui de oi, îmi spusese: «Duduca *Leuna* are dinți de criță nu de ciolan, ca ceilalți oameni».

Geaba încerca tata, cîteodată, s-o îmbuneze. Dumnealui era puțintel gîngav: «Ț-țacă în sus, ț-țacă în jos», cu nimica n-o putea ademeni. Mormăirile ei erau tunete, invecivele trăznete. Ne venea uneori să ne luăm lumea în cap. L-am auzit pe tata șoptind cu amărăciune și privindu-mă cu milă: «Așa a prigonit-o și pe biata maică-ta».

— M-am dus să văd moara priponită la malul Moldovei; și eram cu lelița Anica...

Tițaca Leona s-a holbat asupra mea:

— Ce-mi aud urechile? Ce vorbă-i asta — *leliță?*

— Lasă băietul, ț-țacă Leonă, a înginat tata.

— Cum să-l lăs, Manole? Se poate una ca asta? Să audă urechile mele, în casa mea, țărăniile pe care musiu fiul tău le-a învățat la Păstrăveni? După asemenea vorbe vin și naravurile de acolo. Nu pot suferi lumea necioplită. Imi sînt uriți mojiicii, mai ales de cînd au prins a se obrăznici și a pierde orice respect față de persoane. În vremea juneții mele, țărani nîci nu cutezau să-și ridice ochii la stăpîni.

— E cam mult de-atunci, ț-țacă Leonă.

— De cînd? Văd, Manole, că are ce învăța și de la tine fiul tău, nepotul rotarului, a rostit aprig du-ducea Leona, arătîndu-și colții. Se strică lumea, frate Manole, se strică lumea, de aceea nu mai am ce căuta eu în această viață. Curînd aveți să mă plîngeți; în van aveți să mă chemați; de unde m-oi duce nu mă mai întorc.

— Din rai, ț-țacă Leonă? am îndrăznit eu cu jumătate de glas.

— Il auzi, Manole? a amenințat cu degetul duhul meu de groază. Ai să regreti amar că fiul tău rămîne cu educația lui Pintilie rotarul, bunicu-său. Nu l-am cunoscut și n-am ținut să am de-a face cu el; dar îl aud prin gura fiului tău, cînd rostește vorbe necuviincioase.

M-am înroșit și am ridicat fruntea. Tițaca Leona uita prea des că împlinisem cincisprezece ani și nu mai eram «țîncul» de altădată.

— Tițacă Leonă, am replicat eu, vorba «leliță» e cuviincioasă la noi la Păstrăveni.

— Nu cuteza să mă înfrunți! s-a holbat la mine tițaca Leona cu ochii ei de capră, cu cercurele de aur. Și tu și tatu-tău îmi datorați respect și recunoș-

tință; ori de câte ori mă jigniți în acest chip, mi se împuținează nouă zile din viață. Așa îmi arată semn și cărțile; le întind câteodată, cînd găsesc și eu un ceas de răgaz. Riga de verde și valetul de verde mă prigonesc, și alătura nouă de treflă. Nu-mi răspunde nimica, Manole; nu mă privi cu viclenie, nu mă împunge cu vorbe blajine. Taci și ascultă și ține minte ce-ți spune Leona, sora dumnitale mai mare. De treizeci și trei de ani sînt văduvă; soțul meu mi-a cheltuit zestrea și pe urmă s-a dus în lume. Am auzit că ar fi poposit tocmai la Argentina. Are să-i plătească Dumnezeu după faptă. N-ai să insinuezi, cum ai încercat cîndva, că escrocul acela de Jorj Robcea ar fi fugit tocmai în America pentru ca să scape de mine. Nu te uita oa un motan blind, că te cunosc eu cîte parale faci. Așa că mai bine rămîneam la mănăstire decît să mă înduplec a veni aici ca să iau frînele gospodăriei tale. Fără mine ar fi fost greu de voi, Manole; ce se pricepea biata cumnată Polixenia?

— Lasă asta, ț-țacă Leonă, a încercat tata, moale, ca s-o domolească. Mi se pare că te-ai abătut de la subiect.

— Spun adevărul pe care îl cunoști, Manole. Și nu m-am abătut de la nici un subiect. Am spus că nu-mi plac țărăniile și țărani; asta e deosebirea dintre noi. Și afirm că era mai bine altădată cînd îi strîngeau boierii în chingi pe mojici și-i băteau la scară pentru pretențiile și obrăznicile lor.

— Și-i puneau, ț-țacă Leonă, cu mîinile și picioarele în butuc, ori le vîrau capetele prin garduri de nuiele, ori îi puneau la vremea gerurilor Bobotezei să stea desculți în scocul morii. Boierii cei bătrîni, bunicii noștri, ț-țacă Leonă, erau de altfel milostivi, a urmat

sarcastic tata, și nu-i lăsau pe acei «mișei», cum se spunea atunci, să le înghețe măduva în oase; ci-i vîrau apoi în bordeie și porunceau să li se deie fum de ardei, ca să tușească pînă ce și-or vărsa mațele. Li scoteau și de-acolo într-un tîrziu și le scriau la terfelogul logofeției atîtea cărături de la pădure, atîtea zile de clacă, atîtea mierțe de păpușoi, încît, drept mulțămire pentru milosîrdia bătrînilor noștri, acei mișei se pustiau în codri, ori peste graniță la alte neamuri.

— Vai, cum vorbești tu, Manole, de acele timpuri, s-a tînguit cu jale țîțaca Leona. Orice ai spune tu, dragă frate, pedepsele de care vorbești nu se dădeau decît pe dreptate. Ce alt leac putea fi pentru lene și obrăznicie?

— Da, țîțacă Leonă, pentru lene și obrăznicie neneaca matală împungea roabele cu acul, cînd se scula bosumflată din așternut și se lăsa pieptănată și îmbrăcată.

— Nu înțeleg, Manole, cum poți fi atît de denaturat în sentimentele dumnitale de pietate față de persoanele nobile care ți-au dat ființă. Prima datorie pe care am învățat-o eu a fost să respect pe babaca și pe neneaca. Vai, Manole, scumpul meu, a urmat ea cu otrăvită mîhnire, s-ar putea oare să fie ade-vănată povestea de la noi de la Ciurlani, unde robii de zestre ai neneacăi voiau să acrediteze o legendă necuviincioasă, cum că răsbunica noastră Izabela Borcoș, soția logofătului Toma Dumitraș, ar fi păcătuit c-un țigan de laie, lăutar vestit, și ar fi dat dumneai seminției boierești un băiet smead și cu ochii întunecoși?

— Într-adevăr, ț-țacă Leonă, a rîs fără supărare tata ; și eu sînt dintre cei cu ochii întunecoși și fața smeadă.

— Vai și iar vai, Manole. Cum poți vorbi în acest chip despre strămoașa noastră ?

— Vorbesc, ț-țacă Leonă, ca despre o aventură ce a putut-o face fericită.

Țîțaca Leona a prins a plînge. A plîns și și-a șters îndesat lacrimile c-o batistă parfumată, pînă ce i s-a făcut nasul vișiniu.

— Să-ți fie rușine, Manole, a rostit ea cu demnitate.

— Nu mi-i rușine ; mi-i foame, ț-țacă Leonă, a răspuns tata blînd, zîmbindu-mi mie pe furis.

— Ba mie nu mi-i foame, a hotărît cu îndrjire țîțaca Leona ca și cum foamea ar fi fost una dintre cele mai rușinoase însușiri ale pămîntenilor.

Tata a tăcut, încrețindu-și fruntea. În asemenea clipe, cînd își încrețea fruntea ca de-o mirare și apoi îndată își încrunta sprîncenele, se aduna în el mînia. La ce se pregătea înlăuntrul său, a răspuns de afară austrul de primăvară, cu modulații înalte ; au sunat cercevelele ferestrelor ca zguduite de o mîină nevăzută.

A urmat o tăcere, după ce a intrat mama Anghelina, dadaca mea. Ochii rotunzi, pe obrazul pălit de vînt și soare, au făcut oarecum ocolul camerei ; sub nasul coroiat i s-a mișcat clonțul gurii.

— Da' domnu inginer a nostru nu poștește la masă ? s-a mirat ea cu glas subțirel.

De cînd îmi fusese maică, ani și ani, îi rămăsese așa timbrul vocii, ca pentru un copil.

Tata și-a venit îndată în fire :

— Ba da, mătușă Anghelină.

— Știu că unii nu minîncă, a urmat ea cu un zîmbet subțire, dar alții au nevoie, nefiind de meseria lor cuvioși schivnici. Pe lingă asta vă înștiințez, domnu inginer a nostru, că chiar acu, la inserat, a picat oaspete cuscru Haralambie de la Păstrăveni.

— Chiar acuma, frate dragă? a strigat jalnic țîțaca Leona, pocnindu-și palmele uscate.

— Chiar acuma, duducuță, nu-ți fie matale cu su-părare. Și ți-a adus matale un burduf de brînză prima întăi, care nu se mai află pe lume asemenea brînză cum o face cuscrul Haralambie; și-un miel. Iar lui domnu inginer a nostru o ploscă cu rachiu de afine. Cunoaște domnu inginer a nostru aseme-nea bunătate.

— Atuncea să trecem numaidecît în sufragerie... s-a bucurat tata. Ai pus și pentru cumnatu-meu Ha-ralambie tacîm, mătușă Anghelină?

— D-apoi nu știu eu rînduiala, domnu inginer a nostru? Se putea să nu pun?

Eu m-am repezit cătră ușă:

— Mie nu mi-a adus nimic?

— Ba nu te teme, că uncheșul nu-și uită nepotul. Iți spune el singur, la ris dadaca în urma mea.

CAPITOLUL II

*Uncheșul Haralambie coboară din munți și din cîntece
bătrînești*

Fratele mamei era un bărbat mare și spătos, cu chimir lat și cu bundă. În chimir se amestecau, pe lîngă băierile pungii, lanțugul bri-ceagului cu stricnele, unealtă indispensabilă ciobanilor, și țarțamurile scăpărătorilor și a beșiceii cu tutun. Sarica, baltagul și gluga și le lepădase într-un colț, aproape de sobă. Ne-a privit pe toți drept, cu ochii lui ageri streșiniți de sprîncene castanii. Lumina acelor ochi verzi ca piatra de chiclaz plutea ca într-o piclă; pletele, unse cu unt, începeau a cărunți la tîmple.

— Chîm! a început el tușind ușor; mă închin cu sănătate, ducă *Leună*.

Țîțaca Leona i-a răspuns înclinîndu-și fruntea, vădit emoționată.

Tata i-a strîns ciobanului mîna și l-a bătut cu dragoste pe umăr. M-am apropiat; uncheșul Haralambie s-a plecat de sus și m-a sărutat pe frunte. Ne-am uitat unul la altul, eu, tata și uncheșul; ne-am simțit bucuroși că ne aflăm împreună în acea sară de aprilie, cînd austrul îngîna afară un cîntec de primăvară.

Uncheșul Haralambie avea pe el straie albe ca helgea. Adia de la el un miros ușor de urdă ; dar eu am simțit în nări și mireasmă de busuioc, acea mireasmă care îmi plăcea s-o respir din părul balai și de la iia leliții Anica, pe cînd mă aflam în petrecere la Păstrăveni.

— Uncheșule Haralambie, am întrebat eu fără de nici un gînd ascuns, spune-mi ce mai face lelița Anica ?

El m-a apucat de ciuf și mi-a ridicat spre el fruntea, ca să mă privească în ochi.

— Face bine, mi-a răspuns el după ce a înțeles că întrebarea mea fusese nevinovată ; cu ale sale mîhniri și bucurii. Ți-i dor de dînsa ?

— Da, uncheșule.

— Poate ți-i dragă, a rîs el pe cînd eu îmi plecam rușinat nasul. Să știi, cumnate, s-a întors el cătră tata, că acest fecioraș al dumnitale e cu adevărat năzdrăvan. Rostește vorbe tainice și va să săvîrșească unele fapte de mirare.

Țițaca Leona a adaos numaidecît cu oarecare dispreț :

— Va să săvîrșească toate blăstămățiile cîte sînt pe lumea asta !

Tata a rîs cu bunătate :

— Și mata, ț-țacă Leonă, prigonești băietul..

Țițaca Leona n-a catadicsit să-i răspundă : s-a întors cătră cioban :

— Eu am să-i mulțămesc lui cumnatu Haralambie, a zis ea cu altă intonare de glas, pentru mieluț și burduful de brînză. Dumneata, frate dragă, nu uita să faci același lucru pentru rachiul de afine.

— N-aveți de ce-mi mulțămi, s-a apărât uncheșul meu ; aducem și noi cu dragă inimă din puținul

ce-avem. Află, nepoate, că ți-am adus și ție un dar care cred c-are să-ți placă.

Eu am tresărit de bucurie; el m-a stăpînit punîndu-mi mîna grea pe umăr.

— Ți-am adus, a urmat el, un cățelandru pe care l-am ales dintre puii de ast' toamnă ai Vidrei, că-țeaua mea de vînătoare care mîna la mistreți. E sprîncenat cu negru și are laba de dinainte, din stînga, albă. De aceea l-am poreclit Colțun.

— Mă duc să-l văd! am strigat eu.

— Ai să-l vezi mîne; acuma lasă-l să se hodi-nească în culme de truda drumului. L-am adus de departe într-o desagă a tarniții; am călătorit cu el calare, și tot scheuna din cînd în cînd scoțînd capul și rugîndu-mă cu ochii să-l iert de pedeapsa la care l-am supus.

— Atuncea să ne așezăm la masă, a hotărît tata.

— Bucuros, cumnate, numaicît se cuvine să se așeze mai întăi și mai întăi cumnata *Leona*.

— Mă așez, a răspuns cu supunere țița *Leona*.

Dadaca Anghelina a adus borșul de găină.

Toată vremea cît ne-am îndeletnicit cu bucatele, eu am băgat de samă, cu uimire, că sora tatei, de și nu putea suferi pe țărani, avea față de uncheșul meu o purtare dintre cele mai ciudate. Ar fi dorit poate în sinea ei să înțepe cu vorbe, să scoată cumva ghiare, dar ochii îi erau blînzi și vorbirea potolită. Acel ochi cu cercurele aurii nu părăseau o clipă pe cioban; îl observau cum mîncea atent și cuviincios, servindu-se numai de lingură, cu o îndemînare pe care și eu o admiram. Țița *Leona* sta atîrnată de ființa lui puternică, de vorbele puține pe care le rostea, de gesturile lui potolite. Era ca o leoaică pe care o stăpînește c-un gest, c-un cuvînt, c-o privire

îmblinzitorul. În același timp suferea de privirea lui moș Haralambie ca de-un venin care o paraliza.

Plosca de lemn de tei era adusă pe masă. Uncheșul Haralambie umpluse o cupă mică de sticlă albastră cu rachiul lui de afine și poftise întâi pe țîțaca Leona să cinstească cu el. Spre spaima mea, se și ridicase în picioare înainte de-a avea eu timp să-l previn, se înfățișase cu cupa albastră dinaintea țîțacăi Leona și se înclinase în fața ei ca un cavaler din vechi timpuri. Ea întinsese mîna. El a sorbit o picătură după rînduiala oamenilor de demult ai acestui pămînt, adică «a luat credința», și a trecut apoi cu delicateță cupa între degetele ei. Mîi s-a părut mie poată, acele degete tremurau. Coborîtoarea nobililor ei strămoși a dat de dușcă licoarea de foc, s-a scuturat în întreaga-i făptură de un cutremur și a închis ochii ca și cum ar fi poftit să moară.

— Întru pomenirea Polixeniei noastre prea iubite... a rostit cu glas de întristare uncheșul meu.

Apoi s-a întors cătră tata ; a turnat din ploscă atît cît trebuia ca să nu se verse nici o picătură din cupă, și, cu același ceremonial, i-a înfățișat și dumni-sale băutura.

Și-a turnat în cele din urmă și lui însuși și m-a îndemnat și pe mine să sorb numai o picătură.

— Întru pomenirea bătrînului nostru Ilieș, căruia îi porți numele, a suspinat el.

Am sorbit picătura simțind în mine focul amintirii, fără a pierde din ochi pe țîțaca Leona. A băut și el și numaidecît a umplut iar cupa albastră, aruncîndu-și-o ca pe-o apă oarecare în fundul gîtlejului. A făcut «chîm», tușind ușor, mi-a mîngîiat cu palma părul zbîrlit și s-a așezat la locul său. În clipa următoare s-a înfățișat mama Anghelina. Ciobanul i-a

turnat și ei, silind-o să lepede cât mai de sirg tablaua cu mere pe masă ; a gustat și i-a întins rachiul.

Mătușa Anghelina s-a șters la gură, și-a zvîntat cu palma lacrimile ochilor și, înainte de a bea, cu o cumplită strimbătură a obrazului, a îngînat cuvintele potrivite în asemenea împrejurări :

— Neuitată fie prea iubită noastră, căreia i-am crescut cu dragoste puiul.

După ce a smîrcîit de cîteva ori, s-a înseninat și a venit la mine, de m-a sărutat pe tîmplă.

— Mătușă Anghelină, i-a zis tata, să faci foc în odaia cea mare și să gătești așternut pentru cumnatul nostru.

— Numaidecît, domnu inginer a nostru, a răspuns bătrîna.

— Ba s-avem iertare, cumnate Manole, s-a amestecat uncheșul Haralambie ; eu n-oi putea dormi la dumneavoastră.

— Se poate una ca asta ? a întrebat tata cu mirare.

— Se poate : căci eu am lăsat la o gazdă în tîrg marfa noastră într-o căruță cu doi cai ; și la dumneavoastră m-am abătut numai cu șargul pe care-l încalic ; l-am vîrît în grajd, l-am despovărat de tar-niță, am închingat pe el o pocladă și i-am trecut pe după urechi săculețul cu ovăz. Cît hodinește și se hrănește el, eu stau aicea la masa la care ați binevoit a mă pofti ; după aceea, cînd or cînta cucoșii miezul nopții, îl încalic, trec pe la han și-mi iau soții și ne ducem cu căruța la Botoșani unde așteaptă ne-guțătorii cu care m-am alcătuit.

Țîțaca Leona a părut bucurată de asemenea vorbe ale unui bărbat vrednic și neostenit cum era împlînzitorul ei.

— Dumneata, cumnate Haralambie, a rostit dumneaei ațîțată de băutura de afine, ai avut noroc în viața dumnitale și ți-au mers bine treburile. După cît înțeleg ești fruntaș în Păstrăveni și oamenii de acolo te prețuiesc după averea pe care ai agonisit-o.

— Of, of-of! ducă Leună, s-a tînguit uncheșul meu, scărpinîndu-se după ureche; acuma, mulțămesc lui Dumnezeu, am de toate; dar în tinerețele mele am pătimit și eu ca mulți de-ai noștri. În acea vreme eram păgîn și blăstămam. A fost vai de zilele mele cu stăpînitorii boieri de pe acele meleaguri, pînă ce-am ieșit din locurile noastre, și mi-am luat lumea în cap. De asta pînă la moartea prea iubitei noastre surori Polixenia și zece ani după aceea eu n-am mai trăit în vatra părinților mei. M-am dus la ciobănie și am slujit la niște baci de ceea parte a muntelui. Și acolo mi-am agonisit starea de care mă bucur acuma. Oricît aș avea, nu poate plăti zilele amărîte pe care le-am trăit mai nainte.

— N-am știut asta... a suspinat țîțaca Leona, cu ochii ațintiți asupra uncheșului meu.

— Apoi de unde să știți, că eu m-am fost prăpădit în lume și în străinătăți. Amară tinereță am avut, a isprăvit el cu sprîncenele încruntate.

A stat un timp ascultînd austrul de-afară.

— Este un cîntec, a urmat el, pe care l-am auzit prin părțile pe unde am rătăcit. Îngăduiți-mi dumneavoastră ca să mai beau o cupă, să-mi întăresc puterea; și pînă ce-or da glas cucoșii, am vreme să vi-l cînt, ca să aflați cum era viața noastră pe atunci.

— Nu mi-am închipuit că vei fi fiind și cîntăreț.

— Ba cîntăreț nu sînt cum înțelegeți dumneavoastră, ducă Leună. Cu mormăitul meu numai

cu urşii m-aş putea lua la întrecere. Eu zic din caval: dă-mi-l, nepoate Iliuţă; caută-l în gluga de lîngă sobă.

M-am dus, am căutat în glugă şi am adus cavatul. L-am cumpănit în mîină: era lung şi lustruit. I l-am dat.

— Eu spun din caval, a urmat uncheşul, şi apoi şi din gură, ca să înţelegeţi cele ce au fost. Acesta e cîntecul unuia Iorgu Irimia Hoţul. Numai îngăduiţi să mai iau o ţiră de putere din ploscă.

Nu se poate spune în ce stare de aţîtare se afla ţiţaca Leona. Ii scînteiau privirile şi nu-şi mai găsea astîmpăr în scaun. Tata zîmbea, într-o uşoară ameţeală. Mama Anghelina se rezemase de sobă, cu mîna la gură. Numai la acele puţine vorbe ale uncheşului eu am simţit în gîtlej lacrimi.

Am tresărit.

Uncheşul Haralambie şi-a umflat pieptul şi a slobozit viers mormăit din caval, ţinîndu-l într-o lature şi pipăindu-i cu degetele groase găurile. După îngînarea de melodie veche, sunet de caval amestecat cu voce nearticulată, moş Haralambie a ferit instrumentul şi a recitat tărăgănat cuvinte ca din dureri şi morminte neuitate.

— Apoi, oameni buni, dragi oameni buni...

Eu is Iorgu Irimia.
Imi luau simbria
Cît cu voia, pic cu pic,
Cît cu şiretlic:
Preceptu cu dările,
Popa cu cîntările,
Mîndre cu găteliile,
Ciocoi cu-nvoielile.

Pentr-un an și jumătate,
Mi-au plătit slujba pe spate,
De-am zăcut o săptămână
Bolnav, într-o rină.

Iar a zis din caval, îngînîndu-se cu austrul de-
afară, atît cît îi trebuia ca să-și aducă aminte ur-
marea.

— Apoi, oameni buni, dragi oameni buni...

Casă n-am, nici ce-mi așterne,
Pietrele mi-s perne;
N-am prietini, nici părinți,
Nici ce trage-n dinți.
Mă tot bate-un gînd și-un dor,
Imi vine să mor.
Doftori mi-s dumbrăvile.
Ele-mi scot otrăvile.

Țîțacăi Leona i se umbriseră ochii.

— Apoi, oameni buni, dragi oameni buni...

Cînd dă codru-n primavară,
Leliță Varvară,
Pe sub cetini mă tot duc
După cîntecul de cuc,
Să mă fac haiduc.

Ciobanul a oftat și a ascultat austrul în cerceve-
lele ferestrelor.

Greiere, ce cînți în lună
Cînd pădurea sună,
De ce frîngi inima-n mine,
Greiere străine?
Căci și eu fs un pribeag,
Greier drag,
Și-am lăsat la noi la Crîng
Ochi care mă plîng.

— Oameni buni, dragi oameni buni...

M-oi întoarce într-o sară,
Leliță Varvară,
Cu soții încălțate,
La o poartă-om bate;
Pe ciocoi la noi l-om scoate
Să-l creștăm pe spate.
L-om creșta în trei soroace
Ș-om da focul la conace,
Să se-nalțe fum și pară,
Leliță Varvară.

Uncheșul Haralambie s-a oprit cu ochii adânciți în sine și în trecut; o clipă, noi cei de față am fost absenți pentru el și țișaca Leona păru că vrea să tresară cu săgeata unei limbi de viperă. În acea clipă a absenței ciobanului, se deșteptase în ea mînia. Dar privirea uncheșului Haralambie o regăsi iarăși și dumneaei se potoli zîmbind cu supunere.

Uncheșul mi-a întins cavatul. Eu l-am primit cu respect și l-am depus lîngă glugă.

Tata s-a răsucit ca într-un abur care-i făcea mișcările nehotărîte :

— Acuma ar fi binevenită o cafea.

— Se poate, a răspuns numaidecît mama Anghelina și s-a îndreptat spre bucătărie.

Ciobanul s-a scărpinat după ureche :

— Asemenea băutură va fi fiind bună pentru dumneavoastră. Eu n-am gustat-o de cînd sînt.

— Atuncea lasă, mamă Anghelină! a strigat tata; nu-mi trebuie nici mie.

Țișaca Leona a rîs.

— De ce rîzi dumneata, ducă Leună? Căci îs de sub codru și din sălbătăcie?

Țițaca Leona n-a răspuns, dar i-a pierit pe dată risul și i-a fulgerat în ochi dușmănia.

Tăranul s-a ridicat în toată înălțimea sa :

— S-aud cucoșii de miezul nopții, a declarat el ; vă lăs cu risul dumneavoastră și eu mă duc cu mîhnirea mea. Rămîneți cu bine și cu sănătate. Și pe acest nepot îl sărut cu dragoste și-oi veni să-l mai văd.

A strîns mîna tatei ; s-a închinat cătră țițaca Leona. Bărbia dumneaei tremura. Am fost în clipă și eu afară pe urmele uncheșului, ajutîndu-i să-și poarte tarhatul. Și-a scos calul, după ce i-a închinat tarnița ; și-a rînduit toate împrejur. Mama Anghelina așezase lampa în fereastra bucătăriei, ca să dea lumină călătorului.

Trîmbițarea cucoșilor se înteeza în toată acea margine de tîrg ; vîntul suna în livezile înmugurite. Silueta măreață a uncheșului meu Haralambie călare s-a topit în întuneric.

M-am oprit o clipă ca să privesc nourii învălmășiți sub stele ; iar cînd am intrat în odaia unde rămăseseră ai mei, am văzut pe țițaca Leona crispată de mînie, într-o declarație tînguit repetată :

— Orice-aș face, dragă Manole, nu pot să-l sufăr.

— Cu toate acestea ai stat și dumneata, ț-țacă Leonă, sub puterea lui.

Ființa cu sînge nobil își frîngea mînile.

— N-aș putea să-ți spun de ce, Manole. E de pe altă lume, ca și poveștile lui. Cine-i acea leliță Varvara ?

Am răspuns eu :

— Acea e mama leliții Anica. Mi-a spus mama Anghelina, care cunoaște toată povestea asta de demult.

— Basmе și grosolăniі... Dacă m-ai înjunghia acuma, dragă frate, n-ar curge din mine o picătură de sînge.

Tata a murmurat privind cadrul întunecos al ferestrei :

— E un barbat cum sînt puțini... O forță a trecutului.

— E un poet ! am strigat eu cu entuziasm, simțindu-mă al uncheșului meu ciobanul.

— Tu să taci ! a zberat, ridicînd spre mine căngi, țîța Leona ; să taci și să te duci la culcare.

— Mă duc întăi să-mi văd cățelandrul... am răspuns eu cu o îndrăzneală neașteptată.

Mama Anghelina m-a auzit. Tocmai intra cu brațele încărcate de farfurii. S-a oprit în prag și a scuipat ușor într-o parte ca să nu mă deochi.

CAPITOLUL III

Bunicul meu, rotarul

Inainte de a mă culca, am intrat pe urmele mamei Anghelina în bucătăria curată.

Aș putea spune că fițaca Leona niciodată nu catadicsea să între în acest locaș închinat pîntecelui. Dumneaei arăta totdeauna că disprețuiește mîncarea ; după cît înțelesesem, își potolea foamea la care sîntem orînduiți noi muritorii, în singurătatea camerei sale, ca să n-o vadă absolut nimeni cum rîșnește cu măselele cele negre de oțel. Mai înțelesesem de la mama Anghelina că, în dulapul cu cheie, și cu cheia în buzunarul adînc de la rochia fițacăi, s-ar fi aflînd felurite bunătățuri solide și lichide pe care și le administra dumneaei singură, leac la atîtea suferinți ale bieteii sale ființi.

Cum am intrat în bucătărioară, am fluierat ușurel. De pe-o pătură veche întinsă jos, în preajma cuptorului, a ridicat botul și a ciulit urechile puil Vidrei. S-a scărpinat la ureche cu laba albă și a scheunat subțire, căscînd și alungînd printre dinții albi o limbă trandafirie.

— Colțun ! l-am chemat eu, șoptit.

El a mișcat din ciotul de coadă și mi-a lins palma cu care îl mîngîiam. Mă privea cu ochii punctați cu lumină și se bucura, ca și cum știa de la uncheșul Haralâmbie care vor fi raporturile noastre viitoare.

Deodată s-a ascuțit ca un fierăstrău mustrarea țîțacăi Leona de pe coridor. Porunca de-acolo, nevăzută :

— Anghelină, stînge lampa și te culcă. Destul ai stat trează cît ne-a bătut capul cu poveștile acel cioban de la Păstrăveni.

-- Ba-i de la Crîng, ducă Leonă, precum se spune și în cîntecul lui.

— Fie orișideunde o fi ; nu mă interesează ; iar nepotu-meu să nu care cumva să facă popas aici. Să nu-și prăpădească vremea cu cotarla.

— Ba-i un cățelandru mîndru, ducă Leonă.

— Poate fi, însă faceți cum poruncesc eu.

I s-au auzit pașii pornind. Îndată s-au oprit.

— Ai stîns, Anghelină ?

— Stîng, stîng numaidecît, ducă. Of, Doamne !

Pașii s-au depărtat. Am mai stat o clipă cu Colțun, apoi i-am scuturat laba albă, i-am spus bună-sara și m-am retras. Bucuria mea era străpuțită de temeri ; mă gîndeam să cer tatei protecție pentru cățel împotriva dușmăniei țîțacăi noastre.

M-am strecurat în odăiță la mine ; am lepădat straietele prin întuneric. N-aveam lampă, nici lumînare ; lecțiile mi le făceam în camera tatei la o măsuță așezată lîngă biroul său de inginer.

Cum am pus tîmpla pe perină, am adormit. Nu tîrziu însă m-am trezit, într-o ațîțare extraordinară. Avusesem un vis tulbure în care îmi apăruseră peisagiile de la Păstrăveni.

Cum stam întins pe spate, am simțit că-mi bate inima cu grăbire. În urechi îmi cîntau modulațiile austrului de primăvară, care, la acel ceas târziu, întovărășeau și pe uncheșul meu Haralambie, călăreț tăcut pe drum singuratic.

Mă gîndeam că acel vînt, care m-a tulburat întotdeauna și m-a ținut treaz nopțile, vine din nesfîrșite depărtări, din peșteri tainice și de pe ape în veșnică mișcare. Țipetele lui par cînd tînguiri umane, cînd schiaunele unor fiare fantastice pe care pămîntenii încă nu le-au cunoscut.

Din cînd în cînd aveam impresia că trec paseri străine prin cerul negru, spre singurătățile de la Pol.

De pe cînd eram un copil și aveam înțelegerea nu cu mult mai presus decît aceea a lui Colțun, vîntul acesta de zbucium, oftări și plîngeri m-a ținut treaz cum mă ținea acum, cu ochii halucinați spre depărtări, ori spre trecut. Păreții de întuneric din juru-mi dispar și vedenii populează marginile zării; ori o amintire, ca un reflex din altă viață, se conturează înaintea-mi cu forme nedeslușite de vis. Basmeele cele blînd șoptite de bătrînii mei dragi care demult au murit, îngînările de cîntec demult uitate se trezesc și tremură în ființa mea. Un tablou șters, o adiere de bucium, o lacrimă și un gest al mamei — fantomă demult trecută dincolo de orizont — toate se trezesc la mișcarea melodică a acestui prietin neliniștitor din nopțile copilăriei. Și iată din nou, în această noapte, în care uncheșul a trecut călare prin cîmpul sufletului meu, ca un șef al semințiilor vechi, clipește în mine un colț al trecutului, undeva, pe malul Moldovei, cu o căsuță liniștită lîngă o prisacă; e-un șopru acoperit cu șovar, unde un bătrîn cu plete ca

năgara lucrează cu tesla la cobilă și întocmește roți pentru căruțe țărănești.

Printr-un văzduh posomorît s-alungă nouri spulberați și rupți de furtună și eu mă cuibăresc fericit într-un ungher sub o tohoarcă mițoasă de berbece.

Era un colț fericit al lumii; furtuna trebuia să treacă; în soare urmau să iasă roind albinele; și în pacea satului avea să cînte o pupăză într-un nuc bătrîn și să bată tesla bunicului la cobilă ritmul unei vieți tihnite.

Recunoșteam în mine, după bătaia inimii, senzația fericită pe care am încercat-o totdeauna la malul acelei ape de munte cu numele Moldova și în peisagiul ei așa de caracteristic, pe prunduri și în zăvoaie.

Munții erau aproape, subț ușoară piclă, și aerul avea o limpezime de izvor. Pe șesul larg, între buchete de sălcii, înfloreau fînașurile și sfîrșiau cosașii neostoit sub vibrarea luminii fierbinți. Treceau în zboruri joase, din cînd în cînd, dumbrăvenci și turturele, și grupuri mici de rațe sălbatice vîslind grăbit ca într-o furtună a înălțimilor.

Se făcuse pace și ieșisem din tohoarcă. Tesla bătrînului scînteia într-o lumină umedă.

— Acu putem lăsa roata singură, glumi el zîmbindu-mi. N-are să fugă, căci se uită casa la dînsa și-o păzește. Iar noi luăm crîsnicul și, cît fumez o lulea, ajungem la baltă.

— Ia! S-aude pupăza! am observat eu ridicînd un deget lîngă frunte.

— Da, da, a încuviințat bătrînul; ne dă de știre că vîntoasa a trecut în pustiuri și lumea noastră a intrat în rînduiala ei. Așa că putem merge.

Bătrînul a coborît crîsnicul de pe șopru, a luat cofăielul cel vechi și-am ieșit amîndoi pe poartă.

Îndată dădurăm în prund, printre tufe de laptele-cinelui. Am apucat cărarea printre fînaşuri, pe la fîntîna lui Cosma şi am ieşit la hucaşul cel mare. Acolo se afla un vad vechi. Am trecut prin vad — bătrînul, eu, crîsnicul şi cofăielul. Numai bătrînul simţea puterea apei care-i bătea în glesne. Eu, crîsnicul şi cofăielul eram pe umerii şi în braţele lui şi ne bucuram de soare şi de mireasma de cimbrîşor care ne venea din partea cealaltă a bălţii. Acolo, în partea cealaltă, printre desişuri mărunte şi întortochiate de sălcii, bătrînul cunoştea cotloane de gîrle şi albiile părăsite. Apa verde dormea lin, cu umbra tufişurilor în fund. La apropierea noastră zburau becaşine şi părechi de crihanţe.

Mai departe erau imaşuri şi sate, spre munte. Le ştiam, însă nu le mai vedeam; umblam numai pe sub cer, în locuri singuratică; şi la malul gîrlelor şi bălţilor ni se arăta cerul celălalt, dincolo în fund, unde se coboară cîteodată Făt-Frumos din poveşti.

La balta lui Iftode, am trecut pe lîngă brazde de iarbă cosită în ajun. Brazda din margine, bogată şi plină, cotea în lungul bălţii, chiar pe lîngă apă.

Bătrînul se opri, mirîndu-se.

Dincoace de brazdă, în iarba tunsă, sta ţeapăn întinsă o ştiucă lungă de un cot. Se zvîrlise din apă peste brazdă şi nu se mai putuse întoarce îndărăt. Măcar că era cea mai mare ştiucă din balta lui Iftode, pierise. Ar fi fost bine să mă fi nimerit eu la vreme, chiar fără bunic, s-o ajut să treacă în domniile ei şi ea să-mi lepede la mal un solz şi să-mi spuie din plisc vorbele din basm.

— Acuma e prea tîrziu, bunicule: ce putem face cu dînsa ?

— Nu mai putem face nimica, răspuse nepăsător bătrînul, împingînd-o cu piciorul la o parte.

Peștele mort știam că nu-i bun de mîncat. Peștele e bun numai viu, prins de mîna omului. Pe lîngă asta, știuca aceea poate nici nu era un pește ca toți peștii. Am lăsat-o lîngă apă și mă gîndeam după asta pe cale că, în urma noastră, a căscat botul de trei ori și i-au venit într-ajutor toți peștii mărunți din stăpînirea ei. Bănuiam că n-am s-o mai găsesc la întoarcere; și n-am găsit-o: dovadă că se înfîmplase ceea ce socotisem eu.

Bunicul făcuse o faptă bună, eram și eu părtaș la ea și trebuia să ne vie neapărat răsplata.

I-am mărturisit bunicului părerea mea.

— Se-nțelege, mi-a răspuns rîzînd bătrînul.

Mă miram de dinții lui albi și tari.

— Se-nțelege; nici nu se poate întîmpla altfel decît ca într-o poveste; asta-i legea vîrstei tale. Dar eu mă gîndesc, nepoate lliuță, la altele, cînd umblu așa prin aceste locuri. Noi, în viața noastră, n-am trăit din năluciri. Ci am avut grele amărăciuni și asupriri. Moșia asta, cît se vede departe, de o parte și de alta, a fost a bătrînilor noștri, pînă ce s-a încuibat între noi o rîie boierească. Și așa, după aceea am mers în scădere și în sărăcie, pînă ce ne-am dat robi unuia Calistrat vel-vornic. Ne-a ucis și ne-a usturat acesta; ne-au ucis și ne-au usturat alții după dînsul, pînă ce-am căzut sub călcăiul lui Mjhalache Sturza-Voievod. Atuncea am rămas pe uscat ca știuca pe care ai văzut-o; am clămpănit de trei ori și ne-am stîns. Un pic de viață mi-a rămas mie, cu meșteșugul pe care îl am. Pămînt n-am decît grădina casei. Și aceea au vrut să mi-o ieie logofeții sturzești. Că dacă nu ies la prășit, la

coasă și la secere, îmi iau grădina. Am avut noroc atuncea de fecioru-meu Haralambie, care a amenințat asupra lor cu baltagul. S-au dus și n-au mai cutezat; mai ales că moșu-tău Haralambie ieșise din sat, iar înfricoșarea lui priveghea asupra ciocoilor.

Am stat un timp la hodină sub sălcii, și bunicul meu Pintilie mi-a mai spus o întâmplare de demult, cînd au purces la bejenie unele sate ale noastre de la apa Moldovei. I-au urmărit călărașii lui Vodă, ca să-i aducă înapoi la șerbia lor; dar acei călărași nu s-au mai întors și au rămas și bejenarii, pînă în ziua de azi, prăpădiți de vatra părintească.

Bunicul a oftat după aceasta și și-a răsucit o țigară groasă într-o bucată de pănușă de porumb. După ce-a «băut» acea țigară, m-a îndemnat să ne ducem la treaba noastră.

— Să știi tu, Iliuță, că din balta lui Iftode se trage spre Moldova un cot nu toomai adînc. Acolo, între tufe, am eu ascuns un val de mlajă. Cu valul acela și cu crîsnicul, intru în apă și nădăjduiesc să facem bună ispravă. Tu îmi dai ajutor și porți cofăielul.

Pe sub sălcii vechi, într-o apă curată cu prundiș la fund, pe sub maluri nalte unde ondulau fire subțiri de rădăcini, bunicul a intrat cu crîsnicul lui și cu valul de mlajă. Mergea în curgerea apei tulburînd-o cu valul pe care îl purta cu un picior, sălîndu-l și cufundîndu-l. Din cînd în cînd, din turbureală, scotea la lumină rețeaua în care se zbăteau peștișorii argintii. Eu mă ațineam cu cofăielul, și nu prea eram mirat de norocul nostru, înțelegînd că se datorește faptei noastre bune cu știuca.

De la o vreme ne-am oprit. Bunicul a cumpănit și a petrecut printre degete dobînda noastră, dîndu-mi învățăminte.

— Se găsesc, nepoate Iliuță, în cotul acesta, îmi spunea el, felurite feluri de pești, fiecare cu gustul și bunătatea lui. Tu învață a le cunoaște înfățișarea și a le deprinde numele. Iată boișteni, zvirlugi și porcușori, buni de un borș din carele și împăratul Moscului mînîncă pînă ce nu mai poate și trebuie să-și sloboadă cătărămile chimișului. Iată aleși deoparte, în crîsnic, cleni, și scobai, și două mrene frumoase. Pe aceștia îi frigem în unt proaspăt, și se cere la ei mămăliguță, și pentru unul ca mine, un vinișor din Țara-de-Jos, care sîrjice în pahar. Tu, Iliuță, încă nu poți înțelege bine unele ca acestea, căci ești la vîrsta cînd peștele ți se pare cu gust puțin și oase multe. Ai să pricepi mai tîrziu, cînd vei fi pescar adevărat, că nu se află pe lume pești ca cei din apa Moldovei și a Bistriței, luminoși și iuți ca argintul viu, iar gustul lor e altul decît al peștilor din bălți. Căci aici apa e curată și verde ca și cerul și solzii peștilor sînt scriși cu soare. Pe cei mai mărunței care or rămînea, îi aburesc cu sare și-i usuc în cuptor. Asta îți place ție mai mult și după asta cunosc că ai să fii în viața ta pescar.

— Intr-adevăr, bunicule, am răspuns eu, acuma mi-am adus aminte care-i lucrul cel mai bun pe lume.

— De aceea ai să-ți aduci aminte, cînd vei pescui unde ți-a fi rînduiala să trăiești, și eu n-oi mai fi în valea vieții. Cronțăind peștișori uscați, cugetă la bătrînul tău care te-a învățat cu dragoste acest meș-

teșug. Și mai ales, ajungînd a fi om învățat după
iscusința pe care o ai, după cît am aflat, să nu fii
asupritor al sărmanilor, cum sînt atîția care au ieșit
dintre noi și ne-au uitat după ce s-au hrănit cu pîne
albă. Să nu uiți, Iliuță, că ești odrasla noastră, fe-
ciorul Polixeniei.

CAPITOLUL IV

Cum am scăpat de la moarte pe Colțun

Cit stăteam eu la gimnaziu, Colțun dormita în bucătărie, în preajma mamei Anghelina. Invățase ușor că, în afară de prietinia mea, nu mai avea altceva pe lume decît ocrotirea dadacei mele. Ea îl chema cu glas blînd și îi punea într-un blid mîncare.

— Vin' colea și mînîncă, îl îndemna ea. Acuși sosește și Iliuță și, după aceea, lumea-i a voastră.

Cînd auzea numele meu, cățelandrul își ciulea în anumit chip urechile. Mînca și aștepta cuminte.

Mama Anghelina îi spunea și alte vorbe, pe care el le asculta cu răbdare.

— Să nu te duci singur pe-afară, ca să nu te-nțîl-nești cumva cu dimonul.

Era vorba de Chirică, motanul cel negru al țîțacăi Leona.

— Aicea să nu rămîi singur, să nu vie asupra tă zgrîpsorul.

Zgrîpsorul: adică vulturul cel mare cu două capete, cu ghiare de fier și cu aripile desfăcute ca niște speteze, despre care se vorbea în poveștile ei. Imaginea zgrîpsorului se afla și pe un taler mare

de argint din ghiordanul de bani vechi pe care dadaca și-l potrivea la gît în zile de sărbătoare. Înțelesul tainic al acestui cuvînt îl descoperisem eu singur în ființa aprigă și nemilostivă a țîțacăi mele Leona.

— Acuma hai să aducem o cofă de apă de la fîntînă...

Il lua cu dînsa, ocrotindu-l lîngă genunchiul său stîng.

— Să știi tu, Colțun, că la acest ceas stăpîna noastră se piaptănă la oglindă, iar dimonul stă ghemuit într-un colț, lîngă gherghef, și se uită ațintit la dumneaei. După ce se piaptănă duduca noastră, apoi își smulge cu cimbîstra perii de sub bărbie. N-ai văzut tu de cînd ești, măi cățelule, o treabă ca asta.

Vorbele acestea mi le spusese mama Anghelina cîndva și mie. Colțun scheuna ușor, căscînd botul și desfășurîndu-și limba. Vremea era strălucită și în livadă cînta cucul.

Cătră amiază, mă întorceam de la gimnaziu mormăind o declinare elină ce ne învățase domnul profesor Gherman. Cum auzeam cucul din livada noastră, declinarea zbura în albul amiezii ca un fluture; intram în fugă pe poartă și o repezeam în urmă-mi ca să sune în clampă; fluieram o dată haiducește și dadaca se uita rîzînd la cățelandrul ciobănesc cum se avîntă năprasnic întru întîmpinarea mea.

Dintre jocurile pe care le-a învățat cu mine Colțun, s-a dovedit că săritura în înălțime era meșteșugul lui principal. Săream și eu peste un garduț de ostrețe, înlăuntrul căruia mama Anghelina își răsădise legumele. El sărea odată cu mine, pe deasupra mea. Ce s-a ales din răsadurile dadacei mele

nu mai spun. Am găsit-o într-un rînd contemplîndu-le neclintită, cu mîna la gură.

M-am mîhnit și eu numaidecît.

— Noi nici n-am băgat de samă, mamă Anghelină. Acuma ce-i de făcut?

— Să vedem, dragul mamei; s-aduc alte răsaduri de la Voicu Bulgarul, numai să vă schimbați locul de joacă.

— Desigur că-l schimbăm; ne ducem la căpițele din fundul livezii.

Dadaca mea s-a învoit; dar aflate de isprava noastră și țîțaca Leona, și m-a descîntat într-o joi după amiază, cînd n-aveam școală, cu atîtea vorbe de dojană, pînă ce mi s-au încrucișat ochii și mi-a venit greață.

— Te rog, iartă-mă, țîțacă Leonă: n-o să ne mai jucăm pe-acasă.

— Ce-mi folosește mie regretul dumnilale, musiu, după ce-ai săvîrșit o pagubă ca asta? De cînd sînt n-am văzut asemenea blăstămăție! Mi-ai amestecat cu pămînt tomatele mele, pe care mi le-a adus special Savițchi, grădinarul prefectului. Ar trebui să ai mai multă judecată, căci văd că te pricepi la studii și deslegi singur problemele de matematică! Abia aștept să văd ce are să spuie și tatu-tău.

— Tata nu se întoarce acasă pînă cealaltă duminică și avem vreme să aducem alte răsaduri, am murmurat eu.

— Oî, așa mi-a fost mie soarta să trăiesc într-un tîrg nenorocit ca acesta, unde n-am nici o distracție și nici o prietină, și unde un frate al meu și un fiu al său fac tot ce trebuie ca să-mi amărască viața. Ce i-a venit, mă rog, lui moșu-tău Haralambie, să aducă la casa noastră asemenea dulău care o să se

facă cît un haram; acuma și mîncă mai mult decît mine, d-apoi mai încolo? Pe urmă nu știți oare că Chirică al meu nu poate suferi cîinii? Of și iar of, o să-mi împruținați amărîtele zile ce mai am de trăit. O să mă regretați, dar prea tîrziu, mușiu nepoate.

Colțun dispăruse dus de mama Anghelina în colțonul lui. Cît stătuse țîțaca Leona cu mine ca să mă descînte, motanul cel negru Chirică se plictisise singur. Il văd deodată apărînd cu ochii scînteietori, arcuindu-se la picioarele țîțacăi și frecîndu-se de rochia dumnisale de tafta. Eram atent, ca să văd tresărirea scînteilor electrice. Coada lui Chirică se umflă dintrodată ca un măturoi. La doi pași de el apăruse amenințător Colțun.

— Vai! a țipat înjunghiată țîțaca Leona.

Cățelandrul meu ciobănesc s-a repezit; însă ghiara teribilă a dimonului îl opri. Pe botul gros al lui Colțun apărură picături mari de sînge.

Țîțaca Leona s-a veselit.

— Așa, mamă! Mai dă-i una, mamă!

Chirică miorlăi profund și mai înălță o dată laba încununată cu ghiare. Colțun își descoperi colții într-un rînjet amenințător și în ochii lui sclipi o mînie înghețată. Mușchii pieptului și picioarelor i se umflară. Chirică nu mai așteptă să se descarce asupra lui puterea dulăului. Dintr-un salt sări în craca unui măr c-un miaun zugrumat; Colțun își arată și el măiestria de saltimbanc, gura lui enormă clămpăni apucînd numai un smoc din spinarea dimonului. Zgripsorul își agită aripile cu disperare; motanul se zvîrlise în vîrful pomului și acolo se ghemuise pe o creangă subțire, cu mormăiri sinistre de groază.

— Pentru numele lui Dumnezeu ! filfii ră spre noi aripile zgripsorului ; duceți de-aici fiara ! Uitați-vă cum se zvîrle ! Mai să-l ajungă pe scumpul meu pui ! Și deschide o gură să-l înghită întreg ! Duceți-l, ori mă prăpădesc și aveți să dați samă de moartea mea !

Inceputul acesta de dramă era menit să se schimbe în tragedie și să curme buna mea prietinie cu cățelandrul ciobănesc. Vineri cătră amiază, cînd m-am întors de la gimnaziu, mătușa Anghelina mi-a povestit cu nemaipomenită uimire cum duduca Leona, nemaia vînd răbdare să-și facă la oglindă cîrlionții, a ieșit dis-de-dimineată în ogradă c-o bucată de pîne muiată în zamă de brîndușă și a chemat cu dragoste prefăcută pe Colțun. Prietinel meu sta întins la soare ca un cîjocel castaniu lepădat pe pămîntul gol.

— Cînd l-a strigat duduca Leona, îmi explica dădaca mea, Colțun s-a pus pe picioare și-a adulecat spre dumneaei. Duduca noastră Leona are obicei de strînge, toamna, cepe de brîndușă, care la noi se chiamă «floarea-brumei». Cît mustul acelor cepe e în putere, dumneaei îl strînge și îl păstrează în gărăfioare bine astupate, în dulăpașul care-i spițăria dumnisale. Tot în asemenea gărăfioare strînge dumneaei și zamă de mătrăgună, ce se chiamă la noi «doamnă-mare». Doftoriile acestea îi fac dumnisale trebuință pentru suferinți pe care le are. Pune în vin roșu zece ori cinsprezece picături și-i face bine. Altfel nu se află venin mai tare decît cel de floarea-brumei și de cireașă de doamnă-mare, căci fructul mătrăgunei e întocmai ca o cireașă neagră amară. Dar dumneaei nu cunoaște că toate animalele și fiarele nu se ating de brîndușă de toamnă, toate cu-

noscînd-o că-i otrăvită. Așa că după ce s-a sculat cățelandrul din bățatură și a mirosit spre pînea ducăi Leona, numaidecît a ferit într-o parte. Il îndemna dumneaei prefăcîndu-se: «Na, minîncă, frumosule!» Colțun numaicît i-a dat ocol smîrcînd, și cînd dumneaei a zvîrlit spre el bucata de pîne, el a rupt-o la fugă spre fundul grădinii, și din fundul grădinii pe cîmp. De departe, de două ori a lătrat asupra ducăi Leona, încît dumneaei foarte s-a scîrbit de asemenea obrăznicie a cățelandrului. Ce-ți pare dumnitale, băietul mamei, numai iaca iese din odaia ducăi și motanul. Cînd l-a văzut dumneaei că înalță capul și pășește spre bucata de pîne, numaicît s-a făcut verde. A țipat: «Nu lua, juvaerul mamei!» Așa țipa de cumplit, încît dimonul a stupit spre dumneaei. După asta a ocolit cu luare-aminte pînea și a apucat-o și el spre fundul livezii.

— Nu te duce acolo, scumpule, că acolo e dușmanul tău, țipa dumneaei, frîngîndu-și mîinile.

A dat fuga după Chirică. Dimonul socotea că vine asupra lui cu mînie și fugea mai tare. I-am ascultat glasul cum se depărtează. Am înfipt o crenguță în pînea otrăvită, am dus-o în bucătărie și-am dat-o pe foc.

După ce-am ascultat cu răbdare și amărăciune darea-de-samă a dadacei mele, am întrebat:

— Acuma ce facem noi, mamă Anghelină?

— Știu eu, băietul mamei? a suspinat dadaca. Dacă ar fi acasă domnu inginer a nostru, el poate ne-ar da sfat bun, căci e mai înțelept decît noi. Eu nu-s decît o bătrînă neputincioasă și nu mă pricep.

Am stat și m-am gîndit, pe cînd dadaca își tot ștergea ochii umezi.

— Unde-i cățelandrul, mamă Anghelină?

— Nu știu, nu l-am mai văzut.

Am mai stat un timp așa de întristat, încît în mine inima trebuie să fi fost neagră ca tina: pînă ce mi-am adus aminte că am un prietin bun, coleg cu mine în clasa a treia. Acel prietin, cu numele Grigore Oanea, era de loc din sat de la Rădășeni și venea la școală în tîrg în fiecare zi pe jos, de la trei kilometri depărtare. Era un băiat bun, cu ochii negri ca mura, și învăța tare bine la toate materiile, numai la franțuzește și elinește se pricepea mai puțin și i se încurca limba. Stăteam amîndoi într-o bancă și, înainte de ceasurile domnului Gherman și a domnului Rainu, îl povățuiam și mă trudeam cu el arătîndu-i cum să rostească vorbele cele sucite străine, cu care el nu se putea împăca. Din prietinia asta a noastră ne legasem frați de cruce, după rînduiala știută. Ne-am împuns fiecare vîrfu degetului arătător cu un bold și eu i-am supt picătura lui de sînge, pe cînd el, în aceeași clipă, mi-o sugea pe-a mea. Ne-am jurat după aceea să ne ocrotim unul pe altul în toată viața noastră, fiind amîndoi orfani de mamă.

— Dadacă Anghelină, am hotărît eu, să știi că duc pe Colțun la Rădășeni și-l dau în sama lui Grigore Oanea, să mi-l crească el. M-oi duce cînd și cînd să-l văd. Numai așa îl putem scăpa de urgia care-i asupra lui.

— Dă, dragul mamei, fă cum socoți că-i bine.

— Însă țîțaca Leona să nu știe nimica.

— Vai de mine! Doar nu-s nebună să-i spun.

— Să nu afle nici că în după-amiaza asta nu mă duc la școală.

— Da' lasă la pustia atîta carte, dragul mamei. Mai bine țî-or prii luncile cu florile. Ia-ți cățelul și

du-te cît e ațipit zgripsorul nostru, c-un ochi închis și cu celalalt treaz.

M-am dus pînă în fundul grădinii; am strigat o dată: Colțun s-a înfățișat înaintea mea dînd cu bucurie din coadă. Mi-am făcut vînt peste gardul grădinii, ca să nu mai înconjur; cățelandrul a fost și el în clipă de ceea parte. S-a sprijinit cu labele de dinainte în pieptul meu și tot întindea botul spre urechea mea, voind parcă să-mi spuie ceva; dar eu povestea lui o știam.

— Mergem la Grigore Oanea, i-am zis eu.

S-a luat după mine. Văzînd că umblu grăbit prin preajma Buciumenilor și Oprișenilor, socotea că vreau să mă iau la întrecere cu dînsul, și a pornit-o la goană pînă într-o culme de deal. L-am găsit acolo stînd neclintit și privind depărtarea Sucevei, spre miazănoapte. Mai încoace de acea depărtare, lucea un lac. Știam de la Grigore Oanea că acea întindere de apă se cheamă Iazul Călugărului. Unduiam niște văiuți într-acolo; se vedeau pluguri cu boi plăvani arînd, însoțite de țărani în straie albe.

Intr-acele locuri numai rădășenii, neamurile lui Oanea, rămăseseră liberi și nesupuși boierilor, după ce moșia lor din bătrîni, întinzîndu-se de la Moldova, peste hotarul țîrgului, pînă la «jîmbătura apei Șomuzului», după cum spuneau uricele lor vechi, fusese împresurată și încălcată de vornicii și spătarii voievozilor. Sărăciți și cu pămîntul împuținat numai în vatra satului, neamurile lui Grigore, fratele meu de cruce, se îndeletniceau cu negoțul de mere, iar unii dintre ei aveau și puține oi la munte.

Am purces chiuind în altă întrecere, pînă ce am văzut valea satului sub ponoare. Toți merii grădi-

nilor erau înfloriți și adia dintr-acolo pe un vînt călduț o mireasmă dulce.

— Aici ai să-ți petreci tu veacul, măi Colțun, am zie eu ; iar cățelandrul a prins a sări în jurul meu lătrînd cu bucurie.

Cînd am ajuns pe vale la casa părintească a lui Grigore, am găsit poarta deschisă și lîngă șură trei căluți roibi cu tarnițele pe ei. Doi feciori cu saricile pe umeri potriveau la ciochine desagi și tarhaturi. Oanea bătrînul, bărbat nalt cu fruntea pleșuvă, priveghea toate și da sfaturi ciobanilor. Maștiha lui Grigore, femeie încă tînără, m-a văzut cea dintăi cînd am intrat cu cățelandrul în bătătură.

— Grigoriță ! a strigat ea cu glas cîntat ; fă în-coace, ți-a sosit oaspete feciorul inginerului, prietinel tău.

Grigore a ieșit numaidecît dintr-un cotlon. Odată cu el au dat năvală doi dulăi suri cu căpățînile negre. Într-o clipă au fost asupra lui Colțun. Cățelandrul a scheunat scurt, fără să se înfricoșeze. A venit lîngă picioarele mele și s-a tupilat cu botul pe labe. Dulăii s-au oprit din avîntul lor ; bătrînul Oanea a rîs cu plăcere și m-a întrebat venind spre mine :

— Cum îl chiamă ?

— Colțun, moș Oanea.

— Văd că știe rînduiala ciobăniei. E nepot de-al bătrînilor acestora. Cine ți l-a dăruit ?

— Uncheșul meu Haralambie de la Păstrăveni.

— Cunoaștem, cunoaștem, s-a bucurat bătrînul. Năimim amîndoi pășuni pentru oile noastre în aceeași parte de țară, între mănăstirea Rîșca și muntele Deleleu. Pas, Grigoriță, de-ți primește prietinel și-l cinstește cu niște mere murate.

Grigore Oanea m-a dus în casă cu tot cu cățelandrul meu și acolo, pe cînd mușcam amîndoi din merele cu gust acrișor, i-am povestit năcazul ce mă ardea.

— Așteaptă puținel, Iliuță, mi-a întors cuvînt Oanea, să spun și tătucăi chestia. Eu socot că, de aicea, Colțun se întoarce cu ușurință. Înapoi acasă, unde spui tu că-i primejdie.

Nu mult după asta au intrat la sfat bătrînul și mama vitregă a lui Grigoriță. Au mîngîiat ochii sprincenați ai cățelandrului și s-au așezat pe laiță în fața mea. Grigore Oanea a venit lîngă mine cuprinzîndu-mă cu dreapta de după umăr.

— Grigoriță are dreptate și s-a gîndit bine, a început cuvînt ascuțit gospodina. Tare mi-i de-a mirare că se află pe lumea asta ființă cu atîta răutate asupra unui cățel, cum aflu că ar fi mătușa dumni-tale.

Eu am oftat; Colțun a venit lîngă mine, rezemîndu-și capul pe genunchii mei.

— Apoi iată cum om face, a grăit și bătrînul Oanea. Noi trimetem tocmai acuma la munte pe acești doi ciobani ai noștri ca să ducă celorlalți de acolo faină și slănină și altele cîte le mai fac lor trebuință. L-or lua pe Colțun cu dîșii într-o desagă și i-or purta de grijă. L-or învăța slujba oilor, la timpul său i-or pune ragilă la gît; și cînd a doborî lupul, țiom da înștiințare. Ne-om folosi noi de el, dar stăpînul lui rămii tot dumneata. E bine așa?

— Bine, am îngînat eu emoționat.

— Altă școală mai bună n-are, a complectat prietînul meu Grigoriță. Noi cu matematica și ellna; el cu ciobănia.

Astfel l-am așezat cu mâinile mele pe Colțun într-o desagă și l-am dat în sama lui Păun scutarul, unul dintre cei doi ciobani slujitori la stîna baciului Gavril cel Mare, pe Deleleu. L-am petrecut un timp la pas pe lîngă cai, ca să nu se înfricoșeze singur ; l-am sărutat pe sprîncene ; l-a mîngîiat pe căpățîină și Păun ; și s-au dus cătră zarea munților. Eu am rămas plin de mare mîhnire, ca de o otravă a țîțacei mele Leona.

După ce-am mulțămît bătrînului Oanea, am pornit spre tîrg și Grigoriță m-a întovărășit o vreme. Ca să-mi mai treacă supărarea, m-a dus pe la niște căsuțe albe și curate din acea parte de sat, unde am găsit cîteva mătuși tinere ale lui, care numaidecît mi-au umplut buzunarele cu mere trotușe și mi-au zîmbit ca să mă mîngîie. Într-un sfert de ceas se aflase între toți vecinii despre pățania mea cu Colțun.

După asta Grigoriță Oanea mi-a arătat cel mai important monument al satului : o bisericuță veche de lemn, mai scundă și mai întunecată decît toate casele. Gospodarii îndeletnicindu-se cu negustoria de mere și gospodînele cu ale gospodăriei, n-au cînd se abate pe la acea clădire de scînduri vechi. Numai o dată pe an, la hram, în ziua a patra după Paști, la sîntu Mercorie, cum spun ei, organizează în ograda bisericuței cel mai îmbielșugat praznic din țînut, cu sarmale de o litră, legate cu ață, și cu mămăligi mai mari decît roata morii, de se satură toată calicimea din cuprins. Se ridicase în acel an, la ospățul de la bisericuță, un moș mai vechi dintre neamuri, și a închinat străinilor de față un pahar de băutură, cu aceste cuvinte :

«Cum înghit fără saț sărmanii ghițomancele de la praznicul nostru, așa ne-au înghițit pe noi ciocoi și lîngăii domnești. Blăstămați să fie pînă într-al nouă-

zeci și nouălea neam. Mîncați și beți dumneavoastră întru pomenirea acelora care s-au prăpădit pentru dreptatea noastră».

Iar sfîntul Mercurie al lor e aidoma Mercur, zeul păgîn, zugrăvit în icoană cu aripi la chivără și la încălțări.

Oricît mi s-a părut de interesantă descoperirea acestui monument religios, unic între rămășițele trecutului, nu mă puteam mîngîia de pierderea lui Colțun, și Grigore Oanea m-a întovărășit pînă la culmea de unde se vedea scînteind Iazul Călugărului.

— Cînd capăt o notă proastă la domnul Gherman, mi-a zis el, apoi mă duc acolo și stau cu undița. Cîștig dobîndă cîte un crap, dar mai cu samă lepăd în apă spurcăciunile năcazului.

Am luat aminte la acele vorbe tainice ale lui Grigoriță Oanea.

CAPITOLUL V

Povestea lui moș Pricop Litavoi

Tata a venit de la inspecțiile și hotărnicile sale într-o vineri după amiază. Cum era obiceiul, i-a ieșit înaintea dadaca Anghelina ; trăsura cu doi cai și cu vizitiul s-a dus la serviciul județean.

— Bine-ai venit, domnu inginer a nostru... I-a salutată bătrîna pe tatăl meu.

— Bine te-am găsit, mamă Anghelină. Bune toate ?

— Bune, domnu inginer a nostru. Iliuță e la școală ; se întoarce la patru jumătate. E sănătos și are să se bucure. Numai duduca Leona se cam tînguie de unele și de altele.

— Are și dumneai ale sale, a încuviințat domnu inginer.

Atuncea s-a arătat și țîțaca Leona.

— Mă bucur că te-ai întors, frate Manole. Ce ai ? Te văd cam supărat !

— N-am nimic, ț-țacă Leonă ; de unde vezi dumneata c-aș fi supărat ?

— Eu nu mă înșel niciodată, Manole. Ce răvaș ți-a trimis nepotu-meu ?

— Nu mi-a trimis nici un răvaș. Trebuia să-mi scrie ? De ce ?

— Eu nu spun că trebuia să-ți scrie.

— Atunci a fost vreo pricină, vreun nacaz ?

— Să lăsăm asta. Intră în casă și-ți schimbă straietele.

— Am vreme pentru asta, ț-țacă Leonă. Spune-mi întâi ce-a fost.

— Ce-aș putea să-ți spun eu, Manole ? Crede-mă că n-am a-ți spune nimic.

Tata ș-a trîntit într-un scaun de mlajă, cu ochii tulburați deodată.

— Nu-i chip oare, soră dragă, să am un ceas tihnit cînd mă întorc la mine acasă de la treburi ?

Țițaca Leona și-a zbătut genele deasupra ochilor săi mirați.

— Nu cumva, Manole, vrei să insinuezi că eu aș fi pricina stării dumnitale de tulburare ? Să-ți aducă dadaca o dulceață și o cafea și te liniștești.

Tată a privit în juru-i trudnic și a oftat, păstrînd cîteva clipe o tăcere amărită.

Mama Anghelina i-a prezentat pe o tabla dulceața și cafeaua. Atunci am intrat și eu pe portiță ; am văzut pe domnu inginer a nostru în cerdac, și am pornit în fugă pe cărarea de sub tei.

— Manole, a zis încet țițaca Leona, te rog să-l întrebi pe fiul dumnitale ce trebi importante a avut la iaz.

— Ai spus ceva, ț-țacă ? a întors tata fruntea, pe cînd mă cuprindea de după umeri și mă strîngea la piept.

— Am spus, dar dumneata, Manole, n-ascuți ce spun eu.

Tata a făcut semn de lehamite cu mîna liberă și

m-a privit blind. Eram neliniștit că va trebui să-i tănuiesc întimplarea mea cu cățelul ciobănesc.

Intr-adevăr, tata m-a întrebat zîmbind, așa cum mă așteptam :

— Ce face Colțun ?

Am strîns din umeri, am simțit că mă fac palid, cu sîngele grămădit la inimă.

Tata m-a privit lung :

— S-a întîmplat ceva cățelului ? Unde e ?

— Nu i s-a întîmplat nimica rău, am răspuns eu cu îndoială.

— Manole, a intervenit țîțaca, te-am rugat să-l întreb pe fiul dumnilale ce-a căutat la iaz, nu-mi mai aduc bine aminte în care după-amiază. În sama cui și-a dat fiara ?

Tata a tresărit :

— Ce vorbă-i asta, ț-țacă Leonă ?

— E vorba potrivită, Manole. Era să-l sfîșie pe scumpul meu Chirică.

Am observat pe fața tatei un zîmbet ușor și iu-garinic, pe care nu se putea să nu-l observe și țîțaca, căci îndată i-a sărit țîfna :

— Văd că te bucuri, Manole, de ce era să se întîmple.

— Incă n-am înțeles bine despre ce-i vorba, ț-țacă Leonă.

— Dacă n-ai înțeles, atunci întreabă pe fiul dumnilale ; și mai întăi să-ți explice de ce se duce la baltă să prindă pește, alătura cu țiganii și derbedei.

— De asta sînt vinovat eu, ț-țacă Leonă, a zîmbit tata ; eu însumi i-am furnizat cîrligele de ocheană și de crap și l-am îndemnat să-și facă o vargă de alun. Cum e treaba breslei, Iliuță ? s-a întors tata cătră mine ; a început a trage peștele ?

— Nu știu, domnu inginer a nostru, am răspuns eu rîzînd. N-am fost la iaz.

— Dacă n-ai fost la Iazul Botoșanilor, și-a reluat atacul mătușa mea, atuncea ai fost în Țarna Mare.

— N-am fost nici în Țarna Mare.

— Atuncea la Iazu Călugărului.

— N-am fost la nici un iaz din această parte septentrională a țării, dar m-aș duce cu plăcere, țîțacă Leonă.

Mătușa mea m-a arătat triumfătoare tatei, c-un gest dramatic :

— Poftim !

Tata m-a privit ca un bun camarad :

— Ce este, țîțacă Leonă ? Mă uit și nu-i văd băiatului nici un cusur.

— Cum așa, Manole ? Nu mărturisește chiar fiul dumnilale că s-ar întovărăși cu plăcere la toate iazurile, cu toți golanii ? Ce distracție poate fi asta pentru un băiet de familie ? Ai văzut dumneata, nepoate, oameni serioși ducîndu-se la iaz cu niște nuiele pe umăr ?

— Ba eu, inginerul Manole Dumitraș, mărturisesc că nu-mi displace breasla, a zis tata.

— Știu, însă asta nu schimbă părerea mea, s-a îndirjit țîțaca Leona. Dumneata te-ai luat după niște franțuji ori engleji pripășiți pe la noi. Aceia își pun straie anume și pălărioară verde și duc cu ei la baltă undiți fabricate în străinătăți, cu care nu prind nimic.

— Așa este, țîțacă Leonă, s-a veselit tata, aprinzîndu-și o țigară. Și ca să nu fie de tot rîsul, acei pescari cu unelte scumpe cumpără pește de la derbedeii noștri care l-au prins c-o undiță de două parale. Inșă e adevărat că străinii aceștia se duc să petreacă și să se odihnească la aer, după muncă.

— Mă rog, mă rog, l-a îndepărtat țîțaca Leona pe tata din cîmpul biruinții sale, agitîndu-și spre el dosul palmei; mi-ai spus dumneata singur, Manole, că pescuitul cu undița e o sfoară cu un dobitoc la un capăt și cu altul la celalalt.

— Vorbele astea, ț-țacă Leonă, le-au spus alții care n-au fost pescari. Nu văd ce legătură au cu chestia care mă interesează pe mine acuma. Vreau să aflu ce i s-a întîmplat lui Colțun.

— Nu știu; întrebă pe fiul dumnilale.

— Nu știu nici eu! mi-am dat răspunsul. A dispărut.

— L-ați căutat? De ce-a fugit?

— A vrut să-l mînhînce pe Chirică, a strigat cu sumbră indignare mătușa mea. Nu-l mai pot suferi aici.

Am strîns ușurel pe tata de braț:

— Pe Colțun al meu, tată, am îngînat cu mîhnire, l-am trimis înapoi la munte ca să-i scap viața.

Tata m-a mîngîiat pe cap, s-a ridicat din scaun cu fruntea încrețită și a intrat în casă.

Zgripsorul a fost numaidecît pe urmele lui și din cerdac am auzit muștrările-i învălmășite, aceleași și iar aceleași.

Aceeași și iar aceeași atmosferă mă copleșea de întristare în casa noastră. Vroiam să plec, să nu mai aud nimic. M-a oprit dintrodată glasul mînios al tatei:

— Văd, ț-țacă Leonă, că n-o să ne înțelegem în vecii vecilor. Ți-am mai spus că dumneata n-ai sentimentul dreptății. La golani de care vorbești, dumneata nu vezi decît rîie și păduchi; uiți că lumea asta sărmană dă societății din care faci parte dumneata pînea cea de toate zilele și tot seul pămîntului

cu care se ghiftuiesc bancherii dumnitale politici pe care-i admiră.

— Ai mai spus, Manole, și la Iași asemenea vorbe neînțelepte, a replicat amar țîțaca Leona, și pentru ele ai fost exilat în pustia asta oribilă. Pentru asta oare te-ai născut dumneata capabil și te-ai distins în școli ?

— Adevărul, ț-țacă, nu-i decît unul, dar dumneata nu-l pricepi, cum nu-l pricepe Vacă-Mare.

— De ce schimonosești, Manole, numele unui băiet de familie, politicos și bine crescut ? Numai împrejurări nefericite l-au făcut pe domnul Vacamar să accepte postul de subcomisar în Folticenii dumnitale.

— Știu, ț-țacă, Vacă-Mare e boier get-beget, strănepot al Țifescului, bolborosește trei vorbe franțuzești, nu știe carte, abia poate iscăli și brațul lui ține gîrbaciul stăpînirii asupra «prostimii». Și dumnealui pune dreptatea și nedreptatea într-o lingură și le soarbe cu indiferență.

— Ca mine, Manole ?

— Ca dumneata, ț-țacă Leonă.

La aceste vorbe hotărîte ale tatei, zgripsorul a căscat de trei ori clonțul și a slobozit un croncănit sinistru. Apoi și-a zbatut aripile și a trecut filfînd spre cuibul său fără a mă băga în samă.

Niciodată nu intrase tata în asemenea mînie albă și ageră ca o lamă de brici.

M-am retras din cerdac ; îmi părea rău că-l lăs neguros și obosit în biroul său. Am văzut într-un tîrziu că mama Anghelina îi ducea cafea și apă rece din fundul fîntîinii. Ieșind de la tata, mi-a făcut semn să-l lăs pe domnu inginer liniștit pînă ce s-or potoli mîniile și întristările.

Mi-am căutat un vechi loc al meu între merii înfloriți și am stat gândindu-mă la vrăjmășia mătușii mele împotriva umilitei noastre bresle pescărești. Tata îmi era totdeauna apărător și mi-am amintit în acest răstimp de tihnă a sufletului grădinii de unele aforisme ale lui în legătură cu učenicia mea de undițar.

Pescuitul, zicea domnia sa, e o îndeletnicire liberă și plăcută chiar când nu prinzi nimic, de și peștele de undiță și mămăliga de rîșniță nu țin saț. Dar, adăogea domnia sa :

C-un chitic în cîrlig,
Îți trece de foame și frig.

M-am gândit și la Grigoriță Oanea care îmi mărturisise că își leapădă spurcăciunea năcazurilor în Iazu Călugărului ; și pe vremea lină a acelei după-amiezi, mi-am căutat varga de alun, am sărit zaplazul din fundul livezii și m-am dus de-a dreptul pe hudițile și prin grădinile satului Folticeni Vechi la Șomuz, cătră opostul Iazului Botoșanilor. Era al doilea zăgaz mare al Șomuzului. Se auzea stîns vîjîitul neostoit al morii de apă.

Mi-am ales un cotlon singuratic, foarte departe de lume și mai ales de țîțaca Leona, în apropierea unui pescar trist, bărbos și sărăcăcios îmbrăcat. Purta la șoldul stîng o torbă veche de piele.

Sălciile și trestiile ne împresurau. Doi sori luceau : unul în văzduhul asfințitului, altul în balta limpede.

Așteptam neclintiți lîngă adîncul iazului, fără să schimbăm vorbe, căci n-aveam onoarea de-a ne cunoaște. Din cînd în cînd omul cel trist și bărbos întorcea fruntea ca să privească o lișiță care ieșise din păpuriș, ori un bitlan încremenit în fundul cotlonului,

subt arcul unei răchiși. Plutele tresăreau cînd și cînd pe luciul. Trăgeam cîte-o ocheană, care se zbătea scînteind în ploaia de raze. Inceț-înceț apa încrețită se alina, pînă ce-mi vedeam propria imagine la picioarele mele, fixîndu-mă atent.

Într-un timp am tresărit. Lîngă imaginea mea nelîclinită, printre șuvițele fine ale plantelor de apă, la adînc, a apărut un pește mare, cu mlădieri line. A fulgerat lumina în limpezimea fundului și-i luceau zalele solzilor. Era un crap ruginit venit în plimbare spre mal din bulboanele cele afunde ale iezerului.

Am auzit lîngă mine o pufnitură de uimire și de spaimă. Am ridicat privirile. Bărbosul se holba cu mare tulburare spre adînc.

Am șoptit :

— Ce-i ?

El îmi făcu semn de tăcere cu degetul la gură și își plecă mai tare fruntea. M-am răsucit și eu, ca să privesc iar. Crapul cel bătrîn dispăruse.

Bărbosul a bîlbîit :

— Ai văzut ? A mai repetat de două ori : *Ai băzut ? Ai bă-băzut ?*

— Ce s-a întîmplat ? De ce gîfii ? l-am întrebat eu mirat.

El mi-a lepădat un răspuns abia îngînat :

— De mult aștept să-l văd și eu, măi băiete...

— Ce să vezi ?

— Apoi tu n-ai băgat de samă ? Ii străluceau solzii. Dacă-s de aur, atunci e împăratul peștilor. Despre el știa și-mi povestea un uncheș al meu bătrîn. Cică grăiește ca omul și nu se cuvine să-i dai undița. Dacă l-ai atins, te afli în primejdie de moarte ; te trage în fundul bălții ; nimeni nu-ți mai știe de urmă și te mînhîncă gîngăniile peste care are

el stăpînire. Dar dacă te uiți la el cu sfială și menești în gînd un descîntec, atunci nu se întîmplă niciodată să vii la baltă fără a te întoarce cu dobîndă.

— Ce descîntec ?

— Ei, este un descîntec. Unii oameni de demult îl știau.

A rămas pe gînduri.

— Eu socot că a fost *el*, a șoptit tovarășul meu ațintind adîncul tainic al bălții. Fiecare iaz își are împăratul lui. Omului rău și fără credință nu i se arată niciodată. L-ai văzut ?

— Da.

— Atunci ești de-ai noștri... a murmurat el.

A tăcut un răstimp, apoi a oftat și a desfăcut beșica de tutun.

— Să știi tu, măi băiete...

Nu mi se părea ciudat că mă tutuiește. Avea o voce blîndă și moale.

— Să știi că eu îs Pricop Litavoi... Poate ai mai auzit de mine. Dacă n-ai mai auzit, nu-i nimica ; afli acum. Eu îs cel care m-am tras în degete cu un boier, Alecu Forăscu, și l-am înfruntat cînd ne spurca și ne batjocorea că ce ne trebuie nouă țăranilor unire și domn unul de-ai noștri pe care îl chema Cuza-Vodă... După aceea m-am tras în degete în vremea mai dincoace și c-un fecior al Forăscului aceluia, cu numele Coculeț. Ciocoi lui de la Forăști ne rod, ne mulg și ne belesc, de-am ajuns la sapă de lemn. Cînd n-am mai putut răbda, l-am suduit pe acest Coculeț Forăscu. El nu era de față ; că el își duce veacul numai în străinătăți, pe la Viana și pe la Pariz. Bate acolo cărți și petrece cu muierile. Ei, și după ce l-am suduit, m-a dat în judecată vechilul cum că *l-am ofansat* pe stăpînu-său. Iar judecătorul

care m-a judecat, am uitat cum îi zice, m-a *condemnat* la cinci franci *amandă*. Acu mă unvăresc cei de la comuna Forăști pentru *soma* asta. De unde să am eu cinci franci? Că toate boarfele din bordeiul meu nu prețuiesc atîta! Am ieșit atunci din sat și m-am dus prin străini ca să agonisesc acele parale. Și am strîns eu pînă acuma trei franci și optzeci de bani. Îmi mai trebuiesc doisprezece gologani pînă la cinci franci. Cum și unde să-i gădesc? De aceea m-am bucurat cînd am văzut pe împăratul crapilor. Prind o trăistuță de pește, o vînd și-mi fac banii pe care mi-i cere stăpînirea pentru că am suduit pe Coculeț Forăscu. Dar eu nu l-am suduit decît din pierderea minții după atîta amărăciune și prigoană și jăcuiri care nu s-au mai aflat pe lume așa jăcuiri, de-am rămas numai cu sufletul și nu mai putem...

Moș Pricop Litavoi sufla pripit. Și-a întors ochii de pește mort spre mine.

— Eu ți-oi mai spune una. Dacă acel crap m-a înșelat și nu-i el împăratul, atunci îl sudui și pe dînsul. Dacă n-oi prinde atîta cît trebuie ca să-mi agonisesc doisprezece gologani, îl sudui deasemeni, chiar dacă ar fi împărat. Nu-mi mai pasă nici de Dumnezeu, nici de nimica. M-oi duce într-o noapte la Forăști, la standoale, unde țin ciocoi grîul și dau foc. Zvîrl în acel foc trei franci optzeci, cît am putut strînge; și mă duc pe lume ca să nu se mai știe de mine.

Cînd m-a privit fără să mă vadă și a rîs strîmb, am înțeles că trebuie să-mi trag undița din baltă și să-mi schimb locul de lîngă bietul nebun. Plecînd, l-am auzit mormăind:

— Dumnezeu! și pogribania ta de împărat și de boier!

CAPITOLUL VI

Raiul de la Nada Florilor

In ce privește pescuitul, tata era un amator călduț pe cît înțelegeam, pe cînd eu mă trezisem deodată un ahotnic aprig. Practicase și dumnealui, la vîrsta potrivită, această îndeletnicire, la Iazul lui Beldîman lîngă Iași, împreună cu tovarăși care nu erau din protipendada capitalei Moldovei. Drumul care ducea la acea baltă celebră avea un nume simbolic : Șoseaua Trei-Calici. În ceasurile noastre de conversație intimă îl rugasem să mă inițieze în iscusința și înțelepciunea breslei. Ca cetitor pasionat ce se afla, în opoziție cu mine care nu eram decît un călduț amator, dumnealui îmi servise, pe lîngă dictoanele populare, diferite aforisme care mă amuzau, dar nu prea erau în legătură cu peștele și cu pescarii. Odată însă îmi comunicase și unele amintiri plăcute ale sale de la Tulcea, unde se dusesse într-o expediție de pescuit, însă nu cu undița, ci cu instrumente serioase. Acolo, în una din așezările primitive ale Deltei, cunoscuse un simpatîc medic rus, fugar din Siberia, care se opoșise între sectanții lipoveni, pribegi și ei cu două veacuri în urmă din imperiul țarilor. Doctorul Pavel Ilici Zoltuhin îi vor-

bise despre deportații politici, încît domnu inginer a nostru, ținînd samă și de temperamentul dumnisale de buntușnic, rămăsese prins în undița acelu revoluționar și se socotea cu plăcere adept al lui. Se afla în corespondență cu Păvel Ilici și acum în izolarea sa disciplinară de la Folticeni, și mi-a descris înfățișarea lui: nalt și bărbos, cu ochi albaștri, bun tovarăș cu pescarii și lucrînd cu ei fie la vîsliț, fie la așezat setcile și vîrșele. Cu mîncile suflecate pînă la cot și încălțat cu cizme nalte de iuț, sta în rînd cu pescarii și cînta în cor cu dînșii cîntece de libertate.

— Acolo aș vrea să mă duc și eu, am mărturisit tatei.

— Să te trimet să te faci învățăcelul lui Pavel Ilici, a rîs tata; însă numai după ce ți-a veni timpul. Pînă atunci te sfătuiesc să te ocupi mai mult de carte decît de pescuit.

— Desigur, domnule inginer a nostru, i-am răs-puns eu.

Însă în acea primăvară mă aflam vinovat față de tata. Luasem naravul, pe care nu mi-l puteam birui, de a mă refugia la baltă și în zile cînd s-ar fi cuvenit să fiu la gimnaziu.

Oamenii timpului meu, cu rînduielile anumite ale unei societăți pe care tatăl meu o socotea pe cale de scufundare năprasnică, se aflau cu totul depărtați de natura primitivă. În ochii lor de fii vitregi nu se mai oglindeau apele și codrii veacurilor dintăi.

Instinctul vieții neguroase de la începutul anilor, cînd pămîntenii născoceau arme de apărare și atac, căpcăni și adăposturi, îl simțeam însă în ființa mea. Ceea ce visau cei din copilăria lumii, cînd ochii lor ageri luceau în vilvoarea primelor focuri, eram în-

credințat că se păstrase în minc. O poveste ori o priveliște îndeplinea asupra mea funcția unei sonde, care pătrundea pînă la epoca eroică și obscură, cînd toate cîte au dobîndit mai tîrziu oamenii erau numai intenții în mintea și în brațul primilor luptători. Cele din urmă fiare enorme și stupide își lăsau scheletele în mlaștini și în sihle nepătrunse; altele, vioaie și sprintene, se înmulțeau și ațineau omului calea în văile apelor nouă; munți și păduri, șuvoaie și lacuri, proaspete și virgine, luceau curat și începeau a trăi pentru că intrau în conștiința celor dintăi vînători și pescari. De acolo îmi venea fiorul pe care l-am avut aruncînd întăia oară undița în apa Șomuzului.

Acuma înțeleg că tot ce spun eu e mai mult o scuză romantică pentru viclenia mea față de domnu inginer a nostru. Totuși entuziasmul meu era într-adevăr nebiruit față de luciurile și stufăriile acelor lacuri, ținut neatîrnat al sălbătăciunilor aripate, al peștilor și racilor, al vidrelor și vulpilor. Și al pescarilor, la tagma cărora m-am alipit după cea dintăi izbîndă.

Mă aflu într-o după-amiază la opust și visam o pescuire minunată, stînd cu ochii ațintiți asupra plutei de strujan.

Am auzit deasupra mea un glas cu intonații disprețuitoare :

— Aici prinzi opt ori zece ochenițe.

M-am răsucit. Îmi adresase acele vorbe un băietănaș care mă privea de cîtva timp din marginea drumului iezăturii. Era desculț și cu pantalonii suflecați cu grijă pînă la genunchi. Măsura aceasta era întrucîtva de neînțeleș și zadarnică, deoarece restul straiului era mai mult flenduri și găuri. De-

asupra pantalonilor, băietănașul purta o cămașă cam în aceeași stare și, poate pentru aceleași motive, cu mânecile suflecate pînă la coate. Afară de îmbrăcăminte asta sumară, părea că nu mai simte nevoie de nimic : nici de surtuc, nici de pălărie. Un păr ars, de soare, des, aspru și țăpos îi făcea umbră frunții și ochilor. Ochii aceia mititei și verzi mă priveau țintă și îndrăzneț, de deasupra unui nas pălit în sus. Gura cu dinți mărunți și puternici zîmbea fără răutate, împresurată de un puf balan pe care nu-l atinsese încă briciul.

L-am întrebat cu nepăsare :

— Ce-ai spus ?

Îi auzisem foarte bine vorbele, dar voiam să-mi păstrez față de el un prestigiu care nu putea fi motivat decît de prejudecățile țîțacăi Leona.

— Aici prinzi opt ori zece ochenițe... reîncepu el rîzînd, și își îngroșă glasul, ca să-și dea importanță. Eu, aiei, nici nu arunc undița. Eu, cînd am de prins pește, mă duc aiurea.

— Unde ?

— Mă duc tocmai la Iazu Călugărului, ori într-un loc și mai bun, la Nada Florilor.

Numele din urmă m-a lovit armonios și plăcut. Am întors ochii, cu stăpînire de sine, spre pluta undiții mele.

— Nada Florilor... a repetat băietănașul.

— Frumos nume, m-am crezut eu dator să-i răspund.

Probabil că lui îi era indiferentă aprecierea mea.

— *Acolo* pește... a declarat el cu hotărîre.

— Departe de-aici ?

— Cam departe ; în balta Șoldăneștilor. Ocolești pe după moară în Țarna Mare și umbli așa pe o ca-

rare pe lângă stuf, pînă-ntr-un loc. Din acel loc treci prin apă și sui pe-o plavie. Și apoi de-acolo, de pe plavie, zvîrli undițile la adînc, și prinzi ochene cu pana roșie și plătică, ori lin și coastră. Și la știucă dai, cu undiță anume, și prinzi cîte una de te sparii de dînsa. Săptămîna trecută eu am prins acolo patru crape de cîte-o oacă. I-am vîndut lui domnu Panainte. Este unul cu numele ista; a fost profesor și acum e la pensie. Ii duc și raci și scoici. Racia îi prind cu mîna pe sub coșcove. La scoici mă duc înot pînă la locurile lor, mă cufund, și le scot din mîl.

— Vra să zică dumneata vinzi peștele și racii?

— D-apoi cum? Ca să cumpăr *tiutiun*... Eu, fără țigară, la undit nu pot. Dar duc și-acasă mămucăi — pește și gologani.

Il priveam nedumerit.

— Ne hrănim din asta amîndoi, eu și cu mămuca, a urmat el. I-a murit demult barbatul, și nu mă are decît pe mine. Mă înțeleg bine cu domnul Panainte. Avan îi place peștele!

— Și acuma dumneata vii de la Nada Florilor?

— Ihî!

— Și-ai prins?

— Am prins.

Am clătinat din cap; socoteam că l-am pus în încurcătură. El, înțelegînd fără supărare îndoiala mea, se aplecă la rădăcina de răchită lângă care sta și ridică în lumină un săculeț umed, greu și plin. Il desfăcu, scotoci în el și sticli ochilor mei uimiți un crăpuștean încă viu.

— Mai am și alții, zise el cu voie bună. Am și niște plătici pentru mușteriu meu: îi plac fripte pe cărbuni și cu salamură de usturoi. Și apoi trimete de-i aduce o garafă de vin vechi de la Vadana.

— Atuncea unde ți-s undițile? I-am întrebat eu iarăși cercînd să-i pun altă piedică.

El rînji batjocoritor:

— Undițile mele îs ascunse în stuh, măi băiete, într-un loc unde nu le poate găsi nici paserea măiastră.

Eu eram încălțat și cu pălărie și el îmi spusese *măi băiete*. Mi-am întors nasul cătră baltă. Dar sus, pe mal, îndărătul meu, sta unul care cunoștea tainele iazurilor și știa calea la un cotlon pe care mi-l închipuiam minunat numai după nume.

— Nada Florilor.

— Așa-i zice, încuviință din spatele meu flăcăoșul, rîzînd ca un Mefisto care n-a trecut încă pe la croitor.

Mi-am întors iar spre el privirile, fără supărare.

— Dacă nu-i prea departe, m-aș duce și eu acolo într-o zi.

— Bine; hai cînd vrei. Dar trebuie să te scoli dimineată tare, cînd se îngîină ziua cu noaptea; și să fii acolo pe mal cînd se luminează faptul zilei. Treci cu mine pe plavie, și apoi acolo te învăț eu meșteșugul nostru. S-aduci un pac de tutun și hîrtie de țigară. Amnar și iască am eu.

Dintrodată cu aprindere, m-am simțit tovarăș și ucenic al flăcăoșului aceleuia încă fără nume, care ieșea din stuf și din sălbătăcie și era gata să-mi arate drumul singurătății la ostroave cu nume frumos, ca și cum ar fi sunat în depărtarea lor din clopote de argint.

— Ne-am înțeles?

— Ne-am înțeles, am răspuns; oște undiți să-mi pregătesc?

— Adă numai cîrlige și sfoară de in; vergi și plute avem pe loc. Numai să nu ne dai de sminteală și să nu uiți tutunul.

— Sînt om de cuvînt, am răspuns cu demnitate. Mîni dimineață ne întîlnim.

X El și-a ridicat de lîngă scorbura săculețul cu pește și a purces în fugă spre tîng, fără să-și ia de la mine rămas-bun.

— Te-aștept mîne în zori! a răcnit el de departe, de pe un dîmb.

Mi-aduc aminte: era spre 23 aprilie 1888. A doua zi n-aveam școală.

★

Mă aflam în ajunul unui mare eveniment. Avea să mă ducă la pescuit la Nada Florilor un flăcăoaș fără nume încă și cu extrem de puține straie pe el. Totuși, din punctul de vedere ce mă interesa atunci, îl invidiam cu respect.

X Mi-am pregătit cu grijă cîrlige nouă și ață subțire de in, după recomandările ce mi se făcuseră. N-am uitat tutunul și foița, vamă pentru trecerea mea în altă zodie a vieții. Mi-am cărat așternutul afară în cerdac, m-am culcat și am încercat să adorm. Neconținut simțeam în pleoape boldurile stelelor și mă răsuceam ca pe grătar. De la o vreme am intrat în acea stare care nu-i nici somn, nici trezie: e o febră specială pe care o cunosc unii vînători și pescari. Mă vedeam în locuri necălcate de picior omenesc, poate locuri ca acele pe care le-au contemplat întăi strămoșii la începutul migrațiilor; între ape line, stufuri și cer, se îmbulzeau spre undițile mele pești mari, de specii necunoscute. Tovarășul meu, flăcăoa-

șul cu chica zbîrlită, își lepădase pe plavle puținele straie nefolositoare și rîdea c-o gură enormă ori de cîte ori trăgeam din adînc un pește monstruos, care mă privea blînd și fix c-un ochi rotund de sticlă colorată. Nu mă miram de goliciunea tovarășului meu, căci și eu eram ca el, — și parcă nu-mi aduceam aminte să fi purtat vreodată straiele oamenilor din meschine veacuri tîrzii.

Am deschis ochii dintrodată și am văzut un sfert de lună în cerul negru, peste livezi pustii în care susura vîntul. Am stat tulburat și nedumerit, pînă ce-am străbătut timpurile și m-am regăsit. Atunci am tras un chibrit și, la luminița lui, am privit ceasornicul: lăbuțele de gînganie arătau ora două jumătate. Era timpul pe care îl hotărîsem expediției mele. Mi-am clădit grabnic pe mine hainele; abia mi-am stropit fruntea cu apă de la fîntînă; mi-am trecut pe după umăr gentușca de pânză cu ațele de in și cîrligele și m-am avîntat, cu teama că voi ajunge prea tîrziu la întîlnire. Intr-un răstimp, mi-am auzit pașii sunînd pe drumul singuratic și gol.

În răsărit se zidise o culme de nouri posomorîți. Simțeam în urechi ș-un bîzîit subțire de vînt. M-am înfiorat la gîndul că s-ar putea stîrni un vifor de ploaie; ar fi fost o catastrofă iremediabilă; mă simțeam în stare să murmur o rugăciune ca dadaca Anghelina; mă oprea numai gîndul la zîmbetul ironic al tatei care era voltairian și nu admîtea asemenea coborîre a demnității omenești.

Am intrat pripit pe drumul iezăturii, și, încă pe întuneric, am cotit pe după moara cu roțile oprite și vuietul cufundat în apă. Am apucat pe cărarea de care îmi vorbise mentorul meu și m-am tot dus spre miazăzi pe lîngă păretele nalt al stufului.

Am ajuns în locuri necunoscute. Le-am bănuir că sînt locurile mele.

Poate am ajuns prea tîrziu — mă gîndeam — poate pescarii vechi au trecut în tainița lor, în ostrov la Nada Florilor, și așteaptă cea dintîi lucire de zori ca s-arunce undițele.

Am stat un timp ascultînd. Era o liniște ca de cremene; contenise adierea de vînt. M-am hotărît să trec mai departe. Căutam să observ dacă nu se află în marginea cărării vreun semn. Intunericul păru deodată în juru-mi ceață străvezie. Am început a desluși cărările din trestii. Apoi mi s-a deschis luciul larg, rumenit de cea dintîi lucoare a zorilor.

Am privit văzduhul: nourii se scufundaseră, stele nu mai clipeau; un țipăt răgușit de bitlan a spart tăcerea.

Fără îndoială — mă gîndeam iar — am trecut dincolo de ostrovul pescarilor. Ziua se apropie și rămîn singur pe mal. Trebuie să mă întorc îndărăt, la cărările pe care le lăsasem.

Nu mă mai interesa nimic din minunile ce se petrec în faptul zilei. Am făcut calea întoarsă pînă la trecătorile în trestii. Am ales una ce mi s-a părut mai largă. Auzeam ușoare șoapte și fluierături. Acuma știu că erau rațele cele mici sălbatice, care fulgerau în linia stufurilor. În mine, însă, sunetele lor aduceau altă înțelegere. Ca într-o aiurare, m-am hotărît brusc să intru în cărarea lichidă din papuri, spre locul unde pescarii șopoteau desfășurîndu-și undițele și pregătînd năzile.

Mi-am lepădat ghetetele; mi-am suflecat pînă la genunchi pantalonii. Apa nu părea mai afundă decît pînă la glezne. Cu ghetetele într-o mîină, am străbătut cu îndrăzneală cinci ori șase pași; apa mi s-a suit

la coapse. Dorința de a trece și pasiunea m-au împins înainte; în acele clipe curajul meu n-avea nevoie de raționament. M-am cufundat pînă la brîu. Fie! Cel care s-a udat pînă la brîu nu se mai teme de apă. După alți patru pași am simțit luciul iazului sub bărbie. Judecata nu mă mai putea ajuta: instinctul a făcut cu mult mai mult, mai bine și mai rapid. M-am regăsit pe mal, fulgerînd cu coada ochiului spre locul primejdiei și gîfîind; eram biruitor, însă într-o stare jalnică, cu straietele șiroind și lipite pe trup.

Tresări deodată lingă mine un strigăt:

— Ce este și ce s-a întîmplat?

M-am răsucit ca pe teluri. Pe rumeneala zorilor se proiecta silueta băietănașului meu cel desculț și cu capul zbîrlit.

M-am bucurat ca de-o băătură bună. Am răspuns cu prefăcută liniște eroică:

— Nu-i nimic; am vrut să trec la plavie, la Nada Florilor.

— D-apoi, măi băiete, aici nu-i Nada Florilor; aicea ai intrat ca să te îneci.

S-a întors spre umbrele unor tovarăși care soseau tocmai atunci:

— A intrat în Bulboana Mînzului!

— Vai de mine și de mine! a strigat un glas răgușit de femeie. Ce facem noi acum?

— Nu facem nimica, mătușă Ileană: dumneata du-te cu moșnegii la ostrov. Eu îl pun pe băiet în rînduială și-l aduc numaidecît.

Momfiele femeii și moșnegilor au trecut mormăind după foltanele de stuf.

— Leapădă de pe tine straietele, a poruncit învățătorul meu, trăgînd de pe mine surtucul. Așa, leapădă

tot ; stoarcem. Pe urmă te încalți și-ți pui pălăria în cap și mergem unde se cuvine, ca să nu întârziem. Mai avem o bucată bună de drum.

Doream în acele clipe să mai am o deșteptare fericită în cerdac, la lumina lunii. Mi-am pipăit ceasornicul și l-am tras din buzunărașul vestei. Se încase. Fără a mă opri mult asupra acestei jertfe nouă, am apucat straietele adunate și le-am ținut de-un capăt. Tovarășul meu a răsucit cu putere din cealaltă parte, ușurându-le de apă. Atuncea mi-a venit mie să-l întreb cum îl cheamă.

— Mă cheamă Culai, mi-a răspuns el, uitându-se pieziș la mine. Acu, hai să mergem.

— Pe mine mă cheamă Dumitraș.

— Aista va fi fiind numele tău de *famelie*, cu care te cheamă la școală.

— Da. Din botez îmi zice Iliuță.

— Așa mai vii de-acasă. Stăi oleacă să văd cât de frumos îți șede.

Eram în pielea goală, încălțat și cu pălăria în cap.

Culai a rîs scuturîndu-și chica :

— Mare minune, măi Iliuță ! Haidem răpejor.

El poate își făcea socoteală că aveam din îmbrăcăminte tocmai ceea ce îi lipsea lui — părți cu totul de prisos, fără îndoială. Mi-a luat saculțețul cu cîrligele și sforile ; mi-a așezat ceasornicul cu lăntișorul pe după gît ca pe-o amuletă. M-am luat cu pași mari după dinsul.

— N-am uitat tutunul.

— Bun, a răspuns el fără a întoarce capul ; îl uscăm la soare odată cu straietele. Numai cît îmi pare rău de prostia ce ai făcut. Dacă te duceai la fund, nu știa nimeni și te mîncau racii.

Atunci, cu spaîma acestei înţelegeri, mi-a bătut în ochi şi cea dintâi strălucire a zorilor. Am rămas uimit de ce era să mi se întîmple şi am cugetat la mîhnirea tatei şi la satisfacţia ţîţacăi Leona, nu că m-am prăpădit, dar că i-a ieşit dreptatea aforismelor dumneaei cu derbedei.

Astfel, gol şi cu idolul la gît, am trecut pe lîngă luciul neclîntît pe care îl văzusem, şi Culai m-a dus tot înainte. Se deşteptaseră pe pămătufurile înalte şi privighetorile de baltă cu fluierături şi larmă. Cînd ne-am oprit, lumina alunga aburii peste oglinzile luminişurilor.

— Aici avem noi o trecătoare, mi-a zis tovarăşul meu. Ca să nu scăpăm în mîl, tragem dintr-un loc ştiut numai de noi o scîndură lungă de trei stînjeni şi groasă de patru  oli, pe care am împrumutat-o de la moară...

După accentul indescriptibil al lui Culai, am priceput că «împrumutul» era un eufemism, un fel delicat de vorbire, ceea ce desmînţea, într-o oarecare măsură, părerea zgripsorului despre derbedei.

— Acea scîndură o punem punte peste păpurişuri; nici mai la dreapta, nici mai la stînga, ci taman la locul potrivit, ca la inginerie... Aşa trecem pe-un colţişor de coşcovă, şi iarăşi printr-un colţ ingineresc, unde ocrotim noi vergile. După ce-ajungem, uscăm tutunul; pe oît am văzut, foiţa ai ascuns-o în căptuşala pălăriei. Bem ţigări şi primdem peşte.

După cît mai observasem, amănuntele tehnice ale lui Culai erau făcute să bucure pe domnu inginer a nostru.

Am săvîrşit trecerea noastră întocmai după descrierea lui Culai. Şi de pe punte pe coşcovă, printre

lințiți și nuferi, am trecut în ostrov, în lața unui luciuc adînc și limpede. Ajunsesem departe și în singurătate și răsăritul se înflăcăra numai pentru noi. Departe, pe oglinzi, se scaldau rațe. Nu s-au tulburat din petrecerea lor. Pe deasupra ne treceau, înfiind rar, pescăruși de culoarea ceței, și, ridicînd capul cu plisc roșu, ne priveau numai c-un ochi.

Pe cînd înaintam spre malul luciului printre sălcii mărunte, o parte din buruieni și papuri ale insulei plutitoare se agitară și se răscoliră, prefăcîndu-se în înfățișări omenești. Erau tovarășii noștri și doream să-i cunosc.

Mai întăi am văzut două chipuri de bărbați, unul spînat și uscat, altul c-o barbă de arici cărunt. De mai la o parte înălță fruntea îmbrobodită o femeie. În prima clipă n-am avut conștiința stării în care mă înfățișam. Sexul frumos al ostrovului avea negei cu tufe de păr în jurul buzelor și o voce deosebit de gravă. Nu rîdea de mine; mila ochilor ei m-a învăluit așa fel, încît mi s-a încălzit inima aducîndu-mi aminte de primejdia prin care trecusem.

— Ai rînduit toate, măi Culai ?

— Rînduit, mătușă Ileană.

— Dacă ai stors straiete, întinde-le la soare. În colțul tău, gătește băietului undicioarele și dă-i învățătură.

Bărbații au mormăit și ei ceva — mi s-a părut cu simpatie — după care și-au întors nasurile spre baltă. Cel cu barba de arici s-a aplecat grabnic, și-a încordat varga, și a adus la fața apei, în lumină, o plătică argintie. M-am simțit înfiorat și fericit și l-am urmat cu supunere în cotlonul lui pe Culai.

— Să-ți aleg trei vergi bune de trestie roșă, mi-a șoptit el, să punem la ele ață, cîrlige și plute și să

te așezi colea, alături de mine. Să știi, măi Iiiuță, că acei moșnegi sînt oameni blînzi și ai să te împaci cu dînșii.

— Desigur, am încuviințat eu nerăbdător.

El mi-a aruncat o privire dintr-o parte.

— Am socotit eu că, la un loc amîndoi, au o sută treizeci de ani. Mai ales moș Hau, cel bărbos, a avut atîtea de pățimit, încît dacă i s-ar preface zilele lui negre în bănuțe de argint, apoi ar fi mai bogat decît cneazul Țugui de la Bălțătești; și, zice el, că s-ar duce la acel cneaz, i-ar smulge cușma din cap și-ar trînti-o de pămînt.

Eu nu pricepeam nimic. Culai mi-a prezentat rîzînd undițile alcătuite de el.

— Asta-i o poveste; are să ți-o spuie poate mătușa Ileana, cînd a fi soarele în putere și ne-om trage în buruieni.

Așa mi-am făcut intrarea în ostrov, mi-am aruncat undițile cu rîmă în balta adîncă și m-am cinchit atent lîngă ele, ca strămoșul cel de demult, care nu era mai îmbrăcat decît mine.

CAPITOLUL VII

Lelea Ileana își aduce aminte de trecut

Cît stau în baltă, lîngă tovarășii mei, sînt fericit ca salcia ori ca papura și parcă nu mă gîndesc la nimic, dar știu că intră în mine nesimțit tot ce sună și tot ce se vede, ca soarele care lucrează în mîzga pămîntului și în ape. Mă grămădisem deci cu genunchii la gură, într-o poziție potrivită ca să-mi pot supraveghea plutele celor trei undiți. Stam neclintit și ațintit, concentrat în ochi. Ca și mine, în stînga mea, aproape, ședea lelea Ileana. Dincolo de ea, moș Hau și moș Spînu. Păreau momii de lut. Din cînd în cînd numai, tresăreau și se puneau în mișcare. La dreapta mea, Culai, după ce-mi rostise numele cătră ceilalți trei în desăvîrșita lor nepăsare, ca și cum ar fi fost vorba de dealuri ori de văi, se îndeletnicise o vreme cu straietele mele, întinzîndu-le la o parte, pe coșcană.

— Coșcană, răspuse Culai nedumeririi din ochii mei, se chiamă stuful ars ori tăiat la fața bălții ori pe plavie. În coșcană, măi Iliuță, cată să umbli și să calci cu băgare de samă, ca între cuțite.

M-a pîndit cînd mi-am aruncat privirile spre bărbosul cărunt, care trăgea încă o plătică mare, argintie, din fundul luciului.

— Află, măi Iliuță, că moș Hau îngîină din gură toate lighioile bălții și ostroavelor.

Îmi dădea aceste informații într-o șoaptă lină, ca să nu tulbure pacea locului.

— Moș Spînu, măi Iliuță, e mai mult mut : spune numai o vorbă într-o zi. Dar lelea Ileana grăiește și pentru dînsul. Lele Ileană, să-i spui lui Iliuță întîmplarea dumnilale adevărată, ca să se minuneze.

— Ihi ! a îngîinat lelea Ileana fără să-și întoarcă obrazul și trăgînd adînc din țigară.

— Iar în partea cealaltă de baltă, a urmat a șopti Culai, unde se văd ostroavele cu sălcii, au clocit în iastă-primavară patru părechi de gîște sălbatice și acuma ies cu patru cînduri de boboci de se întrunesc pe luciul, după cum poți vedea, dacă mai ai vreme să-ți ridici ochii de la plute și să privești într-acolo. Deasupra, în răchiți, își fac acuma cuibare turturelele și din vreme în vreme s-aude cîntînd cucul.

Isprăvindu-și treaba cu straiete, Culai și-a conținut și vorba. Trăgînd dintr-un cotlon, din stuh, cinci undiți, unele mai lungi, altele mai scurte, le-a desfășurat, le-a pus nadă — mămăligă ori rîmă — și le-a aruncat una după alta pe luciul, tăcut, grăbit, atent, și a încremenit și el lăsat pe vine, ca un idol, cu umbra răsturnată în baltă.

Bobocii, în urma gîștelor bătrîne, evoluau grațios în partea cealaltă a lacului, spre rațe, prin cele dinții fulgerări ale răsăritului. Moș Hau, bărbosul cel cărunt, apucă iar varga ; sfoara îi vibră lung și pe fața unde ieși zbătîndu-se plătica cea mai mare din acea dimineață. Spînu și Culai cîrniră ușor nasurile

spre partea lui. Lelea Ileana scui pă mucul de țigară și, apucînd c-o delicateță surprinzătoare vîrguța ei cea mai subțire, începu spectacolul unei lupte cu un autohton al iezerului.

— Crapu! mi-a șoptit din dreapta Culai. Apoi a adăogat numaidecît: Bagă de samă!

Mi-a zvîcnit în piept inima. Una din plutele mele plecase și se ducea la fund. M-am zvîrlit năprasnic spre vargă și am tras-o mai repede decît s-ar fi cuvenit după stilul elegant de la Nada Florilor. Cînd am cumpănit în palme cel mai mare coastrăș ce-mi fusese dat a vedea pînă în acea zi memorabilă, am închis ochii fericit.

Acuma, gîndeam eu, se poate spune că sînt pescar. Pot să fumez la nevoie și o țigară. Și pot privi cu dispreț la cei care prind opt chitici mărunți la ieșătură, în marginea țîrgului.

Țigara a rămas numai o dorință fugarnică, fără urmări, ca și fulgerul albastru al unei libelule.

În cel dintăi ceas după răsăritul soarelui, am avut impresia că ne-am așezat acolo, la marginea plăviei, pentru o întrecere. Peștele trăgea neconținut la cîrlige și adunam în săcultețe bună dobîndă.

Poposisem deci în locuri încîntate, unde timpul n-avea noimă și ființă.

Abia tîrziu am băgat de samă neclintirea plutei mele. Soarele se ridicase deasupra pămătufurilor de stuf și săgeta cu învierșunare. Tovarășul meu Culai și-a părăsit locul, a trecut la hainele mele expuse ca o jertfă zeului luminii și mi-a adus cămașa.

— Trage-o pe tine, Iliuță, m-a sfătuit el, ca să nu ți se cojească la noapte spatele. Soarele pălește; se poate să ne vie ploaie.

M-am simțit dezolat.

— Dacă plouă, ce facem ?

— Nu facem nimica : stăm aicea pe ostrovul nostru. Uneori, pe ploaie, trage peștele mai tare decît pe vreme frumoasă. Iar dacă ne răzbește, avem o leacă de colibă de stuh, la marginea plăviei.

Mi-am întors privirea spre locul pe care mi-l arăta el împungînd într-o parte cu fruntea. Am văzut un fel de covru, din alte vremuri.

— Foarte bună colibă, m-am bucurat eu.

— Se-nțelege că-i bună, a hotărît cu tărie Culai, cu toate că nu e tocmai colibă. Avem și un ceun de fiert mămăligă.

Deci în acel ostrov de la Nada Florilor se găseau unele unelte și se născocise și focul. De haine, pe cît se vedea, n-aveam numaidecît nevoie, dar foamea o simțisem chiar în clipa aceea mușcîndu-mă.

Culai a înțeles și a rîs :

— Mai îngăduie o țără... m-a sfătuit el.

Am rîs și eu, puțin rușinat că tovarășul meu mă pricepuse. Priveliștea vie a luciului se isprăvise ; rațe, gîște, liște și bodîrlăi se retrăseseră în culise. Se stîrnise pe iezer deodată o pînză de crețuri mărunte de culoarea oțelului. La marginea plăviei, însă, limpezimea îmi apărea tot neclintită, și am văzut aproape de mine, intrînd înot sub podul plaurului pe care ne aflam, o broască țestoasă. «Broască cu covată» a numit-o Culai. În urma ei au apărut gînganii ovale, încrestate cu tighiluri de purpură. Suiiau din adînc și coborau în adînc pe scărițe invizibile. Treceau și stoluri dese de peștișori mărunți ca niște ace. Dintrodată am simțit în auzul pînă atunci aro-mit zvoana cîntăreților mici de baltă. Țupăiau pe fire de lejnicioară pitulici cît alunele, cu piciorușe

de ață; oîriiau fără păsare și rușine, legănîndu-se pe trestii, privighetorile de baltă.

— Acuma soarele-i sus, mi-a zîmbit sexul frumos al insulei. Peștii au intrat la hodină, — s-or hodini și pescarii.

În ostroavele cu sălcii din ceea parte, a cîntat de trei ori cucul; îndată a sunat răspuns din preajma noastră cea mai apropiată.

Lelea Ileana îmi făcu semn cu ochii spre bărbosul cărunt:

— Bată-l pustia să-l bată!..

Moș Hau mai slobozi o chemare spre cealaltă parte a bălții și cucul din ostrovul cu sălcii îi răspunse numaidecît.

Cei doi bătrîni s-au ridicat de la locurile lor și au prins a se desmorți răsucindu-și trup și brațe în toate felurile. S-au uitat încolo și încoace, căutînd un loc umbrît. Bărbosul s-a oprit puțin lîngă mine ca să cerceteze de aproape ceasornicul ce-mi atîrna de gît. S-a dus apoi mai încolo, ca să-și răsucească o țigară și să scape.

— Acu lasă undița, m-a îndemnat el întorcîndu-și obrazul și zvîrlind fum de tutun spre mine. Te dai încoace la umbră. Facem foc și ne punem inima la cale.

Am ascultat și m-am retras spre colibă, unde lelea Ileana pregătea gătejele și ceaunul. Îndeplinindu-și rînduiala ei, lelea Ileana făcea diferite reflexii. Între altele mi-a dat și o învățătură.

— Azi peștele s-a lenit mai devreme decît altă dată. Ieri, soarele s-a uitat înapoi de după nourii asfințitului și cucoșul a pășit pînă la pragul bordeiului și mi-a trimbițat de trei ori la șir. Am înțeles că astăzi are să se schimbe vremea.

— Așa spunea și Culai ast' dimineață, am răspuns eu, amintindu-mi prognosticul tovarășului meu.

— Apoi da, mi-a zîmbit lelea Ileana ; a învățat și Culai ce-au uitat alții.

Culai umbla modest și supus în preajma stăpînei ostrovului. Iși îndeplinea cu hărnicie partea lui de slujbă în acel ceas al zilei. Curățise de coajă ceaunul și-l aducea plin cu apă din baltă.

— Asta-i bine aici, a observat el, că nu-i nevoie să ne mai trudim cu fîntîna. Acuma s-aduc cîjba, lele Ileană.

— S-o aduci.

Culai a înfipt lîngă foc dispozitivul străvechi și a aninat ceaunul în clenciul lui, deasupra flăcării.

— Lele Ileană, a vorbit el apoi cu oarecare taină, acu, pînă ce fierbe apa și curățim peștele, cît sîntem numai noi trei și moșnegii ațipesc la umbră ar fi potrivit să spui băietului istuia al nostru Iliuță în-tîmplarea aceea de la Bălțătești.

— Apoi ce trebuință îi fac unuia ca dînsul poveștile mele ? a răspuns femeia, ridicînd spre noi mila ochilor ei castanii. Las' că nici nu-s povești ; îs dureri ale vieții mele. Ce să facă el cu dînsule ? El vine aici din zburdăciune ; pe urmă se duce la ale sale și uită.

— Lele Ileană, Iliuță aista pe care-l vezi nu-i ca ceilalți pui de țirgovăț. L-am cîntărit eu, și nu-l am de vînzare. Pe cît am băgat de samă, e și cărturar și, poate, cîndva, și-a aduce aminte și-a scrie, ca să se afle de cîte pătîmește lumea sărmană. Măi Iliuță, s-a întors el spre mine, tare-i grea și amărită viața noastră ! Cum spune biata mămuca : «Noi mîncăm într-un genunchi și, cît ne-am șters o dată la gură, am și mintuit, ne-am sculat și ne-am întors la naca-

zuri. Pe cît de goi sîntem, pe-atîta de flămînzi. Ne arde soarele vara, zice tot mămuca, ne spulberă vifornița iarna și nu ne găsim culouș bun niciodată!»

— Apoi mă-ta e un fel de firoscoasă, a încuviințat lelea Ileana. Dar tu nu sta degeaba. Cît spun eu, tu dă zăgheată focului, c-o leacă de stuf.

Culai a aruncat cîteva grunzuri de sare în apa cea-unului și a presărat făină de porumb; după asta a rupt un mănunchi de stuf uscat, zădărînd flacărele deocamdată leneșe.

— De ce-ai presărat asupra apei malai? am întrebat eu cu interes.

— Ca să fiarbă apa mai degrabă, mi-a răspuns privindu-mă lung lelea Ileana. Nu spun eu, măi Culai, că băietul ista e cu gîndul la ale sale, nu la pățaniile mele? Chiar nu știu ce-i pot spune.

— Spune-i de pe cînd erai...

— Ehei! De pe cînd era lupu cățel și eu nevastă tînără, a oftat lelea Ileana, fără a-și încetini treburile ei. Curățta de solzi plăticile c-o custură și le despica pe la pîntece. Cît trebăluiesc și spun, tu nu uita de țapușă, măi Culai, a adaos ea.

...Și trăiam c-un pădurar în niște păduri cătră munte, spre Pătru-Vodă...

Curățta bine și melesteul, Culai, vād că prinde a se înfiora apa în ceaun. Dă un abur de sare plăticilor și le așează în proțap.

...Și trăind eu cu acel pădurar după dragostea noastră, socoteam că lumea-i a mea.

Făina e aninată în cornul din fund al colibei, măi Culai.

...Stăpîn al nostru, unul cneazul Țugui, așa-i era porecla. Vine cu alți vinători într-o toamnă, și cu haitași din Ghindăoani, să bată niște pripoane cu

mistreți, chiar în preajma pădurăriei unde trăiam eu cu soțul meu Gavrițaș Macavei. Locul se cheamă «La Cumpănă». Au făcut ei vânătoarea cum au știut; eu, cu treburile mele, nici n-am dat ochii cu acei boieri. Au pușcat ei niște mistreți, s-au întors cu ei în păringă la pădurărie. Au făcut foc în poiană și au benchetuit. Au trimis pe Gavrițaș cu haitașii la orîndă la Ghindăoani, ca să le deie orîndarul cîte-un gologan ori cîte-un păhărel de băătură.

Nu lăsa, măi Culai, să stupească prea tare ceaunul în foc.

...Am primit poruncă de la camardinerul lui Țugui cneazul să aștern paturile în cele două odăi de oaspeți: cinci boieri vînători în odaia cea mare și Țugui, stăpînul nostru, într-o cămăruță.

L-am văzut venind dinspre focul din poiană. Nu-l cunoscusem pe acel Țugui pînă atunci. Era greoi, puhav și spin. Cum mă vede, rîde la mine. Am rîs și eu după cuviință. Bag de samă că-i cu chef.

M-a chemat ia așa cu degetul, ca pe-o cățelușă.

Pune mîna pe melesteu, măi Culai.

...Zice: Vină încoace, nevastă. Cum te cheamă?

Zice: Dă-te mai aproape. Zic: Aștept de aici porunca mării tale.

El rîde: Uite ce-i. Să-mi aduci la așternut un ciubăraș de apă fierbinte, pentru picioare.

Zic: La treaba asta mai bine să te slujească camardinerul mării tale.

El ride: Dar tu n-ai putea? Și m-apucă de bărbie deasupra zgărđiței de hurmuz.

Eu îl pălesc peste labă și-l feresc.

El se jimbează: Eu poftesc să te văd pe tine aducîndu-mi ce-mi trebuie.

Il feresc iar: Nă cumva ți s-au aprins călcăiele?

Zice: Nu; am un capriț!

Ptiu! zic, du-te la căprița măriei tale și lasă în pace nevestele creștinilor. Ai învățat măria ta la Paris asemenea mișălii. Ai uitat ș-a grăi moldovenește.

El se strica de rîs și mă ia în piept să mă împingă în cămăruță. Cînd m-a cuprins mai strîns, n-am țipat, ca să n-audă cei de la foc. Am crișnit: Ardă-te para focului de spîn! M-am răsucit asupra lui, dîndu-i un cot în pîntece și l-am repezit de pe prispă cît colo. A căzut pe spate și s-a dus de-a dura în prăvăliș. Aman! Chiu! Vai! Ce este?

Au dat năvală ceilalți boieri cu camardinerii, bolborosind și zvonind în limba lor. L-au ridicat. Ii pocnise mîna dreaptă de sus, din spată.. Au venit asupra mea și m-au lovit; m-am apărat cît am putut; m-au legat și m-au dus pe loc la închisoare la Piatra. L-au apucat și pe Gavrilaş Macavei, cum că m-ar fi pus la cale să săvîrșesc asemenea faptă.

Măi Culai, nu sta cu gura cascată și mestecă bine mămăliguța. Eu grijesc de plătici și de mujdei.

— Pe urmă ce s-a mai întîmplat, lele Ileană? am întrebat eu cu nerăbdare.

— D-apoi ce putea să se întîmple? a răspuns cu greață stăpîna ostrovului. L-au prăpădit în bătai pe pădurar și l-au jertfit fără vină; nici n-a mai apucat să se înfățoseze la curtea de judecată.

Lelea Ileana a privit cu ură în negura trecutului:

— Iar pe mine, pentru că am răpus pe acel cneaz Țugui, m-au osîndit la opt ani. L-am blăstămat chiar atunci: a și pierit prin străinătăți, după cît am auzit.

Spînu și Bărbosu să se înfățișeze la ospăț! a poruncit ea localnicilor ostrovului de la Nada Florilor.

Pentru întâia oară am mâncat cele mai minunate bucate cu puțință, servindu-mă cu mâinile ca în preistorie și uitînd cu desăvîrșire uneltele moderne din casa lui domnu inginer a nostru. După aceea ne-am întins pe spate la umbră, așteptînd cu nepăsare ploaia. Numai lelea Meana a mai rămas o vreme singură, descîntînd cioveiele și stupînd focul, făcînd semne și închinîndu-se cînd spre soare, cînd spre balta misterioasă.

— Peștele a fost cam prea¹ spuzit de sare, mi-a șoptit Culai; socot că ești însetat ca și mine.

— Mai pot răbda, am răspuns cu lene.

Setea imi era cumplită; mi se uscaseră limba în gură. Apa din jurul ostrovului era plină de gîngăni mari și mărunte, pe care le vedeam cu ochii; și de altele și mai mărunte pentru care, ca să le deosebesc, aș fi avut nevoie de instrumentele din laboratoriu gimnaziului nostru. Era mai bine poate să nu fi ajuns la cunoștința acelor instrumente și a elementelor de igienă. Viața mi-ar fi fost mai simplă și apa din preajma plaurului mai acceptabilă.

— Atuncea, cît rabzi tu, mi-a zis Culai cu un rîs nesuferit, uită-te cum scot eu apă din adînc, mai bună decît la cofetărie. Noi avem aici o cișmea pe care tîrgoveții n-o știu și-o pivniță mai bună decît la voi acasă. Vezi tu ulciorul ista pe care-l trag din tainița noastră de sub plavie? Are frînghioara cu care îl cobor și greutatea de cremene care îl atîrnă. Îl trimet la fund gol și rastupat cu plută. Cînd ajunge la izvoarele de acolo, scot pluta trăgînd de ața ei și ulciorul se umple în forfoteala șipotului de la adînc.

Cui nu i-i sete, n-are decît să nu beie!

Explicându-mi acel complicat meşleşug al oamenilor primitivi din locuinţile lacustre, Culai săvârşea scoaterea apei reci din pivniţa iezerului.

— Nu năcăji băietul! l-a ameninţat de departe lelea Ileana.

Ca bun tovarăş, flăcăoaşul cu păr zbîrlit mi-a prezentat întâi mie ulciorul.

Am sorbit din el, descoperind abia atunci în viaţa mea plăcerea apei. Am depărtat o clipă ulciorul de la gură şi am răsuflet adînc, ca după un început de asfixie.

Am băut iar prelung. Bună apă, rece apă, ca pentru o sete sărată ca a mea şi pentru o arşiţă ca aceea care mă apăsa.

— Mai bei o gură ? m-a întrebat biruitor Culai.

— Pe urmă.

— Aşa-i că-i bună ?

— Grozavă.

— Imi place că vorbeşti cu dreptate, măi băiete. Acuma scoală şi să mergem să potrivim undeva, sub o perdea de stof, straietele tale. S-au uscat, dar n-ai nevoie să te îmbraci cu ele. Acuşi plouă.

Intr-adevăr, văzduhul neclintit al amiezii ne cocea ca în cuptor. Din miazăzi creşteau nouri, dezvoltîndu-se spre cupola cerului. Un vîntişor filfil în pămă-tufurile trestiiilor ; luciul s-a umbrît şi s-a zimţuit. În liniştea mare a cuprinsurilor, s-a auzit în depărtare sunînd ploaia.

Venea împotriva noastră ca un painjeniş. Curînd sticli în mărgelile oblice. Foltanele de stof tresăriră, frămîntîndu-se. Balta scăpără de bulbuci. Şi painjenişul de stropi ne învăluî brusc, apoi se linişti asupra noastră o ploaie călduţă şi totuşi răcoritoare.

Sexul frumos al insulei se retrăsese sub coliba șubredă. Într-un colț moș Hau, în celălalt moș Spînu, ca niște ihtiosauri, se trăsese domol în umbră, așa încît să n-o supere cumva pe lelea Ileana.

Eu, ca și Culai, primeam ploaia, care îmi șuroia de pe păr, ca pe-o desfătare, așa cum o primea întreaga împrejurime de la Nada Florilor. Sălcii, liane, papură și trestii sticleau de un ris real pe care îl simțeam și în mine.

Stînd cinchit la marginea ostrovului, am observat deodată foirea formidabilă a bălții. Toate lighioanele ei de la adîncuri suiau în zigzaguri spre acele de fulger ale ploii. Erau mii de crustacee neclasate încă de naturaliști, de toate dimensiunile mici, de colorile și desenurile cele mai surprinzătoare. Coloane de alevini care abia atunci intrau în viața lacului, abia avînd forma speciei, cu punctul enorm al ochiului în mica lor transparentă. Puzderie de alții mai mărișori evoluau cu instinctul primejdiei, învirtejindu-se într-o lature și fugind de umbra ghimpoasă a bibanilor sau de gura de balaur a știucii. Spre limpezimea fundului, carași cu reflexe de aur vechi, crapi bătrîni cu solzii ruginiți. Scoici, melci, lipitori și șerpi, întreaga faună fără număr, fiica mîlului primordial, se frămînta într-o monstruoasă bucurie sub tremurul ploii de primăvară.

Era bucuria vieții și a morții, și a transformării neconținute.

Cînd ploaia conținea și se așezară iarăși străluciri pe lac, lelea Ileana părăsi coliba și veni lîngă noi.

— Nu e chip de stat acolo, zîmbi ea : mă doare capul de horăitul moșnegilor ; parc-ar fi balauri...

Privisem atent la acel zîmbet, care era mai mult o crispăre. Stăpîna ostrovului s-a așezat cu coatele pe

genunchi și palmele cuprinzându-i obrazii, lângă o tufă de măr pădureț, crescută pe plaur dintr-o semincioară adusă de vînt.

— Lele Ileană, am întreat eu, făcut-ai acei opt ani de închisoare?

— Făcut, Iliuță. Nu mi-au iertat nici o zi.

Sticliseră în ochii ei lacrimi.

Și i-a întors cătră pîcla albastră a munților, departe, acolo unde avusese tinereță și bucurie. Am cunoscut în înfățișarea ei cea mai cumplită mîhnire a desnădejdiei.

CAPITOLUL VIII

Năcazurile breslei

In prima clipă, viața aceluia trib de pe ostrovul de la Nada Florilor îmi păruse fericită și ușoară. În inima mea făceam supunere și jurămintă legii lui ; îmi plăcea și soarele pe baltă, și stufurile și sălciile unde cîntă cucul și alte neamuri de paseri, și ploaia ce-mi dezvăluise un spectacol rar, și mai ales apa cu peștii, din care mîncasem o friptură așa de bună — cam sărată. Însă văzusem obrazul lelei Ileana și-mi apărură apoi mumiile de argilă ale bătrînilor. Entuziasmul meu s-a domolit.

— Ehe! măi băiete, mi-a răspuns Culai la o întrebare a mea ; după cum ți-am mai spus, viața noastră e destul de grea.

Moș Hau a monmăit :

— Ca să mîinînci peștele pe care-l prinzi, trebuie mai întăi să-l frigi. Știi tu să faci foc ?

— Fac, cu chibrituri.

— Te bizui pe nimic, și-a strîmbat moș Hau gura într-un rînjēt. Mai întăi chibriturile nu ți le dă nimeni degeaba, și nouă nu ni se cuvine să facem asemenea cheltuială. Afară de asta, învățat-ai să aprinzi

foc pe vînt și ploaie? Cu chibriturile tale nu faci nimic.

— Ba asta încă n-am învățat.

— Apoi să știi tu că aista-i cel mai greu meșteșug al nostru. Noi facem foc cu ostromenturi mai vechi decît cele de la tîrg.

— Da : cu amnar, cremene și iască.

— Văd că ești învățat. Cremenea scoate scînteii : caut-o prin niște prundișuri la Moldova. Faurul să meșteșugească o criță moale. Iascoa, du-te și-o găsește la o pădure veche ; fierbe-o ca s-o moi și usuc-o. Acu, după asta, alege crenguțe, mușchi și stuh uscat ; fă un șumoioag ; bate în cremene cu amnarul, aprinde un firioșor de iască ; potrivește cărbunașul în șumoioag, învîrtește brațul de trei ori ca să-i dai vînt și flăcăriua așează-o în clădirea de vrescurele de mai înainte pregătită. Am să te învăț eu pe tine meșteșugul acesta și n-ai să mă uiți toată viața.

— Apoi, moș Hau, s-a amestecat lelea Ileana, Miuță nu trăiește în sălbătăcie și n-are nevoie de învățatura asta.

— Cine știe, cuscră Ileană ! In viața lui cade într-un nacaz ; ajunge fugar și pribeag la vreme de noapte și frig...

— Ptiu ! Îl menesc să fie ferit în viața lui, sărăcuțul, de ce pătimim noi obijduiții...

— Ba eu, cuscră Ileană, i-oi alcătui într-o punguță de piele măiestriile acestea și le-a purta cu sine : să nu-i trebuiască. Dacă mi-a mai aduce cîte-o leacă de tutun și-o leacă de rachiu, l-oi mai învăța și celelalte. Ca să poți fierbe la acel foc o mămăligă îți face trebuință ceaun și culișer. Și mai înainte de acestea, făină. Cată sită, s-o cerni. Dar mai întăi și mai întăi să ai păpușoi, să-i dezghioci și să-i macini la o

moară ca asta ce se află nu departe de aici. Dar mai înainte de toate să ai o bucată de loc, să-l ari, să-l sameni, să prășești și să aduni păpușoiul...

Lelea Ileana și-a subțiat gura a zîmbet :

— Inșă, după ce a adunat și a săvîrșit toate, nu uita că-i mai trebuie cujbă...

— Să zicem, a urmat moș Hau bărbosul, că în loc de cujbă face o vatră din trei pietre, ori trei brazde, și potrivește ceainul deasupra. Apoi tot mai are nevoie de melesteu ; de sare, căci nu-i nimic mai nesuferit decît mămăliga nesărată. Nici fund nu-i trebuie numaidecît ; răstoarnă mămăliga pe o frunză de lipan, dacă n-are cu sine în traistă un ștergar de cînepă. Apoi la mămăligă îi mai trebuie adaos. Dacă e o vreme potrivnică, de nu poate prinde pește, atunci scoate din traistă o ceapă. Dacă n-are ceapă, caută în preajma malului acestei bălți niște usturoi sălbatic : leordă ori pir.

— Da' ce-ți închipui dumneata, moș Hau, că tocmai asta are să facă băietul acesta în viața lui ?

— Orice-ar face, chiar dacă fi-va inginer, învățăturile mele or să-i prindă bine. E mai greu să-l învăț, cuscră Ileană, ce face unul ca noi cînd înghiață balta, și aici, la vatra noastră din vremea verii se suie lupii, fac cislă și urlă. Atuncea noi, măi băiete, n-avem ce căta acoloa, deoarece apa-i închisă sub ghiață ca sub stîncă și va să ne cîștigăm pînea între ceilalți oameni.

De și moș Hau părea că ride, eu am simțit în glasul lui o dezolare rece și profundă care m-a înfiorat.

— Atuncea cum faceți ? am întrebat eu cu sfială. Mi-a răspuns lelea Ileana :

— Of, Iliuță, atuncea începe robia noastră ; și ține acea robie a noastră pînă ce se-ntoarce iar soarele de primavară și ne chiamă la Nada Florilor cucul.

Iarna, ne plecăm fruntea în slujba tirgoveților și roadem pine uscată — dac-o avem și pe aceea — gândindu-ne cu lacrimi la ospățul nostru de mai nainte. Intre nacazurile mele, eu am dobândit cunoașterea descîntecelor și doctoriilor. Am în bordeiul meu strîns buruieni de leac. Mai cunosc rînduiala lehzelor și a pruncilor celor mărunței : pun în scăldătoarea lor floare de fîn, îi trag și-i ung cu undelemn, chem pentru ei somnul de la casele unde ard lumini sara.

S-a amestecat în sfat și Culai :

— Lelea Ileana face de dragoste și de scîrbă...

— Piei, drace ! Asemenea lucruri nu se cade să le afle barbații, și tu, Iliuță, nici nu crede. După cum vezi, nu-i ușor drumul nostru spre moarte, cum spune Maria firoascoasa, mama lui Culai. Deasemenea o duce greu iarna și năcăjitul acesta, care măcăiește ca rața ori cîntă ca un cuc fără grijă. El, aicea pe ostrov, uită de ghenar și de faur, cînd îi suflă vîntul din crivăț în spărturile sumanului. Atuncea intră ca o cirtică prin unele case și cearcă a sluji. Dacă nu se împacă așa, se dă pe lîngă măririle de la primărie ; taie lemne pe la canțelarie, cară apă, aprinde finarele pe uliți. Dacă-i dă stăpînirea cojoc, face de strajă. Astă iarnă a fost străjer în ulița noastră, zisă a Pietrarilor, ș-apoi mai intră la mine în bordei, de se încălzește la vatră. Mai vorbim de una, de alta, povestim cite au fost, așteptînd să ne petrecem și noi din astă amară viață. Nu cunosc ce-a fi făcînd în asemenea timp moș Spînu. Intră pesemne undeva într-o ghizunie și-și sughe labele ca ursul.

A urmat un răstimp de tăcere. Cei patru insulari mă priveau țintă, cu ochii lor de tristeță.

Am cerut alte informații :

— Spuneți mai înainte că cel mai greu meșteșug e al mămăligii. Cum faceți ?

— Avem noi un secret... a zis grav moș Hau, chiondindu-se iar cu mirare la ceasornicul meu.

— N-avem pământ, Iliuță, și luăm în parte, a urmat lelea Ileana. Luăm câte-un ogoraș, ba în coada iazului Botoșanilor, ba în Țarna Mare. Puțin lucrăm, după ale noastre puteri, și dintr-acel puțin ne ia trei părți și ne lasă una. Când chiaburul ară și samănă, ne dă sape la prășit și seceri la tăiat strujenii, iar când începe a se coace păpușoiul, umblă oameni de-ai lui și rup știuleții cei mai frumoși.

— Fără știrea dumneavoastră...

— D-apoi cum ? Fără știrea noastră.

Moș Hau a prins a rîde, foindu-se :

— Să-ți spun drept, inginerule : secretul nostru este că ne ducem și noi pe ogorașele noastre și furăm cît putem noaptea. Măcinăm după aceea la moară, dînd morarului dreptul său. Fără dreptate și cinste numai cei bogați pot hălădui. Așa că, a sfîrșit bărbosul, eu am să-ți fac ție punguța cu sculele focului. Și cînd îi veni iar la noi, am să te învăț cum să prinzi racii fără să vîri mina în cotloane.

— Asta mi-ar plăcea, m-am bucurat eu.

Bătrînii s-au sculat din locurile lor și s-au dus să-și caute undițile, însă încă nu era vremea, soarele se afla sus deasupra asfințitului ; plutea în jurul nostru un abur cald.

— Am vreme, și-a făcut socoteală Culai, să trec la coșcova de dincolo, să caut niște scoici pentru domnul Panainte al meu.

Fără să aștepte nici un îndemn de la noi, cu mișcări scurte a dat drumul de pe el straielor sumare care mai mult îl dezgoleau decît îl acopereau, și lu-

necă fără nici un zgomot în apă, lângă plavie, ca un animal în elementu-i obișnuit. Trase după el o traistă de lână și, înotînd în picioare, și-o trecu pe după gît. Se lăsă pe-o coastă, cu mișcări sprintene. Cînd ajunse la o bătaie bună de săgeată, lângă coșcova din față, se răsturnă dintrodată cu fruntea înainte și, o clipă, i se zări pe luciu numai furca picioarelor. Apăru cu scoici în mină și în gură; le strecură în traista atîrnată de gît și iar se cufundă. Il priveam cu jînd cum se mișcă fără silință și fără zgomot, cumpănindu-se cu mlădieri sigure. Ca mine îl privea și un bitlănaș cînepiu de pe tava verde a unei frunze de nufăr: nu-i strica nimic din liniștea lui posomorîtă și din peisagiul familiar. Pluti ca pe deasupra unui tovarăș și un pescăruș vînat c-un țipăt vesel. Culai își săvîrși neîntrerupt operația de cufundător și se întoarse la ostrovul nostru cu aceleași undulări line de dihanie acvatică.

— Suta asta de scoici, vorbi el depunînd traista la adăpost și acoperindu-și o parte din goliciune, suta asta de scoici o duc mușteriiului meu. Am cu dînsul contract. Ș-apoi el le fierbe, le toacă, le pune sare și piper, undelemn și legume, umple iar găocile, le leagă cu ață și le fierbe răzbit. Zice că tare-i plac.

— Cu așa adaosuri poate face și mîncare de surcele, a rîs lelea Ileana. Ascultă, Iliuță, s-a întors ea spre mine, după ce i-a făcut semn cu ochii lui Culai să se depărteze; acu, dacă te duci acasă și te-or întreba unde-ai prins peștele, să nu cumva să le spui că ai venit aici la Nada Florilor cu cutare și cutare oameni. Să le spui că l-ai prins la iezătură.

— Din care pricină, lele Ileană?

— Din pricina asta că ești școlar și țirgovăț, iar noi sîntem cei mai umiliți dintre sărmanii lumii și nu se cade să stai în rînd cu noi. Să nu te mustre; iar pe noi să ne prigonească cei de la poliție, pentru că te ademenim.

Am stat și am cugetat, pînă ce m-am dumerit.

— Înțeleg, lele Ileană; așa am să fac.

— Înțelegi pentru că ești deștept.

— Ba pentru că-mi place tare aici și vreau să mai vin.

— Dar nu se supără profesorii ori tătucă-tu?

— Cu tata sînt prietin; școala o mai leg de gard; nu mai apuc eu așa primavară, ca la Nada Florilor.

— Ruga-m-aș să-mi spui dacă ești băietul inginerului de la prefectură.

— Da, mătușă Ileană.

— Mîndru barbat și serios. Nu te asuprește? Imi place dacă spui că trăiți bine. Dar măicuța ta ce face?

Eu am plecat fruntea pînă ce mi-a ajuns bărbia de ceasornic. L-am auzit deodată bătînd. Inviase! M-aș fi bucurat mai mult dacă nu mi-ar fi fost ochii în lacrimi la amintirea mamei.

— Nu mai trăiește măicuța ta?

— Nu mai trăiește.

— Mămuții tale îi zicea Polixenia?

— Da, lele Ileană.

— Vai, Iliuță, lasă-mă să plîng și să bocesc, căci eu pe maica ta am cunoscut-o cînd era pe lume, iar acuma îi ulcior. Cînd va bea cineva apă din acel ulcior, iar cînd va bea cineva apă din acel ulcior, repetă tînguindu-se cu mînile la tîmple lelea Ileana, are să bea lacrimile ei, sîrmana, care n-a ajuns să

te vadă mare și mîndru. Eu te știu de mic, cînd îți descintam de plînsori; și pe dadaca ta Anghelina o văd cîteodată.

Lelea Ileana își culegea cu arătătorul drept lacrimile din găvanele ochilor și de lepăda, cînd la dreapta, cînd la stînga.

— Lasă-mă singurică, puiule, a șoptit ea stîns. Ia-ți undițile și du-te la celalalt băiet. Tu ești mai sărac decît dînsul, căci el are mamă...

La bocetul ei, deodată, în acel ostrov al primăverii m-am simțit întristat cum nu fusesem niciodată.

Lelea Ileana desigur își dăduse înștiințările, cît am stat eu tăcut și singur în colțul meu cu cele trei undiți; căci într-un răstimp au sosit pășind cu fe-reală în preajma mea Cului și moșnegii.

— Am oblicit că ar fi înviat dihania, s-a mirat moș Hau apropiindu-se.

S-a uitat la ceasornicul meu și moș Spînu, miro-sindu-l, apoi tustrei au prins a rîde și a se veseli, ca să mi se pară primăvara mai plăcută în acel ostrov.

— Iaca ce m-am sfătuit eu cu lelea Ileana, a zis moș Hau așezîndu-se lîngă undițile mele. Mine, să-păm un colțișor de grădină pe care îl are ea împre-jurul bordeiului, ca să punem fasole și alte legu-muri; așa că mîni noi nu venim aici. Dar poimîni venim, tot cu aceeași rinduială ca azi. Dimineața prindem pește, iar după amiază te învăț socoteala racilor. Cu patru vărguțe de răchită și cu ce mai tre-buie pe lîngă ele, ai să deprinzi un meșteșug să te duci cu el și la Pariz, să te fudulești. Bun cuvînt?

— Da, moș Hau, am încuviințat eu.

— Atuncea dă pe obraz c-o leacă de apă din baltă, ca să-ți luminezi ochii. Și mîni, după ce te hodonești,

te duci în tîrg la o cîsăpie și cumperi de-un gologan o leacă de carne ; poate ne rămîne și nouă ceva dintr-însa, dar mai întăi și mai întăi alegem pentru raci.

— Nu uita și de altele... a adaos Culai.

Cunoștințele mele pescărești dobîndeau perspective. Am reconfirmat înțelegerea și, trăgînd pe mine straietele uscate, îmi făceam socoteală că, pînă la partida mea de raci, mai aveam patruzeci și ceva de ceasuri. M-am spălat cu apă din baltă și viața mi s-a părut iarăși frumoasă.

— Mieii uită repede, moș Hau, a murmurat lelea Ileana pe cînd ne pregăteam de plecare.

Atuncea n-am înțeles despre ce e vorba.

Culai a rămas la urmă, ca să rupă puntea spre rai. În întortocherile acelor coșcove și liane nu se putea răzbi nici dinspre luciu cu barca, așa că ascunzișul nostru era ferit și de pescarii cu vîrșe. Taina trecerii de la mal n-o mai cunoștea nici un alt pămîntean.

— Ba mai este unul care o cunoaște, și-a adus aminte la observația mea lelea Ileana, dar acela nu mai trăiește prin partea locului. S-a înstrăinat și am auzit că ar fi acuma meșter la o fabrică.. Petre- ceam bine și cu acela, Iliuță.

— După ce s-a dus, a rînjit moș Hau, nu ne-a trimes nici scrisori mici telegrafnice... Ne-a uitat.

— N-aș crede, moș Hau, am zis eu cu avînt.

— Are dreptate Iliuță, a încuviințat lelea Ileana.

— Numai cît el e pe ceea lume, a observat Culai ; tocmai la Pașcani. Vine cînd și cînd cu trenul, s-o vadă pe mamă-sa. Tatu-său Gheorghe Deșca a murit. S-aude că Alecuț vrea s-o ducă pe maică-sa acolo unde se află el.

— Petreceam bine și cu acel flăcăoaș, a suspinat femeia, dar așa-s înșelările vieții, cum spune mama lui Culai. Trăiește bine la Pașcani, are vreo fată care i-i dragă...

Pășind repejor după tovarășii mei de pescuit, făceam în mine legămînt să nu uit pînă la sfîrșitul vieții mele raiul de la Nada Florilor.

CAPITOLUL IX

In care am însemnat și povestea lui Dumitrache Hau

A casă, n-am găsit pe domnu inginer a nostru. Plecase la Boroaia, ca să ia măsuri privitoare la podul Moldovei, rupt de viiturile din urmă ale acelei primăveri. Mama Anghelina s-a bucurat de dobînda mea ; m-a încredințat că pește mai frumos decît acela pe care i-l adusesem, rareori a văzut în viața ei. Nu i-am spus nimic de locurile unde hălăduisem. Am rămas întrucîtva mirat că nu mă întreabă și nu-mi cere amănunte despre asta. Am înțeles mai tîrziu, ca pescar și vînător, că interesul profanilor e cu totul slab față de isprăvile noastre. Niciodată laudele și uimirile celor de-acasă nu sînt în proporție cu entuziasmul nostru. Mama Anghelina se socotea plătită c-o laudă convențională ; mamei Anghelina îi plăcea peștele și-și făcea socoteală cum să-l gătească a doua zi ; avea trebi de nu-și vedea capul ; o striga întruna, pentru ale sale trebuinți, țîțaca Leona din camera ei ; n-ar fi ieșit dumneaei să puie singură mîna pe ceva, Doamne ferește ! Așa că am rămas singur cu visurile mele.

Intr-un tîrziu, cînd a venit în cămăruța mea să-mi

facă așternutul, dadaca s-a așezat întâi câteva clipe la marginea patului și a oftat trudită.

— Îmi asfințesc ochii de somn, dragu mamei Iliuță, a suspinat ea. Am uitat să-ți spun că a trecut la amiază pe la noi cuscrul Haralambie, întorcându-se de la târgul Botoșanilor, unde are dumnealui afaceri cu negustorii.

Întâi m-am bucurat; dar îndată mi-am adus aminte de pățania mea cu cățelandrul și m-am ofilit.

— Mi-a spus că l-a văzut pe Colțun la munte, dincolo de Rîșca, la ciobanii lui Oanea.

Iarăși am înflorit.

— S-a mirat dumnealui și i-a părut bine că ai avut atita iscusință să-l aperi pe Colțun de pieire. Întâi voia să facă o muștrare duducai noastre, dar pe urmă a lăsat-o în pace, nu și-a mai bătut capul cu asta. Văzînd că domnu inginer a nostru lipsește, n-a stat pe loc decît puțină vreme; a încălicat, și eu l-am petrecut pe jos pînă la poartă.

— Cuscră Anghelină, zice, am poftit să-l văd pe băiet. Dacă aș ști anume la ce baltă îi înseninează ochii, m-aș abate calare, căci atita nepot am, și cînd mă uit la el, văd ochii Polixeniei noastre. De-acu cine știe cînd oi mai veni la târg. Foarte mi-a plăcut cum a alcătuit el legămînt cu Oanea și cu feciorul lui Oanea și cu ciobanii. Aș pofti să-mi scrie un răvaș.

După ce dadaca mi-a făcut așternutul, m-am culcat îndată și am adormit dus, un somn.

M-am trezit dintrodată într-o arșiță mare. Nu puteam ști cît e ceasul. După porunca țîțacăi Leona, lampa și lumina lipseau din cămăruța mea, «ca să nu cetesc prostii» — cum spunea dumneaei. Am auzit cîntînd cucoșii, cu strășnicie în vecinătate, iar în de-

părtare, stins. După învățătura uncheșului meu Haralambie, am bănuț că ar fi miezul nopții.

Mă mînca și mă înțepa în același timp pielea spatelui. Mi-am pipăit pe sub cămașa de noapte grumazul. Parcă aș fi atins o rană. M-am spăimîntat. M-am gîndit că mi se umflă și mi se cojește pielea de pe spate. N-ar fi nimic, dacă asta nu m-ar împiedica să mă întorc la Nada Florilor.

S-a făcut oarecare lumină în înțelegerea mea. De aceea ziua de mîni mi-i oprită ; tovarășii mei îmi observaseră spatele și cum lucrase asupra mea arșița soarelui. Pînă ce nu mi-oi lepăda pielea ca șarpele, greu să mă întorc în grădina de pe ostrov. Toate furnicile primăverii se aflau în spatele meu, înțepîndu-mă și mîncîndu-mă de viu. Cînd m-am răsucit în așternut, am slobozit un scîncet de durere. Am sărit în picioare, m-am izbit în ușă deschizînd-o și am bătut cu amîndoi pumnii la camera dadacei mele.

— Eu sînt, mamă Anghelină ; deschide.

— Ce s-a întîmplat, Iliuță ?

— Vino cu lumină, să vezi ce am ; nu mai pot !

Dadaca Anghelina a fost în clipă în odăiță la mine c-o făclioară de ceară. I-am spus despre ce-i vorba ; mi-a scos cămașa de noapte, mi-a privit spatele și s-a spăriat și ea ; dar îndată mi-a adresat vorbe de mîngiere.

— Nu te teme, Iliuță, asta-i puterea soarelui ; stăi o țiră pînă ce-duc undelemnul de pojarniță. Cum te-oi unge cu acel undelemn, arsura și mîncărimea se potolesc.

După ce m-a doftorit, am rămas un timp poponeț în marginea patului... Cînd închideam o secundă pleoapele, vedeam toate scînteierile zilei însorite. Am cercetat ceasornicul de pe măsuță. Zece.

- Eu socoteam că-i miezul nopții, dadacă.
- Ba cucoșii au cîntat abia straja întăia, Iliuță ; eu numai mă lăsasem pe pat, nici nu ațipisem.
- Ține mult, mamă Anghelină ?
- Ține pînă ce se ia de pe tine pielcica.
- Durează pînă mine sară ?
- De ce ?

A rîs, înțelegînd.

— Dacă ești răbdător și viteaz, poimîne te poți duce iar la baltă. Cînd vei simți că te alini și ți-i somn, te mai ungi o dată singur pe unde simțești usturimea ; și după aceea ai să dormi bine.

Cînd am rămas singur, m-am întins cu luare-aminte ca pe-o salteluță de ghimpi. Am stat neclintit, fără să pot adormi multă vreme. Am stîns făclia de ceară, potrivindu-mi la îndămînă chibriturile. Mi-au apărut în vedenie priveliștile zilei. La un ceas tîrziu, în ceața halucinantă, am văzut pe uncheșul Haralaâmbie calare. Mi-a pus mîna lui grea în creștet.

— Cine-i voinic și viteaz, a îngînat el...

Cine-i voinic și viteaz,
Stă calare pe nacaz.

Năcazul meu părea a fi o mîrtoagă murgă...

Am deschis pleoapele. Se zărea de ziuă.

«Acuma tovarășii mei trec la Nada Florilor», mi-am făcut socoteală în gînd.

Mult mai tîrziu, după ani și ani, am înțeles că pentru toate plăcerile noastre mari plătim cu suferință. Atunci nu m-am gîndit la asta și am adormit iarăși, profund.

În zorii zilei pe care o hotărîsem, m-am întîlnit iar cu insularii mei, avînd cu mine cele de trebuință.

Se cuvine să mărturisesc că, între toate sistemele de prins raci, fie văzute la specialiștii cu care m-am întâlnit în peregrinările mele, fie aflate în enciclopedii, meșteșugul lui moș Hau mi se pare cel mai iscusit și mai vrednic de luat în samă.

— Iată-l, cu toate finețile și complicațiile lui.

— Tutun este, precît văd, zice bătrînul.

Depusesem undițile de pește și trecusem în altă parte, la învățătura răcăritului.

— Sînt deasemenea și celelalte, urmează moș Hau; racilor rachiu nu le trebuie; carne — da. Am gătit vărguțele ieri...

— Vra să zică ați fost și ieri aicea, am rîs eu.

— Fost. Tu nu puteai veni cu spatele urzicat. Așa a fost politica noastră, ca să stai acasă și să te doftorești. Acu, după ce te-ai doftorit, să-ți dau învățatură. Dar mai întăi să-mi sucesc o țigară; tu n-ai nevoie, racii îi prinzi și fără asta. Am tras un fum bun și mi-am încălzit nasul și barba. Bagă de samă că întind pe plavie cele patru undicioare cu ațele lor; leg la capetele ațelor cîte o bucățică de carne și cîte un plumb; zvîrl undițile, și carnea se duce la fund. Tu ai adus carne bună, ca să ne înfruptăm și noi: n-am gustat carne din toamna cealaltă; dar racilor să știi că le place carnea aceea pe care casapii n-o mai pot vinde; racilor le place mai ales carnea cu amiros tare. Așa că racii, macar că n-au nas ca noi, o adulmecă și se trag spre dînsa cu bucurie. Nu se află altă dihanie pe lume, în văzduh, în apă și în pămînt, care să caute hoit cu mai mare hărnicie precum este racul. Din pricina asta, cînd s-a înecat Gheorghită Țațomir în Bulboana Mînzului acu doi ani; nu l-au mai putut găsi pescarii nici cu cîngile,

nici cu voloacele, căci l-au mâncat racii de n-a mai rămas din el nici cît un fir de mac.

După ce-am trimes la fund bucățile de carne, așteptăm un răstimp pînă simțesc racii și prind a veni la ele, pipăindu-le cu mustățile. Pregătim meredeul ; cum vezi, e o cupă de sîrmă împletită, întărită în capătul unui băț, ca să ajungem cu ea mai depărtîșor. Cînd aduci racul spre fața apei, îi pui pe dedesubt meredeul, cu care îl culegi, cînd el își dă drumul de la carne. Il iai din meredeu cu două degete, așa ca să nu te-apuice cu cleștele, și-l zvîrli în traistă. Bagă de samă, inginerule, lucrează cum ți-am spus. Eu mai sucesc o țigară. Bun tutun și-ți mulțămesc. Să-mi spui dacă-ți plac racii.

— Imi plac, moș Hau.

— Atunci cată să știi a-i găti ; asta-i a doua datorie a răcarului. Intăi să-i prinzi ; al doilea să-i gătești. Ii speli în trei ape...

— Numaidcît în trei ?

— Numaidcît, asta-i lege. După aceea, le smulgi aripioara din mijloc de la coadă. Ii așezi în oală, torni peste ei un pahar-două de apă amestecată cu vin, sărezi și-i pui la foc, neuitînd usturoi și alte legume. Acoperi oala ca să fiarbă în abur. Cu puțină zamă de la ei pregătești mujdei ; iar mămăliga să fie fiartă îndelungat, așa cum o fac țaranii. Să nu curgă pe fund : aceea-i născocire a tîrgoveților. Să nu care cumva să le pui ouă și undelemn, nici să-i împungi cu furcuța și să le scoți carnea cu lingurița, cum am auzit că făcea Mavru Codatu.

— Cine-i acela ?

— Las' că-ți spun eu, că doar de ce ți-s profesăr ? Bagă de samă ; trage ușor ; pui lin meredeul. Brava ! Aista-i de cei bătrîni.

S-ar părea că-s vrednic ucenic. Moș Hau e mulțmit de mine.

În singurătatea stuhurilor neclintite și solemne, soarele curgea ca aurul. Era la al cincilea ceas al amiezii; tovarășii ceilalți își pōtriveau undițile pentru altă toană de pescuit. Eu și moș Hau ne aflam singuri în colțul de miazănoapte al ostrovului. Profesorul meu a tras pe furiș din sîn gărăfioara verde ce-i adusesem și a gustat din ea.

— Acel Mavru Codatu era stăpîn la Cornești, m-a informat el; acel care mînca rácii cu furcuța și cu lingurița. Pe atuncea nu eram undițar; mă făleam că am pămîntul meu care mi se împărțise la 64, și cîntam și un cîntec :

De-acu știu c-am să trăiesc,
C-am scăpat de boieresc.

— Ce vorbe-s acestea, bre Dumitrache Hau? mă întrebă Nedelcu, vechilul lui Codatu. Ce vrei tu să faci boieru cu pămîntu dacă nu l-a lucra cu oameni ca tine și ca alții?

— Domnu Nedelcu, zic, noi ne lucrăm pămîntul nostru; el să și-l lucreze pe-al lui.

— Cu ce?

— Cu palmele, ca noi.

— Măi Dumitrache Hau, boieru-i boier; cum s-ar putea să faci ce spui tu?

— Atuncea, zic, dumneata vrei să intrăm iar la robie? Văd de-o vreme pe atîția care au luat bani pe muncă de la dumneavoastră. Puțini bani toamna; multă muncă vara; că le puneți asemenea nart, de nu se mai pot descurca. Văd pe Neculai Calapod, pe

Ghiță Ungureanu, că au intrat iar la robie. Pe lângă aceștia, mulți alții...

— Măi Dumitrache Hau, îmi întoarce cuvînt acel Nedelcu ; văd că ești clănțau și te ții cu nasul pe sus. Ai să ai și tu odată o nevoie, și atuncea n-ai să te duci la bancherul Daniel de la Iași ; ai să vii la curte. Iar eu am să-ți spun : nu te știu, nu te cunosc ; tu ești din lună, nu ești de pe pămînt.

— Așa să fie, m-am îndîrjit eu, să nu-mi dați ; mie nu-mi trebuie bani de la ciocoi.

Inginerule, fii cu urechea la mine, dar cu ochii la undicioară !

Pe vremea aceea, Ilinca nevastă-mea clădea zestre fetei și umbla s-o mărite. Nu ne învrednicisem a avea decît o fată ș-o chema Aglaia. Am vîndut ovăzul la tîrg ; am mai dat cîteva oi, am făcut ce-am făcut, și o mătușă a mea, Casandra lui Filip Cîrnu, a prins a cerca ici-colo, să neguțeze un mire potrivit. Nici n-apucă Mănăilă și gospodina lui s-aducă la vedere pe feciorul lor, numai iaca se bolnăvește Aglaia noastră de tifos. Au venit babe doftoroaie din sat, — ce să se priceapă ele ? Moare fata. Nunta ei — îngropăciune.

La noi la țară îngropăciunile îs mai scumpe decît nunțile. Popi, pomeniri, praznice...

Mă gîndesc eu că am un cumătru, care-mi botezase fata : unul Gavril Baba, crîșmar. Om bătrîn și cuminte.

Mă duc la el :

— Cumătre Gavriile, iaca așa și așa, fă-mi bine c-o sută de lei.

— Bucuros, zice cumătru-meu ; numai să-mi spui cînd îmi întorci datoria.

— Apoi la toamnă, cînd strîng păpușoiul.

— Bun ; eu n-am nevoie de bani ; îmi cari în sîsfiac zece mierțe de cucuruz.

— Zic : — Fie cum spui ; îți aduc la toamnă zece mierțe, căci am sămănat cu îndestulare cucuruz, cum îi spui dumneata. În loc să-l duc la târg, ți-l pun în sîsfiac, cum îi zici dumneata.

— Bun, ne-am înțeles, facem înscris la primărie. Cu stînga pui degetul pe cruce unde ți-i scris numele, și cu dreapta iei banii. Ți-aș da și numai pe cuvînt, căci te știu om detreabă, dar sîntem trecători, Dumitre ; mîni pot să mor ; rămîne nevestei și copiilor în saltar hîrtia.

— Pușchea pe limbă-ți, cumătre Gavriile. N-avea grijă dinspre partea asta. Bem vin nou la toamnă, cînd îți aduc cucuruzul, cum îi spui dumneata.

Zis și făcut ; dau înscris în primărie, îmi numără banii, îmi îngrop copila. Gata. Nevasta o bocea în toate zilele, de-mi venea să-mi iau cîmpii.

Nu trece mult și, cu cinci zile înainte de Sîntilie a acelui an 1867, bate piatra la noi la Cornești și-mi face păpușoiul una cu pămîntul. Înainte de acea cumpănă mare, alesesem ceva orz. Dar lui cumătru-meu Gavril îi făcea trebuință cucuruz.

— Nu-i nimica, mă mîngîie el ; n-ai anul acesta ; vei avea la anu ce vine. Numaicît să prefacem înscrisul.

— Să-l prefacem, cumătre Gavriile.

— Ba eu aș zice, Dumitre, să facem noi doi întăi o socoteală și pe urmă ne-om duce la primărie. Cele zece mierțe de cucuruz — cum îi zic eu, he-he ! — cele zece mierțe de cucuruz care îmi fac mie trebuință, eu le cumpăr de la târg cu alt preț. Anu-acesta, cucuruzu-i scump. S-a vedea pe urmă prețul adevărat.

Punem în hîrtie : «Cu prețul care va fi la tîrg la 15 septembrie viitor».

— E bine așa, cumătre Gavriile, zic. Iți sînt mulțămitor că te porți cu mine ca un creștin.

Apoi ce să-ți spun ? La o nevoie s-au adaos altele ; n-am răspuns datoria nici anul al doilea. Dintr-o sută s-au făcut trei, după aceea a trecut mia.

La judecată, cumătru-meu Gavril Baba, pe lîngă hîrtia de învoială la care ajunseseam la urmă, a înfățoșat și pe celelalte pe care le strînsese an cu an în saltar. M-a dovedit cu avocații. Ca să-mi ieie pămîntul în folosință pînă ce s-a despăgubi.

Fiind eu barbat fudul, am strigat atuncea cu îndrăzneală :

— Da' mă rog dumneavoastră, ce fel de judecată e asta ? Cum să mă lasați pe drumuri ? Ce fel de judecător, care ține legea în mîină și nu mă apără de leorbăiala avocaților ? După cît arată ei, eu aș fi cel mai păcătos om, cel mai mare tălhar ! Incaltea trimeteți-mă la ocnă !

— Te-om trimete și la ocnă, au rîs ei, dacă nu-ți vîri mințile în cap.

— Vai de mine și de mine ! Cum să rămîn eu orfan de pămîntul meu ? O singură datorie am, nu patru. Puneți-mi dobîndă la zece mierțe de cucuruz și m-oi răscumpăra eu. Nu-s dator pe toate hîrțiile, ci numai pe una. Nu mă lasați să mă cufund, oameni buni !

— E beat, domnule judecător, nu știe ce spune, au leorbăit avocații.

— N-am mîncat și n-am băut de ieri, oameni buni: îs amețit de scîrbă.

— Ieși afară, omule ! poruncește judecătorul. Era unu Crivăț : încruntat și nemilostiv.

Cînd să m-apuce aprozii, eu strig iar cu mînie :

— Dați-mi macar o bardă ! Unde-oi găsi un cumătru, să-i dau una în frunte. Să dau în avocați și în judecători. Să dau în Dumnezeu !

— Pe cît se vede, zice domnul judecător, nu vrei s-ascuți sfatul nostru, să fii cuminte...

— Cum să fiu cuminte, cînd îmi luați viața ! Dați-mi barda !

— Ba ți-om da zece luni de închisoare, ca să te potolești.

M-au dus la închisoare. Nevastă-mea Ilinca a căzut bolnavă la pat. După ce s-a sculat, s-a dus la mănăstirea Gafton, la o mătușă a ei monahie, și s-a călugărit, n-a vrut să mai știe de mine, și nici eu nu cunosc dacă se mai află în viață. Gavril Baba, cumătru-meu, a pus stăpînire pe tot ce-aveam.

Cînd m-am întors la Cornești de la închisoare, omul care m-a văzut mai întăi și mai întăi a fost Nedelcu, vechilul lui Mavru Codatu. Eu intram în sat, el ieșea cu trăsura la arie.

Zice : — Acu patru ani, măi Dumitrache Hau, nu-ți ajungeam cu prăjina la nas.

Apoi m-am supărat. L-am tras jos din trăsura și l-am lovit. M-am dus și la cumătru-meu Gavril Baba, am intrat în crîșmă, l-am apucat de după ceafă și l-am bătut cu fruntea de tejghea pînă ce l-am lepădat leșinat la o parte.

M-au închis, m-au asuprit, m-au judecat și m-au *condemnat* iar. Încă acel judecător Crivăț rîdea la mine și spunea cum că i-s mușteriu. N-am îndrăznit să-l stupesc, ca să nu mă trimeată la ocnă.

După ce s-a isprăvit și osînda asta, am ieșit din sat și am pribegit zece ani, pînă ce s-a întărtat *rezbelul* și m-au luat și pe mine. Ne-au înșelat cum

c-au să ne deie pământ. Nu mi-au dat nici macar pe-al meu. Am făcut o jalbă la Domnie. Cum n-ai primit tu răspuns, așa n-am primit nici eu ; ș-am ajuns precum mă vezi.

Moș Hau trăgea pripit din țigară. Se umilise la pământ ; părea o zdreanță care fumează. Racii de mult îmi dădeau de veste în sfiori, trăgînd cărnițele spre cotloane, dar eu mă lehametuisem de ei și aveam iarăși un gust amar în gură. De-acu nu mai prind raci ; nu-mi plac istorisirile lui moș Hau. Mă întorc iar la undițile de plătică și de coastră.

Totuși, în destinderea trudei mele, cumpănesc în brațul întins traista cu raci.

Trebuie să fi agonisit cincizeci ori șaizeci. Mă declar mulțămît în sine-mi. Nu-mi mai fac trebuință poveștile posomorîte. Se vede că și în rai își duc cu sine oamenii otrava vieții lor de pe pământ.

Cîte ceasuri să fie ?

Îmi duc mîna la buzunărașul din stînga al vestei. Nu simțesc nimic sub degete ; atîrnă lanțugul. În buzunărașul din dreapta, la celălalt capăt al lanțușorului, cheița. Ceasornicul meu e o veche sculă de argint cu cheiță ; îl aveam de la tata. Ce-are să spuie domnu inginer a nostru cînd va afla că l-am pierdut, și mai cu samă în ce împrejurări l-am pierdut, pescuînd cu insulari primitivi la Nada Florilor...

După cît îmi amintesc, l-am luat de-acasă. L-am privit cînd am plecat, la trei și un sfert. Să-l fi pierdut oare venind spre baltă ? ori trecînd la ostrov ? Cum s-a putut desface din carabina lanțugului ? Nu se poate nici asta.

Cînd m-am întors în lumea celorlalți oameni, părăsindu-mi prietini, și am intrat în casa unde, probabil, mai trăia și mai dădea porunci țîțaca Leona,

nu mi-am adus imediat aminte de paguba mea. Întâi am trecut mamei Anghelina, odată cu racii, rețetele bătrînului cu barbă de arici și după aceea m-am întins pe divanul din odăița mea, ca să gust o odihnă bine-meritată. Domnu inginer a nostru încă nu sose și-mi era dor de dumnealui. Pe cît îmi spusese dadaca, trimesese răspuns că va intra la dumnealui acasă la un ceas după aprinsul lumînărilor. Într-o clipă anumită s-a deșteptat în juru-mi chestia ceasornicului ca un țînțar supărător. M-am întors și am pipăit pe măsuța de lîngă pat ; n-am dat de el. M-am ridicat repede cercetînd pe prichiciul ferestrei. În ocnîța sobei, — iarăși nimic. Pentru ochiul ager al tatei lanțugul putea să mai dea aparență că lucrurile sînt în rînduiala lor bună de mai înainte.

Atunci cum ? O analiză simplă îmi dovedea că nici ipoteza că l-aș fi pierdut pe cale ori trecînd în ostrov nu e întemeiată, deoarece lanțugul rămăsese la mine și carabina lanțugului își păstrase resortul.

Ce soluții puteam să dau problemei ? Ca să am cea mai ușoară bănuială față de tovarășii mei de pescuit, îmi era peste putință. Idolii nu se desfăcuseră din cuibarele lor și nu se apropiaseră de mine. Iar moș Hau nu mi se putea înfățișa decît ca un profesor respectabil.

Chiar dacă în fundul înțelegerii mele pătrundea o bănuială, o lăsam să treacă grabnic, mai ales că orice investigație a mea pe această singură cale deschisă putea ridica o barieră între mine și acel loc întru toate fericit care se chema Nada Florilor.

Prin urmare, cînd, după două zile de vînt și ploaie, am revăzut pe prietînii mei în ostrov la locurile noastre, am avut grijă să închid în mine cu capac de plumb paguba ceasornicului.

Mi-am căutat undițile și numai pe furiș și în treacăt am aruncat o căutătură spre locul pe unde prinsesem racii după metoda fără greș a bătrînului. Am venit grabnic la locul hotărît mie în ziua dintăi. Am pus nadă și am aruncat undițile cu un meșteșug care a stîrnit admirația tovarășilor mei.

— Fost-au buni racii? m-a întreat moș Dumitrache, primindu-și tutunul.

— Care nu se mai află, am rîs eu; grozav i-au plăcut tatei.

— Cu mujdei, nu-i așa, și cu mămăligă mai mult vîrtoasă decît moale?

— Nici nu se putea altfel, moș Dumitrache, și domnu inginer a nostru m-a lăudat pentru știința mea.

— Iaca asta-i bun, a încuviințat profesorul meu, privind-mă cu ochii lui triști. Acuma, după ce ne-am așezat la locurile noastre de mai nainte, și mi-am aprins țigara, poftesc să te întreb ceva.

— Intreabă-mă, moș Dumitre.

El a tăcut o clipă privind-mă pieziș și pufăind grăbit.

— Uite ce-i, inginerule. Aș vrea să știu dacă ceasornicile mor, ca și gîngăniile.

Mărturisesc că lovitura a fost tare și m-a ajuns drept în inimă. Mi s-a ridicat sîngele în obraz și în ochi. Imi era rușine să privesc la profesorul meu. El însă zîmbea nevinovat. Dorea să afle răspuns la întrebare — așa, în general, o întrebare despre ceasornice.

Culai, din dreapta mea, a întors capu-i zbîrlit, rînjind c-o gură pînă la urechi. Mișcate parcă de resorturi, se suciră și capetele lelei Ileana și moșului Spînu.

— Ascultă, moș Hau, a grăit Culai, serios. Dă-i-l ; și dacă l-a cunoaște de stăpîn, ai să vezi că îndată se bucură și prinde a țăcăni.

Moșneagul încercă să se apere, mormăind :

— Ce spui tu, bre Culai ?

— Nu te cunoaște, moș Hau, asta-i, a urmat băietanul. Adevărat că s-a rătăcit la dumneata, dar lui, în suman nu-i place. Iaca, a stat și nu mai vrea să umble.

— Oare, bre omule ?

— Așa-i cum îți spun eu.

Moș Hau rămăsese cu gura căscată de mirare — poate de mirare prefăcută, ca un insular primitiv și viclean. Apoi a scos din sîn ceasornicul meu și mi l-a întins.

— Iaca, nu mai vrea să umble.

Se pregătea, curios, să vadă ce are să se întîmple.

A așteptat să mîngii gîngania, să-i vîr un bold, să-l întorc și să-l potrivesc ; după asta s-a aplecat să-l asculte cu mirare cum îi ciocănește inima.

— Hm ! așa-i ; te-a cunoscut și s-a deșteptat. Bre-bre ! Toate cîte sînt pe lume le-am știut, dar drăcăria asta abia acum am aflat-o !

Cum a trecut drăcăria din buzunarul meu în sînul lui, asta a rămas altă taină pe care atunci n-am voit s-o mai deslușesc.

Ca să urmez a avea drept de intrare și parte de învățătură pe ostrov, a rămas oarecum statornicit că dihania mea e ca și o «scămuță cu lăbuțe», dintre acele care emigrează de la pescar la pescar și cîteodată se prefac moarte.

CAPITOLUL X

*Evenimente neașteptate și apariția lui Alecuț,
tinichigiul de la Pașcani*

Inr-o dimineată, s-a petrecut pe ostrovul nostru unul din evenimentele importante la care visează breasla. Soarele se ridicase din ceață și ziua părea a se vesti frumoasă. Dar după larma paserilor mărunte ale stuhurilor, s-a făcut liniște deodată și pe luciul lin s-a stîrnit un fior abia văzut.

Moș Hau a pufăit fumul țigării și a făcut înăbușit, numai din gîtlej :

— Ihîm !

— Ce-i, moș Dumitrache ?

Bătrînul a înălțat barba-i de arici și nasu-i rumăn, mirosind spre depărtări. Și-a clătinat fruntea. Știa el bine ce are să fie !

Apa s-a încrețit în vălurele scurte.

— Măi băiete, mormăi bătrînul făcînd cu ochiul semn spre această schimbare la față ; mie nu-mi place cînd văd că se jimbează așa apa.

— Apoi am spus de-asară că e în cumpănă vremea, s-a amestecat lelea Ileana. Soarele se uitase înapoi de după nour. Asta-i supărare și vînt. Nu cred să facem astăzi mare ispravă.

— Tare mă tem și eu de asta ! a încuviințat moș Hau.

Rînjind, Culai a găsit de cuviință să se împotri-vească :

— N-aș crede, lele Ileană... Să nu te superi dum-neata, dar eu nu te-am auzit asară grăind așa ceva. După cît știu, soarele a asfințit în senin.

Sexul frumos al ostrovului s-a răstit la flăcăoaș cu mînie :

— Măi plodule, tu să nu înfrunți lumea cu vorba. Tu nu poți ști nimica, fiind de ieri, de alaltăieri pe lume. Tu să taci, să asculți și să înveți de la cei vîrst-nici, care au pătitit mai multe decît tine.

— Să fiu al dracului, lele Ileană, dacă te-am au-zit spunînd ceva despre vreme.

— N-am spus eu ?

— N-ai spus, lele Ileană.

— I-auzi-l cum îndrugă, bată-l pustia ! Nu ți-i ru-sine, măi Niculăieș, să caști asupra mea pliscul ? Ba ți-oi spune eu că pe lîngă acel semn am avut și altele. Cucoșii au încurcat ceasurile nopții. Pipăind pe întuneric în poliță, am dat peste sare jilavă. Toate acestea arată precum are să se vadă !

— Ce arată, lele Ileană ?

— Arată, măi Culai, celor fără credință, numai-decît ploaie. Dacă nu plouă azi, plouă mîni, cum mă vezi și te vād. De aceea n-am făcut nici un spor în dimineața asta. Nu mai spun că astăzi se pișcă lu-mina lunii.

Rîsul lui Culai se potoli. Iși întoarse nasul îndrăz-neș spre plutele undiților și înghiți în sec, impresio-nat și convins.

Venea într-adevăr, la acel ceas, asupra noastră, nenorocirea vîntului și a nourilor. Pentru judecata

mea de-atunci mai ales, viața și fenomenele naturii n-aveau rost decît în funcție de ostrov și pescuit. Cîmpiile și holdele sufereau de secetă ; mahalaua mărginenilor plugari ai tîrgului ieșise în ajun cu icoanele spre izvoare, cerînd prin rugăciunile preoților ploaie ; buraticii orăcăiau în toate după-amiezile cu disperare pentru același scop ; dar breasla noastră avea nevoie de vreme lină, ca să putem arunca undițile cu folos.

— Iaca nu-i bine și nu-i bine ! s-a tînguît mormăind iar moș Hau.

Strălucirea dimineții se stînsese și luciul se înfiora tot mai prelung. Lumina colțului nostru de rai se schimbase. Foltanele de stuh se agitau șoptind : și pentru ele, ca și pentru lelea Ileana scăderea lunii prevestea cumpănă : balaurii de la marginea pămîntului suflau asupra țărmlui nostru amenințare.

Numai moș Spînu, ca întotdeauna, se arăta nepăsător cătră toți și toate. Părea a nu înțelege dezbaterea noastră și zvonul împrejurimii. Se vedea că știința lui despre tainele vieții și ale lumii era cu totul mărginită. Cu mișcări care nouă ni s-au părut lacome și disperate, a tras de la adînc o ocheană — era cea dintâi ocheană pe care ochii noștri o vedeau în dimineața aceea — și s-a grămădit asupra ei scoțînd-o din cîrlig. Trăgînd la el undița cea mare, potrivii peștișorul viu în ancora de știucă, după rînduiala de la Nada Florilor, și o aruncă într-un ochi mai liniștit, între tufe de papură.

— Ihî, îngîină lelea Ileana, observîndu-l cu coada ochiului.

Spînu își potrivii la îndămînă prăjina undiții și își întoarse cătră femeie nasul ascuțit și ochii alburii.

— Ai să prinzi știuca ! strigă ea, schimonosindu-și spre el obrazul.

Spînu nu răspunse.

— Dacă prinzi tu azi știucă, urmă lelea Ileana, apoi eu mă fac iar tinăra cum am fost altădată și mă mărit a patra oară !

Spînu n-a catadicsit nici să zîmbească. Deodată a tresărit ca împuns de un bold ; s-a zvîrlit din tot trupul într-o parte și a cuprins prăjina undiții cu ghiarele-i negre. Un răstimp rămase încordat ca un arc, pîndind.

Ca și cum s-ar fi ivit în orizontul nostru diavolul, cutremurînd ostrovul, toți ceilalți ne-am holbat cu patimă spre ochiul mai liniștit dintre papuri.

Pluta pornise printre frunze late de crini de apă. A făcut un ocol, s-a scufundat, s-a întors pe luciu ; după aceea a pornit iarăși, mai grabnic, între două ape.

Eram încredințat, după hotărîrea oracolului nostru feminin, că undițarii nu pot avea izbîndă pe asemenea vreme ; pe de altă parte, îmi închipuiam că cinstea de a scoate o știucă de la adînc nu se cuvine celui mai nemernic dintre toți. Dar moș Spînu smuncise struna și, încordîndu-se cu o putere pe care nu i-o bănuiam, începu să lupte cu dihania iezerului. Săltată de subt unde, știuca dăduse o lovitură enormă la fața apei ; înmlădiase o coadă lungă, apoi arătase o gură căscată și o spinare de-un negru fumuriu.

Se acățase. În clipa cînd am avut înștiințarea că acel cîștig de loterie putea fi partea lui moș Spînu, sclipea în mine totuși nădejdea că nu va fi decît o știucă oarecare, pe potriveala pescarului, ca să nu rămînem noi ceilalți cu inima înveninată. Inșă nu era o știucă neînsemnată ; era un monstru care se

lupta cu putere între papuri și liane. Ca să n-o încurce, Spînu se zvîrlise în picioare și, bizuit în prăjină și în struna de treizeci de fire de coadă de cal, trăsesese lîngă el pe ostrov prada, apoi se aruncase cu pieptul asupra ei.

Insfîrșit, o ținea strîns; era a lui. S-a ridicat gîfîind, a dat spre noi un strigăt fără înțeles, ne-a arătat un obraz transfigurat și s-a abătut iar asupra știucii.

Din cîteva salturi am fost cu toții în jurul lui, cu bucurie și cu părere de rău. Știuca era un exemplar foarte frumos; avea cel puțin șase kilograme; încă se zbătea între mădularele încîlcite ale sărmanului pescar, cu tresăriri și ondulări.

— Zdravănă știucă! a zis cu nepăsare prefăcută Culai.

— Ihîm! icni cu buzele strînse și c-o privire aprigă lelea Ileana.

— Ehe! grăi moș Dumitrache Hau, s-o fi văzut pe aceea pe care am prins-o eu anul trecut, a doua zi de Sîntămărie! Era de două ori cît asta.

— Ihîm! făcu iarăși cu obidă lelea Ileana.

După ceea ce aveam eu în mine, o înțelegeam. Cine știe ce se mai poate întîmpla! Poate, după ce-i scoate Spînu cîrligul cu trei crengi, dintrodată face un salt printr-o silință supremă și se întoarce în elementul ei, așa cum, după cît am înțeles pe urmă, scăpase aceea a lui moș Hau. Capturile importante care ne scapă nouă pescarilor iau proporții tot mai mari cu anii și cu regretul amintirii.

Dar știuca asta era bine prinsă. Ghiarele Spînului o țineau zdravăn. Cu luare-aminte o vîri în traistă; apoi fără să mai adaste și fără nici un cuvînt, își

strînse sculele și le rîndui la ascunzătoarea lor obișnuită. S-a întors petrecîndu-și traista pe după gît.

— Te duci? a întreat moș Hau.

Spînu a încuviințat numai cu capul, că se duce.

— Bine, du-te.

Spînu îi zîmbi palid și-i făcu semn de îndemnare cu ochii.

— Apoi da, zise Dumitrache Hau, fără mine nu iei tu prețul ce se cuvine pentru asemenea știucă. Îți leapădă careva un leu, doi și tu te învoiești ușor; da' cu mine nu merge; eu știu scoate prețul cel mai mare. Pentru aceea de anul trecut de la Sîntămărie puteam lua doisprezece franci!

— Nu mai cred eu asta! a bombănit posomorîta lelea Ileana. Iaca, îi vezi? Așa fac totdeauna, urmă ea după ce moș Hau se luase grabnic în urma lui Spînu; totdeauna, cînd au prins un crap ori o știucă, ori niște lini mai mărișori, totdeauna purced înhamăți ca acuma; și apoi, după ce-și numără câștigul nas lîngă nas, n-au hodină pînă nu-l beau. Să-i ieie dracu! Nu este pe lumea asta jivină mai ticăloasă decît barbatul.

— Cum, lele Ileană, Spînu e bețiv?

— Da' nu-i bețiv, vai de capu lui, sarmanul! Iși vede de treabă cu lunile și, cît n-are gologani, e om acătării. Dar acuma iar ajunge la apa Siretului. Ca să înțelegi tu, Iliuță, trebuie să-ți spun mai multe despre păcătosul ista... urmă stăpîna ostrovului după întreruperile mele nedumerite. Nu știu dacă ai băgat de samă că Spînu nu-i de-o nație cu noi. E un venetic care s-a pripășit aici; l-am învățat noi meșteșugul undiții. Ș-acuma ian uită-te, a prins o știucă care nu-i de nasul lui.

— Ce-are a face asta, lele Ileană? Așa i-a fost norocul.

— Ba are a face. Știm noi că norocul nu stă în preajma celor vrednici. Pe dînsul l-a făcut mă-sa, cine-a fi fost, tocmai la Țarigrad, într-un loc care se chiamă Anadolchioi.

— Atunci e grec.

— Ba armean, după cît spune el. Se laudă că ar fi crescut în puf și cu dadacă.

— Mie nu mi-a spus nimica, lele Ileană; eu l-am socotit mut.

— Hei, spune el, nu te teme, după două pahare de rachiu. Atuncea să vezi cum prinde mutul limbă, de parcă i se bat calicii la gură ca la pomană. Bată-l cucu să-l bată! Cum a dat norocul tocmai peste dînsul! Din ce-a bolborosit el, s-a înțeles că, fiind în acea țară depărtată, tocmai la Țarigrad, s-ar fi sculat păgînii asupra creștinilor și i-au spîrcuit pe rudă, pe sămînță. Au omorît pe toți armenii lui, părinți și neamuri, le-au ars casele și le-au prădat averile. Iar el a umblat așa în lume fără căpătăi, cău-tîndu-și stăpîn și salaș. A mîncat bătăi și a băut venin; a umblat lume amară, a trecut multe ape, pînă ce-a ajuns în țara Moldovei la Galați. Aicea se pripășese flămînzii. Și din loc în loc, de la apă la apă, a tot venit într-acoace pînă la Șomuz, și de vreo zece ani umblă cu noi la Nada Florilor. După cîte-a pătimit în pribegie, s-a deșertat de puteri. S-a oploșit acolea între noi; mai umblă la îngropăciuni și la praznice; mai cerșește. Imi spunea cineva că-l mai primesc și niște gospodine de la Oprișeni, iarna, la tras lîna în fușalăi și la tors... La asta se pricepe.

Inchipuiește-ți, dragul lelei, că a prins asemenea știucă... Nu-i vorbă, i s-a mai întîmplat asta și altă-

dată, își luă de samă, clătinînd din cap, lelea Ileana ; și atunci a făcut ce are să facă și acuma. Cum i se suie aburul băuturii la cap, iaca își aduce aminte de Țarigrad și prinde a plînge. După ce plînge, îi vine un coraj, se scoală în picioare și răcnește că de-acu el se-ntoarce de unde a venit, la Țarigrad și la Anadolchioi, ca să-i taie pe turci. Pe loc pornește, mamă dragă ; Hau îl lasă să se ducă ; și el merge și merge pînă ce-ajunge la apa Siretului. Două poște de-aci. Acolo stă, își vine în fire, se caută în sîn și nu mai găsește nici o para și nu mai trece dincolo ; se întoarce la prietini lui lîngă care îi pripășit și stă aicea și are să mai steie pînă ce i-a veni ceasul din urmă.

Vorbînd, lelea Ileana își pregătise din nou sculele. Zvîrli și la știucă, în locul unde prinsese Spînu. Dar pescarii cunosc o lege, cum că nu se prind niciodată două știuci în aceeași zi și în același loc.

Cînd era cu luare-aminte la știuca nădăjduită împotriya legii, undițile cele mijlocii de la adînc, cu nadă de păpușoi fiert, au dat semn din plutele lor de strujan. Cu mare agerime lelea noastră Ileana le-a mînuit și a tras unul după altul pe ostrov doi lini, de care ne-am mirat grozav eu și Culai, ca să fie mai mare bucuria tovarășei noastre.

— Azi e mai ales ziua linilor, a hotărît lelea Ileana. Știuca-i numai una, dar linii îi prinzi unul după altul. Pe lîngă asta, precum am spus, stă vîntul și iese soarele.

Ca urmare a acestor vorbe de nădejde, soarele s-a întunecat de pulberi și nouri și a venit asupra noastră o furtună iute de cătră munte.

Atuncea s-a petrecut o întîmplare mai neașteptată decît toate. De aceea dăduse balaur în undița lui Spînu, căci prevestea mare cumpăt în țara noastră.

Acesta a fost cel dintâi gînd al lelei Ileana, cînd a văzut că se întoarce ca din morți un ucenic vechi al său.

Cum l-am văzut și eu că trece cu pas sigur puntea, cu pantalonii suflecați pînă la genunchi, zbîrlit și cu cămașa desfăcută la gît, am înțeles cine ar putea să fie. Numai o ființă pe lume, cum arătase lelea Ileana, mai cunoștea calea în raiul de la Nada Florilor...

Stăpîna ostrovului a tresărit în picioare, lăsîndu-și undițile în baltă și și-a pocnit palmele cu mare uimire.

— Vai, Alecuțule, a strigat ea ; ce ai și de unde vii, de ți-s ochii spărieți ?

— Lele Ileană, a răspuns tinichigiul de la Pașcani, îți spun numaidecît veste mare, numaicît lasă-mă să răsflu.

— S-a întîmplat ceva ? Ce ? Cum ? Unde ?

— S-a întîmplat, lele Ileană.

— S-a fi prăpădit biata maică-ta, sarmana...

— Nu, lele Ileană ; maică-mea tot cu reumatismele ei, dar e în viață. Încă n-am văzut-o. Am venit de-a dreptul aici. Mă urmărește poliția.

— Da' de ce, dragă băiete ? Ai făcut vreo poznă ? Ai furat ? Ai omorît ? Spune degrabă, că m-apucă damblaua, vai de mine și de mine !

— Ba n-am furat și n-am luat nimănui viața. Mă urmăresc polițiștii de-aici, după ordine ce-au primit de la siguranța din Iași.

— Pentru care pricină, mă rog ție ?...

Alecu Dumitriu, tinichigiul de la Pașcani, privi în juru-i și-și opri asupra mea ochii.

— Cine-i băietul ăsta ?

— E ucenic de-al nostru, Alecuț. Nu-ți fie frică, poți vorbi în voie.

Lucrătorul păru a se liniști. Veni la mine și-mi strînse mîna, spunîndu-și numele. Mi l-am spus și eu pe-al meu.

— E băietul inginerului, l-a lămurit stăpîna ostrovului.

El m-a privit atent. Mi s-a părut că mai avea în ființa lui o grijă.

— Mulți dintre lucrătorii de la Pașcani ne-am împărșiat, a zis el. Au intrat ieri dimineață agenții lor în ateliere și au început a aresta : mai ales pe mîștrii și lucrătorii mai tineri care sîntem membri ai clubului de lectură. Eu tocmai mă întorceam de la Iași unde mă dusesem să văd pe un prietin al nostru, scriitor, care venea la Pașcani uneori ca să ție conferințe... Chemase în ajutor, fiind închis. Și cum mă cobor din tren pe peron, un ucenic de la noi se alătură de mine și mă înștiințează să fug ; căci mă caută agenții și au întrebat întăi și întăi de mine.

— Nu înțeleg nimica... s-a tînguit lelea Ileana, privind cu îndoială ochii mari și bolnavi de trudă ai lui Alecuț.

— Ai să înțelegi îndată, lele Ileană, cînd ți-oi mai spune că s-au răscurat țărani.

Mi s-a zbătut inima ; m-a ars fulgerul unei tulburări încă nelămurite. Capul mare cu ochi bulbucăți al tinichigiului mi-a devenit dintrodată simpatic. Însă lelea Ileana a primit vestea asta a lui Alecuț, amestecată între celelalte vești, cu destulă liniște. Tovarășul al treilea al nostru, Culai, părea însă deosebit de mișcat și nu-l slăbea din ochi pe tinichigiu.

— S-a auzit în tîrg de asta acu trei săptămîni, a grăit domol lelea Ileana. S-au tulburat satele în

preajma Bucureștilor, dar stăpînirea le-a potolit. Spune-mi mai bine nacazurile tale.

— Cum le-a potolit, lele Ileană? s-a împotrivit tinichigiul, supărat de liniștea ei. Stăpînirea a trimes asupra lor dorobanți și călărași, care au împușcat pe oameni și i-au supus la cazne. Capii răscoalei au să înfunde ocna.

— Am înțeles, a rînjit lelea Ileana; dar ce te interesează pe tine asta? Ai vreun amestec?

Tinichigiul a rămas privind-o lung, cu uimire. Lelea Ileana s-a întors spre Culai, aprigă:

— Dă fuga, aprinde foc, pune ceaul în cujbă. Oaspetele acesta al nostru e flămînd și trudit; poate și-a veni în fire după aceea.

Culai s-a repezit la datoria lui.

Stăpîna ostrovului s-a întors mai îmblînzită spre fugar.

— Lele Ileană, a zis acesta aspru, atîta durere ai dumneata pentru lumea sărmană din care faci parte?

— Durere am, a răspuns lelea Ileana, căci și eu îs pătimită, într-adevăr, și-mi aduc aminte de cîte știi. Dar asta-i alta. Mă gîndesc acuma cîte văduve, cîți orfani au rămas din răzmirițile de care vorbești. Jale și sărăcie, cum era și mai nainte. Morții tac; cei vii au amuțit.

— Nu grăi așa, lele Ileană, a strigat deodată cu mînie tinichigiul. Nu-i durere fără răscumpărare. Va veni cîndva vremea socotelilor. Iar chinurile și ucisurile de care vorbești n-au astîmpărat poporul. Ca pojarul ce lucrează într-ascuns, răscoala, după ce-a părut înăbușită, s-a aprins iar. A venit mai într-acoace, la noi. Au fost tulburări la Bacău, la Vaslui, în Neamțu, în marginea județului nostru. Stăpînirea a trimes iar trupe și ofițeri. S-a aflat că re-

zerviștii și milițienii n-au vrut să tragă în oameni. Mai ales asta-i spaimă cea mare pentru stăpînire : dacă se înfrățește armata cu norodul, atuncea merge în spulber clasa asupritorilor. Însă aceștia care sînt la cîrmă nu știu că nici atunci răscoala plugarilor nu poate izbîndi ; căci e fără plan și fără organizație, ca și vîntul acesta ce vine asupra noastră de la munte. Numai noi, muncitorii, a urmat el învăluindu-mă deodată cu privirea, numai noi, muncitorii, știm că revoluția socială trebuie pregătită și organizată, așa cum ne învață fruntașii noștri. Nu numai muncitorii din țara noastră să se organizeze împotriva capitalismului ; ci să se înfrățească muncitorii de pretutindeni, din toate țările lumii ; și, cînd va veni timpul revoluției sociale, atuncea țărănimea va sta și ea alături cu noi, și se va împlini dreptatea pentru cei obijduiți acum, ca o lege a istoriei.

Vădit, tinichigiul vorbea numai pentru mine, observînd interesul pasionat cu care îl ascultam. Cînd a auzit de o lege a istoriei, lelea Ileana a făcut un semn de lehamite cu palma într-o parte. Alecuț tinichigiul s-a întors cătră ea :

— Așa că partidul nostru al muncitorilor nu se putea să nu fie cu luare-aminte la ce se petrece. S-a spus în manifestul nostru, tipărit la Iași, că pricinile răscoalei sînt lipsa de hrană și de pămînt, nelegiuirile primarilor și perceptorilor și, mai presus, lăcomia posesorilor și proprietarilor, precum și purtarea guvernului care n-a ținut samă de tînguirile norodului. Țăranii să se alcătuiască în breaslă, am dat noi sfat în manifestul nostru, să se organizeze așa cum fac muncitorii de la orașe și, împreună uniți, să lupte împotriva exploatatorilor. Chiar de la 7 aprilie, am început a împrăștia printre plugarii de la

țară manifestul. Noi voiam să-i liniștim pe săteni, dar ei s-au ațîțat mai tare. Stăpînirea a început prigoană asupra muncitorimii socotind-o instigatoare.

Avem noi, la Iași, un scriitor dintre ai noștri, de locul lui din Ardeal. Il chiamă Solomon Cornea. A scris acest Solomon Cornea o poezie pentru gazeta noastră *Muncitorul*. Află stăpînirea și oprește tipărirea poeziei, iar pe poet îl poștește la prefectura de poliție.

— Pentru strofele dumnitale revoluționare avem să-ți plătim după cuviință, au zis oamenii guvernului.

Solomon Cornea intrase la prefectura de poliție pe picioarele lui. L-au scos pe targă. Era fizic ca mai toți poeții și vărsase sînge. L-au dus la spital la Sfintu-Spiridon. Și acolo a venit să-l vadă un nepot al său, zețar în tipografia gazetei noastre.

— Atanase, i-a zis Cornea, eu mă prăpădesc, dar tu să ai grijă de textul poeziei; trimete-l unui prietin al meu cu care am trăit ca un frate pe cînd eram tineri și visam amîndoi prefacerea lumii.

I-a dat lui Atanase adresa, aicea la Folticeni; iar Atanase m-a chemat numaidecît la Iași între două trenuri, pentru liniștirea sufletului uncheșului său, poetul.

M-am dus printre poruncile stăpînirii ce se băteau la telegraf. Am primit plicul; pe poet nu l-am putut vedea; mai avea puține ceasuri de trăit și doctorul ne-a oprit să-l mai tulburăm.

Eram grăbit s-apuc și trenul. Se zvonea că agenții umblă în toate părțile ca hingherii, vînd pe muncitorii pe care îi bănuiau ei că au fost la țară și au agitat norodul. Ajung cu bine la Pașcani, cum am spus: acolo aflu că se operau arestări și la noi în

ateliere, și că mă caută și pe mine. Într-adevăr, fuseseam și eu la țară în două duminici.

N-am mai întârziat nici o clipă ; așa cum eram, am ieșit în câmp și am pornit într-acoace. Am trecut prin Conțești, pe urmă prin marginea unei păduri de la Tătăruși. Mă feream de vederea oamenilor, ca să nu dau peste dușmani. Am umblat toată noaptea și am ieșit la Spătărești. Am făcut acolo popas chibzuind. Văd de departe țărani care se întorceau de la Folticeni, grăind între ei supărați. Am îndrăznit a intra în vorbă cu doi ; am aflat că intrarea în țîrg e oprită. Atunci am făcut un înconjur pe la iazul de la Ciorșaci ; am trecut digul și am venit prin Țarna Mare aici, în locul știut, la Nada Florilor, ca să mă întâlnesc cu prietini ai mei de altădată. Am nevoie de adăpost și de hodină.

Lelea Ileana l-a întrebat cu blîndeță :

— Vra să zică, ai venit ca să aduci acea diată a omului vostru, cum îi zice..

— Da, lele Ileană, diata lui Solomon Cornea.

— Bine, Alecuțule ; om vedea noi ce-i de făcut ; deocamdată să mînînci și să te odihnești.

Cînd a pășit tinichigiul spre foc, eu am fost în urma lui. Nu-l slăbeam din ochi ; eram pătruns pînă la lacrimi de fapta lui pe care o socoteam eroică ; se aflau îngemănate în sufletul meu răzvrătirea lui Pintilie Rotaru, și mîhnirea maicei mele Polixenia, și mînia uncheșului meu Haralambie, și ghimpii lui domnu inginer a nostru, și atîtea amărăciuni crîncene ale căror istorisiri le ascultasem.

M-am așezat lîngă lucrător. Cului întinsese ștergar ; așezase pe funduri de lemn de o parte peștele, de alta felii de mămăligă pîrpîlite pe jar. Tinichigiul a mîncat lacom un lin întreg fript pe cărbuni, fără să mai ros-

tească vreun cuvînt. Am gustat și eu puțin, așteptîndu-l să vorbească iar. El părea că nu mai are ce spune; ochii lui mari priveau în juru-i cu trudă.

— Mult mă minunez cum ți-a dat în gînd să vii aici... a șoptit lelea Ileana.

— Cătam singurătate și prietini... a răspuns el.

Mi s-a părut că vorba din urmă mi-a adresat-o mie. Într-adevăr, mi-o adresase mie. În clipa următoare m-a privit țintă și stăruitor. În mine, c-un fior cald, a înflorit deodată acel dulce sentiment al tinereții pentru un camarad pe care îl prețuiești și îl admiri. Cunoșteam în acel fugar romantic pe cel dintăi adevărat prietin al meu.

A alunecat în somn pe culcușul de stof și papură, zîmbindu-mi și parcă luîndu-mă cu sine.

Obrazul lelei Ileana dintrodată s-a întristat; i s-a încrețit fruntea și i s-au înourat de grijă ochii. Mi-a făcut semn să ne retragem. Ne-am dus cu Neculai la undițile noastre; le-am tras cu grabă de sub marginea plăviei unde le răsucise și le împinsese vîntul dinspre apus. Veneau nouri spulberați asupra noastră și treceau la mică înălțime pe sub bagdadia altor nouri, ca ardezia, ce căpțuseau întreaga boltă.

— E și o vreme dușmănoasă, mormăi tovarășa noastră. La înserat ploaia e asupra lumii; am bănuît eu asta de cînd cu știuca. Ce facem cu acest băiet care se află în primejdie? În tîrg nu poate intra, aici nu-l putem lăsa.

Eram plăcut atins că stăpîna ostrovului îmi cere sfatul. Deocamdată însă nu-i puteam da nici un răspuns. Iar Culai amuțise.

— Mai este și alta, a urmat lelea Ileana, atingîndu-mi umărul. Să nu care cumva unul din noi trei să

scape un cuvînt cătră un străin ori cătră o rudă, că Alecuț s-ar afla în aceste locuri.

— Să mă trăsnească Sîntilie ! s-a holbat cu oțărîre Cului.

— Cum aş putea face una ca asta ! am răspuns eu indignat.

— Ştiu, ştiu, m-a mîngîiat pe frunte tovarăşa noastră. Să mă ierţi, Iliuţă, că te-am certat ; tare-s bucu-roasă că eşti ager şi înţelegi. Imi eşti drag acuma cum îmi era dragă măicuţa ta.

Vorbele ei moi mă învăluiau ca un farmec. Mi-a sărutat ochii şi mîna şi a suspinat cu lacrimi ; apoi a căzut pe gînduri, lunecîndu-şi pieziş ochii spre luciul răzvrătit al iazului.

— Cu vremea asta moşnegii nu se mai întorc aici astăzi, a urmat ea a face socoteli şi prepusuri. Poate nici mîni. Dar poimîni, dacă or veni şi ne-om găsi aicea şi noi, nu le spunem nimica, deoarece nu putem avea credinţă într-înşii.

— Lele Ileană, n-o să le spun nimic nici lor, am zîmbît eu.

— Aşa, Iliuţă. Acuma rămîne să chibzuim unde l-om ocroti pe pribeag. Cît hodineşte el, noi cată să-i aflăm scăpare. Tu ce zici, Cului ?

Cului a smîrcîit, încreţindu-şi fruntea, ca împovărat de grea răspundere.

Am tăcut tustrei un timp ; apoi dintrodată, parc-ar fi scăpărat o primejdie, lelea Ileana a răsărit ca o sălbătăciune, întorcîndu-şi faţa spre mal. Cu tot vuietul vîntului, simţise ceva pe cărarea de dincolo de stufuri. De şi foltanele erau destul de dese şi ne apărau deplin de orice vedere de pe mal, ne-am tupilat.

— La pozna asta nu m-am așteptat, a mormăit în-
ciudată femeia. Se întorc moșnegii. Să știți că li s-a
întîmplat și lor ceva.

M-a privit clipind des din pleoape. Culai și-a dat
părerea :

— O fi fiind țăpuit tîrgul ?

— Să știi că asta-i ! a încuviințat cu pornire tova-
răsa noastră. Să vedem ce spune Dumitrache Hau.

Umbrele umilite și spulberate ale bătrînilor s-au
ivit în cornul ostrovului. Lelea Ileana s-a ridicat și
i-a îndemnat spre ea cu mîna. Moș Hau a dat glas,
dar femeia l-a oprit acoperindu-și violent gura cu
palma. Hau a tăcut, pîndind cu ochii în jur. Era în-
grijorat, părea că aduce de căpăstru pe tovarășul său.
Moș Spînu ieșea dintr-o primejdie de moarte c-un
chiag de sînge în colțul din stînga al gurii. Amîndoi
au venit pînă la noi și s-au oprit deodată. Hau cu
ochii holbați, Spînu împovărat de trudă și stîns.

— Stați jos ! a poruncit stăpîna ostrovului.

Bătrîni s-au lăsat c-un genunchi în pămînt, gata
să se repeadă în sus la orice primejdie.

— Stați cum se cuvine, oameni buni, a grăit lelea
Ileana, și spuneți-mi cum s-a întîmplat ?

— Ce să se întîmple ? a hîrîit cu spaima mirării
moș Hau.

— Spune, Dumitrache Hau, cum v-au oprit mi-
litarii.

Hau a privit cu groază la noi. Și-a tras din cap
cușma ; vîntul a prins a-i spulbera pletele rare.

— De unde știi ? a îngînat el.

— A trecut în zbor bîtlanul de la ostrovul de din-
colo și ne-a lepădat veste... a ris amar lelea Ileana.
Ascultați ce-am să vă spun eu. Să băgați în cap și
să vă pecetluiți clonțurile.

Bătrînii s-au supus la pămînt.

— Nu mult după ce-ați plecat voi cu știuca...

Spînu, c-un spasm, a dat semn că se mai află în viață.

— Nu mult după acel noroc cum nu s-a mai aflat, a urmat tînguit lelea Ileana, iaca intră Alecuț, băiețutul nostru de la Pașcani. Vine drept la mine și-mi spune că-i hăituit de poliție, c-ar fi soldați la rohătcile tîrgului, că s-au răscolat noroadele. A venit de-a dreptul de la Pașcani prin păduri și pe cărări ferite și, după ce-a văzut că-i oprită intrarea tîrgului, s-a gîndit că n-are alt loc decît aici la Nada Florilor.

Spînu a dat un scheaun :

— Ofițeri și soldați dincolo de iezătură, la rohatcă...

— Nu v-au lăsat să intrați în tîrg ?

— Ihî !... a gemut Spînu, dezvăluind spre mine un ochi rotund și alburii de pește.

— Dacă ar fi numai atîta ! a hîrîit Hau, rînjind în barba-i sură. Era unul cu musteața cîrligată cum îi coada rățoiului : căpitan.

Zice : Ce căutați voi în tîrg ? Zic : Ne ducem c-un pește la negustorul nostru. O știucă. Zice : Sergent Corcodel, perchiziționează.

Vine sergent Corcodel cu doi soldați milițieni. Au perchiziționat.

Zice Corcodel : Barosană știucă, domnule căpitan.

— Scoate-o și trimete-o la cvartir, poruncește căpitanul.

Mutu ista de lîngă mine icnește :

— N-o dau, că-i proprietatea mea !

— Proprietatea... a rîs musteață-cîrligată.

— Proprietate, țipă Mutu din toată slăbăciunea lui.

— Sergent Corcodel, poruncește căpitanul, dă-i una după ceafă și întoarce-l cătră mine.

A început și Spînu să-și îngîne pățania :

— Așa că sergentul m-a întors cătră stăpînire. Mă uit ; mi-aduc aminte c-am mai văzut așa ochi. Cînd eram copil. La Anadolchioi. Cînd soldații sultanului au omorît pe tata și pe mama. Și pe frații tatei și pe frații mamei. Așa s-a uitat un turc. Și a tras *levor-veru*. Cînd s-a uitat și căpitanu ista tot așa la mine, am înțeles. Mai bine să dau știuca deoît să-mi ieie viața.

Moș Hau a pășit înaintea Spînului :

— Deșcă Ichime, dă-i una cu stratul puștii și arată-i drumul înapoi, a poruncit căpitanul.

Acel deșcă Ichim a venit supărat împotriva noastră și ne-a luat în piept. A șoptit ca să auzim numai noi :

— Duce-vă-ți, bre uncheșilor, și mulțamiți-vă cu atît... A grăit blînd și n-a lovit tare, dar lui Spînu tot i-a dat singele, fiind un păcătos ș-un nemernic.

Ne-am închinat : Să trăiți, domnule căpitan, zic, că ne-ați lăsat viața...

El a strigat la noi :

— Sictir ! și să nu vă mai văd pe-aici.

Cu laba-i neagră, Spînu și-a întins pe obraz cheagul de sînge din colțul gurii, bolborosînd :

— După vorba aceea, am văzut că-i turc...

Lelea Ileana ascultase cu multă luare-aminte. A întrebat :

— Pe urmă ce-ați făcut ?

Spînu n-a mai răspuns, urmînd a se scrie cu sînge spre tîmplă. A grăit moș Hau privindu-și ou dispreț tovarășul :

— Pe urmă ne-am ascuns într-o rîpă și am pîndit să vedem dacă nu s-au luat după noi. Am stătut acolo un ceas de vreme. Nici țigară n-am băut, ca să nu se vadă semn. Băgînd de samă că nu trece

nimeni ieștura după noi, am ieșit din groapa de boz și am intrat în moară. Zice Andrei Șchiopu morarul :

— Iaca, se află oaste la marginea tîrgului și-i prigonește pe-ai noștri.

Zic : Da' de ce ? Zice : S-ar fi sculat plugărima ș-ar fi pîrces asupra Bucureștilor. Zic : Asta n-oi mai crede-o. Zice : Ba s-o crezi, moș Dumitrache, căci s-au ridicat pînă la cer plîngerile sărmanilor și noroadele nu mai pot răbda. Dacă n-aș trăi pe lîngă moara asta ca un pui de animală, aș fi de pierit ca și toți ceilalți săteni de pe lumea asta.

Am ieșit și din moară, priveghind să nu ne vadă nimeni. Am îndrăznit să ne întoarcem la ostrov. Și atîta-i. Acu nu mă mai ajunge capu ce-i de făcut.

Moș Hau păru a-și aduce aminte de ceva. A aruncat o privire pripită în juru-i.

— Unde-i Alecuț ?

— Ai să-l vezi, i-a răspuns șoptit lelea Ileana.

— S-a dus ? Unde ?

— Ai să-l vezi, moș Dumitrache. Dar mai întăi și mai întăi să vă legați cu blăstăm, să nu care cumva să suflați o vorbă despre asta, cătră prietin ori cătră dușman. Cine n-a ține legea asta, să aibă hodina vîntului și liniștea șuvoiului, să poposească în spini, să nu afle izvor, să deie fircoale satelor ca lupul !

Bătrînii au bătut metanie mormăind :

— Amin !

Cînd s-au ridicat din umilința lor, au fost fulgerați de spaima minunii, căci Alecuț tinichigiul de la Pașcani sta înaintea lor, parcă-l depusese atunci vîntul. Le zîmbea ca unor prietini vechi ; dar bătrînii și-au ferit de cătră el privirea.

— Nu rîde, Culai, a zis grav lelea Ileana. N-avem vreme ; iaca, acuși vine sara, poate și ploaia. Moșnegii să rămîie aici : au ce mînca și unde se hodini. Mi-am adus aminte că mai avem un prietin mai vechi, care a trăit cu noi în breasla calicilor. Acuma-i pădurar la Antilești. Mîni de dimineată, înainte de a se face ziuă, ieșiți de-aici și vă duceți la Leonte Crețu, stînd oploșiți la pădurăria lui două-trei zile, pînă ce va trece acest val. Noi ceilalți ieșim din ostrov chiar acuma.

Spînu a suspinat cu teamă :

— Și noi să rămînem aicea ?

— Aicea pînă mîni, cînd s-a zări de ziuă.

— Așa om face, deoarece sîntem sub blăstăm, a încuviințat moș Dumitrache Hau.

Era trudit și flămînd. A și pornit spre vatra care încă fumea ușor lîngă colibă. Spînu l-a urmat cu supunere.

CAPITOLUL XI

Cum am trimes răvaș uncheșului Haralambie

Noi ceilalți patru am ieșit din ostrov. Ne-am strecurat printr-o rîpă pînă într-un loc căruia lelea Ileana și Culai îi ziceau Băhnița. Era pe-o așezătură, sub culme, și curgea de la deal un izvor care făcea mlaștină; creștea acolo pipirig ce prindea a se înoi în primăvară. Adăpostiți de sprinceană rîpii și de tufele Băhniții, am stat și am privegheat un timp de sus. Se vedea peste lac o margine de tîrg și medeanul larg spre Șoldănești, unde în timpul verii se întemeia iarmarocul cel mare al lui Sintilie. În cealaltă parte a tîrgului, spre miazănoapte, înverzeau grădinile de la Folticeni Vechi, spre Opișeni și huciul lui Cocîrță. Drumul care ducea la tîrg pe opustul ce despărțea Iazul Botoșanilor de lacul din Țarna Mare, venind dinspre răsărit și coborînd de la Petiea, era pustiu. Moara sta; Andrei Șchiopul închisese zăvoarele apei. Umblase un răstimp pe la grajdul calului, pe la cotețul porceilor, scăpătînd dintr-un picior, pe spate; după aceea se astîmpărase sub șandramaua morii, în chilia lui. Pe drumul ce suia la rohatca tîrgului se aflau soldați, dar noi nu-i vedeam.

— Oare s-a fi uitînd vreun ofițer cu ocheana dintr-un pisc ? a făcut întrebare lelea Ileana.

— Nu cred, a răspuns Alecuț. Acum ofițerii benchetuiesc la măririle tîrgului.

— Așa socot și eu, a încuviințat tovarășa noastră, însă au rămas majurii care îs cîni răi. N-am putea intra unde avem noi trebuință decît cu viclenie. Stau și mă gîndesc, a adaos ea după o clipă, poate că nici nu-i cuminte să ne vîrim în gura lupului. Tu ce zici, Culai ? La ce te gîndești ?

Culai și-a ațintit stăruitor ochii asupra femeii ; după ce i-a întors înspre stufăriile Iazului Botoșaniilor, a revenit iarăși clipind cu îndoială.

— Să știi că ai dreptate ! a hotărît lelea Ileana.

Culai nu s-a mirat că stăpîna ostrovului de la Nada Florilor îi gîcise gîndul.

— Vasile Rusu e om milostiv și de credință, a dat el lămurire, luminîndu-se la față. Mătușa Casandra, soră cu mama, deasemenea. Copii n-au. La dînșii nu vine nimeni, avînd căsuța ferită într-o vâlcică. Eu de la început m-am gîndit că s-ar putea afla acolo adăpost pentru prietinel nostru.

— Culai, tu grăiești ca un barbat cuminte, l-a aprobat tovarășa noastră. Te duci tu pînă acolo, umbînd întăi pe cararea dealului spre Petiea ; după aceea cobori la Vasile Rusu pescarul de partea cealaltă a șoselei. Ispitești ce este acolo, le spui oamenilor c-avem un nacaz ; și dacă nu-i nici o împiedicare, ne-aduci numaidecît răspuns.

Flăcăoașul și-a strîns pe el straiul peticit și a ieșit cu hotărîre din ascunzătoarea noastră. Ceilalți au rămas în Băhniță așteptîndu-l.

M-am dus pînă la șipot ca să-mi astîmpăr arșița. De mult îmi era sete și nu băgasem de samă, intere-

sat și ațîțat de aventura în care intrasem. M-am așezat pe-o lespede de lîngă izvor și am privit spre cerul zăgăzuit de nouri la asfințit. Mai aveam un ceas pînă în sară. Vremea se răcorise puțin. Luciul din vale de lîngă raiul nostru se tulburase de valuri. Toate zburătoarele lui aripate se tupilaseră în ascunzișuri: lighioanele felurite din papuri și trestii se supuneau și ele amenințării din munte. Lelea Ileana fusese un timp cu luare-aminte asupra ostrovului; dar bătrîniî urmăseră și ei pilda lighioanelor.

Numai noi cei ieșiți din ostrov ne aflam pe căile primejdiei.

Nu-mi era frică de nimic; ființa mea, din contra, era plină de entuziasm.

Din cîteva cuvinte pe care eram încredințat că Alecuț tinichigiul de la Pașcani mi le adresase mie, de și se aflau de față Culai și lelea Ileana, se vedea că fuga lui nu era pricinuită de teamă pentru propria lui ființă, ci pentru a pune la adăpost scrisoarea unui partizan pierdut, învățătorul său, Solomon Cornea. Acțiunea aceasta mă cîștigase dintrodată și se așezase în sufletul meu alături de înfloririle primăverii. Acel moment dramatic a rămas puternic fixat în amintirea mea și din pricină că împrejurările ce au urmat mi-au făcut cu neputință întoarcerea în ostrovul pe care-l priveam în lumina leșetică a acelei după-amiezi amenințătoare.

Lelea Ileana stătea adîncită în gîndul ei îndărătnic de a-l ajuta pe fugar. Se cîchise cu coatele pe genunchi și cu obrazul cuprins în palme. Ochii ei sprîncenați urmăreau vedenii. Tinichigiul a venit și s-a așezat alături de mine.

— Acolo mi-am petrecut și eu ceasurile fericite ale vieții... mi-a zis el îngemănându-și privirea cu a mea asupra ostrovului.

— Ți pare rău c-ai plecat? l-am întrebat eu.

— Nu-mi pare rău, căci acolo unde m-am dus am dobândit o cunoaștere a vieții pe care n-o aveam înainte vreme. Intre lucrătorii de felurite nații de la Pașcani, veniți din țări mai înaintate decît a noastră, am înțeles chemarea la luptă a tuturor asupriților lumii: «Proletari din toate țările, uniți-vă!» După ce-am ascultat conferințele lui Solomon Cornea, s-a întărit și mai mult în mine simțimîntul acestei uniri, în vederea răsturnării sociale. Ai auzit vreodată de «Manifestul comunist»?

— N-am auzit, am răspuns eu rușinat.

— N-auzisem nici eu, înainte de a-l asculta pe Cornea. Ai să-l afli; nu e secret; a fost adus la cunoștința întregii lumi. De cînd a apărut, atît asupriții cît și asupriții au înțeles ce au de făcut: unii să-și întărească privilegiile, ceilalți să le dărîme. Pieirea capitalismului stă în însăși dezvoltarea lui lacomă în dauna muncitorimii. Prietine Iliuț, nu-i locul aici în vîrfurile dealului să-ți spun asemenea lucruri. Răscoala țăranilor de la noi n-a fost pusă la cale de instigatori; e pricinuită de suferinți și mizerie. Arată că țara stă pe rînduieli nedrepte; din semințe ca acestea va rodi revoluția cea mare, cum spunea Solomon Cornea; atunci muncitorii și țăranii vor sta alături. Mai este un poet al nostru care a spus:

Sfărmați orînduiala cea crudă și nedreaptă,
Ce lumea o împarte în mizeri și bogați.

— Eminescu? am tresărit eu. Am citit și eu poezia asta într-o revistă din biblioteca tatei.

Tinichigiul m-a privit cu plăcere :

— Îți plac poeziile ?

— Imi plac : așa fi vrut să cunosc și pe aceea pe care o duci lui domnu inginer a nostru.

Tinichigiul și-a boldit ochii cu mirare înspre lelea Ileana. Tovarășa noastră s-a crucit.

— Un asemenea diavol pricepe toate, Alecuțule. Eu de-abia acuma înțeleg pe cine cauți tu în țîrg la noi. Mă gîndesc că are cine-ți duce scrisoarea.

— Nu se poate, lele Ileană ! am prevenit eu cu un gest teatral răspunsul noului meu prietin.

— Am rînduiala s-o pun în mîna celuiia căruia e adresată, a confirmat serios Alecuț.

— Domnu inginer a nostru va avea mare plăcere să te cunoască, am strigat strîngînd mîna tinichigiului. Pînă atunci eu nu știu și nu-i spun nimic.

— Ciudată întîmplare, prietine Iliuț ! a șoptit Alecuț Dumitriu, trecîndu-și palma peste pleoape ; să te întîlnesc tocmai pe tine într-un loc pustiu. Așa ceva nu se poate petrece decît o dată în viață.

Lelea Ileana a dat cu nemulțămire din cap, privind-ne pieziș :

— Lasă asta, Alecuțule. Vorba-i cum te putem ascunde pînă ce ți-i împlini porunca, dacă nu-i chip altfel.

— Sper, lele Ileană, că se va deschide curînd țîrgul și eu n-oi fi departe.

— Ba să nu rămii aici în primejdie ; la asta mă tot gîndesc și nu știu cum om face.

Tinichigiul a stat puțin la îndoială :

— Lele Ileană, treburile au să se liniștească ori-cum. Eu am cetit gazetele și văd ce se petrece. Stăpînirea pune pe feciorii care fac armată, a urmat el adresîndu-mi-se mie, să împuște pe părinții lor rămași :

la coarnele plugului. Așa-i de cumplit întunericul minților, încît gradații trupelor trimese în sate, de și sînt și dînșii țărani, bat și schingiuiesc pînă la moarte pe frații lor. Numai în asemenea condiții stăpînirea se poate folosi de trupe, trimetînd, ca la un adevărat război, tustrele armele, infanterie, cavalerie și artilerie, împotriva răzvrătiților. Cu săbii, puști și tunuri doboară lesne pe niște bieți oameni care nu țin în mînă decît uneltele meseriei lor. Trupele au fost puse sub conducerea colonelului Lahovari, boier și proprietar ; și pentru victoria lui împotriva poporului are să fie înaintat general.

Eu eram cu mult mai simțitor decît lelea Ileana la explicațiile lui Alecuț tinichigiul.

— Bine, a zis tovarășa noastră, fie cum spui, să zicem că ai dreptate. Bogatul păcătuiește și săracul cere iertăciune. Cînd și cum s-or răscumpăra pătimirile și morții, nu se știe. Dar macar să nu te prăpădești tu. Trebuie să-ți găsim un rost să pleci mai departe, poate la munte.

Atunci m-am amestecat eu. Vorba din urmă deșteptase în mine întîmplări, nu de mult trecute, cu care dintrodată s-a legat măcazul tinichigiului.

— Ascultați, am zis eu cu avînt.

Am povestit repede și în puține cuvinte întîmplarea mea cu Colțun.

— ...așa că, am încheiat eu, Grigoriță Oanea și cu tatu-său au să-l trimeată pe Alecuț la munte ca pe un om al lor și acolo Alecuț îl găsește pe uncheșul Haralambie. Dau eu răvaș cătră uncheș și-i spun ce și cum.

Lelea Ileana m-a privit lung, după aceea s-a sculat din locul ei, a venit la mine, s-a aplecat și m-a sărutat pe ochi.

— Nu și-ar putea face nimeni socoteală mai bună decât acest băiet al Polixeniei, a spus ea lăcrămînd. Mai bun plan nu se poate și trebuie să-l îndeplinim întocmai precum spune el. Rămîne să ajungem la Vasile Rusu Pescaru să vedem ce zice, fiind și el un om cuminte și pățit.

Mi-am urmat vorbirea :

— Cum s-a face noapte, el să vă ducă cu căruța la Rădășeni, pe dumneata și pe Alecuț Dumitriu. După ce vă înțelegeți cu Oanea, rămîne Alecuț în sama lui.

— Dar ce faci tu, dragul mamei ?

— Înainte de a pleca, Vasile Pescaru m-a trece cu luntrea pe celalalt mal al Iazului Botoșanilor. Prin hudiți, cărări și grădini, ajung îndată acasă.

— Il ieși și pe Culai ?

— Il iau și pe Culai.

Alecuț tinichigiul mă privea în tăcere, mișcat de avîntul meu și de prietinia ce-i dovedeam.

De obicei nu prea eram grijuliu și prevăzător în întreprinderile mele, dovadă escapada mea nesăbuită de la Nada Florilor ; dar în acea clipă extraordinară avusesem o inspirație de geniu.

— De ne aduce Culai bun răspuns, întocmai așa facem, a hotărît tovarășa noastră. Pe bătrînul Tudose Oanea îl cunosc de la praznicele Mercoriilor și m-a chemat și nevasta asta tînără a lui, ca să-i dau sfat în bobi ori cu cărțile pentru niște puneri la cale a dușmanceilor. Fiind ea cîndva cam sprintară, s-a avut bine c-un flăcău. Era vorba să se facă nuntă. Dar nimeni necunoscînd numărul zilelor omului, vorba a rămas ca o pasere în pustie și flăcăul s-a prăpădit într-o întîmplare năprasnică. Norocul ei a fost s-o ceară un văduv, gospodar bun. Cum s-a

așezat la casa lui Tudose Oanea, cum au și început pîrile; că ar fi avut un copil de fată mare. Atuncea, cunoscînd eu din cărți toate acestea, cum și din mărturiile ei, am întrebat-o :

— Trăiți bine ?

— Da, leliță dragă, răspunde ea.

— Și Tudose Oanea nu te asuprește ?

— Nu.

— Și nu ți-a spus nimica despre acea întîmplare veche cu pruncul din flori ?

— Nu, leliță dragă.

— Și-am auzit că ești bună mamă băietului lui Oanea cu nevasta cea dintâi ?

— Da, leliță dragă, și nici nu s-ar putea să fie altfel; ține la mine Grigoriță ca la mama lui dreaptă.

— Apoi, nevastă, uite cum mi se arată mie în cărți gîndul omului cu ochii negri, adică gîndul lui Tudose Oanea. Să nu socoți că el n-a aflat vorbele de s-au șoptit. Ba le-a aflat pe toate și el zice așa : «Nu mi se cuvenea mie, văduvoi bătrîn, să iau fată fecioară. Mie îmi trebuie soție cuminte, care a cunoscut nacazul și prețuiește ocrotirea ce i-am dat». Apoi cum i-am tălmăcit eu în asemenea chip femeii rînduiala cărților, numai ce s-a înseninat și s-a bucurat care nu se mai află.

Așa că în împrejurarea noastră, a urmat stăpîna de la Nada Florilor, eu mă duc cu nădejde și în sprîjinul nevestei. Fiind și Grigoriță feciorașul de partea noastră, după cuvîntul ce-i duc de la prietînul său Iliuță, eu lui Tudose Oanea îi pot pune și căpăstru, și-l duc unde vreau. Dar eu nu-i cer decît o faptă bună.

După ce stăpîna ostrovului și-a expus astfel punctul său de vedere în fața mea și a tinichigiuului, au

prins a ne șfichiui stropi subțiri spulberați de vîntul de la munte.

— Nu vă temeți, a înlăturat cu mîna teama noastră lelea Ileana, nu se așează ploaie adevărată pînă la înserat, cînd se alină vîntul. Iată, se-ntoarce și Culai, a adaos ea săltîndu-se în sus. Acest băiet a moștenit înțelepciune de la maică-sa firoscoasa. Ca să nu întirziem treaba ce-o avem de îndeplinit, s-a zvirlit pe-un cal pe care l-a găsit pascănd într-o vălcică ; i-a prins botul în curelușa cu care se încinge, și-l silește cît ce poate cu călcăiele. Numaicît chivăra îi lipsește ca să fie Alexandru Machedon. Ne face și semne ca să ieșim spre el, căci n-avem vreme de pierdut.

Intr-adevăr, Culai venea cu mare putere, priveghindu-și însă calea. Săltase peste drumul Petiei ca o lăcustă, numai o clipă, și îndată intrase în viroaga prin care se strecurase la dus. A sărit de pe cal, a scos curelușa cu care își cîrmuise fugarul, încingîndu-se cu ea pripit, și s-a jimbat la noi cu ochii aprinși și părul zbirlit. Roibul eliberat, ca un căluț cuminte ce era, s-a întors în trap spre ierbușca lui.

— Bună veste ? a strigat spre Culai lelea Ileana.

— Bună ; ne-așteaptă. Pînă ce ajungem noi, mă-măliga e pe fund și scrobul în tigaie. Precum se știe, moș Vasile, ca pescar adevărat, nu mînîncă pește.

— Lasă asta, Culai. Ne duce la Rădășeni ?

— Duce. A și dat ovăz iepci.

Inaintam cu hărnicie. Am apucat pe cărarea de sub satul Petiea. Cînd am ajuns cătră căsuța pescarului, lumina era în scădere ; asfințise soarele în dosul clădăriei de nouri amestecați cu piscurile munților. Am trecut pe după grajd și șoproane ; cînd am bătut cu picioarele în prispă, s-a deschis ușa și ne-a

dat drumul în tindă mătușa lui Culai, Casandra. Era o nevestă uscățivă, subțire și nălțuță, cu nas ascuțit și iscoditor. Ochii rotunzi, fără o culoare hotărîită, erau umbriți de casca unui tulpă galben.

— Pofțiți, pofțiți ! a șoptit ea ținînd de sus ușa.

Ne-am strecurat pe sub brațul ei. În încăperea a doua am găsit întemeiată vestea lui Culai. Pe vatra hornului, mămăliguța pe fund acoperită cu ștergar ; și cratița cu scrob deasupra jarului sfîrînd.

— Bine-ați venit la noi, a rostit cu voce adîncă de bas pescarul, bocănînd spre noi cu cizmele-i nalte de iuft.

Vasile Rusu era un uriaș cu ochi albaștri și părul intrat în cărunție, rătezat scurt pe marginea străchinii. Mustățile și sprîncenele, alburii. Puterea minilor lui grozave se întovărășea bine cu zîmbetu-i de bunătate și prietinie.

Stăpîna de la Nada Florilor a cucerit definitiv cetățuia în care intrasem, adresînd pescarului cel mai încîntător zîmbet pe care-l putea exprima fața ei tristă și neuitînd, îndată după asta, să depuie două pupături răsunătoare pe obrajii uscățivi ai mătușii lui Culai.

După cît am observat, vorbirea noastră despre ce ne interesa nu putea începe înainte de cină ; iar în vremea cît ospătează, oamenii cuviincioși nu îndeplinesc altă lucrare. Numai după ce n-a mai rămas nimic pe fundul de lemn și-n cratiță, lelea Ileana a crezut venit momentul să atragă luarea-aminte a lui moș Vasile Rusu asupra mea și îndeosebi asupra tinichigiului.

— Dacă vrei dumneata, Vasile, să aflu ce caută feciorașul ista al inginerului la Nada Florilor, ți-o spune.

— Știu ce caută, a răspuns rîzînd gros pescarul ; l-am mai văzut, pe iezătură. El socoate că prinde pește, însă l-au prins peștii pe dînsul.

Am fost izbit de această observație ; numai așa se putea explica rătăcirea mea din acea strălucită primăvară.

— Il cunoști atunci și pe Alecuț, alt prietin al nostru ?

— Cum nu, a rîs iar Vasile Pescarul. Ne-a părăsit de mult și acuma-i meșter la fabrica de la Pașcani. Dar tot pescar a rămas, însă prinde oameni.

Alecuț a rămas serios. Ceilalți am rîs de gluma lui Vasile Pescaru nu pentru că ne plăcea, dar pentru că voiam să-i sporim bunăvoința față de nevoia noastră.

— Dar de răskoalele din țară ai auzit ? a urmat a-l împunge lelea Ileana pe stăpînul casei.

— Am auzit și de asta, a răspuns pescarul cu seriozitate ; și de armata care-i la rohătcile tirgului. I-a stropșit pe bieții romîni, a adaos el cu glas scăzut.

După acest schimb de vorbe, Pescaru a rămas tăcut și grav un răstimp. Apoi s-a ridicat în picioare ca să arate că e gata să îndeplinească ceea ce era de îndeplinit.

Lelea Ileana l-a apucat de braț :

— Să nu înhami încă iapa, cuscre Vasile, a șoptit ea. Te rog să treci întăi cu luntrea pe acești doi feciorași la celalalt mal. De acolo și-or găsi ei singuri drumul. Mai cu samă are nevoie Iliuț, să nu-l apuce noaptea și ca să se poată înfățișa lui tatu-său. După aceea înhami și ne-i duce la Tudose Oanea. Avem de făcut cu dînsul o afacere de vînzări și cumpărări de oi.

— Se va face întocmai, a încuviințat Vasile Rusu zîmbind. Cei cu barca să vie după mine ; cei cu oile să aștepte.

Pescarul a ieșit ca să ia lopețile duntrii.

Înainte de a mă despărți de cei din casă, m-am apropiat de stăpîna ostrovului, ca să-i fac cunoscutе anume socoteli ale mele pentru desăvîrșirea planului nostru.

— Lele Ileană, i-am zis eu, după ce ajungeți acolo și puneți la cale vînzarea și cumpărarea oilor, să-i spui lui Grigoriță Oanea, colegul meu, să se repeadă pînă la mine în astă-sară ori mîni dis-de-dimineată, să-i încredințez răvașul cătră uncheșul meu Haralambie.

— Numai decît s-a face și asta, înțeleptule, m-a admirat din nou lelea Ileana.

Tinichigiul mi-a apucat emoționat mîna, ținîndu-mi-o strîns un timp într-a lui. Înțelegeam că vrea să mă îmbrățișeze, dar s-a stăpînit ca un bărbat ce era. Am fost o clipă hotărît să-i mărturisesc că rămîneam prietini pînă la moarte. Am tăcut ; el a priecut și mi-a mai strîns o dată mîna dreaptă. Mi-am luat rămas bun de la gospodina casei și am ieșit în urma lui Culai.

Afară începuse fumegarea amurgului și vîntul se domolea.

— Repegior, a îndemnat Vasile Rusu pescarul ; și după ce deslegăm luntrea, priponim limbile.

Am coborît pînă la malul apei. Călăuzul nostru a deslegat luntrea din pripon ; ne-am suit ; și el ne-a împins o vreme cu ghionderul prin cărarea de trestii. Apoi a apucat lopețile și ne-a dus în tăcere la celălalt țarm. Și-a oprit un timp lopețile ascultînd împrejurî-

mile. Nu s-auzea deoît vîntul, oftînd domolit în folta-
nele de trestii înalte.

— Rămii sănătos, moș Vasile, am zis eu cu în-
drăzneală bărbătească. Fii fără grijă ; cunosc drumul
prin grădinile oamenilor.

— Cu bine, bădică Vasile... a șoptit și Culai.

Ne-am strecurat din luntre prin stuferișurile ma-
lului ca niște dihăanii de apă și ne-am mistuit în um-
bra amurgului.

După ce-am ajuns acasă pe cale cotită, m-am în-
fățișat cu prefăcută nepăsare și ca din întîmplare
țîțacăi Leona, ca să am mărturie de ieșirea mea la
lume. Domnu inginer (a) nostru încă nu se întorsese
de la cancelarie ; am aprins în biroul lui lampa și
am compus cătră uncheșul Haralambie un răvaș în
următorul cuprins :

Dragă uncheșule Haralambie,

*Vine la dumneata cu această scrisoare un prietin
bun al meu, pe care te rog să-l ajuți și să-l ocrotești
pînă ce se va putea întoarce la locul său.*

Dorindu-ți din inimă sănătate și izbîndă,

Nepotul dumnnitale, Iliuță.

*P.S. Avînd și eu unele nacazuri, te-aș ruga să vii
pînă la noi.*

Am stat întăi la îndoială dacă trebuie ori nu să
adaog acest P.S. Ținînd samă însă de pățaniile mele
cu pescuitul, care mă cam depărtaseră de școală,
mi-am făcut socoteala — după pilda teoremelor arit-
meticii raționate — că isprăvile mele vor ieși curînd
la iveală, deci am nevoie de o protecție pe care numai
un șef de trib mareț încălărat, cum era uncheșul,
mi-o putea acorda.

CAPITOLUL XII

Tulburări, amărăciuni și primejdii

Cu scrisoarea cătră uncheșul Haralambie în buzunar, așteptînd pe Grigoriță Oanea, m-am dus să ispitesc pe mătușa Anghelina, ca să aflu ce se mai petrece la noi acasă de cînd mă înstrăinasem. De țîțaca Leona știam că-mi poartă simbetele. Dar cum de nu simțise și domnu inginer a nostru petrecerile fiului său în raiul primăverii de la Nada Florilor și necredința aceluiași fiu al său față de școală? Dacă domnia sa era ocupat peste samă de diferitele îndatoriri ale serviciului tehnic județean, cum de nu l-a înveninat cu bănuielile și pîrile zgripsorul nostru?

Subt apăsarea primejdiei ce mă amenința, simțeam că entuziasmul meu de primăvară se răcorește.

Totuși nu ar fi fost în stare să-mi aplice — cum se spunea pe vremea aceea — o corecție bine-meritată, căci eram prietini. Dumnealui mă obișnuise de un timp, de cînd eram candidat la bărbăție și universitate, să-mi cîntăresc eu însumi faptele îndoielnice și să-mi mărturisesc erorile. Eram încredințat că, discutînd amîndoi cazul rătăcirii mele, vom găsi soluția

cea bună ca să nu pierd un an de învățătură, fie făcînd chiar atunci, înainte de examen, o sforțare severă, fie convingîndu-l pe domnul inginer să-mi accepte corijența la matematici pentru toamnă. Pădăritul meu profesor cu ochi de cadîină, domnul Ciolac, socotea aritmetica raționată drept cel mai important obiect pentru tineretul care rîvnea să se adape la izvoarele științei; dumnealui n-ar fi putut îngădui răspunsuri mediocre unui elev pe care-l socotea între elementele valoroase ale gimnaziului folticenean. În clasa întâia și a doua fusesem premiant.

— Mamă Anghelină, am început eu a mă informa cu viclenie pe lîngă dadacă, spune-mi, te rog, ce se mai petrece pe-acasă. Eu, de vreo două săptămîni, cum ai putut vedea singură, m-am îndeletnicit mai mult cu undița.

— Să fii sănătos și bucuros, Iliuță, a oftat dadaca mea. Eu atîta doresc.

Mă privea cu ochii întristați și oboșiți.

— Ce zice țîțaca Leona ?

— Dumneaei încă nu spune nimic ; e supărată pe domnu inginer a nostru. Purtarea dumnealor unul cu altul e mai mult în răspăr, dar are să vie vremea să spuie dumneaei ce are de spus, nu te teme. Acu vreo două zile l-a poftit aici pe domnu Vacă-Mare de la poliție și l-a rugat, pe cît am înțeles, să-ți descurce urmele.

— N-are ce descurca și descoperi ; n-am săvîrșit nici o faptă rea.

— Știu, dragu mamei Iliuță. Eu de ce mai întîrzii pe lumea asta ? Ca să te apăr de năpaste ! Vrei să mă întrebi de ce e supărare între frate și soră în casă la noi ?

Am încuviințat cu privirea. Era în glasul dadacei mele accentul pe care i-l cunoșteam, de mare îngrijonare înaintea primejdiei. În mama Anghelina parcă stăruia încă ceva din spasmul străvechi instinctiv pe care îl au animalele cu o clipă înainte de catastrofă.

— Dragul meu Iliuță, a șoptit ea cu lacrimi, să știi că nu-i bine. Incaltea tu ești ca un minzoc buiac într-o primăvară; zburzi fără grijă. Dar domnu inginer a nostru e cal vîrstnic. I-a trecut vremea să învețe buiestrul.

— Ce s-a întîmplat, mamă Anghelină? Vorbește, te rog, lămurit. Vreau să aflu numaidecît ce este.

Ea a clătinat din cap cu jale.

— Ce este, nu-i bine, dragu mamei Iliuță. Cum să-ți spun eu? Ție ți se șade într-o petrecere a juneții; dar lui domnu inginer nu i se cade să umble rătăcind după ochi negri; în anii întru care se află, dragostea-i cu primejdie. Așa că dumnealui de vreo două săptămîni dă pe-acasă numai cînd și cînd. Cînd are ceas slobod după treburile slujbei dumnisale, îi înseninează ochii în altă parte.

Observîndu-mi obrazul palid, dadaca s-a oprit.

— Spune odată despre ce-i vorba! am poruncit eu.

— Spun, dragu mamei, nu te tulbura; acuma ești băiet mare, trebuie să afli ce se petrece. Este doamnă directoară la școala de fete o văduvă. A purtat pe drumuri încurcate și pe alți barbați, după cît se vorbește: duduca Leona îi numără pe degete. În primăvara asta, dumneaei și-a pus ochii pe domnu inginer a nostru. Are ochi cît paharele și-i sprînceanată... Nu-mi place mie că rîde și rîde; parcă o gîdilă Necuratul. A venit în plimbare pînă aici. A îndrăznit să intre și în grădină la noi, tocmai cînd înfloriseră cei dintîi trandafiri. Domnu inginer s-a ploconit în

fața ei, a rupt pe cel mai frumos și i l-a dăruit. Ea și-l potrivește în piept și râde, se-nțelege! Nu spun că n-ar fi frumoasă, dar ce are ea să tulbure mintea unui barbat serios cum e domnu inginer? A ieșit pe poartă cu trandafirul galben și l-a chemat cu ochii după ea. Crezi că l-a răbdat pe dumnealui inima să nu se ducă? După aceea, într-alt rînd, sara, pe cînd așteptam cu masa și ieșisem în livadă, i-am auzit risul pe drum, în drept cu casa noastră. A rîs ici, a rîs mai încolo, purtîndu-l după ea pe domnu inginer spre Buciumeni; am auzit-o rîzînd iar, cînd se întorceau; și domnu inginer n-a mai intrat la casa dumnisale.

Ascultam pe mama Anghelina și-mi simțeam inima pustiiată și înghețată. Mi se lămurea de ce tata rămăsese cu totul străin de aventurile mele din acea primăvară; însă nu mă puteam bucura că situația mea față de dumnealui se ușura. Sentimentul care mă copleșea era o dușmănie aprigă împotriva acelei străine care amenința prietinia dintre mine și tata.

Am întrebat cu glasul stîns:

— Și acumata tata unde-i?

— Unde poate să fie? a clătinat din cap dadaca. Cît ai stat în odaie și ai scris, n-ai băgat de samă că pe biroul dumnisale toate-s părăsite și uitate? Scri-sorile și gazetele stau teanc, nici nu s-atinge de ele, nu-i mai pasă de nimic. Ce ne facem noi, dragu mamei Miuță?

Am lăsat-o pe dadacă să lăcrămeze și am tăcut, cufundat în gînduri amărîte. A trecut pe lîngă mine țîțaca Leona fără să mă vadă. Privea cu ochii ațintiți într-un viitor din cadrul căruia dumneaei lipsea, ca și cum ar fi murit. Slăbise biata țîțacă Leona. Nu-mi era însă milă de dînsa; aveam în mîine și un gînd

răutăcios, că o ajungea blăstămul lui Colțun, cățelandrul meu pribeag la munte.

— Am să stau de vorbă cu tata... am zis eu într-un târziu, mai mult cătră mine însumi.

Dadaca și-a pocnit palmele, tînguindu-se :

— Cum s-ar putea una ca asta ? Cum ai cuteza, Iliuță ?

— Lasă-mă, dadacă ; sînt doar prietin cu tata.

Ea m-a privit spăriată. Ii spuseseam dadacă, nu mamă, cu un ton de nemulțămire dușmănoasă.

— Of și iar of ! Nu știi la ce capăt om ajunge. Vai de zilele noastre !

— Dadacă Anghelină, i-am zis eu ridicîndu-mă, sînt trudit și mi-i somn ; mă duc să mă culc. Dar s-ar putea să vie chiar în sara asta Grigoriță Oanea, să ia răvașul pe care l-am scris mai înainte în biroul tatei. Atuncea mă trezești, ca să i-l dau.

— Bine, dragu mamei, mi-a răspuns ea umilită, observîndu-mi cu atenție ochii înegurați ; du-te și te hodinește fără grijă. Dar să nu cumva să te superi pe mine, draguțule, că ți l-am pîrît pe domnu inginer a nostru. Eu is ca o cățea pururi trează, priveghind. Și nu puteam să tac și să nu-ți spun, fiind tu în clipa asta singur barbat la casa Polixeniei noastre. Unde a plîns Polixenia, eu nu pot suferi muiere străină rîzînd. Imblînzește-ți ochii asupra mea, Iliuță.

Am rămas pătruns de accentul tragic al cuvintelor dadacei mele, totuși nu m-am înduplecat s-o privesc blind și am lăsat-o să se tîngue. Amărăciunea pîrei dadacei mele împotriva domnului inginer a nostru s-a adîncit și mai mult în ființa mea după cel dintăi somn trudnic de trei ceasuri.

Cătră miezul nopții m-am trezit avînd în sufletul meu ruptura cu tata ca pe niște lilieci înspăimîntați

care scriu în toate sensurile linii frînte. Socotindu-mă singur bărbat la casa bieteii mele mame moarte, dacă îmi apărea oarecum comică și învăluită de negura eresurilor arhaice. Ascultam cucoșii care îmi dădeau semne de profunzimea vremii, rămase misterioase și astăzi, spunînd precis lumii moderne mecanizate sferturile nopții, și mă întorceam cătră bătrîna mea Anghelină cu o simțire de milă. Traectoria miniei mele se îndrepta acum spre tata. Atît de mult mă deprinsesem să-l admir și să-l socot deasupra lumii obișnuite, încît coborîrea lui de pe pedestal îmi zdruncina echilibrul sufletului.

Il admiram pentru atitudinea lui de ironie tăioasă față de societatea în care trăiam. Mă făcuse să înțeleg că așezarea noastră socială și politică era alcătuită din «simple firme fără conținut», cu o birocrație coruptă, cu moșierime feudală, cu politicieni gata să amanezeze oricînd și oricui bogățiile țării și cu o muncitorime crud împilată. Adesea domnu inginer, prietinul meu, îmi comunica sentințe și epigrame referitoare la viața noastră politică; acestea mă amuzau prin întorsăturile lor spirituale, dar trezeau în mine o coardă dureroasă. Disprețul pe care îl cultivate în mine tata pentru nedreptate, corupție și exploatare nu era decît floare și podoabă deasupra urii pe care o moștenisem de la neamul îndelung obișduit al Polixeniei.

Se lumina în mine capul mare ai tînichigiului cu ochii lui expresivi care mă îndemneau să răspund la chemarea umiliților și ofensaților vieții. Alecuț Dumitriu nu era un diletant ca domnu inginer, ci un luptător. Trecerea lui de meteor pe cerul primăverii mele îmi lăsase înțelegerea că energia avîntului are preț numai atunci cînd e folosită într-o acțiune justă;

că acțiunea e legată de viață, pe cînd visul sterp rămîne al inertei.

Așa că părăsind raiul de la Nada Florilor, mă îndîrjeam să intru în lumea reală, spre a da caracter și sens vieții mele.

Întăi și întăi se cuvenea să găsesc o soluție pentru a-mi împăca profesorii și amorul propriu. Am trecut destul de repede peste această problemă, pe care, desigur, nici domnul Ciolac, profesorul de matematică, nu mi-ar fi propus-o pentru teza de mai. În deslegarea ei era necesară în primul rînd prezența domnului inginer; trebuia numaidecît să-l văd și să vorbesc cu el dimineată, înainte de a ne duce, eu la școală și dumnealui la serviciu. Îmi imaginam o întâlnire viforoasă, după care scena luneca spre un patetic sentimental. Mîhnirea mea dușmănoasă se topea clipă cu clipă ca un abur de la Nada Florilor și am lunecat iarăși în somn cu ochii plini de lacrimi.

Abia răsărise soarele, cînd m-am trezit iar. Ciocănise cineva în geam. Cînd am sărit din așternut, ciocănitura s-a repetat.

«Trebuie să fie Grigoriță Oanea», mi-am făcut eu socoteală, pe cînd trăgeam cu grabă pe mine halatul. Nu era Oanea. Am deslușit într-un colț al ferestrei capul de bufniță al dadacei mele. Mă îndemna cu clonțul să ies afară.

Am luat scrisoarea, am deschis cu luare-aminte ușa și am ieșit în cerdac.

Am găsit pe Culai în toată strălucirea costumului său. Eram pe punctul de a notifica fără înconjur tovarășului meu de rai despărțirea mea de dînsul, cînd el, fără să-mi bage în samă tulburarea, a făcut o mișcare spre plicul pe care îl țineam în mînă.

— Grigoriță Oanea, îmi zise el cu zîmbetul pușin-
tel batjocoritor, n-a putut veni, căci n-are chip să se
întoarcă acasă ș-apoi să se ducă iar la gimnaziu. Zice
că azi aveți teză și nu se poate să lipsiți. Așa că du-
cîndu-mă și eu la Rădășeni cînd se zărea de ziuă ca
să văd ce și cum s-a pus la cale cu Alecuț, s-au gîndit
cei de-acolo să mă trimeată pe mine în locul lui
Grigoriță Oanea. Mi s-a părut bun băiet, dar nu-i
priceput la undiță. Deci dar eu îți dau «țfertificat» de
la dînsul, și dumneata îmi încredințezi răvașul.

Îmi spusese «dumneata» la privirea ciudată ce-o
întorsesem cătră el. În lumea astălaltă, în afară de
Nada Florilor, Culai al meu avea un loc de umilință
în care lipsurile educației și îmbrăcăminteii lui săreau
în ochi. De aceea eu devenisem «dumneata» și el își
pleca fruntea întinzîndu-mi cu degetele-i negre și arse
de soare «țfertificatul».

Grigoriță Oanea îmi scria trei cuvinte cu creionul
pe o jumătate de foaie de caiet, încredințîndu-mă că
pot da ce mi se cere. Neculai a înșfăcat scrisoarea și
a purces în galop pe poartă, oprindu-se numai o clipă
ca s-o închidă cu respect, și a cotit spre miazănoapte
cătră Rădășeni.

Tot timpul cît stătusem de vorbă cu Neculai, da-
daca mea Anghelina mă pîndise așintit, ca să cu-
noască dacă mi s-au îmblînzit ochii. A fost fericită
că-i zîmbesc.

— Iliuță, mi-a șoptit ea, nu-l poți vedea în dimi-
neața asta pe domnu inginer a nostru. Doar me, și
pînă ce-a veni vremea să te duci la școală, nu se tre-
zește. E trudit de drum; s-a dus ieri ca să ia în
primire podul Moldovei de la Boroaia. S-a culcat
tîrziu, fără să mînînce.

— Bine ; l-oi vedea cînd mă întorc de la școală, i-am răspuns eu cu liniște bătrînei Anghelina.

Înainte de a mă întoarce în camera mea, am privit ca pe ceva cu totul nou grădina înflorită. Merii păreau niște lampioane rozalbe ale zilei. Pînă în acea dimineață nu observasem nimic, orbit de entuziasmul meu pentru fericita breaslă a undițarilor ; fericită mai ales că nu are niciodată impasul unei teze de mai la matematică.

Domnul Ciolac, profesorul meu, era un om blînd, aș putea spune chiar sfios, însă cu totul strict în slujba sa de propagator al celui mai important și dificil obiect al învățămîntului gimnazial. Cu totul strict în această datorie definită a sa față de viață, de tron și țară. Elevii mai vechi decît mine, adică repetenții sau «babacii», cum le spuneam noi, generația tînără, pretindeau că domnul Ciolac, chiar de la sosirea sa la catedra de matematici a gimnaziului nostru, duce tratative de însurătoare cu o moștenitoare bogată, fată a unui negustor «tot botoșenean și tot armean» ; de aceea purta veșnic o floare roșie la butonieră.

Nu eram unul dintre elevii săi eminenti, nu mă suisem niciodată peste nota 7 în catalogul său. Și cum la toate celelalte obiecte aveam cu două și trei puncte mai mult, domnul Ciolac se socotea jignit în numele științei.

Lecțiile Aritmeticii rașionate a lui Roșu, în ultimul trimestru, le frunzărisem în pripă. Cum în acest răs-timp profesorul nostru crezuse de cuviință să se ocupe mai mult cu ciurucurile și cu «babacii», încă nu fusesem ascultat la tabelă ; pe lîngă asta, lipsisem în ultimele două săptămîni. Iată că sosise scadența fatală. Mi se trimetea răspuns prin tovarășul meu

de bancă, Oanea, să nu lipsesc de la teza de mai, a cărei notă avea importanță alături de examenul oral al sfârșitului de an. «Dacă un elev are media 4 în cele trei trimestre ale anului, preciza aritmetic babcilor noștri domnul Ciolac, cu un 6 la teza de mai și cu un 5 la examen, dobîndește media de trecere.» Din această pricină cei vechi, care repetau fiecare clasă, în luna mai se puneau pe brînci ca să capete nota de corectare. Ambiția lor, după aceea, nu mai pretindea decît nota mediocră necesară pentru a dobîndi certificatul ce le-ar fi dat drept să solicite o slujbă la tribunal ori prefectură. Acea notă mediocră necesară o cerșeau uneori cu lacrimi în clasa ultimă a profesorului, ca să nu rămîie pe drumuri, «să ajungă a-și cîștiga hrana cu undița la iazurile de devale».

Pentru dobîndirea notei la teza de mai, săracele mame de la mahala dădeau sărindare la biserică. Desigur că țîțaca Leona, dacă ar fi avut dragoste pentru mine și mi-ar fi cunoscut năcazul, s-ar fi ostenit pînă la Maica Domnului de la Adormire și i-ar fi spus o vorbă la ureche făgăduindu-i o luminare de ceară, rugînd-o să se milostivească asupra mea cu lumina cifrelor și raționamentelor matematice. Dadaca nu și-ar fi îngăduit asemenea familiaritate, fiind o ființă mai jos așezată pe scara socială; ea ar fi intervenit prin popa Gheonghe la marele Sîntilie, ca să-mi meargă bine la teză.

Ca fiu și prietin al domnului inginer a nostru, eu puneam la îndoială capacitatea aritmetică a personagiilor sfinte. Aveam șansă de zece la sută să dau o teză la limită; asta ar fi fost însă pe cît de jignitor pentru domnul Ciolac, pe atît de umilitor pentru

mine. Mi-a lucit în minte versul melancolic al lui Grigore Alexandrescu :

Minuni în vremea noastră nu văd a se mai face...

Nici nu m-am mai înjosit ca să deschid zadarnic Aritmetica raționată a lui Roșu. Mi-am pregătit coala de teză, hotărît s-o las albă, și-am așteptat cu liniște evenimentele, încredințat fiind că se vor găsi mijloace ca să nu pierd anul.

Dacă Anghelina mi-a pus dinainte în sufragerie cafeaua cu lapte al cărui gust îl uitasem de când mă deprinsesem cu peștele fript și mămăliga virtuoasă din ostrov. Țițaca Leona a catadicsit să-mi fie tovarășie; mi-a întins o felie de cozonac fără a-și descreți fruntea și m-a lăsat să-i prețuiesc dulceața. Apoi mi-a pus cu delicateță o întrebare plină de amărăciune :

— Se zice că unii dintre elevii gimnaziului își fac lecțiile mai mult la iazurile de devale.

Cît pe ce să mă înec cu cozonacul. «Ziua proastă de dimineață se cunoaște», am reflectat eu.

— Ce zici dumneata de asta ? a urmat ea scuturîndu-și zulfii învălătuciți în hîrtie.

Nu puteam răspunde cu gura plină.

— A trecut pe la mine domnul Vacamar, a continuat țițaca Leona, îndepărtînd delicat fărămiturile de pe piepții camizolului dumnisale alb ; a trecut pe la mine domnul Vacamar și l-am rugat să-mi procure niște informații. Părerea mea era că un tînăr care pleacă noaptea de-acasă s-o fi ducînd la o întrunire de carbonari. Dar dumnealui mi-a adus răspuns că nu-i vorba de conspirații, ci de adunări de derbedei pe malul bălților. «Acolo se duce și nepotul dumneavoastră»...

— Adică nepotul rotarului, am întrerupt eu.

Țîțaca Leona m-a privit de sus, uimită de cutezanța mea.

— Ba să mă ierți mata, obraznicule ! O fi nepotul rotarului, dar în primul rînd e fiul inginerului Dumitraș. Nu știu ce m-a făcut să nu-i aduc pînă acuma la cunoștință isprăvile fiului său.

Am răspuns cu demnitate :

— Țîțacă Leonă, am să i le aduc eu însumi la cunoștință chiar astăzi.

— Chiar astăzi ? Mira-m-aș ! Că pe dumnealui de vreo lună nu-l mai prinde nimeni acasă. Nici nu-i pasă de o soră bună care și-a sacrificat pentru dumnealui viața. În singurătatea în care trăiesc mi s-ar cuveni poate un cuvînt, o atenție... Tot așa de amărîtă sînt ca și atunci cînd ticălosul de Jorj Ropcea s-a dus peste mări și țări și m-a lăsat pustie...

Am lăsat numai pe Chirică motanul să asculte din nou romanul țîțacăi Leona pe care și eu îl ascultasem în atîtea rînduri. M-am grăbit spre celelalte grele încercări ale zilei.

Mi-am pus în geantă cărțile de cursuri ale acelei dimineți ; pe lîngă aritmetică mai aveam franceza și istoria. Am privit o clipă manualele acestea două din urmă așezîndu-le lîngă coala albă. Am suspinat : eram un as al Gramaticii franceze și un erou al Istoriei moderne. «Mărire și decădere»... am șoptit eu cu sinceră ironie.

Cînd să ies pe poartă, Grigoriță Oanea venea grăbit ca să-mi aducă știri și să mă ia la teză.

Coborînd ulița Rădășenilor printre căsuțe albe și livezi de meri, Oanea mi-a comunicat veste bună despre prietinel meu cel nou, tinichigiul. La început lelea Ileana întîmpinase din partea bătrînului oare-

care împotrivre. Dar gospodina și băiatul punîndu-se pentru pribeag și ajutînd și Vasile Rusu pescarul, Tudose Oanea s-a înduplecat și a pus la cale el singur ieșirea străinului cătră mănăstirea Rîșca. Avea să umble calare în straie ciobănești, alătura de scutarul lui moș Tudose, care se afla venit în Rădășeni pentru simbrile și merindea feciorilor și baciului de pe Deleleu. A purces încălecat în tarniță, cu căciulă și sarică, cu glugă și baltag, cu desagi la ciochine, și s-a închinat înspre prietinii săi cu voie bună.

— El socoate că într-o săptămînă s-ar putea întoarce la Folticeni, și-a încheiat Grigoriță istorisirea.

Nu i-am dat nici un răspuns.

— Urmărirea lui se pare că-i în legătură cu răscoala, a urmat tovarășul meu.

La aceste vorbe l-am apucat de braț cu violență. El s-a întors spre mine și s-a spăriat văzîndu-mi ochii.

— Socoteam că pot vorbi cu tine... a îngînat el cu sfială.

— Cu nimeni și nicăieri! i-am poruncit eu ca dintr-o grea taină.

CAPITOLUL XIII

*Eu dau o teză faimoasă la aritmetică, iar Culai devine
campion în lupta liberă*

Gimnaziul nostru se afla așezat provizoriu într-o casă veche boierească de pe ulița Sucevei, așteptînd să se mute într-un local modern pentru care se adunau materiale pe un loc viran de alături. Deocamdată, elevi și profesori se năcăjeau în niște odăi scunde cu bănci din mobilierul reformat al școlilor primare. Coșcovă, tristă și săracă, înghețarea aceasta a noului regat era în armonie cu toate celelalte șandramale, firme fără conținut, cum le caracterizase domnul inginer. Din ograda fără împrejmuire, coborau cărări oable înspre niște bordeie de troglodiți. De acolo de sus vederea se deschidea înspre lacul din Țarna Mare și iazul Ciorsaci. În fund, abia se deslușea un holm cu fînațuri, sub pîcla ce începea să se topească a dimineții.

În ograda gimnaziului mișcare puțină, de și soarele strălucea în azurul cerului, cernînd pulbere de aur peste grădini înflorite. Gălăgia tineretului se stînsese înfricoșată; elevii «toceau» lecțiile în clase, îngheboșîndu-se în bănci asupra cărților și caietelor.

Pedelul a sunat cu mîna un clopot dintre acelea cu care umblă urătorii în sara de Anul-Nou. Clasa a treia avea în ora întăia pe domnul Ciolac; teză de mai din toată materia trimestrului al treilea. Am intrat cu Grigoriță Oanea. Eu eram cap de bancă în rîndul al doilea; Oanea lîngă mine.

Am adunat de la băieți colile albe, ca să le iscălească domnul Ciolac. Eram douăzeci și șase de elevi. Cînd am trecut la locul meu, a intrat și profesorul, legănîndu-se pe picioarele-i scurte și lunecîndu-și asupra noastră ochii de catran migdalați și sprînce-nați. Trandafirașul de la butonieră și-l lăsase în cancelarie, într-un păhărel cu apă, pe prichiciul unei ferestre deschise; îl zărisem în trecere.

Elevii s-au ridicat în picioare cu mare tropot. Edecul gimnaziului, babaca Bucșan, mai înalt cu un cap decît profesorul, a bolborosit rugăciunea și și-a făcut în pripă trei cruci, menindu-le sfîntului Roman și tezei de mai.

Despre minunea sfîntului Roman vorbea în fiecare an părintele Movilescu la una din lecțiile de religie. Roman, fiind umilită slugă între clericii de la Sfînta Sofie, și neavînd știință de carte, era deseori batjocorit și înfruntat de psalți și diaconi că, de și prost și neștiutor, are totuși parte din darurile de bucate ale creștinilor cucernici. Într-o noapte, după un plîns fără mîngîiere, umilitul Roman, adormind cu suspine, a avut în vis frumoasă vedenie: a venit la el Fecioara prea curată și i-a alinat suferința, îndemnîndu-l să mînînce trei bucățele de hîrtie, după care l-a încredințat că, trezindu-se, va putea ceti orișice carte. Deci umilitul Roman s-a trezit cu bună nădejde și a văzut că poate ceti orișice carte.

Pe cînd profesorul, în tăcerea clasei, își punea iscălitura în colțul de sus din stînga al colilor depuse la catedră, babaca Bucșan, pe furiș, a vîrît una după alta în gură trei bucăți de pagini din materia pe trimestrul ultim al Aritmeticii raționate a lui Roșu, le-a mestecat, apoi le-a înghițit, închizînd ochii cu evlavie.

Pe fereastra deschisă de lîngă mine se zărea, ca un tablou în ramă, o parte din luciul iezерului din Țarna Mare. Acolo se afla ostrovul de la Nada Florilor, sub puzderia aurie a soarelui de mai. Acolo se afla raiul rătăcirii mele. Acolo fusesem fericit o clipă din trecătoarea viață, filosofam eu cu mare înfrîngere. În lumea oamenilor, mi se pregăteau umilirea și pedeapsa.

Domnul Ciolac a întins pachetul de coale iscălite. N-am răspuns apelului ochilor săi de cadîină. Din acea clipă începeau durerile ispășirii și n-am găsit în mine puterea să mă mișc din bancă. Bucșan a avut astfel prilej să se facă plăcut și s-a repezit cu hîrșciituri de ciubote la catedră primind c-o închinăciune pachetul. Pe cînd el împărțea între bănci foile, domnul Ciolac a scris pe tabelă, cu creta, foarte citeț, titlul tezei. Mi s-au înegurat ochii ; era ceva cu totul străin, dintr-o materie inertă a Aritmeticii raționate. Nu mai țin minte ce, de și fusese scris atît de citeț. Soarta mea era pecetluită. Hotărîrea mea crîncenă, care mă chinuise și mă îndîrjise în cursul nopții, purcedea spre realizare. Din acel ceas, începea pentru mine vacanța. Pierdeam anul ; trebuia să am tăria și vrednicia de a-l cîștiga. Vacanța mea trebuia să fie închinată studiului și preparării pentru un examen de toamnă.

Foaia mea — cu iscălitura profesorului în stînga și cu enunțul sus: *Teză la Aritmetică, 26 mai 1888*, și numele meu imediat dedesubt: *Dumitraș Ilie* — aștepta albă și nevinovată. Altădată asemenea foi albe le umpleam imediat și cu ușurință, la aritmetică și la toate celelalte discipline. Profesorii aveau plăcerea și satisfacția să le orneze cu note maxime. Iată ce putea însemna pentru mine febra pernicioasă a primăverii. Eram jignit de propria mea decădere; însă nu mă simțeam cu totul nefericit și păstram încă în ființa mea dulceața unor zile neuitate și a unei prietinii care mă ridicase deodată — socoteam eu — la înțelegerea superioară a vieții.

Cunoscusem în raiul de la Nada Florilor oameni umiliți, robi ai vieții, în disprețul lumii bune de atunci. Păstram pentru ei un sentiment delicat, înțelegînd nevinovăția lor pentru pedeapsa în care viețuiau și osîndind vina criminală a unei societăți rău întocmite. Sentimentul acesta luase brusc o formă avîntată. Tînărul meu prietin, tinichigiul, îmi arătase calea. Nimic nu mi se părea mai măreț decît acțiunea închinată binelui celor mulți și năpăstuiți.

Istorisirile mîhnite ale prietinelor mei din ostrov intraseră în mine cu miresmele și priveliștile, operînd în ființa mea ca acele veninuri asociate ce pot vindeca unele boli. Chipurile lor îmi apărură în amintire aureolate de lumină și de dragoste în clipa despărțirii. Subt o impulsie inconstientă și nebiruită, am început a-i schița cu creionul pe foaia albă ce aveam dinainte, menită tezei de matematică. Am desenat grăbit ostrovul și figurile lor, și o undiță, emblemă a pasiunii mele de pescar. Lui Neculai, mentorul meu, i-am rezervat un colț deosebit. Îmi priveam visător și melancolic opera.

Aud în dosul meu glasul iritat și scandalizat al profesorului :

— Ce-nseamnă asta, Dumitraș ? Am impresia că ai înebunit. Asta ți-i teza ?

Rumoare în clasă. Cei mai mulți elevi își isprăviseră lucrarea scrisă. Timpul trecuse peste mine cu indiferență, căzînd în prăpastia eternității. Am privit ca un străin, cu mirare, desenul pe care îl aveam dinainte. Nu știam ce aș fi putut răspunde lui domnu Ciolac. Sub stricteța metodică a profesorului nostru dormita însă o violență pe care noi, elevii, încă nu i-o cunoscusem.

— Ieși afară din clasă ! a zberat el ca în delir, cu vocea deodată răgușită. Pentru asemenea bătaie de joc vei fi eliminat din școală. Imediat voi supune cazul dumnitale conferinței profesorale.

Această neașteptată izbucnire de fulgere și trăsnete a avut darul să așeze în mine echilibrul stăpînirii de sine.

— Domnule profesor, am răspuns eu ridicîndu-mă în picioare, desenul acesta n-am avut intenția să vi-l dau drept teză.

— De ce nu ți-ai scris teza ?

N-am răspuns.

— De ce nu ți-ai făcut lucrarea ? și-a aruncat iarăși strigătul domnul Ciolac pe cea mai înaltă notă de tenor.

— Impresia dumneavoastră de la început a fost aproape justă, am răspuns eu.

— Ce impresie ?

— Ați avut impresia că aș fi înebunit.

Elevii clasei își dădeau coate și chicoteau. Unii erau chiar extrem de veseli, mai cu samă Bucșan, care căsca un enorm rînjet mut.

— Asta-i culmea impertinenței! a urlat domnul Ciolac. A ridicat pumnul strîns spre nasul meu.

— Vă pot explica totul, domnule profesor, am vorbit eu cu aceeași liniște.

— Ce-mi poți explica? Nu-mi poți explica nimic. Auzi dumneata, să-mi explice el mie! Confisc acest document! a adăos el trăgînd de pe bancă desenul cu un gest fulgerat de prestidigitator.

— Desenul e al meu, domnule profesor, m-am precipitat eu după așa-zisul document.

— Desigur, a îluturat el deasupra capului teza mea. N-am intenția să-l pun în ramă și să-l trimet pinacotecii de la Iași.

Obosit de sforțarea ce făcuse, s-a oprit și m-a privit dintrodată cu uimire și milă:

— Ce s-a întîmplat, Dumitraș?

— Am suferit de o febră primejdioasă, domnule profesor.

— Hă-hă-hă! s-a amestecat fără rost Bucșan, ca un tont căruia nimeni nu-i ceruse părerea; s-o bolnăvit de friguri de baltă. În loc să vie la școală, luna asta s-o ținut de pescuit la iaz.

— Adevărat? s-a întors spre mine domnul Ciolac.

Eu am încuviințat cu fruntea, plecîndu-mi ochii.

— Se poate una ca asta? s-a uimit profesorul. Îți dai socoteală, Dumitraș, în ce situație gravă te-ai pus? E nemaiauzit ca un elev bun, printre cei dintâi, să cadă în asemenea eroare. Uite unde ai ajuns!

— Hă-hă-hă! s-a amestecat iar ca un imbecil babaca Bucșan; o ajuns la Groapa Mînzului.

— Ce-i aceea Groapa Mînzului? s-a întors plictisit domnul Ciolac.

— Acolo se îneacă cei care nu știu a înota... a explicat rînjind babaca.

Profesorul n-a făcut nici un haz de lămurire ; s-a întors iarăși spre mine, sever :

— În orice caz, Dumitraș, te anunț că hotărîrea mea rămîne nestrămutată. Vei suporta consecințele inconștienței sau impertinenței dumnitale.

În vremea asta tezele se adunaseră în mîna profesorului. Bucșan și-a prezentat-o pe-a lui cel din urmă, c-o plecăciune și cu gîndul la preacurata Fecioară. Clasa nu mai era de ținut în frîu ; își ieșise din fire. Domnul Ciolac a înțeles că întirziase prea mult între elevi cu întrebările și răspunsurile sale ; a ieșit repede trîntind ușa. Colegii mei au scos un urlet prelung de piei-roșii clădindu-se unii peste alții în băncile din preajma mea.

Ora a doua, liberă. Profesorul de gimnastică, domnul căpitan pensionar Ionescu, fusese chemat urgent într-o comisie la primărie.

Am ieșit în ograda gimnaziului, cu toată droaia de băieți după mine. Vroiam să schimb cîteva impresii cu prietinel meu Grigoriță Oanea. L-am căutat cu ochii ; nu l-am găsit. Dispăruse.

Am așteptat cîteva minute să fiu chemat în cancelarie. Probabil că era prea devreme. Profesorul de franceză, la care aveam media 9, și cel de istorie, la care aveam media 10, îmi erau favorabili desigur și probabil încercau să înmlădie stricteța lui domnu Ciolac.

Cu mîinile în buzunările pantalonilor, pășind crăcănăt și rar, Bucșan veni spre mine, privindu-mă sarcastic.

— Mă-măi Dumitraș, îmi zise el bilbiînd ; acu-cu ai pățit-o !

— Cum ?

— Acu-cu ai dat de dracu !

147

Mă prefăceam că n-aud, ca să-i anulez atacul.

— Nu înțeleg ce vrei să spui.

— Vreau să-ți spun că are să-ți tragă tatu-tău o ma-ma-mă de bătaie, să te puie pe coaste.

— Cum ?

— Te ba-bate, măi, inginerul, de te omoară !

— Dar pe tine, măi babacule, te om-omorau cînd rămîneai repetent ? Ai ajuns cu mustăți și flăcău de înșurat și tot n-ai isprăvit gimnaziul.

— A-ha ! izbucni cu ferocitate babaca Bucșan ; vra să zică numai te faci că n-auzi și mă iei peste picior ! Apoi cu mine ai de-a face ! Eu nu-s Ciolac să-ți caut în coarne ; eu îți moi numaidecît ciolanele. Acu nu mai ești premiant și te dă afară din școală...

— Ascultă, babacule...

— Măi sfrijitule, babac îi tatu-tău ! Eu is Bucșan Ion.

— Ascultă, babacule, nu te uita așa cu gura cascată la mine și ia aminte. Dacă îndrăznești să mă atingi, îți scot ochii cu două degete.

În clasa mea, a treia, aveam partizani pe toți elevii mărunți. Aceștia au dat glas de mare veselie la amenințarea mea că o să rămîie chior Bucșan, cavalier candidat la înșurătoare. Însă acest ajutor al camarazilor mei a avut darul să-l scoată pe hojmalău din toate fișinile. Cu o sudalmă s-a și repezit asupra mea.

I-a pus dintrodată cineva o mînă în piept și l-a brîncit înapoi.

— Ho, măi Bucșan, nu te avînta că apoi ai de-a face cu mine.

— Ce te-amesteci, bre, și ce cauți tu aici ?

Babaca îl privea uimit pe învățătorul meu Culai. Din privirea ce-mi aruncase acesta, înțelesesem că vrea să-mi comunice o veste. Deosebirea între Culai

de la Nada Florilor și cel pe care îl aveam acum în față era mică și privea numai îmbrăcămintea. Ținuta de tîrg a lui Culai se alcătua dintr-un surtuc curățel, pantaloni întregi și o cămașă albastră. Imi închipuiam că îndrăzneala lui, în ograda gimnaziului, va fi mai mică decît la baltă. Dar mă înșelam.

— Ce caut aici? N-am să-ți dau ție socoteală, repetentule, care te cunoaște tot tîrgul de cînd înveți la gimnaziu și n-ai mai isprăvit.

— Ha! s-a fisticit Bucșan. De cînd învăț eu la gimnaziu?

— De cînd era bunica fată mare!

Bucșan și-a venit în fire c-o înjurătură:

— Măi golanule! Măi păduchiosule! Nu îndrăzni să te pui cu mine!

— Golan sînt, căci îs sărac, a recunoscut Culai, dar păduchios nu, căci mă lă mama, duminică dimineața, fiind dumneai de meșteșugul său spălătoreasă și numai atunci avînd vreme. N-am de ce mă rușina; și nici carte nu știu, că n-are cine mă ținea la școală; dar pînea mi-o cîștig cu dreptate. Inșă tu, namilă duglișă, ai de toate, și-ți petreci zilele degeaba la gimnaziu; nu faci nimica și pute pe urma ta lenea!

— Lipsești din fața mea, scîrnăvie! și-a ieșit din fire Bucșan, crescînd în sus ca să-și ia tot răsufletul pentru atac. Cînd ți-oi da, măi păcătosule, o labă, te vîr pînă la gît în pămînt și pe urmă te cufund de tot cu călcăiul.

— Măi lungane, acuși te văd în țărnă cu nasul în fundul dracului!

Cînd și-a repezit Bucșan pumnul, Culai s-a tupilat și s-a desfăcut de la pămînt ca din catapultă; s-a dus cu capul înainte izbind pe hojmalău în plexus. Bucșan a căzut doborît imediat cît era de lung, cu răsufierea

pierdută și ochii stinși. Cului i-a dat ocol în goană și, cu picioarele desculțe, l-a lovit, întorcîndu-l cu nasul în pulbere.

Harmalaia ogrăzii a conținut ca la o comandă. Pe urmă a pornit din nou, cînd babaca Bucșan a început a se răsuci, dînd ca un gîndac uriaș din mîni și din picioare. Cului se grăbea.

— Eu am suit rîpa prin livada lui Cucu, mi-a zis el pripit ; și am venit să te văd, știind că te afli la școală și să-ți spun să nu care cumva să te mai duci la Nada Florilor, căci umblă acum patrula de soldați pe malul bălților și pușcă în trestii și ostroave. Te mai caut eu ca să-ți dau vești.

După ce-a dispărut el, s-a arătat din altă parte Grigoriță Oanea.

— Unde erai ? l-am întrebat. Te-am căutat. A fost aici în ogradă lupta lui David cu Goliat.

— Lasă asta, Dumitraș, mi-a răspuns cu taină prietinel Oanea. Eu am stat în preajma cancelariei ca să aflu ce s-alege cu tine. Văzînd că nu aud nimica din sală, am ieșit sub fereastră afară. Domnul Ciolac vorbea cu mare supărare ; venea pînă la fereastră, scotea din păhăruț, trandafirul ; se ducea cu el mai încolo, se întorcea și-l punea iar în păhăruț. Se cam încontrau dumnealor, domnii profesori. Ciolac pretindea că să te excludă pentru totdeauna din școală. Domnul Rainu striga : Nu se poate, nu se poate ! Pe un copil care a greșit o dată, dumneata vrei să-l pedepsim ca pentru o crimă. De ce ? Ca să dăm satisfacție amorului propriu al dumnitale ? Ciolac, nu și nu ! Atunci domnu Rainu a trîntit catalogul. După aceea a cerut lui Ciolac desenul și i l-a luat, ca să nu se piardă, zicea dumnealui, și să-i rămîie băietului o amintire din această epocă a vieții lui, cînd va

ajunge cineva în țara asta. Așa spunea domnu Rainu. Se vede că ține la tine.

Grigoriță Oanea a dat iar fuga spre cancelarie ca să aflu alte vești. Eram stînjenit de îmbulzeala din jurul meu și a celorlalte trei clase, ieșite în recreația a doua. Dobîndeam o celebritate pe care n-o doream. Chiar și căderea năprasnică a lui Bucșan babaca mi se atribuia tot mie, prin anumite interpretări. Dacă n-ar fi fost chestia tezei, nu mă luam la clanță cu Bucșan ; și, îndată ce m-am luat la clanță cu Bucșan, am doborît namila printr-un interpus al meu, unul «Culai de devale».

— Il știm noi, declara Baican, alt babac, acesta dintr-a patra. Culai acela cunoaște toate șmecheriile trîntelor, că-i ucenic în toți anii la circurile care vin de Sîntilie, cînd se deschide iar marocul cel mare.

— Lasă că-i arăt eu lui ! striga Bucșan, bătîndu-se cu pumnul în piept. Am să-l pîndesc dincolo de rohatcă, la cărămidăria cea veche, cînd se-ntoarce de la pește. Ii dau una în cap c-o lespede de-i iau toată puterea în vecii vecilor amin ; să-l prohodească popa Gheorghe de-acolo pînă la țintirim.

— Dacă faci una ca asta, te duci la ocnă pe viață ! l-am amenințat eu.

— Hă-hă-hă ! Parcă mă vede și mă știe cineva ?

— Apoi nu spui tu singur ce vrei să faci ? m-am înviersunat eu, holbîndu-mă la el.

— Ia lăsați-mă în pace ! a mormăit Bucșan făcînd bot cu buzoaicele lui groase.

Copiii rîdeau fără nici o frică. Pedelul a ieșit în ogradă cu clopotul cel mare și a prins a-l bălăbăni înspre cele patru puncte cardinale. S-a apropiat de Bucșan, scuturîndu-i-l la ureche. Era un bătrîn spătos și mare, c-un măturoi de barbă pînă la chimir :

fusesse vizitiu boieresc. Bălăbănea clopotul și ridea c-o gură știrbă, numai cu câțiva colți negri.

Ograda aproape se golise, când Grigoriță Oanea veni iarăși la mine în fugă cu vești.

— A sosit domnu inginer ; l-au chemat la cancelarie.

— Ascultă, Grigoriță, i-am spus eu pripit. Eu plec chiar acuma acasă. Să-mi stringi tu cărțile și să mi le-aduci. Tata era supărat tare ?

— Nu era supărat, dar are vreme să fie, după ce-a afla toate, mi-a răspuns mihnit Oanea.

CAPITOLUL XIV

Domnu inginer descopere pe vinovat

Mă aşezasem într-un jilţ şi aşteptam de-un timp pe tata, pînă ce m-am trezit căscînd cu lacrimi. Mă ajungea truda zilei din ajun, plină de atîtea evenimente dramatice. În starea de aţîtare nervoasă în care mă aflam, zadarnic aş fi încercat să mă odihnesc. Bîzîia oarecum în mine tăunul neliniştii. Nu-mi era atît de Irică de mînia tatei cît eram disperat de lovitura ce primea şi de mîhnirea lui.

Ca să-mi trec mai puţin chinuit ceasul de aşteptare, am tras din vrafal de pe masa de lucru gazetele la care tata era abonat: *Lupta*, *Universul*, *Muncitorul*. Benzile de expediţie nici nu fuseseră desfăcute. Am găsit imediat, în coloanele de reportaj şi informaţie, efemeridele tragediei ţăranilor răsculaţi, de care îmi vorbise Alecuţ tinichigiul, şi din pricina căreia el însuşi se afla acuma pribeag. Unele numere ale gazetelor reproduceau din *Monitorul Oficial* şi comunicatele guvernului.

Tulburările ţăranilor aveau un caracter de forţă oarbă deslănţuită. În satele din jurul Bucureştilor, încă de la începutul lui aprilie, începuseră a fi devastate cîrciumi şi conace. Se vorbea de primari mal-

tratați, de proprietari și arendași refugiați în Capitală, aducînd cu ei spaima. Oamenii pămîntului făcuseră din uneltele de plugărie arme și pretindeau malai, deci strigau din foamete. Mai cereau pămînt, dintr-o împrăștiere ce le fusese făgăduită cu zece ani în urmă, îndată după războiul independenței. Acea împrăștiere uitată rămăsese ca un rinjet de batjocură al stăpînirii asupra rivnei lor lacome de pămînt. În primăvara de lipsă a anului acela, se ridicau flămînzii negri, împresurați de femei bocind și copii scheletici. Stăpînirea luase măsuri dictatoriale ca într-o stare de război. Ceteam cu sufletul bîntuit de indignare și rușine știri relatînd brutalitățile la care erau supuși țărani arestați: bătaii cu centurile îngreuiate de cartușiere, pînă ce pedepsiții leșinau în sînge. Erau stropiți cu apă rece ca să se deștepte și să-și primească restul osîndeii poruncite. *Gazeta Muncitorul*, despre care îmi pomenise tinichigiul, relata un fapt care mi se părea de necrezut. Țărani fuseseră somați, într-o localitate de al cărei nume nu-mi mai amintesc, să se oprească și să se întoarcă din drum. S-au supus și s-au întors. Atunci s-a comandat focul și morții căzuți au fost găsiți împușcați în spate.

Contingentele noi ale armatei romîne erau trimise împotriva veteranilor care cîștigaseră țării independența. Panica Bucureștilor dovedea dușmănia între două lumi. Gazetarii vorbeau fără șfială de «prizonieri» de război. Colonelul Lahovari comunicase presei că nu se trăgea asupra poporului decît după «somațiile legale». Cu somații ori fără somații nu era tot asasinat ?

Guvernul făcea război populației muncitoare a țării. Îmi aminteam de episoadele unor romane sen-

zaționale, ceva asemănător cu expediția lui Cortez și a altor aventurieri împotriva populațiilor băștinase ale Americii Centrale.

Însfîrșit, comunicatele guvernului anunțau potolirea răscoalei. În același timp, se vestea oficial împărțire de porumb sătenilor.

Ca să ajungă la asemenea măsuri, muncitorii de pământ care produceau porumbul fuseseră mai întâi împușcați.

Dar *Muncitorul* denunța alte fapte în legătură cu aceste distribuiți de porumb poruncite de stăpînire. Țăranii îmbulziți cu căruțele la magaziile proprietarilor la care munciseră erau luați la goană și bătuți cu parii de cătră argați și logoleți. Această a doua minciună stîrnise alte sate, cătră Ialomița și Buzău, apoi mai spre miazănoapte, în Bacău, Vaslui și Neamț.

În închipuirea fierbinte a tinereții mele, faptele a căror dovezi le aveam subț ochi scriau cu flacără și sînge, pentru veacul viitor, crima fără iertare a clasei exploatatorilor împotriva fraților mei, împotriva neamului întreg al bieteii mele mame, Polixenia.

Mi-am răsturnat capul pe speteaza jilțului, cu ochii în lacrimi, între gazetele învălmășite. Pe fereastra larg deschisă a intrat un fluture roșu, care a jucat pe deasupra frunții mele, dîndu-i ocol; apoi s-a dus iarăși în lumina cea mare de afară.

Am auzit glasuri. Am deslușit întrebarea mamei Anghelina :

— Ce este, bade Cîrloman ?

— Apoi ce să fie, cumătră Anghelină ? Pînă ce-a fi rău, văd că nu-i bine. Aduc poruncă de la domnu inginer.

Il cunoșteam pe Cîrloman cel pleșuv, omul de la cancelaria ingineriei. Era un țaran sărac de la răzășia Cîrlomăneștilor din ținutul Tutovei, care se pri-pășise la noi în Țara-de-Sus. Bătrînii lui mai ținuseră în stăpînire o sfoară de moșie. Lisandru Cîrloman rămăsese muncitor cu palmele, cal de dîrvală la prefectura din Folticeni. Cînd îi auzisem întăi numele, cu mare mirare îl asemuisem cu urmașii lui Carol cel Mare, împăratul de la apus în Evul Mediu. I-am spus ; și moș Lisandru Cîrloman făcea mare haz de poveștile mele.

— Ce poruncă, bade Cîrlomane ? a întrebat dadaca.

— Apoi dumnealui mai are o leacă de treabă la canțelarie. A isprăvit cu profesorii de la gimnazie. Poate să mai întîrzie o jumătate de ceas, da' de venit vine numaidecît și să-l așteptați cu masa.

— Bine, bade Cîrloman, l-om aștepta ; da' ce-a fost devale la școală ?

— Unde ? La gimnazie ?

— Da, bade Cîrloman.

— Ehe ! a ris curierul tatălui meu ; chiar vroiam să-ți spun, cumătră Anghelină, de isprava pe care a săvîrșit-o băietul lui domnu inginer.

— Vai de mine, bade Cîrlomane, ce ispravă ?

— Apoi, pe cît am oblicit, a îndrăznit să se ieie la harță cu unul din băietanii cei mari de la școală. Cel mai mare, care se credea cel mai tare. Dar aista al nostru, fiind fecior în putere și nespurcat, l-a bușit și l-a trîntit pe acela de nici n-a avut ce face cu el.

— Mare minune ! s-a tînguit cu glas vesel dadaca.

— Cumătră Anghelină, așa eram eu fiind fecior. Dacă aveam un băț de corn în mînă, apoi mă puteam pune cu șase barbați și nu-mi puteau face nimic. Iar

după ce am dat de gustul merelor pădurețe, am slăbit. Așa va fi fiind și cu cobilzanul acela. Știu că-i steclesc ochii prin măhălăli și-n Folticeni Vechi. A gustat și el mere. Rămii sănătoasă, cumătră Anghelină, și să nu uiți de porunca lui domnu inginer. Eu mă grăbesc și dusu-m-am.

Badea Cîrloman s-a dus ; livada a rămas iar liniștită în soare ; s-auzea, ca murmurul prelung al unei strune, zvonul albinelor. Intr-un răstimp a pornit a cotcodăci o găină cu mare hărnicie și dadaca o muștra de departe :

— Degeaba te lauzi, moțato ; trebuia să-ți faci oul mai devreme.

Cînd și cînd bombănea în cerdac țîțaca Leona, care se foia din odaie în cerdac și din cerdac în odaie. Dumneai se gătise, se sulemenise și aștepta cu nerăbdare masa, ca să afle vești mai precise decît ale lui badea Cîrloman.

A duruit o trăsură venind grabnic la deal pe ulița Rădășenilor. «E tata», am tresărit eu, de și mesajul lui abia plecase. M-am ridicat și m-am așezat la fereastră, ca să pot vedea poarta grădinii.

Din cerdac, repezită, a șoptit porunca țîțacii Leona :

— Dadacă, spune că nu-i nimeni acasă. Asta ne mai trebuie acum ?

A urmat retragerea grăbită a zgripsorului.

Pe porțiță a intrat săltat și vioi doamna Șerbănescu, directoarea de la școala de fete. Iși lăsase trăsura în stradă. A fulgerat cu ochii ei mari grădina și cerdacul. S-a oprit lîngă un grup de trandafiri, și-a ales unul roș, care înflorise chiar în acea dimineață. A făcut iarăși cîțiva pași : tip-tip-tip. Dadaca îi sosea întru întîmpinare.

— Căutați pe domnu inginer a nostru ? a întrebat ea cu vocea-i blîndă.

— Pe domnul inginer Dumitraș sau pe doamna Ropcea... a răspuns melodios ochioasa, cum o poreclise mama Anghelina.

— Duducă dragă, nu-i nimeni acasă.

— Vai ce rău îmi pare ! Mai ales de doamna Ropcea...

Se oprise în soare sub umbreluța galbenă, nu cu mult mai mare decît pălăria de pai. Era înmănușată și elegantă. Iși trecea trandafirul roș pe sub bărbie și zîmbea primăverii. Era frumoasă femeie. Îmi părea bine că nu era «nimeni» acasă. Venea desigur să asiste pe tata în năcazul ce avea cu mine, ori să dovedească țîțacăi mele Leona interesul său și simpatia sa pentru familia lui domnu inginer așa de greu lovită. Evident că elevii gimnaziului, ieșiți la ora unsprezece și douăzeci de minute, împrăștiaseră în tot orașul veștile de la școală.

Salutînd c-un zîmbet fermecător pe dadacă, doamna Șerbănescu s-a retras. Trăsura a hurut iarăși pe ulița tîhnită. Dadaca a închis în clanță porțița și s-a întors spre casă, pe cărarea de sub tei, domol, împovărată de întristare. Și-a făcut de trei ori cruce, ca și cum îi nălucise o minune de la *panaramă*.

— Totuși, îmi ziceam eu zîmbind amar, și cufun-dîndu-mă iar în jilț, n-am rivnit asemenea celebri-tate !

M-am uitat la pendula din păretele de deasupra biroului, care își suna rar, delicat și abia auzit, tic-tac-ul, picurînd în mine cu fiecare accent al timpului otrava subțire a nerăbdării.

Cînd a intrat în cameră dadaca ? Am tresărit.

— Iliuță, dragul mamei, s-a tînguit ea ; văd că vin înaintea lui domnu inginer vești care nu-mi par bune. Ce să fie ? Is așa de scîrbită, de-mi vine să mor.

— Ba să nu mori, mamă Anghelină. Să trăiești, ca să ai și bucurie din pricina mea.

— Să te văd frumos și sănătos pe tine, dragu mamei, asta-i bucuria mea. A trecut Cîrloman și mi-a spus de-o bătaie.

Eu am tăcut și-am privit-o zîbind. Ochiii bătrînei mă pipăiau și mă vedeau în bună stare : îi era destul.

— Și a mai trecut pe-acea ochioasa și sprîncenata...

— Am văzut-o, mamă Anghelină. Frumoasă cu-coană !

Dadaca s-a spăriat de ultimele mele vorbe și a stupit pe furiș într-o parte. A ieșit clătînînd din cap. Dar s-a întors numaidecît potrivindu-și cu degete tremurătoare broboada cafenie :

— Iliuță, chiar acu'ma a intrat pe poartă domnu inginer a nostru !

M-am ridicat cu inima bătînd și am trecut în sufragerie. Îndată m-a urmat, din iatacul ei, țițaca Leona. Dumneaei s-a așezat în capul mesei, eu mi-am luat locul în stînga dumnisale. M-a privit în treacăt c-un zîmbet ironic, apoi și-a admirat în oglindă coafura măreață, desfăcută din belciugele hîrtiuțelor.

— Mamă Anghelină, a strigat tata de-afară, dă degrabă la masă. Nu te văd cu ochii, așa mi-i de foame !

Țițaca Leona a așteptat pîndind, cu zîmbetu-i încremenit, cu brațele încrucișate sub sîni ; părea o Mona-Lisă a zgripsorilor.

Domnul inginer a năvălit suflînd repede, și-a aruncat pălăria de pîslă cu bouri largi pe un scaun.

Înainte de a trece la dreapta Țăcăi Leona, mi-a mîngîiat părul balan.

— Nu te-am văzut de mult, Ilie, mi-a zis domnia sa așezîndu-se în scaun și privindu-mă abia atunci, nu cu supărare.

Țăcaca Leona a închis ochii; apoi i-a deschis contemplînd cu jale această lume păcătoasă. Eu ieșeam încet-încet în lumină din fundul mlaștinii mele.

Dadaca ne-a adus ciorba pe o tabla, într-un castron mare din dosul căruia observa cu luare-aminte cum stau lucrurile și cumpănea în mintea ei, privind ochii castanii ai domnului inginer a nostru, că lucrurile n-ar sta tocmai rău. A suspinat, ușurată de o mare povară.

Tata a sorbit de cîteva ori din ciorbă, subț învăluirea de vnață a zgripsorului. Apoi a depus lingura.

— Țăcă Leonă, a început el înșfîrșit, vād că ești nerăbdătoare să afli vești despre drama nepotului dumnilale.

— Dramă? s-a mirat zgripsorul. Imi închipui că nu-i vorba de isprăvile atletice ale fiului dumnilale, asupra căroră a făcut unele aprecieri Cîrloman, cînd a venit să anunțe că întîrzii la masă. Nu era nevoie să trimeți asemenea veste; sînt prea obișnuită cu întîrzierile dumnilale, Manole.

— Nu știu ce aprecieri a făcut și despre ce a putut vorbi Cîrloman, Țăcă Leonă. Află că astăzi am cîștigat un proces interesant fără să fiu avocat. Ilie a făcut o lucrare pe care și-a însușit-o greșit profesorul de matematică. Lucrarea trebuia prezentată profesorului de desen.

— Nu înțeleg, s-a încruntat sora tatei.

— Ai să înțelegi îndată, ț-țacă Leonă, când ți-oi arăta despre ce e vorba, a urmat domnu inginer a nostru, scoțînd din buzunarul dinlăuntru al hainei o coală păturită și desfăcînd-o ; poftim, privește !

Era coala de teză, cu desenul meu.

Tata devenise serios ; am simțit că mi se grămădește singele la inimă.

— Ce-i asta ? s-a încruntat iar ț-țaca Leona.

— Asta-i lucrarea de astăzi a lui Ilie. Se pare că nepotul dumnitale are talent.

— Asta-i lucrarea la matematică ? a întrebat, răsfrîngîndu-și cu dispreț buzele, ț-țaca Leona. Mai degrabă, dragă Manole, e un document care arată îndeletnicirile din ultimul timp ale fiului dumnitale, cît nu te-ai ocupat de dînsul. Socot că domnul Ciolac a fost foarte entuziasmat.

— Din contra, ț-țacă Leonă, domnul Ciolac a confiscat desenul și a cerut conferinței profesorilor excluderea băietului din școală.

— Domnul Ciolac a avut dreptate ! a declarat mătușa mea, înlăturînd foaia cu palma.

— Însă, ț-țacă Leonă, Ilie a făcut un desen, nu o teză.

— Sînt uimită, Manole dragă, de explicațiile dumnitale !

Tata s-a întors cătră mine, aspru :

— Ilie, asta-i teza la domnul Ciolac ?

— Nu, am răspuns eu umilit.

— Ai avut intenția s-o dai drept teză la matematică ?

— Nu.

— Prin urmare, dragă ț-țacă Leonă, dacă băietul n-a prezentat teza și domnul Ciolac i-a confiscat desenul, unde-i vina băietului ca să i se ceară excludere-

rea din gimnaziu? Așa am prezentat eu, ca să zic așa, problema.

— Și profesorul s-a declarat satisfăcut?

— Nu, ț-țacă Leonă; domnul Ciolac e profesor de matematică, nu de logică. Inșă ceilalți profesori m-au înțeles. Mai ales domnul Rainu m-a susținut cu multă însuflețire. Și el a găsit că desenul e remarcabil. Mai privește o dată, dragă ț-țacă Leonă, a adăogat tata, și spune cu mîna pe conștiință dacă domnul Rainu n-are dreptate.

— Manole, Manole! a strigat în culmea indignării țîțaca Leona; scutește-mă! Nu-mi mai viri iar în ochi țiganii cu care își petrece vremea fiul dumnitale. E posibil ca un băiet de familie să se comporte astfel? Vai, Manole, sînt dezolată că nu-ți sare în ochi rușinea de care sîntem acoperiți.

— Nu văd nici o rușine, ț-țacă Leonă, a răspuns tata cu naivitate prefăcută.

— Atuncea, dragă Manole, nu mai este nimic de făcut aici cu dumneavoastră. Nu mai am ce spune, dacă un funcționar al statului dovedește un atît de slab simț de răspundere; dacă atît de puțin supraviețuează pe un fiu care-și caută distracțiunile între lepădăturile societății. Probabil că acest funcționar al statului se află într-o stare de rătăcire neexplicabilă... sau, dimpotrivă, foarte explicabilă, dragă Manole. Nu cuteza să-mi dai încă o serie de lămuriri în ce te privește, căci pe mine nu mă poți încînta cu logica dumnitale ca pe profesor. Mai bine să punem punct aici. Dadacă, dă hîrtia asta la o parte. Adă friptura.

Prînzul s-a isprăvit într-o atmosferă de ghețarie. Mătușa mea Leona părea că nu mai are absolut nici un interes pentru întîmplările zilei și pentru actorii

principali care luaseră parte la săvârșirea lor ; tăcea cu înviersunare, privind pe fereastra din fund tihna leneșă a grădinii, așa fel încît săgețile ochilor ei să nu se abată nici cătră mine, nici cătră tata. Domnu inginer a cerut cafeaua în odaia dumnisale și m-a luat cu sine.

— Vino la judecată, Ilie, mi-a poruncit el.

Indată ce-am intrat în birou, dumnealui s-a trîntit în jîlțul în care stătusem eu. Gazetele pe care le desfăcusem și le cetisem s-au învălmășit în juru-i.

— Ce-i asta ? s-a mirat dumnealui, privind uimit odaia.

— Să nu te superi, tată, i-am zis eu cuprinzîndu-l de după umeri și aplecîndu-mi spre el fruntea ; așteptîndu-te astăzi, am căutat informațiile privitoare la răscoala țărănească.

Tata a tăcut. M-a privit țintă, cu teamă.

— Te interesează asta pe tine ?

— Nespus, am strigat eu cu avînt. Dragă tată, dragă domnule inginer a nostru, vreau să-ți spun toată povestea desenului pe care îl ții în mînă. Ai să înțelegi atunci mai bine greșala mea și-ai să mă ierți.

— Spune, băiete.

M-a tras lîngă el pe brațul jîlțului.

Dadaca Anghelina a intrat în cameră în acea clipă cu două cești de cafea pe o tavă mică rotundă. Ne-a privit, i s-au luminat ochii trudiți, a depus repede pe colțul mesei cafelele și s-a strecurat spre tăcerea de dincolo, lăsîndu-ne singuri.

Am povestit toate emoționat, de la întîlnirea mea cu învățătorul meu Culai, al cărui chip rînjea ironic spre noi din colțul desenului, pînă la apariția lui

Alecuț Dumitriu tinichigiul în ostrovul de la Nada Florilor.

— Uită-te la tinichigiu, tată, am adaos eu, atrăgându-i atenția asupra ochilor mari și frunții largi a noului meu prietin. De la dînsul am aflat despre răscoala țaranilor. N-aș putea spune că mi-a explicat-o; ci mi-a strecurat-o în toată ființa, arătîndu-mi ceea ce nu știam și deșteptîndu-mi conștiința datoriei pe care o am.

Tata a întors ochi dureroși spre mine.

— Ce datorie, Ilie?

— Datoria cătră mama mea și cătră neamul mamei mele. De la tinichigiu am aflat că acehora care au strigat din foame li s-au dat gloanțe. Rînduiala nedreaptă trebuie răsturnată. Vreau să devin un luptător pentru dreptate!

Eram așa de aprins, încît tata m-a stăpînit, punîndu-mi mîna pe frunte.

Mi-a cerut lămuriri despre tinichigiu și eu i-am spus că Alecuț a venit fugar la Folticeni cu o scrisoare de la Solomon Cornea.

— Am înțeles că scrisoarea e pentru dumneata, tată. Alecuț n-a putut intra în tîrg din pricina armatei. A trecut ocolînd și are să se întoarcă îndată ce vor fi retrase trupele și agenții poliției, că să înmîneze hîrtia pe care o are.

Domnu inginer a nostru mi-a pus cu ațîtare alte întrebări, după care i-am dat deslușiri, istorisîndu-i și planul pe care-l pusesem la cale cu lelea Ileana, Culai și Vasile Rusu Pescaru, pentru trecerea tinichigiului la munte cătră uncheșul meu Haralambie.

După ce-a aflat toate, tata a stat îndelungată vreme tăcut, privind un punct fix, nu din afară, ci din afundul învălmășit al ființii sale. A cules din juru-i nu-

mere din gazeta muncitorilor și le-a cetit cu atenție. A cetit și reportagiile pe care i le-am ales eu din foile desfăcute. Apoi a lepădat totul ; îi tremurau minile. Și-a întors spre mine privirile înegurate.

— Ai săvârșit tu toate cîte spui ?

M-a atras la sine. M-am alipit de el îmbrățișându-l.

— Ai săvârșit tu toate cîte spui ? pe cînd eu dormitam în scepticismul meu... Iți dai samă ce se petrece în mine ? Nu-ți dai samă. În acest ceas am găsit vinovatul. Nu ești tu. Trebuie să-ți cer eu ție iertare, — pentru ușurința mea, pentru că te-am crescut străin de frămîntările tinereții mele, pentru că nu mai sînt vrednic de vremurile ce-au să vie. Tinichigiul e un luptător ; eu nu mai sînt. Am datoria ca cel puțin să te călăuzesc, să-ți cîștigi cultura de care ai nevoie, ca să te salvezi din mocirla în care trăiesc eu.

Era așa de amărît domnu inginer a nostru cum nu-l văzusem niciodată. I-am sărutat tîmpla cărunță și coada încrețită a pleoapei ; am simțit pe buzele mele lacrimi.

Cafeaua se răcise în filigene. Am băut-o amîndoi odată ; era prea dulce ; mama Anghelina greșise și ea, cum mi-a mărturisit după aceea :

— Vai de mine și de mine, Iliuță, amețisem de spaimă și am pus de două ori zahar.

CAPITOLUL XV

Vești de la rai

Mi-am început chiar de a doua zi răscumpărarea. Ca inginer de șosele și poduri, tatei îi era familiară matematica, așa că petrecea cu mine două ceasuri dimineața înainte de a coborî la serviciu, din cartierul înalt al grădinilor unde se afla locuința noastră, și dregea lipsa cunoștințelor mele, umplându-mi capul de exerciții și teoreme, de rădăcini pătrate și cubice, de probleme cu date bizare.

Tata se amuza de complicațiile nefolositoare ale unora din enunțuri și mă introducea în tainele simplificării lor. Lucrînd și singur după orele acestea foarte matinale, eram încredințat că examenul meu va fi marcat cu roșu în analele gimnaziului folticenean.

Totuși îmi mai rămăsese o pricină de neliniște. Domnul Ciolac stăruia față de conferința profesorilor în atitudinea sa de intransigență și ceruse forului superior școlar o anchetă urgentă. Numai domnul inginer a nostru era în stare să rezolve asemenea problemă; și domnia sa îmi comunicase că are la îndămină, eventual, soluția de a mă face să emigrez

la Iași, la Liceul Național, unde învățase și el și unde corpul profesoral era mai select.

După ce tata mă părăsea și trecea la cancelaria dumnisale inginerească, unde îl aștepta rezolvarea unor probleme mai dificile, de economii bugetare la capitole zgîrcit întocmite pentru drumuri și poduri, eu mă îndeletniceam cu celelalte materii unu ceas, și eram așa de absorbit, încît nu mă putea trezi și scoate la strălucirea primăverii nici privighetoarea care bătea din cînd în cînd melodios în preajma mea, într-un măcieș bătrîn de pe hotarul de cătră Folticeni Vechi al grădinii noastre. La masa la care lucram, (sub) umbra unui ulm uriaș, mă aflam ca într-o mare depărtare; zgomotele gospodăriei noastre și glasul mamei Anghelina abia ajungeau pînă la mine.

Intr-o zi, cu două ore înaintea amiezii, îmi depusesem creionul și strîngeam în geantă cărțile. Aveam deoparte, ca o gustare dulce după un plicticos prînz didactic, *Charles XII* al lui Voltaire, în care admiram nu atît încăpățînarea înfricoșată și brutală a eroului suedez, cît răbdarea luminată și fecundă a țarului Petru. Ajunsesem la istorisirea episodului de la Poltava. Răsfoiam volumul căutînd pagina unde mă oprisem în ajun și ascultam, abia acum trezit la realitățile înconjurătoare, o țarcă; în fiecare zi, la aceeași oră, mă vizita cicălindu-mă și cercetîndu-mă pentru prezența mea neplăcută în domeniul ei.

Am băgat de samă că două ființi omenești trec pe cărarea de sub tei, departe, de la poartă spre casă. Părea o femeie de la țară cu feciorul ei. Vor fi aducînd ouă, unt sau smîntînă mamei Anghelina, pentru nevoile casei. Intr-adevăr, cele două ființi au trecut

în partea de dîndos a casei, unde oficia dadaca mea. Nu mă interesau. M-am întors cătră țarcă și i-am poruncit să mă lese în pace. Apoi am început a ceti paginile dezastruoasei înfrîngeri a generalului suedez Löwenhaupt. Cînd și cînd, mă serveam de dicționar, căci cartea aceea agreabilă era și obiect de studiu la domnul Rainu ; și atunci depuneam volumul cu paginile deschise dedesubt și tartajele deasupra.

Țarca îmi dădu de veste gălăgios, într-un asemenea răstimp, că vine cineva asupra noastră. Întorc fruntea ; țărani de mai nainte pășeau pe poteca din mijlocul livezii spre noi.

I-am cunoscut îndată. Nu erau țărani ; erau lelea Ileana și învățătorul meu Culai. Lelea Ileana era îmbrăcată cuviincios cu fustă și polcă cernite și bariz cafeniu, iar Culai purta costumul lui de oraș, pe care i-l văzusem întâi cînd cu isprava lui omerică împotriva lui babaca Bucșan.

Le-am zîmbit de departe. Ei și-au grăbit pasul, fără să-și schimbe expresia gravă a fețelor. Poate se sfiau de mine, de și eram ucenicul lor. Dar mă despărțisem de ei și mă întorsesem în lumea mea, care era cu totul alta. M-au salutat mut din cap, fără cuvinte.

— Ce faci mata ? m-a întrebat lelea Ileana oftînd și privindu-mă cu milă ; te chinuiești cu cărțile ?

— Se pregătește de *examen*... i-a dat deslușire Culai.

— Așa-i, așa-i, s-a tinguit stăpina ostrovului de la Nada Florilor, clătîndu-și fruntea.

— Vă rog să stați pe bănci, i-am poftit eu. Mă bucur că vă văd.

Ei s-au așezat cerînd, cu înfățișări stînjinite, să mă așez și eu.

— Să nu te superi că te tulburăm... Ne era dor de Iliuță al nostru, a grăit cu glasul său cel mai dulce lelea Ileana. Și aveam a-ți spune și altele...

La cuvintele din urmă, lelea Ileana și-a plecat fruntea.

Am întrebat cu îngrijorare :

— S-a întîmplat ceva ?

A intervenit Culai :

— Ieri s-a ridicat poprirea tîrgului. Soldații s-au retras și s-a vestit în sate că de-acu oamenii pot intra.

— Intr-adevăr, a urmat fără bucurie lelea Ileana, de-acu se poate întoarce și prietînul nostru Alecuț. Musai vine pe la domnu inginer, așa mi-a spus ; și atuncea tare te rog să-l înștiințezi să nu ne uite, să se întîlnească cu noi.

— N-o să fie nevoie, lele Ileană, are să te caute el singur.

— Află mata, a urmat femeia, că noi avem un interes, de aceea vrem să vorbim cu dînsul. Băietul ista Neculai, tovarășul nostru, dorește să se lepede de meșteșugul undiții, care-i cel mai umilit meșteșug de pe lume.

M-am întors cu surprindere spre băietan.

— Vreau să mă lăs ! mi-a zis el cu hotărîre, fără să se uite la mine.

Stăpîna de la Nada Florilor a intervenit cu blîndeță :

— Iți spunem noi îndată din care pricină. Așa că noi vrem să ne sfătuim cu Alecuț, să-l ieie cu dînsul la învățatura meșteșugului său, la Pașcani, ori în altă parte, unde va hotărî să se ducă el. Pe cît am

văzut, un meşter are braţară de aur, pe care nu i-o poate lua nimeni. Vin vremuri grele precum au fost acestea; naçazurile trec, el îşi are pînea asigurată.

— Bine, am răspuns eu, cu oarecare tristeţă, am să-i spun să se întâlnească numaidecît cu dumneavoastră.

— Aşa, aşa, m-a îndemnat lelea Ileana; şi poate s-a putea găsi la domnu inginer o păreche de ciubote mai vechi ca să se infăţişeze Neculai a nostru cuviincios unde s-a duce.

— Se poate şi asta, am răspuns eu cu grabă şi cu o simţire de remuşcare.

Slăpina de la Nada Florilor a tăcut o clipă, a suspînat şi a ridicat spre mine privirile-i întristate.

— Noi ne-am dus astăzi întăi la dadaca matale Anghelina. I-am dus o găină ş-o garafă de vin, pomenire pentru morţi, fie pentru cei care s-au săvîrşit aicea lîngă noi, fie pentru cei răpuşi în alte părţi. Fiind într-o sîmbătă, ne-am gîndit la datoria asta a noastră, pentru acel sărman mişel care acuma nu mai este, tovarăşul nostru Spînu, cel cu ştiuca.

Lelea Ileana îmi dădea toate amănuntele ca să nu mai fie pentru mine nici o îndoială.

Am holbat ochii:

— S-a prăpădit moş Spînu?

— Da-da-da, află mata că s-a prăpădit. a în cuvi nîtat lelea Ileana; s-a prăpădit din prostia ş: în căpăţînarea lui..

...Ca şi Carol, regele sved... voi am să adaog eu c-o ironie jalnică pe care prietîinii mei n-ar fi fost în stare s-o înţelegă.

— Eu le poruncisem moşnegilor, a urmat tovarăşa noastră, să se tragă spre un pădurar de la Antileşti, prietîn vechi, şi să steie acolo acoperiţi pînă

ce-a trece urgia ce era asupra oamenilor sărmani. Intr-adevăr, Dumitrache Hau și Spînu s-au supus poruncii și s-au dus unde am spus. Iar pădurarul i-a primit și i-a ospătat. A doua zi Spînu numai zice cătră Hau că el nu poate răbda lenevia întru care se află și că se duce iar la ostrovul nostru să mai prindă o știucă, poate și mai mare decît aceea pe care i-o luase cu anasîna domnu căpitan de la rohatca tîrgului. — Nu te duce, îl sfătuiește Hau; porunca-i să stăm aicea. El nu, că se duce. Și a pures chiar în acel ceas și a intrat la ostrov cum a știut el și cum a putut.

Vei fi aflat mata că s-a dat poruncă oștenilor să impuște ostroavele și stuhurile. Nu știu care păcătos de la poliție a spus ofițerilor că s-ar afla pescari și fugari pe iezerul din Țarna Mare.

— O fi Vacă-Mare... am murmurat eu cu groază.

— C-a fi Vacă-Mare, c-a fi altul, porunca s-a dat, și s-au auzit în ziua aceea și în noaptea următoare împuşcături. S-a nimerit ca un glonț să-l ajungă pe acel nenorocit în ostrovul nostru. Nimeni n-a văzut, nimeni n-a știut. Dar Dumitrache Hau, întorcîndu-se la locul lui după ce s-au tras îndărăt oștenii și s-a slobozit tîrgul, a trecut prin vadul pe care mata îl cunoști, și, ajungînd în cornul plăviei, a cunoscut după miros că locul nu-i curat și l-a și văzut pe Spînu mort acolo, drept cu pieptul lîngă mal, cu obrazul în jos și c-o mîină cufundată în apă. Numai după bulendre l-a cunoscut, căci ființa lui era ciopîrțită și împuțînată; s-au ridicat de deasupra lui corbi și hultani. Il ciugulesc ziua corbii și hultanii, iar noaptea vin de subt ostrov asupra lui racii. Rămîn numai ciolanele sub zdrențe, pînă ce-or veni niște șuvoaie de ploii și l-or împinge de la mal prăvălin-

du-l la fund și amestecându-l cu milul. Va crește din mîlul lui stuf și papură și flori de nufăr ș-or poposi asupra lor vietățile din toate pustietățile..

Dragă Iliuță, a sfîrșit cu pătos sfișietor lelea Ileana bocetul său, eu i-am făcut pomenirea aceluia biet pribeag, împreună cu Neculai și Dumitrache Hau, căci se afla singur pe lume și altă pomenire nu-i va mai face nimeni pînă la sfîrșitul vremii. Iar acele care au dat porunca să se tragă cu gloanțe asupra ostroavelor, le doresc să aibă și ei sfîrșitul pe care l-a avut Spînu ; să se cufunde, și amintirea lor să se stîngă.

Așa că, Iliuță dragă, raiul nostru rămînînd sub spurcăciunea blăstămului, cărările ni s-au închis. Ne rămîn prăpădite vergile de alun și de trestie roșă, precum și strunele de coadă de cal și cîrligele meșterite de Bogonos faurul. Eu și cu Hau poate ne-om găsi un salaș în Iazul Botoșanilor, sub ocrotirea lui Vasile Rusu ; iar acest băiet Neculai s-a duce cu Alecuț la un meșteșug, așa precum se cere el singur, îngrețoșîndu-se de cîte răutăți se petrec în zilele noastre. Ca Spînu s-au prăpădit mii de sărmani. Am adus dadacei Anghelina pomană și am dat și la alții ; și ți-am adus și matale un covrig de făină de grîu ; adă-ți aminte, dragu mamei, de cei care au arat și au sămănat, și au secerat și au flămînzit neavînd pine, și s-au sculat cerînd pine, iar stăpînierea i-a omorît.

CAPITOLUL XVI

*In care crește admirația mea pentru uncheșul
Haralambie și pentru prietinel Alecuț*

Uncheșul meu Haralambie a sosit marți dimineață, pe cînd eu și domnu inginer ne îndeletniceam cu Aritmetica lui Roșu, sub ulmul cel mare, la masa de brad. Indată am lăsat toate acolo, acoperindu-le cu lespezi de piatră, ca să nu le fure vîntul ori țarca, și am ieșit întru întîmpinarea dumnisale. Nu era încărcat cu mult tarhat, dar aducea burdufuri de brînză la ciochine. Dintru toată mărișia căciulii sale ne-a poftit bună-dimineață cum ne-a văzut în preajma sa, și a descălecat.

— Bine v-am găsit sănătoși, a zis el tatei strîngîndu-i mîna și arătîndu-și dinții albi și puternici. Da' cumnata Leuna ce face? Dacă e în bună stare mă bucur deasemenea și i-am adus caș nou frămîntat care știu că-i place.

Țîțaca Leona nu s-a putut stăpîni să nu răspundă unor asemenea vorbe, care sunau în toată ograda și în toată livada. A scos pe fereastră obrazul încununat cu cîrlige de hirtie și înflorit de zîmbet. A scuturat din cap în semn de părere de bine și s-a retras îndată ca să-și isprăvească gătelile.

S-a arătat cu pași mărunței și dadaca. Împreună cu dinsa am făcut alai uncheșului, petrecându-l pînă la grajd, unde dumnealui îndată a scos tarnița, a legat murgul și i-a petrecut pe după urechi traista cu orz. Lucrînd, nu înceta să puie întrebări ba tatei, ba mamei Anghelina; numai mie nu-mi spunea nimic, după ce-mi strînsese cu putere fruntea în pieptarul lui și mă sărutase pe frunte.

— Cum ați petrecut vremea cît a fost țăpuit tîrgul, cuscră Anghelină? N-ați răbdat de foame?

— Nu, cuscre Haralambie; dinspre partea mîncării n-am avut a ne plînge; am avut de toate; ne-a lipsit liniștea și voia bună.

— Da' din ce pricină, mă rog?

— D-apoi ai să afli, că ți-a spune toate domnu inginer a nostru. Poate vei afla și de la băiet unele.

— Apoi da, stau eu de vorbă și cu nepotu-meu. Socot că știi, cumnate Manole, cum că Iliuț, feciorul dumnilale, mi-a trimes răvaș. Ce scria el în acel răvaș de-un om care a venit la mine și mi-a plăcut cîte mi-a spus acel om, asta-i una; dar mi-a mai vîrît în acel răvaș un adaos cum că ar avea nevoie de mine. Toate le-am înțeles; numai două slove nu pricepeam din acel răvaș: Pî-Sî! Ce să fie, ce să fie? M-am luat și m-am dus la părintele Atanasie, monahul nostru de la mănăstirea Rîșcăi, carele-i mare cărturar. Ce să fie asta? îl întreb eu. Zice nepotu-meu în răvaș: «Avînd și eu unele nacazuri, te-aș ruga să vii pînă la noi». Dar sînt, părinte, două slove pe care nu le-am dezbătut: Pî și Sî. Călugărul ia în mîna răvașul, se uită; și-a frămîntat mîntea pînă ce i-a venit amețeală. Că să fie așa, că să fie altfel... Că-s niște slove tainice. Pînă ce iaca îi vine o suflare de la Duhul sfînt și a înțeles. Atunci m-am

dumirit și eu ș-am spus : «Așa trebuie să fie, altfel nu-i!» P. S., adică pentru școală. Să știi că are ne-potu-meu nacaz cu școala! Așa este ori nu-i așa?

— Așa este, s-a veselit tata cu voie bună; dar nacazurile copiilor trec.

— Vreau să știu și eu, cumnate Manole, ce este. Căci fiindu-i uncheș, cată să am priveghere asupra lui și să ajut și eu după puterile mele. Iaca, cuskra Anghelina se duce la ale sale și noi ne-om așeza la masa de subtulm, unde erați dumneavoastră cu în-vățătura. Nu cumva rămîne băietul repetent, cum își dădea părerea părintele Atanasie?

— Da' de unde, cumnate Haralambie? Băietul nostru e printre cei dintăi.

— Asta-i spuneam și eu popii, că una ca asta nu se poate. Iliuță a fost premiant în toate clasele.

— Deci, a urmat tata, dinspre partea asta să n-ai nici o grijă, cumnate Haralambie. A fost numai o leacă de supărare cu un profesor pe care îl chiamă Ciolac.

— Aha! Aha! a îndemnat moșul meu Haralambie, ca și cum ar fi dat pîteni; ce fel de supărare?

— N-aș putea spune cu de-amănuntul, cumnate Haralambie, dar s-a iscat între băiet și profesor o leacă de harță.

— Asta nu se cuvine, a clătinat din cap căpitenia semînției noastre; băietul e un pui, și acela-i om în toată firea, ca profesor ce se află, altfel nu poate fi. Cum așa, să se tragă în degete un ucenic cu profesorul său?

— Cum ți-aș putea spune eu mai bine, cumnate Haralambie? a zîmbit tata. Ilie a umblat cîteva zile în petrecere la niște ostroave de pe balta din Țarna Mare. Acolo a și cunoscut pe acel om pe care ți l-a

trimes, și a stat cu el de vorbă. Și văzînd că acel om e hăituit de stăpînire și nu poate intra în tîrg, l-a îndrumat el cum s-a priceput și ți l-a trimes dumni-tale. Lipsind de la școală, și nedîndu-și bine probele cînd s-a înfățișat, profesorul de care-ți spun s-a supărat și l-a ținut de rău.

— Dar profesorul iscodit-a și aflat-a ce anume a săvîrșit copilul ?

— Cum s-ar putea una ca asta ? Băietul s-a ținut tare și n-a suflat nici un cuvînt despre acel prietin al lui fugar.

— Ei, atuncea-i bine și de asta mă bucur mai mult decît de orice. Fiind răzmeriță în țară, viețile unora se află în primejdie, după cum s-a văzut din cele întîmplate, a căror vestire a ajuns și pînă la noi. După lege, e oprit sub pedeapsă ca să omori ; dar cînd ies generalii cu oșteni, cu trîmbiți și puști, și omoară omenire, atuncea pentru dumnealor nu-i pedeapsă, ci laudă. Dar plugarii s-au sculat nu din bine, ci din focul suferinții, iar stăpînirea vrea să potolească focul cu sabia. În vremuri de tulburări cum au fost acestea, bine-ai făcut, Iliuță, să-l trimeți pe acel prietin al tău într-un loc unde, cînd strigi, răspunde numai pădurea. Nici polițai, nici oșteni. Așa că pe prietinel nostru Alecu l-am hrănit cu caș și cu miel fript și l-am cinstit cu rachiu de afine. Iar acuma vi l-am adus. Văd că nepotu-meu, de cînd am descălecat, numai asta vrea să mă întrebe, ca să i se liniștească inima. Și asta îmi place la el și mă bucur, chiar dacă n-ar fi premiant în școală. Fiind acel Alecu barbat cuminte, a socotit că nu-i bine să vie de-a dreptul aici la inginer, cu care are o socoteală. Așa că ne-am înțeles să-l duc mai întăi la maică-sa văduvă, în ulița Pîrăului Buciumenilor.

Precum am și făcut. Am găsit acolo cunoscuți ai săi, care-i aduseseră la maică-sa stratele ce lepădase la Tudose Oanea. Scutură de pe el ciobănia și se face iar târgovăț. Și-apoi după asta vine aici fără grijă; nu s-or mai holba unii și alții la dînsul, cum se holbează la mine. Eu știu ce să le spun și unde să-i trimet; le pot arăta drumul și cu coada balta-gului, dar acel Alecu e mai sfios. Orice om în breasla lui are mai multă îndrăzneală.

Cît am poposit acolo, am stat de vorbă cu maică-sa. Înțeleaptă bătrînă! N-a strigat, n-a lăcrămat. «Destul strig și lăcrămez, zice, că-s beteagă de picioare și nu ies din casă. Mă veselesc că a venit primavara mea la mine». Alecu i-a sărutat mîna și s-a așezat lîngă dînsa, cu mare înflorire a inimii. Tăcea și-i plăcea s-o asculte.

— Bătrîneță, bătrîneță... se tînguia rîzînd acea mamă; lucrătorii de la moară puțini și leneși, privighetorii printre zăbrele au ostenit, au înflorit ghiociei toamna tîrziu...

Acel prietin Alecu vine numaidecît astăzi la un ceas după amiază, a isprăvit uncheșul meu Haralambie, punîndu-și mîna grea pe umărul meu drept. M-am înfiorat de mulțămire.

Uncheșul meu s-a răsucit atent spre poartă:

— Mi se pare mie, cumnate, că vin la dumneata musafiri, tocmai cînd să ne începem sfatul nostru P.S.

Tata și-a pus mîna streșină la ochi.

— E profesorul Neculai Rainu, prietin cu noi, a zis el. Acuma-i însurat și-și scoate nevasta în plimbare, ca să vadă trandafirii noștri. Să știi că Rainu vine tocmai în chestia pentru care voiai să ții cu noi sfat, cumnate Haralambie.

— Aşa ? Atunci e bine. Putem sta cu dumnealui ceva cumva de vorbă ?

— Cumnate Haralambie, Rainu a rămas om care nu cunoaşte răutăţile.

— De mirare lucru între oamenii stăpînirii. Ehe, cîte vămi plăteşte Haralambie la orice pas ! În lumea asta de la ţirg, merge cu tocmala, nu cu dreptatea.

Am ieşit tustrei întru întîmpinarea profesorului. Ochii domnului Rainu s-au bucurat ca de-o frumoasă, văzînd pe uncheşul meu. I-a strîns mîna, a început să-l întrebe felurite lucruri despre păşuni şi turme, pe cînd doamna Rainu, plinuţă, rumenă şi în-sorită, aştepta puţinţel ruşinată, în umbra teilor, pînă ce uncheşul meu, mai atent decît profesorul la cele ce se întîmplă, s-a întors înspre dumneaei, s-a închinat şi a păşit ca să-i sărute mînuţa, c-o delicată surprinzătoare la un cioban din pustie. Şi cînd acel cioban şi-a ascuţit asupra dumneaei ochii ca leuşteanul cu sclipiri de oţel, doamna Rainu i-a zîmbit cu sfială, întocmai ca o codană de la Păstrăveni. Totuşi, adia dinspre uncheşul meu un iz de urdă şi de bărbat sănătos, pe care eu îl apreciam ; însă nu îndrăzneam să atribui un gust asemănător şi unei cuconiţe tinere şi elegante.

— A ! Madam Ropcea ! a strigat deodată c-o bucurie nefirească tînăra soţie a profesorului şi s-a rupt oarecum dintre noi, grăbind spre cerdacul unde îşi aştepta musafirii, cu un surîs încremenit, ţîţaca Leona.

După ce îmbrăţişă pe doamna Rainu, mătuşa mea îşi întoarse privirile cătră uncheş ca înspre cel mai înalt din adunarea noastră, şi propuse c-un gest de

mare bunăvoință să venim în apropierea dumnisale, la masa din cerdac.

Cești și flori.

— Pofțiți la cafea, a îndemnat țigăca Leona. Ați nimerit tocmai la ceasul potrivit. Cumnate Haralambie, a adăos ea subțire, îți cunosc gusturile dumnitale de dimineață ; îți aduce îndată dadaca și dumnitale cele de cuviință.

— Apoi eu, a răspuns ciobanul, cu toată rușinea mărturisesc că noi, la prânzișor, tocmai în acest ceas, dacă se întâmplă să avem o halcă de carne pe cărbuni, foarte ne bucurăm și ne luăm de-o grijă pînă la amiază.

S-a făcut haz de vorba uncheșului meu Haralambie.

După ce s-a isprăvit tot ritualul cafelei și dadaca Anghelina a cărat pe furiș în ascunzătoarea ei ta-cîmurile și a curățit fărâmurile de pe fața de masă, țigăca Leona a îndemnat pe profesor :

— Mi se pare, *musiu* Rainu, că ne aduci vești ; de aceea ai binevoit a te osteni pînă la noi.

— M-am grăbit, nu m-am ostenit, scumpă doamnă, a răspuns profesorul de franceză. Socot că poate asculta toată lumea, nu-i așa ?

— Mai ales eu vreau să aflu ce și cum, a grăit ciobanul cu vocea lui cea mai gravă, ceea ce însemna atenție și seriozitate. Mi se pare mie, domnule profesor, că cumnatu-meu Manole nu mi-a spus chiar tot, ca să nu mă supere. Aflați domniile voastre că eu îs tare de înger și nu mă înfricoșez de nimic.

Mă simțeam tot mai stîmjenit și mai rușinat. Am vrut să plec. Profesorul a ridicat palma-i cu degete lungi în fața ochilor :

— Dumitraș Ilie e destul de mare și de serios ca să vorbesc față de el. În fond, a ummat el întorcându-se către cioban, nu trebuie să se alarmeze nimeni, nu-i nici un pericol pentru băiet. Toți ceilalți profesori am socotit că se poate acorda unui elev eminent alt termen pentru teza de mai. Drept vorbind, lucrarea primă n-a fost o teză. Grigore Scorpion, profesorul de desen, prevede lui Dumitraș Ilie un viitor sigur în artele plastice. Ciolac însă se consideră ofensat personal și se încăpăținează. Dumnealui a înaintat, precum se știe, un memoriu la autoritatea școlară cerînd anchetă urgentă. Astăzi cazul e în cercetare; cel care anchetează nu face parte din corpul didactic, e un inspector special, în persoana unui domn colonel pensionar. Am avut onoarea să-l găzduiesc chiar la mine acasă. Domnul colonel Caraiman a văzut pe Ciolac, a ascultat toate cîte i-a referit și a fost întrucîtva de acord cu profesorul că disciplina a suferit și că nu se poate face nimic bun în țara asta, din pricina lipsei de disciplină. I-am opus atunci argumentele mele și ale inginerului, după care domnul colonel se arată a fi în dubiu.

Ce facem cu disciplina? zice. Că să se mai gîndească și va aviza, a sfîrșit profesorul Rainu.

Uncheșul meu Haralambie asculta cu fruntea încrêțită, silindu-se din toate puterile minții lui să răzbească în totul, fără cea mai mică scădere, vorbirea orășenească a profesorului. Cînd a priceput dumnealui toate cîte trebuia să priceapă, a deșertat paharul de vin și l-a scuturat ca să nu mai rămîie în el nici o picătură, grăind astfel :

— Domnule profesor și ducă, eu tare m-aș ruga să-mi îngăduiți a veni la domniile voastre numai o

țiră, ca să stau de vorbă cu acel domn colonel inspector, să aud eu cu urechile mele ce zice dumnealui.

Frumoasa ducă a lui domnu profesor s-a grăbit să dea răspuns înaintea soțului său :

— Cum nu ? Poștește dumneata... dă-mi voie să-ți spun «bădiță Haralambie»... Eu socot c-ai să-l îndupleci pe domnul colonel...

Soția profesorului meu de franceză era admirația mea de junie și primul meu amor secret, cu totul nevinovat. Imi plăcea să mă uit la dumneaei cum rîde cu sfială prefăcută, schimbînd întruna direcția privirii. Cu toate că se aflau la doi poli opuși ai vieții sociale și ai înfățișării fizice, uncheșul meu Haralambie și acea femeie tinărah mi se părea că au multe asemănări.

— Atuncea noi ne ducem, a hotărit ducă ; iar dumneata, bădiță Haralambie, vii la noi ca din întâmplare, ca un prietin al nostru.

Era vădit că uncheșului meu îi plăcea nu numai melodia glasului doamnei Rainu, ci și alcătuirea vorbelor, care erau drept de moldovancă, întocmai ca la noi la Păstrăveni.

După ce uncheșul meu s-a încredințat din nou pe ce uliță are a călări și a coti ca să ajungă unde se cuvine, profesorul și soția sa au plecat. Cum au fost o clipă singuri alături, mi s-a părut că soțul își mustră blînd soția. Însă poate a fost numai o părere a mea.

Tata și-a luat pălăria dumnisale celebră de pîslă și i-a ajuns din urmă, după ce ne-a vestit că are de iscălit corespondență la cancelarie. Și după aceea numaidecît se întoarce ca să aștepte pe Alecuț tînichișul. Domnu inginer a nostru nu mi se părea încîntat de hotărîrea uncheșului meu ciobanul, dar nu

i se putea pune împotriva. Tița Leona însă aproba vădit întâlnirea, și, după cât îi bănuiam gândul, «toc-mala» între cioban și colonel.

— Cumnate Haralambie, și-a țuguit dumneaei glasul după plecarea musafirilor și a tatei, nu te grăbi și mai stăi; vreau să-ți spun două vorbe și să-ți fac o rugăminte.

Eu m-am retras discret, ca un tânăr bine crescut, foarte mirat de capitularea totală a mătușii mele și am avut grija să intru în camera tatei și să mă așez cu o carte lângă fereastra deschisă, așa ca să nu pierd nimic din sfatul zgripsorului cu omul de la munte.

— Știi ce te-aș ruga eu, cumnate Haralambie? și-a deschis sufletul tița Leona, lăsându-se c-un fel de disperare la discreția dușmanului său.

— Oi ști dacă mi-i spune, cumnată Leună.

— Uite ce e, cumnate dragă. Dacă te duci la acel colonel și-l poți îndupleca pentru băiet, te implor să pui o stăruință pentru liniștea mea și pentru interesul casei fratelui meu. Se află aicea în târg, cumnate Haralambie, o profesoară, tare bună, însă vicleană, care mi-ar plăcea mie să fie mutată într-un loc mai bun și într-un târg mai mare decât acest păcătos Folticeni, după meritele sale.

Uncheșul meu a dat răspuns numai două silabe:

— A-ha!

— Așa că te-aș ruga, cumnate Haralambie, să-mi înțelegi nacazul.

Uncheșul meu s-a gândit o vreme și a tușit ușor. Semn de oarecare îndoială.

— Nu știi cum aș face, cumnată Leună.

— Vei vedea dumneata, cumnate. Este cheie de intrare la bunăvoința oamenilor din ziua de astăzi.

— Crezi dumneata ?

— Ai să vezi, cumnate. Cu lacrimi te rog. Pe acea profesoară o cheamă Artemiza Șerbănescu.

— Scrie, cumnată Leună, pe un petec de hirtie, că eu n-oi putea ține minte așa nume de botez. Și-apoi cunoscînd marfa, oi lua aminte.

Ridicîndu-se din scaun, uncheșul meu a alungat o viespe care-l bîzîia și a coborît grăbit din cerdac.

Întîlnirea cu colonelul a avut loc nu mult în urma acestui sfat ciudat.

Cînd uncheșul meu Haralambie a intrat călare în ograda casei profesorului, se aflau în balconul deschis spre grădină numai stăpîna casei și musafirul. Domnul Rainu se repezise pînă la gimnaziu, la rugămintea tatei, ca să încerce a relua tratativele cu domnul Ciolac.

— Mă închin cu sănătate ca la o luncă verde, a cuvîntat omul de la munte, apoi a descălecat cu măreție.

— Bine ai venit la noi, i-a răspuns de la marginea parmaclîcului duduca. Mă bucur că nu ne uiți, bădiță Haralambie.

Pe cînd ciobanul își rînduia la loc potrivit calul, tînăra soție a profesorului dădea cîteva lămuriri grăbite domnului colonel. Inspectorul special era un om scurt și gros, cu ochii lăcrămoși bulbucați pe obrazul rotund și cu părul sur tuns ca o perie deasupra frunții. Își isprăvea păhărelul de vișinată și se uita ca prin abur la lumea asta tînără, aurită de primăvară.

Uncheșul Haralambie a suit domol cinci trepte ale balconului, cu capul gol, mîngîindu-și pletele în care scînteia argint nou. S-a închinat cătră doamnă, apoi cătră domnul colonel Caraiman, observîndu-l cu

X luare-aminte. Starea de euforie a musafirului, ciobanul o cîntări cu chibzuință; obrazul răzăluit proaspăt cu hîrb de coasă i s-a înseninat. Bătrînelul acela i se părea blînd și cumsecade bărbat.

Ridicînd fruntea la înălțimea-i mică, inspectorul special a întrebat brusc, însă cu voie bună :

— Ce vînt te-aduce la tîrg, ciobane ?

— Apoi am venit cu treburi, domnule colonel, și am socotit că nu se cuvine să-mi uit prietinii.

— Bine ai făcut, a încuviințat inspectorul. Adus-ai marfă ?

— Adus.

— Brînză de burduf ? Cu ce preț ? Aș fi cumpărător și eu.

Uncheșul Hara!ambie și-a ridicat privirile agere întăi spre ducă, apoi spre inspector.

— N-avem marfă de vînzare, domnule colonel. Aceea o trimetem neguștorilor, după contract. Am adus numai puține daruri rudelor și prietinelor.

Inspectorul a tăcut puțintel contrariat și și-a privit păhărelul gol.

Tinăra doamnă a dat o lămurire :

— Bădița Haralambie e cumnat cu inginerul Dumitraș.

— Tatăl băiatului ? a mormăit întrebător colonelul.

— Da.

— A ! Asta e ? s-a dumirit inspectorul, strecurînd o privire cu înțeles doamnei de gazdă. Apoi a rîs : Nu cumva mă cauți pe mine ? Ai venit cumva c-o rugăminte pentru nepot ?

— Să mă iertați, a răspuns uncheșul, n-am venit cu nici o rugăminte. Treaba asta cu nepotul, feciorașul surorii mele Polixenia, s-a face după dreptate și

după lege. Stăpînirea va hotărî cum va binevoi; eu nu mă amestec.

— Interesant... s-a dezumflat inspectorul, privind iar către gazdă. Atuncea, a reluat el întorcîndu-se la cioban, cum aş face ca să dobîndesc şi eu ceva din marfa dumnitale?

— Ştiu eu, domnule colonel? Cum v-am spus, eu n-am marfă de vînzare. Iar cu chestia cealaltă, dacă legea hotărăşte să fie izgonit din şcoală nepotu-meu...

— Nu poate fi vorba de asta...

— Dacă stăpînirea hotărăşte să fie izgonit din şcoală nepotu-meu, a urmat neînduplecat omul de la munte, apoi om şti noi ce să facem cu el. L-om face păstor cum au fost şi uncheşii lui din veac. Acolo la munte, noi nu cunoaştem stăpîn, nici nu obijduim pe semenii noştri. Trăim în frăţie, după datină şi dreptate. Am avea o altă cerere, pentru o profesoară, ca să fie mutată în alt tîrg, dar nici pentru aceea nu ne punem.

— Ce profesoară? Cum îi zice? Să vedem.

Uncheşul s-a scobit în chimir şi a scos la lumină o hîrtiuţă păturită în opt.

— Artemiza Şerbănescu? a întrebat colonelul desfăcînd hîrtia. A înaintat cerere?

Doamna Rainu a rîs:

— Cere mutarea Şerbăneascăi o altă femeie...

A rîs şi uncheşul Haralambie.

— Între femei nu m-amestec; da' socot că ar fi o facere de bine pentru amîndouă şi v-aş fi şi eu mulţămitor ca unui prietin.

S-a veselit însfirşit şi colonelul, uitîndu-se cu plăcere la acel muntean din sălbătăcie.

— Vă poftesc, a îndemnat cu hărnicie duduca de gazdă, să gustaţi cite o vişinată.

Doamna Rainu a turnat licoarea purpurie în păhărele. Musafirul s-a închinat galant și bine dispus, primindu-și partea. Înainte de-a întinde ciobanului băutura, duduca de gazdă a luat credința, întocmai ca nevestele noastre de la țară, sorbind o picătură. Moș Haralambie a zîmbit și a dat imediat de dușcă păhărelul. Acel zîmbet gazda îl cetea. Căci moș Haralambie îi judeca gestul ca izvorît dintr-o alintare a tinereții ei, totuși îi plăcea cum i-ar fi plăcut o mioară, ori un mînz, ori o creangă fragedă înflorită în primăvară.

— Domnule colonel, a cuvîntat el, eu m-oi duce, cu toate că îmi place aicea; dar mă grăbesc. Lăs prietiniilor mei ploconul și-i poftesc să-l ospăteze să-nătoși, neuitînd pe acel care-l închină. Cu profesorul cel cu socotelile, veți face după dreptate. Se pricepe dumnealui la ale sale, mă pricep și eu la ale mele: în mîna celor mari e puterea, deocamdată. Mîni nu se știe ce va fi.

— Cum nu se știe? s-a trezit colonelul contrariat.

— Apoi iaca, nu se știe.

— Două și cu două nu fac patru?

— Ce să spun, domnule colonel? Eu, care nu-s profesor de socotele, v-aș putea arăta că uneori două și cu două fac trei.

— Aș vrea să văd și eu asta, s-a veselit oaspetele, turnîndu-și el singur încă un păhărel de vișină.

— Apoi chiar alaltăieri, domnule colonel, s-au înfățișat la noi la stîna două mame și două fete; și aveam în comarnic numai trei cași; i-am neguțat, i-am dat, și le-a ajuns la fiecare cîte unul.

— Mă rog dumnitale, bade Haralambie, s-a întors scandalizat colonelul, cui debitezi dumneata asemenea baliverne? Cu neputință.

— Ba-i cu putință, domnule colonel, căci acele două mame și două fete erau trei: mama, fata și nepoata.

— Bată-te norocul să te bată, amicul meu, a hohotit inspectorul și a ridicat palma ca să-l bată prietenește peste umăr pe omul de la munte.

Uncheșul meu Haralambie s-a ferit cuviincios, strecurînd o privire spre stăpîna casei.

— Bată-te să te bată... a mormăit, ajuns de ameteală, domnul inspector apucînd și scuturînd cu entuziasm mîna ciobanului. Ești bun avocat; ai cîștigat procesul. Scriu eu în condica de inspecție cum să se procedeze. Am să-mi aduc aminte cu plăcere că am stat de vorbă c-un muntean nostim.

La vremea mesei, uncheșul a fost acasă și fișaca Leona aștepta un prilej de-o clipă, ca să-i poată strecura întrebarea ce-o chinuia. Părea că nu se află pe lumea ei altă preocupare, și în răspunsul pe care i-l aducea acel delegat al său cumpăneau viața și moartea. Însă uncheșul Haralambie avea și ale sale griji și, așezat într-un jilț în care nu se simțea bine, cugeta adînc la toate cîte i se puneau în cale și trebuia să le biruie ori să le ocolească.

— Se minîncă la dumneavoastră cam tîrzior, a zis el lui domnu inginer a nostru.

— Te grăbești? a întrebat cu interes tata, apoi îndată și dumnealui a intrat în ale sale, fără să mai aștepte răspunsul ciobanului.

— Mă grăbesc, a întărit uncheșul Haralambie, căci am a întîmpina desară niște vameși ai stăpînirii; după care, mîni dimineață, am a mă sfătui cu tovarășii pentru alte pășuni mai depărtate, căci aicea se tot strîmtează locurile și omenirea s-a înmulțit peste samă. Așa că mîne la amiază intru în munte.

Isprăvindu-le aicea toate, nu mai am de ce zăbovi și, cum voi astîmpăra lupii, încalic.

Domnu inginer a intrat o clipă în camera sa. Atuncea s-a grăbit să-și puie întrebarea țîțaca Leona :

— Pe cît înțeleg, le-ai isprăvit toate cu bine, cumnate Haralambie.

— Apoi altfel însămnă că nu-s isprăvite, duduică... i-a răspuns surfîzînd uncheșul meu.

— A ieșit bine atunci și chestia profesoarei ?

— Așa socot ; numai că nu-i pot ținea minte numele de botez.

— O chiamă Artemiza, cumnate.

— Din partea mea să fie sănătoasă ; poate s-o cheme oricum.

Dadaca mea Anghelina ne-a poftit la masă. Am intrat în sufragerie și ne-am așezat. În acel răstimp tata și-a adus aminte de Alecuț.

— Nu înțeleg de ce întîrzie tinichigiul, s-a mirat domnia sa.

Eu l-am apucat de braț :

— Dragă domnule inginer, dacă ar veni acum, nu prea i-ar fi îndămîină.

— Țîțacă Leonă, s-a veselit tata, să știi că fiul meu are dreptate.

— Se-nțelege că are dreptate, s-a sumuțat țîțaca Leona. A cunoscut ape și ostroave și poate primejdia morții ; asta cumînțește și îmbătrînește, Manole.

— Nu cumva, țîțacă Leonă, am întrebat eu cu inima bătînd, împușcarea ostroavelor se datorește domnului subcomisar Vacă-Mare ?

Țîțaca Leona a scăpat din mîină furculița și m-a privit cu spaimă ca pe un demon.

— Cum ți-a venit în minte asta? Ce au a face ostroavele cu musiu Vacamar și mai ales cu ce-am spus eu?

— Căci în primavara asta m-am cumințit și am îmbătrinit, țițacă Leonă.

— Asta s-o creadă alții, s-a hlizit dumneaei privind-mă amabil.

Vîntoasa neliniștilor celor mai grele trecuse și toți ai mei se regăseau oarecum mai potoliți, ca după o trudă.

În primăvara mea însă nășteau alte neliniști, cu alte speranțe. Tata mă informase, în răstimpul lipsei uncheșului, că, indiferent de soluționarea cazului meu, exilul la Iași era inevitabil pentru mine.

Tulburătoare veste, care-mi aducea în perspectivă agitația socialistă ce începuse acolo de șapte-opt ani. Eram încredințat că viața mea va lua o întorsătură nouă în vechea cetate culturală a Moldovei.

Ridicînd privirile spre cărarea dintre tei, am văzut pe acei care fuseseră pricina ciudatei mele aventuri la Nada Florilor. Intraseră în grădină Alecuț tinichigiul și învățătorul meu Culai.

Am vestit pe tata. Dumnealui s-a ridicat numai-decît și a trecut în camera sa de lucru. Mi-a poruncit:

— Mi-l aduci numai pe mesager.

Domnul inginer avea ochii fierbinți și întunecoși ai clipelor sale de mișcare sufletească.

Uncheșul Haralambie a chibzuit în sine să nu se urnească din loc. Numai după ce a bătut palma cu tinichigiul și l-a întrebat rîzînd cum mai merg treburile în «țara dumneavoastră», s-a coborît din cerdac și s-a dus să-și pregătească plecarea. Țîțaca Leona n-a catadicsit să răspundă la salutul noilor

veniți ; lumea îi devenise iar nesuferită și o privea c-un zîmbet strîmbat într-o parte.

Am dat drumul prietinelui meu Alecuț în camera tatei. Pe Culai l-am oprit cu mine și l-am poftit să se așeze pe un scaun. În acea clipă țitaca Leona s-a sculat de la masă privindu-l din cap la picioare fără a recunoaște ghetele inginerului, și ne-a părăsit.

L-am întrebat pe tovarășul meu :

— Te duci cu Alecuț Dumitriu ?

— Mă duc, să-mi fac și eu loc în lumea asta. Mă îndeamnă și mama. După ce-oi învăța carte, îți scriu. Alecuț mă sfătuește să intru ucenic lăcătuș. Eu doresc să mă fac ucenic de locomotivă. Om vedea.

S-a auzit calul huțan al uncheșului nechezînd.

— Hai și noi, să mai stăm de vorbă cu uncheșul, am îndemnat eu pe Culai.

În vremea asta tatăl meu primea amical pe tinichigiul de la Pașcani, îl poftea să stea pe scaun și aștepta c-o gravitate mîhnită scrisoarea ce-i fusese anunțată.

— Domnule inginer, a zis Alecuț, ridicînd fruntea-i luminată de soarele piezis, înfirșit am ajuns la destinație. Am primit misiunea, de la un tovarăș care nu mai este, să predau acest pachet. Poftim !

Alecuț Dumitriu a tras din buzunarul dinlăuntru de la piept un plic care nu mai era în starea dintăi. Îl pături cu grijă ; pecețile nu-i erau rupte. L-a prezentat tatei.

— Pentru asta, tinere, ai rătăcit la baltă și la munte ? l-a întrebat domnul inginer zîbindu-i cu bunăvoință.

Tinichigiul l-a privit drept :

— Socot că domnul inginer nu-și închipuie c-am fugit de la Pașcani numai ca să-mi apăr viața.

Tata a tăcut, cu același zîmbet binevoitor pe față.

— Aveam asupra mea un depozit, a urmat lucrătorul; trebuia să-l apăr ca să nu cadă în labela agenților. Nu puteam nici să-l îngrop, nici să-l trec altcuiva. De aceea nu l-am dat fiului dumneavoastră. Eram dator să-l depun cu mîna mea în mîni proprii.

— S-a făcut! a răspuns tata strîngîndu-i mîna.

— Atunci mă pot retrage?

— Încă nu, a zis tata, punîndu-i cealaltă mîna pe umăr și așezîndu-l la loc în scaun; sper că nu te-ai supărat pentru întrebarea mea.

— Nu m-am supărat, domnule inginer.

— Ca să-mi dovedești asta, a urmat domnu inginer cu fața mai luminată, te rog să iei o dulceață și să bei cu mine cafeaua pe care, iat-o, ne-o aduce mama Anghelina. Știi cine e mama Anghelina.

Lucrătorul a făcut semn cu ochii că știe și a zîmbit cătră bătrîna.

— Vreau să vă fiu plăcut și mă socotesc onorat, a răspuns el domnului inginer.

— Iți mulțămesc, a răspuns tata.

În răstimpul ritualului dulceței de trandafiri, pe care Alecuț l-a îndeplinit atent și fără nici o stîngăcie, domnu inginer a rupt pecețile și a scos din plic foaia unui șpalt pe care se aflau imprimare șase strofe ale unui poem. Sus în sînga, pieziș, interdicția de a se tipări a procurorului. Odată cu poemul ieșise la lumină și un bilet, mesagiul poetului mort, cu următorul cuprins:

Dragul meu amic,

In curînd trec dincolo cu barca și nu ne vom mai vedea. Ultima mea poezie o găsești alături; ai grijă să-mi supraviețuiască pentru timpurile ce au să vie.

Al dumnilale care a fost, și care a crezut în revoluția socială,

Solomon Cornea

Tata a străbătut grabnic cuprinsul poemului, apoi a suspinat, întorcîndu-se la cele de față.

— Mi-a plăcut la dumneata, a zis el lui Alecuț, sentimentul onoarei și al demnității. Te rog să-mi spui dacă prietinel meu Solomon Cornea ți-a fost profesor.

— Mi-a fost, domnule inginer, în înțelesul că l-am văzut ades. Ne-a ținut multe prelegeri în clubul nostru de la Pașcani. E interesant poate să cunoașteți că atelierul căilor ferate de acolo e un fel de turn al Babilonului în mic, unde s-au adunat pribegi din Europa centrală și chiar din cea răsăriteană, atunci cînd o companie de financieri internaționali a luat pe sama ei construirea liniei Suceava—Iași. Atuncea, pentru podul peste Siret, au venit mulți italieni, iar în atelierele de la gara Pașcani s-au adunat felurite neamuri din Austria. Și-au găsit acolo refugiul și revoluționari din Rusia. Eu am apucat pe doi dintre aceștia. Unul a murit; celalalt a dispărut; după aceea s-a zvonit că ar fi profesor de limbă latină undeva la un liceu. Și-a schimbat numele, trăiește retras. Toți acești pribegi ne-au fost învățători, căci sînt pregătiți, vin din țări industrializate. După pilda lor, și noi, cei mai tineri de aici din țară, am întemeiat bibliotecă și club. Ținem legătură cu intelectualii ieșeni. Ați fost și dumneavoastră, domnule inginer, în legătură cu mișcarea.

— Da-da, a îngînat tata, deschizînd pagina cenzurată și aplecîndu-și asupra ei ochii. Acuma mă simt obosit.

— Dați-ni-l pe fiul dumneavoastră, a îndrăznit, aproape în șoaptă, Alecuț.

— Nu e nevoie să vi-l dau ; merge el singur. Sper că floarea lui va da rod.

Tata a ridicat ochii, satisfăcut de ultimile sale cuvinte.

— E vremea să mă duc, a stăruit Alecuț Dumitriu.

— Te întorci la Pașcani ?

— Desigur ; iau cu mine și pe un năcăjit de aceea.

— Crezi că n-o să ai acolo neplăceri ? Ți pot veni în ajutor cu ceva ?

— N-am nevoie de nimic și nu mă tem de nici o neplăcere. Dacă sînt încă urmărit, apoi acuma, după ce mi-am îndeplinit misiunea, mă prezint eu singur judecătorului de instrucție.

Au stat un timp privindu-se ; tata l-a cuprins deodată pe lucrător de după umăr, scuturîndu-i mîna cu energie. Apoi, după ce Alecuț Dumitriu a ieșit, dumealui a căzut la locul său, desfăcînd încă o dată foaia cenzurată, pe care abia acum o putea ceti cu limpezime.

Tinichigiul m-a căutat. Ne-am îmbrățișat și ne-am făcut legăminte tari, pe care uncheșul meu Haralambie le asculta atent.

Cînd eu și uncheșul, după plecarea prietinelor mei, ne-am întors la cerdac, tata ne-a venit întru întîmpinare.

— Cumnate Manole, a grăit uncheșul, de-acu dusu-m-am și eu. Mă întorc în bură și negură, cum spune cîntecul din bătrîni.

— Imi pare rău că ne leși, i-a zîmbit domnu inginer, dar n-am ce face ; dumnitale nu mă pot pune niciodată împotriva.

Omul de la munte a intrat în odăi ca să-și ia rămas bun de la țîțaca Leona și de la dadaca, apoi, cînd s-a întors, i-am simțit asupra mea mîna vînjoasă și pieptarul, și acestei rînduiei a fost silit să se supuie și tata.

Am rămas cu domnu inginer a nostru în cerdac. Ieșise și dadaca Anghelina în cornul casei, cu brațele încrucișate sub sîni.

Uncheșul Haralambie s-a încălărat și a ieșit cu tot tarhatul său pe poartă, apucînd drumul spre dreapta.

— Uncheșul tău, îmi explica tata, apucă drumul pe la Horbaza, pe deasupra Rădășenilor, ca să scurteze. După ce ajunge sus, coboară spre Baia la apa Moldovei, pe lîngă Movila lui Răzvan. Trece prin locuri istorice și romantice, care pentru dînsul nu sînt decît o cale oarecare, spre oi. În dreapta dealului Horbaza, deasupra satului Rădășeni, se află un pisc : Cetățuia. Acolo am găsit eu, săpînd într-o vară, urme de așezări din preistorie ale unor pămînteni care au trăit aicea cu zece ori douăsprezece mii de ani înaintea noastră... Stîmile uncheșului tău sînt mai aproape de așezările preistorice decît de noi. Iar ceilalți doi prietini ai tăi se duc spre timpuri nouă...

Am stat alături în cerdac lungă vreme, contemplînd depărtările cătră pîcla violetă a munților, pînă ce uncheșul meu Haralambie a apărut micșorat de depărtare, pe coasta Horbazei. Se ducea repejor în buiestrul căluțului; n-aveam să-l mai văd; era un personajiu eroic ce se îndrepta spre amurgul său inexorabil.

CAPITOLUL XVII

*Odată cu aceste «Amintiri», între hîrțile rămase de la
vechiul tovarăș luptător, inginerul Ilie Dumitraș, au fost
găsite și următoarele trei documente: poezia lui Solomon
Cornea, o scrisoare de demult de la tatăl său și celebra
teză.*

1888

În anu-o mie opt sute optzeci și opt,
Au stat pustii cîmpiile în soare
Și ciocîrlia n-a cîntat pe-ogoare,
Iar grîul nou s-a scuturat necopt.

Căci a purces un vînt amar ce plînge
Al robilor alean neistovit;
Viața li-i povară de granit
Și pînea veche are iz de sînge.

Stihia urii înălțînd poruncă,
I-a năpustit ca-n vițor spre stăpîni;
Se-nalță foc și fum și-n negre mîni
S-agită crud uneltele de muncă.

Vin călărașii ! Goarna sună cîntec.
Urlînd, dau iureș și împung cu lancea.
Au spart pe Paraschiva lui Ivancea,
De i-a ieșit copilul viu din pîntec.

Pe palizi morți, femeii bocind îi poartă,
Căci dorobanții-au tras în frații lor ;
Astfel pieri mulțime de popor
Și holda a pierit pe cîmpuri moartă.

Dar brazda urii va da alte grîne,
Și ziua izbăvirilor luci-va,
Cînd fătul crunt al bieteii Paraschiva
Va birui-n războiul pentru pîne.

Jolicena

21 Octombrie 1898.

Dragul meu Ihe

Mă bucur de succesul tău la Poduri
și roseli și m'am grăbit să i. l. comu-
nic lu' Ciolac al nostru, că să-și
aducă aminte de întâmplarea de acum
doi ani și fumătate. N'ăși putea sus-
ține că nu i-a părut bine, atri-
buind de-sigur strictetii sale îndre-
marea ta pe calea cea dreaptă și
aritmicitii.

De asemenea sunt mulțumit că
stabilirea ta în București ai făcut-o
fără dificultăți. Eu cu greu ți-ăși
fi putut veni în ajutor, de oarece
sunt împovărat, știu bine, de atâ-
tea lucrări ale județului, încât
cu greu m'ăși fi putut rupe d
aici. Am avut pe lângă asta
și un năcaș mare acasă la noi

pe care am stat o vreme la îndoială
dacă trebuie ori nu să ți-l comunic.
Acuma, după ce ți-ai isprăvit con-
cursul, află și tu ce s'a întâmplat.

Fiica noastră Leona a avut o tra-
gică întâmplare din care sănătatea
dumnesale a ieșit cu totul ~~îndepănată~~
îndruncinată. Închipuște-ți că, acum
două săptămîni, fiind poarta deschisă
la grădina, s'a văzut trecînd spre Pî-
olășeni o turmă de oi, care se întor-
cea de la munte: erau ale lui Tîdoșe
Danea pe care îl cunoști. Eu nu eram
acasă; grădina și livada visau, așa pu-
tea zice, în soarele de toamnă. Dada
Anghelina era pe-afară trebăluind. Ea
zice că a observat tot ce s'a întîm-
plat, de acolo din fundul ogrăzii.

Cum trecea turma în nor de colb,
deodată a răsărit în poartă, în capătul
alei de tei, un dulău al ciobanilor,
cu raziță la gît. Asta era decorat
lui, semn că doborîse lup. Dadaea.

l. a cunoscut după laba albă; mi-l
aduc și eu aminte de când ți l-a dă-
ruit uncheșul tău Haralambie.

Dadaca, prin urmare, l. a cunoscut în-
dată pe Colțun, cum îi zicea ea. Însă
n'a avut vreme nici să se miste spre
el, nici să-l cheme. La punctul geo-
grafic de pe pământ, unde te cunoscuse
el pe tine, a luat cunoștință de casă
și grădina, i-a fulgerat în amintire
imaginea ta, și, ca zicem, nu n'ati fi
despărțit decât de ere ori de-un ceas,
s'a reperșit cu două lătrături formi-
dabile spre casă, cântându-te. În tra-
ectoria lui de bolid, a epuicat în gura
enormă pe motanul țitacăi, l. a scu-
turat și l. a zvrălit în niște tupe de
leșen cîmese; după asta a dat ocol casei
cântînd intrare la odaia ta, așa pre-
supune dadaca și are dreptate. Ușile
fiind închise, dulăul a mai ocolit
odăia și a intrat unde dorea el prin
singura deschidere ce se prezente ochilor

lui, prin fereastra deschisă de la introul
șitacii Leona. Când s'a zvrilit, a
căzut drept asupra dumnezeii pălind-o
cu rezgila. Șitacii a slobozit un țipăt
atit de grozav, încit dulăul, înspăimântat
el însuși, s'a aruncat înapoi pe unde
sărise, a apucat-o la goană și s'a mai
oprit numai o clipă sub ței. Atuncea
au slobozit fluerături întăritate feciori
de la oi, și et, ascultînd chemarea, a
trecurit din arcurile-î de oțel și s'a dus.

Broaza șitacii Leona a fost apa de
cumplică, încit și a perdut curiozitatea,
cînd a găsit-o în apa stare, dadaca Ana
ghelina a prins a striga din răspuțeri,
pînă ce i-au veat în ajutor omenii din
vecinătăți, care s'au depeșt la vade se
m'au chemat dela cimelario.

Decumdată biata mălugă-tă a rămas
paralizată. Doctorul Rossignon nu are
prea mari speranțe de vîndecare. Tre-
buie să ne resemnăm.

Dacă te mîti, caută-ți o locuință
într'un cartier cu grădini, chiar

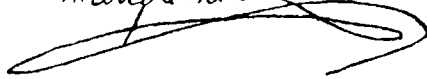
dacă e mai departe de școală

Comunică noua ta adresă și pri-
etimilor tăi din Pașcani, care îmi
cu veste despre tine

Te îmbrățișez cu dragoste,

Tatăl tău.

marquontras

Adany

26 Mai 1953

- Danubiu - R. -

Teza la Autmelior

CLONT-DE-FIER

POVESTIRE

1951

I

De unde a venit profesorul universitar Iova Ileni

Nu demult, m-am întâlnit iar și am stat la taifas cu un prietin de care sînt legat de puțină vreme, dar care mi-a fost simpatic chiar de la început.

E un profesor, om de partid. Imi place înfățișarea lui deschisă, cu ochi albaștri sub sprîncene stufoase și cu păr bogat, cărunt, în tufe inelate în jurul timpelcr și a frunții. Are niște mustăți ca din haiducie. De la început mă mirasem de numele lui: Iova Ileni.

Cînd mi-l rostise cu vocea-i de bariton, numele acesta îmi năzărise ceva de la sud, din cotloanele ostroavelor Mediteranei, unde își găseau odinioară adăpost corsarii.

— Iova Ileni? m-am mirat eu. Ciudat nume!

El a rîs cu voie bună.

— Ți se pare străin?

— Da, am răspuns, numele stă bine pe înfățișare: dacă nu ești neam de corsar, atunci sînt înclinat a crede că oamenii vechi din seminția dumnitale au purces din miazănoapte, dintre vechii varegi, și au slujit în leafă la împărăția Bizanțului. Om de miazăzi, însă cu ochi albaștri.

— S-ar potrivi, a zîmbit el, însă află dumneata că adevărul asupra mea e mai puțin fantastic. Numele meu să nu te înșele : e de aici, dintr-un sat năcăjit, Valea Mare. Să nu te înșele nici înfățișarea mea : părinții mei, țărani, iobagi de veacuri, nu și-au putut face un cap de portret, deoarece trăiau în mare ticăloșie.

— Iova Ileni însă, m-am împotrivit eu, nu e nume de pămîntean ; pare mai degrabă nume italianesc.

— Ba-i de pămîntean get-beget.

...După pieirea năprasnică a tatălui meu, care s-a prăpădit într-o surpătură de mal la apa Siretului, pe cînd făcea «beilic», cum se spunea pe atunci muncii forțate, maică-mea a rămas văduvă amărită și m-a născut pe mine, în primăvara cînd a fost mare secetă și s-au răscolat țărani, cerînd dreptate și pîne.

— La 1888 ?

— Intocmai. Și învălindu-mă într-un cojocel vechi, m-a purtat pînă la primărie. În acea vreme, lehuzele n-aveau cînd să bolească. S-au dus cu ea doi uncheși dintre rude, ca să declare pruncul. Primăria se afla la patru kilometri de cocioaba noastră.

Funcționarul sătesc era grăbit, poate și băut, și s-a încurcat în declarațiile pe care le asculta gîndindu-se la altele.

— Ce nume îi pui pruncului ?

— Apoi, părintele m-a învățat să-i spun Iov, răspunde biata maică-mea, căci mai sărac decît el nu-i nimeni pe lumea asta : copil fără tată...

— Și pentru asta trebuie să plîngi ? a rîs slujbașul primăriei. S-au mai văzut de acestea. Cum te chiamă pe tine ?

— Ileana.

— Foarte frumos! Iov a Ilenii! Să-ți trăiască și să-l vezi mare. Iaca biletul; du-te! Tot mai plîngi, frate dragă? Asta mă supără...

— Cum să nu plîng, domnule? N-am nici de unele, sînt o biată ființă orfană.

— Dacă ești orfană, de ce ți-a trebuit prunc? Hai, gospodarilor, puneți degetele precum că ați fost martori și duceți-vă, căci eu am trebi mai principale.

Mi-a rămas numele cum a fost scris pe buletin de un slujbaș grăbit și aproape fără știință de carte: *Iova Ileni*. Acesta sînt eu, și Iova Ileni am rămas; iar pe maică-mea n-am ajuns s-o bucur cu izbînzile mele la învățătură, căci ea a murit de tînră, iar eu m-am ridicat din mila unor rude de la noi din sat, care și-au scos apoi cheltuielile din pămîntul ce-mi rămăsese moștenire părintească. Le mulțămesc și acuma pentru fapta lor bună, cînd mă duc, din cînd în cînd, la Valea Mare. Sînt cei doi uncheși martori. Au nume de familie ca și tata: Vasile și Grigore Giudeț. Pe tata îl chema Ion Giudeț. Iar eu am rămas cu numele care-ți place dumnitale, și care te-a făcut să visezi la insulele de la miazăzi și la isprăvi nemai-pomenite.

— Cu toate acestea, tovarășe Iova Ileni, ai săvîrșit în viața dumnitale o ispravă mai mare decît toate, căci, fiind pâlmaș țăran, ai răzbit la învățătură și la școli. Pentru vremile de atunci a fost o faptă mai mare decît haiducia!

Profesorul mi-a strîns cu putere mîna, mișcat de vorbele mele prietinești. Apoi a rămas neclintit în scaun, cu ochii ațintiți în trecut.

II

Sfatul lui Iova cu moașa Maria despre un nepot din Valea Mare

Prietinul meu a șoptit într-un răstimp :

— Prin câte dureri, prin câte năcazuri, prin câte umilinți am trecut, pînă ce-am ajuns la lumină...

Cînd mă duc la Valea Mare, numaidecît văd pe o bătrînă de la noi din sat, pe care o chiamă moașa Maria.

— Amărite-s puținele zile ale omului în această viață, îmi zice ea, clătînînd din cap.

— Moașă Marie, îi răspund, alte zile decît cele din această viață n-avem!

— Oare așa să fie, dragu babei? suspină ea. Atuncea de ce ne-a mai zidit Domnul Dumnezeu numai pentru pedeapsă și fără nici o răscumpărare pe altă lume? N-avem și noi, țaranii, semnele omului, înțelegere și inimă? Și iaca, tot în scădere am mers. Ne-au bătut și ne-au sîngerat stăpînii, ca și cum noi am fi dobitoace, iar ei coboriți din cer cu hîrzobul. Fie tîmpi, fie schilozi, fie nemilostivi, ei se bucură pe lumea asta, iar ale noastre: frumuseță și iscusință, parcă ar fi gunoaie. Cînd au așezat oamenii noștri din vechime țara asta, socot că era altă rînduială. Ne bucuram și noi de primăveri, de dumbrăvi și cîmpii. Țara a fost bună, dragu babei, dar au stricat-o căpcăunii.

— Bună țară, rea tocmeală, moașă Marie! Rupem tocmeala asta, moașă Marie, și doborîm căpcăunii!

Ea se uită la mine cu oarecare teamă, însă bucu-roasă. Și-a coborît fruntea, șoptindu-mi :

— Aș vrea să nu mor pînă ce nu văd omenirea asta scăpată la un liman.

A ridicat fruntea îmbrobodită strîns cu grimea cer-nită.

— Cunosc într-adevăr semne de schimbare, dragu babei, încuviințează ea. De cînd cu războaiele din urmă, cu pribegie și foamete, văd că s-au întunecat ochii plugarilor noștri, și crește în ei o îndîrjire. S-au mai sculat cîndva asupra boierilor, dar cei care țineau în mîină buzdugan le-au fărmat măselele. Însă acuma îndîrjiții au în mîină arme, și-i călăuzesc bar-bați îndrăzneți.

— Ii călăuzesc oamenii partidului, moașă Marie. Oameni ieșiți din suferință și din mînia noroadelor.

— Da, dragu babei; poate fi-va cumpăna schim-bărilor și vom cunoaște și noi, cei care ne apropiem de sută, zilele pe care le-am dorit.

A oftat și și-a șters lacrimile.

— Văd, dragu babei, că și celui mai umilit și mai sărیمان dintre strănepoții mei i s-a semețit fruntea. Drag mi-a fost de acest copil, și de multe ori am bocit pentru naczuri cîte l-au copleșit.

— De cine vorbești, moașă Marie?

— Vorbesc de Nică Giudeț. N-a fost în Valea Mare vecin mai sprinten și mai săritor la nevoia al-tuia decît acesta. N-a fost minte mai ageră. N-a fost braț mai vrednic. Și brațul lui nu putea agonisi, iar înțelepciunea lui sta sub capac de stîncă. Acuma, dragu babei, vremile i-s mai prielnice. Dacă l-ai ve-dea, nu-l mai cunoști.

Imi aduceam întrucîtva aminte de acel horopsit în blăstămul lumii de ieri. Moașa Maria m-a pus, ca să zic așa, în legătură cu nașterea lui nouă, și sim-țeam în informațiile ei o bucurie a mîngîierii. Altă-

dată, fie duminică, fie zi de lucru, acest strănepot muncea ba la popă, ba la crîșmar, ba la arendaș, și așa fel îl economiseau acești stăpîni, încît rămînea tot sărăcuț și pirpiriu. Își înghițea obida ca pe un venin, vorbea puțin; numai după un lucru se putea cunoaște că nu-i om de rînd: atît de sărac fiind, cămașa pe el era totdeauna curată și nu îngăduia să i se sălbătăcească barba.

Are nevastă harnică: una Zoița, copilă fără părinți și fără zestre. Trăiesc întru bună înțelegere și dragoste; au doi băieți: unul Mihăiță și unul Gavri-luță. Cel mai mărișor a intrat la școală, și învățătoarea zice că merge tare bine.

— Merge cum ar fi mers și tatu-său, Nică, dacă ar fi avut parte de învățătură chiar de la început: cum ai avut dumneata, dragu babei. Dar dumneata ai moștenit o leacă de pămînt cu care ți-ai plătit vama; pe cînd lui Nică i s-a închis din capul locului calea.

Acuma, după ce a umblat prin războaiele aceste flămînzînd și sîngerînd, și fiind rănit și în primejdia morții fără vină, iaca se întoarce în sat. De unde fusese mut, prinde limbă. Vorbea despre schimbări ale vremilor și gospodarii îl ascultau dînd din cap. S-a alăturat de tovarășii stației de mașini și tractoare de la Dealu Bărbat, megieș cu Valea Mare, și, petrecînd cu ei două ierni și învățînd unele și altele, a ieșit din el un cărturar care nu se mai află pe me-leagurile noastre.

— După vorba dumnitale, moașă Marie, izvorul lui a ieșit de sub stîncă. Nu numai izvorul lui, ci și al altora. Izvoarele robilor au fost slobozite de oștile sovietice. S-a petrecut în țara robilor un fapt

revoluționar, moașă Marie. Minia celor care s-au sculat la 1888 și 1907 a dobândit acum izbăvire.

— Da, da, a șoptit baba lăcrămînd, fără a înțelege bine; dar observasem că se înfioară de ce-i spuneam.

Bătrîna asta e o ființă ageră din seminția noastră, și mi-i dragă pentru simțămîntul ei de bucurie față de înflorirea vieții nepoților și strănepoților ei. Simțămînt de tulburare, ca în fața unei descoperiri minunate.

Într-adevăr, iubite prietino, ieșirea mea la lume s-a săvîrșit pe căi cotite; calea mea a fost ca a melcului, cu totul nesigură și primejdută în orice clipă; pe cînd Nică Giudeț, nepotul meu, a răzbit ca Făt-Frumos din basme.

Moașa Maria se veselea, aducîndu-și aminte de vorbele pe care le spunea săracilor de la Valea Mare nepotul nostru Nică:

— Frații noștri de un neam și de o lege — îndrăznise el a spune — frații noștri de un neam și de o lege ne-au orbit de amîndoi ochii și ne-au pusă jucăm ca ursul. Ne-au ținut sub harapnic. Pămîntul, noi l-am lucrat cu aceste brațe, noi am semănat și am treierat grîul, iar gustul pînii prea arar l-am simțit; numai noi am plătit birurile și am făcut belicurile, am fost mînați la oaste și la război, unii prăpădindu-ne, iar alții întorcîndu-ne calici de mîni și de picioare; noi am pierit de boli și neștiință în cocioabe puturoase, iar frații care ne-au scos ochii, de un neam și de o lege cu noi, s-au lăfăit în huzur, și n-a fost în țara asta putere care să-i înfrîneze. De aceea eu, pe aceștia, îi socot ucigași de frate. Am cunoscut adevărul și am învățat că în toată lumea oamenii s-au împărțit nu în nații, ci în asupri-

tori și asupriți. Mai aproape am fost în năcazul meu de un sârman de altă limbă și credință decît de boierii, chiaburii și slujbașii noștri. Și mai aproape s-au simțit boierii noștri de boierii altor neamuri, fiind cu ei din aceeași tagmă a asupritorilor sărăcimii. De aceea mi s-a deschis mintea, că n-am ce împărți și n-am de ce bate război cu fratele meu omul din altă țară, grăind altă limbă; și că e mai cu dreptate să mă întovărășesc cu el ca să doborîm pe asupritorii noștri.

Pe urmă, am avut și eu prilej să-l aud pe nepotu-meu Nică Giudeț vorbind în acest chip oamenilor.

L-am văzut că-mi seamănă întrucîtva și la înfățișare. Mai mărunț decît mine, însă cu sprîncene stufoase și ochi albaștri. Și c-o gură care taie ca o coasă. Doi ani s-a hărțuit cu îndărătnicii de la Valea Mare. A avut și o întîmplare năprasnică, în care era să-i cadă capul.

— Ce întîmplare ?

— Ai răbdare, prietine, ai să alli. Are să ți-o spuie singur nepotu-meu Nică Giudeț. Căci în luna aceasta a lui dechemvrie, anul 1950, Nică Giudeț vine la București cu procesul.

— Sînt foarte curios să aflu ce fel de proces are.

— Ai să alli, a răspuns prietinel meu, profesorul. Toate cuvîntările de care îți vorbesc, ale acestui nepot al meu, au stîrnit, după cum ușor îți închipui, dușmăniei și zurbale în sat la Valea Mare. Dar s-au adunat cu el și destui soți de suferință, care l-au urmat, pînă ce au izbîndit, cu ajutorul partidului, să alcătuiască o gospodărie colectivă. Supărarea n-a fost mare pentru asta, din partea chiaburilor. «Facă-și gospodăria lor colectivă și or vedea pe dracu!» rînjeau ei. Supărarea lor cea mare s-a dat pe față

cînd au văzut cele dintăi roade bune ale acestei gospodării. Atuncea au pornit cei interesați uneltiri, căci ridicarea sărăcimii însemna coborîrea chiaburilor, căci partidul și statul îi ajutau pe gospodarii colectivi ca pe niște oameni ai lor, luptători pentru țară, luptători pentru obște; pe cînd chiaburii se străduiesc numai și numai pentru folosul lor personal.

N-au înțeles toți cum că moșia pe care o lucrează acuma săracii e tot aceea pe care o lucrau înainte, însă o lucrau pentru folos boieresc. Iar cîștigul pe care îl avea boierul pe cînd era stăpîn îl are acum obștea muncitorilor. Pe lîngă îndestularea hranei, obștea poate folosi acest cîștig, ce era mai nainte boieresc, la nevoi ale obștii, așa încît traiul muncitorilor se îmbunătățește din an în an; se așează obștea în locul asupritorilor și cîștigă obștea cu dreptate, ceea ce cîștiga acela cu nedreptate, săvîrșind faptele pe care le cunoaștem.

Ce vorbe aduceau împotriva chiaburii și îndărătnicii?

Unii ziceau:

— Facă alții rînduială la dînșii acasă; iar noi să ne vedem de ale noastre nevoi aici. Cum au trăit părinții noștri în veac și nu s-au prăpădit, așa om trăi și noi.

— Ați trăit bine? i-a întrebat Nică Giudeț, hofîndu-se la ei.

Au răspuns săracii:

— Ba n-au trăit bine!

Atuncea s-au sculat alți potrivnici:

— Ba au trăit după datină și după lege.

— Care datină și care lege? a strigat nepotul meu Nică Giudeț. Legea robiei? Datina înșelăciunii și a minciunii? Cel bogat a hălăduit în bine, cel săr-

man a rătăcit cu capul spart. Cel bogat a păcătuit, cel sărman a cerut iertăciune. Bogatul s-a umflat, săracul și-a strîns cureaua. Bogații și-au agonisit toate bunurile vieții acesteia ; săracilor le-au făgăduit cele nouă fericiri ale vieții viitoare. Proletari din toate țările, uniți-vă, ca să sfărîmați datinile și legea robiei ! Sărmani din toate țările, să ne unim, ca să aducem pe pămînt dreptatea și buna învoire. Să ne unim, ca să trăim și noi bine pe pămîntul pe care îl muncim, ca să ne bucurăm de zilele ce ne sînt date.

— De unde scoți dumneata rînduiala asta ? dădeau cu cornul potrivnicii.

— O scot din pilda Uniunii Sovietice, strigă nepotul meu Nică Giudeț. De treizeci de ani Uniunea a scos pe oamenii săi muncitori la dreptate și la bieșug. Au dărîmat pe asupritori și pe cei ce nu muncesc. Scos-au bună lege : cel care muncește să mînințe îndestulat ; cel care nu muncește să nu mînințe. Să fie dați la o parte cei care au trăit din munca altora. Vă întreb : e bună ori nu asemenea lege ?

— O fi bună, dar pe ce te bizui dumneata ca s-o așezi ?

— Mă bizui pe partidul nostru, al muncitorilor !

De la asemenea vorbe și fapte l-au dușmănit cei interesați pe nepotu-meu Nică Giudeț. Și i-au scos poreclă : Clonț-de-fier.

Prietinul meu profesorul și-a scos ceasul și l-a cetit dînd din cap. Și-a lepădat capătul de țigară în scrumelniță, a suflat în țigaretu-i de chihlibar, pe care l-a așezat într-o punguță de piele. S-a spionat cu coada ochiului în oglindă, să se încredințeze că-i sînt în bună stare mustățile, s-a ridicat și mi-a întins mîna :

— Salut. Mă duc la datorie.

— Văd; ce faci însă cu istorisirea pe care mi-o datorezi ?

— Acea e altă căciulă, a rîs el, știind că-mi plac vorbele lui țărănești. În cîteva zile ți-l aduc pe tovarășul Nică Giudeț, ca să-l cunoști cu ochii dumnil-tale și să afli chiar de la el ce și cum. Ai să te încredințezi că, dintre doi vălimăreni care și-au luat zborul, el e cel mai cucuiat. De Iova Ileni te-ai mirat, de Clonț-de-fier ai să te minunezi.

III

Pășania lui Nică Giudeț

La o săptămînă după acest sfat, l-am văzut într-adevăr pe Nică Giudeț.

Mi l-a adus profesorul cam la vremea înserării. Suna afară vînt de miazăzi și scînteiau la geamul odăii stropi de zloată. Cînd au intrat, întăi nepotul și după el prietinel meu profesorul, tocmai mă ridicasem ca să aprind lumina electrică; și în clipa de amurg, pînă ce a tresărit scînteia becului, ochii lui Giudeț au lucit asupra mea ca două flori cu foc lăuntric. Mustățile îi erau mai puțin falnice decît ale unchiului; dar în priviri avea acea flacără ce-i lumina întreaga făptură. În ochi îi era sufletul și i se cunoștea puterea. Mi-a plăcut și glasul, gros și învăluind cu blîndeță vorbele, ca într-o taină.

După ce am tras perdelele și au fost aduse pe măsua dintre noi cafele și țigări, ne-am așezat în scaune. Profesorul își spiona cînd și cînd mustățile în oglinda din laturea sa; eu îl observam pe Clonț-de-fier.

— Tovarășe profesor, mi-a zis vălimăreanul, înainte de toate trebuie să arăt că, în ziua aceea, când cu pricina, a fost adunare la Ulmeni în vederea alegerilor și ne duseserăm acolo mulți de la noi din Valea Mare. În altă duminică, fusese întrunire în satul nostru.

Avînd eu hotărît, de cătră tovarășii mei tractoriști, să vorbesc pentru pace, mă înființasem la stațiune des-de-dimineată și cetisem toate broșurile și gazețele pe care le mai cetisem și le cunoșteam; dar nu vroiam să greșesc cu nimica, așa că mi-am însemnat toate — nu pe hîrtie în palmă, ci în căpățînă.

La Ulmeni, la sfatul provizoriu, lume multă. Am luat aminte că veniseră din Valea Mare șapte ori opt dintre acei care n-aveau obicei să se înfățișeze la adunările norodului. Erau neamuri chiaburești: iepuri încă de două hotare...

Cum începuse tovarășul Giudeț a vorbi, eu îi împinsesem dinainte o țigară. Fără a-și opri glasul, el a dat-o la o parte, făcînd un semn cu mîna că nu fumează. Asupra cafelei și-a închinat fruntea: cafeaua îi plăcea.

— Zic în sinea mea, a urmat el cu blîndeță: ce-or fi căutînd la adunarea noastră nepotul dascalului Petrache și Ile, băietul fostului primar Atanasiu, și Boldilă morarul, cel umflat cu țevia, și alții vreo cîțiva? Numai de Dumitrache Zaharia m-am bucurat oarecum. Am fost cu dînsul în război pînă în Slovacia, și intrase din foc în spital. Rămăsese pușintel beteag la un șold. Ar fi vrut să se întovărășească și el la gospodăria colectivă, dar se împotriva nevasta, pusă la cale de neamuri. I-or fi venit poate gînduri bune... îmi făceam eu socoteală.

Au cuvîntat unii, au cuvîntat alții, îmi vine rîndul și mie...

Am să te rog să-mi spui, tovarășe profesor, dacă, în toate cîte arăt că le-am înșirat, n-am făcut bună legătură și dacă am greșit împotriva dreptății și adevărului.

Zic eu :

Oameni buni! Cum e mocirla toamnei de-afară, așa era omenia lumii de ieri. Noi muncitorii cu brațele n-am cunoscut hodină și bucurie. Tatu-meu, bunicu-meu și uncheșii mei au mucezit în nevoi. Stăpînii pămîntului le-au mîncat trupurile ca pe-o anafură și le-au băut sîngele.

N-a fost numai la noi așa. Fost-a pretutindeni unde s-au puezeit cloncanii. Pînă ce au fost detunate unele împărății și au ieșit la lumina dreptății muncitorii. Întăi s-a făcut lumină pentru omul sărman și muncitor în Rusia, după Revoluția cea mare. Lenin a așezat puterea bolșevicilor ca pe o cetate nebiruită, cătră care au nădăjduit toți horopsiții lumii. Se așează și în țară la noi aceeași rînduială. Curățim grădina noastră de tot ce-a fost buruiană. Clădim casă nouă. S-a așezat aceeași lege a vieții și în alte țări megieșe cu noi, pe care le cunoașteți. Și de-acuma dorim pace și bună învoire pentru toată omenirea.

Dacă ar fi pretutindenea aceeași rînduială și dreptate, ar fi ușor să ajungem la asemenea alinare. Cui îi trebuie război? Nouă, muncitorilor, nu ne trebuie. Război le trebuie numai celor ce-și caută dobîndă cu sabia; celor care și-au întocmit oști ca să supuie în robie popoarele slabe; care își cresc oștile ca să-și păstreze și să-și înmulțească foloasele dobîndite silnic. Stăpînirile vestite a franțujilor, a englezilor, a

americanilor și germanilor au cuprins semințiile din Africa și Asia și le-au stors de vlagă, prefăcînd truda și sudoarea lor în aur. Aceste stăpîniri au fost și sînt ca lupii care își ocolesc și-și apără prada ; nu vor să dea libertate popoarelor muncitoare din colonii. Asemenea căpușă am avut și noi asupra noastră. Acuma, unele noroade s-au lepădat de ele ; dar altele încă nu. Și acele stăpîniri lacome care sînt încă în putere dușmănesc noroadele libere și amenință cu război, da să-și păstreze dobînzile. Așa franțujii în Vietnam, englezii în India, americanii în ostroavele Oceanului.

Tovarășe profesor, spune-mi, rogu-te, dacă am făcut vreo greșală.

— Ba, tovarășe Nică Ciudeț, am răspuns eu, adevăr ai grăit.

— Zic iar, a urmat mulțămît Clonț-de-fier : Pentru cîștiguri nelegiuite au stîrnit acele mari puteri războaiele altădată, iar mai apoi au început a se bate între ele ; nu le mai ajung prăzile și nu-i mai cuprinde pămîntul. Așa s-a iscat războiul cel mare dintăi, și pe urmă cel de al doilea, unul după altul, în curgere numai de treizeci de ani. Așa au ieșit pe lume lupii hitleriști, care au năzuit să-și facă loc cu colții, înecînd în sînge omenirea.

Arată învățătorul muncitorilor, Lenin, care a așezat puterea statului socialist al Uniunii Sovietice, că asemenea războaie crîncene sînt zvircolirile din urmă ale capitalismului, și că se va așeza pace numai atuncea cînd muncitorimea lumii, într-o unire, va întemeia socialismul în toate părțile.

Pînă la acea zi a izbăvirii, o samă de oameni cinstiți din toată lumea, fie muncitori, fie cărturari, fie alții, bărbați și femei, s-au gîndit să facă o adunare

a popoarelor pămîntului, ca să iasă o hotărîre împotriva războaielor. Căci războaiele de astăzi nu mai sînt ca cele de demult. Alîtea născociri ale științii slujesc prăpădului și morții, în aer, pe uscat, pe mări, încît oamenii pier cu milioanele și zecile de milioane. Pier nu numai oștenii, ci e potopit și poporul pașnic; pier copiii și femeile; ard tîrgurile și satele, se distrug holdele și fabricile. Războiul a ajuns urgia sfîrșitului lumii.

Așa că, adunîndu-se partizanii păcii în cel dintăi Congres la Paris, în primăvara anului 1949, s-au numărat și s-au găsit că sînt soli a peste șaptezeci de popoare, de toate semințiile și credințele, înfățișînd voința a sute de milioane de oameni.

Au ținut sfat; și învățații s-au ridicat cu strășnicie împotriva războiului. Puterile științii, pe care învățații le-au născocit și le-au hărăzit îmbunătățirii și ușurării vieții omului, să nu mai fie folosite pentru pieirea lumii! Nici aviația, nici electricitatea, nici așa-zisa putere atomică n-au fost născocite ca să ni seucidă pruncii și soțiile; nici una din descoperirile științii n-a fost menită morții muncitorilor de pe ogoare și din fabrici. Știința vrea viață, nu moarte: asta să fie porunca.

S-a dovedit, în acea vreme, că puterea atomică, cu care năluceau amenințări capitaliștii americani, o cunosc și sovieții, însă ei înțeleg să facă din puterea asta ce-au făcut oamenii cuminți din abur și electricitate; dar, dacă e pe-aceea, atuncea viforul se va întoarce și asupra celor care îl stîrnesc. Cum au aflat că secretul lor nu mai este secret, capitaliștii și-au cam subțiat glasurile. Și s-a mai întîmplat că războiul cel lung de zece de ani din China, pentru eliberarea poporului muncitor chinez, s-a

sfirșit cu izbînda oștilor democrației. Și guvernul chinez reacționar, ajutat de americani, a fost răpus. Peste patru sute de milioane de chinezi s-au alcătuit în republică populară. Cînd s-a mai întîmplat și asta, apoi zarea noastră, a republicilor populare, s-a lărgit mai mult, iar a capitaliștilor și imperialiștilor s-a înourat.

Grăit-am bine ori nu, unchiule și tovarășe profesor ?

— Bine, Clonț-de-fier, a încuviințat Iova Ileni ;
dă-i înainte !

— Așa că le-am vorbit eu plugarilor noștri și despre Conferința de la Moscova, a popoarelor sovietice, din toamna aceluiași an 1949, în care s-a arătat că oamenii muncii din țara cea necuprinsă a socialismului vor pace și bună învoire în lume. Iar dacă cei cu musca pe căciulă nu înțeleg de voie, atuncea or înțelege de nevoie. Nu cunosc blîndeța, vor cunoaște asprimea. Nu vor zaharul, or avea amarul. Dacă oștile cele semețe cum n-au mai fost altele — ale hitleriștilor — sovieticii le-au detunat și le-au spîrcuit pînă în bîrlogul lor, atuncea să ia aminte și alții de asemenea ipătăranie ! Din cioburi de oală spartă nu s-or mai putea adăpa. Va sta asupra lor ceasul din urmă !

Au mai fost adunări ale Comitetului Păcii la Roma, la Praga, la Stockholm, de unde a ieșit chemarea pentru toate popoarele să arăte care și cîți sînt împotriva războiului ; și au venit la Partizanii Păcii aproape o mie de milioane de iscălituri, de pe tot pămîntul, împotriva războiului, precum și cererea ca să fie socotiți ucigași și să fie osîndiți spînzurătorii acei conducători care ar cuteza să întrebuiin-

teze întâi armele atomice și armele de mare distrugere a mulțimilor, într-un nou război.

Apoi la al doilea Congres ținut la Varșovia, al Partizanilor Păcii, în luna noembrie anul acesta, s-a și făcut o judecată a faptelor generațiilor americani care duc război în Coreea. Peste două mii de delegați ai Congresului au împresurat cu dragoste pe o femeie mărunțică, venită în zbor tocmai de la marginea lumii răsăritene, din Coreea, ca să pîrască faptele neomenesti și desmățul oștilor americane. America e o țară mare, bogată și semeată; Republica Populară Coreeană e o țară mică; dar poporul ei luptă cu mare îndrjire pentru libertate, și oștile coreene alungă oștile lăudate ale americanilor. Le bat și le alungă de nu se mai pot întoarce să-și caute ciubotele și echipamentele.

Am lăudat pe coreeni și i-am socotit frați care se jertfesc pentru libertate. Așa cred eu că muncitorii Republicii noastre ar trebui să le închine, fiecare după a sa putere, hrană și îmbrăcăminte de iarnă.

Acolo, în Coreea, e un ger de îngheață și laptele în cupă și crapă ouăle hultanilor hoitari. Chiar și gerul e de partea patrioților coreeni, așa că, de data asta, stihiiile sînt în partida oamenilor detreabă.

Muncitorii plugari din adunare au răspuns că dau cu dragă inimă din ce au, și eu m-am bucurat ca de o izbîndă. Dar mi-a ajuns totuși la ureche un glas din zarva adunării, fără ca cel care grăia să se arate.

— Apoi cu mericanii noi nu ne batem, iar cu coreenii aceia nu sîntem rude!

Am ridicat glasul:

— Se pune cineva împotriva?

— Ba nu! strigau săracii. Să-i ajutorăm și cu vorba și cu fapta!

— Căci dacă nu ne ajutăm unii pe alții, am strigat, și dacă nu sîntem într-o unire toți partizanii păcii, atuncea lupii războiului ne-or spîrcui pe rînd. Uniți de-om fi, le-om lua pieile și le-om usca în grindă!

— Ai vorbit cuminte! s-a veselit Iova Ileni.

— Imi place și mie, am zîmbit eu. Acuma, tovarășe Giudeț, spune-mi dacă nu cumva ai băgat de samă cine cîrșia în adunare.

— Drept să spun, tovarășe profesor, s-a întristat Clonț-de-fier, n-am cercetat printre oameni după aceea și nici n-am stat de vorbă despre asta cu tovarășii mei tractoriști. Rău am făcut și de aceea-s supărat. Să vezi dumneata. După ce au mai vorbit și alții, și ne-am sfătuit pentru alegeri, și ne-am înțeleș că rînduiala cea nouă a sfaturilor populare e cea mai bună, deoarece dă în sama poporului trebuirile obștești, am mai stat preț de un ceas la Ulmeni.

Cînd am purces cu tovarășii mei tractoriști spre Dealu Bărbat, asfințea soarele, se învălmășeau nouri de furtună și suna vîntul. Se așternuse pe ogoare și-n lunci un pospai de ninsoare.

Cînd am ajuns în drept cu Stațiunea de Mașini și Tractoare, m-am despărțit de tovarășii mei. Am apucat-o singurel spre Valea Mare, peste un pripor cunoscut, ca să dau de-a dreptul și să nu mai înconjur. Să vezi dumneata, tovarășe profesor, că locul avea și nume potrivit: Piscul Lupului. Trebuia să merg o vreme prin albia unui pîrâu sec, după aceea dam în niște lăstari de tufă roșie. Aveam apoi de suit o culme oablă și apoi, de sus, se deschidea

valea cu luminile satului, la o depărtare nu mai mare decît doi kilometri.

Cît am umblat pe pîrăul sec, căruia îi spune Ciomîrția, mi s-a arătat printre nouri luna. Cînd o întunecau nouri, cînd iar se arăta. Mă grăbeam, scriind în mers, cînd și cînd, semne pe pospaiul de omăt, cu bățul. Aveam un băț îndăminatic de corn, pe care îl socoteam în mîna mea dreaptă bună armă.

Se alina din cînd în cînd vîntul pe vale, dar pe culme se învîrtejea țiuind ca o strună.

Nu știu de ce aveam în mine dorința să mă scutur și să lepăd o neliniște. Ori să strig, să se audă un răspuns de om prietin.

Am fluierat un cîrmepei de doină. Pe urmă am tăcut, și, într-o domolire a vîntului pe vale, mi s-a părut că nu sînt singur, că se mai afla cineva cu mine în acele locuri.

Am grăbit pasul. M-am oprit cînd am socotit potrivit.

Da, așa era. Nu mă aflam singur pe Ciomîrția.

Cît îmi dăduse înștiințare urechea, în urma mea grăbea un om : piș, piș.

Cînd m-am oprit eu, s-a oprit și el.

Am pornit mai harnic, cercetînd cu luare-aminte suișul în ponor, prin Piscul Lupului. Ajungeam în lăstari. Am făcut două sărituri peste viroage; am trecut după o tufă roșie, chiar sub pragul ponorului, și mi-am lepădat cojocul pe care-l purtam în spate, îmbrăcînd un copăcel de măcieș.

Luna a dat în nouri; dar trebuia să iasă numai decît. M-am furișat și am rămas neclintit în umbra malului.

Am făcut toate cu repeziciune, înțelegînd că sînt în primejdie. De aceea, vra să zică, a croncănit cineva

pe cînd vorbeam în adunare. Se strecuraseră între noi dușmani. Ii cunoscusem pe unii, și, cu toate acestea, mă făcusem vinovat de lipsă de supraveghere. Noi sîntem îngăduitori; ei însă nu ne iartă. Invățătorii noștri din partid ne mustră totdeauna pentru asemenea greșeli. Iată că mă hăituiesc lupii și n-am în mîină decît acest băț de corn. Cel puțin îmi ferisem spațele. Din față, sînt vrednic să mă apăr și împotriva mai multora.

Imi făceam socoteală: Ce prostie să lași lupii în stîină! Am alungat pe proprietar. Am alungat pe unii din ciocoi lui. Și ni s-a muiat inima pentru frații noștri cu care am copilărit, cu care ne-am cumetrit și încuscrit. Partida chiaburilor nu iartă în veci pe săraci. Au să scoată coarne chiar și la judecata cea din veac.

Mă aflam în cumpăna prepusurilor, fără să-mi slăbească auzul și vederea.

Să fie Boldilă? Acela nu poate umbla cu ușurință prin asemenea locuri tari. Mai degrabă sînt Alecu, nepotul dascalului Petrache, și Ile a primarului Atanasiu. M-am mai tras eu cu dinșii în degete prin adunări.

Însă aud numai pasul unuia. Să știi că vine unul pe vale și celalalt așteaptă sus, în pripor.

Cînd a ieșit luna din nour, l-am văzut pe cel care suise după mine prin Ciomîrtia. Nu i-am văzut decît umbra, dar l-am cunoscut după umblet. Umbra lui șovăia din șoldul drept. E Dumitrache Zaharia, cu care am făcut războiul în Slovacia!

Una ca asta n-aș fi putut crede în ruptul capului! Degeaba trăim și pătîmim. De mii de ani mîincă lupii oaia și ea tot n-a învățat să se apere...

Cît ai clipi, omul meu s-a înălțat dintrodată și a repezit un fulger. Cuțitul lui, cu pană lungă de oțel și cu mîner de lemn, cu care înjunghie porcii. Meșter ca el nu-i altul...

A nimerit cojocul de pe măcieș și l-a dat jos.

Eu i-am fost numai decît împotrivă, cînd nu se mai putea opri din prăvăliș. L-am pălit într-o coastă și l-am doborît. M-am lăsat greu asupra lui și l-am apucat cu stînga de gîtiță, ca să nu sloboadă strigăt. Am tras cu dreapta cuțitul de lîngă cojoc. Am îndesat în pieptul lui genunchiul, pînă ce l-am simțit că se cutremură.

— Camarade Zaharia, zic, de-acum aici ți-i mormîntul !

Atuncea a horcăit și am văzut, la o lucire de lună, ochii spaimei.

Am ridicat cuțitul.

— Unde-i celalalt ? Unde ți-i tovarășul ?

— Sînt singur, bădică Giudeț, m-am bizuit să săvîrșesc numai eu. Nu te îndura ! Iartă-mă. Imi rămîn copiii fără tată.

I se umpluseră găvanele ochilor de lacrimi.

Am rînjit la el :

— Da' eu n-am copii, măi mișele ? Inchină-te la pădure, la lună și la nouri. Din clipa asta nu le mai vezi !

Am ridicat cuțitul și el și-a plecat tîmpla pe puful omătului. Cuvîntul nu l-a mai slobozit, dar i l-am simțit în cutremurul mădulărilor lui.

— Iartă-mă, bădică !

Atuncea m-am desmeticit. Căci nu-i eram eu judecător, nici gide. Și în această înclăstare a noastră a muncitorilor cu dușmanii, eu nu sînt singur. Și judecătorii vor trebui să afle cine l-a pus pe Zaharia Du-

mitrache la cale, cine l-a îndemnat a săvârşi fapta lui cumplită. Dacă nu-i aflăm pe aceia, n-am făcut nimic. Mortul rămîne mut, și eu, totuși, va trebui să dau samă de pieirea unei vieți.

L-am prăvălit pe Zaharia într-o parte și m-am sculat în picioare. Am privit zarea prin lucirea lunii. Culmea priporului era pustie. Am ascultat ațintit, prin alinările vîntului. Eram singur cu omul meu, lîngă cojocul ucis. Mi-am luat de-o mîneacă haina și-am tras-o. Cînd a deschis ochii din zdrobirea lui, Dumitrache Zaharia s-a spăimîntat ca de-o dihanie. A închis iar pleoapele, socotindu-se, poate, pe altă lume.

Ii poroncesc : — Scoală !

S-a ridicat în capul oaselor, amețit.

— Să-mi spui pe cei care te-au pus la cale !

— Ii spun, bădică, numai iartă-mă ; îi spun... Iartă-mă, și pe urmă ridică-mi viața, căci nu mai sînt vrednic a trăi. Bădică, să-ți fie milă de copiii mei.

Ii poroncesc iarăși : — Spune !

— Bădică, am pus la cale fapta cu Alecu al dascaului Petrache și cu Ile Atanasiu. Aveam o datorie mai mare la Alexa crișmarul. Mi-au adus șase mii de lei de la tîrg, spuneau că fără dobîndă.

— De la cine ?

— Nu cunosc.

— Are să se cunoască, după ce vei mărturisi judecătorului.

El s-a ferit într-o parte, ca de primejdie. A icnit c-un scîncet înăbușit :

— Nu mă duce de-aici, bădică. Nici n-ajung în fața judecății și cei care m-au vîrit în fapta asta m-or prăvăli într-o bulboană a Siretului, îmi dau foc casei, îmi omoară muierea și pruncii și-apoi se pustiesc într-o singurătate.

— Așa te-au amenințat ei ?

— Așa m-au amenințat, bătăcă, și m-au legat cu blăstăm.

Dintrodată a răsărit în sus, cumpănindu-se într-o parte cu piciorul beteag. Când a purces cu stîngul, i-am lovit piciorul drept dinafară înăuntru, aducîndu-i-l în cîrlig după cel dintăi. S-a dărîmat cu fața în jos. Și-acolo, jos, și-a mai lovit de trei ori fruntea în pragul priporului.

Și-a înălțat capul sîngerat, bilbiînd ceva neînțeles, c-o limbă veștedă ce-i atîrna printre dinți. I-am îndesat căciula în cap. L-am pipăit și am simțit pistol în briu, la șale. Ca partizan al păcii, am procedat la reducerea armamentului și am asigurat cu grijă automatul în tureatca mea dreaptă, lîngă cuțitul cel lung.

— În pistol nu m-am bizuit, a clefăit, oftat, Zaharia. Mi l-au vîrît cu de-a sila.

— Bine, bine ; hai cu mine.

M-a urmat cu supunere.

N-am mai suit în pisc ; am apucat pe un drum cotit al văii, cunoscut mie, ca să nu mă întîlnesc iar cu zăbava.

Zaharia m-a oprit într-un timp și mi-a întins mîinile ca să i le leg. Atuncea mi-a șoptit : «Am o curălușă în buzunarul de la mintean». A scos curălușa el singur ; i-am făcut plăcerea, cetluindu-i mîinile la spate.

După o bucată de cale, s-a tînguit :

— Da' să-i apuce și pe dînșii miliția în noaptea asta...

— Lasă, n-avea tu grijă.

Nu mult după asta, a dat un scheaun :

— Da' acolo judecătorii să nu mă puie la un loc cu aiștia...

— Văd că acuma ai pretenții, măi Zaharie... am rîs, și îndată mi-am mușcat buzele.

Și hăt într-un tîrziu a suspinat, parcă ar fi răspuns unei șoapte a vîntului :

— Costăchel e de patru ani și Garofița de șase... O chiamă ca pe maică-sa...

★

Glasul de taină al lui Giudeț s-a oprit și ochii lui albaștri au privit aprinși ca de o arșiță. Abia atunci a apucat ceșcuța și a sorbit cafeaua dintrodată.

— Cum s-a sfîrșit afacerea ? l-am întreat eu pe prietinul meu Iova Ileni.

— Venim de la proces, după ce am ocolit pe la mine pe-acasă, mi-a răspuns profesorul. Intre făptași a fost amestecată ca sfătuitoare și femeia. Acest Nică Giudeț i-a ciocănit cu clonțul pe toți, fără milă. Pe urmă a ciocănit și la inima mea, de aceea am întîrziat, pînă ce-am găsit loc într-un cămin pentru copiii lui Zaharia.

NOTE

Ah, ah, lungă și rea e calea la rai pentru un biet moșneag damblagiu de picioare, cu frâna hodorogită, cu inima motorului bolnavă, cu axa cardanică de nu știi câte ori operată... Destul că drumul spre Oașa Mică urcă întruna la deal, destul că duce-n cârcă pe cuconu Mihai Sadoveanu cu o parte dintre ai lui și mult calabalic, destul că șoseluța din chei e mai stricată ca-n alte dăți de ploile năprasnice ale verii, apoi, după toate cele, acest iulie 1944 e parcă mai înădușitor ca oricând!

Vai, vai, de câte ori nu s-a oprit și-a crezut că n-are să se mai urnească din loc. De câte ori nu s-a adăpat ca o vită însetată pe vreme de secetă. De câte ori n-a scuipat fum și-a țipat că nu mai poate răbda, să se dea jos cu toții și să se mai folosească și de picioare, cel puțin unde-i urcușul mai greu:

— Of, of!... Lăsați-mă, oameni buni, să mor aici în drum! Ori de nu, să știți că sar cu voi cu tot în prăpastie, să se isprăvească odată!...

Dar n-a sărit, bietul moș Camion. Legat cu sfori, doftorit la fiecare clipă, sprijinit și încurajat de cei trei șofeuri și de un domn inginer foarte priceput la mecanică, s-a tîrîit în sus spre Tău și, la sfîrșit, la pas, a ajuns într-un tîrziu sus la Oașa Mare. Cei din urmă cinci kilometri i-a făcut în cinci ore, pe bijbiite, căci noaptea se lăsase de mult și la lumina sin-

gurului far chior rîpele Frumosei se căscău, într-o parte și-n alta, ca niște guri enorme de iad.

S-ar fi părut că nimeni nu-i așteaptă : doar cîteva lumini pierdute-n beznă și-ntăritat lătrat de cîni. Era o înșelare : Casa Bătrînă de la Branîște veghea în miezul nopții cu masa încărcată de bunătăți, între care păstrăvii ofereau călătorilor o colecție asortată : afumați, rasol, prăjiți... Plăcintele poale-n brîu, pentru care se ostenise stăpîna casei, blînda și modesta doamnă Minerva, așteptau rumene și calde, în clădării impresionante ; prietînul Ieronim, la fel de bună gazdă ca și soața sa, îndemna cu vorba și cu fapta mosafirii să onoreze ospățul nocturn.

Iar a doua zi, cu noaptea-n cap, sfîntul Petru să se scoale și să dea drumul soarelui din culcuș, ca să arunce punți de mîrgăritare peste văi și să îmbrace în pulbere de aur, jur împrejur, oștirile de brad. Apoi, deschizînd larg hulubăriile văzduhului, să împoaște cu nouri și cu lăstuni întreaga vale, pînă hăt departe. După care, să priponească și vînturile de torțile cerului, ca să fie o zi cît mai bună de pescuit.

Scăldat în razele soarelui, «măiestru» trona în cerdacul lat al căsuței de la Bradu Strîmb, ca un zeu între fulgere. Existența lumii din văi nu era amintită decît de tunetele care hurduceau din cînd în cînd acest Olimp.

Acolo jos, în infern, Ionuț se pregătea să bată război. Părintele său îi urmărea în gînd mișcările-i sprintene, îi asculta glasul cu înmlădieri alintate, își amintea de poznele-i hazlii.

— Profiriță, ascultî ?

— Ascult.

— Ia ghicește ce face Ionuț în urmarea de la *Frații Ideri* ?

N-am ghicit. Era și greu să-mi imaginez că Ionuț, întors acasă după moartea fratelui său Simeon, se îndrăgostește de Marușca, se însoțește cu ea și au o căsnicie nespus de fericită.

— Și cum va fi sfîrșitul ?

— Ionuț moare...

— Nu! am strigat din toată inima, apărîndu-mă cu palmele contra soartei.

— Ba da, Profiriță. Ți-l poți închipui pe Făt-Frumos cu barbă și mustăți albe?

Nu. Nu mi-l puteam închipui pe Făt-Frumos decît așa cum avea să i se năzarească Teodorei pe dealul de la Rîșnov, la începutul lui septembrie 1944, pe cînd se întorcea spre Feldioara :

Nalt și subțirel,
Tras ca prin inel,
Perișorul lui,
Spicul grîului,
Ochișorii lui,
Pana cerului,
Obrăjorii lui,
Floarea cîmpului..

Au stat pe-o clină de deal vreme de un ceas ș-au sfătuit, pînă ce un țignal l-a chemat pe Făt-Frumos la datorie. S-a profilat pe cer cu capul în nouri, a fluturat o clipă ca și vîntul călduț de septembrie, a pășit peste deal ș-a dispărut.

— Sînt ca un stejar trăsnit, — avea să spuie Sadoveanu doar peste cîteva zile, cînd vestea morții năprasnice a mezinului avea să cadă ca o ultimă bombă a războiului.

Și, în adîncurile lui, sfîrșitul *Fraților Ideri* era să fie deasemeni ars și prefăcut în scrum.

*

Ca o urnă sacră cuprinzînd inima fratelui nostru scump — după cum spune același Sadoveanu — corecturile de la *Ca floarea cîmpului* — cel dintăi și cel din urmă roman al tînărului Paul Mihu Sadoveanu — ne așteptau, la întoarcere, în Barbu Delavrancea 47.

Asupra acestui duh de viață, «singurul nostru bun în umbra morții», m-am aplecat îndelung îndată ce-am fost în stare s-o fac. Cartea, care s-a bucurat de-o

primire bună, avea să apară curînd, în vreme ce autorul ei dormea somnul de veci în cimitirul eroilor de la Alba Iulia.

Ce cumplit ar fi fost dacă noi, cei rămași, — ca acel cioban din insulele Lipare, de care vorbește Stefan Zweig, — n-am fi putut descifra acest delicat testament. Că Mihail Sadoveanu a lăsat volumul *Ca floarea cimpului* să odihnească multă vreme pe mășuța lui de la căpătăi fără a îndrăzni să-l deschidă, — nu înseamnă că-l considera ca un simbol de urgență¹, deși era puțină vreme de cînd cenușa cărților lui arse în public îi era trimisă în plic; și asta, în vreme ce, în Republica Moldovenească, toată lumea între 10 și 70 de ani putea ceti pe Vasile Alecsandri și pe Ion Creangă!

Venise înșfîrșit și ziua de 23 August 1944 și fantoma hitleristă, care planase șapte ani încheiași asupra lumii, fusese izgonită; dar cu cîte jertfe: «Din cei cinci sute de tovarăși ai tăi — scria Sadoveanu în 1945 — cu care te-am văzut într-o iarnă la Cîmpulung, n-a mai rămas decît unul. Poate să se mai afle doi ori trei, însă încă nu-i cunoaștem. Au pierit acești cinci sute de copii ca florile unei veri, împreună cu tine. Dar au pierit mii și sute de mii de ostenitori ai acestui pămînt. Ni s-au istovit copiii. S-a prăpădit o generație. Din nebunia unor megalomani sanguinari.»²

Și mai departe: «În acest răstimp s-au petrecut anii tăi de înflorire. De aceea pe frumosul tău chip atît de spiritual s-a crispat un zîmbet de amărăciune pe care l-ai păstrat pînă în ultima clipă... Crescuseși fericit, între inimi calde și grădini înflorite. Viața ta era destinată binelui, milei, înțelegerii. Te armonizai cu toate acestea și le primeai cum primește pămîntul soarele. Credeai în destinul unei lumi mai bune și al unui om evoluat... A fost pentru tine o uimire neșpusă, iar pentru mine uimirea ta un spectacol dureros. Imitatorii de la noi ai nazismului s-au destrăbă-

¹ *Contra semidoctiei, Caleidoscop*, Editura de stat, 1946.

² *Ziua biruinței*, în *Jurnal de dimineață*, nr. 145, 14 mai 1945.

lat în fărădelegi. Suferința ta a sporit cînd m-ai văzut
prigonit și sub amenințarea morții...

Am ars ca un oleu al mîhnirii,
M-am încununat cu albe vegheri...

Și totuși nu mă pot bucura. În această zi a mării
eliberări și a mării reînvieri, privirea mea e încețo-
șată de lacrimi... Mi-i sufletul trudit și nu m-aș mîn-
gia decît dacă aș vedea, în ziua a doua a încetării
armelor, lumea marcînd o treaptă în penibila noastră
ascensiune, așa cum visai tu.»

★

La întoarcere, adăpostit pentru o vreme la niște
rude, care îi pun casa la dispoziție, Sadoveanu ia
parte la adîncile prefaceri prin care trece țara.

Rupînd cu tot ce amintea vechiul regim și vechea
rînduială burgheză, dă în folosință Facultății de agro-
nomie din Iași casa și proprietatea lui de la Copou,
rămînînd stăpînitor numai cu numele.

La Ciorogîrla, lîngă București — ca și la Copou pe
vremuri — statura-i masivă și sprînceana-i ușor în-
cruntată înfruntau în fiecă zi zorile. Se plimba de-a
lungul aleilor de nuci bătrîni, trecea în revistă oștirea
cașilor, inspecta albinele, făcea o descîndere la graj-
duri, șerpuia printre butucii de vie ori se afunda în pă-
duricea de tei și salcîmi din laturea proprietății.

— Bang!... suna ca un clopot poarta de fier, dînd
înștiințare că cuconu Mihai a intrat să culeagă grîușor
și leordă pentru salată.

Părea moldovanul de totdeauna, cu același glas
domol și același pas măsurat. Aici, la 20 de kilometri
de București, în plin Bărăgan, în casa cu un singur
etaj — după modelul vechilor conace boierești — lu-
cra la fel de bine ca la Oașa ori la Folticeni.

Biroul de stejar luase loc în hall-ul mare și îngust,
chiar în fața geamurilor dînd spre terasa de la
miazăzi. Acolo, culegînd parcă toate razele soarelui,
tot susurul perdelei de plopi tremurători care apărau

casa de vânturi și colburi, a pus noul Sadoveanu pe hîrtie speranța într-o viață mai bună și amărăciunea că drojdia vechii societăți stăruie cu-atîta îndărătnicie.

Cugeta în același timp că nepoți de felul lui Mihăiță, care încăleacă pe-un cal de lemn ca să plece în țara visurilor, poate că vor fi în stare să privească subțalt unghi viața și semenii săi — cînd se vor potoli furtunile și valurile¹.

Sunase ceasul ca negurile în care zăceau cufundați cei sărmani și obișduiți să se risipească însfirșit.

Oricîtă filosofie² ar fi găsit în firea-i de moldovan blajin, ca și acel Beno Flum pierit ca atîția alții în urma exceselor fasciste, spiritul de umanitate și justiție se ridica în el cu o putere uriașă, care-l făcea să ia în mînă arma condeiiului punînd-o în slujba păcii.

Și cum să nu-și iasă din fire cînd, descinzînd în Iași, îndată după 23 August, a găsit pretutindeni ruini și jale. Iar dintre ruinele vechii cetăți culturale, atîtea figuri palide ce-l așteptau muștrător de dincolo de viață și de lume.

Unde-i Muțu Podgoreanu — mic și sprinten, cu ochi mari scăpărînd de inteligență și bunătate — să-i întîmpine în circumioara-i modestă din strada Lăpușneanu, urîndu-le bun venit și, punîndu-le dinainte un ficat de gîscă savuros și un vin generos (cel mai bun vin din lume!), să le declare cu voce bună:
— Va urma!

La chemarea lui Mihail Codreanu:

— Să vie și Muțu! Că și el face parte din această universitate!... — să se alăture sfaturilor asezonate de sonete și jocuri de artificii — dovedind cu cîte o vorbă de spirit, o glumă ori o părere judicioasă că locul pe care i-l acorda poetul ieșan în acel cenaclu nocturn era pe drept meritat.

«Inșă, cum toate poveștile și snoavele au un sfîrșit... îndată după războiul în care oamenii forței s-au ridicat împotriva spiritului, în urma pogromurilor ce

¹ *Iluzia, Fantazii răsăritene*, Editura de stat, 1946.

² *Filosofie, Fantazii răsăritene*, Editura de stat, 1946.

au dezonorat Iaşul nostru, şi Muţu Podgoreanu, şi prietinel Beno s-au prăpădit; i-a ameslecat viforul cu frunzele anului 1941 şi cu pământul acestei sărmăne ţări.»

Dar nu numai Iaşul; odată cu el şi alte colţuri de Moldovă au căzut pradă bombardamentelor. Cînd prietini buni din copilărie au venit să-i spuie că Paşcanii a fost ras de pe suprafaţa pămîntului, vă închipuiţi ce-a putut simţi cel care-şi lăsase acolo o parte din anii cei mai frumoşi ai tinereţii. Oameni şi case, prietini şi tîrguri, ape şi cîmpii au fost spurcate de duhul răutăţii şi al întinericului. Ah, mult trebuia să treacă, de multe fapte bune era nevoie ca să se poată uita măcar un pic ruşinea şi nemernicia acelu ceas tragic !...

Gustînd din mustul dulce şi parfumat de poamă fragă — făcut de el singur într-un teasc mic — ori privind la maşina centrifugă cum stoarce mierea din făguri, cugeta la acea vamă de la Eyub¹, care-şi avea rădăcina în putreziciunea strălucitului Bizanţ de odioasă²; lume de huzur, pe care luptătorii lumii celei noi o răsturnau acum prăvălind-o în valurile Mării Negre.

Ascultînd trilurile de cristal ale privighetorii, ce tremurau ca nişte clopote în lumina strălucită a lunii mai şi urmărind răsăritul legumelor în straturile din laturea casei, — făcea un bilanţ amănunţit al vechilor rînduiei din ţara noastră, rînduiei în care mutul Iacob Pinkas refuza să mai intre într-un cinematograf ori într-un teatru³.

Erau rînduiei vechi dăinuind de secole, în care «cei mari şi îmbuibăţi aveau toate foloasele; iar prostimea n-avea alt destin decît să muncească şi să plătească. Vorba cîntecului :

Am ajuns la zile grele,
Dabile şi havalele...»

¹ *Vama de la Eyub, Fantazii răsăritene*, Editura de stat, 1946.

² *Roxelana, Fantazii răsăritene*, Editura de stat, 1946.

³ *Mutul, Fantazii răsăritene*, Editura de stat, 1946.

«Din cronică lui Ion Neculce — spune Sadoveanu — se vede că toți boierii, și cei buni și cei răi, erau încredințați că așa e cuviincios și așa e drept, ca prostimea să ducă greul vieții. A înțelege altfel raportul dintre stăpîni și stăpîniți — era o absurditate.»¹ Fiscalitatea acelor timpuri ajunsese așa de excesivă, că pînă și ghicitorile vorbesc de asta:

Ce e greu peste bordei ?
— Birurile lui Duca-Vodă.

Dar nici cîntecul și nici ghicitorile nu puteau ajuta pe sârmanii pămînteni, care ajunseseră de bejenau, trecînd hotarele țării pe pămînturi străine.

Pe de altă parte — spune Sadoveanu — «din paginile cronicarului moldovan se vede și de cîtă ură, zîzanie, intrigă și calomnie erau în stare boierii acelor vremuri îndepărtate»² — păcate de care se făceau vinovați și mulți scriitori din a doua jumătate a secolului douăzeci, care răspîndeau tot felul de știri mincinoase cu privire la vecinii noștri din răsărit, întretinînd astfel o animozitate și o ostilitate ce nu-și aveau cît de cît rostul.

★

Înrolîndu-se în rîndurile acelor care luptau pentru stringerea relațiilor de prietinie dintre România și Uniunea Sovietică³, Sadoveanu cercă să puie în adevărata lumină poporul rus, căruia, potrivit legendei slave, Iliă Muromet, săvirșind cea mai înălțătoare dintre toate revoluțiile veacurilor, i-a întocmit o lume nouă.

Vă închipuiți cu cîtă emoție s-a urcat în avionul care trebuia să-l ducă spre acele tărîmuri necunos-

¹ *Prolog, în trecut, în Jurnal de dimineață*, nr. 157, 28 mai 1945; *Caleidoscop*, Editura de stat, 1946.

² *Dreptatea lui Dimitrașcu-Vodă, Caleidoscop*, Editura de stat, 1946.

³ *A.R.L.U.S., Caleidoscop*, Editura de stat, 1946.

cute, unde avea să cunoască Moscova¹, Kremlinul și metroul², Leningradul, cîmpul de experiențe al lui Țițin³, colhozul de la Tarasovka⁴; unde avea să ia contact cu unul din fruntașii literaturii din Uniunea Sovietică, cu marele luptător al condeiiului Ilya Ehrenburg, al cărui îndemn la pace⁵ răsuna în întreaga lume; călătorie de unde avea să vie cu dorința să traducă din Taras Șevcenko⁶ — poetul Ucrainei — versuri scrise cu o sută de ani în urmă:

Stau vișini înfloriți pînă-n țîțina ușii
Și bizîie prin vișini cărăbușii,
De la arat ai noștri prind să vină,
Trec fetele oîntînd de la grădină.
Bunicile le gată-acasă cină..

S-au strîns cu toții lîngă vatră-afară,
A răsărit luceafărul de sară,
Copila cea mai mare-ntinde masă,
Măicuța-ncepe-a spune ce-i pe-acasă;
Nu-i chip, privighetorile n-o lasă.

Pe cei mai mici îi duce mama la culcare
Ș-a adormit și ea-ntr-un cot de trudă mare.
Tăcere; lin cădelnițează florile; —
Intinde somnul aripi pîndind zorile —
Zvonesc doar fetele și cu privighetorile.

(1874, Petersburg, în închisoare)

¹ Moscova, în *Jurnal de dimineață*, nr. 191, 9 iulie 1945 (sub titlul: *Călătorie la Moscova*); *Caleidoscop*, Editura de stat, 1946.

² *Kremlin și metrou*, în *Jurnal de dimineață*, nr. 194, 13 iulie 1945; *Caleidoscop*, Editura de stat, 1946.

³ *Cîmpul de experiențe al lui Țițin*, în *Jurnal de dimineață*, nr. 199, 19 iulie 1945, *Caleidoscop*, Editura de stat, 1946.

⁴ *Colhozul de la Tarasovka*, în *Jurnal de dimineață*, nr. 197, 16 iulie 1945; *Caleidoscop*, Editura de stat, 1946.

⁵ *Indemnul lui Ilya Ehrenburg*, *Caleidoscop*, Editura de stat, 1946.

⁶ *Despre Taras Șevcenko*, *Caleidoscop*, Editura de stat, 1946.

Îmi aduc aminte cu cită însuflețire povestea despre toate cîte văzuse și despre cele ce însemnase zilnic într-un carnețel — duhovnicul lui din timpul călătoriei :

— Da, închipuiți-vă ! — ne spunea cu ochii aburiți de înduioșare, — s-a oprit întreaga circulație, ca să treacă copiii !...¹

*

Mitrea Cocor² s-a născut înainte de vreme, în primăvara anului 1948, îndată ce părintele său se mutase în casa din Pitar Moș. Mic și pipiriu, era o biată schițoasă de opt pagini, pe care autorul său se pregătea s-o trimeată la *Jurnalul de dimineață*.

— Nu se poate !... a protestat buna lui prietină Valeria. Lasă-l să mai crească, să se facă mare și abia atunci dă-i drumul în lume să-și spuie povestea. Așa n-are să-l ia nimeni în samă.

— Ba, eu socotesc că așa-i stă bine lui Mitrea — s-a împotrivit cu supărare Sadoveanu. Și chiar mîne îl trimet la gazetă.

Dar, bineînțeles că nu l-a trimes. A început a-i face educația, după un plan întocmit dinainte. Și n-a fost deloc ușor. Bietul Mitrea, orfan de la Malu Surpat, habar n-avea ce încercări îl așteaptă : întâi slugă la frate-su Ghiță, pe urmă rob la boierul Trei-Nasuri și apoi catană sub pumnul plutonierului Cataramă, a trebuit să învețe abecedarul și să cunoască pe Florea și mai târziu pe Beriozov, ca să înțeleagă pe ce temelii trebuia să fie clădită o lume nouă.

Deși deosebit de ager la minte, procesul de transformare a lui Mitrea Cocor s-a făcut cu multă caznă. Zile și zile de-a rîndul a stat Sadoveanu la sfat de taină cu eroul său, trudind cu multă dragoste și grijă, cum nu făcuse încă cu nici una din cărțile sale. Vezi că și el avea încă multe de învățat odată cu elevul său, neștiind încă bine pînă unde poate merge înțelege-

¹ *Copiii, Caleidoscop*, Editura de stat, 1946.

² *Mitrea Cocor*, E.P.L.A., 1949.

rea unui țaran, de la Malu Surpat în acest proces de revoluționare. Punct cu punct, fapt cu fapt, a fost îndelung dezbătut. Unele capitole scrise de două și trei ori.

Între timp, venind vara cu căldurile ei, Sadoveanu a luat pe Mitrea subsuoară și a plecat la Mănăstirea Neamțului. Acolo, instalați în casa Mitropoliei de Iași au început a lupta cu mai multă vigoare pentru a sări peste obstacole și a ajunge mai iute la biruință, realizând ceea ce de atîta vreme și autorul *Șoimilor* visa de-ațiia ani de zile, — ziua în care reforma agrară va fi înșfîrșit înfăptuită.

Aici, la Neamț, sfaturile de taină aveau loc în geamlîcul privind spre valea largă a Ozanei; în odăița tapisată cu fotografii și covoare; pe drumușorul ce urcă printre două șiruri de brazi spre Vovidenie; la prins raci sub poală de pădure, la lacul lui Daniil ori la cules de hribi și gălbiori în poienile de sus dinspre Cerbărie. Se duceau împreună la pescuit pe Nemțișor în jos — cînd nu ajungeau pînă la apa Ozanei. Stăteau la un foc de găteje în marginea pădurii, la căderea înseratului, în vreme ce broaștele din iazuri și tomnițele le făceau cor; iar licuricii strecurau prin întunerice delicate și tainice încercări de artificii...

— Eu nu știu ce se va întîmpla pînă la urmă cu Mitrea al meu! — zicea Sadoveanu dînd din cap cu îndoială.

Între timp, venise vremea să plece Cocor la război. Un timp au sosit cîteva răvașe de la el; apoi nimic. A urmat deruta, retragerea nemților, moartea tragică a lui Cataramă. Mitrea a căzut prizonier... și într-o bună zi s-a întors la Malu Surpat, să facă dreptate.

— Ei, ce spuneți? Credeți că-i bine așa? — a întreat cu îngrijorare Sadoveanu, isprăvind lectura celui din urmă capitol al romanului.

Eram mulți în jurul lui, în cerdacul lat de mănăstire. S-a făcut întai tăcere, ca de obicei după lectura măiestrită; apoi, comentariile au început a curge.

— Nu, zău? Socotiți că-i pot da drumul în lume? N-are să mă facă de rîs?

Departa de a-l face de ris, *Mitrea Cocor* a făcut o carieră strălucită, fiind tradus în mai bine de douăzeci de limbi ale pământului și obținând și Medalia de Aur a Păcii.

Năcăjitul de la Malu Surpat a fost pus apoi și pe ecran, ca să-l poată vedea cum arată și lumea de peste hotare. Filmul a fost realizat în studiourile noastre de la Floreasca și în diferite colțuri ale țării, în cursul anului 1952.

Îndată după aceea, povestea lui Cocor a putut fi urmărită și pe scena Teatrului Municipal, într-o drammatizare făcută de Sonia Filip.

*

De la Mănăstirea Neamțului nu-i departe nici de *Nada Florilor*¹, nici de Verșenii străbunilor lui.

Spre apa Moldovei, la prins ceni și mrene, se ducea de mai multe ori pe vară, de câte ori se afla la ctitoria nemțană. Uneori poposea la podul Boroaiei, alteori la cel de la Cristești. Arareori trecea mai departe spre Fântâna Mare ori Baia, unde pescuise și se scăldase atât de des pe vremea când era flăcăian-dru și învăța la gimnaziul «Alec Donici».

— Hai să mergem la Folticeni!... se rugau copiii de el. Pornim dimineața și după amiază sîntem înapoi.

Îi privea cu sprînceana ușor încruntată și nu le da nici un răspuns; dar melancolia din ochii lui atât de albaștri le vorbea îndeajuns ca să nu mai stăruie.

Totuși, într-o sară de august, a spus scurt:

— Mine dimineață mă duc la Verșeni. Cine merge?

Ș-am pornit. Am coborît spre Ozana, am trecut de colbul din Tîrgu Neamț, am ieșit pe șleah și-am luat-o la vale pe șoseaua Romanului. Nu tîrzie vreme am cîștigat la dreapta și-ndată am ajuns în satul unde trăise bunicul Gheorghe rotarul, bunicața Anghelina și unde văzuse lumina zilei mama Profira.

Sat ca toate satele de pe valea Moldovei: uliți pline

¹ *Nada Florilor*, Editura Tineretului, 1951,

de copii și cîni. Garduri de răchită, stoguri de fin prin ogrăzi, cîte o fîntînă cu cumpănă...

Pe locul unde se înălța cu șaptezeci de ani înainte părul cel stufoș, care-i făcea umbră lui «Băiețel», nu mai era nimic: bătătură goală. Casa cea de demult a rotarului celui bătrîn mai dănuia, scundă și întunecoasă, lipită cu lut pe jos, cu ferestruici chenăruite albastru și ușă cu zăvor. Altă casă mai încăpătoare se ridica în fața ei: locuința unui strănepot al mamei Anghelina, pe nume Mihai, ca și unchiul lui scriitorul.

Acel Mihai, băiat înalt și frumos, cu ochii albaștri sclipind de inteligență, ne spunea cu glas blajin, puținel cîntat, îndemnîndu-ne stăruitor:

— Pofțiți în casa nouă! Iaca, uite și pe mama Maria.

Lelea Maria ne-a ieșit în întîmpinare, mititică și slabă. Privea la străinii care coborîseră din automobil și nu se pricepea ce să spuie.

— Moș Mihai, mamă... a zis feciorul cel cu ochii albaștri. Nu-l mai cunoști?

Nu-l mai cunoștea. Și nici el nu mai cunoștea nimic acolo în Verșeni.

— Ne-ntoarcem! — a hotărît capul expediției, cu sprînceana mai încruntată ca oricînd.

Am lăsat în urmă satul cu cîrdurile-i de gîște, stogurile-i de fîn, gardurile-i de răchită, — am ascultat o vreme șușuitul Moldovei care ne petrecea cu luci-rea-i argintie, am dat în șosea și ne-am întors.

Spre Nada Florilor n-am mai îndrăznit să ne ducem.

PROFIRA SADOVEANU

C U P R I N S U L

	pag.
<i>Semnificația creației lui Mihail Sadoveanu în anii regimului democrat popular</i>	5
CALEIDOSCOPI	
Lauda cărții	15
Contra semidocției	19
A.R.L.U.S.	22
Moscova	25
Kremlin și metrou	30
Colhozul de la Tarasovka	35
Cîmpul de experiențe al lui Țișin	40
Leningrad	45
Copiii	50
Indemnul lui Ilya Ehrenburg	53
Despre Taras Șevcenko	57
Perspective, în legătură cu reforma agrară	65
Cătră altă viață	69
Prolog, în trecut	74
Dreptatea lui Dumitrașcu-Vodă	79
Am văzut Iașii	84
Uniunea sindicatelor de artiști, scriitori și ziariști	88
FANTAZII RĂSĂRITENE	
Vama de la Eyub	93
Mutul	101

	<u>Pag.</u>
Iluzia	107
Filosofie	112
Roxelana	132

MITREA COCOR

<i>Capitolul I</i> Cum a rămas orfan Mitrea Cocor de la Malu Surpat	169
<i>Capitolul II</i> Aici cunoaştem pe nenea Ghiţă morarul	177
<i>Capitolul III</i> Cunoaştem şi pe stăpînul bărăganului de la Dropii, boier Cristea Trei-Nasuri	184
<i>Capitolul IV</i> Nastasia se arată numai o clipă	191
<i>Capitolul V</i> Mila morarilor, ciocoilor şi jandarmilor	198
<i>Capitolul VI</i> Mila celor ce vieţuiesc în durere	206
<i>Capitolul VII</i> O prietinie şi o dragoste	215
<i>Capitolul VIII</i> Mitrea ar fi putut avea un profesor	227
<i>Capitolul IX</i> Urgia războiului în primăvara iubirii	233
<i>Capitolul X</i> Trenul contingentului umblă şi nu mai ajunge...	242
<i>Capitolul XI</i> ...Pînă într-o noapte, cînd Mitrea şi Florea au văzut fulgerele răsăritului	248
<i>Capitolul XII</i> Sfrîşitul multor vieţi şi năcazuri	255
<i>Capitolul XIII</i> Mitrea vede, înţelege şi învaţă	267
<i>Capitolul XIV</i> Mitrea pătimeşte de boala nerăbdării	278
<i>Capitolul XV</i> Ghiţă morarul are nevoie de sfaturile boierului	284
<i>Capitolul XVI</i> Nastasia face un drum tainic	297
<i>Capitolul XVII</i> Moara chiaburului macină grăunţe, vorbe şi năcazuri	310
<i>Capitolul XVIII</i> Meşterul cazangiu Voicu Cerneţ vine cu treburi la Malu Surpat	321
<i>Capitolul XIX</i> Se naşte un candidat nou la cetăţenia lumii	331
<i>Capitolul XX</i> Scrisori şi veşti de la cel de departe	343
<i>Capitolul XXI</i> Tovarăşul Mitrea face rînduială la Dropii	351

NADA FLORILOR

<i>Capitolul I</i> Mă chiamă în trecut amintirile	369
<i>Capitolul II</i> Uncheşul Haralambie coboară din munţi şi din cîntece bătrîneşti	376

	<u>Pag.</u>
<i>Capitolul III</i> Bunicul meu, rotarul	387
<i>Capitolul IV</i> Cum am scăpat de la moarte pe Colțun	396
<i>Capitolul V</i> Povestea lui Moș Pricop Litavoi	408
<i>Capitolul VI</i> Raiul de la Nada Florilor	418
<i>Capitolul VII</i> Lelea Ileana își aduce aminte de trecut	432
<i>Capitolul VIII</i> Năcazurile breslei	445
<i>Capitolul IX</i> In care am însemnat și povestea lui Dumitrache Hau	455
<i>Capitolul X</i> Evenimente neașteptate și apariția lui Alecuț, tinichigiul de la Pașcani	470
<i>Capitolul XI</i> Cum am trimis răvaș uncheșului Haralambie	491
<i>Capitolul XII</i> Tulburări, amărăciuni și primejdii	504
<i>Capitolul XIII</i> Eu dau o teză faimoasă la aritmetică, iar Culai devine campion în lupta liberă	517
<i>Capitolul XIV</i> Domnu inginer descopere pe vinovat	529
<i>Capitolul XV</i> Vești de la rai	542
<i>Capitolul XVI</i> In care crește admirația mea pentru uncheșul Haralambie și pentru prietinel Alecuț	549
<i>Capitolul XVII</i> Odată cu aceste «Amintiri», între hîrțile rămase de la vechiul tovarăș luptător, inginerul Ilie Dumitraș, au fost găsite și următoarele trei documente: poezia lui Solomon Cornea, o scrisoare de demult de la tatăl său și celebra teză	571

CLONȚ-DE-FIER

I De unde a venit profesorul universitar Iova Ileni	581
II Sfatul lui Iova cu moașa Maria despre un nepot din Valea Mare	584
III Pățania lui Nică Giudeț	591
<i>Note</i>	605

SADOVEANU, O. XVI / 363

BIBLIOTECA FACULTĂȚII
de
Limba și Literatură română

Cota II 3841

Inventar 155